

KANSATIETEELLINEN ARKISTO 33
SUOMEN MUINAISMUISTOYHDISTYS

PEKKA LEIMU

Pennalismi ja initiaatio
suomalaisessa
sotilaselämässä

HELSINKI 1985

ISBN 951-9056-68-8
ISSN 0355-1830

Gummerus Oy:n kirjapainossa
Jyväskylässä 1985

Esipuhe

Tämä suomalaista sotilaselämää käsittelevä tutkimus on ollut tekeillä lähes kymmenen vuotta. Olosuhteiden pakosta olen joutunut keskeyttämään sen välillä vuosiksi, mutta tällöinkin se on hallinnut elämäni kuin keskipiste, jonka ympärillä kaikki muu on tuntunut pyörivän. Osalle tutkimuksen ongelmista aikaa vaativa kypsyttely on epäilemättä ollut eduksi, joten työn keskeytyminen ei kenties ole ollut pelkästään kielteinen asia.

Ilman lukuisilta tahoilta saatua apua en olisi selvinnyt työstäni. Ennen muita minun on kiitettävä Turun yliopiston kansatieteen professori Ilmar Talvea, joka teki minusta kansatieteilijän ja joka vuosia oli opettajani, esimieheni ja työni ohjaaja. Hän toimi myös itsenäisyyttä edeltäneen ajan suomalaista sotilaselämää käsittelevän lisensiaattityöni tarkastajana esittäen siitä monia kriittisiä huomautuksia, jotka olen ottanut huomioon. Vaikka olen viimeistellyt tutkimukseni Helsingissä, missä se myös tarkastetaan, luen itseni kansatieteilijänä aina professori Talven kasvatiksi.

Haluan kiittää myös lisensiaattityöni toista tarkastajaa, apulaisprofessori Veikko Anttilaa, jonka esittämät huomautukset ovat auttaneet poistamaan eräitä tutkimuksen teoreettista puolta vielä tuossa vaiheessa vaivanneita puutteita. Parhaani mukaan olen myös ottanut huomioon väitöskirjakäsikirjoitukseni ennakkotarkastajien professori Nils Storån ja dosentti Matti Räsäsen esittämät arvokkaat huomautukset ja korjausehdotukset. Heille esitän kiitokseni.

Kansatieteilijöistä, joille jään kiitollisuuden velkaan, on vielä erityisesti mainittava nykyinen esimieheni, Helsingin yliopiston kansatieteen professori Juhani U.E. Lehtonen, jota saan kiittää siitä, että hän on — paitsi lukenut koko käsikirjoitukseni ja esittänyt siitä monia varteenotettuja huomautuksia — ennen kaikkea ottanut minut jäseneksi johtamansa laitoksen työyhteisöön tarjoten siten tilaisuuden saattaa työni päätökseen.

Akateemisen väitöskirjatyön pitkäjännitteisyydestä johtuu, että tutkijan kiitollisuuden kohde ei aina enää ole vastaanottamassa kiitosta silloin, kun sen aika olisi. Tämän tutkimuksen kohdalla tämä koskee professori Matti Lauermaa. Vaikka en virallisesti ole ollut hänen oppilaansa, hän on toiminut sotahistorian alaan liittyvien seikkojen osalta työni ohjaajana. Hän on lukenut väitöskirjani alustavan, v. 1978 valmistuneen käsikirjoituksen ja toimi sitten myös lisensiaattityöni epävirallisena tarkastajana esittäen monia arvokkaita huomautuksia, jotka olen ottanut huomioon. Olisin toivonut professori Lauerman näkevän työni valmiina.

Oman alani ulkopuolelta minulla on ollut käytettävissäni myös Suomen kadettikoulun entisen johtajan ja Keski-Suomen sotilasläänin komentajan, kenraalimajuri Lars G. Heinrichsin sotatieteellinen ja sotilaspedagoginen asiantuntemus. Keväällä 1980 sain tilaisuuden haastatella kenraali Heinrichsia, ja ennen tapaamistamme hän oli tutustunut myös lisensiaattityöhöni. Tutkimukseni kannalta tällä haastattelulla on ollut suuri merkitys siksi, että olen joutunut käsittelemään myös sellaisia sotatieteiden alaan liittyviä kysymyksiä, joihin oma sotilaskoulutukseni ei mitenkään ole voinut antaa pätevyyttä. Tämän alan piiriin kuuluvissa kysymyksissä esittämistäni käsityksistä olen kuitenkin yksin vastuussa.

Olen kiitoksen velkaa myös useille muille Puolustuslaitoksessa palvelleille henkilöille, jotka osallistuiivat tutkimukseni perusmateriaalin, varusmiesmuistelmien koaamiseksi järjestetyn keruukilpailun suunnitteluun ja organisointiin sekä sen palkintolautakunnan työskentelyyn. Mainitsen tässä heistä vain Sotahistoriallisen tutkimuslaitoksen johtajan, eversti Vilho Tervasmäen. Ennen muuta minun on kuitenkin syytä kiittää niitä yli 660:ä entistä ja silloista varusmiestä, jotka vastaamalla ja keruukilpailuun osallistumalla tekivät tämän tutkimuksen mahdolliseksi. Intimi-teettisuojasyistä heidän nimiään ei tässä tutkimuksessa mainita. Suuri osa muistelmista oli sekä laadullisesti korkeatasoisia että määrällisesti laajoja. Monia ensiluokkaisia vastauksia jouduttiin jättämään palkinnoitta. Kenties vastanneita lohduttaa tieto, että he ovat tehneet korvaamatonta kulttuurityötä. Tässä tutkimuksessa on hyödynnetty vain osa laajasta keruuaineistosta. Turun yliopistossa säilytettävä kokoelma tarjoaa rikkaan lähteistön vielä moniin sotilaselämää käsitteleviin tutkimuksiin.

Tämän tutkimukseni alkuvaiheisiin liittyy myös akateemikko Tauno Nurmelaa kohtaan tuntemani kiitollisuus. Turun yliopiston kanslerina hän käytti vaikutusvaltaansa mainitun varusmiesmuistelmien keruukilpailun rahoituksen järjestämiseksi. Tästä johtuvaan kiitollisuuteen on kuluneina vuosina liittynyt velvoite tutkimukseni saattamiseksi valmiiksi. Tässä yhteydessä kiitän myös mainitun keruun rahoitukseen osallistuneita vakuutusyhtiö Pohjolaa ja Sampo-yhtiöitä sekä Suomen Yhdyspankkia ja Kansallis-Osake-Pankkia.

Suomen Akatemian Valtion humanistiselle toimikunnalle haluan osoittaa kiitokseni ajasta, jonka sen tutkimusassistenttina muusta työstä vapaana sain tehdä tutkimustani. Suomen Muinaismuistoyhdistystä kiitän siitä, että tutkimukseni julkaistaan sen arvostetussa Kansatieteellinen Arkisto -sarjassa.

Lopuksi haluan kiittää lähimpiä omaisiani. Kiitän vaimoani fil.maist. Tuula Leimua siitä, että hän on horjumatta seissyt rinnallani silloinkin, kun usko työni valmistumiseen on ollut vähällä horjua, ja poikaamme Tapania, joka syntyi työni ollessa alulla ja on kasvanut rinnan sen kanssa. Kiitän myös vanhempiani, jotka aina ovat tukeneet minua kaikin tavoin: äitiäni rouva Airi Leimua ja isääni, kemian professori Reino Leimua. Isäni osallistui vastaajana varusmiesmuistelmien keruukilpailuun muiden nyt nimettömiksi jäävien vapaaehtoisten vastaajien joukossa. Hän ehti lukea väitöskirjani alustavan käsikirjoituksen, mutta ei saanut nähdä valmista työtä. Omistan väitöskirjani isäni muistolle.

Espoon Kivenlahdessa syyskuussa 1984

Pekka Leimu

Sisällys

JOHDANTO	9
1. Tutkimuksen tarkoitus	9
2. Tutkimusmateriaali	16
TEOREETTINEN OSA	23
1. Sotilasyhteisön sosiaalinen rakenne	23
2. Roolinmuutokset sotilasyhteisössä	39
PENNALISMI JA INITIAATIO ENNEN ITSENÄISYYDEN AIKAA	60
1. Ruotsin vallan aika	60
Suomalainen sotaväki	60
Päällystön koulutus	67
2. Autonomian aika Suomessa	75
Suomalaiset joukko-osastot	75
Upseerikoulut	87
3. Suomalaisten upseerien koulutus Venäjällä	99
4. Jääkärien koulutus Saksassa	110
PENNALISMI JA INITIAATIO ITSENÄISEN SUOMEN UPSEERIKOU- LUTUKSESSA	115
1. Suomen kadettikoulu	115
2. Merisotakoulu	142
3. Ilmasotakoulu ja muu upseerikoulutus	146
ITSENÄISEN SUOMEN VARUSMIESKOULUTUS	148
1. Puolustuslaitoksen muuttuminen totaaliseksi 1918—20	148
2. Initiaatio	152
Palvelukseen astuminen	152
Alokasaika	158
Sotilasvala	181
3. Pennalismi	188
”Tervetuliaiset”	188
Pennalismi kantahenkilökunnalta lainatuissa muodoissa	201
Pennalismi hyödyntavoittelun välineenä	210
Muita pennalisin muotoja	217
Kenttätykistön ja ratsuväen pennalismi	230
Alokaasta vanhaksi	242
PENNALISMI JA INITIAATIO SOSIAALISINA JA HISTORIALLISINA ILMIÖINÄ SUOMALAISESSA SOTILASELÄMÄSSÄ	248

LIITTEET	259
LÄHDEVIITTEET	272
LYHENTEET	305
LÄHTEET	308
SUMMARY	328

Johdanto

1. Tutkimuksen tarkoitus

Varusmiespalvelu on itsenäisyytemme aikana lain mukaan kuulunut jokaisen ase-kuntoisen miehen velvollisuuksiin, ja myös käytännössä lähes jokainen terve nuorukainen on sen suorittanut.¹ Ero siviili- ja sotilaselämän välillä on yleensä ollut suuri, ja siksi tämä normaalioloissa 8—15 kuukautta kestävä varusmies aika on muodostanut oman erityisen ja yleensä muista irrallisen jaksonsa nuoren miehen elämässä. Samasta syystä varusmiespalvelun aikaiset kokemukset jäävät usein läh-temättömästi asianomaisen mieleen. Voidaan kysyä onko varusmiespalveluun lii-tettävissä syvällisempääkin yhteiskunnallista merkitystä. Kun yhteiskunta lakien muodossa on muodollisesti, formaalisti, asettanut nuorelle miehelle normiksi ase-palvelun suorittamisen ja käyttää sanktioita niitä kohtaan, jotka pyrkivät välttä-mään tätä velvollisuutta, niin onko asepalveluksen suorittaminen nykyaikana näh-tävä osatekijänä nuoren miehen sosialisatiossa, yhteiskunnan täysivaltaisen jäse-nyyden saavuttamisessa?

Nuorison sosialisatiota on tutkittu sekä meillä että muualla, mutta koska tutki-mus yleensä on kohdistunut vanhempiin aikoihin, ei varusmiespalvelu ole kuulunut tutkimuksen kohteena olleiden ilmiöiden joukkoon. Yleinen asevelvollisuus ja sii-hen liittyvä pakollinen palvelu vakinaisessa väessä ovat näet melko nuoria ilmiöitä. Se toteutettiin nykyaikaisessa mielessä ensimmäiseksi Ranskassa suuren vallanku-mouksen yhteydessä 1700-luvun lopulla. Napoleonin sotien aikana useat muut maat noudattivat esimerkkiä, ensimmäisenä Preussi, joka kuitenkin toteutti järjes-telmänsä täydellisenä vasta 1800-luvun puolivälissä. Preussin sotilaallinen menes-tys 1860- ja 1870-luvuilla sai useimmat Euroopan maat järjestämään asevelvolli-suutensa tämän maan esikuvan mukaisesti. Venäjällä yleinen asevelvollisuus otetiin käyttöön 1874 ja Suomessa 1878, mutta meillä laki astui voimaan vasta 1881.²

Toisin kuin kulttuurikansojen osalta on asepalvelu eräissä primitiivisiä kansoja koskevilla esityksissä nähty tärkeänä sosialisatation osatekijänä. Eräiden tällaisten heimojen keskuudessa tietyn ajan kestävä vakinainen asepalvelu on kuulunut jokai-sen nuoren miehen velvollisuuksiin. Asepalveluksen suorittaminen merkitsi näin initiaatiota, nousua yhteiskunnan hierarkisessa järjestelmässä. Yksilöstä, joka tätä vaihetta ei käynyt läpi, jota ei siis initioitu, ei koskaan voinut tulla yhteisönsä täysi-valtaista jäsentä eli hän ei sosiaalistunut.³

Meillä Suomessa on löydettävissä tähän suuntaan viittaavia käsityksiä tietysti yhteiskuntamme formaalilla tasolla, lainsäädännössä ja tuomioistuinten päätöksis-sä. Mutta sama näkemys on saanut meillä myös informaaleja, epävirallisia, ilmauk-sia. Tällainen on yleisesti tunnettu puolustuslaitosta tarkoittava nimitys *miesten koulu* sekä tästä johtuva sanonta, että joku on *siellä missä miehiä tehdään*.⁴ Kumpi-kin fraasi viittaa sosialisatioon, siihen, että nuorukainen saavuttaa aikuisen ja täy-sikasvuisen miehen aseman yhteiskunnassamme. Kun tämä sosialisatio on saavu-tettava nimenomaan asepalvelun avulla ja kautta, viitataan myös initiaatioon, toi-

sin sanoen siihen, että kyseessä on huomattava nousu sosiaalisessa hierarkiassa.⁵ Tämän käsitystavan mukaan asepalvelu siis merkitsisi *initiaatiota sosialisatioon*.

Toinen saman suuntainen informaalinen ilmaus käsityksestä, jonka mukaan asepalvelu merkitsisi *initiaatiota sosialisatioon*, on palvelukseen kelpaamatonta tarkoitettavan halventavan ilmauksen *ruununraakki* olemassaolo suomen kielessä. Tämä ilmaus osoittaa kaiken lisäksi, että tämän suuntaisia käsityksiä on esiintynyt informalleina yhteiskunnassamme jo ennen valtiollista itsenäisyyttämme. Yleisen asevelvollisuuden astuttua Suomen suuriruhtinaskunnassa voimaan 1881 joutuivat kaikki 21-vuotiaat nuorukaiset kutsuntaan vuosittain. Sotilasaineksen tarpeen vähyydestä johtuen hylkäämisprosentti oli erittäin suuri,⁶ mutta siitä huolimatta näitä ruununraakkeja tuolloin halveksittiin. Mainittu halventava nimitys tuli Suomessa käyttöön juuri tällä kaudella.⁷

Vaikka tällaisen kansan keskuudessa esiintyneen informaalin asenteen autonomian ajan lopulla omaksuneet kiinnittivät huomiota vain kutsunnoissa läpäisemiseen, eivätkä — päinvastoin kuin samaa ajattelutapaa sittemmin itsenäisyyden ajalla kannattaneet — välittäneet siitä, suorittiko asianomainen todellakin asepalvelusta vai ei, silti kysymys oli periaatteessa kuitenkin samanlaisesta asenteesta. Ero johtui yksinkertaisesti siitä, että asepalveluksen suorittaminen ei yleisestä asevelvollisuudesta huolimatta vielä tuolloin kuulunut kaikkien miesten velvollisuuksiin — sen sijaan kutsuntoihin osallistuminen kuului. Kokonaan toinen kysymys on, mihin tällainen informaalinen asenne autonomian ajan olosuhteissa perustui. Kysymys ei voinut olla ainakaan yksiselitteisesti kansallis-isänmaallisista asenteista kuten myöhemmin itsenäisyyden ajalla. Vaikka Suomen sotaväki oli kansallinen, se oli kuitenkin osa Venäjän valtakunnan sotalaitosta. Sen tehtävänä oli puolustaa paitsi ”isänmaata” myös ”valtaistuinta”, ja sen ylipäällikkö oli venäläinen kenraalikuvernööri.⁸ Se ei myöskään ollut ainoa Suomeen sijoitettu sotavoima, sillä maassa oli vakituisesti tähän verrattuna vähintään nelinkertainen määrä venäläistä sotaväkeä.⁹ Niin monella yhteiskuntaelämän ja hallinnon alalla kuin Suomen suuriruhtinaskunta tuolloin olikin enemmän tai vähemmän autonominen, ulkopoliittikka muodosti poikkeuksen ja oli kokonaan venäläisten hoidossa.¹⁰ Kuten tunnettua, maanpuolustus on osa ulkopoliittikkaa.

Se, että Suomeen pystyttiin aikaansaamaan tällainen kansallinen sotalaitos, oli venäläisten ja suomalaisten poliitikkojen ja virkamiesten välillä käytyjen pitkällisten kiistojen ja molemminpuolisten kompromissien tulos. Tsaarin ja venäläisten tässä asiassa tekemät myönnytykset olivat erityisiä suosion ja luottamuksen osoituksia suomalaisille, joita pidettiin lojaaleina.¹¹ Käydyt kiistat kuitenkin osoittavat, että tämä lojaalisuus ei ollut varauksetonta eikä sitä sellaisena pidettykään. Tunnettua myös on, että tsaarin ja venäläisten kanta tässä asiassa muuttui pian eikä tämä yleiseen asevelvollisuuteen perustuva kansallinen sotaväkemme ollut pitkäikäinen.¹²

Näiden periaatteellisten seikkojen lisäksi on syytä tuoda esiin eräitä varsin näkyviä ulkonaisia piirteitä, jotka hyvin selvästi osoittavat, että Suomen sotaväki oli osa Venäjän sotalaitosta. Ensinnäkin tämä sotaväki oli puettu venäläismalliseen asepukuun. Aikaisemmin Venäjän sotavoimat olivat käyttäneet malleiltaan kansainvälisiä asepuukuja, mutta v:sta 1882, siis välittömästi kansallisen yleiseen asevelvollisuuteen perustuvan sotaväkemme muodostamisen jälkeen, siirryttiin panslavististen aatevirtausten vaikutuksesta käyttämään uutta pukumallia, joka mm. leveine housunlahkeineen pyrki jäljittelemään venäläisen talonpojan vaatepartta. Tämä venä-

läiskansallinen pukutyyppejä otettiin käyttöön myös Suomen sotaväessä, ja puku erosi maahan sijoitettujen venäläisten sotilaiden puvusta vain joissakin merkityksettömissä yksityiskohdissaan.¹³ Toiseksi Suomen sotaväellä tosin oli oma ohjesääntö, mutta se noudatti pääperiaatteissaan venäläisiä esikuvia ja mikä näkyvintä, käytetyt viralliset komentosanat olivat venäjän kielisiä.¹⁴ Lisäksi tämä sotaväki lauloi marsilauluja, joissa tuon tuosta ylistettiin Venäjän keisaria.¹⁵ Vaikka Suomen sotaväki olosuhteisiin nähden olikin selvästi omaleimainen ja kansallinen, tällaiset näkyvät symbolit ja ulkonaiset piirteet varmasti antoivat tavalliselle ulko- ja puolustuspolitiikkaan perehtymättömälle kansanihmiselle jopa liioitellun korostetusti kuvan Suomen sotalaitoksesta Venäjän sotilasmahdin epäitsenäisenä osana. Esimerkkinä tämäläisyydestä ajattelusta voidaan mainita, että kun peruskoulutuksen saaneet sotamiehet vertasivat itseään juuri palvelukseen astuneisiin alokkaisiin, ”nahkajusseihin” tai ”nahkapeikoihin”, he samassa yhteydessä saattoivat kutsua itseään näistä erotukseksi *vanhoiksi ryssiksi*.¹⁶

Kaikesta huolimatta ruununraakkien halveksunta oli autonomian ajan lopun Suomessa tosiasia. Itse ilmaus on väännös ruotsin kielen vastaavasta *kronvrak*-sanasta. Tämä ilmaus yleistyi Ruotsissa samassa merkityksessä mutta hieman myöhemmin kuin meillä. Meillä sana suomenruotsissa esiintyykin enemmän suomenkielistä vastinettaan muistuttavassa asussa *kronovrak*. Rajoitettu yleinen asevelvollisuus oli Ruotsissa otettu käyttöön jo v. 1812. Aivan vuosisadan viimeisiin vuosiin saakka kysymys oli kuitenkin vain ruotujakolaitokseen perustuvan puolustuslaitoksen täydennyksestä. Näiden asevelvollisten varusmiesten sotilaskoulutus kesti vain muutamia päiviä, ja asevelvollinen saattoi vapautua palveluksesta rahalla tai järjestämällä itselleen sijaisen. Vasta v. 1892 puolustuslaitos järjestettiin pääosin yleisen asevelvollisuuden perustalle — siis kymmenen vuotta myöhemmin kuin Suomessa — ja v. 1901 se järjestettiin yksinomaan tämän periaatteen mukaiseksi samalla kun ruotujakolaitos lakkautettiin.¹⁷

Ruotsalaisen kansatieteilijän Mats Rehnbergin mukaan ilmaisu *kronvrak* yleistyi Ruotsissa vasta v:n 1892 jälkeisellä kaudella, joskin se oli ollut tunnettu jo aikaisemmin.¹⁹ Rehnbergin mukaan raakkien halveksunnassa ei Ruotsissa ollut kysymys pääosin isänmaallisuudesta tai maanpuolustusajattelusta. Hyväksytyksi tuleminen käsitettiin vain todistukseksi saavutetusta miehuudesta. Etenkin lyhyiden vuoksi kutsunnoissa hylkääminen koettiin häpeälliseksi.¹⁹

Voidaan myös kysyä, minkälaisia vaikutteita Suomen sotaväki sai Venäjältä tai Suomeen sijoitetuilta venäläisiltä joukko-osastoilta, eli oliko näillä kahta eri kansallisuutta edustaneilla sotilailta muutakin yhteistä kuin samanlainen asepuke, yhteinen komentokieli ja sama ylijohdo. Mitä tulee kansan suhtautumiseen *ruununraakkeihin*, on syytä huomata, että ilmiön tärkein edellytys, yleinen asevelvollisuus, otettiin käyttöön Venäjällä aikaisemmin (1874) kuin Suomessa (1881) ja Ruotsissa (1892). Asiaa on kuitenkin syytä tarkastella historiallista taustaansa vasten.

Eirik Hornborg, joka on laajasti joskin asenteellisesti tarkastellut Ruotsi-Suomen ja Venäjän armeijoita ja niiden sotilassainesta v:n 1808—09 sodan aikana ja sitä edeltäneellä kaudella, on huomauttanut eräästä tärkeästä erosta näiden kahden valtakunnan sotilaiden välillä. Hänen mukaansa sekä Suomessa että Ruotsissa kansan keskuudessa vallitsi vanhastaan perinteinen käsitys maanpuoluksesta miehekäänä, kunniakkaana ja velvoittavana tehtävänä, ja sotilaiden keskuudessa oli perinteenä ylpeys asepuvusta. Toisin oli asian laita Venäjän kansan ja armeijan keskuudessa. Venäjällä armeijaan joutuminen oli kuin elinkautinen tuomio, onnetto-

muus ja katastrofi. Armeijaan joutunut mies oli kuin siviiliyhteiskunnasta karkoitettu orja, joka oli tuomittu töykeään ja huonoon kohteluun sekä puutteeseen, vai-voihin ja kärsimykseen. Armeija nähtiin usein myös ojennuslaitoksena, johon rekrytoitiin yhteiskunnan hylkimiä yksilöitä ja sen pohjasakkaa, mm. pikkurikollisia. Hornborgin mukaan tällaisissa eroavuuksissa ei ollut kysymys vain kahden valtakunnan armeijoiden vaan länsimaisen ja venäläisen sotilaselämää koskevien katsantokantojen välisestä erosta. Hänen mukaansa länsimaissa yhteiskunnan pohjasakkaa ei pidetty kelvollisena pukeutumaan kruunun takkiin eikä myöskään länsimainen sotilasoasto hyväksynyt keskuuteensa rikollisia tai kunniansa menettäneitä miehiä.²⁰ Tähän on kuitenkin huomautettava, että historiasta tunnetaan lukemattomia tapauksia, jolloin länsimaissakin on jouduttu tinkimään näistä ylevistä periaatteista.

Laajojen kansankerrosten omaksumat syvään juurtuneet käsitykset eivät yleensä muutu nopeasti. Tämä pätee varmasti myös suhtautumiseen asepalvelusta kohtaan yhtä hyvin Venäjällä, Ruotsissa kuin Suomessakin, niin erilaista kuin tuo suhtautuminen ensin mainitussa kahteen muuhun verrattuna ehkä olikin. Ruotsissa ja Venäjällä yleisen asevelvollisuuden käyttöönotto ei sinänsä antanutkaan aihetta aikaisemmin omaksuttujen katsantokantojen radikaaleihin tarkistuksiin: puolustettavat maa, kansa, hallitusmuoto ja hallitsijasuku olivat samat kuin ennen järjestelmän muutosta. Mutta edes Suomessa, jonka vastaavat ulkoiset olosuhteet vain joitakin vuosikymmeniä aikaisemmin olivat osin muuttuneet päinvastaisiksi, eivät vanhat Ruotsin vallan ajalta peräisin olevat käsitykset olleet muuttuneet. Hyvin valaisevia tässä suhteessa ovat Matti Lauerman ajatukset Ruotsin vallan ajan perinnön merkityksestä autonomisessa Suomessa:

”Ruotsin vallan ajan perinnön muista osista ansaitsee yksi tässä erikoisainninan. — Tämä aikakausi oli ollut perin sotainen. Suomi oli joutunut maksamaan rahana ja verenä osan, joka oli maan varallisuuteen ja väkilukuun nähden usein kohtuuttoman suuri, samalla kun sen osuus ajoittaisten voittojen hedelmistä jäi niukaksi. Myönteiset tulokset tästä vuoteen 1809 päätyneestä sotien sarjasta ilmenivät vain vähitellen. Ne olivat juurruttaneet kansaan voimakkaan puolustustahdon, totumuksen aseiden käyttöön, arvonannon sotilain ammattia, kunnioituksen sotilaskuntoa ja sotilashyveitä kohtaan. Nämä ominaisuudet olivat juurtuneet sukupolvien aikana niin syvään, etteivät ne päässeet tyystin unohtumaan suhteellisen rauhallisena autonomian kautena, jonka aikana suomalaisilla oli sängen vähän mahdollisuuksia sotaisiin urotöihin, ja sotilaallisten perinteiden omakohtainen vaaliminen jäi suhteellisen pienen piirin varaan. Sille sukupolvelle, jonka tehtäväksi tuli ensin maan autonomian puolustaminen ja sitten sen täydellinen vapauttaminen vieraasta vallasta, tunto hakkapeliittain, karoliinien ja vuoden 1808 sotilaiden henkisestä läsnäolosta merkitsi vaikeasti mitattavaa, mutta siitä huolimatta reaalista voimallisää.”²¹

Suhtautuminen kutsuntoihin ja niissä hyväksytyihin tai hylättyihin lienee yleisen asevelvollisuuden käyttöönoton aikoihin Suomessa ollut looginen jatko Hornborgin mainitsemille vanhemmille ja perinteisille käsityksille maanpuolustuksesta kunnia-akkaana ja velvoittavana tehtävänä sekä osa Lauerman mainitsemaa läpi autonomian ajan elänyttä Ruotsin vallan ajan henkistä perintöä. Samoin kuin *ruununraakki*-sana oli kieleemme saatu ruotsista, samalla lailla itse ilmiö, *raakkeihin* suhtautuminen, pohjautui meillä vanhaan pohjoismaiseen maanpuolustusajatteluun. Missä määrin länsimainen tämä ilmiö oli, on tässä yhteydessä toisarvoista, sillä Ruotsin ja

Suomen osalta tilanne joka tapauksessa oli samanlainen ja Venäjällä vallinneesta suhtautumistavasta poikkeava. Mats Rehnbergin Ruotsia koskeva, mutta ulkoisten olosuhteiden samankaltaisuudesta johtuen aivan yhtä hyvin Suomeen soveltuva käsitys, jonka mukaan kutsuntoihin suhtautumisessa ei ollut kysymys maanpuolustusajattelusta vaan miehuuden ja täysikasvuisuuden vaatimusten korostamisesta, painottuu hieman toisin, jos sitä verrataan Venäjällä vallinneisiin käsityksiin. Sekä Ruotsissa että Suomessa tämän suhtautumisen historiallisena taustana ja liikkeellepanevana voimana oli lopultakin juuri vanha kansanomaisen maanpuolustusajattelu mutta niin syvään juurtuneena ja itsestään selvänä, ettei se näkynyt ja ettei sitä edes tiedostettu. Uutuutena käyttöön otettu kutsuntamenettely fyysisine vaatimuksineen toi entistä korostetummin esiin miehuuden vaatimukset ja kokonaan uutena piirteenä karsinnan ja johti konfliktiin vanhan perinteisen maanpuolustusajattelun kanssa: kuka tahansa ei enää ollutkaan kelvollinen puolustamaan maata, ja nämä kelvottomat leimattiin julkisesti kutsuntatilaisuuksissa.

Näin hahmoteltu kehityskulku tuo esiin vanhaan kansanomaiseen maanpuolustusajatteluun liittyneen *sosialisaatiokäsityksen* historiallisen kehityksen. Alkuperäinen ajatus oli, että jokainen mies oli velvollinen puolustamaan kotiseutuaan. Yleisen asevelvollisuuden käyttöönoton jälkeen syy ja seuraus vaihtoivat paikkaa tässä ajattelussa: nyt vain se, joka oli kelvollinen puolustamaan maata, oli mies. Itsenäisyyden kaudella olosuhteiden muuttuttua tämän suuntaista ajatuksen kulkua jatkettiin loogisesti edelleen. Nyt yksilön oli miehen mitat täyttääkseen suoritettava myös varusmiespalvelu eli opittava käytännössä sotilaan taidot, pelkkä kutsunnoissa läpäiseminen ei enää riittänyt. Juuri tähän ajatteluun pohjautuu käsitys, jonka mukaan puolustuslaitos on *miesten koulu*.

On sanottu, että käsitys armeijasta miesten kouluna olisi puolustuslaitoksen omaa propagandaa. Tämä on mahdollista. Hyvin monilla muillakin kansan keskuuteen juurtuneilla käsityksillä saattaa olla tällainen tausta tai lähtökohta. Esimerkiksi täsmälleen samoin kansan keskuudessa halveksittiin ja nimiteltiin aikanaan lukutaidottomia, mikä sitten tehokkaasti sai kansan opiskelemaan lukemista, ja on osaltaan ollut vaikuttamassa nykyisen kaltaisen koulutusyhteiskuntamme syntyyn. Aivan varmaa kuitenkin on, että kysymyksessä alun perin on ollut keskusjohdon tarkoituksena palveleva propaganda.

Suomen kaltaisessa moniarvoisessa yhteiskunnassa tällaiset kansan käsitykset tai yleiset mielipiteet eivät kuitenkaan koskaan ole voineet saavuttaa niin yksimielistä ja yksipuolista hyväksymistä, että niillä todellisuudessa olisi ollut ratkaiseva merkitys sosialisaaion kannalta. Sekä varusmiespalveluksesta vapautettu että lukutaidotonkin henkilö on aina voinut puutteestaan huolimatta saavuttaa yhteiskunnan täysivaltaisen jäsenyyden puhumattakaan aseistakieltäytyjistä ja siviilipalvelumiehistä. Sen sijaan primitiivisessä yhteisössä tilanne todellakin olisi päinvastainen. Yksilölle voidaan sellaisessa asettaa koviakin vaatimuksia sosialisaaion saavuttamiseksi. Hänen on tällöin saavutettava *initiaatio sosialisaaioon*. Tällaisissa yhteisöissä ei yleensä tunneta poikkeusyksilöitä eikä vähemmistöryhmiä. Verrattuna meidän yhteiskuntaamme tällaisilla yhteisöillä on kuitenkin toisenlainen sosiaalinen rakenne. Tästä johtuu, että myös sosiaalistuminen on toisenlainen. Tämä seikka käsitellään tarkemmin tutkimuksen teoreettisessa osassa.

Huolimatta siitä, että meillä asepalveluksen suorittaminen ei sosialisaaion kannalta koskaan ole ollut ratkaisevan tärkeää, kansan käsitykset tai yleinen mielipide sen merkityksestä on vaihdellut. Selviä muutoksia tässä on havaittavissa jopa Suo-

men lyhyellä itsenäisyyden kaudella. Työpaikkaa hakevan nuorukaisen sotilaspas-sille annettiin meillä varmasti suurempi paino 1930-luvulla kuin 1980-luvulla. Kär-jistettynä asevelvollisuusjärjestelmämme ja sitä koskevat mielipiteet olivat esillä 1960-luvun jälkipuoliskolla silloiseen muotipasifismiin liittyneiden aseistakieltäyty-misjuttujen yhteydessä. Voidaan väittää, että suomalainen yhteiskunta joutui tuol-loin ottamaan asevelvollisuusjärjestelmänsä ja sen mahdollisen liittymisen sociali-saatioon uudelleenarvioinnin kohteeksi sekä virallisella että epävirallisella tasolla. Todennäköisesti asepalveluksen liittymistä sosialisatioon kannattava käsitys tai yleinen mielipide oli tuolloin aika ajoin pienemmän kannatuksen varassa kuin kos-kaan aikaisemmin itsenäisyytemme aikana huolimatta siitä, että myös kärjistetyn voimakkaasti sitä puoltavia lausuntoja esiintyi.²² Myöhemmän kehityksen valossa ne on kuitenkin nähtävä lähinnä hätävarjeluun liioitteluna, sillä keskustelun vaiettua ja mahdollisen uudelleenarvioinnin tapahduttua mikään olennainen ei ollut muut-tunut. Sekä asevelvollisuusjärjestelmämme että kansan käsitys siitä olivat ainakin pääpiirtein samanlaiset kuin ennenkin.

Sosialisaatio, initiaatio ja initiaatio sosialisatioon ovat tämän tutkimuksen teeman kannalta tärkeitä käsitteitä. Tutkimuksen lähtökohta ja varsinainen kohde on kuit-tenkin *pennalismi* eli toverisorto taikka tarkemmin vanhempien sotilaiden nuorem-piin kohdistama sorto.²³ Tutkimuksen keskeisimpiä ongelmia on, missä määrin pennalismi liittyy initiaatioon tai sosialisatioon, vai liittyykö lainkaan ja tämä py-ritään määrittelemään teoreettisessa osassa samoin kuin mainitut käsitteet. Tämän jälkeen pyritään osoittamaan, miten näin muodostettu teoreettinen malli toimii empiirisessä aineistossa sotilaitten ja varusmiesten kertomuksissa ja muistelmissa, jotka koskevat heidän omaa sotilaskoulutustaan Suomessa Ruotsin vallan aikana ja autonomian ajalla mutta ennen kaikkea itsenäisyyden ajalla. Tämä viimeinen ajan-jakso on tutkimuksen pääkohteena jo pelkästään sen takia, että vain siltä on ollut mahdollista saada todella kattava ja käyttökelpoinen tutkimusaineisto.

Koska puolustuslaitos siis ei ole *miesten koulu* siinä merkityksessä, että sen kautta ja avulla nuorukaiset saavuttaisivat suomalaisessa yhteiskunnassa aikuisen miehen ja täysivaltaisen kansalaisen aseman, ei myöskään ole tarpeen tai edes mahdollista pyrkiä tutkimaan tällaista olematonta sosiaalistumisprosessia. Edellä esitetyn poh-dinnan perusteella se on suljettu tutkimuksen ulkopuolelle. Sitäpaitsi tällainen tutki-mus vaatisikin aivan toisenlaista aineistoa, kuin tässä on tarkoitus käyttää. Jäljelle jää täten kahdesta mahdollisuudesta vain toinen: tutkitaan siviilistä tulleen nuoren miehen sosiaalistumista armeijaan, sotilaselämään, sotilaaksi — ja siten sotilasyh-teisön täysivaltaiseksi jäseneksi. Toisin sanoin tutkitaan sitä, miten siviilimiehestä tulee sotilas. Jos ajatellaan, että sotilasyhteisössä vain 'sotilas' on 'mies', voidaan hyväksyä käsitys puolustuslaitoksesta *miesten kouluna*. Ilmaisuu pätee sosialisatioo-prosessia kuvaavana tällöin kuitenkin vain niin kauan kuin näkökulma on sotilas-yhteisön sisällä.

Itsenäisyyden ajalla lähes jokainen mies on tietystä iässä suorittanut varusmies-palvelun puolustusvoimissamme. Tämän johdosta tämän tutkimuksen kohteena on poikkeuksellisen suuri osa Suomen kansaa, kaikki sen miespuoliset jäsenet, siis vajaa puolet koko kansasta — naisiahan on maassamme jonkin verran miehiä enemmän. Tämän seikan merkitystä ei kuitenkaan ole syytä liioitella. Jäljempänä on selvästi havaittavissa, että sotilaselämä on pääpiirteissään ollut samanlaista kaikkina aikoina riippumatta siitä, kuinka suurta osaa Suomen kansasta se kulloin-

kin on koskenut. Jos eroja eri aikojen sotilaselämässä on, ne ovat johtuneet muista seikoista. Toisaalta tämä noin vuoden kestävä varusmiespalvelu on nuoren miehen elämässä varsin irrallinen jakso. Sillä ei yleensä ole ainakaan mitään silmin nähden havaittavaa vaikutusta nuoren miehen varusmiespalvelun jälkeiseen siviilielämään. Mikään suomalaisen siviilimiehen käyttäytymisessä tai ulkonaisessa olemuksessa ei paljasta, onko hän mahdollisesti suorittanut asepalvelusta armeijassa vai ei. Toisin oli asia aikaisemmin Saksassa saksalaisen folkloristin, Albrecht Lehmannin mukaan.²⁴

Pennalismi näyttää kaikkina aikoina kuuluneen sotilaselämään olipa kysymys pienestä ammattisotilaiksi koulutettavasta ja lähes yksipuolisen yhteiskunnallisen taustan omaavasta ryhmästä tai laajoista, kaikkia kansankerroksia edustavista varusmiesikäluokista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että pennalismia olisi sotilaselämässäkään esiintynyt aina ja kaikkialla. Tämän tutkimuksen tehtävänä onkin selvittää, mitkä ovat pennalismien esiintymisen edellytykset yleensä ja sotilaselämässä erikseen ja vaihtoehtoisesti minkälaisissa oloissa pennalismia ei lainkaan voi esiintyä. Tutkimuksen tehtäviin kuuluu myös selvittää initiaation ja pennalismien suhde toisiinsa ja sotilaselämän sosialisatioon.

Kuten tutkimuksen teoreettisessa osassa selvitetään, initiaatio ja pennalmi ovat sekä sotilaselämässä että muuallakin usein selvässä riippuvuussuhteessa toisistaan. Nämä ilmiöt ovat aina esiintyneet vain tiettyjen sosiaalisten edellytysten vallitessa. Nämä sotilasyhteisöjen sosiaalisesta rakenteesta johtuvat edellytykset eivät periaatteessa ole lainkaan muuttuneet aikojen kuluessa, joten tässä mielessä tutkittavat ilmiöt ovat olleet ajattomia. Teoreettisessa osassa pyritäänkin valottamaan näitä tutkittavia ilmiöitä juuri ajasta riippumattomina, sosiaaliin tekijöihin sidonnaisina käsitteinä.

Toisaalta initiaation ja pennalismien konkreettiset ilmenemismuodot ovat olleet erilaisia eri aikoina. Ne ovat saattaneet muuttua aikojen kuluessa ja kulkeutuessaan joukko-osastosta toiseen tai sotilassukupolvelta toiselle. Ne ovat voineet muuttua myös sotilasyhteisöjen ulkoisten tai sosiaalisten olosuhteiden muututtua. Mutta nämä pennalismien tai initiaation konkreettiset ilmenemismuodot ovat voineet olla toisistaan poikkeavia myös siksi, että eri joukko-osastojen tai sotilassukupolvien välillä ei ole ollut minkäänlaisia kontakteja edes välillisesti, jolloin näiden ilmiöiden konkreettiset ilmenemismuodot eivät ole voineet lainautua tai siirtyä sotilasyhteisöstä toiseen. Kun sosiaaliset edellytykset näissä eri sotilasyhteisöissä kuitenkin ovat olleet suotuisat kyseisten ilmiöiden esiintymiselle, niiden konkreettiset ilmenemismuodot ajallisesti myöhemmissä on saatettu keksiä itsenäisesti tai lainata jostain muualta, ehkä sotilaselämän ulkopuoleltakin. Teoreettisen osan jälkeen varsinaisessa tutkimuksessa tarkastellaankin näitä ilmiöitä vuorostaan historiallisen kehityksen valossa, ajassa elävinä ja ajan mukana muuttuvina konkreettisina ilmiöinä ja diakronisesta näkökulmasta.

Vaikka tutkimuksen kohteina olevia ilmiöitä on teoreettisessa osassa tarkasteltu yleisinä ja ajattomina, on niiden sosiaalisia syy-yhteyksiä selvittäessä ollut tarpeen etsiä konkreettisia esimerkkejä näiden ilmiöiden esiintymisestä sotilaselämässä. Nämä konkreettiset esimerkit ovat valtaosaltaan löytyneet nykyajan puolustuslaitoksesta, jonka käytännön organisaation pienet vivahteet ja epävirallinenkin hierarkia tunnetaan perusteellisesti, ja josta on varhaisempien aikojen sotilasyhteisöihin verrattuna huomattavasti enemmän tässä mielessä relevanttia lähdeaineistoa käytettävissä. Tällä keinolla havaittavat tutkittavia ilmiöitä koskevat yleiset periaatteet

tai lainalaisuudet pätevät tietysti myös entisajan sotilasyhteisöihin nähden siinä määrin kuin kyseisten ilmiöiden sosiaaliset edellytykset, so. näissä yhteisöissä vallinnut sosiaalinen organisaatio, on ollut samanlainen kuin nykyaikana. Historiansa aikana tutkittavat ilmiöt, sotilaiden initiaatio ja pennalismi, ovat konkreettisilta ilmenemismuodoiltaan saattaneet muuttua jatkuvasti, mutta muuttuneinkin ne ovat voineet säilyä vain tiettyjen sosiaalisten edellytysten pysyessä muuttumattomina. Tästä syystä seuraavassa tutkimuksen teoreettisessa osassa noudatettu ajasta riippumaton teoreettinen ja myöhemmin aineiston analyysissä noudatettu diakroninen tarkastelutapa eivät ole ristiriidassa keskenään. Ja edelleen, samasta syystä pääosin nykyajan puolustuslaitoksesta mutta myös sen ulkopuolelta saatujen esimerkkien avulla muodostettu teoreettinen malli pätee yhtä hyvin nykyajan kuin menneenkin ajan sotilaselämässä. Toisin sanoen nykyajan aineiston pohjalta muodostettu teoreettinen malli on ollut mahdollista soveltuvalta osin siirtää myös menneeseen aikaan juuri siksi, että se on ajasta riippumaton. Näin on voitu tehdä myös itsenäisyyttä edeltäneiden aikojen suomalaisen sotilaselämän mahdollisen initiaation ja pennalismien suhteen päätelmiä, joita ei olisi voitu tehdä suoraan näitä aikoja koskevasta itsenäisyyden aikaan verrattuna varsin niukasta lähdeaineistosta.

2. Tutkimusmateriaali

Tämä tutkimus perustuu sotilaiden muistelmiin. Vain pienen osan näistä muodostavat painetut muistelmat ja elämäkerrat, joita suomalaiset sotilaat, pääasiassa korkeat upseerit, eri aikoina ovat julkaisseet tai joita heistä on julkaistu. Sotilaiden suuri enemmistö, tavalliset rivimiehet, ovat harvoin kirjoittaneet ja vielä harvemmin julkaisseet muistelmiaan. Tällainen harvinainen poikkeus on ollut Ilmari Calamniuksen (Kiannon) ”Väärällä uralla” (1896), joka on paitsi taideteos myös omaelämäkerrallinen dokumentti.

Tämän puutteen poistamiseksi Turun yliopiston kansatieteen laitos, sittemmin Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos (TYKTL) järjesti sotilasmuistelmien keruukilpailun yhteistoiminnassa Pääesikunnan tiedotusosaston kanssa. Kilpailua varten laadittiin kyselylehtinen nimeltä ”Muistelmia sotilaskoulutuksesta” ja se ilmestyi lokakuussa 1972. Kilpailuaika päättyi helmikuun lopussa 1973.

Kyselyn tarkoituksena ei suinkaan ollut kerätä aineistoa pelkästään — tai edes ensisijaisesti — nyt käsillä olevaa tutkimusta varten. Sen sijaan pyrkimyksenä oli saada talteen mahdollisimman perusteellisia ja monipuolisia muistelmia rauhan ajan sotilaselämästä varuskunnissa, leireillä ja sotaharjoituksissa pääosin varusmiehiltä ja reserviläisiltä mutta myös kantahenkilökunnan jäseniltä. Tällainen keruu katsottiin hyvin perustelluksi suorittaa juuri tuolloin 1970-luvun alussa, sillä itsenäisen Suomen ensimmäiset varusmiesikäluokat olivat silloin suurelta osaltaan vielä elossa mutta jo yli 70-vuotiaita. Tutkimuksen kohteena olevan populaation suuruudesta johtuen postikysely nähtiin ainoana mahdollisena menetelmänä saada kokoon edustava ja kattava aineisto.

Postikyselyssä käytettävä kysymyslista ei yleensä saisi olla kovin pitkä, sillä vastaajat saattavat tällöin jättää kokonaan vastaamatta tai vastausten laajuus tai sisällön taso saattaa laskea loppua kohti. Joskus on myös nähty hyväksi menetellä niin, ettei laadita varsinaista kysymyslistaa, vaan vastaajille annetaan vain aihe, joka

tavalla tai toisella rajataan, ja heidän annetaan näissä puitteissa vastata vapaasti oman tyyliensä ja harkintansa mukaisesti. Tällaista postikyselyn strategiaa ajatellen sotilasmuistelmien kysymyslistasta tuli aivan liian laaja ja yksityiskohtainen. Sitä ei kuitenkaan pystytty karsimaan olennaisesti miltään kohdin, joten se sai kelvata lähes alkuperäisessä asussaan. Jälkeenpäin ajatellen tästä ehkä kuitenkin oli enemmän hyötyä kuin haittaa: tulokseksi saatiin kenties vähemmän mutta sitä laadukkaampia vastauksia kuin päivävastaisessa tapauksessa ehkä olisi käynyt. Kun nämä pitkä ja asiapitoiset vastaukset yleensä vielä noudattivat kysymyslistan tiukkaa asiaryhmittelyä, oli vastausten käyttö huomattavasti helpompaa kuin jos ne olisivat edustaneet vapaamuotoisempaa esseistiikkaa, eri perinnelajeja ja kenties fantasiaakin. Näin saadut vastauslähetykset aivan ilmeisesti myös olivat keskenään vertailukelpoisempia kuin vapaamuotoisemmat vastaukset olisivat olleet, ja tämä seikka on varmaankin ollut eduksi myös tutkimuksen eikä vain keruukilpailun palkintolautakunnan työn kannalta.

Oman ongelmansa muodosti kilpailusta tiedottaminen ja kyselylehtisen levitys. Ilman muuta oli selvää, että kyselyn lähettäminen Turun yliopiston kansatieteen laitoksen vakitukselle vapaaehtoiselle vastaajaverkostolle ei olisi riittänyt alkuunkaan. Nämä pari-, kolmesataa vastaajaa olivat pääosin maaseutuväestöä edustavia eläkeläisiä, joista yli puolet oli naisia. Ikä- ja ammattirakenne ei siten ollut edustava eikä koko verkoston määrä riittävä. Tietysti kysely silti lähetettiin myös tälle joukolle. Puolustuslaitoksen oman jakelun kautta kysely myös levitettiin kaikkiin varuskuntiin, joten se tavoitti periaatteessa kaikki kilpailuajana palveluksessa olleet varusmiehet ja kantahenkilökunnan. Suhteellisen helppoa oli lisäksi levittää tietoa kyselystä erilaisten tavalla tai toisella maanpuolustuksen kanssa tekemisissä oleville järjestöille ja yhdistyksille, kuten sekä aktiiviupseerien ja -aliupseerien että vastaaviin reserviläisten järjestöihin, sotainvalideille, joukko-osastokiltoihin jne. Tätä tietä kyselyä levitettiin huomattavan paljon ja tämän kautta se levisi mm. periaatteessa kaikkien aktiivipalveluksesta eronneiden kantahenkilökunnan jäsenten tietoisuuteen. Tämänkään ei vielä katsottu riittävän määrällisesti tyydyttävän ja sosiaalisesti edustavan tuloksen saamiseksi.

Onnellinen sattuma oli, että tuolloin 1970-luvun alkuvuosina ilmestyi Maanpuolustuksen tuki ry:n kustantama Suomalainen-lehti, jota jaettiin ilmaiseksi jokaiseen maamme talouteen. Kun tähän lehteen saatiin sivun laajuinen värivalokuvalla varustettu esittely keruukilpailusta vastausohjeineen, voitiin olla varmoja siitä, että ainakin periaatteessa kaikilla suomalaisilla oli mahdollisuus osallistua kilpailuun.

Kaikesta päättäen kyselyn levitys onnistui hyvin: kilpailun kestäessä kyselylehtisestä jouduttiin ottamaan kaksi uusintapainosta ja sitä painettiin kaikkiaan 21 000 kappaletta. Tähän nähden saatujen yksittäisten vastausten määrä oli kuitenkin pieni, vain runsaat 660 kappaletta. Mutta, kuten on todettu, yksityiset vastaukset olivat enimmäkseen hyvin laajoja ja laadukkaita, eikä kokoon saatu vastaussivujen yhteenlaskettu määrä ollut lainkaan vähäinen: yli 30 000 sivua (A5-kokoa) tai yli kuuksitoista arkistolaatikollista. Tämän lisäksi saatiin jonkin verran sotilasmuistioita, äänitteitä sekä mikrofilmattua kirjallista aineistoa. Jos vastauksia säilytettäisiin hyllyssä, olisi aineistoa enemmän kuin viisi hyllymetriä.

Saatua aineistoa ei tietenkään voida käyttää tilastolliseen eikä kvantitatiiviseen tutkimukseen. Silti on tärkeää selvittää, miten se ajallisesti ja alueellisesti — tässä tapauksessa tosin vain aselajikohtaisesti — jakautuu verrattuna olemassaolevaan ja

-olleeseen todellisuuteen. Kun tämän lisäksi selvitetään, kuinka aineisto jakautuu sosiaalisessa kentässä — tässä tapauksessa vastaajien sotilasarvojen suhteen, voidaanakin päätellä missä määrin aineisto kokonaisuutena on edustavaa. Tällainen tarkastelu voi kuitenkin olla vain summittaista, kuten ohessa olevista asetelmistakin näkyy. Niistä ylemmässä esitetään vuosikymmenittäin eri aselajeja koskevat kilpailuun saadut vastaukset. Ne on ryhmitelty palvelusajan alkamisvuoden mukaan, joten esimerkiksi palvelusaikaa vuosina 1919—21 koskeva tieto on sijoitettu vuosien 1918—19 sarakkeeseen ja vuosia 1939—44 koskeva vuosien 1930—39 sarakkeeseen. Sitä, että kyseiset vuosikymmenet jakautuvat myös yksittäisiin vuosiin ja kyseiset aselajit eri paikkakunnilla ympäri Suomea sijainneisiin joukko-osastoihin, ei asetelmassa ole voitu ottaa huomioon puhumattakaan siitä, että yksittäinen vastaajan tiedonanto aina koskee vain kyseisen joukko-osaston yhtä komppaniaa tai vastaavaa taikka vieläkin pienempää osastoa. Tietenkään tässä tarkastelussa ei myöskään voida ottaa huomioon eri vastausten määrällisiä tai laadullisia eroja.

	1918— 19	20— 29	30— 39	40— 49	50— 59	60— 69	70— 73	yht.
jalkaväki	39	129	98	67	18	11	8	370
kenttätykistö	9	47	20	12	4	9	1	102
rannikkotykistö	10	16	10	4	1	—	—	41
ilmatorjuntatykistö	.	—	1	1	1	1	1	5
ratsuväki	6	18	23	2	1	3	—	53
viesti	3	8	8	9	—	5	1	34
pioneeri	2	1	5	7	—	—	—	15
huolto	1	7	4	2	—	—	—	14
laiivasto	3	2	2	—	—	2	—	9
ilmavoimat	—	7	4	5	—	2	1	19
rajavartiosto	2	8	4	1	—	1	—	16
yht.	75	243	179	110	25	34	12	678

Aineiston jakautuminen aselajeittain eri vuosikymmeniin.

aktiiviupseerit	13	(näistä 7 entistä kanta-aliupseeria)
kanta-aliupseerit	28	(lisäksi yllä mainitut 7)
värvätty miehistö	1	(palvellut miehistössä myös varusmiehenä)
reservin upseerit	44	(lisäksi yllä mainitut aktiiviupseerit ja osa kanta-aliupseereista)
reservin aliupseerit	162	(lisäksi yllä mainitut aktiiviupseerit sekä suurin osa kanta-aliupseereista)
miehistö	n. 400	(lisäksi kaikki yllä mainitut)

Aineiston jakautuminen sotilasarvojen suhteen.

Ylemmästä asetelmasta voidaan jo ensi silmäyksellä nähdä, että jalkaväki on varsin runsaasti edustettuna: yli puolet vastanneista on palvellut tämän pääaselajimme riveissä. Tämä pitää yhtä myös todellisuuden kanssa; suurin osa varusmiehistämme on suorittanut varusmiespalvelunsa jalkaväessä. Asetelmassa tähän jalkaväen sarakkeeseen on laskettu mukaan myös kuuden panssarijoukoissa palvelleen ja yhden laskuvarjojääkäriin vastaukset, koska nämä virallisestikin luetaan jalkaväkeen kuuluviksi. Tätä menettelyä vastaan voidaan huomauttaa, että näiden erikoisaselajien edustajat tuskin ovat pitäneet itseään jalkamiehinä ja että heidät sen vuoksi olisi pitänyt käsitellä erikseen. Jos näin olisi tehty, olisi kuitenkin jalkaväestä ja eräistä muistakin aselajeista pitänyt erotella epäluukuinen määrä eri puolustushaaroja omiksi aselajeikseen ja jakoa olisi lisäksi pitänyt muuttaa eri aikojen osalta erilaiseksi. Esimerkiksi jalkaväkeen kuului koko 1920-luvun ja seuraavankin vuosikymmenen puoliväliin kolme polkupyöräpataljoonaa, joissa vallitsi varsin voimakas erikoisaselajin henki. Kun nämä 1930-luvun puolivälissä muutettiin jääkäripataljooniksi, alkoi tuo erikoisaselajin leima vähin erin haalistua ja oli jo toisen maailmansodan jälkeen vain muisto entisestä. Näin ollen asetelmassa on katsottu parhaaksi noudattaa virallisia jakoperusteita.

Kaikki muut aselajit ovat aina olleet jalkaväkeä huomattavasti pienempiä. Vaikka näistä siis onkin saatu vastauksia paljon jalkaväkeä vähemmän, kuvastaa tämä suhteellisesti suurin piirtein vallinnutta todellisuutta. Tosin on huomattava, että suhteellisen suuren rannikkotykistön osalta saatu aineisto on kuitenkin ollut melko niukka — varsinkin jos sitä verrataan huomattavasti pienemmän ratsuväen vastausmääriin. Ratsuväki lieneekin ollut aselaji, jossa on vallinnut muihin erikoisaselajeihin verrattuna poikkeuksellisen positiivinen ja voimakas aselajihenki. Tämä henki on ilmeisesti vielä vuosikymmeniä palveluajan päättymisen jälkeen näkynyt muita voimakkaampana muistelemisen haluna ja siten vastaamisaktiiviteettina.

Ratsuväen osalta, osin juuri edellä mainitusta syystä, on asetelman laadinnassa jouduttu tavallaan poikkeamaan edellä selostetusta ja jalkaväen suhteen noudatetusta virallisesta jakoperusteesta. Ennen toista maailmansotaa ratsuväki oli oma itsenäinen aselajinsa, mutta v. 1940 se liitettiin olosuhteiden pakosta jalkaväkeen. Vuonna 1947 sen joukko-osastoista tehtiin jääkäripataljoonia samaan tapaan kuin aikaisemmin polkupyöräpataljoonista. Koska vanhat ratsuväen joukko-osastot perinteineen jäivät elämään ja ovat edelleenkin olemassa, ei tätä muutosta ole otettu asetelmassa huomioon, vaan kyseisiä joukko-osastoja koskevat vuoden 1940 jälkeistä aikaa käsittelevät kuusi vastausta on sijoitettu ratsuväen sarakkeeseen. Näin jakoperusteita ei ole jouduttu muuttamaan kesken asetelman esittämän aikajakson.

Kenttätykistön vastausten määrän suhteen on syytä olla tyytyväinen; se on suhteellisen runsas aselajin kokoon nähden ja oikeassa suhteessa jalkaväen vastausten määrään. Samaa on sanottava kaikista muista erikoisaselajeista ilmavoimia, laivastoa ja rajavartiostoa myöten. Vaikka näiden vastausluvut vaikuttavat suurempiin aselajeihin verrattuina kovin pieniltä, on suhde jalkaväkeen verrattuna suurin piirtein oikea. On lisäksi syytä muistaa, että esimerkiksi viestimiehiä, pioneereja ja huoltoalan miehiä on kuulunut ja kuuluu hyvin runsaasti muihin kuin oman aselajinsa yksikköihin. Asetelmassa esimerkiksi ilmavoimien, laivaston ja tykistön viestimiehet, autonkuljettajat ja keittiömiehet on tietysti luettu ilmavoimiin, laivastoon ja tykistöön. Paitsi että tämä on virallinen jakoperuste se on myös tämän tutkimuksen kannalta ainoa järkevä: pennalismin ja initiaation tutkimisen kannalta ei mies-

ten koulutushaaralla tai komennustehtävillä ole juuri lainkaan merkitystä mutta sen sijaan joukko-osastolla ja siihen liittyen aselajilla on.

Mitä tulee vastausten ajalliseen jakautumaan, voidaan tässäkin suhteessa olla tyytyväisiä. Vaikka tiedonannot eivät jakaudukaan eri vuosikymmeniin aivan tasaisesti, on vastauksia riittävästi tai ainakin tyydyttävästi kaikilta. Sikäli kuin vinoutumista on, on sitä tutkimuksen kannalta edulliseen suuntaan. Tämä tarkoittaa sitä, että puolustuslaitoksen perustamisvuosilta 1918–19 ja kaikkein tärkeimmältä toiminnan vakiintumisen kaudelta, 1920-luvulta, on kaikkein runsaimmin tiedonantaja. Täysin riittävästi niitä on myös 1930-luvulta ja vielä seuraavaltakin vuosikymmeneltä. Kaikkein niukkimmin ovat edustettuina 1950- ja 60-luvut, kun sen sijaan 70-luvun alun vuosilta vastauksia on suhteellisen paljon ajanjakson lyhyiden huomioita ottaen.

Syyt tähän vinoutumaan, joka siis kuitenkin ei ole tutkimuksen päämäärien kannalta haitallinen, ovat ilmeiset. Toista maailmansotaa edeltäneen ajan varusmiehet olivat kilpailuaikana jo eläkeissä tai työ- ja perhe-elämässä vakiintuneissa asemissa, jolloin muistelemisen tarvetta usein esiintyy ja aikaakin on. Ihmisiä pitempään nähden varusmiesaikoihin oli myös tuolloin kertynyt ajallista etäisyyttä niin paljon, että nuo muistot ehkä on nähty yleisemminkin tallentamisen arvoisiksi – ja niinhän asia onkin. Sen sijaan sodan jälkeisen ajan varusmiehillä vastaavaa ajallista etäisyyttä ei ollut. 1940-luvun lopussa ja 50-luvun alussa myös hävitty sota oli vielä tuoreessa muistissa, ja tuo aika ehkä on ollut puolustuslaitoksessamme eräänlaista laskukautta, jonka eläneet varusmiehetkään eivät palvelustaan muistele yhtä mielellään kuin muut. 1960-luvun varusmiehille palvelusaika taas on ollut liian lähellä innostaakseen muistelemiseen. Sitä paitsi tämän ajan varusmiehet elivät kilpailuaikana, 1970-luvun alussa, elämänsä intensiivisintä ja kiireisintä kautta: perustivat perheitään ja taistelivat asemista työelämässä. Aikaa muistelemiseen yksinkertaisesti ei ollut. 1970-luvun alun runsas vastaajamäärä selittyy sillä, että puolustuslaitos tiedotti kilpailusta tehokkaasti varuskuntiin ja siellä paraikaa palveleville varusmiehille.

Tästä aineiston lievästä ajallisesta vinoutumasta voidaan todeta vielä muuan seikka, jonka myös sodanjälkeisen ajan varusmiehet lienevät oivaltaneet: heillä on myöhemminkin mahdollisuus palata varusmiesmuistoihinsa. Toisin sanoen tutkijan kannalta katsoen oli olennaisen tärkeää, että sotaa edeltävältä kaudelta saatiin tällä kertaa kattava aineisto. Tällaisen aineiston kokoaminen olisi suurelta osalta myöhäistä jo tätä kirjoitettaessa, kymmenen vuotta myöhemmin. Jos sen sijaan myöhemmän ajan osalta aineisto osoittautuisi kovin puutteelliseksi, sitä voidaan paikata vaikkapa uusimalla keruukilpailu joskus vuoden 2010 tienoilla.

Alempi asetelma kuvaa vastaajien sosiaalista jakautumaa sotilasarvon perusteella. Vastaajien ryhmittely heidän siviiliarvonsa tai asemansa mukaan olisi ollut hyödytöntä tämän tutkimuksen kannalta. Todettakoon kuitenkin, että tavallisimmat siviiliammattit ovat myös vastaajien keskuudessa lukuisimmin edustettuina: runsaimmin esiintyy työläisiä ja maanviljelijöitä mutta paljon on myös palveluammatin harjoittajia sekä toimihenkilöitä ja virkamiehiä. Kovin suurta merkitystä ei myöskään ole tällä sotilasarvoihin perustuvalla asetelmalla, sillä melkein kaikki vastaajat ovat joka tapauksessa kertoneet etupäässä varusmiesajastaan. Merkillepantavaa on, etteivät kantahenkilökunnan edustajien – eivät edes korkeimpien upseerien – kertomukset sanottavasti poikkeava tavallisten varusmiesten vastauksista. Eräät vastanneista sotilashenkilöistä ovat tosin kertoneet myös koulutuksestaan

kadettikoulussa tai muissa sotakouluissa ja erikoiskursseilla, mutta pääosa tässä tutkimuksessa käytetyistä näitä koskevista kuvauksista on saatu painetusta muistelma- ja elämäkertakirjallisuudesta. Kilpakyseleyn vastanneiden upseerien sotilasarvoista korkein on everstiluutnantti — näitä on vastaajien joukossa kaksi — ja tästä alaspäin esiintyykin kaikkia sotilasarvoja.

Lopuksi on kummankin asetelman osalta vielä esitettävä kaksi huomautusta. Ensinnäkin niistä on jätetty pois 38 vastausta, jotka käsittelevät joko useita henkilöitä epätäydellisesti tai ovat tavalla tai toisella puutteellisia taikka käyttökelvottomia. Toiseksi eräät tiedonantajat ovat käsitelleet kahta tai useampaa joukko-osastoa tai aikajaksoa. Näitä ovat mm. useita entisiä varusmiehiä haastatelleet tiedonantajat. Tällaiset tiedot on siten sijoitettu asetelmissa vastaavasti kahteen tai useampaan paikkaan, joten asetelmassa esiintyvä tiedonantojen yhteenlaskettu määrä, 678, ei ole sama kuin keruukilpailuun osallistuneiden vastaajien tai saapuneiden tiedonantojen määrä.

Sekä painetun että painamattoman muistelma-aineiston samoin kuin muunkin muistitiedon suurin varjopuoli on sen subjektiivisuus ja siten epäluotettavuus. Tämä on kiistämätön ja monissa eri yhteyksissä todettu ja todistettu asia. Toisaalta tällainen aineisto sisältää tietoja ja asioita, joita muulla tavoin ei pystytä dokumentoimaan. Näin ollen tällaista aineistoa olisi pyrittävä käyttämään sillä tavoin, että epäluotettava ja subjektiivinen aines ei pääsisi vaikuttamaan tutkimustuloksiin. Tutkijan kannalta ongelmallisinta ei ole siten itse aineiston vinoutuneisuus vaan se, miten aineistoa parhaiten voidaan hyödyntää.

Yleisesti ottaen muistitiedon suurimmat virheellisyydet ovat usein ajoituksessa. Ellei muistelijalla ole käytettävissä muistiinpanoja tai muita keinoja ajoituksen tarkistamiseksi, ovat usean vuoden, jopa vuosikymmenen, erehdykset varsin tavallisia. Kun tiedonantajan muisti voi tapahtuneen todelliseen ajankohtaan nähden pettää kumpaan suuntaan hyvänsä, joutuu tutkija ottamaan usein melkoisen riskin turvautuessaan pelkästään sellaiseen aineistoon. Tässä tutkimuksessa tämä vaara poikkeuksellisesti eliminoituu täysin. Joitakin yksittäisiä poikkeuksia lukuunottamatta jokainen asevelvollinen suomalainen on joutunut suorittamaan varusmiespalvelusta vain kerran. Tuo varusmies aika on yleensä ollut suurin piirtein vuoden — puoleltoista mittainen, ja jokainen muistaa nuo vuosiluvut varmasti koko elämänsä aivan täsmälleen. Erehtymisen mahdollisuutta ajoituksen suhteen ei siis ole. Nekin vuosina 1940—41 varusmiespalvelustaan suorittaneet miehet, jotka kirjailija Väinö Linnan tavoin joituivat kasarmilta suoraan jatkosodan rintamalle ja tulivat siten olleeksi palveluksessa yhtämittäisesti yli neljä vuotta, osaavat aivan varmasti tehdä eron noin vuoden mittaisen varusmieskoulutuksensa ja sitä seuranneen rintamapalveluksensa ajan välillä.

Sen sijaan näkökulma on epäilemättä näissä muistelmissa varsin subjektiivinen. Joskus tämä on saanut suorastaan koomisia piirteitä. Useat sotaa edeltäneen ajan varusmiehet lopettavat kertomuksensa toteamalla ikään kuin yhteenvetona, että varusmiespalvelus oli heidän aikanaan liian raskasta ja lomina oli liian vähän. Seuraavassa lauseessa he kuitenkin toteavat, että varusmiespalvelus nykyaikana on aivan liian helppoa ja varusmiehillä on liikaa lomina; kaiken siis pitäisi olla edelleen suunnilleen samanlaista ”liian raskasta” kuin ennen sotia. Myös tämän tutkimuksen kannalta varsin olennaisessa asiassa, pennalismien kuvauksissa, tämä subjektiivisuus tulee selvästi näkyviin: lähes kaikki nämä kuvaukset on kerrottu alokkaan, nuorem-

man sotamiehen tai vastaavan, siis uhrin, näkökulmasta. Toisin sanoen monet ovat muistaneet, kuinka vanhemmat sotamiehet sortivat ja kiusasivat heitä mutta juuri kukaan ei ole muistanut, kuinka he itse vuorostaan kiusasivat ja sortivat itseään nuorempaa varusmiesten saapumiserää.

Tällaisesta subjektiivisuudestaan huolimatta kertomukset ovat luotettavia ja tutkimuksessa käyttökelpoisia, sillä ne kontrolloivat toinen toisiaan. Kukin kertoja on laatinut kertomuksensa itsenäisesti ja toisista tietämättä, ja kuitenkin ne ovat varsin yhtäpitäviä — sen osoittavat kiistattomasti pelkästään tutkimuksen liitteenä julkaistut taulukot muusta tekstistä puhumattakaan. Siten näiden varusmiesmuistelmien todistusarvo on useimmiten kiistämätön.

Huolimatta siitä, että käytettävissä on ollut vain pennalismin toisen osapuolen kertomuksia, on aineisto runsas. On kuitenkin tärkeää huomata, että tähän ei nimenomaan ole pyritty. Tämä aihe löydettiin ja valittiin tutkimuksen kohteeksi vasta kun keruukilpailun vastaukset olivat saapuneet ja luetut. Aineisto tutkimukseen on näin ollen syntynyt spontaanisti eikä kyselyn johdattelemana. Pennalismista on tosin kyselylehtisessä parissakin kohden kysely, mutta ei mitenkään erityisen huomiota herättävällä tavalla. Kun sitten pennalismista kertovaa aineistoa havaittiin kertyneen runsaasti, se valittiin tutkimuksen teemaksi. Silti suurin osa kilpailun yhteydessä kertyneestä aineistosta jää tutkimuksen ulkopuolelle muiden tutkijoiden käytettäväksi.

Lopuksi on vielä mainittava, että tämän tutkimuksen tekijä itsekkin on ollut varusmiehenä palvelen kuukauden Porin Prikaatissa Säkylässä alokkaana ja sen jälkeen Turun Ilmatorjuntapatteristossa alokkaana, tykkimiehenä, korpraalina ja alikersantina sekä välillä kolme kuukautta oppilaana reservin aliupseerikoulussa Tuusulassa, Helsingin Ilmatorjuntarykmentissä. Palvelusaika oli helmikuulta 1969 seuraavan vuoden tammikuulle. Joskus on ollut tarpeen käyttää omia kokemuksia tutkimuksen lähdeaineistona silloin, kun muussa aineistossa vastaavalta osin on ollut aukkoja. Tältä perin vähäiseltä osin tutkimus perustuu ns. osallistuvaan havainnointiin — kirjoittajan kokemuspiirihän kattaa vain aivan pienen osan tutkimuskentästä sekä aselajien että ajan osalta. Toisaalta varusmiespalveluksessa on hyvin paljon ajasta ja aselajista riippumattomia yleisiä piirteitä, jotka ovat samoja aina ja kaikkialla. Tahtoipa tai ei, tällaisen tutkimuksen tekijä näkee aina muiden varusmiesten kokemukset ja kertomukset jossain määrin omakohtaisten kokemustensa valossa. Juuri tässä mielessä tekijän oma varusmiespalvelu on tutkimuksen kannalta ollut merkittävä paljon enemmän kuin sen osallistuvaan havainnointiin perustuvan pienen osan lähdeaineistona.

Teorettinen osa

1. Sotilasyhteisön sosiaalinen rakenne

Olipa kysymys nykyajan varusmiehestä tai entisaikojen asevelvollisesta, värvätystä taikka vapaaehtoisesta sotilaasta, asepalvelukseen astuminen ja ero siviilimaailmasta on yleensä merkinnyt hyvin perusteellista muutosta yksilön elämässä. Sotilasyhteisö on monessa suhteessa täysin poikkeava siitä siviiliyhteisöstä ja yhteiskunnasta, jonka piiristä palvelukseen astuva yksilö on lähtöisin ja josta hän armeijaan astuessaan joutuu eroamaan, ja hänen on sosiaalistuttava tähän sotilasyhteisöön voidakseen tulla sotilaaksi. Poikkeuksen tässä suhteessa muodostivat entisaikojen ruotusotilaat, joiden sotilaskoulutus ja muut sotilaalliset velvoitteet eivät rauhan aikana erottaneet heitä normaalista siviiliyhteiskunnasta. Käytännössä ruotusotilaat olivatkin ammatiltaan maata viljeleviä torppareita eivätkä sotilaita.

Tätä prosessia, siviilimiesten sosialisatiota armeijaan, ovat tutkineet ensimmäisinä amerikkalaiset sotilassosiologit Samuel A. Stoufferin johdolla ja armeijan toimeksiannosta toisen maailmansodan aikana. Tulokset on julkaistu neliosaisessa teoksessa "The American Soldier" (1949), josta on muodostunut sotilassosiologian klassikko. Ennen kirjan julkaisemista tutkimusryhmän johtaja, professori Stouffer, oli analysoinut tutkimusmateriaalin uudestaan ja kirjoitti sitten niille yhteisen teoreettisen viitekehyksen, jossa hän näki sotilaiden elämän armeijassa jatkuvana sopeutumistapahtumana. Juuri tähän tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen ovat sittemmin ahkerasti viitanneet sotilaselämää kuvanneet ja tutkineet kansa- ja yhteiskuntatieteilijät — myös harvalukuiset pohjoismaiset tutkijat, kuten suomalaiset sosiologit Knut Pipping (1978)¹ ja Seppo Randell (1965) sekä ruotsalainen etnolog Matts Rehnberg (1967). Kirjoituksessaan Stouffer osoitti, kuinka armeija oli täysin uusi ja vieras maailma useimmille siviilistä palvelukseen astuneille sotilaille.² Tämä amerikkalainen tutkimus keskittyi pelkästään toisen maailmansodan aikaan — eroten siten tehtävänasettelultaan nyt käsillä olevasta, huomattavasti pitempää aikajaksoa koskevasta tutkimuksesta. Silti amerikkalainkaan tutkimus ei liikkunut yksinomaan yhdessä aikatasossa: pohtiessaan syitä muutoksiin sotilaiden sopeutumisvaikeuksissa armeijaan Stouffer joutuu valottamaan myös armeijan ja koko amerikkalaisen yhteiskunnan kehitystä ensimmäisestä maailmansodasta lähtien.

Maailmansotien välisenä aikana amerikkalainen yhteiskunta oli muuttunut olennaisesti: teollistunut, urbaanistunut ja ammatillisesti eriytynyt, ja nuorten miesten koulutustaso oli noussut ratkaisevasti. Ensimmäisen maailmansodan aikana amerikkalaiset sotilaat olivat valtaosin olleet lähtöisin talonpoikaisista tai niihin verrattavista oloista ja olivat saaneet vain meidän kansa- tai peruskouluamme (grade school) vastaavan koulusivistyksen. Sotien välillä armeija oli ollut pieni. Varusmiehiä ei ollut kutsuttu palvelukseen, vaan miehistö ja alipäällistö oli muodostunut värvätystä väestä, jonka koulupohja oli suurin piirtein vastannut edellä mainittua. Vaikka näinä rauhan vuosina amerikkalaisen yhteiskunnan yleinen koulutustaso oli kohonnut voimakkaasti, armeijan palvelukseen oli värväytyntä edelleen vähäisen

koulusivistyksen saanutta väkeä. Kun toisen maailmansodan aikana asevelvollisia varusmiehiä jälleen ruvettiin kouluttamaan sotilaiksi, näistä entisistä vakinaisen armeijan värvätyistä miehistä tuli varusmiesten aliupseereita ja kouluttajia. Koulusivistykseltään he olivat selvästi varusmiesten alapuolella, sillä näistä oli enää vain neljäsosa pelkän "peruskoulun" käyneitä, lähes puolet oli käynyt "lukion" (high school) ja neljäsosa oli opiskellut korkeakoulussa (college). Tutkimuksissa osoittautui, että paremman koulusivistyksen saaneilla varusmiehillä oli enemmän sopeutumisvaikeuksia armeijaan kuin vähäisemmän koulupohjan omanneilla. Niinpä Stouffer tulee siihen tulokseen, että kokonaisuutena tällä varusmiespolvella oli koulutuskautella huomattavasti enemmän sopeutumisvaikeuksia armeijassa kuin heidän isillään oli ollut edellisen maailmansodan aikana.³

Näillä toisen maailmansodan ja sitä edeltäneen ajan amerikkalaista yhteiskuntaa ja Yhdysvaltain armeijaa koskevilla havainnoilla on yhtymäkohtia Suomen oloihin. Meillä tämän suuntainen yhteiskuntakehitys toteutui pääosin vasta toisen maailmansodan jälkeen. Yhteiskuntamme koki tällöin "toisen teollistumiskautensa" ja alkoi sen myötä modernisoitua ja urbaanistua. Yleinen koulutustaso alkoi voimakkaasti nousta, mikä näkyi myös ammatillisena eriytymisenä. 1950-luvun lopulta lähtien tämä muutos yhteiskunnassamme on myös yleisesti tiedostettu. Käsitteet "maaltapako" ja "ylioppilastulva" ovat tästä osoituksina.⁴

Edellisen perusteella voidaan kysyä ovatko myös meillä varusmiesten sopeutumisvaikeudet armeijaan kasvaneet nykyäikää lähestyttäessä. Tähän on vaikea vastata, sillä meillä armeija eroaa monessakin suhteessa amerikkalaisesta vastineestaan. Meillä toisin kuin Yhdysvalloissa ei varusmieskoulutusta lopetettu rauhan aikana. Myöskään sotilassosiologioiden tutkima amerikkalainen sotilas ei ole verrattavissa suomalaiseseen varusmieheen. U.S.A:ssa palvelukseen kutsuttiin sodan aikana monen ikäisiä siviilimiehiä, kun taas suomalaiset varusmiehet ovat rauhan aikana joitakin poikkeuksia lukuunottamatta aina olleet suunnilleen 20-vuotiaita. Tämän lisäksi voitaisiin pohtia, missä määrin amerikkalainen ja suomalainen alokkaita kouluttava aliupseeristo ovat koulusivistykseltään olleet toisiinsa verrattavia suhteessa koulutettaviin alokkaisiin.

Tähän kysymykseen ei onneksi ole tarpeen löytää vastausta. Tämän tutkimuksen kannalta olennainen kysymys on, miksi modernissa, teollistuneessa, urbaanistuneessa, ammatillisesti eriytyneessä ja korkean koulutustason omaavassa yhteiskunnassa kasvaneen miehen on vaikeampaa sopeutua armeijaan kuin traditionaalisessa talonpoikaisyhteiskunnassa kasvaneen. Tällainenhan tilanne joka tapauksessa oli U.S.A:ssa. Samuel Stouffer antaakin tähän vastauksen. Hänen mukaansa armeijassa ei voitu ottaa huomioon sotilaiden siviilikoulutusta, koska tehtävät oli hoidettava traditionaalisesti "armeijan malliin". Mitä korkeamman tai eriytyneemmän spesialistikoulutuksen varusmies oli siviilissä saanut, sitä suuremmat odotukset ja toisaalta pettymykset ja turhautumat hänellä oli tässä suhteessa. Turhautumista aiheutti lisäksi mm. se, että kouluttajat olivat yleensä koulusivistykseltään ja tiedoiltaan koulutettaviensa alapuolella.⁵

Kysymys on lopultakin laajemmista kuin vain U.S.A:n tai Suomen armeijoiden ja yhteiskuntakehityksen vuorovaikutukseen liittyvistä ongelmista. Siihen on siksi syytä etsiä myös yleispätevämpää vastausta tarkastelemalla erilaisia siviili- ja sotilasyhteisöjä ja -yhteiskuntia ja vertailemalla näitä keskenään niissä vallitsevan *sosiaalisen organisaation* perusteella. Tällainen tarkastelu sivuaa pakostakin eräitä yhteiskuntatieteiden keskeisimpiä alueita. Seuraavassa esitetty ei kuitenkaan voi

olla täysipainoinen esitys näiden teemojen käsittelystä yhteiskuntatieteissä, vaan siinä on käytetty ainoastaan tämän tutkimuksen ongelmien kannalta sopivimmilta tuntuneita esityksiä.

Brittiläinen sosiologi Michael Banton, joka on perehtynyt roolikäsitteen tulkintaan, jakaa monien muiden tapaan yhteisöt kolmeen tyyppiin, *primitiivisiin, talonpoikaisiin ja teollistuneisiin*, ja tarkastelee näiden välisiä eroja niissä vallitsevien roolijärjestelmien valossa. Erilaiset roolit hän jakaa kolmeen ryhmään, *perusrooleihin* (basic roles), *yleisiin rooleihin* (general roles) ja *riippumattomiin rooleihin* (independent roles).⁶ Tähän rooliteoriaan perustuen Banton osoittaa, että primitiivisissä ja talonpoikaisissa yhteisöissä sosiaalinen organisaatio perustuu suhteellisen yksinkertaiseen perusroolien järjestelmään. Sitävastoin teollistuneissa yhteiskunnissa tilanne on muuttunut toiseksi: niiden sosiaalinen organisaatio perustuu riippumattomien roolien monimutkaiseen järjestelmään, joka osittain peittää perusroolien muodostaman kaavan.⁷

Bantonin rooliteoria, johon edellä esitetty perustuu, vaatii kuitenkin vielä tarkemman selityksen. Sen mukaan useimmissa — mutta ei suinkaan kaikissa — yhteisöissä *perusrooleja* ovat ikään ja sukupuoleen perustuvat roolit. Monissa tapauksissa perusroolit voivat perustua kuitenkin rotuun ja joskus jopa arvoon (rank).⁸ Juuri viimeksimainittuja harvinaisimpia tapauksia edustavat sotilasyhteisöt, jotka Banton mainitseekin.⁹ Perusroolit ovat kussakin yhteisössä tai yhteiskunnassa niitä tekijöitä, jotka määräävät minkälaisiin asemiin yksilö voi niissä sijoitua ja millä tavoin eri osapuolet käyttäytyvät toisiaan kohtaan verrattain monissa erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Ihmisten perusrooli määräytyy yleensä jo syntymässä ja perustuu kiinteisiin kriteereihin, jotka ovat joko yksilöllisistä ansioista riippumattomia, kuten sukupuoli ja syntyperä tai jotka jokainen voi saavuttaa ajan myötä kuten korkea ikä. Nämä kriteerit ovat niin perinpohjaisia, ettei kukaan jää niiden ulkopuolelle, ja niiden kategoriat ovat toisensa poissulkevia, niin että jokainen kuuluu vain yhteen niistä. Esimerkkeinä Banton mainitsee roolijaot aateliin, tavallisiin ihmisiin (commoners) ja orjiin, jaon miehiin ja naisiin sekä nuoriin (juvenile) ja aikuisiin.¹⁰

Bantonin kolmijakoisessa rooliteoriassa *riippumattomat roolit* muodostavat perusrooleihin nähden toisen äärimmäisyyden. Päinvastoin kuin perusrooleilla, niillä on vain vähän tekemistä muiden roolien kanssa. Tämä ilmenee niin, että yhden riippumattoman roolin saavuttaminen ei edistä pääsyä toisiin vastaaviin ja että jonkin riippumattoman roolin saavuttaminen ei muuta muiden ihmisten käyttäytymistä roolin haltijaa kohtaan. Riippumattomat roolit saavutetaan lähes poikkeuksetta yksilöllisillä ansioilla. Esimerkkeinä Banton mainitsee teollistuneen yhteiskunnan useimmat vapaa-ajan ja monet ammatilliset roolit.¹¹

Kolmas Bantonin roolikategoria *yleiset roolit* ovat järjestelmässä perus- ja riippumattomien roolien välillä ja näiden raja on liukuva kumpaankin suuntaan. Esimerkkeinä mainitaan teollistuneiden yhteisöjen rangaistusvangit, papit, poliisit, lääkärin, asianajajat, suurlähettiläät ja parlamentin jäsenet. Näillä kaikilla on laajempi merkitys kuin useimmilla tavanomaisemmilla ammatillisilla rooleilla.¹² Yhteisön sosiaalisesta organisaatiosta riippuu, onko jokin yleinen rooli lähempänä perus- vai riippumattomia rooleja. Esimerkiksi samat roolit voivat olla riippumattomampia kaupunkiyhteisössä kuin maalaiskylässä.¹³

Tällaiseen rooliteoriaansa perustuen Banton siis osoittaa, kuinka primitiivisissä ja

talonpoikaisissa — toisin kuin teollistuneissa — yhteisöissä sosiaalinen organisaatio perustuu suhteellisen yksinkertaiseen perusröolien järjestelmään. Näitä perusröoleja on melko vähän ja kaikkien yhteisön jäsenten on sovittava johonkin niistä. Poikkeuksia ei juuri hyväksytä. Esimerkiksi homoseksuaalit yksilöt ovat tässä suhteessa ongelmallisia primitiivisissä ja raskaana olevat naimattomat naiset talonpoikaisissa yhteisöissä. Tällaiset henkilöt joko sovitetään väkinäisesti johonkin ”normaaliin” perusröoliin tai suljetaan yhteisön ulkopuolelle.¹⁴

Amerikkalainen sosiologi ja organisaatiotutkija Amitai Etzioni on esittänyt suunnilleen samanlaisia käsityksiä kuin Banton, mutta on ottanut mukaan myös psykologisen aspektin. Hänen mukaansa sosiaalisten ja kulttuurimuutosten kanssa rinnan tapahtuu usein psyykkisiä muutoksia. *Nykyajan* ihminen on erilainen kuin *primitiivisessä* tai *traditionaalisessa* yhteisössä elävä. Henkilöt, jotka ovat kasvaneet ja jotka edelleen elävät suljetuissa yhteisöissä, ovat sopeutuneet näiden yhteisöjen sosiaaliseen rakenteeseen. Tämä rakenne perustuu siihen, että kaikki sosiaaliset suhteet — sekä vertaisia että auktoriteetteja koskevat — ovat selvästi ja yksinkertaisesti esillä. Todellinen valta saattaa tällaisessa pieniyhteisössä olla pienen ryhmän käsissä, mutta muille jäsenille tämä antaa eräänlaisen turvallisuuden tunteen, sillä heidän toveri- ja auktoriteettisuhteensa ovat vakaita samoin kuin heidän käyttäytymistään ohjaavat perusnorminsakin. Vaikka he eivät osallistukaan yhteisön todelliseen päätöksentekoon, heillä on tunne siitä, että asioista pidetään huolta ilman pienintäkään heidän itsensä taholta tulevaa ponnistusta. Tällaisessa yhteisössä valvonta on usein paternaalista ja alemmat luokat ovat siihen sopeutuneita.^{15a}

Tällainen näkemys menneen ajan ihmisistä ei ole ominaista vain yhteiskuntatieteillemme. Suomalainen historioitsija Pentti Renvall on useasti korostanut psykologisen ja sosiaalisen aspektin merkitystä historiantutkimuksessa. Jo v. 1956 hän on esittänyt hyvin samanlaisia käsityksiä kuin edellä Etzioni. Renvallin mukaan se vanha yhteiskuntanäkemyks, jota vastaan Ranskan suuren vallankumouksen aatteet nousivat, piti yhteiskuntaa pyramidisesti kohoavana kokonaisuutena. Tämä pyramidi sisälsi hierarkisen, porrastetun järjestyksen, isällisen holhannon ja säädynmukaisen arvon. Ylemmillä portailla olevilla oli laajemmat näköalat ja paremmat mahdollisuudet arvioida asioita kaikinpuolisesti. Tällaisessa asemassa olevan tuli suhtautua patriarkallisen isällisesti holhottaviinsa ja huolehtia heistä kuin alaikäisistä perheen jäsenistä.^{15b}

Perin toisenlainen on Etzionin mukaan tilanne nyky-yhteiskunnassa, jonka luonteenomaisimmat piirteet ovat organisaatioiden vallankumous ja siihen liittyvä erityminen. Tämä yhteiskunta vaatii jäseniltään aivan toisenlaista persoonallisuutta — sellaista, joka on tottunut liikkumaan yhdestä organisaatioyksiköstä toiseen, erityisesti perheestä ja asumayhteisöstä työyhteisöihin. Näissä eri organisaatioissa ihmisellä saattaa olla täysin erilainen asema. Myöskään useat normit eivät seuraa yksiköstä toiseen yksilön mukana.¹⁶

Bantonin ja Etzionin käyttämä yhteisöjen jako kolmeen tyyppiin on varsin tavallinen sosiologian ja kulttuuriantropologian piirissä — samanlaista käyttää esimerkiksi Max Gluckman.¹⁷ Mutta näiden kahden ensinmainitun kirjoittajan esityksissä on monia muitakin yhtäläisyyksiä — itse asiassa niissä käsitellään paljolti samoja asioita eri nimikkein. Kun Banton käyttää ilmaisua ”riippumattomien röölien monimutkainen järjestelmä”, Etzioni puhuu eriytymisestä, ja kun Banton puhuu ”yksinkertaisesta perusröolien järjestelmästä”, Etzioni selittää, miten ”kaikki suhteet ovat selvästi esillä” jne.

Tältä pohjalta voidaan yleispätevämmiin selittää Samuel Stoufferin havaitsemat muutokset siviilistä asepalvelukseen tulleiden miesten sopeutumisvaikeuksissa. Näyttää siis siltä, että Yhdysvalloissa nämä nuoret miehet olivat yleensä erilaisia ja lähtöisin erilaisesta siviiliyhteiskunnasta ensimmäisen kuin toisen maailmansodan aikana. Samanlainen muutos tapahtui Suomessa pääosin vasta toisen maailmansodan ja sitä seuranneen jälleenrakennuskauden jälkeen.¹⁸ Jos käytetään Bantonin terminologiaa, vuosisadan alun amerikkalainen (ja vuosisadan alkupuoliskon suomalainen) siviiliyhteiskunta oli talonpoikainen ja perustui suhteellisen yksinkertaiseen perusröolien järjestelmään. Toisen maailmansodan aikaan mennessä amerikkalainen (ja 1950-luvulla suomalainen) siviiliyhteiskunta oli teollistunut ja perustui riippumattomien röölien monimutkaiseen järjestelmään, joka peitti osittain aikaisemman perusröolien muodostaman kaavan. Sama muutos voitaisiin tietysti esittää myös Etzionin käyttämin ilmauksin. Entä minkälainen laitos oli armeija, johon nämä varusmiehet astuivat; kumpaa se sosiaaliselta rakenteeltaan muistutti enemmän, vanhempaa vaiko uudempaa siviiliyhteiskuntaa?

Samuel Stouffer korostaa edellä mainitussa kirjoituksessaan erityisesti kolmea seikkaa, joiden johdosta armeija erosi siviililaitoksista toisen maailmansodan aikana:

- armeija oli autoritaarinen organisaatio, joka vaati jäykkää tottelevaisuutta.
- armeijassa vallitsi *voimakkaasti kerrostunut sosiaalinen järjestelmä*, jossa muodollinen ja yksityiskohtainen tottelemisen ja kunnioituksen osoittamisen hierarkia perustui virallisiin säädöksiin; näissä säädettiin myös rangaistukset säädösten rikkomisesta sekä palvelusaikana että sen ulkopuolella.
- armeija painotti asioiden suorittamista traditionaalilla tavalla ja vieroksui oma-aloitteisuutta.¹⁹

Stoufferin johtamien sotilassosiologien tutkimustehtävät olivat puhtaasti käytännöllisluonteisia ja tarkkaan rajattuja ja niiden alkuperäinen tarkoitus oli palvella vain sotilaallisia päämääriä.²⁰ Tämä tietysti kavensi näkökulmaa: se oli selvästi siviilistä palvelukseen astuneen sotilaan. Sodan vielä jatkuessa ei olisi ollut mielekäästä ryhtyä pohdiskелеmaan sotilaallisen toiminnan tai sotilaskoulutuksen tarkoitusta tai muita perustutkimuksen piiriin kuuluvia kysymyksiä, jotka olisivat saattaneet sivuta eettisiä, moraalisia tai poliittisia asetelmia. Tämän kaltaisista rajoituksista vapaana Michael Banton on myöhemmin voinut käsitellä näitä asioita laajemmasta näkökulmasta. Hänen mukaansa Stoufferin mainitsemat kolme tekijää sotilasorganisaatiossa saavat sotilaat tottelemaan käskyjä kyselemättä tai epäröimättä niin, että he myös suuren henkilökohtaisen vaaran uhatessa toimivat käskyjen mukaan. Armeijan pitää asettaa sotilaallisuuden vaatimukset sotilaiden perhettään ja muita instituutioita kohtaan tuntemien vaateiden edelle. Standardisointi on välttämätöntä, jotta voitaisiin suorittaa täydennyksiä kaatuneiden ja haavoittuneiden sotilaiden tilalle. Stoufferia tällä tavoin myötäiltyään Banton vielä kiteyttää teeman toteamalla, että *sotilaan rooli* on keino miehen saattamiseksi tilanteeseen, jossa hänen on joko taisteltava tai vastaanotettava säädetyt sanktioidut seuraukset. Tämän vuoksi, toteaa Banton, armeijan on tultava omaksi *pieneksi yhteiskunnakseen* — *totaaliseksi laitokseksi*.²¹ Kysymys siitä, mitä Bantonin kolmesta roolikategorias-ta tämä *sotilaan rooli* edustaa, edellyttää käsitteen *totaalinen laitos* lähempää tarkastelua.

Amerikkalainen sosiologi Erving Goffman julkaisi 1960-luvun alussa *totaalisia laitoksia* käsittelevän klassiseksi muodostuneen tutkimuksen. Hän lukee *totaalisiin*

laitoksiin mm. vanhainkodit, orpokodit, tuberkuloosiparantolat, mielisairaalat, vankilat, keskitysleirit, kasarmit, eurooppalaisten eristetyt yhteisöt siirtomaissa ja suuret kartanot niiden kannalta, jotka asuvat palveluskunnan puolella, sekä erilaiset luostarit. Nämä laitokset hän jakaa viiteen ryhmään, joista yhden muodostavat (sotilas)kasarmit, laivat, sisäoppilaitokset ja työleirit sekä edellä mainituista eurooppalaisten eristetyt yhteisöt ja kartanot. Tämän ryhmän hän luonnehtii laitoksiksi, jotka on perustettu tuotannollisten tai koulutustehtävien tehokasta suoritusta varten ja joiden olemassaolo selitetään vain näillä instrumentaalisilla perusteilla. Luetellessaan tutkimuksessaan *totaalisille laitoksille* luonteenomaisia piirteitä Goffman toteaa näistä piirteistä, että yksikään ei ole kaikille yhteinen, mutta että jokaisessa niistä esiintyy monia ko. piirteitä hyvin voimakkaasti.²² Toisin sanoen Goffman ei esitä aukotonta *totaalisten laitosten* määritelmää.

Yksi Goffmanin esille tuomista *totaalisten laitosten* tunnusomaisista piirteistä on *perustava kuilu* (basic split), joka erottaa suuren johdettujen ryhmän, *asukit* (inmates), ja pienen valvovan *henkilökunnan* (staff). Sosiaalista liikkuvuutta näiden kahden kerroksen välillä on rajoitettu jyrkästi; sosiaalinen välimatka on normaalisti suuri ja usein jopa säännöin vahvistettu.²³

Tämäkään piirre, jyrkkä sosiaalinen kerrostuneisuus, ei ole luonteenomainen kaikille *totaalisille laitoksille* mutta useimmille kyllä. Hyvin tyypillinen se on kaikille armeijoille, myös Suomen ja Yhdysvaltojen. Samuel Stoufferin esittämistä kolmesta armeijan siviililaitoksista erottavasta piirteestä toisena mainittu korostaa juuri voimakkaasti kerrostunutta sosiaalista järjestelmää ja sen sidonnaisuutta säädöksiin. Onko tämä sosiaalinen järjestelmä kaksijakoinen ja voidaanko siinä havaita myös Goffmanin mainitsema *perustava kuilu*, ovat tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä kysymyksiä, mutta niihin palataan jäljempänä. Tässä yhteydessä on vain syytä todeta, että sosiaalisia ryhmiä ei armeijassa voi olla paljon, sillä silloin eivät ryhmien väliset sosiaaliset erot voisi olla kovin suuret. Stoufferin korostama ”voimakkaasti kerrostunut sosiaalinen järjestelmä” (highly stratified social system) on näet käsiteltävä niin, että ryhmiä on vähän mutta niiden väliset erot ovat jyrkät — eikä suinkaan niin, että ryhmiä olisi paljon, jolloin niiden erot eivät olisi suuria.

Se, että sosiaalisia ryhmiä armeijassa on vähän, merkitsee — jos asia ilmaistaan Bantonin käsittein — että armeijassa sosiaalinen organisaatio perustuu yksinkertaiseen perusroolien järjestelmään. Etzionin mukaan kyseessä olisi yhteisö, jossa sosiaaliset suhteet ovat selvästi esillä. Näin ollen armeija siis on sosiaaliselta rakenteeltaan saman kaltainen kuin talonpoikainen tai traditionaali yhteisö. Tämä ehkä selittää, miksi varusmiesten, jotka olivat lähtöisin tällaisesta siviiliyhteisöstä, oli helppompaa sopeutua, sosiaalistua, armeijaan kuin modernin, teollistuneen yhteiskunnan piirissä kasvaneiden. Yksinkertaistaen ja pelkistäen voitaisiin sanoa, että edellisten varusmiesten tarvitsi sopeutua vain sotilasyhteisön *totaalisen laitoksen* piirteisiin — mitkä ne sitten olivatkin — kun sen sijaan jälkimmäisten oli näiden lisäksi sopeuttava omasta siviiliyhteisöstään tai -yhteiskunnastaan perusteiltaan poikkeavaan sosiaaliseen järjestelmään.²⁴

Eräät Stoufferia myöhemmät amerikkalaiset sotilassosiologit ovat esittäneet ainakin ensi näkemältä edellisiin verrattuna päinvastaisia näkemyksiä. Näiden mukaan nykyajan sotilas- ja siviiliorganisaatiot ovat ruvenneet muistuttamaan toisiaan yhä enenevässä määrin.²⁵ Tällaisilla väittellä on yhtymäkohtia jo edellä käsiteltyihin Etzionin käsityksiin; hänen mukaansa organisaatioiden vallankumous ja siihen

liittyvä eriytyminen ovat nyky-yhteiskunnan luonteenomaisimmat piirteet.²⁶

Kyseisen näkemyksen esittäjästä on ennen muuta mainittava C. C. Moskos, jonka laaja tutkimus ”The American Enlisted Man” (1970) perustui kenttätöihin Vietnamin 1960-luvun jälkipuoliskolla.²⁷ Moskos itse toteaa kuitenkin, ettei tämä hänen käsityksensä ole ristiriidassa sotalaitoksen totalitaarista luonnetta korostavien näkemysten kanssa vaan että kumpikin vain edustavat eri näkökulmaa. Hänen mukaansa sotilaallisen hierarkian huipulla olevasta yhtäläisyydet armeijan ja minkä tahansa laajan byrokratian välillä ovat silmäänpiistäviä. Sitävastoin niille, jotka elävät ja toimivat lähellä hierarkian alaportaita, laitos näyttää ennen muuta totalitaariset piirteensä.²⁸ Tähän yhtyy kernaasti Knut Pipping, jonka mukaan nämä näkemykset täydentävät toisiaan. Hän toteaa kaikkien totaalisten laitosten olevan itse asiassa eriytyneitä byrokraatioita, joissa hierarkian alimpana olevat asukit vastaavat byrokratian asiakkaita ja hoito- tai vartiohenkilöstö byrokraatteja. Näkökulmat eivät siten sulje pois toisiaan.²⁹ Myös tämän tutkimuksen problematiikan kannalta molemmat ovat ehdottoman tarpeelliset: tutkittavia ilmiöitä ei pystytä selittämään jos rajoitetaan vain jompaankumpaan. Tehtävänasettelusta johtuu, että varusmiesten — siis asukkiryhmän — näkökulma on useammin esillä kuin henkilökunnan, ja siksi korostuvat myös armeijan totalitaariset piirteet byrokraattisten kustannuksella.

Sotilasyhteisöjä on edellä käsitelty toisaalta sekä hyvin teoreettisesti että kokonaisvaltaisesti mutta toisaalta myös abstraktisti vain jäsenistöstään muodostuvina kokonaisuuksina. Tässä tarkastelussa on tukeuduttu yksinomaan sosiologeihin. Toisella tavalla sotilasyhteisöjä tarkastelee ruotsalainen kansatieteilijä Mats Rehnberg osittain omakohtaisiin toisen maailmansodan aikaisessa liikekannallepanossa mukana ollessaan saamiinsa kokemuksiin perustuen tutkimuksessaan ”Vad skall vi göra med de blanka gevär” (1967). Hänkin on valinnut varusmiehen tai *asukin* näkökulman ja hänkin suorittaa vertailun sotilas- ja siviiliyhteisöjen välillä, mutta sosiologeista poiketen hän lukee yhteisöön kuuluvaksi myös sotilaiden fyysisen ympäristön eikä tarkastele sitäkään vain kokonaisuutena vaan ulottaa vertailunsa koskemaan myös tuon miljöön eri osia ja niiden suhdetta toisiinsa.

Vähän samaan tapaan kuin Stouffer, joka näki armeijan siviilistä tulleille sotilaille ”uutena maailmana”³⁰ tai kuin Banton, joka luonnehti sen ”omaksi pieneksi yhteiskunnakseen”³¹, Rehnberg vertaa sotilaskoukko-osaston kasarmialuetta kaupunkiin. Mutta tämän jälkeen hänen vertailunsa poikkeaa muista. Tässä ”sotilaskaupungissa” tai ”kasarmikaupungissa” ovat dominoivassa asemassa väestön asuinrakennukset. ”Sotilasyhteiskunnan” johto on esikuntarakennuksessa, jossa ovat yhteiskunnan eri hallinnolliset elimet. Vaikutelman yhteiskunnan omavaraisuudesta antavat kasarmikaupungin asukkaiden yhteisruokala, sairaala, kylpylaitos, putka, paloasema, kauppa, kirjasto jne. Tämän lisäksi alueella on pitkälle kehitetty asteikko erilaisia kanttiineja ja messejä, jotka suljettujen kerhojen tavoin ovat tarkoitettut kasarmikaupungin asukkaiden eri kategorioille. Sotilasyhteiskunnan eristyneisyyttä ulkomaailmasta kuvastaa myös, että se usein muodostaa seurakunnan, jolla on oma pappi ja hautausmaa. Tämä kaupunki on ympäristöstään eristetty maailma, mistä merkkienä sen portilla seisovat aseistetut vartijat siviili- ja sotilasalueen rajalla.³²

Samanlainen vertailu voidaan soveltaa Suomen oloihin eräitä täsmennyksiä tai pienehköjä muutoksia tehden. Meillä tällaista sotilaskaupunkia vastaa kasarmialue, johon voi olla sijoitettuna yksi tai useampia joukko-osastoja tai niiden osia. Tämä

alue, joka on aidattu ja eristetty muusta yhteiskunnasta, on siellä palvelevan varusmiehen kannalta hänen *yhteisönsä*. Hän asuu, työskentelee ja viettää siellä enimmänsä vapaa-aikansa, tuntee sitä johtavat viranomaiset ja hänellä on siellä oma ystävä- ja tuttavapiirinsä. Hänen kotinsa on yksi alueen kasarmirakennuksista ja hänen perheensä, *primaariryhmänsä*, siihen majoitettu komppania tai vastaava, jonka jokaisen jäsenen hän tuntee. Usein — mutta ei aina — tämä perhe on myös hänen työyhteisönsä. Siirron tai komennuksen kautta varusmies voi joutua muuttamaan omalta kasarmialueeltaan, yhteisöstään ja ”kaupungistaan” toiselle, vieraalle kasarmialueelle. Uusi sotilasyhteisö on aluksi hänelle vieras, eikä hän tunne sen rakennuksia eikä niissä asuvia tai työskenteleviä sotilaita. Silti hän tietää, miten siellä on käytäyttyävä ja meneteltävä eri tilanteissa ja selviää siellä. Siellä ovat voimassa samat käyttäytymissäännöt kuin hänen aikaisemmassa yhteisössään, sillä sekin kuuluu samaan armeijaan, samaan *sotilasyhteiskuntaan*. Joitakin pieniä käytännöllisluonteisia paikallisia eroja tosin saattaa olla, mutta niihin siirron saanut varusmies tottuu pian. Sotilasyhteiskunnan kaikissa yhteisöissä on sama sosiaalinen organisaatio tai perusroolijärjestelmä, ja niissä ovat voimassa samat normit ja sanktiot.

Myös Knut Pipping pitää osallistuvaan havainnointiin perustuvassa väitöskirjassaan ”Kompaniet som samhälle” (1947) juuri komppaniaa sotilaiden primaariryhmänä, vaikka ei käytäkään tätä nimenomaista ilmausta. Hän perustelee tätä käsitystään ja samalla komppanian — oman sodanaikaisen konekiväärikomppaniansa — valitsemista joukkueen tai pataljoonan asemesta tutkimuskohteeksi sekä periaatteellisin että käytännön argumentein. Periaatteellisiin kuuluen mm. työ, majoitus, huolto ja lomat määräytyivät komppanioittain. Tavallisesti miesten oli mukauduttava nimenomaan komppanian päällikön käskyihin ja he olivat ensi sijassa juuri hänen alaisiaan. Siirto oman pataljoonan toiseen komppaniaan katsottiin siirtymiseksi täysin uuteen ympäristöön, kun taas siirtoa joukkueesta toiseen komppanian sisällä pidettiin vain siirtymisenä toiseen teltaan. Pippingin mukaan sotilas tunsi komppaniatoverinsa, hänen palvelusaikansa komppaniassa pysyi entisellään, hän säilytti ilman muuta sijoituksensa lomalistassa ja hänellä oli sama huolto kuin ennenkin; oman pataljoonansa toisessa komppaniassa hän oli uusi tulokas.³³

Komppanian valinta tutkimuskohteeksi johtui Pippingillä myös monista käytännön syistä, mikä ei kuitenkaan millään tavalla heikennä mainittuja periaatteellisia argumentteja. Suurempaa yksikköä hänen olisi yksinään valtitsevissa olosuhteissa ollut mahdotonta tutkia kentällä osallistuvaa havainnointia käyttäen, ja saatavissa olevasta arkistoaineistosta taas ei olisi voinut erottaa komppaniaa pienempiä yksiköjä.³⁴

”Kompaniet som samhälle” jäi ilmestyessään 1947 ruotsiksi vaille laajempaa huomiota toisin kuin useita vuosia myöhemmin suomeksi samoja teemoja yhtä radikaalisti käsitellyt Väinö Linnan ”Tuntematon sotilas” (1954). Kielen lisäksi tähän tietysti vaikutti se, että jälkimmäinen oli romaani, edellinen tutkimus.³⁵ Kummankaan arvoa ei aika ole vähentänyt. Tästä ei kuitenkaan automaattisesti seuraa, että Pippingin sinänsä oikeat argumentit tai tulokset soveltuisivat sellaisinaan tähän tutkimukseen. Pipping tutki komppaniaa sota-aikana ja rintamaolosuhteissa. Tässä tutkimuksessa taas käsitellään sotilasyhteisöjä rauhan ajan kasarmioloissa. Armeijan virallinen organisaatio on erilainen sodan ja rauhan oloissa, ja tämän ohella myös sotilasyhteisöjen sosiaalinen organisaatio on erilainen sodan aikana rintamalla ja rauhan aikana kasarmioloissa.³⁶

Kaikesta huolimatta sota-ajan ja rauhan ajan sotilasyhteisöillä on ainakin yksi yhteinen piirre: kummassakin juuri komppania (tai vastaava) on primaariryhmä. Tässä suhteessa Pippingin periaatteelliset argumentit pätevät rauhan ajan sotilasyhteisöihin nähden lähes sellaisinaan. Toistamatta niitä enää tässä, voidaan todeta myös nykyisen virallisen sotilasterminologian tukevan tätä käsitystä: komppania (tai vastaava) on varusmiehen *perusyksikkö*.

Edellä on selvitetty, että armeijassa *sosiaalinen organisaatio* perustuu — jos asia ilmaistaan Bantonin termein — suhteellisen *yksinkertaiseen perusroolien järjestelmään*. Seuraavaksi on syytä tutkia, minkälainen tämä järjestelmä käytännössä on, ja mitkä ovat sen kannalta keskeiset perusroolit. Näkökulma on tälläkin kertaa varusmiehen eli asukin. Bantonin esittämien esimerkkien mukaan perusroolit voivat vaihtoehtoisesti perustua joko ikään ja sukupuoleen, rotuun taikka arvoon (rank).³⁷ On ilman muuta selvää, että kaksi ensinmainittua ei voi sotilasyhteisössä tulla kysymykseen ainakaan Suomessa. Jäljelle jää siten kolmas vaihtoehto. Tämä ei kuitenkaan riitä vastaukseksi. Sotilasarvoja on hyvin paljon sotamiehen ja kenraalin välillä, ja kuitenkin edellä jo todettiin, että tällaisessa ”voimakkaasti kerrostuneessa” yhteisössä ei voi olla kovin monia sosiaalisia ryhmiä tai perusrooliryhmiä, eihän se silloin olisi yksinkertainen. Sotilasarvot voidaan kuitenkin ryhmitellä myös kolmijakoisesti miehistöön (sotamiehet ja korpraalit), alipäällystöön (aliupseerit) ja päällystöön (upseerit). Olisiko tämä kolmijakoinen sosiaalinen organisaatio sotilasyhteisöjen perusroolijärjestelmä?

On kuitenkin olemassa myös toinen yhtä selkeä ja vieläkin yksinkertaisempi jakoperuste. Jos pidetään kiinni edellä valitusta varusmiehen tai asukin näkökulmasta, on pidettävä kiinni myös siihen liittyvästä laitoksen totaalisuudesta ja muistakin Goffmanin esittämistä asiaan kuuluvista piirteistä. Näistä ”totaalisten laitosten luonteenomaisista piirteistä” kahtiajako asukkeihin ja henkilökuntaan esiintyisi sotilasyhteisöissä sellaisenaan kahtiajakona *varusmiehet* ja *kantahenkilökunta*. Mutta onko tämä ristiriidassa Bantonin ”kolmannen vaihtoehdon” kanssa eli perustuu-ko tämä kahtiajako arvoon (rank)? Entä miten ylipäätään on selitettävissä tällaisten kahden, kaksi- ja kolmijakoisen, osin päällekkäisen, sosiaalisen organisaation olemassaolo sotilasyhteisöissä?

Edelliseen kysymykseen voidaan vastata heti, jälkimmäiseen myöhemmin. Kun Banton itse käyttää arvoon perustuvasta perusroolijärjestelmästä esimerkkinä yhteiskuntaa, joka jakautuu aateliin, tavallisiin ihmisiin (commoners) ja orjiin,³⁸ ei jako varusmiehiin ja kantahenkilökuntaan ole tätä kummempi. Aivan samoin kuin armeijassa on monia sotilasarvoja tässä Bantonin esimerkkiyhteiskunnassa on vastaavia aste-eroja kunkin perusrooliryhmän sisällä; on eri asteisia aatelisarvoja eikä tasa-arvo vallitse myöskään tavallisten ihmisten tai orjien keskuudessa. Toisessa yhteydessä Banton mainitsee armeijasta upseerien ja heidän miestensä roolit toistensa vastakohtina tarkoittaen selvästi juuri perusrooleja.³⁹ Jos tätä jakoa sovelletaan Suomen oloihin rauhan aikana ja jos asiaa katsotaan varusmiehen näkökulmasta, päädytään väistämättä kahtiajakoon *varusmiehet* ja *kantahenkilökunta*. Tätä voidaan perustella monin esimerkein.

Varusmiesten perusrooliryhmään kuuluu miehiä sotilasarvoltaan alokkaasta ja sotamiehestä (tykkimiehestä, matruusista jne.) kersanttiin ja upseerikokelaaseen. Viimeksimainitut rinnastetaan nykyisin toisiinsa. Aikaisemmin upseerikokelas ei ollut sotilasarvo, vaan nämä olivat sotilasarvoltaan korpraaleja, alikersantteja tai

kersantteja. Ennen kotiuttamista upseerikokelaat ylennetään vielä vänrikeiksi (korneteiksi, aliluutnanteiksi), joka on alin upseeriarvo. Nykyään nämä nuorimmat upseerit eivät lainkaan pääse esiintymään upseereina varuskunta-alueella, vaan heidät kotiutetaan suoraan ylennystilaisuudesta. Aikaisemmin oli toisin.

Kantahenkilökuntaan kuuluu miehiä kersantista kenraaliin. Mitä ylempi on sotilasarvo, sitä vähemmän on sen edustajia; kersantteja on siten moninkertainen määrä kenraaleihin verrattuna. Hämäävää on, että alimmat kantahenkilökunnan sotilasarvot ovat rinnasteisia tai jopa alempia kuin ylimmät varusmiesten sotilasarvot. Jälkimmäiset tapaukset ovat olleet suhteellisen harvinaisia ja lyhytaikaisia. Ehkä ne kuitenkin ovat olleet sosiaalisen organisaation kannalta ongelmallisia, koska käytäntöä on muutettu. Tuiki tavallista sen sijaan on nykyisinkin upseerikokelaiden ja varusmieskersanttien sekä näiden kanssa sotilasarvoissa rinnasteisten kantakersanttien olemassaolo samaan aikaan samassa varuskunnassa. Onko siis mahdollista, että he kuuluvat kokonaan eri perusröoliiryhmään sotilasyhteisön sosiaalisessa organisaatiossa? Toisaalta miten on mahdollista lukea korkeimpiin varusmiesten sotilasarvoihin rinnasteinen kantakersantti samaan perusröoliiryhmään kuin jalkaväen kenraali ja puolustusvoimien komentaja puhumattakaan sellaisista tavallisen varusmiehen kannalta mahdollisimman korkeista upseereista kuin rykmentinkomentajatasoa edustavat kenraalimajurit tai everstit? Näitähän tavallinen varusmies tuntee yleensä vain yhden, oman joukko-osastonsa komentajan.

Kantahenkilökunnan, toisen sotilasyhteisön perusröoliiryhmän, asemaa on tässä yhteydessä tarkasteltava yksinomaan *varusmiehen näkökulmasta*. Varusmies, jopa varusmieskersantti tai upseerikokelas, joutuu osoittamaan samanlaista tottelevaisuutta ja kunnioitusta kantakersanttia ja everstiä kohtaan, ja vain harvoin sattuu tilanteita, jolloin näiden kahden välinen ero näkyy selvästi suhteessa varusmieheen. Sotilasyhteisössä molemmat kuuluvat johtavaan luokkaan; he ovat erikoiskoulutuksen saaneita ammattilaisia, jotka tekevät työtään varuskunnassa työaikana ja asuvat usein kasarmialueen ulkopuolella tai ainakin varuskunta-alueella erillään olevassa omassa kodissaan, ei kasarmin tuvassa kuten varusmiehet. Kantahenkilökunnan edustajat ovat armeijassa, kun varusmies astuu palvelukseen ja he jäävät sinne, kun hänet kotiutetaan. Tietysti everstillä ja kantakersantilla on arvoeronsa, mutta siinä on kyse perusröolin sisäisestä eriytymisestä eikä se juuri ilmene suhteessa varusmiehiin.

Varusmiesten, toisen sotilasyhteisön perusröoliiryhmän, sotilasarvoltaan korkeimpienkin edustajien (upseerikokelaat ja varusmieskersantit, aikaisemmin myös vänrikit ja vastaavat) asema eroaa kantahenkilökunnan asemasta siinä, että he asuvat, työskentelevät ja viettävät enimmäns vapaa-aikansa varuskunnassa ja ovat siten sidottuja tähän perusröoliinsa ympäri vuorokauden. Tämäkin pätee ehdottomasti vain, jos asiaa jälleen katsotaan *varusmiehen näkökulmasta*. Kaikkien ryhmän jäsenten tiedossa on heidän palvelusaikansa pituus ja he tietävät tarkalleen kotiuttamispäivänsä. Heillä on myös jonkinlainen asema siviiliyhteiskunnassa tai suunnitelmia sellaisen saavuttamiseksi. Yleensä tällä siviiliasemalla ei ole mitään tekemistä heidän väliaikaisuolonsa kanssa.

Varusmiesryhmän sisällä sen alimmilla jäsenillä, alokkeilla ja sotamiehillä (tai vastaavilla), on suuriltakin vaikuttavia eroja ylimpien (kersanttien ja upseerikokelaiden) asemaan verrattuna, mutta tässä ei ensisijaisesti olekaan kysymys sotilasarvoista vaan varusmiesten saapumisieristä eli *palvelukseenastumisieristä*. Samanlaisia eroja näet vallitsee pitemmän ja lyhyemmän ajan palvelleen — siis eri palvelukseen-

astumiseriin kuuluvan — kahden samanarvoisen varusmiehen välillä. Sen sijaan tällaisia eroja ei ole samaan aikaan palvelukseen astuneen ja yhtä aikaa alokaskoulutusta saaneen — siis samaan palvelukseenastumiserään kuuluvan — kahden eriarvoisen varusmiehen välillä. Varusmiesten perusröoliiryhmä on siis varusmiehen näkökulmasta katsottuna ensisijaisesti eriytynyt palvelukseenastumiserien eli saapumiserien perusteella.⁴⁰ Riippumatta sotilasarvoista he ovat tämän mukaan jakautuneet *vanhoihin* ja *nuorempiin* tai kuten he itse asian ilmaisevat ”vanhoihin” tai ”ikeihin” (nom. iki) ja ”monneihin”, ”mokuihin”, ”mökkereihin”, ”mopoihin” tms. Tähän jakoon juuri perustuu varusmiesten *pennalismi*; vanhat harjoittavat sitä ja nuoremmat ovat heidän uhrejaan. Tärkeätä tässä yhteydessä on todeta se, että varusmiehiä ei tällaisen eriytymisen perusteella voida jakaa kahteen tai useampaan perusröoliiryhmään. Tämä eriytyminen näet pätee vain varusmiesryhmän sisällä. Suhteessa toiseen perusröoliin, kantahenkilökuntaan, sillä ei ole merkitystä.

Näiden kahden perusröolin välinen ero tulee selvimmän esille verrattaessa kahta saman sotilasarvon omaavaa henkilöä, jotka kuuluvat perusröoliinsa perusteella varusmiehen näkökulmasta eri perusröoliiryhmiin sotilasyhteiskunnassa. Muodollisesti kanta- ja varusmieskantsantti ovat saman arvoisia. Ainoa muodollinen ero on siinä, että riitaantuessaan esimiehensä kanssa kantakersantti voi pyytää siirtoa toiseen joukko-osastoon tai erota armeijasta. Varusmieskantsantti voi hankin anoa siirtoa mutta ei voi uhata eroamisella eikä erota. Käytännössä tällaisia tilanteita ei usein satu, mutta pelkällä tietoisuudella tästä asiantilasta on suuri psykologinen merkityksensä. Tämä ilmenee sekä kantakersantin suhteissa esimiehiinsä että päinvastoin, ja juuri tämän vuoksi useat konfliktitilanteet tulevat ennalta ehkäistyiksi. Sen sijaan monilla käytännön seikoilla on huomattavasti suurempi merkitys sotilasyhteisön jokapäiväisessä elämässä. Käytännössä kantakersantti voi lähteä kahville tai lepäämään, kun luutnantti lähtee joukkueen kanssa harjoituskentälle varusmieskantsantit joukkueen mukana. Käytännössä kantakersantti lähtee työajan päätyttyä kotiin perheensä pariin, vaihtaa ylleen siviilivaatteet ja ryhtyy ehkä katsomaan televisiota. Hän saattaa myös mennä sivutoimeensa vaikkapa taksiautoa ajamaan ja ansaitsemaan siten lisätuloja.⁴¹ Hänen asiakkaansa eivät tiedä, että ajaja on kantakersantti. Sen sijaan varusmieskantsantti jää kasarmille muiden varusmiesten pariin. Varusmieskantsantti ei myöskään pääse varuskunnan aliupseerikerholle rentoutumaan niin aliupseeri kuin onkin. Leireillä ja sotaharjoituksissa kantakersantti käytännössä istuu työajan päätyttyä kantahenkilökunnan teltassa nauttien kollegojensa kanssa kahvia tai väkevempiäkin virvokkeita varusmieskantsantin viettäessä vapaa-aikaansa muiden varusmiesten kanssa tai toimiessa vaikkapa leirin vartiopäällikkönä. Myös varusmiehet voivat nauttia teltassa kahvia keskenään; alkoholijuomien nauttiminen tai hallussapito sen sijaan olisi ankarasti rangaistava rikos ja kiinni joutuminen varmaa. Tällaiset erot saattavat näyttää vähäpätöisiltä, ja kenties ne siviiliyhteiskunnan tai kantahenkilökunnan näkökulmasta katsoen sellaisia ovatkin. Armeijassa, varusmiehen näkökulmasta katsoen totaalisessa laitoksessa, pienikin etuoikeus toisiin nähden on suurimerkityksinen.⁴²

Varusmiesten ja kantahenkilökunnan edustajien lisäksi puolustuslaitoksessa palvelee suhteellisen vähäinen joukko värvättyä väkeä ja sotilaskamiehiä sekä eräitä siviilihenkilöitä, jopa naisia, kuten keittäjiä, sotilaskotisisaria, puhelinkeskuksen hoitajia jne. Erittelemättä näiden asemaa tarkemmin voidaan todeta, että heidät varusmiehen näkökulmasta katsottuna tapauksesta riippuen joko rinnastetaan kantahenkilökunnan edustajiin tai katsotaan yhteisön ulkopuolisiksi samalla tavoin

kuin edellä homoseksuaalit yksilöt primitiivisissä ja raskaana olevat naimattomat naiset talonpoikaisissa yhteisöissä.⁴³ Missään tapauksessa varusmiehet eivät lue heitä omaan perusrooliryhmäänsä kuuluviksi olipa kysymys vaikkapa värvätystä sotamiehestä tai korpraalista.

Hyvin tärkeä seikka, joka erottaa edellisten lisäksi kantahenkilökunnan ja varusmiehet, on se, että ryhmästä toiseen siirtymistä ei tapahdu. Molempien ryhmien sisällä sen sijaan tapahtuu liikkumista. Alokkaasta tulee sotamies, ehkä korpraali ja kenties vielä alikersantti, kersantti tai upseerikokelas. Myös kantahenkilökunnan puolella tapahtuu ylennyksiä. Sen sijaan varusmiehestä ei voi tulla kantahenkilökunnan jäsentä. Tietysti kaikki kantahenkilökuntaan kuuluvat ovat aikanaan olleet varusmiehiä, mutta sen jälkeen heidät on kotiutettu ja he ovat tulleet joko välittömästi tai ensin erikoiskoulutuksen saatuaan takaisin armeijaan ja suoraan kantahenkilökuntaan. Heistä ei ole tullut kantahenkilökunnan jäseniä oman varusmiesten palvelukseenastumiseränsä palvelusaikana. Toisin sanoen varusmiesten näkökulmasta katsottuna uudet kantahenkilökunnan jäsenet eivät rauhan ajan oloissa koskaan tule kyseisen varusmiesryhmän omasta keskuudesta. Varusmiehen näkökulma päättyy aina kotiuttamispäivänä ja uudella varusmiesten saapumiserällä on aina oma uusi varusmiesten näkökulmansa, joka kestää vain palvelusajan.

Myös arvonalennukset voivat tulla kysymykseen kummankin ryhmän sisällä, mutta kantahenkilökuntaan kuuluva ei milloinkaan voi joutua uudelleen varusmieheksi. Totaalisten laitosten luonteenomaisiin piirteisiin Goffmanin mukaan kuuluva *perustava kuilu* (basic split) asukkien ja henkilökunnan välillä on olemassa ylittämättömänä armeijassa rauhan ajan oloissa varusmiehen näkökulmasta katsottuna.

Edellä on asioita tarkasteltu pelkästään varusmiesten näkökulmasta, mutta on viitattu siihen, että sen vastakohtana on olemassa myös täysin erilainen *kantahenkilökunnan näkökulma*. On myös todettu, että sotilasyhteisö tästä näkökulmasta katsottuna ei olekaan totaalinen laitos vaan muistuttaa *byrokraatiaa*,⁴⁴ nyky-yhteiskunnalle tyypillistä organisaatiota, jollaisten monien olemassaolo juuri on Etzionin mukaan ajallemme tyypillistä.⁴⁵ Tästä seuraa, ettei myöskään sotilasyhteisön perusroolijärjestelmä ole yhtä selvä ja yksinkertainen kuin se totaalisessa laitoksessa oli varusmiehen näkökulmasta, sillä kyseessä on teollistuneelle nyky-yhteiskunnalle tyypillinen, Bantonin mukaan riippumattomien roolien monimutkainen järjestelmä, joka osittain peittää perusroolien muodostaman kaavan.⁴⁶ Tämä tarkoittaa sitä, että kantahenkilökunnan näkökulmasta armeija heillekin on vain yksi yhteiskunnan monista organisaatioista, jossa heillä on oma ammatillinen, riippumaton, roolinsa. *Rauhan ajan oloissa* tämä rooli on heillä vain työaikana ja sen jälkeen he vaihtavat vaatetusta ja roolia ja ovat perheenisiiä, taksinkuljettajia tms.⁴⁷

Myös varusmiehen rooli voidaan kantahenkilökunnan näkökulmasta nähdä samalla tavoin. Kantahenkilökuntaan kuuluva kouluttaja näkee varusmiehissään yhtenäisestä asepuvusta ja yhdenmukaistetusta käyttäytymisestä huolimatta yhden maanviljelijän poikana, toisen radioasentajana, kolmannen teologian opiskelijana, neljännen sekatyömiehenä jne. Hänellä on käytettävissään paperit, joista nämä seikat ilmenevät, ja hän joutuu myös ottamaan nämä tiedot huomioon valitessaan miehiä peruskoulutuskauden jälkeisiin erikoiskoulutus- ja komennustehtäviin. Varusmiehistä yksi sopii lähetettäväksi eläinlääkintäkouluun, toinen viestikoulutukseen, kolmas reserviupseerikouluun neljännen soveltuessa parhaiten palvelemaan omassa perusyksikössä sotamiehenä. Varusmiehet eivät siten ole armeijassa kaikki

samassa asemassa. Heidän siviilikoulutuksensa pyritään mahdollisuuksien mukaan ottamaan huomioon, vaikka ei aina heidän omasta näkökulmastaan katsoen kovin näkyvästi. Tämä onkin *kantahenkilökunnan näkökulma* mutta vain *rauhan ajan oloissa*.

Sotilasyhteisöjä, armeijaa, on näin käsitelty kahdesta näkökulmasta, varusmiesten ja kantahenkilökunnan, mutta kolmas mahdollisuus on vielä olemassa. Kummassakin edellisessä kysymys oli rauhan ajan oloista — niiden vastakohtana ovat tietysti olemassa myös mahdolliset *sota-ajan olosuhteet*. Etzioni ja Randell ovat todenneet, että rauhanajan ja sota-ajan sotilasorganisaatiot eroavat eräissä suhteissa toisistaan niin paljon, että monia tarkoituksia varten olisi parasta puhua kokonaan eri organisaatioista.⁴⁸ Toisaalta, kuten Randell toteaa, kansainvälisten kriisitilanteiden kärjistyessä sotilasohtajien vastuu ei vain omien sotilasorganisaatioittensa vaan myös koko yhteiskunnan toiminnoista kasvaa.⁴⁹ Tämä merkitsee sitä, että ryhdyttäessä luonnehtimaan sota-ajan olosuhteita, ei näkökulmaa voida rajoittaa vain sotilasyhteisöihin, armeijaan, vaan se on laajennettava käsittämään koko yhteiskunnan.

Jotta voitaisiin luonnehtia tällaista tilannetta, sota-ajan olosuhteita Suomessa — tämä tutkimushan kohdistuu ensi sijassa Suomen armeijaan — on syytä pyrkiä palauttamaan mieliin viime sotien aikaiset olot Suomen sotalaitoksessa ja koko suomalaisessa yhteiskunnassa. Monella tavalla juuri viime sotien, toisen maailmansodan, aikaiset kokemukset ovat mielissä niilläkin, jotka johtavat ja suunnittelevat sotalaitoksen ja yhteiskunnan toimintaa kriisiaikojen varalta. Tämä pätee yhtä hyvin meillä kuin muuallakin. Sen lisäksi suunnittelijat ja päättäjät tietysti pyrkivät ottamaan huomioon ajan mukana tapahtuneet muutokset aseteknologiassa ja yhteiskuntaelämän eri aloilla.

Varusmiehen näkökulmasta katsoen sotilasyhteisö on sodan aikana yhtä totaalinen kuin rauhankin aikana, mutta tätä ja yhteisön eristäytynyttä, suljettua luonnetta lieventää huomattavasti se, että laitos on totaalinen nyt myös kantahenkilökunnan näkökulmasta. Upseeri ei enää ehkä pääsekään virka-ajan päätyttyä perheensä pariin ja siviilimiehen ja perheenisän rooliin eikä aliupseeri taksinkuljettajaksi. Kantahenkilökunnan jäsenet ovat nyt rooliinsa sidottuja ympäri vuorokauden eikä tämä rooli enää ole niin riippumaton kuin ennen, vaan paljon lähempänä perusröolia.

Mutta tämä totaalisen laitoksen luonne ei rajoitu vain armeijaan. Koko yhteiskunta alkaa saada vahvasti totalitaarisia piirteitä. Eduskuntavaaleja ei pidetä, presidentti valitaan tarpeen tullen poikkeuslailla, hallitus saa poikkeuksellisen suuret toimintavaltuudet, opposition toimintaa rajoitetaan ja valtion turvallisuuden kannalta epäilyttävät ainekset suljetaan ilman oikeudenkäyntiä turvasäilöön epämääräisiksi ajoiksi. Julistetaan täydellinen liikekannallepano, mikä merkitsee siviiliyhteiskunnan kannalta sitä, että perheet hajotetaan miesten joutuessa sotapalvelukseen. Sotalaitoksen kannalta tämä puolestaan merkitsee, että se kasvaa rauhan ajan oloihin verrattuna vahvuudeltaan moninkertaiseksi. Kantahenkilökunnan ja varusmiesten lisäksi siellä nyt palvelee näitä kumpaakin paljon suurempi reserviläisten, entisten varusmiesten joukko. Yhteiskunnassa esiintyy lisäksi lukemattomia muita varsin totalitaarisia piirteitä, mm. ulkomaille matkustaminen on mahdotonta, yksityisautoja ja -asuntoja takavarikoidaan valtion käyttöön, elintarvikkeita, kulutustavaroita ja asuntoja säännöstellään, ja joitakin hyödykkeitä ei aika ajoin ole lainkaan laillisesti saatavissa. Toisaalta monet näistä normaalioloissa kaikille tarjolla olevista

hyödykkeistä, esimerkiksi kahvi ja bensiini, ovat vain harvojen etuoikeutettujen saavutettavissa. Naisille ja muille asepalveluksesta vapaille siviilihenkilöille voidaan määrätä erilaisia työsuorituksia ja muita velvollisuuksia, joista maksetaan vain nimellistä tai ei lainkaan korvausta. Tiedotusvälineitä valvoo sensuuri ja joukkotiedotusvälineet on myös valjastettu virallisen, hallituksen toimintaa tukevan ja mainostavan propagandan käyttöön. Luetteloa voisi jatkaa vielä paljon pitemmälle.

Tässä sota-ajan suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsee primitiivisille tai talonpoikaisille yhteiskunnille tyypillinen *yksinkertainen perusroolien järjestelmä*, mikä johdetaan poikkeusajan aiheuttamasta yhteiskunnan väliaikaisesta totalitaarisesta luonteesta. Rauhan ajan modernille, teollistuneelle, yhteiskunnalle tyypillinen riippumattomien roolien monimutkainen järjestelmä on tässä tilanteessa, liikekannallepanon johdosta, hävinnyt. Tässä sota-ajan suomalaisessa yhteiskunnassa perusroolit ovat yhdistettävissä *ikään ja sukupuoleen*, kyseessä on siten ensimmäinen ja tavanomaisin Bantonin kolmesta vaihtoehdosta.⁵⁰ Nämä perusroolit ovat *sotilaat* (kaikki miehet tiettyjen ikävuosien välillä) ja *siviilit* (naiset, lapset ja vanhukset).

Vasta nyt voidaan vihdoinkin vastata tämän teoreettisen osan alkuriveillä avoimeksi jätettyyn kysymykseen, mitä roolikategoriaa edustaa sotilaan rooli, joka Bantonin määrittelemänä oli ”keino miehen saattamiseksi tilanteeseen, jossa hänen on joko taisteltava tai vastaanotettava säädetyt sanktioidut seuraukset”.⁵¹ Se edustaa siis toista perusroolia sota-ajan yhteiskunnassa liikekannallepanon vallitessa. Kuten Banton samassa yhteydessä totesi, armeijan on tämän vuoksi tultava (varusmiehen näkökulmasta) omaksi pieneksi yhteiskunnakseen — totaaliseksi laitokseksi.⁵² Tätä voidaan nyt tarkentaa toteamalla, että rauhan ajan armeijan on oltava varusmiehen näkökulmasta oma pieni yhteiskuntansa ja totaalinen laitos, koska sodan ajan koko ”suuri” yhteiskunta on sotilaan (myös siviilin) näkökulmasta totaalinen (tai totalitaarinen) yhteiskunta. Varusmiehihän koulutetaan rauhan aikana mahdollisen sota-ajan varalle.

Sota-ajan sotilaiden perusrooliryhmä on eriytynyt kolmeen osaan, *miehistöön* (sotamiehet ja korpraalit ja näitä vastaavat), *alipäällystöön* (alipuseerit) ja *päällystöön* (upseerit). Sotilastehtävien suorittamisen kannalta ei ole olennaisen tärkeää, kuka on varusmies, reserviläinen tai kantahenkilökuntaan kuuluva. Tehtävät ja vakanssit tai oikeudet ja velvollisuudet jaetaan sotilasarvon mukaan eli toisin sanoen sen mukaan, mihin mainitusta kolmesta kategoriasta mies kuuluu.

On huomattava, että sota-ajan oloissa myös rauhanaikaisen sotilasyhteiskunnan perusroolijärjestelmän merkitys murenee. Kantahenkilökunta ei nauti viisipäiväisestä työviikosta, vuosilomista eikä eläkeikäraja ole sama kuin rauhan aikana. Varusmiehet ja reserviläiset ovat saaneet ehkä yllättävänä ajankohtana palvelukseenastumismääräyksen eivätkä tiedä, milloin heidät kotiutetaan ja selviävätkö he hengissä. Tärkeää on todeta, että rauhanaikaiseen varusmiehen näkökulmaan kuulunut ylittämätön *perustava kuilu* kahden perusrooliryhmän välillä on poispyyhkäisty. Periaatteessa kyvykäs sotamies voi kohota korkeaksi upseeriksi, jos sota kestää kauan ja hän säilyy hengissä. Samoin törkeisiin väärinkäytöksiin tai laiminlyönteihin syyllistynyt upseeri voi periaatteessa joutua rivimiehen asemaan eikä — kuten rauhan aikana — voi erota palveluksesta ja siirtyä siviiliuralle.

Jos lyhyesti kokoamme yhteen edellä esitetyn, olemme rajanneet käsitteet, joilla tässä tutkimuksessa määritellään sosiaalisen organisaation malli eri näkökulmista ja

erilaisissa historiallisissa tilanteissa sekä koko suomalaisessa yhteiskunnassa että sen puolustuslaitoksessa. Tämän mukaan yhteiskuntamme on ollut talonpoikainen ja teollistunut. Sen sosiaalinen organisaatio on perustunut suhteellisen yksinkertaiseen perusröolien järjestelmään talonpoikaisissa oloissa mutta perustuisi tällaiseen myös sota-aikana ja täydellisen liikekannallepanon vallitessa teollistuneissakin oloissa. Vain rauhan aikana yhteiskuntamme sosiaalinen organisaatio on perustunut moderneille teollistuneille yhteiskunnille tyypillisesti riippumattomien röölien monimutkaiseen järjestelmään, joka osittain on peittänyt aikaisemman perusröolien muodostaman kaavan.

Puolustuslaitos on vain osa koko yhteiskuntaamme ja sen olot ovat siten riippuvaisia muun yhteiskunnan tilanteesta. Talonpoikaisissa oloissa armeijan sosiaalinen organisaatio oli samanlainen kuin koko yhteiskunnassa eikä tämä ollut riippuvaista siitä oliko sota vai rauha tai katsottiinko asiaa armeijan hierarkian alimmilta tai ylimmiltä portailta taikka kokonaan ulkopuolelta, siviilimaailmasta. Se perustui suhteellisen yksinkertaiseen perusröolien järjestelmään. Teollistuneissa oloissa tilanne olisi samanlainen sota-aikana ja täydellisen liikekannallepanon vallitessa ja riippumatta siitä kenen näkökulmasta asiaa katsottaisiin. Rauhan aikana sosiaalinen organisaatio on tällainen jos asiaa katsotaan armeijassa palvelevan asevelvollisen varusmiehen näkökulmasta. Sen sijaan jos puolustuslaitosta katsotaan kantahenkilökunnan näkökulmasta tai laitoksen ulkopuolelta, siviilimaailmasta, se näyttää toisenlaiselta. Silloinkaan sosiaalinen organisaatio ei ole samanlainen kuin koko modernin teollistuneen yhteiskunnan. Se ei perustu riippumattomien röölien monimutkaiseen järjestelmään. Näistä näkökulmista katsottuna puolustuslaitos on yksi monista yhteiskunnan eriytyneistä organisaatioista ja sen sosiaalinen organisaatio on samanlainen kuin monissa muissa byrokraatioissa.

Tämän teoreettisen mallin selkeyttä konkreettisella käytännön tasolla häiritsee se, että jotkut sen osista ovat keskenään ristiriidassa ja tarkoituksellisesti päällekkäisiä. Samaan asiaan on viitannut Seppo Randell väitöskirjassaan seuraavasti: ”Sotilasjohtajien velvollisuuksien mutkikkuutta osoittaa kuitenkin se, että he joutuvat kouluttamaan toimintakykyisiä taisteluyksiköitä olosuhteissa, jotka eivät oikeastaan lainkaan vastaa niitä tilanteita, joissa näiden yksiköiden ei koskaan toivota joutuvan toimimaan!”⁵³ Toisin sanoen rauhan ajan armeijan on oltava totaalinen laitos sotaan varten koulutettaville varusmiehille, koska sota-aajan armeija on totaalinen kaikille sotilaille ja koko sota-aajan yhteiskunta kaikille jäsenilleen. Näin rauhan ajan armeija pyrkii olemalla totaalinen laitos luomaan varusmiehille keinotekoisesti sota-aikaa vastaavat olot. Kuten Randell toteaa, tuo pyrkimys ei voi onnistua kovin hyvin.

Tämä merkitsee myös sitä, että mainittu varusmiehen näkökulma on luotu tarkoituksellisesti ylhäältä käsin ja on myös samalla rajattu käsittämään vain varusmiehet mutta ei kantahenkilökuntaa. Oikeastaan tämä on itsestään selvää: eiväthän edes nimitykset *varusmies* ja *kantahenkilökunta* ole syntyneet varusmiesten keskuudessa; ne ovat virallisia sotilastermejä. Järjestelmän tarkoituksena on luoda varusmiehille mahdollisimman paljon sota-aajan sotilaan oloja ja kantahenkilökunnan jäsenille mahdollisimman paljon rauhanaikaisessa siviiliyhteiskunnassa toimivan byrokraattisen organisaation oloja vastaavat olosuhteet. Kuitenkin näiden olosuhteiden on samalla oltava sellaiset, että varusmiehet ja kantahenkilökunta voivat toimia yhdessä tehokkaasti. Nämä kolme vaatimusta ovat keskenään ristiriidassa, joten tuloksena on kompromissi. Mitä paremmin tässä kompromississa toteutuu

jokin mainitusta kolmesta vaatimuksesta, sitä huonommin jokin kahdesta muusta. Tämä on se ristiriita ja päällekkäisyys, joka konkreettisella käytännön tasolla häiritsee edellä esitetyn teoreettisen mallin selkeyttä.

Tällainen ristiriita on kuitenkin välttämätön. Jos koko puolustuslaitos rauhankin aikana toimisi samanlaisissa oloissa kuin sota-aikana, se olisi tietysti mahdollisimman hyvin valmistautunut oikean sodan varalta. Tämä ei kuitenkaan ole normaalissa rauhanaikaisessa yhteiskunnassa mahdollista. Tällaisilla ehdoilla ei varmasti saataisi armeijaan yhtään pätevää vakinaista kouluttajaa; normaalin yhteiskunnan jäsenenä he tarvitsevat samat oikeudet ja sosiaaliset etunsa yhtä hyvin kuin minkä tahansa muunkin ammatin harjoittajat. Puolustuslaitoksen on kyettävä kilpailemaan työpaikkana muiden yhteiskunnan organisaatioiden kanssa.

Myöskään varusmiehiltä ei rauhan aikana voida vaatia samaa kuin sotilailta sodassa. Sodassa sotilaita kuolee, mutta rauhan ajan varusmiehien kuolemat ovat harvinaisia skandaaleja. Sodan kestoaikaa ei voi tietää etukäteen ja se voi olla hyvinkin pitkä. Sen sijaan rauhan ajan varusmiesten täytyy hyvissä ajoin etukäteen tietää kotiuttamispäivänsä. Sodassa ei tunneta viikonloppuja, rauhan ajan kasarmilla sunnuntai on vapaapäivä. Jos nykyisen varusmiesten palvelusajan pituus kesken palvelusaikaa pidennettäisiin kolmeksi vuodeksi sillä perusteella, että sota viimeksi kesti tuon ajan, se aiheuttaisi varmasti yhteiskunnassamme kapinan.

Tällaisten ristiriitojen lieventämiseksi rauhan ajan armeijaan on meillä luotu kaksi osittain päällekkäistä organisaatiota — tällä ei nyt tarkoiteta sosiaalista organisaatiota ja siksi lienee tästä erotukseksi parasta käyttää tässä yhteydessä nimikettä virallinen organisaatio — nimittäin jaot varusmiehiin ja kantahenkilökuntaan sekä miehistöön, alipäällystöön ja päällystöön. Koska edellinen virallinen organisaatio on luotu rauhan ajan oloja ja jälkimmäinen sota-ajan oloja varten, kutsutaan tässä tutkimuksessa edellistä *rauhan ajan viralliseksi organisaatioksi* ja jälkimmäistä *sota-ajan viralliseksi organisaatioksi* huolimatta siitä, että jälkimmäinen on voimassa edellisen kanssa rinnan myös rauhan aikana. Etzioni ja Randell ovat huomauttaneet, että sotilasorganisaatioiden tehtävät ja tottelemisen rakenteet ovat rauhan aikana niin erilaiset kuin sodan aikana, että monia tarkoituksia varten olisi parasta puhua kokonaan kahdesta eri organisaatiosta.⁵⁴ Onko edellä esitetty yksi näistä heidän tarkoittamistaan ”monista tarkoituksista” jää avoimeksi, sillä ajatusta ei ole jatkettu pitemmälle tähän suuntaan. Samasta ongelmasta kuitenkin on kysymys.

On vaikeaa lyhyesti luonnehtia milloin ja missä tilanteissa kumpaakin virallista organisaatiomallia noudatetaan. Pääsäännöksi voitaisiin ajatella, että varuskunnan erilaiset päivittäiset rutiinitoimet hoidetaan rauhanajan virallisen organisaation puitteissa, kun taas varsinainen sotilaallinen toiminta ja etenkin kaikki harjoittelu sodan aikaisia tehtäviä varten tapahtuu sota-ajan virallisen organisaation puitteissa. Näitä organisaatiomalleja voitaisiin siten rauhan aikana yhtä hyvin kutsua vaikka varuskuntaorganisaatioksi ja toimintaorganisaatioksi tai joillakin muilla vastaavilla nimillä. Edellä mainitut lienevät kuitenkin kattavammat ja ovat myös sopusoinnussa Etzionin ja Randellin samaa asiaa koskevien mainintojen kanssa.

Esimerkiksi sellaiset toimet kuin rauhan aikainen sotilaiden majoitus, ruokailu, vaatetus, terveydenhoito, vapaa-aika ja lomat, samoin kasarmialueen vartiointi- ja päivystystehtävät hoidetaan rauhan ajan viralliseen organisaatioon perustuen. Toisin sanoen varusmiehillä on tietyt varusmiesten oikeutensa ja velvollisuutensa ja kantahenkilökunnalla näistä poiketen omansa. Sen sijaan varsinainen sotilaskoulutus ja etenkin toiminta sotaharjoituksissa perustuu useimmiten sota-ajan viralliseen

organisaatioon eli kolmijakoon miehistö, alipäällystö ja päällystö ja edelleen näiden sisäiseen astejakautumaan, varsinaisiin sotilasarvoihin. Tällöin upseereilla on selvästi enemmän oikeuksia ja velvollisuuksia kuin aliupseereilla, joilla puolestaan niitä on silti enemmän kuin miehistöllä.

Ei ole olemassa yksiselitteisen selvää rajaa, milloin on nojaututtava kumpaankin organisaatiomalliin, sillä ohjesäännöistä huolimatta armeijassakaan ei voida elää ja toimia täysin kaavamaisesti. Kun syntyy ristiriitatilanne, on vain valittava kumman organisaatiomallin mukaisesti toimitaan, ja sitten on toimittava sen mukaan. Jos sotaharjoituksen tai ampumaleirin johtaja antaa kantahenkilökunnalle oikeuden iltalomiin mutta kieltää sen varusmiehiltä, hänen toimintansa perustuu rauhan ajan viralliseen organisaatioon. Jos hän antaa kaikille aliupseereille oikeuden anoa iltaloomaa, hän toimii sota-ajan virallisen organisaation puitteissa riippumatta siitä, kenen lomat hän lopultakin hyväksyy ja kenen hylkää.

Se, mitä tässä tutkimuksessa siis kutsutaan *puolustuslaitoksen rauhan ajan viralliseksi organisaatioksi* on jako varusmiehiin ja kantahenkilökuntaan eli sama kuin *sotilasyhteisön rauhan ajan sosiaalinen organisaatio varusmiehen näkökulmasta*. Se, mitä tässä tutkimuksessa kutsutaan *puolustuslaitoksen sota-ajan viralliseksi organisaatioksi* on jako miehistöön, alipäällystöön ja päällystöön eli samanlainen kuin *sota-ajan koko yhteiskunnan sosiaalisen organisaation toisen, sotilaiden* (siviilihenkilöiden vastakohtana), *perusröoliyhmän sisäinen jakautuma*. Ero on vain siinä, että tämä puolustuslaitoksen sota-ajan virallinen organisaatio on voimassa myös rauhan aikana puolustuslaitoksessa rinnan ja osin päällekkäisenä sen rauhanajan virallisen organisaation kanssa. Rauhan aikana se ei kuitenkaan ole minkään perusröoliyhmän sisäinen jakautuma vaan puolustuslaitoksen ”byrokraattinen” sosiaalinen organisaatio kantahenkilökunnan näkökulmasta.

Sotilashenkilöiden jaoilla toisaalta kahtia varusmiehiin ja kantahenkilökuntaan ja toisaalta kolmeen osaan, miehistöön, alipäällystöön ja päällystöön, on siis kummallakin kaksi eri merkitystä riippuen siitä onko kyse virallisesta sotilasorganisaatiosta vaiko sotilaiden sosiaalisista organisaatioista. Tällä seikalla on olennaisen tärkeä merkitys seuraavassa luvussa selvitettäessä sotilaiden initiaation ja pennalismien syitä ja merkitystä.

2. Roolinmuutokset sotilasyhteisössä

Sotilasyhteisö ja -yhteiskunta eroavat siviiliyhteisöistä ja -yhteiskunnista siinä, että sen jäseniksi ei koskaan synnytä, vaan uudet jäsenet tulevat aina ulkopuolelta. Tämän vuoksi sotilasyhteisön tai -yhteiskunnan jäseneksi tuleminen, sosiaalistuminen, ei tapahdu hitaan kasvamisen myötä. Muutos on toisaalta niin suuri, ettei se myöskään voi tapahtua yhtä nopeasti kuin varusmiehen astuminen palvelukseen; siviilimies ei muutu sotilaaksi yhtäkkiä vain pukeutumalla sotilaspukuun. Siviilivaatetuksen lisäksi hänen on luovuttava aikaisemmasta tai aikaisemmista siviiliyhteiskunnan roolistaan tai rooleistaan ja omaksuttava sotilasyhteisön jäsenen rooli — mikä se sitten onkin. Näin hänen on tehtävä olipa hän lähtöisin talonpoikaisesta tai teollisesta siviiliyhteisöstä. Näin ollen asevelvollista miestä kohtaa selvä perusröolin muutos hänen astuessaan varusmiespalvelukseen. Koska samanlaisia perusröolin muutoksia tapahtuu useimmissa muissakin totaalisissa laitoksissa, on syytä tarkastella ilmiötä yleisemmin.

Armeijan ohella myös muut totaaliset laitokset ovat yhteisöjä, joihin ei synnytä vaan tullaan tai joudutaan ulkopuolelta. Erving Goffman on tarkastellut tätä sosiaalistumisprosessia, ja hänen mukaansa se on hyvin saman tapainen kaikissa totaalisissa laitoksissa. Goffman käyttää seuraavassa yhteiskuntatieteilijöiden tapaan käsitettä *kulttuuri* eri merkityksessä kuin kansatieteessä on tapana tehdä. Korvaamalla kulttuurin sanalla elämäntapa tai olosuhteet myös kansatieteilijä voi yhtyä seuraavaan.

Goffmanin mukaan asukilla on laitokseen tullessaan siviiliyhteisöstä, ulkomaailmasta, opittu kulttuuri, elämäntapa, jota hän pitää itsestään selvänä siihen asti, kun hän saapuu laitokseen. Vaikka totaalinen laitos asettaa oman kulttuurinsa asukille tämän entisen kulttuurin sijaan, ei tämä tapahdu niin, että edellisellä pyrittäisiin täysin korvaamaan jälkimmäinen tai että pyrittäisiin osoittamaan laitospöytäkirja ulkomaailman kulttuuria paremmaksi. Muutokset, jotka tulokkaan kulttuurissa tapahtuvat, johtuvat siitä, että häneltä viedään joitakin käyttäytymismahdollisuuksia ja yhteydet ulkomaailman kulttuuriin. Totaaliset laitokset luovat tietyn jännitteen ulkomaailman ja laitospöytäkirjan välille, pitävät sitä yllä ja käyttävät sitä strategisena välineenä käsitellessään ihmistä.⁵⁵ Näin totaalinen laitos yhteisönä eroaa muista yhteisöistä siinä, että siviilimaailma, ulkomaailma, on aina taustalla ja laitospöytäkirjan vastakohtana olemassa mutta saavuttamattomissa.

Kun tulokas saapuu totaaliseen laitokseen, hänellä on itsestään käsitys, joka perustuu hänen siviiliyhteisönsä sosiaalisiin toistuvuuksiin, toisin sanoen hänellä on siviilimaailmansa statukset ja niihin liittyvät roolinsa. Laitoksessa häneltä riistetään nämä heti. Hänen edessään on sarja minuuden alennustiloja, halvennuksia, nöyryytyksiä ja häväistyksiä. Hänen minuuttiaan loukataan systemaattisesti, vaikkakin usein tahattomasti. Prosessit, joilla henkilön minuutta loukataan, ovat Goffmanin mukaan totaalisissa laitoksissa jokseenkin vakioiset.⁵⁶

Este, joka asetetaan asukin maailman ja siviilimaailman väliin on ensimmäinen tällainen. Siviilimaailmassa yksilön eri roolien peräkkäinen järjestys sekä hänen elämänpiirissään että vuorokausirutiinissaan takaa sen, ettei ainoakaan hänen esittämänsä rooli häiritse hänen suoriutumistaan toisessa roolissa. Totaalisen laitoksen jäsenyys särkee automaattisesti rooliohjelmoinnin, koska asukin ero ulkomaailmasta kestää kellon ympäri ja saattaa venyä vuosiksi. Ero siviilimaailmasta toteutetaan totaalisissa laitoksissa yleensä jyrkimmin asukin siellä oleskelun alkuaikoina. Monissa näistä laitoksista vieraskäynnit ja vierailut laitoksen ulkopuolella ovat alkuun tyystin kiellettyjä; näin varmistutaan, että ero entisistä rooleista on alun pitäen syvä ja että niiden menetys tajutaan.⁵⁷

Toinen tapa, jolla asukin minuutta loukataan, ovat Goffmanin mukaan ns. ”sisäänkirjoitusmenot” (admission procedures). Näihin kuuluu mm. henkilökohtaisen omaisuuden luettelointi varastointia varten, riisuutuminen, kylvettäminen, tukan leikkaus; laitospöytäkirjan jako, sääntöihin perehdyttäminen ja asuinsijan näyttäminen. Koska totaalinen laitos säätelee hyvin monia asukkien elämän puolia, laitoksella on erityinen tarve saada tulokas alun alkaen yhteistoimintaan. Tilanne, jossa henkilökunnan jäsenet ensi kertaa selvittävät asukille, että hän on velvollinen tunnustamaan henkilökunnan ylemmyyden, voidaan suunnitella haasteeksi, joka saa asukin säikähtämään. Siten nämä sosialisointien ensi hetket voivat käsittää ”kuuliaisuuskokeen” (obedience test), jopa ”tahdonmurtamiskamppailun” (will-breaking contest): asukki, joka osoittaa uhmaa, saa välittömän ja tunteen rankaisuksen. Tätä lisätään kunnes hän avoimesti nöyryy. Sisäänkirjoitusmenoista ja

kuuliaisuuskokeista voidaan kehittää ”tervetuliaisiksi” (the welcome) kutsuttu *initiaatiomuoto*; tällöin henkilökunta tai asukit tai molemmat uhraavat runsaasti aikaa antaakseen tulokkaalle selvän käsityksen hänen tilastaan. *Siirtymäriitin* (rite of passage) aikana häntä voidaan kutsua ”monniksi” (fish) tai ”simpuksi” (swab); nämä nimitykset osoittavat hänelle, että hän on pelkkä asukki ja että hänen asemansa tässäkin alhaisessa ryhmässä on erityisen alhainen.⁵⁸

Tämä totaalisia laitoksia yleisesti käsittelevä Goffmanin tekstin lainaus voisi yhtä hyvin olla kuvaus varusmiehen palvelukseen astumisesta ja alokasajan alusta Suomen armeijassa. Tosin alokkaalta ei armeijassa alkuaikoinakaan viedä kaikkia yhteyksiä ulkomaailmaan — mm. puhelin-, kirje- ja pakettiyhteys jäävät — yhteyksiä kuitenkin rajoitetaan hyvin voimakkaasti, ja vaikutus on juuri sellainen kuin Goffman tarkoittaa. Myös mainitut, Goffmanin ”tervetuliaisiksi” nimittämät piirteet kuuluvat tyypillisinä mukaan kuvaan. Nämä piirteet kirjoittaja on luonnehtinut sekä siirtymäriitiksi että initiaatiomuodoksi. Tässä hän jälleen on käyttänyt etnologisia käsitteitä yhteiskuntatieteilijän vapaudella. Kansatieteen näkökulmasta väite vaatii perusteellisempaa erittelyä. Kumpikin mainituista käsitteistä on toki sangen käyttökelpoinen tutkittaessa sosiaalistumisprosessia, mutta synonyymeja ne eivät suinkaan ole.

Siirtymäriitillä tarkoitetaan yleensä lyhyesti sanottuna statuksen muutoksia. Michael Bantonin käsityksiin pohjautuen edellä on operoitu vain rooleilla mutta ei niiden edellytyksillä, statuksilla, mikä olisi ollut yleisemmän käytännön mukaista. Esimerkiksi ruotsalaiset kansatieteilijät Åke Daun ja Orvar Löfgren ovat määritelleet *statuksen* kokoelmaksi oikeuksia ja velvollisuuksia suhteessa muihin ihmisiin. Tällöin heidän mukaansa *rooli* on sitä, kun tämä status ilmenee konkreettisena käyttäytymisenä. Vastaavasti he myös määrittelevät sosiaalisen struktuurin ja sosiaalisen organisaation, jolloin edellinen on samalla analyttisellä tasolla kuin status ja jälkimmäinen samalla kuin rooli. Tämän mukaan *sosiaalinen struktuuri* on ihmisten keskinäisten oikeus- ja velvollisuussuhteiden verkosto ja *sosiaalinen organisaatio* tämän struktuurin dynaaminen aspekti, so. ne tavat, joilla sosiaalinen struktuuri ilmenee yhteisössä sosiaalisena toimintana. Edelleen voidaan sanoa, että yhteisön sosiaalinen struktuuri on siihen kuuluvien yksilöiden statusten järjestelmä ja sosiaalinen organisaatio on yksilöiden roolien järjestelmä.⁵⁹

Tämän mukaan edellä olisi pitänyt operoida käsitteillä status ja sosiaalinen struktuuri eikä rooli ja sosiaalinen organisaatio. Kun esitys kuitenkin olennaisilta osiltaan rakentuu Michael Bantonin esittämien ajatusten varaan, ei ole tuntunut oikealta muunnella hänen käyttämäänsä käsitteistöä. Useiden tavallisimpienkin käsitteiden tulkinnoissa esiintyy eri tutkijoiden välillä eroja. Esimerkiksi juuri käsitteet status ja rooli ovat niin lähellä toisiaan, että jotkut tutkijat ovat nähneet aiheelliseksi kysyä, tarvitaanko todellakin näitä molempia vai riittäisikö kenties vain toinen. Mainituksa kirjassaan Banton on referoinut tätä mielipiteiden vaihtoa.⁶⁰ Esimerkiksi suomalaiset sosiologit Erik Allard ja Yrjö Littunen eivät laajassa sosiologian yleisesityksessään käytä lainkaan käsitettä status vaan operoivat pelkästään rooleilla.⁶¹

Tähän kiistaan ei nyt ole tarpeen puuttua. Kyseisten käsitteiden osalta tämän tutkimuksen tarpeisiin riittää määrittely, jonka mukaan yksilön sosiaalinen status eli asema yhteisössä tai yhteiskunnassa koostuu tietyistä oikeuksista ja velvollisuuksista, joiden mukaisella tavalla kyseisen statuksen omaavan henkilön odotetaan toimivan muita yhteisön tai yhteiskunnan jäseniä kohtaan. Tämä odotuksen mukainen toiminta tai käyttäytyminen muodostaa kyseistä statusta vastaavan roolin.⁶² Statuk-

sen ja roolin liittyminen toisiinsa aiheuttaa sen käsillä olevan tutkimuksen kannalta tärkeän seikan, että kun tapahtuu statuksen muutos, tapahtuu samalla roolin muutos ja päinvastoin.

Jos palaamme Goffman ”tervetuliaisiin” ja kysymykseen ovatko ne luokiteltavissa siirtymäriitiksi ja initiaatioksi, vainko toiseksi niistä tai ei kummaksikaan, on ensin tarkasteltava kyseisiä käsitteitä. Kuten tunnettua, käsitteen *siirtymäriitti* loi kuuluisa flaamilainen folkloristi Arnold van Gennep kuluvaan vuosisadan alussa. Nykyaikaiset muodot hänen määritelmänsä kuuluu: ”Siirtymäriitit ovat perinnäisiä, yhteisön organisoimia menoja, joilla yksilö siirretään sosiaalisesta statuksesta toiseen”.⁶³ Tästä voidaan selvästi havaita, että Goffmanin ”tervetuliaiset” eivät tarkkaan ottaen ole siirtymäriittejä; tosin ilman määritelmääkin oli pääteltävissä, etteivät ne olleet riittejä lainkaan. Tämä käsitys ei tietenkään muutu, jos määritelmä verrataan Goffmanin eri totaalisista laitoksista löytämiin esimerkkitapauksiin ”tervetuliaisista”. Kun ne eivät ole riittejä, eivät ne myöskään voi olla siirtymäriittejä.⁶⁴ Kuten jäljempänä esitettävistä tapauksista ilmenee, sotilasyhteisöissä sosialisaatio — yhteisön täysivaltaisen jäsenen statuksen saavuttaminen — vain harvoin tapahtuu puhtaan siirtymäriitin muodossa. Silloinkin statuksen muutokseen liittyy paljon varsinaisen riitin ulkopuolelle kuuluvia elementtejä. Varusmiehillä vain sotilasvala sekä puolustuslaitoksen piirissä lisäksi eräät upseerien koulutuslaitosten tavat voitaisiin selvästi lukea tämän käsitteen piiriin. Siksi siirtymäriitti-käsite ei ole kyllin kattava tämän tutkimuksen piiriin kuuluvien ilmiöiden hedelmällisen teoreettisen tarkastelun välineeksi. Sen sijaan on syytä pohtia, miten käyttökelpoinen käsite *initiaatio* olisi sotilasyhteisön sosialisaatioprosessin teoreettisessa tarkastelussa.

Myös *initiaatiossa* kysymys on statuksen muutoksesta ja joskus tämä tapahtuu yhteisössä vakiintunein ja perinteisin ulkonaisin muodoin, jolloin puhutaan *initiaatiomenoista*. Initiaatiomenot ovat myös siirtymäriittejä mutta kaikki siirtymäriitit eivät ole initiaatiomenoja. Esimerkiksi ristiäiset, konfirmaatio, häät ja hautajaiset voivat kaikki olla siirtymäriittejä, mutta vain osa voi olla initiaatiomenoja. Kun statuksen muutoksessa uusi status ei ole selvästi vanhaa korkeampi, ei kyse voi olla initiaatiomenoista. Siirtymäriitti sen sijaan voi tulla kysymykseen myös aikaisempaa alhaisempaan statukseen siirryttäessä. Toisaalta käsite initiaatiomenot on suppeampi kuin initiaatio, sillä jälkimmäiseen kuuluu myös initiantin valmentaminen näitä menoja varten sekä vastaavat piirteet tai ilmiöt silloinkin, kun niiden yhteyteen ei kuulu tai niitä ei seuraa mitään menoja, vaan initiantti siirtyy uuteen statukseen ilman tällaisia. Initiaatio ei myöskään aina ole sosialisaatiota, sillä aina ei sen kautta saavutettu uusi status ole jonkun yhteisön täysivaltaisen jäsenen status.

Useat eri tieteenalat ja tieteenalakohtaisestikin eri oppisuunnat ovat esittäneet omat teoriansa ja tulkintansa initiaatiosta. Kansainvälisesti tunnetuimpina näistä voidaan mainita Hutton Websterin evolutionistinen, Mircea Eliaden uskontotieteellinen ja John W. Whitingin psykoanalyttinen tulkinta sekä Yehudi Cohenin ja Frank W. Youngin cross cultural -menetelmällä tehdyt tutkimukset. Viimeksimainittua lukuunottamatta näistä tutkimuksista ei löydy apua nyt käsillä olevan tutkimuksen ongelmiin. Tämän käsityksen vahvistaa myös tutustuminen Laura Mannisen kansanrunoudentutkimuksen alalla Helsingin yliopistossa tekemään pro gradu tutkielmaan (1973), jossa on käyty läpi ja tarkasteltu kriittisesti keskeisiä ja kansainvälisesti tunnetuimpia initiaatiomenoja koskevia teorioita ja tutkimuksia edellä

mainitut mukaanlukien. Tutkielmassaan Manninen on käsitellyt myös mainitun Frank W. Youngin tutkimuksen ”Initiation Ceremonies: A Cross Cultural Study of Status Dramatization” (1965). Hän pitää tätä tutkimusta lajinsa klassikkona ja on säästänyt sen esityksensä loppuhuipennukseksi, vaikka se ei olekaan uusin hänen käsittelemistään tutkimuksista.⁶⁵ Toisaalta – kuten Mannisenkin selvityksestä ilmenee – kansainvälinen initiaatiotutkimus on usein edennyt vanhan pohjalta rakentaen ja samalla edeltänyttä tutkimusta kriittisesti arvioiden. Niinpä 1960-luvulla Youngin ohella toinenkin merkittävä amerikkalainen initiaatiotutkija, Yehudi Cohen on lähtenyt liikkeelle Whitingin psykoanalyttista cross cultural -menetelmää edustaneiden initiaatiotutkimusten kritiikistä.⁶⁶

Youngin tutkimusta on seuraavassa tarkasteltu vain niiltä osin kuin se nyt käsillä olevan tutkimuksen ongelmien kannalta on ollut relevanttia. Esitys ei siten perustu Laura Mannisen analyysiin kyseisestä tutkimuksesta; Manninen on tietysti käsitellyt laajasti koko tutkimusta mutta ei yhtä perusteellisesti ja yksityiskohtaisesti sen niitä osia ja puolia kuin seuraava esitys.

Vaikka Youngin tutkimus periaatteessa kohdistuu initiaatiomenoihin yleensä, hänen aineistonsa käytännössä koostuu pelkästään puberteetti-initiaatiomenojen kuvauksista. Tämä ei merkitse sitä, että hänen tutkimuksensa olisi pätevä vain puberteetti-initiaation suhteen, sillä aineiston rajaus on perustunut todellakin vain käytännön ”operationaalisiin”, ei periaatteellisiin, kriteereihin. Jokin käytännön rajaus olisi tämän tyyppisessä tutkimuksessa joka tapauksessa ollut pakko tehdä, kuten tekijä itse toteaa.⁶⁷ Tehdystä ratkaisusta johtuen on periaatteessa mahdollista, että tutkimus on teoreettisella tasolla pätevä myös muun kuin puberteetti-initiaation suhteen, vaikka esitetyt tutkimustulokset koskevatkin vain jälkimmäistä. Tämä seikka on syytä pitää mielessä Youngin tutkimusta tarkasteltaessa, ja siihen palaataankin tarkemmin jäljempänä. Tässä yhteydessä lienee paikallaan vielä huomauttaa, että Young ei ole tuntenut kurssikirjallisuudessa Suomessa hyvin tunnettua Lauri Hongon kolmijakoa *ikäryhmäinitiaatioon, seurainitiaatioon ja kutsumusinitiaatioon* kuten eivät muutkaan initiaatiotutkijat maamme ulkopuolella.⁶⁸

Käytännön tasolla Youngin varsinaisten konkreettisten tutkimustulosten yleispätevyyttä rajoittaa edellä mainitun lisäksi vielä toinenkin seikka, joka tosin koskee kaikkia cross cultural -tyyppisiä tutkimuksia. Ongelmallista on missä määrin yleispäteviä tutkimustulokset ovat muissa kuin niissä lukumäärältään rajoitetuissa yhteisöissä, jotka kuuluvat tutkittuun otokseen. Young itsekin toteaa tämän ongelman olemassaolon, mutta arvelee tutkimustuloksillaan olevan merkitystä myös muiden kuin otokseen kuuluneiden yhteisöjen kohdalla.⁶⁹ Tämä varmaan pitääkin paikkansa.

Youngin initiaatiomenoja koskeva hypoteesi voidaan tiivistää seuraavasti. Initiaatiomenot liittyvät sukupuolirooliin. Joissakin yhteiskunnissa sukupuoliroolia korostetaan, dramatisoidaan, initiaatiomenojen yhteydessä enemmän kuin joissakin toisissa. Yhteiskunnissa, joissa sukupuoliryhmän solidaarisuus on institutionaalistunut, initiaatiomenot ovat dramaattisempia kuin sellaisissa yhteiskunnissa, joissa miesten tai naisten sukupuoliryhmän tai molempien solidaarisuuden institutionaalistuminen on vähäisempään tai joista se puuttuu kokonaan. Sukupuoliryhmän solidaarisuus on institutionaalistunut yhteiskunnissa, joissa se on ollut ekologisista syistä tarpeellista. Kun nämä syyt lakkaavat vaikuttamasta, solidaarisuus heikkenee ja initiaatiomenojen dramaattisuus vähenee.⁷⁰

Tässä yhteydessä on heti puututtava siihen seikkaan, että Young on tutkinut vain

puberteetti-initiaatiota. Tästä näet yksinomaan johtuu se, että hän näkee initiaation liittyvän aina sukupuolirooliin. Todellisuudessa vain puberteetti-initiaatio — mutta ei suinkaan kaikki initiaatio — liittyy sukupuolirooliin. Youngin kanssa yhtäpitävästi mutta laajemmin asian on nähnyt edellä useaan otteeseen lainattu Michael Banton. Hänen mukaansa initiaatiossa on kysymys *perusroolin muutoksesta*. Kuten muistettaneen, Bantonin perusrooli perustui useimmiten juuri ikään ja/tai sukupuoleen mutta saattoi joskus perustua myös rotuun tai arvoon (rank). Youngilla initiaatio liittyi aina juuri sellaiseen sukupuolirooliin, joka samalla oli kyseisen yhteisön perusrooli, kun sen sijaan rotuun tai arvoon liittyvän perusroolin muutos puuttui Youngin initiaatiokäsityksestä. Tämä puute ei oikeastaan ole periaatteellinen vaan käytännöllinen — se johtuu Youngin otoksesta — mutta ilman sitä hänen initiaatiokäsityksensä olisi periaatteessa joskaan ei käytännössä huomattavasti kattavampi.⁷¹ Asiaan palataan jäljempänä tarkemmin.

Keskeisinä käsitteinä Youngilla ovat *sukupuoliryhmän solidaarisuus ja statuksen dramatisointi*. Siten initiaatiossa on kysymys esimerkiksi täysikasvuisten miesten tai naisten ryhmän solidaarisuudesta, joka dramatisoidaan initiaatiomenojen avulla. Hypoteesi, joka Young testaa, on sellainen, että yhteisön sosiaalisen järjestelmän solidaarisuuden aste määrää, mitkä statuksen muutokset dramatisoidaan.⁷²

Youngin mukaan ryhmän solidaarisuuden dramatisointi tapahtuu seuraavan ajatuskulun mukaisesti. Kun esimerkiksi jonkun yhteisön miehet toimivat yhteisesti heijastaakseen tietynlaisen käsityksen asemastaan jollekin toiselle miesryhmälle tai yhteisön naisille ja lapsille, he tällöin osoittavat solidaarisuuttaan. Tässä solidaarisuudessa on aina kysymys asteesta, mutta eräänlainen kynnys on ylitetty, kun kaikki miehet ovat mukana toiminnassa ja kun toiminta sisältää jonkinlaisen yksimielisyyden joidenkin uskomusten suhteen.⁷³

Kun tällainen solidaarisuus vallitsee esimerkiksi yhteisön aikuisten miesten ryhmässä, on initiaatio Youngin mukaan keino, jolla solidaarisuuden murtuminen estetään. Kun miehet ovat yksimielisiä tiettyjen uskomusten suhteen, uusien jäsenten ottaminen ryhmään on uhka heidän yksimielisyydelleen. Mitä suurempi on yksimielisyys, sitä suurempi on myös kyseinen uhka. Yksimielisyyden ylläpitäminen hienonhienoissa asenteissa ja uskomuksissa on vaikeaa, jos noin kerran vuodessa joukkoon otetaan nuorempia miehiä. Ryhmän jatkuvuuden kannalta taas olisi kohdalokasta, jos uusia jäseniä ei otettaisi.⁷⁴

Ratkaisu, johon solidaariset ryhmät kaikissa kulttuureissa ovat päätyneet, on esittää näytelmä, toteaa Young. Miesten solidaarisuuden hallitsevat piirteet luodaan uudelleen asetelmassa, joka tekee initioitavista keskeiset esiintyjät. Tilanteessa, jossa on paljon väkeä koolla ja joka on emotionaalisesti latautunut, kuten initiaatiossa usein tapahtuu, pojan ajatukset saadaan vangituksi. Vaikka hän henkilökohtaisesti ei olisikaan vaikutteille altis, hän silti osaltaan vaikuttaa esityksen onnistumiseen osallistumalla rituaaliin. Myöskään hän ei voi välttyä tajuamasta erästä tärkeää seikkaa: ensimmäisen kerran elämässään hän katsoo initioimattomia aikuisen miehen näkökulmasta.⁷⁵

Näin siis Young. Osoitukseksi siitä, että tämä Youngin mukaan initiaatiomenoissa dramatisoitava sukupuoliroolin muutos on Bantonin käyttämin käsittein ilmaistuna myös perusroolin muutos, esitetään seuraavassa sama prosessi Bantonin kuvaamana. Hän toteaa aluksi, ettei roolista toiseen siirtyminen aina ole yksilölle helppoa. Vaaditaan, että hän tietää uuteen rooliinsa liittyvät oikeudet ja velvollisuudet ja että hänen käyttäytymisensä muuttuu uutta roolia vastaavaksi. Vaaditaan

myös, että muut ihmiset huomaavat hänen roolinsa muuttuneen ja muuttavat vastaavasti käyttäytymistään häntä kohtaan. Roolin muuttuminen tuo siksi ongelmia sosiaalsiin suhteisiin sitä enemmän mitä suurempi muutos on yksilölle ja mitä enemmän on ihmisiä, jotka tapaavat hänet molemmissa, vanhassa ja uudessa roolissa, ja joiden siksi on muutettava käytöstään. Nämä molemmat vaikeudet voitetaan Bantonin käsityksen mukaan samalla keinolla, *seremoniallistamalla muutos*. Seremonia auttaa roolia vaihtavaa yksilöä tiedostamaan hetken kriittisyyden; se nostaa hetkeksi hänet pois minuudestaan ja auttaa häntä tuntemaan muuttuneensa jollakin tavalla; tämä luo häneen psykologisen uudelleen orientoitumisen. Seremonia tuo myös yhteen hänen läheisensä ja saa heidät vakuuttuneiksi siitä, että hän on vaihtanut roolia, joten heidän on syytä orientoitua häneen uudelleen.⁷⁶

Vaikka Youngin selitys liikkuu ryhmätasolla ja Bantonin yksilötasolla, ne ovat lähellä toisiaan. Tämä johtuu osin siitä, että molemmat ovat käyttäneet tässä psykologispohjaista selitystä — myös tämän tyyppisiin selityksiin toisaalla kielteisesti suhtautunut Young. Tämä samankaltaisuus on tosiasia siitäkin huolimatta, että Banton tässä yhteydessä puhuu vain seremoniasta eikä paljasta että kyseessä voivat olla initiaatiomenot.

Keskeinen kysymys tämän jälkeen on, milloin ja mistä syystä yhteisössä jonkin ryhmän tai ryhmien solidaarisuus saavuttaa sellaisen asteen, että uusien jäsenten ottaminen ryhmään tai ryhmiin tapahtuu initiaation välityksellä. Näin kysymys kuuluu Youngin käyttämin käsittein. Aivan vastaavasti Bantonilta voitaisiin kysyä milloin roolin muutos on niin suuri, että se tuo sosiaalsiin suhteisiin sellaiset, hänen edellä mainitsemansa vaikeudet, että niiden voittamiseksi roolin muutos on seremoniallistettava. Seuraavassa näihin kysymyksiin vastataan ensin Youngin ja sitten Bantonin käsitysten mukaan.

Youngin mukaan yhteisön sosiaalisesta organisaatiosta riippuu se, milloin yhteisön jonkin ryhmän tai joidenkin ryhmien solidaarisuus saavuttaa sellaisen asteen, että uusien jäsenten ottaminen tapahtuu initiaatiomenojen välityksellä. Hyvin primitiivisessä yhteiskunnassa statusjärjestelmä on täysin eriytymätön, jolloin esimerkiksi metsästäjänä, soturina sekä aviomiehenä ja isänä oleminen ovat yksi ja sama asia. Tällöin elinolosuhteet ovat sellaiset, ettei näiden roolien korostamiseen ole erityistä tarvetta, ihminen kasvaa niihin luonnostaan. Moderneissa yhteiskunnissa roolien organisaatio on juuri päinvastainen. Perhe ja ammatillinen asema eivät ole vain eriytyneet toisistaan, vaan niiden kesken vallitsee myös eri tyyppien suuri variaatio. Roolien vuorovaikutuksen täytyy sen vuoksi olla joustavampi vaatien muodollista kasvatusta, liikkuvuutta ja tilanteissa oppimista. Näiden kahden kompleksisuustason välillä on keskiaste, jossa eri roolien välillä on eriytymistä mutta samojen roolien sisällä sitä on vähän. Tällöin rooleissa on huomattavan paljon ”instituti-onaalista painolastia” ja ne täytyy tarkasti oppia. Tätä taas ei voi jättää kasvamisen yhteydessä tapahtuvan epävirallisen kommunikaation varaan. Tarvitaan tarkasti määriteltäviä yhteiskunnallisia mekanismeja. Yksi tällainen mekanismi on initiaatio.⁷⁷

Bantonin mukaan heimoyhteisöjen sosiaalinen struktuuri perustuu suhteellisen pieneen määrään perusrooleja. Koska rooleja on vähän, erot niiden välillä ovat tunnut. Koska nämä yhteisöt ovat suhteellisen pieniä eivätkä eri elämänalat niissä ole lokeroituneet, ovat roolit myös keskinäisessä riippuvuussuhteessa. Yksilön perusroolin muutos vaikuttaa kaikkeen hänen sosiaaliseen käyttäytymiseensä kaikkia yhteisön jäseniä kohtaan. Sen vuoksi roolin muutos on heimoyhteisössä rakenteelli-

nen ongelma ja siksi se seremoniallistetaan vahvasti. Bantonin mukaan yksi parhaista tilanteista heimoyhteisöjen, talonpoikaisten ja teollistuneiden yhteisöjen välillä vallitsevien erojen tutkimiseksi on se, jolloin yksilö joutuu kohtaamaan ensimmäisen suuren roolinmuutoksen elämässään, muutoksen lapsuudesta aikuisuuteen. Heimoyhteisöissä tämä muutos useimmiten tapahtuu initiaatiomenoissa.⁷⁸

Näin Youngin mukaan yhteiskunnasta tarkasti määritellyyn ja institutionalisoituun statukseen liittyvän roolin oppimisessa on kysymys initiaatiosta.⁷⁹ Tässä on kysymys toisin sanoen roolista, jolla on perustavan tärkeä merkitys yhteisön sosiaalisessa rakenteessa. Näitä rooleja Banton puolestaan on kutsunut perusrooleiksi. Myös hän on todennut saman minkä Young: yhteisöissä, joissa perusrooleja on vähän, niiden väliset erot ovat jyrkät, jolloin roolista toiseen siirtyminen seremoniallistetaan. Yksi tällainen seremonia on initiaatio.⁸⁰

Samoin kuin Young myös Banton tarkoittaa tässä yhteydessä initiaatiolla käytännössä vain puberteetti-initiaatiota. Kuten Youngilla tämä johtuu Bantonillakin siitä käytännön seikasta, että valtaosassa kyseisen tyyppisiä yhteisöjä perusroolijärjestelmä perustuu ikään ja/tai sukupuoleen ja siten myös valtaosa initiaatiotapauksia koskee tällaista perusroolin muutosta. Bantonin ansioksi jää, että hän on huomannut myös vaihtoehtoisia mahdollisuuksia: rotuun tai arvoon (rank) perustuvat järjestelmät. Voidaan myös kysyä, eikö mahdollisuuksia voisi olla ainakin teoriassa muitakin. Nyt käsillä olevan tutkimuksen kannalta tämä Bantonin oivallus on tärkeä, sillä sotilas-yhteisöissä perusroolijärjestelmä pohjautuu, kuten edellä on esitetty, ei ikään tai sukupuoleen eikä rotuun vaan arvoon (rank), mutta on sosiaaliselta rakenteeltaan heimo- tai talonpoikayhteisöjen kaltainen ja erilainen kuin teollistunut yhteisö rauhan aikana.

Young ei tutkimuksessaan ”operationaalista syistä” ole käsitellyt kaikkia initiaatio-käsitteen piiriin luettavia ilmiöitä. Banton taas on selittänyt roolimutoksia initiaation avulla eikä päinvastoin, joten hänkään ei ole käsitellyt initiaatiota kokonaisuutena. Eri syistä nämä kaksi tutkijaa ovat päätyneet tässä yhteydessä kuitenkin käsittelemään täsmälleen samaa osaa tai puolta initiaatiosta. Kovin suuri sattuma tämä ei ole, sillä kyseessä on kaikkein tärkein initiaatio. Se on initiaatio, jossa on kyse perusroolin muutoksesta ja jossa uusi perusrooli on yhteisön täysivaltaisen jäsenen rooli. Toisin sanoen kyse on *initiaatiosta sosialisatioon*. Tämä aiheuttaa joukon uusia kysymyksiä. Mitä muuta initiaatiota on? Onko olemassa muita perusroolin muutoksia, ja onko initiaatiossa aina kysymys perusroolin muutoksista, esimerkiksi sellaisista, joissa uusi perusrooli ei olisi yhteisön täysivaltaisen jäsenen rooli?

Ensin on vastattava, että initiaatiossa on aina kysymys statuksen ja siis sitä vastaavan roolin muutoksesta. Kysymys ei ole sen enemmästä eikä siten välttämättä perusroolin muutoksesta. Esimerkiksi Lauri Hongon kolmijakoisen luokittelun kutsumusinitiaatiossa voi vain poikkeustapauksessa olla kyse perusroolin muutoksesta. Jos piispasta tulee arkkipiistä, ei hänen perusroolinsa suomalaisessa yhteiskunnassa muutu. Kuitenkaan mikä tahansa statuksen tai roolin muutos ei ole initiaatio. Muutoksen täytyy olla niin suuri ja tärkeä, että sen on katsottu vaativan tällaista erityistä huomiota osakseen. Tämä huomio voi olla joko uuteen rooliin opettamista tai itse muutostapahtumaan kohdistuvaa, Bantonin ja Youngin sanoin, ”seremoniallistamista” eli ”dramatisointia” tai sitten näitä molempia.

Toiseksi on syytä huomata, että initiaatiossa on aina kyse entistä korkeampaan

statukseen siirtymisestä. Initiaatiomenot ovat, kuten Young sanoo, korotusriittejä (rites of enhancement).⁸¹ Sen sijaan kaikki siirtymäriitit eivät suinkaan ole näitä. Esimerkiksi täysi-ikäisen miehen ja yhteisön täysivaltaisen jäsenen luopuminen tästä statuksesta ja siirtyminen vanhusten joukkoon voi olla tällainen statuksen muutos. Myös kuolema ja hautajaiset voidaan tulkita siirtymäriiteiksi. Nämä ovat myös perusröoliin muutoksia mutta eivät muutoksia entistä korkeampaan statukseen tai rooliin, joten niissä ei ole kysymys initiaatiosta. Amerikkalainen sosiologi Harold Garfinkel on luellut joukon tapauksia, joita hän kutsuu ”arvonalennusseremonioiksi” (status degradation ceremonies). Esimerkkinä hän mainitsee mm. statuksen muutoksen sellaisen yksilön kohdalla, joka yhteisönsä silmissä paljastuu murhaajaksi tai vakoilijaksi.⁸² Young pitää näitä arvonalennusseremonioita korotusriittien vastakohtana ja mainitsee omasta puolestaan esimerkkeinä maanpakoon karkoittamisen antiikin aikoina, viraltapanon ja työstä erottamisen, ylentämisen päälliköksi syrjäiseen asemapaikkaan (terminal Master’s degree), tietyt tavat merijalkaväen koulutusleireillä, jotkut Yhdysvaltain kongressin kuulustelut sekä viralliset rikosoikeudenkäynnit. Hän toteaa vastaavat ilmiöt harvinaisiksi primitiivisissä yhteisöissä, koska statuksensa menettänyttä kohtaa useimmiten nopea kuolema, mutta katsoo, että jotkut tavallisten initiaatiomenojen komponentit voitaisiin selittää tilapäisiksi arvonalennusmekanismeiksi. Hänen mielestään erää piirteet joidenkin afrikkalaisten initianttien valmennusleireillään osakseen saamassa kohtelussa usein ylittävät jopa kaikkein mielikuvituksellisimpien kersanttien esitykset kadettikouluissa.⁸³ Mielenkiintoista tässä yhteydessä on myös se, että Young aivan ilmeisesti rinnastaa primitiivisten ja sotilasyhteisöjen initiaation.

Selitys ”tilapäisistä arvonalennusmekanismeista” kuulostaa keinotekoiselta eikä se myöskään selitä ilmiön tarkoitusta. Loogisempaa olisi selittää tällaisten epämiellyttävien piirteiden avulla pyrittävän opettamaan roolia. Young itse on toisaalla esityksessään selittänyt kivun tuottamisen vanhastaan tunnetuksi pedagogiseksi keinoksi painaa kohteena olevan yksilön mieleen jokin tietty tärkeä asia.⁸⁴ Initiaation yhteydessä se voisi olla keino korostaa joitain tiettyjä uuteen rooliin liittyviä elementtejä tai vaikkapa vain korostaa roolinmuutoksen tärkeyttä kokonaisuutena. Toinen mahdollisuus on se, että initiantteja halutaan koetella. Varsinkin muussa kuin puberteetti-initiaatiossa saattaa käydä niinkin, että initiantti karsiutuu eikä läpäisekään koetta eikä saavuta uutta statusta.⁸⁵ Joissakin tapauksissa karsiutumisen on lopullista, toisissa tilapäistä, jolloin karsiutuneella on oikeus yrittää uudelleen. Tällaisesta saattaa juuri olla kyse Yhdysvaltain merijalkaväessä. Nämä ”vihreät baretit” ovat vapaaehtoisia valiosotilaita, ja näiden koulutuksen alkuaikoina kyseisten ”tiettyjen tapojen” avulla ehkä pyritään paitsi opettamaan tulokkaille tämä valiosotilaan rooli samalla myös karsimaan joukosta pois tähän soveltumaton aines, joka voi sitten hakeutua muihin tavanomaisempiin yksikköihin. Jäljelle jääneet ja ”kuntokokeet” läpäisseet saavuttavat uuden statuksen, omaksuvat siihen liittyvän karskin valiosotilaan roolin ja ovat siitä ylpeitä. Siten tällaiset kuntokokeet voivat olla täysin asiaankuuluvia korotusriiteissä ja initiaatiossa. Hieman pulmallisesti tapa on sen sijaan Goffmanin mainitsemat ”tervetuliaiset”.

Kuten edellä on esitetty, ”tervetuliaisissa” henkilökunta tai asukit tai molemmat uhraavat runsaasti aikaa antaakseen tulokkaalle selvän käsityksen tämän tilasta. Siirtymäriitin — kuten Goffman sanoo — aikana häntä voidaan kutsua ”monniksi” tai ”simpuksi”; nämä nimitykset osoittavat hänelle, että hän on pelkkä asukki ja

että hänen asemansa tässäkin alhaisessa ryhmässä on erityisen alhainen. Goffmanin mukaan tällaista esiintyy ainakin keskitysluokissa, koulukodeissa ja vankiloissa.⁸⁶

Näitä ”tervetuliaisia” tarkasteltaessa on tehtävä ero ilmiöiden välillä silloin, kun sitä soveltavat asukit ja henkilökunta. Huomio kiinnittyykin aluksi siihen, että nämä kaksi henkilökategoriaa eivät juurikaan ole yhteistyössä näissä ”tervetuliaisissa”. Tämän lisäksi on kuitenkin olemassa seikkoja, jotka selvästi osoittavat, että kyse on kahdesta eri ilmiöstä. Yksi initiaatiolle luonteenomaisista piirteistä on se, että statuksen muutosta valvoo, kontrolloi ja usein johtaakin kyseisen uuden statuksen ennestään omaavien ryhmä tai sen edustajia. Olennaista on, että tämän valvova ryhmä on aikaisemmin itse käynyt läpi saman initiaation. Sillä on valta hyväksyä tai hylätä initiaation kautta tapahtuva uusien jäsenten liittyminen ryhmänsä jäsenyyteen. Tämä on yksi niistä piirteistä, jotka erottavat initiaatiomenot muista siirtymäriiteistä. Youngilla tämä on yksi hänen tutkimuksensa ”operationaalisista kriteereistä”,⁸⁷ mutta rajoituksella voisi olla periaatteellisiakin perusteita.

Puberteetti-initiaatiossa menoja valvoo initioitu solidaarinen aikuisten ryhmä tai sen edustaja. Kun on kysymys ensikertalaisen initiaatiosta laivalla, ensimmäisellä kaupunkimatalla, ylioppilasosakunnassa, kylän homogeenisessa nuorisjoukossa, käsityöläisammattikunnassa ja muissa vastaavissa yhteisöissä ja tilanteissa, menoja johtavat tai ainakin kontrolloivat aina initioidut henkilöt.⁸⁸ Kuvaavaa on, että yliopistollisessa maisterinpromootiossa promoottori, joka on professori ja on tietysti itse suorittanut maisteria korkeammat akateemiset lisenssiaatin ja tohtorin tutkinnot, asettaa initiaatiomenojen alkaessa omaan päähänsä maisterin laakeriseppeleen ja lukee latinankielisen kaavan, jossa hän toteaa itse olevansa promovoitu maisteriksi.⁸⁹ Vain sellaisiin tapauksiin tämä ei aina päde, joissa yksilö initioidaan poikkeuksellisen korkeaan statukseen, sellaiseen, jonka edustajia yhteisössä yleensä on vain yksi kerrallaan. Tällöinkin initiaatioon näyttää kuuluvan kyseinen piirre aina kun se suinkin on mahdollista: tasavallan presidentti luovuttaa tehtävänsä seuraajalleen, arkkkipiispa vihkii arkkkipiispan jne. Näin initiaatio hoidetaan toisin usein vain pakon edessä, kun kyseisen korkean statuksen aikaisempi haltija on kuollut eikä voi osallistua initiaatioon. Täten kyseinen initiaation ”luonteenomainen piirre” ei ole ehdoton sääntö.

Mitä tulee Goffmanin ”tervetuliaisiin”, kysymyksessä ei yleensä ole initiaatio silloin, kun sitä toteuttavat totaalisen laitoksen henkilökunnan edustajat. Nämä henkilökunnan edustajat eivät itse ole aikaisemmin olleet samanlaisten ”tervetuliaisten” kohteena eikä heidän tarkoituksenaan myöskään ole initioida tulokkaita oman ryhmänsä jäseniksi. Toisaalta kyse ei myöskään ole yksilön initioimisesta poikkeuksellisen korkeaan, henkilökunnan asemaa korkeampaan, statukseen laitoksen sosiaalisessa organisaatiossa. Huolimatta siitä, että Goffman tässä yhteydessä nimittää ”tervetuliaisia” initiaatioksi,⁹⁰ kysymyksessä on vain muuttuneen statuksen osoittaminen ja asukin roolin opettaminen. Goffmanin sanoin henkilökunta pyrkii osoittamaan, että tulokas on ”pelkkä asukki”. Henkilökunnan käyttäytyminen perustuu tällöin sellaiseen monissa totaalisissa laitoksissa vallitsevaan uskomukseen, että asukia on helppo käsitellä, jos hänet heti laitokseen tultuaan saadaan osoittamaan äärimmäistä arvonantoa henkilökuntaa kohtaan. Henkilökunnan edustajat ajattelevat, että asukin vastarinta tai henki murtuu, kun hän joutuu alistumaan heti ensimmäisiin vaatimuksiin.⁹¹

Voitaisiin myös ajatella, että näissä henkilökunnan toimesta tapahtuvissa ”tervetuliaisissa” olisi kysymys Garfinkelin mainitsemista arvonalennusseremonioista.

Toisaalta niiden seurauksena yksilön status alenee ennen kaikkea hänen omissa eikä hänen aikaisemman siviiliyhteisönsä silmissä.

On kuitenkin totaalisia laitoksia, jotka muodostavat poikkeuksen edellä esitetystä. Näitä ovat ennen kaikkea sotilasyhteisöt mutta usein myös laivat. Mitä ovat henkilökunnan toimeenpanemat ”tervetuliaiset” sotilasyhteisössä, riippuu jälleen siitä, mistä näkökulmasta asiaa katsotaan. Varusmiehen, asukin, näkökulmasta kyse on tässäkin vain totaalisen laitoksen asukin roolin opettamisesta kuten muissakin totaalisissa laitoksissa, esimerkiksi vankiloissa, koulukodeissa tai keskitysleireillä. Kantahenkilökunnan näkökulmasta katsottuna kyse on muusta. Kantahenkilökunnan edustajat ovat aikaisemmin olleet varusmiehiä ja kokeneet itse samat ”tervetuliaiset”. Itse sotilaina he nyt näkevät näiden ”tervetuliaisten” ennen muuta liittyvän tulokkaiden muutokseen siviilimiehistä sotilaiksi, oman ryhmänsä jäseniksi. Kyse on siis sotilaan roolin opettamisesta. Tällä kohden on syytä muistaa, että siviilin ja sotilaan roolit on edellä todettu perusröoleiksi suomalaisen yhteiskunnan sosiaalisessa organisaatiossa sota-ajan oloissa ja että varusmiehille pyritään sotilasyhteisössä rauhan aikaanakin keinotekoisesti luomaan joissakin suhteissa sota-ajan olosuhteita vastaavat olot. Näin tällä sota-ajan sosiaalisella organisaatiolla puolestaan on yhtymäkohtia sotilasyhteisössä rauhan aikana sen virallisen organisaation rinnalla voimassa olevaan sota-ajan viralliseen organisaatioon. Näin voidaan todeta, että nämä ”tervetuliaiset” liittyvät perusröolin korotukseen ja siis initiaatioon, jopa sosialisatioon johtavaan initiaatioon. Ne ovat tällöin kuitenkin vain osa huomattavasti laajemmasta initiaatioprosessista. Sotilasyhteisöjen initiaatio käsitellään kuitenkin kokonaisuudessaan perusteellisemmin jäljempänä.

Totaalisissa laitoksissa yleensä — siis muissakin kuin sotilasyhteisöissä — ”tervetuliaiset” ovat kokonaan toinen ilmiö silloin, kun niiden järjestäjinä ovat henkilökunnan asemasta asukit. Tällöin järjestäjät pyrkivät osoittamaan ei suinkaan sitä että tulokas on ”pelkkä asukki” (tämän tekee henkilökunta, kun asiaa katsotaan asukkien näkökulmasta) vaan — edelleen Goffmanin sanoin — ”että hänen asemansa tässäkin (asukkien) alhaisessa ryhmässä on erityisen alhainen”.⁹² Toisin sanoen asukit haluavat osoittaa, että tulokkaan tai tulokkaiden status on alhainen muihin, vanhoihin, asukkeihin nähden. Tällöin ilmiöllä on useita initiaation tunnusmerkkejä. Ensiksikin sitä toteuttavat saman prosessin itse läpikäyneet henkilöt. Heidän ryhmänsä saattaa totaalisessa laitoksessa olla hyvinkin solidaarinen. Tällaisen ryhmän keskinäinen solidaarisuus on näet yksi Goffmanin mainitsemia totaalisten laitosten luonteenomaisia piirteitä.⁹³ Toiseksi vanhojen asukkien ”tervetuliaiset” voidaan tulkita pedagogiseksi uuden statuksen korostamiseksi ja tätä vastaavan uuden roolin opettamiseksi, jolla pyritään siihen, että asukki voidaan korottaa kyseisestä muita asukkeja alhaisemmasta statuksestaan näiden vertaiseksi ja solidaarisen ryhmän täysivaltaiseksi jäseneksi. Muutos ei kuitenkaan ole perusröolin muutos, sillä yhteisön asukkeihin ja henkilökuntaan dualistisesti jakautuneessa perusröolijärjestelmässä ei tässä yhteydessä tapahtuisi minkäänlaista muutosta. Kyseessä on siis initiaatio mutta ei initiaatio sosialisatioon. Tällä ei tämä ilmiö kuitenkaan ole vielä kokonaan selitetty.

Edellä esitetty roolinmuutos näyttäisi tapahtuvan vain osassa totaalisia laitoksia mutta ei kaikissa. Asukkien toteuttamisissa ”tervetuliaisissa” on periaatteessa aina kyse asukkiryhmän sisäisestä differentiaatiosta, eriytymisestä. Tämä on asia, johon Goffman ei tutkimuksessaan ole puuttunut, mutta on huomauttanut, että sitä pitäisi

jatkossa tutkia systemaattisesti.⁹⁴ Joissakin totaalisissa laitoksissa tämä eriytyminen esiintyy hyvin selvänä ja virallisena. Erilaisissa sisäoppilaitoksissa koulukodeista hienostokouluihin ja maatalousoppilaitoksista kadettikouluihin samoin kuin myös varusmiesten muodostamassa rauhanaikaisessa sotaväessä asukit on luokiteltu sisäänastumis- tai sisäänkirjoittautumiserän, -ikäluokan, iän tai opintosaaeutusten perusteella virallisesti kahteen tai useampaan luokkaan. Jokaisessa luokassa vallitsee yleensä hyvä keskinäinen solidaarisuus, ja miltei poikkeuksetta ylempät luokat kiusaavat ja sortavat alempia luokkia monin tavoin. Tätä ilmiötä on totuttu kutsuamaan *pennalismiksi*.

Juuri edellä mainituissa totaalisissa laitoksissa pennalismi näyttää eroavan initiaatiosta yhdessä kohden: kiusattavat alaluokkalaiset eivät milloinkaan pääse samaan asemaan kiusaajiensa kanssa, heitä ei hyväksytä kiusaajien muodostaman solidaarisen ryhmän täysivaltaisiksi jäseniksi. Kun alin luokka on suoritettu, saavat kiusatut oppilaat vuorostaan kiusata uusia tulokkaita ja voivat kostaa saamansa huonon kohtelun antamalla vahingon kiertää. Silti nämä kiusaajat eivät ole tasavertaisia omien kiusaajiensa kanssa. Nämä ovat jälleen heitä luokkaa ylempänä tai laitoksen järjestelmästä riippuen ehkä päässeet kokonaan sieltä pois. Toisin sanoen mitään initiaation tapaista ilmiötä ei tapahdu.

Käsitteellä *pennalismi* on oma historiansa. Sen nimi on peräisin saksan koulua tarkoittavasta sanasta *Pennal*, jota käytettiin myös ylioppilaiden liikanimenä. 1600-luvulla ylioppilaiden oli Saksan yliopistoissa alistuttava vanhempien ylioppilaiden tyranniaan ensimmäisen opiskeluvuotensa aikana. Ensimmäinen tieto, jonka mukaan tätä ilmiötä kutsuttiin pennalismiksi, on peräisin 1630-luvulta.⁹⁵ Itse ilmiö oli kuitenkin vanhempi: ylioppilaiden initiaatiomenot, joita kutsuttiin *depositioksi*, tunnetaan jo keskialjalta. Samanlaisia tapoja tunnetaan jopa antiikin Kreikasta, joihin näiden ja vastaavien keskiaikaisten ilmiöiden välillä ei ole voitu osoittaa historiallista yhteyttä.⁹⁶ Mainittu nimitys on yleistynyt ylioppilaiden initiaatiomenoja koskevasta latinankielisestä nimityksestä *depositio cornuum*, ”sarvenheittäjäiset”. Tämä puolestaan perustuu siihen, että näissä memoissa initiantit olivat erotukseksi initioiduista ylioppilaista, ”ihmisistä”, puettu eläimiksi ja sen vuoksi koristettu tai varustettu mm. sarvin ja hampain; juhlamenojen kohokohta ilmeisesti oli, kun niiden ohjaaja ja initiaattori eli deposiittori löi initiaation merkiksi nuorilta ylioppilailta pois nämä ylimääräiset varusteet.⁹⁷ Juuri tästä on peräisin nimitys *depositio cornuum*. Monet näissä memoissa käytetyt työkalut, kuten höylät, sahat, tahkot ja kirveet, ovat antaneet aiheen olettaa, että kyseiset menot olisi omaksuttu yliopistoja vanhemmilta käsityöläisammattikunnilta ja niiden initiaatiomenoista.⁹⁸ Depositio-menot niitä edeltäneine pennalismeineen levisivät Keski-Euroopasta nopeasti myös pohjoismaisiin yliopistoihin ja kouluihin, ja 1700-luvulla niiden tiedetään olleen täällä yleisiä.⁹⁹ Vanha Turun akatemia ei ollut poikkeus tässä suhteessa.¹⁰⁰

Entisajan ylioppilaiden depositiomenoissa pennalismia seurasi aina initiaatio. Näin ei aina tapahtunut totaalisissa laitoksissa asukkien tulokkaille järjestämissä ”tervetuliaisissa”, kuten on nähty. Pennalismia on siten kahta lajia, initiaatioon johtavaa ja johtamatonta. Pennalishin ja initiaation sukulaisuuteen kiinnitti huomiota saksalainen kansatieteilijä Heinrich Schurtz jo v. 1902 ja samasta seikasta ovat paljon myöhemmin huomauttaneet useat muutkin tutkijat, muiden muassa Henning Henningsen, Kustaa Vilkuna ja Mats Rehnberg.¹⁰¹ Kukaan ei ole väittänyt, että initiaatio ja pennalismi olisivat yksi ja sama ilmiö mutta kukaan ei myöskään ole

suorittanut selvää rajanvetoa näiden kahden käsitteen välillä. Tämä rajanveto olisi kuitenkin hyvin tarpeellinen, sillä, kuten on nähty, kyseiset ilmiöt muistuttavat kovasti toisiaan mutta voivat esiintyä yhtä hyvin sekä toisistaan täysin irrallisina että lujasti toisiinsa kietoutuneina.

Initiaatioon johtamattomasta pennalismista esimerkkinä on mainittu vain asukien järjestämät ”tervetuliaiset” osassa totaalisia laitoksia, armeijan varusmiehillä. Samanlaista on ”tervetuliaisten” lisäksi ja ohella kaikki muukin varusmiesten pennismi Suomen puolustuslaitoksessa — kyse on siis ”tervetuliaisia” paljon laajemmasta ja yleisemmästä ilmiöstä. Täältä löytyy lukemattomia esimerkkejä pennalistisista sanonnoista, hokemista, lauluista ym. vastaavista pennalismien verbaaleista ilmenemismuodoista, joiden sanoma tai sisältö on se, ettei *monneista* tai *mokkereista* voi koskaan tulla *vanhaa* tai edes vanhan kaltaista ja etteivät nämä päinvastoin kuin vanhat pääse koskaan siviiliin, tai jos pääsevät, tuo päivä on käsittämättömän kaukana epävarmassa tulevaisuudessa. Ylipäänsä alokkaalle pyritään kaikin tavoin osoittamaan, että hän on olemukseltaan täysin toisenlainen olento kuin *vanha* eikä koskaan voi tulla *vanhan* kaltaiseksi. Ei riitä se, että tämä varusmiesten pennismi ei koskaan johda initiaatioon — vieläpä initiaation mahdollisuuskin kielletään.

Käsiteltäessä edellä initiaatiota teoreettisesti mainittiin tapauksia, jolloin initiantti ei läpäise koetta ja jää initioimatta. Esimerkkinä oli Yhdysvaltain merijalkaväki. Tässä oli kysymys lujustesteistä tai soveltuvuuskokeista: jos koettelemuksen kesti, sai initiaation. Suomalaisten varusmiesten pennismissä tilanne on toinen: uhrin eivät saavuta kiusaajiensa asemaa näiden avulla ja initioimana vaan päinvastoin näistä huolimatta ja vasta kun nämä kiusaajat ovat kotiutettuina poistuneet koko sotilasyhteisöstä. Varusmiesten keskuudessa on myös yleistä, että *vanhat* kutsuvat nuorempia alokkaiksi ja samaa tarkoittavilla lukemattomilla haukkumanimillä yhtä lailla senkin jälkeen, kun nämä ovat vannoneet sotilasvalan ja saaneet ylennyksen alokkaista sotamiehiksi ja vastaaviksi eli kun henkilökunnan edustajat ovat initioineet heidät sotilaan rooliin. Vanhat varusmiehet eivät siten tunnusta tämän puolustuslaitoksen sota-ajan virallisessa organisaatiossa tapahtuneen initiaation merkitystä rauhan ajan virallisen organisaation ja totaalisien laitoksen toisen perusröoliiryhmän, varusmiesten sisällä.

Käsityöläisammattikuntia, kouluja ja yliopistoja koskevista tiedoista huomataan, että pennismiä ei suinkaan esiinny ainoastaan totaalisissa laitoksissa, vaan myös muunlaisissa yhteisöissä. Sitä on tavattu jopa Ruotsin talonpoikaisyhteisöjen nuorioryhmillä.¹⁰² On syytä kysyä, mitä yhteistä on sellaisilla yhteisöillä, joissa esiintyy pennismiä.

Vastaus löytyy jälleen yhteisöjen sosiaalisesta rakenteesta. Jos tarkastellaan sellaisten yhteisöjen sosiaalista rakennetta, joissa pennismiä esiintyy, havaitaan, että kyseessä ovat hyvin saman tyyppiset yhteisöt kuin ne, joissa edellä on todettu esiintyvän *initiaatiota sosialisatioon*. Joskus näissä yhteisöissä esiintyy kumpaakin ilmiötä. Näille yhteisöille on yhteistä, että niiden perusröoliijärjestelmä on suhteellisen yksinkertainen ja eri perusröoliiden välillä vallitsevat hyvin jyrkät, totaalisissa laitoksissa jopa ylittämättömät erot. Kolmas edellytys initiaatiolle sosialisatioon olisi, että näiden jyrkästi toisistaan erottuvien perusröoliiden sisäinen eriytyminen olisi vähäistä. Juuri tässä piilee avain pennismiin: näissä ”pennismistisissä” yhteisöissä tämä eriytyminen onkin koko yhteisön kannalta pientä, mutta eriytymistä alimman perusröoliiryhmän sisällä pyritään voimakkaasti korostamaan pennismin avulla. Niissä yhteisöissä, joissa esiintyy initiaatiota sosialisatioon, myös perusröo-

liryhmien keskinäinen solidaarisuus on suuri. ”Pennalistisissa” yhteisöissä tämä solidaarisuus ei yhteisön alimman perusrooliryhmän sisällä käsitä koko ryhmää, vaan tästä eriytyneen sisäryhmän. *Pennalismiin avulla korostetaan ja ”dramatisoidaan” tämän eriytyneen sisäryhmän keskinäistä solidaarisuutta ja koko perusrooliryhmään nähden korkeampaa ryhmänsisäistä statusta.*

Juuri näin tapahtuu varusmiesten keskuudessa Suomen puolustuslaitoksessa. Sen rauhanajan virallisessa organisaatiossa, varusmiesten näkökulmasta totaalisisessä laitoksessa, perusroolit ovat kantahenkilökunta ja varusmiehet. Vanhat varusmiehet eivät kuitenkaan voi hyväksyä uusia alokkaita kuuluviksi omaan ryhmäänsä tasavertaisina jäseninä. Tälle heidän asenteelleen onkin perusteita sikäli, että *sota-ajan virallisessa organisaatiossa, joka koko ajan on voimassa rauhanajan virallisen organisaation rinnalla, alokkaat todella kuuluvat eri perusrooliryhmään kuin vanhat.* Vanhat ovat sotilaita mutta alokkaat siviilejä ennen kuin heidät sotilasvalassa initioidaan sotilaan rooliin. Vanhoilla ei kuitenkaan ole mitään keinoa virallisesti erottaa alokkaista, sillä rauhan ajan virallisessa organisaatiossa nämä ovat samanlaisia laitoksen asukkeja kuin hekin ja saman perusrooliryhmän jäseniä. Asepuku, tehtävät sotilasyhteisön piirissä sekä oikeudet ja velvollisuudet ovat suurin piirtein samat. Kuitenkin alokkaiden astuessa palvelukseen vanhat ovat jo kauan olleet laitoksessa ja ovat aikaa sitten initioidut sotilaan rooliin. Kun uudet alokkaat astuvat palvelukseen tämän roolin merkitys vasta todella tajutaan ja se korostuu siten entistään. Täten on varsin ymmärrettävää, etteivät nämä itsensä karaistuneiksi veteraaneiksi tuntevat vanhat, jotka ovat kasarmilla kuin kotonaan, voi tuntea kuuluvansa samaan perusrooliryhmään kuin koomiselta näyttävät, hämillisesti pälyilevät ja mitään osaamattomat tulokkaat. Pennalismi on tässä tilanteessa ainoa keino, jolla vanhat voivat korostaa ylemmyyttään alokkaisiin nähden. Omat syynsä on siihen, miksi tästä asetelmasta ei haluta luopua senkään jälkeen, kun alokkaat ovat tottuneet talon tavoille, mutta tähän palataan myöhemmin.

Rooleja koskevassa tutkimuksessaan Banton esittää, että rooliin yleensä kuuluu joukko roolimerkkejä (role signs). Näitä on sitä enemmän tai ne ovat sitä selvempiä, mitä tärkeämmästä roolista yhteisön sosiaalisen organisaation kannalta on kysymys. Siten perusröoleihin kuuluu selvempiä roolimerkkejä tai niitä on enemmän kuin yleisillä rooleilla, ja riippumattomiin rooleihin niitä ei kuulu juuri lainkaan.¹⁰³

Tämä käytäntö on sotilasyhteisössä virallisesti vallitsevana selvemmin esillä kuin ehkä missään muussa yhteisössä, ovathan sotilasvirikapuvut arvomerkkeineen yksi sotilaselämän keskeisimpiä ja näkyvimpiä piirteitä. Koska puolustuslaitos on olemassa nimenomaan sodan varalta, on ymmärrettävää, että sen sota-ajan virallisen organisaation kolmijako miehistöön, alipäällystöön ja päällystöön näkyy kaikkein selvimmin tässä roolimerkkijärjestelmässä: miehistöllä ei ole korpraaleja lukuunottamatta lainkaan arvomerkkejä ja upseerien ja aliupseerien arvomerkit eroavat hyvin selvästi toisistaan. Mutta tämän lisäksi myös rauhan ajan virallisen organisaation kahtiajako asukkeihin ja henkilökuntaan ilmaistaan roolimerkein joskaan ei läheskään yhtä selvästi kuin edellä mainittu kolmijako: sotilashenkilöiden lisäksi vain asiantuntija voi kauluslaatan tai kokardin mallista päätellä kuka on varusmies ja kuka kuuluu kantahenkilökuntaan. Myös vähälukuisella värvätyllä henkilökunnalla on omat muista poikkeavat roolimerkinsä.

Kun roolimerkkijärjestelmä on näin keskeisessä asemassa sotilasyhteisössä, on vanhojen varusmiesten näkökulmasta epäoikeudenmukaista, että heillä ei ole oi-

keutta selvin roolimerkein erottua alokkaista. Kuten jäljempänä selvitetään, itsenäisyytemme alkuaikoina oli paikoin tapana, että varusmies sai lakkiinsa kokardin vasta sotilasvalan jälkeen, mutta tästä ei muodostunut pysyvää käytäntöä, eikä tuo kokardi sitäpaitsi näkynyt kuin ulkona oltaessa. Paljon keskeisempänä roolimerkin korvikkeena vanhojen keskuudessa pidettiin kauan pitkää tukkaa. Tapana oli näet, että palvelukseen astuvalta alokkaalta ajettiin tukka kokonaan pois. Tästä johtuvat sellaiset alokkaan haukkumanimet kuin *pulipää* ja *veripää* — tämä tukan ajo kun vanhojen suorittamana ei aina ollut kovinkaan helläkätistä. Palvelusajan edetessä tukka sai sitten kasvaa normaalipituuteen ellei sitä rangaistukseksi myöhemmin määrätty uudelleen ajettavaksi. Vaikka tästä alokkaiden kaljuksi ajosta on luovuttu vuosikymmeniä sitten, tunnetaan nimitys veripää yhä edelleen sotilasslangissa. Nykyisinkin vanhat valvovat hyvin tarkasti, ettei alokkaan tukan pituus milloinkaan ylitä säädettyä muka hyvin tarkkaa standardia, kun sen sijaan vanhoihin kohdistuva vastaava valvonta usein on palveluksen tässä vaiheessa jo melko lievää.

Kun tämä tukan pituuteen perustuva epävirallinen roolimerkkijärjestelmä on menettänyt merkitystään, on tilalle pyritty luomaan muita. Usein vanhat ovat ottaneet tavakseen yrittää esiintymisellään ja olemuksellaan erottua alokkaista. He ovat omaksuneet sellaisia käsityksiä kuin, että vanhalla edelleen on oikeus pitää ainakin hiukan pitempää tukkaa, huonommin kiillotettuja kenkiä tai ryppyisempiä housuja kuin alokkailla ja että heillä on myös alokkaisiin nähden erinäisiä vapauksia sotilaallisen kurin ja käyttäytymissääntöjen noudattamisen suhteen. Kuinka paljon tällaisille käsityksille eri tapauksissa on oikeutusta, riippuu siitä, kuinka paljon kyseisiä vapauksia kantahenkilökunta vanhoille sallii.

Silloin kun tällainen epävirallinen roolimerkkijärjestelmä vallitsee varusmiesryhmän sisällä, se edustaa pennalismia, jolla kompensoidaan vastaavan virallisen roolimerkkijärjestelmän puuttuminen. Varsinkin nykyisin myös kantahenkilökunta näkee tällaiset piirteet pennalismina, ja koska sillä on hyvin tiukat määräykset pennalismien suhteen, ei tällaisia vapauksia vanhoille yleensä sallita. Kyse on siten usein vain vanhojen keskuudessa vallitsevasta illuusiosta. Toisaalta, kun tällaista epävirallistakaan roolimerkkijärjestelmää ei sallita, puute voidaan kompensoida muunlaisella pennalistisella käyttäytymisellä alokkaita kohtaan. Tätä on vaikea estää, sillä valvonta ei voi olla jatkuvaa ja ulottua kaikkialle.

Pennalismien ilmeneminen voidaan edellisen perusteella selittää yhteisön voimakkaasti kerrostuneen sosiaalisen rakenteen heijastumaksi. Ne erot, jotka yhteisön perusroolijärjestelmässä vallitsevat, ilmenevät pienoiskoossa saman yhteisön alimman perusrooliryhmän sisällä. Tämä näkyy usein myös käyttäytymisessä. Samat piirteet, jotka ilmenevät kantahenkilökunnan ja varusmiesten välisessä käyttäytymisessä toistuvat vanhojen ja alokkaiden välisessä käyttäytymisessä silloin, kun varusmiehet ovat keskenään. Toisin sanoen, kun varusmiehet joutuvat tervehtimään ja puhuttelemaan kantahenkilökunnan edustajia sotilaallisesti, vanhat vaativat alokkaita noudattamaan samanlaisia sotilaallisia tapoja ja käyttäytymistä — usein tosin parodisessa muodossa — itseään kohtaan. Samoin, jos kantahenkilökunnan edustaja ryömittää tai hyppyyttää varusmiehiä harjoituskentällä, on väistämätöntä, että vanhat panevat samalla tavoin alokkaat ryömimään ja hyppimään palvelusajan ulkopuolella kasarmien käytävällä silloin, kun kantahenkilökunnan valvova silmä välttää. Kun kantahenkilökunta siis myös suorittaa alokkaiden initioimisen sotilaan rooliin, on selvää, että tämän initiaation keskeiset piirteet toistuvat vanho-

jen ja alokkaiden välisessä pennalismissa.

Tämä "heijastumisteoria" ei koske vain sotilasyhteisöjä, vaan näyttää toimivan muissakin yhteisöissä, joissa esiintyy pennalismia. Kouluissa sosiaalinen organisaatio perustuu kahteen perusrooliin, opettajiin ja oppilaisiin, entisajan yliopistoissa perusröoleja oli kolme, professorit (tohtorit), maisterit ja ylioppilaat. Myös talonpoikaisyhteisöissä sosiaalinen organisaatio oli selvä ja yksinkertainen, perusröoleja oli vähän ja niiden väliset erot olivat jyrkät. Roolimerkkijärjestelmä ei näissä ole ollut läheskään yhtä selkeä ja ehdoton kuin sotilasyhteisöissä, mutta silti usein selvästi havaittavissa. Koululaislakit ja -puserot, ylioppilaslakit, maisterinsormukset, tohtorinhatut jne. viittaavat selvästi tähän suuntaan. Joissakin sisäoppilaitoksissa on käytetty ja käytetään suoranaisia virkapukuja. Pohjoismaisessa talonpoikaisyhteisöissäkin isäntämiesten hattu ja kultaiset kellonperät ovat saattaneet toimia roolimerkkeinä, ja kampauksen tai päähineen merkitys naisen statuksen kuvastajana on yleisesti tunnettu. Myös näissä yhteisöissä esiintyy pennalismia. Myös näissä sen alimman sosiaalisen ryhmän, jossa pennalismia harjoitetaan, sisäinen eriytyminen on ryhmän ulkopuolisen näkökulmasta pieni ja sitä voidaan korostaa pennalismilla vain ryhmän sisällä.

Tämän heijastumisteorian avulla voidaan selittää myös se, miksi pennalismi toisissa yhteyksissä johtaa initiaatioon mutta toisissa ei. Kun totaalissa laitoksessa, kuten armeijassa, kahden perusröolin välillä vallitsee ylittämätön "perustava kuilu", eikä siirtymistä, initiaatiota, ryhmästä toiseen tapahdu, tämä koko yhteisön malli toistuu myös asukiryhmän, varusmiesten, pennalismissa, eikä siinäkään tapahdu initiaatiota. Tämä perustava kuilu siis esiintyy sekin pienoiskoossa varusmiesryhmän sisällä. Toisenlainen oli tilanne entisajan yliopistoissa, joissa ei tällaista perustavaa kuilua ollut. Akateemisessa promootiossa tapahtui koko yliopistoyhteisön sosiaalista organisaatiota koskeva initiaatio: ylioppilaasta tuli maisteri ja maisterista tohtori. Tämä heijastui toistumalla yhteisön alimman sosiaaliryhmän sisäisessä pennalismissa. Koko yhteisön tarjoaman mallin mukaan vanhat ja kokeneet ylioppilaat halusivat erottua vasta-alkajista, "beaneista" tai "fukseista". Promootiosta saadun mallin mukaan ylioppilasryhmän sisäinen initiaatio tapahtui depositio-menoissa vuoden kestäneen pennalismien jälkeen. Samoin kuin armeijassa ei yliopistoissaakaan alimman sosiaaliryhmän perusröolin sisäisellä eriytymisellä ollut merkitystä ryhmän ulkopuolella ja koko yhteisön kannalta. Armeijassa ei kantahenkilökunnan näkökulmasta virallisen initiaation, sotilasvalan ja alokkaiden ylentämisen jälkeen, ole olemassa "vanhoja" ja "alokkaita". Kun alokkaat näin oli otettu sotilaina yhteisön täysivaltaisiksi jäseniksi, jäi sen alimman sosiaaliryhmän eriytyminen ryhmän sisäiseksi asiaksi, jolla ei ollut merkitystä koko yhteisön kannalta. Uudet ylioppilaat ovat yliopistoyhteisön jäseniä alusta alkaen eikä entisajan yliopistoissa professorien ja maistereiden kannalta katsottuna ollut eroa "beaani" tai "fuksin" ja "civisten" välillä, vaan yliopistoyhteisössä kaikki olivat promootioon asti samantyyppisiä ylioppilaita.

Yhteisön mahdollinen totaalisuuden aste ei suinkaan ratkaise, johtaako sen alimman sosiaaliryhmän tai perusröolin sisäinen pennalismi initiaatioon vai ei. Ratkaisevaa tässä suhteessa on koko yhteisön sosiaalisen organisaation tarjoama malli ja sen sosiaaliryhmien välisen perustavan kuilun olemassaolo tai puuttuminen. Totaalisista laitoksista laivat voidaan nähdä esimerkkinä tapauksista, joissa kuilu ei ole ylittämätön ja initiaatio tapahtuu. Ei-totaalisia laitoksia, joissa kuilu on ylittämätön, edustaa vaikkapa tavallinen suomalainen koulu. Täällä pennalismi saattaa

totaalisten sisäoppilaitosten tapaan jatkaa ilman että uhrin milloinkaan pääsevät kiusaajiensa kanssa tasavertaisiksi. Jos pennalismi loppuu, se tapahtuu siksi, etteivät ylimmän tai ylimpien luokkien oppilaat katso sen enää sopivan arvolleen. Teinikastajaiset tai ”nahkaiset” eivät tässä yhteydessä merkitse initiaatiota. Luokissa ja välitunneilla harjoitettu pennalismi ei lainkaan liity näihin teinikunnan juhlamenoihin eikä lopu näiden jälkeen. Toisaalta teinikastajaisissa on kyse myös alunperin sellaisenaan muualta lainattujen esikuvien mukaan toteutetuista¹⁰⁴ ja opettajien ohjauksen ja valvonnan alaisuudessa tapahtuvasta muodollisesta näytelmästä ilman todellista sisältöä. Kyse ei siten ole sen paremmin initiaatiosta kuin pennalismista-kaan.

Edellä eri yhteyksissä käsitellyistä esimerkkitapauksista on ilmennyt, että initiaatio-ossa voi olla kysymys ryhmästä tai yksilöstä sekä kohteena että tekijänä. Toisin sanoen sekä initiaattoreita että initiantteja voi olla yksi tai monta. Sen sijaan pennalismissa näyttää ainakin edellä käsiteltyjen tapausten valossa aina olevan kysymys ryhmästä sekä kohteena että tekijänä. On kuitenkin syytä kysyä, onko asia todella aina näin ja jos on niin miksi. Helpointa olisi vastata tähän, että käsitteellä pennalismilla on totuttu aina ymmärtämään ryhmätason ilmiötä. Tämä ei kuitenkaan riitä vastaukseksi. On kysyttävä, miksi ”yksilötason pennalismia” ei todellakaan tunnetta.

Edellä on Goffmanin ”tervetuliaisten” yhteydessä todettu, että kyse voi tapauksesta riippuen olla eri ilmiöistä. Kun tekijänä oli henkilökunta, kyse saattoi olla pelkästään asukin roolin opettamisesta mutta joskus (esim. armeijassa) myös initiaatiosta. Kun tekijöinä olivat asukkaat, kyse oli pennalismista. Tämän jälkeen esiin tulleiden seikkojen perusteella tähän voidaan vielä lisätä, että kyseisen totaalisen laitoksen sosiaalisesta organisaatiosta riippuu seuraako tätä pennalismia initiaatio vaiko ei. Esimerkiksi armeijassa pennalismilla ei johda initiaatioon mutta sen sijaan laivoilla kyllä. Tämän asukkien ”tervetuliaisten” yhteydessä harjoittaman pennalismilla osalta on edellä kuitenkin käsitelty vain sellaisia laitoksia, joihin uudet tulokkaat saapuvat ryhmänä. Mikä on tilanne esimerkiksi vankiloissa ja mielisairaaloissa, joihin uusi asukkaat saapuu yksin? Jos näissä tulokkaat saa osakseen vanhojen asukkaiden ”tervetuliaiset”, onko silloin kyse pennalismista vai initiaatiosta vai kenties molemmista?

Vastaus tähänkin on annettavissa heijastumisteorian avulla. Pennalismissa on kysymys yhteisön perusröoleihin perustuvan sosiaalisen organisaation kerrostuneisuuden heijastumisesta alimpaan perusröoliin perustuvan sosiaaliryhmän sisällä. Jos tämän alimman sosiaaliryhmän sisäinen eriytyminen perustuisi vain yhden yksilön muita alhaisempaan statukseen, se ei vastaisi mallia, koko yhteisön perusröoleihin perustuvaa sosiaalista organisaatiota. Yhteisöissä vain kaikkein korkeimmissa statuksissa voi kerrallaan olla yksi tai harvoja yksilöitä eikä tällöinkään usein ole kysymys nimenomaan perusröolin edellyttämästä statuksesta; alemmissa statuksissa ja nimenomaan perusröolien edellyttämässä alemmissa statuksissa on aina kysymys ryhmistä. Toisaalta ”tervetuliaisissa” myös tekijöiden on edustettava ryhmää, sillä kysymys on heidän ryhmänsä sisäisestä solidaarisuudesta.

Kun tulokkaita on vain yksi, näyttääkin lähes säännöllisesti käyvän niin, että hän enemmän tai myöhemmin saavuttaa asukiryhmän täyden jäsenyyden. Kysymys on tällöin initiaatiosta asukiryhmän sisällä. Asukkaiden ryhmä osoittaa ”tervetuliaisissa” keskinäistä solidaarisuuttaan ja initioi uuden tulokkaan ryhmän täysivaltaiseksi

jäseneksi. Kysymyksessä on initiaatio myös siinä mielessä, että tulokas näin korotetaan aikaisemmasta muuhun asukkiryhmään verrattuna alhaisesta asemastaan muiden vertaiseksi. Initiaatiota sosialisointiin tämä sen sijaan ei ole, koska sillä on merkitystä vain asukkiryhmän sisällä eikä koko yhteisön sosiaalisen organisaation kannalta. Joissakin tapauksissa voi käydä niinkin, että uusi asukki ei läpäise ”tervetuliaisten” muodossa toteutettua ”kuntokoetta” tai ”soveltuvuustestiä” eikä saavutakaan täysivaltaisen asukin statusta, vaan hänet suljetaan solidaarisen asukkiryhmän ulkopuolelle. Hänen asemansa muistuttaa tällöin jossain määrin naimattomien raskaana olevien naisten asemaa eräissä talonpoikaisissa tai homoseksuaalisten yksilöiden asemaa eräissä primitiivisissä yhteisöissä — ei kuitenkaan täysin. Tällä ryhmän ulkopuolelle sulkemisella ei näet ole merkitystä koko yhteisön sosiaalisen organisaation kannalta: henkilökunnan näkökulmasta tällainen hyljeksitty yksilö on asukki siinä missä muutkin laitoksen asukit.

Myöskään pennalismista ei tällaisissa tapauksissa ole kysymys, sillä ryhmän ja sen ulkopuolelle suljetun yksilön välinen ”kuilu” ei heijasta koko yhteisön sosiaalisessa organisaatiossa vallitsevaa kahden perusroolin välistä perustavaa kuilua. Asia voidaan ilmaista toisinkin. Tällaisessa tapauksessa ei, kuten pennalismissa, ole kysymys siitä, että koko muu asukkiryhmä haluaisi koko yhteisön mallin mukaan tai muutenkaan korostaa omaa kyseistä yksilöä korkeampaa statustaan asukkiryhmän sisällä, vaan siitä, että kyseinen yksilö on poikkeava eikä todellakaan täytä ryhmän solidaarisuuden vaatimia normeja eikä sovellu sen jäsenyyteen.

Kaiken edellä sanotun perusteella voidaan hahmotella tämän tutkimuksen käyttöön soveltuvat määritelmät initiaatiosta, initiaatiosta sosialisointiin ja pennalismista. Tämän mukaan

Initiaatio on tapakompleksi, käyttäytymismuotoja tai käyttäytymistä, jonka tai joiden avulla tärkeäksi katsotun statuksen omaava yksilö tai hänen edustajansa tai kyseisen statuksen omaavista yksilöistä koostuva solidaarinen ryhmä opettaa tähän statukseen liittyvän roolin esittämiskykyä yksilölle tai ryhmälle tämän tai sen pyrkiessä alemmasta statuksestaan nousemaan kyseiseen uuteen statukseen yhteisössä, organisaatiossa tai ryhmässä, joka katsoo kyseisen statuksen tärkeäksi; initiaatioon kuuluu myös mahdollinen uuteen statukseen korottaminen.

Edellä todettiin myös, että tärkein ja tavallisin initiaation muoto on initiaatio sosialisointiin. Tästä on yleensä kysymys puberteetti-initiaatiossa ja tätä harvinaisempaa initiaatiota sosialisointiin edustaa sotilasyhteisön initiaatio. Tämän mukaan

Initiaatio sosialisointiin on tapakompleksi, käyttäytymismuotoja tai käyttäytymistä, jonka tai joiden avulla tarkasti määritellyn ja institutionalisoidun sosiaalisen statuksen omaavista yksilöistä koostuva solidaarinen sosiaaliryhmä opettaa statukseensa liittyvän perusroolin esittämiskykyä alemmasta statuksesta kyseiseen uuteen, sosiaalisesti voimakkaasti kerrostuneen yhteisön täysivaltaisen jäsenen, statukseen ja siihen liittyvään perusrooliin korotettavaksi pyrkivistä yksilöistä koostuvalle ryhmälle; sosialisointiin johtavaan initiaatioon kuuluu myös mahdollinen kyseiseen yhteisön täysivaltaisen jäsenen statukseen korottaminen.

Pennalismi saattoi esiintyä initiaatioon liittyvänä tai sitten kokonaan siitä riippumattomana. Olennaista oli, että tässäkin oli kyse voimakkaasti kerrostuneesta sosi-

aalisesta organisaatiosta, jossa tämä kerrostuneisuus toistui yhteisön alimman ryhmän sisällä pennalismissa. Jos koko yhteisössä esiintyi initiaatiota sosialisatioon, johti alimman sosiaaliryhmän sisäinen pennalismi initiaatioon, mutta jos koko yhteisön perusröolin välillä vallitsi ylittämätön perustava kuilu, esiintyi pennalismi ilman initiaatiota. Tämän mukaan

Pennalismi on joukko tapoja, käyttäytymismuotoja tai käyttäytymistä, jonka tai joiden avulla sosiaalisesti voimakkaasti kerrostuneen yhteisön alimman statuksen ja siihen liittyvän perusröolin omaavista yksilöistä koostuvan sosiaalisen ryhmän jäsenistöstä tämän jäsenyyden keston perusteella eriytynyt sisäryhmä osoittaa keskinäistä solidaarisuuttaan ja muuhun ryhmään verrattuna korkeampaa statustaan kyseisen statusryhmän sisällä koko yhteisön sosiaalisesta organisaatiosta saadun mallin mukaan; tästä mallista myös riippuu, onko ryhmän sisäinen eriytyminen pysyvää vai päättykö se initiaatioon.

Lopuksi on edellä esitettyjen määritelmien valossa tarkasteltava, miten initiaatio sosialisatioon ja pennalismi toteutuvat Suomen puolustuslaitoksessa ja sen sotilasyhteisöissä. Aivan olennainen ja useimmista muista yhteisöistä poikkeava piirre liittyy sotilasyhteisöjen initiaatioon ja pennalismiin. Tämä piirre on se, että sotilasyhteisössä vaikuttaa samanaikaisesti ja osin päällekkäin kaksi erilaista organisaatiomallia, sota-ajan ja rauhanajan virallinen organisaatio. Initiaation ja pennaliskin kannalta tässä on ratkaisevaa se, että *alokkaan asema näissä kahdessa virallisessa organisaatiossa on aivan olennaisesti erilainen*. Sota-ajan koko suomalaisen yhteiskunnan sosiaalisessa organisaatiossa hän kuuluisi tämän poikkeusaikojen totalitaarisen yhteiskunnan kahdesta keskeisestä perusröolista siviileihin (=naiset, lapset ja vanhukset) ja siten eri perusröoliin ja sosiaaliseen statukseen kuin sotilasyhteisön kaikki muut jäsenet, jotka ovat *sotilaita*. Tällä on varsin tärkeä merkitys sikäli, että tämä sota-ajan virallinen organisaatio on rauhan ajan virallisen organisaation rinnalla voimassa myös rauhan aikana kasarmioloissa, ja täällä alokkaat ovat ainoita tuon siviiliväen edustajia. Sekä kantahenkilökunta että vanhat varusmiehet tietävät olevansa armeijassa paitsi kouluttaakseen Suomelle reserviläisiä mahdollista tulevaisuuden kriisitilannetta varten myös olevansa koko ajan aseissa ns. *suojajoukkoina* eli välittömästi syttyvän kriisin varalta. He tietävät, että jos yhtäkkiä syttyisi tällainen vakava kriisi tai sota, alokkaita ei kouluttamattomina voitaisi käyttää sotilaallisissa tehtävissä eikä esimerkiksi lähettää rintamalle tai taisteluihin. Juuri tässä näkyy se, että he todellakin ovat vielä siviilejä. Sen sijaan vanhat varusmiehet joutuisivat tuleen välittömästi ja ennen siviilistä mahdollisesti mobilisoitavia reserviläisiä. Tämän tietoisuuden omaavat kaikki sotilasryhmään kuuluvat jäsenet vanhoista varusmiehistä kenraaleihin asti. Kun alokkaat ovat läpikäyneet riittävän koulutuksen, joka samalla on ollut initiaatiota sosialisatioon, sotilaan röolin opettamista, heidät sotilasvalassa initioidaan (socialisatioon) sotilasryhmän täysivaltaiseksi jäseniksi eli he sosiaalistuvat sotilasryhmään.

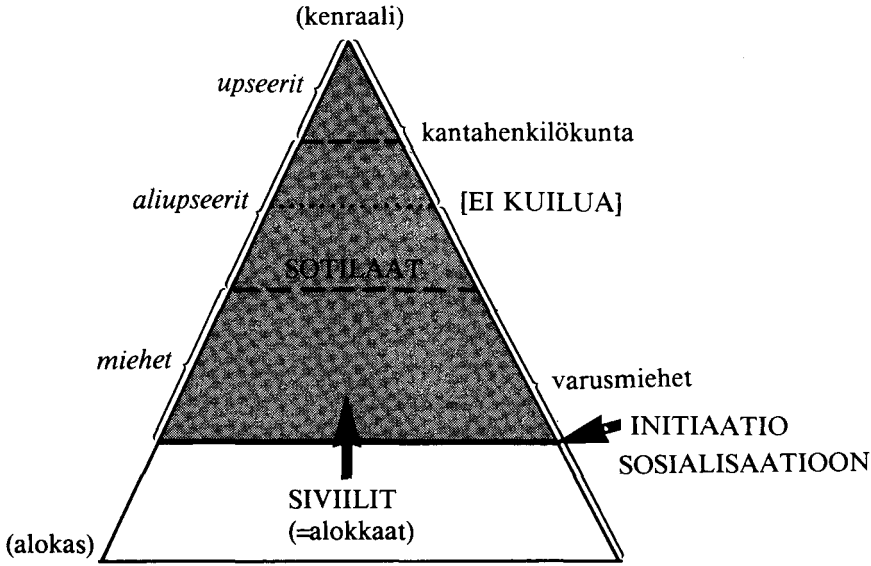
Sen sijaan rauhan ajan virallisessa organisaatiossa, varusmiehen näkökulmasta totaalisessa laitoksessa, alokas on alusta alkaen tämän laitoksen kahtiajakautuneessa sosiaalisessa organisaatiossa sen toisen perusröolin, asukkien ja varusmiesryhmän jäsen. Toisin kuin sota-ajan virallisessa organisaatiossa hän tässä kuuluu alun alkaen samaan statusryhmään vanhojen varusmiesten kanssa. Tätä tosiasiaa vanhojen on vaikea tunnustaa, kun he tietävät, mikä on tilanne sota-ajan virallisessa organisaatiossa ja tietävät myös sen, että koko laitos on varsinaisesti olemassa poikkeusai-

koja varten. Kun käytännön sotilaselämässä kasarmilla, rauhan ajan virallisessa organisaatiossa, vanhalla ja alokkaalla ei ole paljonkaan eroa, vanhat korostavat omaa ylemmyyttään pennalismien avulla. Kun alokkaat sotilasvalassa on initioitu (sosialisaatioon) myös sota-ajan virallisessa organisaatiossa vanhojen vertaisiksi, eivät vanhat voi hyväksyä tätäkään, sillä sota-ajan virallisessa organisaatiossa, jossa perustavaa kuilua ei ole, myös heillä olisi mahdollisuus nousta sotilasarvoissa ja siten ”virkaiän” perusteella säilyttää etumatka tai jo hallussaan ollut ”esimiesasemansa” alokkaisiin nähden. Tältä osin sota-ajan virallista organisaatiota ei kuitenkaan noudateta rauhan aikana. Juuri tämä on myös osoitus siitä, minkälaisiin ristiriitoihin johtaa tällainen kahden erilaisen ja osin päällekkäisen organisaatiomallin noudattaminen, joka tosin ei sotilaselämässä ole vältettävissä. Sota-ajan virallisessa organisaatiossa vanhat joutuvat alokkaiden sotilasvalan jälkeen uudelleen hierarkian alimmalle portaalle, jolta he olivat nousseet alokkaiden astuessa palvelukseen. Tämän vuoksi vanhat kieltäytyvät tunnustamasta alokkaiden initiaatiota sosiaalisuuteen ja pennalismia jatkamalla pyrkivät säilyttämään jo saavutetut asemat sotilasyhteisön hierarkiassa.

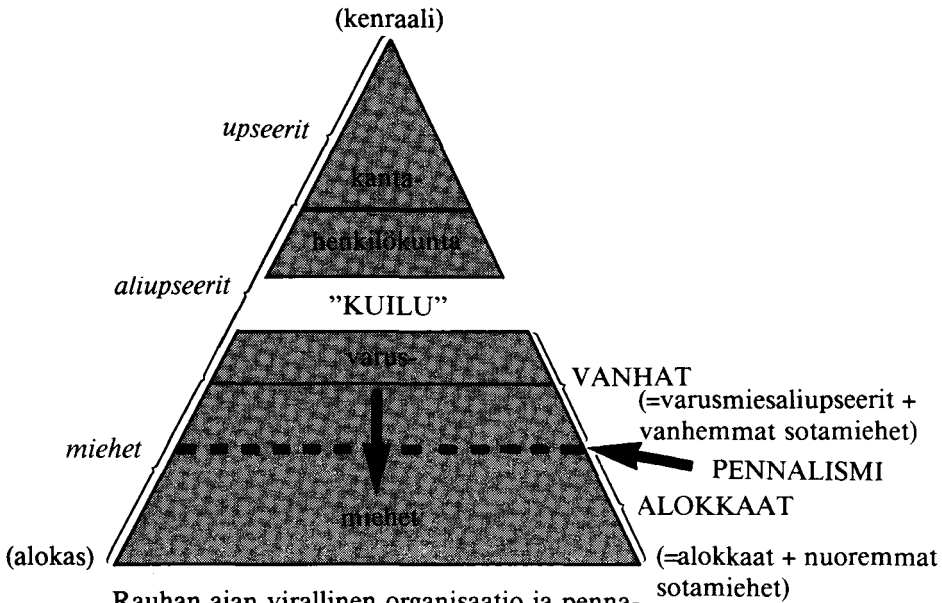
Tämä merkitsee sitä, että sotilasyhteisössä *initiaatio sosialisaatioon tapahtuu sota-ajan virallisessa organisaatiossa ja pennalismi rauhan ajan virallisessa organisaatiossa* ja totaalisessa laitoksessa. Tämän vuoksi sotilasyhteisössä koko yhteisön tarjoama malli ei johda siihen, että yhteisön alimman sosiaali- tai statusryhmän sisällä esiintyvä pennalismi johtaisi ryhmän sisäiseen initiaatioon.

Varusmiesaliupseerille erilainen rooli eri organisaatiomalleissa aiheuttaa usein rooliristiriitoja. Sota-ajan virallisessa organisaatiossa hän on paitsi alokkaiden initiaattori myös miehistöön kuuluvien oman saapumiseränsä vanhojen miesten esimies. Jälkimmäisessä roolissa hänen on lähes mahdoton toimia rooliodotusten edellyttämällä tavalla. Koska hän myös on toisaalta vanhojen miesten ryhmän solidaarinen jäsen, häneltä puuttuu auktoriteettia toimia esimiesasemansa edellyttämällä tavalla statusryhmätovereitaan kohtaan. Rauhan ajan virallisessa organisaatiossa varusmiesaliupseerin vanhojen varusmiesten ryhmän solidaarisena jäsenenä tulee myös harjoittaa solidaarisuutensa osoitukseksi pennalismia alokkaita kohtaan. Tässä hänellä on paitsi solidaarisen vanhojen miesten ryhmän myös sota-ajan virallisen organisaation esimiesaseman suoma tuki, joten tulokset usein ylittävät sota-ajan virallisen organisaation edellyttämät rooliodotukset. Toisin sanoen varusmiesaliupseerista ei ole oman saapumiseränsä vanhojen miesten esimieheksi ja kurinpitäjäksi, mutta sen sijaan hän alokkaiden esimiehenä ja kurinpitäjänä halutessaan kykenee enempään kuin asema vaatisi tai valtuudet edellyttäisivät.

Nämä kaksi sotilasyhteisön organisaatiomallia ja niissä tapahtuvat initiaatio sosiaalisuuteen ja pennalismi voidaan esittää myös kaavioina.

Sota-ajan virallinen organisaatio ja initiaatio socialisaatioon sotilasyhteisössä (koko yhteiskunnan perusroolit: sotilaat – siviilit)

Rauhan ajan virallinen organisaatio ja pennaalismi sotilasyhteisössä (sotilasyhteisön perusroolit: kantahenkilökunta – varusmiehet)

Pennalismimi ja initiaatio ennen itsenäisyyden aikaa

1. Ruotsin vallan aika

Suomalainen sotaväki

Suomen vanhimmasta, esihistoriallisesta, sotalaitoksesta ei ole juuri minkäänlaisia tietoja olemassa, mutta on oletettu, että järjestelmä on täällä ollut suurin piirtein samanlainen kuin Ruotsissa, josta historialliset lähteet tietävät kertoa enemmän. Tämän mukaan kiinteän asutuksen vakiinnuttua jokaisen asekuntoisen miehen velvollisuudeksi katsottiin kotiseutunsa puolustaminen. Näin vanhin maanpuolustusjärjestelmämme olisi perustunut yleiseen asevelvollisuuteen tavalla, jota on myöhemmin ruvettu kutsumaan *nostoväkiperiaatteeksi*. Kysymys ei ollut vielä tuolloin vakinaisesta armeijasta, sillä tämä sotaväki muodostettiin vasta hyökkäyksen uhatta tai tapahduttua. Järjestelmä oli siis luonteeltaan defensiivinen. Vain Lounais-Suomen rannikolla on arveltu olleen käytössä offensiivisemmän, Skandinavian viikinkiajalle tyypillisen ledung-laitoksen, joka voitti tiettyjen edellytysten vallitessa ranta-asukkaita hankkimaan ja miehittämään aluksen sotaretkeä varten.¹

Kun Suomi oli liitetty Ruotsin valtakuntaan, sen sotalaitoksen kehitys jatkui samaan suuntaan kuin emämaankin. Vielä keskiajalla vallitsevana oli sama defensiivinen nostoväkijärjestelmä kuin aikaisemmin. Se sai nyt vain entistä kiinteämmät muodot ja perustui kivistä rakennettuihin linnoihin, joiden päälliköt olivat alueensa, linnaläänin, sotilaallisia johtajia. Tällä kaudella kehitys alkoi kulkea kohti myöhemmin yleistyvää *sotaväenottojärjestelmää*: hallitsijan ja maakunnan välisellä sopimuksella miehiä voitiin koota myös kotimaakunnan ulkopuolelle ulottuvia sotaretkiä varten, ja nämä miehet koottiin pitäjien asukasäärien perusteella kulloinkin tehdyn sopimuksen edellyttämässä suhteessa. Vakinaisena sotaväkenä rauhan aikana olivat keskiajalla kuitenkin vain etupäässä ulkomaalaisista palkkasotureista muodostetut piispojen, kartanonherrojen ja kuninkaan asemiehet.²

Tämä kehityksen suunta vahvistui Kustaa Vaasan aikana, joka muodosti edellä mainittuun nostoväkiperiaatteeseen perustuen valtakunnallisia, hallitsijan käskyvallan alaisia joukkoja aikaisemman koti- ja ulkomaisen palkkaväen lisäksi. Näitä joukkoja, jotka tosin olivat aseissa vain sodan aikana, voitiin käyttää myös valtakunnan rajojen ulkopuolella. Järjestelmä sai säätyjen hyväksymisen Västeråsin valtiopäivillä 1544. Vasta Kustaa II Aadolfin aikana, vuodesta 1625 lähtien, väenoton perusteella muodostetut rykmentit vakinaistettiin, jolloin palvelukseen otetuista miehistä käytännössä tuli elinikäisiä ammattisotilaita — näille alettiin nyt myös maksaa palkkaa. Alkuperäinen väenottoeruste oli ollut asukasluku, mutta välillä oli pyritty siirtymään myös taloluvun mukaiseen väenottoon. Jälkimmäinen rekrytointiperuste vakiintui Kustaa II Aadolfin kuoleman jälkeen vuonna 1642. Maanpuolustusjärjestelmä oli näin vähitellen kokenut täydellisen muutoksen: defensiivisistä, paikallisista, asukaslukuun sidotun asevelvollisuuden perusteella muodostetuista, tilapäisistä nostoväkijoukoista oli asteittain siirrytty offensiivisiin, valtakun-

nallisiin, maanomistukseen sidotun asevelvollisuuden pohjalta muodostettuihin vakinaisiin, palkallisiin, ammattisotilasjoukkoihin. Tällaisen, tosiasiallisesti pakkovärväykseen perustuvan, vakinaisen kansallisen sotaväen avulla luotiin Ruotsin suurvalta-asema aikana, jolloin muissa Euroopan maissa vielä käytettiin epäkansallisia palkkasoturiarmeijoita.³

Ruotsin suurvalta-aseman vakiinnutti hallitsijakaudellaan vähitellen itsevaltiaaksi kohonnut Kaarle XI. Hänen onnistui lopettaa pitkään jatkuneet sodat ja aateliston etuoikeuksia kaventamalla myös saattaa valtion talous kuntoon. Näissä oloissa hän saattoi myös järjestää valtakunnan sotalaitoksen uudelleen *ruotujakolaitoksen* pohjalle pääosin 1690-luvulla.⁴ Tehty ratkaisu oli varsin kauaskantoinen, sillä ruotujakolaitos jäi Suomessa voimaan 1800-luvun jälkipuoliskolle ja Ruotsissa 1900-luvun alkuun saakka. Osittain kysymys kuitenkin oli jo aiemmin noudatetun käytännön vahvistamisesta ja vakiinnuttamisesta. Periaatteessa uusi järjestelmä merkitsi muutosta vain sikäli, että rasitus maaomaisuuteen perustuen jakautui nyt tasaisemmin eri kansankerrosten kesken ja että ruotusotamiehet saivat epävarman rahan sijasta asuttavakseen ja viljeltäväkseen sotilastorpan. Ruotusotamiesten vakinainen asunto ja säännöllinen elatus merkitsi ”pakkovärväyksen” loppua — sotaväki perustui nyt myös käytännössä vapaaehtoisuuteen. Vaikka Ruotsille oli sotaväenotoilla muodostettu vakinainen kansallinen sotaväki, ei tämän armeijan rekrytointimenettely vielä ollut vakiintunut, vaan oli nojautunut erilaisiin poikkeusoloissa toteutettuihin tilapäisratkaisuihin. Vakaisissa rauhan oloissa toteutettu ruotujakolaitos merkitsi myös asevelvollisuusjärjestelmän vakiintumista sekä periaatteellisesti että käytännön tasolla.⁵

Sekä sotaväenoton että ruotujakolaitoksen osalta edellä on käsitelty vain jalkaväkeä, johon valtaosa suomalaisista sotilaista on aina kuulunut. Ratsuväki perustui keskiajalla aateliston ratsupalvelukseen, ja vielä Kustaa Vaasan aikana järjestelmä oli sama. Jo tällöin aatelistoratsuväen merkitys alkoi kuitenkin vähetä ja aateluus muuttua riippumattomaksi ratsupalvelusta. Sen sijaan ratsupalvelusta suorittavat alkoivat saada korvausta joko asuttavakseen saamiensa kruununtilojen tai verohelpotusten muodossa. Näin kuka tahansa kruunun- tai perintötötilallinen saattoi palvelulla kuninkaan väessä tai varustaa ratsumiehen puolestaan. 1500- ja 1600-luvuilla tällaisia ratsumiestiloja oli runsaasti eri puolilla maata. Ruotujakolaitoksen käyttöönoton yhteydessä tätä järjestelmää kehitettiin ns. *ratsutilalaitokseksi*. Kaarle XI määräsi, että ne tilat, jotka asettivat palvelukseen hevosen ja miehen täysissä varusteissa, saivat verovapauden. Ratsumiehetkin saivat torppia, ja heidän asemansa oli suurin piirtein samanlainen kuin ruotusotamiesten.⁶

Ruotsin varsinainen sotalaivasto perustettiin vasta Kustaa Vaasan aikana. Suomen lounaisosassa käytössä olleen ledung-laitoksen rappeuduttua jo varhain keskiajalla laivanvarustus- ja miehityselvöllisyys oli suoritettu rahassa.⁷ Sotaväenottojärjestelmän tultua käyttöön sitä alettiin soveltaa rannikolla ja saaristossa miehistön saamiseksi laivastoon, ja laivamiehiksi pyrittiin saamaan etenkin siviiliammattiltaan merimiehiä.⁸ Ruotujakolaitoksen käyttöönoton yhteydessä uusi järjestelmä sovellettiin koskemaan myös sotalaivastoa. Muodostettiin *meriruotulaitos*, joka koski ns. laivamiespitäjiä — rannikko- ja saaristopitäjiä. Näissä talot muodostivat laivamiesruotuja ja asettivat miehiä laivastoon aivan samoin kuin näitä muissa pitäjissä asetettiin jalkaväkeen.⁹

Värvätyistä ammattisotilaista koottujen joukkojen käyttö ei Ruotsin valtakunnassa kuitenkaan loppunut kokonaan sotaväenottojärjestelmään siirryttäessä ja sotalai-

toksen muuttuessa pääosin vakinaiseksi ja kansalliseksi. 1600-luvun kuluessa tosin entisaikojen kuuluisa kansainvälinen ammattisotilasluokka oli hävinnyt kaikkialta, mutta Ruotsilla oli silti kotimaisten värvättyjen joukkojen lisäksi mm. joitakin Itämeren maakunnista värvättyjä rykmenttejä.¹⁰ Kun valtakunnan sotalaitos muutettiin ruotujakoiselle kannalle, oli värvätyillä joukko-osastoilla oma olennainen merkityksensä uuden organisaation toteutumisessa: sotavoimien pääosan asuessa hajallaan ympäri maata sotilastorpissaan ja virkataloissaan tarvittiin värvättyjä joukkoja linnoitusten varusväeksi. Näille siirtyivät mm. Itämeren maakuntien varusväen tehtävät, jotka aikaisemmin olivat olleet suomalaisten rykmenttien harteilla.¹¹

Kun Ruotsin suurvalta-asema oli romahtanut Suuren Pohjan Sodan jälkeen, organisoitiin valtakunnan puolustus 1700-luvun jälkipuoliskolla uudelleen. Tarkoitus oli tehostaa nimenomaan Suomen puolustusta uusien idästä tulevien hyökkäysten varalta. Näihin suunnitelmiin kuului etelärannikon linnoittaminen ja itärajan tuntumaan sijoitettavien kevyiden värvättyjen joukkojen perustaminen. Näiden kevyiden rykmenttien ja pataljoonien tehtävänä oli hyökkäyksen sattuessa puolustaa itärajaa, kunnes Suomen vakinaiset ruotuväkijoukot ehtisivät apuun. Tämän jälkeen Suomen tuli itse pitää puolensa, kunnes Ruotsista olisi saatu apujoukkoja.¹²

Näiden suunnitelmien puitteissa valmistuivat Viaporin (Helsinki) ja Svartholman (Loviisa) linnoitukset. Ne miehitetiin värvätyin joukoin.¹³ Itärajan suojajoukoiksi perustettiin ensimmäisinä v. 1770 Savon jääkärijoukko ja Suomen kevyet rakuunat, jotka myöhemmin lisättyinä ja vahvennettuina yhdistettiin Savon prikaatiksi. Sen komentajista tunnetuin oli koko kevyitä joukkoja koskevan ajatuksen isä, eversti Georg Magnus Sprengtporten.¹⁴ Vielä v. 1804 perustettiin Hämeessä vastaavanlainen, komentajansa mukaan, Adlercreutzin rykmentti. Samoin kuin ruotuväki myös värvättyjen kevyiden joukkojen miehet suorittivat asepalvelusta vain lyhyen ajan vuosittain. Toisin kuin ruotuväki se sai korvauksen palvelustaan rahana, ja sen miehet hankkivat harjoitusten väliaikoina elantonsa eri siviiliammateissa. Tämä ns. värvätty miliisi oli erikoisasemassa myös sikäli, ettei sitä saanut käyttää Suomen ulkopuolella.¹⁵

Suomalaisten sotilaiden olosuhteista tai elämästä Ruotsin vallan aikana ei ole säilynyt mitään sellaisia muistelmia tai kuvauksia taikka muitakaan dokumentteja, joista ilman muuta näkyisi esiintyikö tuon ajan sotilaselämässä initiaatiota tai pennalisimia. Asiassa voidaan siis turvautua vain päättelyyn. Edellä on tutkimuksen teoreettisessa osassa selvitetty, minkälaisien sosiaalisten edellytysten vallitessa näiden ilmiöiden esiintyminen on mahdollista. Käytettävissä olevien niukkojen tietojen perusteella on pyrittävä siis luomaan kuva Ruotsin vallan aikaisten suomalaisten sotilaiden sotilasyhteisöistä ja niiden sosiaalisesta rakenteesta. Sen jälkeen voidaan päätellä onko pennalismien tai initiaation esiintymiselle niissä oloissa ollut edellytyksiä. Mikäli vastaus on myönteinen, se ei luonnollisestikaan vielä todista kyseisiä ilmiöitä todella esiintyneen. Tässä tapauksessa ei myöskään ole mitään mahdollisuuksia päästä selville tuon oletetun mahdollisen initiaation tai pennalismien konkreettisista muodoista.

Sotaväenoton aikoina oli yleisintä, että sotilaan ammattitaidot opittiin omassa joukko-osastossa vanhemmilta sotamiehiltä. Tällä tavalla tuohon aikaan opittiin kaikki muukin ammattitaito. Pyrkimyksenä oli kouluttaa uudet sotamiehet ennen heidän joutumistaan taisteluihin, mutta tämä pyrkimys onnistui usein huonosti, ja enimmäkseen sotataidot opittiin vasta käytännössä taistelukentillä. Vanhemmalla

kaudella, jolloin tapana oli hajottaa joukot sotaretken päätyttyä ja koota ne uudelleen tarpeen vaatiessa, Ruotsin joukkojen taistelukelpoisuus olikin usein melko vähäistä. Kun myöhemmin joukkojen koossapito rauhankin aikana tuli tavaksi, pyrittiin järjestämään myös säännöllisiä upseerin johdolla tapahtuvia komppania- tai korpraalikuntaehtaisia harjoituskokouksia muutamia kertoja vuodessa sekä harvemmin rykmenttikuntaehtaisia harjoituskokouksia. Tällaiset harjoitukset näyttävät tosin tavalla tai toisella epäonnistuneen lähes säännöllisesti.¹⁶

Yleisin sotaväen majoitusmuoto oli ns. *linnaleiri*, mikä merkitsi sitä, että sotaväen sijoituspaikkakunnan siviiliväestön oli majoitettava ja muonitettava sotilaat. Jo tällä kaudella annettiin sotilaille usein myös asuttavaksi mutta ei viljeltäväksi autioituneita taloja. Näin sotaväki ei linnojen varusväkeä lukuunottamatta tänä aikana elänyt siviiliyhteiskunnasta eristettynä kasarmeissa. Sotilasosasto ei siten ollut suljettu yhteisö eikä totaalinen laitos. Tuon ajan osalta tuskin voidaan puhua lainkaan todellisista sotilasyhteisöistä, sillä linnaleiriä nauttivat tai autiotaloissa asuvat sotilaat sulautuivat ilmeisesti siihen siviiliyhteiskuntaan, jonka keskuudessa he asuivat ja elivät. Tosin sotilaiden suhteet siviiliväestöön olivat yleensä huonot, sillä linnaleirijärjestelmä köyhdytti kohtuuttomasti siviiliväestöä. Lisäksi sotamiehet — kenties palvelukseen joutumisensa katkeroituksina — kohtelivat yleensä huonosti väestöä, jonka piiristä he itse olivat lähtöisin.¹⁷

Tässä yhteiskunnassa sotilaat olivat suunnilleen samanlaisessa asemassa kuin käsityöläiset: sotilas oli oman alansa ammattilainen siinä missä esimerkiksi suutari, puuseppä tai muurari. Voidaan siis kysyä, esiintyikö sotilaiden piirissä samanlaista pennalismia ja initiaatiota kuin käsityöläisammattikunnissa. Kätityöläisammattikuntien sosiaalinen rakenne on ollut kolmiportainen hierarkia suunnilleen samalla tavalla kuin entisajan akateemisen maailman; edellisessä ylettiin oppipojasta kisälliksi ja sitten mestariksi samoin kuin jälkimmäisessä ylioppilaasta maisteriksi ja tohtoriksi. Kummassakin pennalismia esiintyi kahtiajakautuneen alimman ryhmän sisällä ja se johti koko yhteisön tarjoaman mallin mukaisesti initiaatioon: pennalismia seurasi ryhmän täysivaltaiseksi jäseneksi hyväksyminen. Paitsi tätä alimman ryhmän sisäistä, pennalismiin liittyvää, initiaatiota kummassakin esiintyi tietysti initiaatio myös koko yliopiston tai ammattikunnan tasolla joltakin hierarkian portaalta ylemmälle siirryttäessä.

Vaikka sotilasammattinkin piirissä esiintyi samanlaiselta näyttävä kolmiportainen hierarkia — miehistö, alipäällystö, päällystö — tätä ei ollut muodostettu samanlaista tarkoitusta varten eikä se toiminut samalla tavalla. Kyseessä ei ollut koulutusjärjestelmä, vaan sotakoneisto, jonka tarkoituksena oli toimia taistelussa siten, että jokaisella sen osalla oli oma paikkansa ja tehtävänsä. Koneisto toimi kunnolla vain, kun sen kaikki osat toimivat, mutta johtajat olivat avuttomia ilman taistelevia joukkoja samoin kuin joukot olivat toimintakyvyttömiä ilman johtoa. Toisin oli ammattikunnan tai yliopiston piirissä. Suutari, muurari, maisteri tai tohtori saattoi menestyksellä harjoittaa ammattiaan ilman kollegojensa muodostaman organisaation apua.

Myöskään urakehitys ei ollut sotilasammattissa samalla lailla ylenevä kuin ammattikuntalaitoksessa tai akateemisessa maailmassa. Kaikki oppipojat eivät nousseet kisälleiksi eivätkä ylioppilaat maistereiksi — vielä harvemmat mestareiksi tai tohtoreiksi. Mutta tähän eivät olleet syynä itse järjestelmän periaatteet. Uran alussa kaikilla on ollut mahdollisuus suunnitella nousua huipulle asti, ja vasta käytännön todellisuus on sitten ajan myötä karistanut nämä haaveet. Sen sijaan pakko-otetut

enemmän tai vähemmän vastentahtoisesti armeijaan joutuneet sotilaat tuskin missään uransa vaiheessa ovat kuvitelleet voivansa kohota korkeiksi upseereiksi ja sotapäälliköiksi. Ylhäinen syntyperä ja varallisuus olivat tulevalle upseerille noihin aikoihin sotilaan ammattitaitoja ja kokemusta tärkeämpiä ominaisuuksia, ja tulevan upseerin mahdollinen lyhytaikainen palvelu armeijassa rivimiehenä lähinnä muodollisuus.

Näistä seikoista johtuen sotaväenoton aikaisessa armeijassa ei ollut samanlaisia sosiaalisia edellytyksiä pennalismiin esiintymiselle kuin käsityöläisammattikunnissa tai akateemisessa maailmassa. Armeijassa päällystö oli erillään miehistöstä ja ali-päällystöstä jopa siinä määrin, ettei se muodostanut näiden kanssa yhdessä mitään sotilasyhteisöä myöhempien aikojen tapaan. Näin armeija tai sotilasyksikkö ei kokonaisuutena muodostanut sellaista sosiaalista organisaatiota ja perusroolijärjestelmää, joka olisi voinut toimia mallina tuon järjestelmän alimman perusrooliryhmän sisäiselle pennalismille initiaatioineen tai ilman.

Sen sijaan initiaation esiintyminen tässä sotaväenottoon perustuvassa armeijassa on ollut täysin mahdollista. Samoin kuin tulokasta ammattikunnassa tai akateemisessa yhteisössä on tulokkaita, uusia siviilistä otettuja sotilaita, voitu kiusata ja narrata. Vanhat kokeneet sotilaat eivät ilman muuta ehkä ole halunneet hyväksyä sotilaina ammattitaidottomia tulokkaita heti täysivertaisina joukkoonsa. Myös erilaista kestitystä on saatettu vaatia. Jos tällaisia ilmiöitä on esiintynyt, kyseessä on aina ollut initiaatio — mutta ei initiaatioon johtava pennalismusi eikä myöskään initiaatio sosialisointiin. Jälkimmäinen olisi merkinnyt, että kysymyksessä olisi ollut perusroolin muutos ja edellinen, että kyse olisi ollut tällaisen muutoksen antaman mallin mukainen heijastuma jonkin sosiaalisen järjestelmän alimman perusrooliryhmän sisällä. Sen sijaan kyse oli vain initiaatiosta ammatilliseen (yleiseen tai riippumattomaan) rooliin, ei initiaatio perusrooliin eikä initiaatio perusrooliryhmän sisällä.

Ruotujakoinen sotaväki niveltyi rauhan aikana sotaväenottoon perustuneita vakinaisia rykmenttejä paremmin oman aikansa agraariin siviiliyhteiskuntaan. Ruotusotamiehen asema oli verrattavissa torpparin tai rengin asemaan; aivan kuten nämä tekivät töitä isännälleen tämän talossa, hänkin teki määräpäivät töitä ruotunsa taloihin. Sotilaallisiin velvollisuuksiin kuuluvat harjoitukset olivat nyt säännöllisiä mutta eivät rasittavia. Sunnuntaisin puettiin ylle kruunun hankkima sotilaspuku ja lähdettiin kirkkoon. Jumalanpalveluksen jälkeen kokoonnuttiin kirkonmäelle harjoittelemaan tavallisesti korpraalin tai vastaavan johdolla. Kerran tai pari vuodessa kokoonnuttiin rykmenttikohdaisiin harjoituksiin viikoksi tai pariksi.¹⁸

Ruotusotamiehen sotilaallisia velvollisuuksia voidaan verrata torpparin tai rengin velvollisuuksiin. Harjoituksiin lähtiessään ruotusotamies lähti palvelemaan heransa, joka oli kruunun edustaja, aivan samoin kuin naapurissa asuva torppari lähti tekemään taksvärkkiään tai renki isäntänsä töihin. Tällaista näkemystä tukee myös se, mitä on päätelty päällystön ja miehistön suhteista ruotujakolaitoksen aikaisessa sotaväessämme. Niitä on pidetty patriarkallisina. Molemmat osapuolet asuivat samoilla seuduilla, viljelivät maata ja tunsivat toistensa olot. On arveltu, että ruotusotamies näki päällikössään, kuten palvelija tuohon aikaan herrassaan, isän vertaisen, joka tarpeen tullen oli valmis auttamaan häntä kaikin tavoin.¹⁹

Sotilaallisessa mielessä ruotusotaväen koulutustaso oli heikko, sillä nämä miehet olivat itse asiassa enemmän maanviljelijöitä kuin sotilaita. Sidonnaisuutta siviiliyhteiskuntaan lisäsi voimakkaasti se, että he useimmiten olivat myös naimisissa ja

perheellisiä. Kun he lisäksi pysyivät torpissaan ja samalla tietysti sotalaitoksessa melko korkeaan ikään asti, tämä sotaväki oli keskimääräisesti sopimattoman ikäistä sotilaallisia tehtäviä ajatellen. Lyhyesti sanottuna ruutusotamiehet olivat joka suhteessa enemmän siviilimiehiä kuin sotilaita.²⁰

Pennalismien tai initiaation mahdollisuus näissä joukoissa on ollut vielä vähäisempi kuin sotaväenottoon perustuvissa vakinaisissa rykmenteissä pelkästään siitäkin yksinkertaisesta syystä, että nämä joukot olivat rauhan aikana niin vähän aikaa koossa ja vain lyhyitä jaksoja kerrallaan. Lisäksi pennalismia ei ole voinut esiintyä senkään vuoksi, että sille ei näissä joukoissa ollut minkäänlaisia sosiaalisia edellytyksiä kuten ei ollut aikaisemmin pakko-otetuissa vakinaisissakaan joukoissa. Mikäli päällystön suhde miehistöön oli muuttunut ”isällisemmäksi”, oli sosiaalinen etäisyys kuitenkin säilynyt ellei peräti kasvanut: tavallinen ruutusotamies ei koskaan voinut kohota upseeriksi. Sen sijaan initiaation esiintyminen on ollut mahdollisuuksien rajoissa. Jos sitä on ollut, sen on kuitenkin täytynyt ruotujakoisissa joukoissa olla luonteeltaan lievempää ja tilapäisempää kuin näitä edeltäneissä vakinaisissa rykmenteissä. Missään tapauksessa tässäkin yhteydessä ei ole voinut olla kyse initiaation johtavasta pennalismista eikä initiaatiosta sosialisatioon.

Koska ruotujakolaitoksen aikaisen ratsumiehen asema oli suurin piirtein samanlainen kuin jalkaväessä palvelevan ruutusotamiehen, oli tilanne pennalismien ja initiaation suhteen ratsuväessä sama kuin jalkaväessä. Sen sijaan laivastossa tilanne on voinut olla toisenlainen. Laivat, olipa kysymys sota- tai kauppalaivoista, ovat aina olleet suljettuja yhteisöjä ja Erving Goffmanin luokittelun mukaan myös totaalisia laitoksia. Merellä ollessaan ne joutuivat pitkiäkin aikoja olemaan muusta yhteiskunnasta eristettyinä. Kauppalaivasto olikin purjelaivakaudella tunnettu merimiesten initiaatiomenoista. Tosin näitä koskevat tiedot ovat nyt käsiteltävänä olevaa aikaa myöhemmiltä kausilta. Kun sekä sotaväenottojärjestelmän että ruotujakolaitoksen aikana sotalaivaston miehistöön pyrittiin saamaan siviiliammattiltaan merimiehiä, ovat mahdolliset kauppalaivaston initiaatiomenot saattaneet tätä kautta soveltuvilta osin kulkeutua myös sotalaivastoon. Koska laiva muodosti oman yhteisönsä, jossa oli oma sosiaalinen rakenteensa perusrooleineen, on kyse voinut olla myös initiaation johtavasta pennalismista taikka initiaatiosta sosialisatioon.

Erittäin epätodennäköistä, joskaan ei täysin mahdotonta, on ollut initiaation johtamattoman pennalismien esiintyminen sotalaivojen miehistön keskuudessa. Tosin sotalaivojen sosiaalinen rakenne on saattanut olla hyvinkin erilainen kuin kauppalaivojen mutta tuskin sentään sellainen kuin itsenäisyyden aikaisessa asevelvollisessa armeijassa (jossa tällaista pennalismia esiintyy). Tämän lisäksi edellytyksenä on, että samassa laivassa ei olisi esiintynyt initiaation johtavaa pennalismia, nämä kaksi pennalismien lajia näet sulkevat pois toisensa. Valitettavasti tämä kaikki on vain mahdollisten rinnakkaisten vaihtoehtojen luettelemista, sillä laivamiesten oloista tai edes laivojen todellisesta sosiaalisesta rakenteesta sen paremmin sota- kuin kauppalaivastossakaan ei vielä tältä kaudelta ole säilynyt sellaisia kuvauksia tai muistelmia, jotka oikeuttaisivat tekemään suuntaan tai toiseen pitemmälle meneviä johtopäätöksiä saati kategorisia väitteitä.

Kevyiden värvättyjen rykmenttien ja pataljoonien eli ns. värvätyn miliisin osalta tilanteen pennalismien ja initiaation suhteen on täytynyt olla suunnilleen samanlainen kuin ruotujakoisissa joukoissa. Sotilasaines näissä joukoissa oli keskimäärin nuorempaa ja liikkuvampaa ja naimisissa olevien määrä oli keskimäärin alhaisempi

— valtaosa lienee ollut siviiliammattiltaan renkejä. Toisaalta miehet pysyivät palveluksessa lyhyempiä aikoja kuin ruotusotamiehet.²¹ Vaikka nämä joukot olivat sotilaallisessa mielessä ruotuväkeä toimintakelpoisempia, olivat nekin rauhan aikana koolla vain lyhyitä jaksoja kerrallaan. Ne eivät ehtineet muodostua kiinteiksi sotilasyhteisöiksi. Näin pennalismia ei ole voinut esiintyä. Jonkinlaista lievää tulokkaisuun kohdistuvaa initiaatiota on saattanut kenties esiintyä, mutta se ei missään tapauksessa ole voinut olla initiaatiota sosialisatioon.

Jokseenkin samanlaisen on tilanteen täytynyt olla myös linnoitusten värvätyn varusväen keskuudessa Viaporissa ja Svartholmassa huolimatta siitä, että nämä joukot muista poiketen olivat aseissa ympäri vuoden. Näihin linnoituksiin sijoitetut joukko-osastot olivat alun perin olleet ruotsinmaalaisia, mutta aikojen kuluessa ne olivat vähitellen huomattavasti suomalaistuneet.²² Joukkojen täydentäminen ei kuitenkaan aina sujunut vaikeuksista, ja pestajaat saivat usein tyytyä siihen mitä sattui- vat saamaan sekä turvautumaan joskus pakkokeinoihin. Epäilemättä valtaosa miehistä oli ottanut pestin vapaaehtoisesti, mutta tämä värvätty väki oli silti koostumukseltaan sangen heterogeenista; joukossa oli mm. irtolaisia, mustalaisia, veronsa laiminlyöneitä porvareita sekä järjestysrikkomuksiin syyllistyneitä renkejä ja kisällejä — ei tosin sentään tuomittuja rikollisia mutta kylläkin loikkareita muiden maiden armeijoista ja entisiä sotavankeja. Keski-ikä näissä joukoissa oli 1800-luvun alussa alhaisempi kuin ruotuväessä mutta korkeampi kuin värvätyssä miliisissä. Keskimäärin tämä linnoitusten varusväki oli moraaliltaan ruotuväen ja värvätyn miliisin alapuolella mutta sotilaskoulutukseltaan — ilmeisesti ympärivuotisen palveluksen ansiosta — selvästi niiden yläpuolella.²³

Ruotsin vallan ajalla linnoitukset eivät ilmeisesti lainkaan olleet nykyaikaisiin varuskuntiin verrattavissa olevia siviiliyhteiskunnasta eristettyjä sotilasyhteisöjä. Niissä lienee asunut paljon mm. sotilaiden perheitä ja muitakin siviilihenkilöitä. Myös ympäri vuoden aseissa ollut varusväki vietti rauhan aikana huomattavasti siviilimäisempää elämää kuin nykyaikainen varusväki harjoittaen mm. käsityöammatteja. Tällöin sotilaiden asema oli verrattavissa lähinnä sotaväenottojärjestelmän aikajen linnaleiriä nauttineiden sotilaiden asemaan. Toisin sanoen heidän keskuudessaan pennalismien esiintyminen ei ollut mahdollista. Tulokkaaseen kohdistuvaa initiaatiota saattoi esiintyä mutta ei initiaatiota johtavaa pennalismia eikä initiaatiota sosialisatioon.

Ruotsin vallan ajan suomalaisen sotilaselämän pennalismien ja initiaation esiintymisen mahdollisuudet miehistötasolla ovat täten tulleet kartoitetuiksi. Tulos on ollut varsin laiha, sillä minkäänlaisia konkreettisia todisteita näistä myöhemmin niin olennaisesti sotilaselämään liittyvistä ilmiöistä ei ole löytynyt. Säilynyt aineisto tosin on ollut äärimmäisen niukkaa, joten on mahdollista, että kaikki todisteet näistä ilmiöistä ovat yksinkertaisesti hävinneet. Kun kuitenkin edellä esitetyn perusteella näyttää siltä, että tuon ajan sotilaat meriväkeä lukuunottamatta varsin yleisesti ovat eläneet myöhempiin aikoihin verrattuna hyvin ”siviilimäistä” elämää normaalin siviiliyhteiskunnan elimellisenä osana, on paljon todennäköisempää, että kyseisiä ilmiöitä ei todellakaan vielä tuolloin esiintynyt miehistötasolla sotilaselämässä.

Päällystö, upseerit, eli Ruotsin vallan aikana, kuten paljon myöhemminkin, omalla yhteiskuntaluokkanaan erillään rahvasta edustaneista miehistöstä ja alipäällystöstä. Tämän kauden lopulla pääsi Ruotsissa ja siihen liittyen Suomessakin alulle myöhemmin yleistynyt, kaikkialle levinnyt ja edelleen käytössä oleva järjestelmä

kouluttaa upseerit siviilimaailmasta ja muusta yhteiskunnasta eristetyissä sisäoppilaitoksissa. Elämä niissä saattoi monessa mielessä muistuttaa paljon enemmän myöhempien aikojen sotilas- tai kasarmielämää kuin tuon ajan miehistön sotilas-elämä. Asia voidaan nähdä niinkin, että nuo alkuaan upseerikoulutuksessa käyttöön otetut sisäoppilaitokselle ja totaalisellekin laitokselle luonteenomaiset koulutusmenetelmät otettiin myöhemmin käyttöön kaikessa sotilaskoulutuksessa ja siten myös miehistötasolla. Selityskin on yksinkertainen: tämän koulutuksen suunnittelivat ja panivat toimeen sisäoppilaitoksissa koulutetut upseerit. Aiheuttiko tämä muutos initiaation ja pennalismen ja muiden näiden kaltaisten ilmiöiden pesiytymisen sotilaselämään lähes erottamattomiksi piirteiksi, on kysymys, johon ei ehkä koskaan saada varmaa vastausta. Silti on seuraavaksi syytä tarkastella lähemmin Ruotsin vallan aikaista upseerikoulutusta. Tuon ajan sääty-yhteiskunnan sosiaalista rakennetta noudattaen tämä luontevimmin käy päinsä omana erillisenä lukunaan.

Päällystön koulutus

Varhaisimmat tiedot suomalaisten suorittamista sotaretkistä tietävät kertoa talonpoikaisista sotilasjohtajista, joiden johtajanasema perustui henkilökohtaisten kykyjen ohella myös vaurauden antamaan arvovaltaan. Tällaisia sotilasjohtajia olivat 1100- ja 1200-luvun satakuntalais-hämäläisten lapinverottajien johtomiehet. Koska tähän johtajanasemaan osaltaan vaikuttava vauraus periytyi, syntyi vähitellen päällikkösukuja, joissa omaisuuden ohella myös johtajanasema meni perintönä polvesta polveen.²⁴

Rälssisäädyn ja varsinaisen aatelin syntyminen Suomessa 1300- ja 1400-luvuilla ei periaatteessa muuttanut aikaisempaa käytäntöä. Aatelisten päälliköiden johtajanasema perustui jokseenkin samoihin tekijöihin kuin heitä edeltäneiden talonpoikaisten päälliköiden. Oleellisin ero oli siinä, että aatelmies saattoi saada kruunulta käytettäväkseen sotilaita ja sotamateriaalia, mikä tietysti lisäsi hänen arvovaltaansa ja toimintamahdollisuuksiaan. Aatelmiehet olivat myös päinvastoin kuin talonpoikaiset päälliköt usein liikkuneet ulkomailla ja hankkineet tällä tavoin monipuolisia tietoja sodankäynnistä.²⁵

1500-luvulla upseerit olivat vielä yleisammattimiehiä, jolloin sama mies saattoi komentaa toisinaan armeijaa, toisinaan laivastoa. Poikkeuksen muodosti vain tykistön päällystö, jonka edustajia kuitenkin pidettiin pikemminkin teknillisinä ammattimiehinä kuin varsinaisina sotilaina. Muutos tässä suhteessa tapahtui 1600-luvun alkupuolella, jolloin upseeristö alkoi voittopuolisesti olla vain joko maa- tai merisodankäyntiin erikoistunutta.²⁶

Vielä 1600- ja 1700-luvuilla oli tavallista, että upseeri aloitti sotilasuransa sotamiehenä kohoten muutaman kuukauden kuluttua korpraaliksi ja sitten aliupseeriksi. Tästä eteenpäin yleneminen yleensä edellytti aatelista syntyperää; tosin vielä 1600-luvulla tästä oli loistavia poikkeuksia ja kyvykäs mies saattoi alhaisesta syntyperästä huolimatta kohota huomattavaan asemaan. Upseeriksi päästäkseen nuorukaisen oli suoritettava joukko-osaston tutkijalautakunnan edessä tutkinto erinäisissä palvelusaineissa.²⁷

Varsinaisista sotakouluista Ruotsissa oli ensimmäinen v. 1680 perustettu laivaston perämies- ja tykistökoulu Karlskronassa. Seuraavana oli vuorossa v. 1748 Tukholmassa perustettu ns. Adolf Fredrikin kadettikoulu, joka kuitenkin lakkautettiin poliittisista syistä v. 1756. Seuraavina olivat vuorossa v. 1779 Rantasalmen Haapaniemen ja v. 1792 Karlbergin (Tukholman lähellä) kadettikoulut. Näistä edellinen

jatkoi toimintaansa vuoteen 1808 saakka ja autonomian aikana edelleen uusissa olosuhteissa, ja jälkimmäinen vuoteen 1936 saakka.²⁸

1600-luvulla tällaiseen järjestettyyn upseerikoulutukseen osallistuminen ei vielä ollut mahdollista eikä 1700-luvun lopullakaan pakollista. Kun joukko-osastoissa tapahtui vain upseerien varsinainen käytännön sotilaskoulutus, jäi muun opillisen sivistyksen hankkiminen upseerien oman aktiivisuuden varaan, mikä tosin ei merkinnyt, etteikö noiden aikojen upseereilla sitä olisi ollut. Ennen muuta on huomattava, että tuon ajan yliopistoissa opiskelleille pappis- ja upseerinura — jälkimmäinen aatelisille ja edellinen muille — olivat suurimmat työtä tarjonneet virkamiesten ammattialat. Tämän vuoksi yliopistoissa annettiinkin opetusta myös sotatieteisiin luettavissa oppiaineissa. Ruotsin valtakunnassa tällaisia yliopistoja olivat Lundin ja Upsalan yliopistot ja Turun akademia, ja monista näiden opiskelijoista tulikin upseereja.²⁹

Opiskelumahdollisuuksien paraneminen kotimaassa ei suinkaan estänyt varakaampiin perheiden tai sukujen upseereiksi aikovia nuorukaisia opiskelemasta edelleen ulkomailla. Monet Ruotsin armeijan ja laivaston upseerit saivat akateemista koulutusta etenkin Hollannin ja Saksan mutta myös muiden maiden yliopistoissa ja korkeakouluissa.³⁰ Toiset taas siirtyivät ulkomaille opintojaan jatkamaan vasta upseeriksi päästyään ja ottivat pestin tunnettujen sotapäälliköiden armeijoihin oppiakseen heiltä sotataitoa. Tämä menettely alkoi yleistyä 1600-luvun loppupuolella. Etenkin Ranskan armeijassa palveli lukuisia ruotsalaisia mutta myös suomalaisia upseereita 1600-luvun lopulla ja 1700-luvulla.³¹

Ruotujakolaitoksen käytäntöönotto vaikutti huomattavasti myös upseeriston asemaan ja ammattitaitoon, edelliseen positiivisesti mutta jälkimmäiseen negatiivisesti. Virkatalon tuotto soi heille aina varman toimeentulon, sillä palkanmaksu oli ennen ollut epäsäännöllistä. Sen sijaan ammattitaidon kannalta laitos merkitsi ajan mittaan taka-askeleita. Upseerinvakanssin saanti riippui hyvin ratkaisevasti syntyperästä ja suhteista samoin kuin varallisuudesta, sillä ns. akordijärjestelmän mukaan virka oli ostettava edelliseltä haltijalta. Aateli ja aateliton sivistyneistö miehittivät näin upseerinvakanssit ilman, että kyky ja soveliaisuus upseerinuralle olisivat mitenkään vaikuttaneet asiaan. Upseerinviran haltija pysyi virassaan olivatpa hänen sotilaalliset tietonsa ja taitonsa miten heikot tahansa. Kun sen sijaan tulot ja varallisuus ratkaisevasti riippuivat virkatalon tuotosta, kehittyivät upseerit aikaa myöten taitaviksi maanviljelijöiksi, joiden sotilaalliset tiedot olivat vanhentuneita ja muutenkin harrastelija-asteella. Järjestelmä ei vedonnut edes upseerien kunnianhimoon, sillä ylenemiseen vaikutti ratkaisevasti virkaikä. Niinpä 1800-luvun alussa vain korkeintaan 15 % valtakunnan upseeristosta oli suorittanut tutkintonsa sotakouluissa, Karlbergissa tai Haapaniemessä.³²

Todennäköisesti ensimmäinen suomalainen kadettikoulua käynyt upseeri oli Georg Magnus Sprengtporten, joka 12-vuotiaana pääsi oppilaaksi *Adolf Fredrikin kadettikouluun* Tukholmassa v. 1752. Hän oli ehtinyt olla koulussa vain neljä vuotta, kun se lakkautettiin, mutta oli kuitenkin saanut jo paljon perusteellisemmän pohjakoulutuksen kuin Ruotsin upseereille tähän aikaan yleensä oli mahdollista. Kuten Sprengtportenin myöhempi toiminta osoittaa, tämä tuli kantamaan harvinaisen runsaan sadon.³³

Koulu oli sisäoppilaitos, ja nuorempia kadetteja asui vanhemman kadetin valvonnan alaisina samassa huoneessa 6—8. Koulun portti oli aina suljettuna ja ulos

pääsi vain johtajan luvalla. Tämän suhteen vanhemmilla kadeteilla oli etuoikeuksia nuorempiin nähden. He saivat käydä ulkona yksin tiettyinä vapaina tunteina, kun taas nuorempien sallittiin liikkua ulkona vain palvelijan saattamina.³⁴ Sprengtporten on muistellut tässä kadettikoulussa viettämänsä aikaa eikä anna siitä kovinkaan positiivista kuvaa.

”Minut kasvatettiin Ruotsissa eräässä kadettilaitoksessa. Opettajat ja toverit, kaikki, joita tapasin, tekivät pilkkaa minun ruotsin kielen ääntämisestäni, sain haukkumanimen *finntamp*. Noista ihmisistä, jotka eivät olleet meitä etevämpiä, me olimme muka raakalaisia. He koettivat laskea pilaa meistä suomalaisista ja pyrkivät asettumaan tuolle korkeammalle kannalle, joka erottaa herran orjasta.”³⁵

Tämä ilmeisesti asiayhteydestään irroitettu muistelmakatkkelma antaa väärän kuvan Sprengtportenin suhtautumisesta omaan koulutukseensa. Jos henkilökohtaiset kokemukset olisivat olleet yksinomaan kielteiset, Sprengtporten tuskin olisi myöhemmin ryhtynyt uudistamaan Ruotsin upseerikoulutusta siten kuin sitten tapahtui. Todennäköistä on, että hän myös menestyi kadettikoulun opinnoissaan hyvin. Koulu tosin jäi kesken mutta hänestä itsestään riippumattomista syistä.³⁶ Kuten tunnettua Sprengtportenista tuli myöhemmin korkea-arvoinen ja menestyksekkäs upseeri. Lisäksi hänestä tuli suomalaisen upseerikoulutuksen luoja ja edelläkävijä sekä teoreettisella että käytännön tasolla, Ruotsin valtakunnan ensimmäisen vakinaisen kadettikoulun perustaja ja alan huomattavin edustaja Pohjoismaissa. Hän piti järjestelmällistä upseerikoulutusta jopa niin tärkeänä, että aloitti omilla varoillaan tätä koskevan kokeilun, kun hänen esittämänsä uudistukset eivät aluksi saaneet kannatusta.³⁷ Kuten jäljempänä selvitetään, Sprengtportenin suunnittelema ja luoma koulu oli samanlainen sisäoppilaitos kuin se, missä hän itse oli saanut koulutusta. Kaikesta Adolf Fredrikin kadettikoulun oppilaista juuri Sprengtporten osasi parhaiten arvostaa ja hyödyntää saamaansa oppia.³⁸

Tämän tutkimuksen kannalta olennainen kysymys on, esiintyikö Adolf Fredrikin kadettikoulussa pennalismia tai initiaatiota. Käytettävissä olevat muistelmat ja kuvaukset eivät anna näihin kysymyksiin suoraa vastausta, mutta ne kertovat yhtä ja toista tuon oppilaitoksen sosiaalisesta rakenteesta. Tämän perusteella edellytykset ainakin pennalismiin olivat olemassa. Johtiko pennalismi initiaatioon vai ei, on vaikeammin pääteltävissä. Sen sijaan initiaatio sosialisatioon on tuskin voinut tulla kysymykseen.

Adolf Fredrikin kadettikoulu oli myöhempienkin kadettikoulujen ja muidenkin sisäoppilaitosten tapaan suljettu, totaalinen laitos. Perusroolit olivat opettajien ja oppilaiden ja tämä dualistinen malli toistui alemman, oppilasryhmän sisällä. Tässäkin tapauksessa oppilaat oli jaettu kahtia vanhempiin ja nuorempiin huolimatta siitä, että koulussa oli luokkia enemmän kuin kaksi — opiskelihan esimerkiksi Sprengtporten siellä neljä vuotta saamatta opintojaan päätökseen. Käytettävissä olevista tiedoista ei ilmene minkä luokkien oppilaat edustivat vanhempia ja minkä nuorempia. Kuten edellä ilmeni, vanhemmille oppilaille oli virallisestikin annettu valtaa nuorempiin nähden, joten pennalismille ei todellakaan ollut estettä. Kun nuoremmat sitten vielä asuivat tuvissa vanhemman kadetin valvonnan alla, merkitsi tämä sitä, että ainakaan öisin ei paikalla myöskään ollut opettajakunnan edustajia kontrolloimassa vanhempien mahdollista vallankäyttöä. Voitaisiin myös ajatella,

että se huono kohtelu, jota Sprengtporten valittaa koulussa saaneensa osakseen, olisikin ollut ainakin osittain pennalismia. Näin Sprengtportenin kiusallista huomiota herättänyt suomalaisuus olisi ollut vain tekosyy, jonka puuttuessa pennalismia olisi joka tapauksessa harjoitettu jollakin muulla verukkeella. Mitään vahvistusta tällaiselle tulkinnalle ei kuitenkaan voida löytää.

Liittyikö tähän mahdolliseen pennalismiin Adolf Fredrikin kadettikoulussa myös initiaatio eli hyväksyivätkö vanhemmat kadetit uhrinsa jossakin vaiheessa vertaisina joukkoonsa, on kysymys, johon käytettävissä olevien niukkojen tietojen perusteella on turha lähteä etsimään vastausta.

Sprengtportenin perustama *Haapaniemen kadettikoulu* oli varsinaisista (maavoimien) kadettikouluista ensimmäinen Pohjoismaissa ja kolmentoista vuoden ajan ainoa laatuaan Ruotsin valtakunnassa, kunnes Karlbergiin Tukholman lähelle — tätäkin Sprengtporten oli ehdottanut — perustettiin v. 1792 valtakunnan toinen kadettikoulu. Haapaniemen koulu Rantasalmella aloitti virallisesti toimintansa v. 1779. Jo tätä ennen Sprengtporten oli antanut yksityistä opetusta upseerioppilailleen Brahelinnan everstinpuustellissaan Ristiinassa. V. 1780 koulu toimi väliaikaisesti Kuopiossa ja vasta vuodesta 1781 Haapaniemessä, missä toiminta jatkui Ruotsin vallan loppuun asti ja edelleen autonomian ajan alussa toisen valtakunnan sotalaitoksen osana.³⁹

Sprengtportenin alkuperäisen ehdotuksen mukaan koulun varsinaisena tarkoituksena oli Savon ja Karjalan ruotusotaväen ja uuden värvätyn miliisin upseeritarpeen tyydyttäminen. Kun kuningas Kustaa II hyväksyi ehdotuksen, Sprengtporten itse oli jo eronnut Savon prikaatin päällikkyydestä eikä siten suoranaisesti osallistunut aikaansaamansa sotakoulun käynnistämiseen, vaikka antoikin kirjeitse tätä koskevia ohjeita. Haapaniemen rakennustöitä johti linnoitusupseeri Samuel Möller, joka oli toiminut jo Brahelinnan kadettikursseilla opetusupseerina ja josta sitten tuli uuden koulun pitkäaikainen johtaja ja opettaja. Hän johti koulua kaksikymmentä vuotta ja toimi opettajana vielä tämän jälkeen. Haapaniemen kadettikoulun perustava idea, koulua koskevat suunnitelmat sekä resurssit niiden toteuttamiseksi olivat Sprengtportenin aikaansaannosta, mutta Samuel Möller oli se mies, joka käytännössä toteutti tämän kaiken.⁴⁰

Kouluun otettiin Savon ja muidenkin maakuntien aatelissukujen 13–15 -vuotiaita poikia mutta myös aatelittomia. Alkuaikoina pyrkijöiltä vaadittiin vain luku- ja kirjoitustaito, neljä laskutapaa sekä katkismuksen tuntemus. Aluksi pääsytestintä oli muodollisuus, mutta myöhemmin sillä oli ratkaiseva merkitys, ja lisäksi vaadittiin tietoja myös historiasta, maantieteestä ja geometriasta. Varsinaisia oppilaspaikkoja oli kuusitoista, mutta lisäksi oli lupa ottaa kahdeksan ylimääräistä kadettia. Jälkimmäiset saivat koulussa vain vapaan majoituksen ja opetuksen kun taas edelliset saivat lisäksi ilmaisen vaatetuksen, varustuksen, muonituksen ja lääkärinhuollon. Koulu ei luonnollisestikaan — oppilaathan olivat vielä lapsia — ollut pelkästään sotakoulu vaan samalla yleissivistävä oppilaitos, ja opetusaineet jakaantuvatkinkin yleisiin ja sotilasaineisiin, joiden lisäksi oppilaille annettiin liikuntakasvatusta sekä tuleville upseereille välttämätöntä oppia joustavan käytöksen ja seurustelutaidon aloilla. Kurssi kesti neljä vuotta, mutta heikommin menestyneillä oli mahdollisuus jäädä kouluun yhdeksi ylimääräiseksi vuodeksi. Myös eräät poikkeuksellisen etevät kadetit saivat tilaisuuden jäädä ylimääräiseksi vuodeksi kouluun kehittämään taitojaan ja toimimaan apuopettajina. Kukaan ei saanut viipyä koulussa kuut-

ta vuotta pitempään. Opettajia oli kahdeksan. Opetuskielenä oli oppilaitten äidinkieli, ruotsi, mutta oppilaita kehoitettiin käyttämään keskenään suomen kieltä, jotta he tulevaisuudessa pystyisivät kommunikoimaan alaiensa kanssa.⁴¹

Haapaniemen kadettikoulun toiminta oli ehtinyt jo vakiintua, kun sodan puhkeaminen v. 1788 keskeytti sen. Opettajakunta ja vanhemmat kadetit lähetettiin joukko-osastoihin. Tätä ennen koulusta oli ehtinyt valmistua noin viisikymmentä nuorta upseeria. Sotavuodet osoittivat vakuuttavasti, että koulusta oli ollut hyötyä, ja niinpä opetus aloitettiin välittömästi uudelleen rauhan palattua v. 1791. Koulutus jatkui nyt väliaikaisesti pääosin entisten suuntaviivojen mukaisesti, kunnes v. 1798 saatiin uudet toimintaohjeet. Tällöin, samoin kuin heti sodan jälkeen, tapahtui mm. koulun taloudenpidon ja oppilaspaikkojen määrissä eräitä vähäisiä muutoksia, joita ei ole tarpeen selostaa tässä. Mainittakoon, että heti sodan jälkeen poistettiin aikaisemminkin joustavasti sovellettu määräys, joka kielsi ottamasta kouluun muita kuin aatelista syntyperää olevia poikia. Vaikka aatelittomien oppilaitten määrä nyt lisääntyikin, pysyivät aateliset edelleen enemmistönä. Vuoden 1798 uusien määräysten mukaan kadeteiksi tuli ottaa 13-vuotiaita, ennen kaikkea valtakunnan palveluksessa ansioituneiden varattomien upseerien ja virkamiesten poikia kaikkialta Suomesta. Tällä kaudella kouluun tuli myös joitakin ruotsalaisia kadetteja. Kadeteista muodostettiin kaksi yksikköä, Kuopion ja Heinolan komppaniat, ja koko kurssi kesti neljä vuotta. Vakainaisia opettajia oli seitsemän.⁴²

Koulu jatkoi suurin piirtein näiden toimintalinjojen mukaan Ruotsin vallan ajan loppuun asti, joskin eräitä pääosin opetusohjelmia koskevia muutoksia tapahtui. Samuel Möller sai eron koulun johtajan tehtävistä v. 1800. Koulu alkoi vähitellen laajeta vuosisadan vaihteen jälkeen, kun ylimääräisten eli maksavien kadettien luku kasvoi tasaisesti. Suomen sodan puhjetessa v. 1808 kadettien kokonaismäärä oli 49. Sodan syttyminen merkitsi Haapaniemen kadettikoulun toiminnan päättymistä. Opettajat ja muu päällystö komennettiin joukko-osastoihinsa ja kadetit kotiutettiin. Ruotsalaiset kadetit lähetettiin kotimaahansa, jossa he jatkoivat opiskeluaan Karlbergin kadettikoulussa tai astuivat armeijaan. Muutamat vanhimmista suomalaisista kadeteista osallistuiivat sotaan suomalaisissa joukko-osastoissa.⁴³

Suomen sota 1808–09 osoitti selvästi Haapaniemen sotakoulun merkityksen. Haapaniemessä oli vuosina 1780–1808 opiskellut kaikkiaan noin 210 nuorukaista, joista yli 130 osallistui sotaan upseeritehtävissä. Näiden upseerien merkitys oli suurempi kuin mitä tästä lukumäärästä voisi päätellä, sillä he olivat saaneet huomattavasti paremman peruskoulutuksen kuin muu päällystö. Tosin entisten Haapaniemen kadettien osuus ylemmän päällystön joukossa jäi vähäiseksi johtuen heidän suhteellisen nuoresta iästään. Vain kaksi ehti yletä everstiksi asti, kun sen sijaan valtaosa saavutti korkeintaan majurin tai kapteenin arvon.⁴⁴

Niistä noin 120:stä Haapaniemestä valmistuneesta upseerista, jotka selviytyivät hengissä sodasta, viitisenkymmentä siirtyi sodan jälkeen Ruotsin palvelukseen. Lähes puolet jäljelläolevista, eli 34, värväytyi v. 1812 muodostettuihin suomalaisiin joukkoihin. Kymmenkunta siirtyi upseerinvirkoihin Venäjälle. Eräiden Suomessa siviilielämän palvelukseen siirtyneiden entisten kadettien ohella juuri viimeksimainittu joukko menestyi uusissa valtiollisissa oloissa keskimäärin kaikkein parhaiten, ja eräät sen edustajista siirtyivät takaisin Suomeen luotuaan Venäjällä itselleen loistavan sotilasuran. Näillä korkea-arvoisilla upseereilla tuli olemaan ratkaisevan tärkeä merkitys autonomisen Suomen sotalaitoksessa upseerikoulutus mukaanlukien.⁴⁵ Mahdollisten upseerikoulutusta koskeneiden sisäoppilaitosperinteiden jatkuvuuden

kannalta ei ollut yhdentekevää, että he olivat entisiä Haapaniemen kadetteja. Vastaavanlaisia vaikutusmahdollisuuksia ei ollut v. 1812 perustettuihin suomalaisiin värvätyihin joukko-osastoihin sijoittuneilla upseereilla.

Haapaniemen kadettikoulun sisäistä elämää ja sosiaalisia oloja on kuvannut Gregori Adolfson Aminoff, joka itse oli kadettina vuosina 1798—1804.⁴⁶ Hän mainitsee erityisesti, ettei koulussa esiintynyt pennalismia, vaan että oppilaat ja opettajat olivat kuin samaa perhettä. Aminoffin mukaan opettajien hiljaisella suostumuksella perustettiin kuitenkin kadettien keskuuteen ns. ”vanhempien raati” (de äldres råd), joka puuttui oppilaitten eräisiin rikkomuksiin ja joskus rankaisikin niistä, nimittäin rikkomuksista, jotka olivat sen laatuista, ettei niistä haluttu ilmoittaa valvojalle (uppsyningsman) eikä muille opettajille. Valvomalla näin kadettien käyttäytymistä tiukasti myös koulun ulkopuolella tukahdutettiin Aminoffin mukaan alkuunsa monia pahoja taipumuksia, jotka muuten — jos ne olisi annettu päällystön selvitettäväksi — olisivat voineet aiheuttaa vakavia seurauksia syyllisen tulevaisuudelle. Kerrojan mukaan tämä omatoimisesti perustettu tuomioistuin saavutti niin paljon luotamusta, että vieläpä opettajat kertoivat usein kaikessa hiljaisuudessa raadin jäsenille ilmiöistä, joihin he joko itse eivät halunneet puuttua tai katsoivat niihin puuttumisen vahingolliseksi syyllisen tulevaisuudelle.⁴⁷

Haapaniemen kadettikoulun historiaa tutkineen Sigurd Nordenstrengin arvelun mukaan tämä ”vanhempien raati” olisi vähitellen kehittynyt Samuel Möllerin v. 1794 käyttöön ottamasta eräänlaisesta kadettien itsehallintojärjestelmästä. Mainittuna vuonna Möller nimitti viisi etevimmistä vanhemmista kadeteista adjutanteikseen, joiden tuli valvoa järjestystä kadettikunnassa. Näiden tuli mm. iltahuudon jälkeen kierrellä tuvissa tarkastamassa, että valot oli sammutettu sekä raportoida säännöllisesti kadettien ahkeruudesta.⁴⁸ Mikäli tämä arvelu pitää paikkansa, se vain vahvistaa Aminoffin mainintaa, jonka mukaan raati oli perustettu ”opettajien hiljaisella suostumuksella”.

Gregori Aminoffin todistus, ettei Haapaniemen kadettikoulussa esiintynyt pennalismia, on saanut useat tutkijat vakuuttuneiksi. Tätä lausuntoa lainaa Nordenstrengin ohella toinenkin koulun historiikin kirjoittaja, E. S. Tigerstedt. Myös itsenäisyttämme edeltäneen ajan suomalaisen upseerikoulutuksen historian kirjoittaja Tauno Kuosa toteaa, ettei Samuel Möller suvainnut koulussaan minkäänlaista ”simputusta”, mikä käsitys ei myöskään voine perustua muuhun kuin em. Aminoffin kuvaukseen. Nämä kolme historioitsijaa tuovat kaikki Aminoffin tavoin ja aivan ilmeisesti hänen kuvaukseensa perustuen heti samassa yhteydessä esiin vanhempien raadin toiminnan.⁴⁹ Kun siis muita primaarilähteitä ei ole, on Aminoffin kuvaus syytä ottaa yksityiskohtaisesti tarkasteltavaksi.

Aminoffin väitettä, jonka mukaan koulussa ei olisi esiintynyt lainkaan pennalismia, ei ole syytä hyväksyä kritiikittömästi, sillä ei ole tiedossa, mitä hän tarkasti ottaen on pennalismilla tarkoittanut. Toisaalta ei myöskään ole syytä väheksyä sitä seikkaa, että hän on tässä yhteydessä käyttänyt nimenomaan kyseistä ilmaisua. Tämä lienee varhaisin upseerikoulutuksen tai yleensä sotilaselämän pennalismia koskeva maininta Pohjoismaissa. Tosin tämä maininta on negatiivinen.⁵⁰

Ratkaisuun on jälleen pyrittävä tarkastelemalla koulun sosiaalista rakennetta. Se on ollut Haapaniemessä hyvin samanlainen kuin aikaisemmin Aadolf Fredrikin kadettikoulussa. Koulu on ollut sisäoppilaitos, suljettu yhteisö, jossa perusrooleja ovat olleet opettajien ja oppilaiden roolit. Tämä dualistinen jako on jälleen toistu-

nut alemman, oppilasryhmän, sisällä jakona vanhempiin ja nuorempiin kadetteihin. Ja jälleen voidaan havaita, kuinka tässä on toteutettu jako kahtia huolimatta siitä, että koulu oli nelivuotinen. Kuvauksista ei ilmene, minkä luokkien kadetit kuuluivat vanhempiin ja minkä nuorempiin. Joka tapauksessa sosiaaliset edellytykset pennismin esiintymiselle olivat selvästi olemassa, ja niitä vain vahvisti se, että vanhemmille kadeteille oli virallisesti annettu käskyvaltaa nuorempien suhteen ja vielä epävirallisesti annettu lisää ”opettajien hiljaisella suostumuksella”.

Kuvauksissa mainittu toverituomioistuimien ”vanhempien raati” ja opettajien sille uskomat tehtävät ovat varsin varhainen ilmentymä myöhemmin hyvinkin yleisille käsityksille tällaisen itsehallinnon ja toverikasvatuksen jalostavasta merkityksestä sotilaskoulutuksessa mutta myös kaikessa muussakin kouluelämässä, eritoten sisäoppilaitoksissa. Äärimmäisyyteen vietynä tämä käsitys johti sotilaselämässä myöhemmin ns. kollektiivirangaistusten käyttöön: uskottiin, että esimiehen tuli rangaista erinäisistä rikkomuksista mieluiten joukkoa luottaen siihen, että joukko puolestaan huolehtisi varsinaisen oikean syyllisen tai oikeiden syyllisten rankaisemisesta toverirangaistuksin (sakinhivutus jne.). Nykyisin sekä kollektiivi- että toverirangaistukset ovat kiellettyjä puolustusvoimissamme.

Tällainen ajattelu pitää sisällään myös sen käsityksen, ettei esimiesten tulisi puuttua alaistensa joukon sisäiseen kurinpitoon. Tästä taas seurasi, ettei katsottu esimiehelle soveliaaksi puuttua muuhunkaan tämän joukon sisäiseen elämään eikä siten mm. pennismiin. Vaikka pennismi ja toverirangaistukset ovat kaksi kokonaan eri asiaa, on toverirangaistusten hyväksyminen näin mahdollisesti voinut olla osaltaan luomassa myös pennismielle suotuisia olosuhteita.

Jos pennismiä on esiintynyt Haapaniemen kadettikoulussa, on vaikea päätellä, olisiko kyse ollut initiaatioon johtavasta vai johtamattomasta pennismistä. Heijastumisteorian mukaan olennainen seikka tämän suhteen on se, oliko koulun opettajien ja oppilaiden perusröoliiryhmien välillä ylittämätön kuilu useiden totaalisten laitojen tapaan vai puuttuiko tämä kuten entisajan yliopistoissa. Ylimmän luokan oppilaat suorittivat koulussa vuosittain tutkintonsa, mutta heitä ei tässä yhteydessä ylennetty upseereiksi ja siten opettajiensa veroisiksi. Loppututkinnon jälkeen valvoja suositteli kuninkaalle sopiviksi katsomiensa kadettien nimittämistä upseereiksi, ja useimmiten tämän arvon saavuttaminen edellytti vielä melkoista odotusta sekä erinäisiin käytännön harjoituksiin osallistumista.⁵¹ Näin ollen myöskään ne muuttamat kaikkein etevimmistä loppututkinnon suorittaneista kadeteista, jotka saivat jäädä vuodeksi kouluun ja toimia apuopettajina, eivät olleet upseereita eivätkä opettajien ryhmän täysivaltaisten jäsenten vertaisia vaan jatko-opintoja suorittavia kadetteja.⁵²

Koska koulun sosiaalisen järjestelmän puitteissa ei näytä tapahtuneen initiaatiota sosialisointiin, ei myöskään mahdollinen oppilasryhmän sisäinen pennismi liene johtanut initiaatioon. Mikäli kuitenkin opettajat olisivat katsoneet nämä apuopettajat vertaisikseen ja hyväksyneet heidät ryhmänsä täysivaltaisiksi jäseniksi, olisi se merkinnyt sitä, että näiden oppilaiden perusröoli yhteisössä olisi muuttunut ja olisi tapahtunut initiaatio sosialisointiin. Tällöin heijastumisteorian mukaan myös oppilasryhmän sisäistä mahdollista pennismiä olisi seurannut initiaatio.

Kahden edellä esitetyn lisäksi on olemassa myös kolmas mahdollisuus, se, että nämä apuopettajat eivät kuuluneet sen paremmin opettajien kuin oppilaittenkaan ryhmään vaan heidän katsottiin muodostaneen entisajan yliopistojen maistereihin verrattavan oman perusröoliiryhmänsä näiden kahden välillä. Tämä olisi merkinnyt

joka tapauksessa perusrööliryhmien välisen kuilun puuttumista ja akateemiseen maailmaan verrattavissa olevan initiaation — tässä tapauksessa initiaation sosiaalisaatioon — mahdollista esiintymistä ja samalla mahdollisen oppilasryhmän sisäisen pennalismien johtamista koko järjestelmän mallin mukaisesti initiaatioon. Näin tämä kolmas vaihtoehto ei initiaation ja pennalismien osalta olisi olennaisesti eronnut toisesta.

Kaikki edellä esitetty on tietysti vain spekulatiota. Täysin mahdollista, jopa todennäköistä, on, että Gregori Aminoff on ollut oikeassa väittäessään, ettei kouluksa todellakaan esiintynyt minkäänlaista pennalismia. Jos näin on, on todettava, että kaikki mahdolliset sosiaaliset edellytykset pennalismille oli jo Ruotsin vallan ajalla luotu. Nämä edellytykset säilyivät ennallaan koulun jatkaessa toimintaansa autonomian ajalla Venäjän sotalaitokseen kuuluvana, ja viimeistään tällöin ja näistä edellytyksistä pennalismi sitten syntyi.

Lopuksi on syytä lyhyesti tarkastella myös valtakunnan toista, v. 1792 Ruotsissa perustettua *Karlbergin kadettikoulua*. Tämä koulu oli Ruotsin vallan loppuaikoina 16:n vuoden ajan toiminnassa yhtä aikaa Haapaniemen koulun kanssa, joten on mahdollista, että koulujen välillä esiintyi jonkinlaista vuorovaikutusta, millä puolestaan olisi saattanut olla merkitystä näissä oppilaitoksissa mahdollisesti esiintyneen pennalismien muotojen kannalta. Karlbergin kadettikoulu oli aikanaan hyvinkin kuuluisa pennalismistaan, ja tätä ilmiötä on tutkinut mm. Mats Rehnberg. Valitettavasti sekä hänen että muidenkin tutkijoiden löytämät esimerkit tästä pennalismista ovat vasta vuoden 1808 jälkeiseltä ajalta,⁵³ jolloin Suomi ei enää ollut Ruotsin yhteydessä, joten ne eivät kuulu tämän tutkimuksen piiriin.

Näiden kahden koulun välillä näyttää todellakin olleen vuorovaikutusta mutta lähes yksinomaan yksisuuntaisesti Haapaniemestä Karlbergiin. Tämä näkyy selvästi, jos tarkastellaan Haapaniemen koulun opettajien ja oppilaitten matrikkeliä. Vain yksi Haapaniemen koulun päällystön (1801) kuuluneista upseereista oli ollut vastaavassa asemassa aikaisemmin Karlbergissa (1799).⁵⁴ Samoin vain yksi Haapaniemen opettajista (1801) toimi myöhemmin opettajana Karlbergissa (1808—14).⁵⁵ Tämä opettaja oli entinen Haapaniemen kadetti, ja hänen lisäksi peräti seitsemän muuta entistä Haapaniemen kadettia toimi myöhemmin Karlbergissa opettajana tai upseerina.⁵⁶ Sen sijaan kukaan Haapaniemen päällystöstä tai opettajista ei ollut entinen Karlbergin kadetti.⁵⁷ Edellisten lisäksi peräti 15 Haapaniemessä opiskelunsa aloittanutta kadettia jatkoi opiskeluaan edelleen kadetteina Karlbergissa. Näistä kahdeksalla oli koulun vaihtoon syynä v. 1808 syttynyt sota, mutta muut olivat vaihtaneet koulua eri vuosina jo aikaisemmin.⁵⁸ Sen sijaan kukaan Haapaniemen kadeteista ei ollut aikaisemmin ollut kadettina Karlbergissa.⁵⁹

Kun Haapaniemen kadettikoulu muissakin suhteissa oli ollut yhtenä esikuvana Karlbergin koulua perustettaessa,⁶⁰ ei olisi lainkaan mahdotonta, että tästä seikasta tietoiset edellisestä tänne siirtyneet upseerit olisivat tuoneet mukanaan vanhan koulunsa oppilaiden ”itsehallintojärjestelmän” tähän mahdollisesti liittyneine pennalismineen. Vielä todennäköisempää on, että pennalismi olisi siirtynyt Haapaniemestä Karlbergiin koulua vaihtaneiden kadettien välityksellä. Ajateltakoonpa vain tilannetta sen — tässä muuttaneiden joukossa ilmeisesti enemmistön muodostaneen — kadettiryhmän kannalta, joka Haapaniemessä oli nuorempina kadetteina ollut uhrin asemassa mutta kuului koulun vaihdon jälkeen vanhempien kadettien ryhmään. Huomattavaa on myös, että ensimmäinen Karlbergin pennalismia koskeva tieto on

vuodelta 1810, siis lähes välittömästi Suomen sodan syttymisestä johtuneen kadettien joukkomuuton jälkeen. Elleivät muuttaneet kadetit vielä Haapaniemessä olleet tutustuneet pennialismiin, he siten joutuivat tutustumaan tähän ilmiöön ainakin Karlbergissa. Kysymys ei tuolloin myöskään ollut mistään yksittäisistä tai poikkeuksellisista tapauksista, sillä kuvauksen mukaan vanhempien kadettien tyrannia tuolloin oli huipussaan.⁶¹ On näin ollen täysin mahdollista, että myöhemmin kuuluisa Karlbergin pennialismi oli ainakin osittain peräisin Haapaniemestä.

Pennialismi ei tietenkään voi siirtyä yhteisöstä toiseen, elleivät sosiaaliset edellytykset vastaanottavassa yhteisössä ole ilmiön menestymiselle suotuisat. Jos nämä sosiaaliset edellytykset taas ovat suotuisat, syntyy pennialismia helposti myös omaperäisesti ja ilman ulkopuolista vaikutusta tai ainakin ilman, että ulkopuolisen vaikutuksen osuus tässä prosessissa olisi mitenkään merkittävä. Merkittävä tämä ulkopuolinen vaikutus on sen sijaan pennialismin ulkonaisten muotojen ts. yksittäisten pennialististen tapaelementtien siirtymisen kannalta. Kun kuitenkin Haapaniemen mahdollisen pennialismin ulkonaisista muodoista ei tiedetä mitään, ei tältä pohjalta voida tehdä minkäänlaisia johtopäätöksiä.

Silloin, kun jonkun yhteisön sosiaalinen rakenne on suotuisa pennialismille, ei ulkopuolisten vaikutteiden suinkaan tarvitse olla peräisin toisesta läheskään samantaisesta yhteisöstä. Kun edellä on pohdittu Haapaniemen ja Karlbergin kadettikoulujen pennialismin mahdollista vuorovaikutusta, tämä ei tietenkään kummankaan koulun osalta sulje pois muita mahdollisuuksia. Kummassakin koulussa vaikuttaneet upseerit ja opettajat olivat käyneet kouluja ja opiskelleet yliopistoissa sekä Ruotsin valtakunnassa että muualla Euroopassa. Kun pennialismi oli yleinen ilmiö tuon ajan kouluissa ja yliopistoissa,⁶² on vaikutteita kadettikoulujen mahdollisen pennialismin muotoihin voitu aivan hyvin saada myös tätä kautta. Myös käsityöläisammattikuntien pennialismin ja initiaatiotapojen vaikutus ainakin välillisenä on otettava lukuun, onhan näiden selvästi todettu vaikuttaneen mm. ylioppilaitten initiaatiomenoihin ja pennialismiin.⁶³ Suomen ja Haapaniemen kadettikoulun osalta ansaitsee erityisesti tulla mainituksi, että Samuel Möller oli suorittanut maisterin tutkinnon Turun akatemiassa,⁶⁴ missä tunnetusti esiintyi pennialismia ja initiaatiomenoja.⁶⁵ Sama pätee myös koulun toisen huomattavan upseerikouluttajan ja Möllerin työn jatkajan Otto Kaarle von Fieandtin suhteen.⁶⁶

2. Autonomian aika Suomessa

Suomalaiset joukko-osastot

Porvoon valtiopäivillä 1809 säädetyt pyysivät, että Suomen ei tarvitsisi asettaa sotaväkeä viiteenkymmeneen vuoteen. Tähän pyyntöön Aleksanteri I suostuikin. Vanha ruotujakolaitos periaatteessa kuitenkin säilytettiin, mutta vakinainen sotaväki, rykmentit ja pataljoonat, hajotettiin v. 1810. Vain upseerit ja alipäällystö saivat pitää virkatalonsa kuolemaansa asti, ja heille myönnettiin eläke. Sen sijaan miehistö häädettiin torpistaan. Suomen puolustus oli jonkin aikaa yksinomaan venäläisten käsissä.⁶⁷

Napoleonin sotien aikana v. 1812 muodostettiin kolme suomalaista värvättyä jääkärirykmenttiä. Ne muutettiin tarkka-ampujapataljooniksi v. 1827 mutta lakkautettiin jo v. 1830. Tätä ennen, v. 1817 oli 3. eli Viipurin rykmentin 1. pataljoonasta erotettu 150 miestä erityiseksi harjoituskomennuskunnaksi Parolan leirille. Eri väli-

vaiheiden jälkeen tästä muodostettiin v. 1824 Helsinkiin 500-miehinen Suomen opetustarkka-ampujapataljoona, joka sitten viisi vuotta myöhemmin sai Suomen henkivartiövän tarkka-ampujapataljoonan nimen ja arvon. Tämä ”Suomen kaarti” osallistui sota- ja rankaisuretkiin Suomen ulkopuolelle Puolassa, Unkarissa ja Liettuassa 1830-, 40- ja 50-luvuilla sekä Turkin sotaan 1870-luvulla.⁶⁸ Värväämällä muodostettiin Helsinkiin vielä kaksi meriväen osastoa, ensimmäinen 1000-miehinen ns. meriekippaasi v. 1830 ja toinen 500-miehinen v. 1854, joka kuitenkin lakkautettiin jo kaksi vuotta myöhemmin. Turkuun perustettiin v. 1846 vielä värvätty 1000-miehinen krenatööritarkka-ampujapataljoona. Se muutettiin Opetustarkka-ampujapataljoonaksi v. 1857 ja lakkautettiin kaksi vuotta myöhemmin.⁶⁹

Ei ehtinytkään kulua viittäkymmentä vuotta, kun *ruotuväkijoukot* jälleen herätettiin henkiin. Tämä tapahtui Itämaisen sodan laajetessa Suomenkin rannikolle. Tällöin kaksi ruotua yhdessä varusti miehen. Näistä muodostettiin v. 1854–55 yhdeksän tarkka-ampujapataljoonaa: Turun, Vaasan, Oulun, Kuopion, Mikkelin, Hämeenlinnan, Porin, Uudenmaan ja Viipurin pataljoonat. Näitä pidettiin jonkin aikaa koossa, mutta v. 1867 ne jälleen hajotettiin. Tätä ennen oli hajotettu muutkin suomalaiset joukot paitsi Kaartin pataljoona (Suomen kaarti) ja ensimmäinen meriekippaasi, joista jälkimmäinenkin lakkautettiin v. 1880.⁷⁰

1870-luvulla alkoi yleisen asevelvollisuuden periaate voittaa alaa Euroopassa. Myös Venäjällä ja Suomessa asetettiin komiteat pohtimaan kysymystä ja myönteiseen ratkaisuun päädyttiin vielä samalla vuosikymmenellä (Venäjällä 1874 ja Suomessa 1878). Suomen osalta asevelvollisuuslaki astui voimaan 1881. Sen mukaan Suomi ylläpiti omia sotavoimia, joiden vahvuus rauhan aikana oli 5000 miestä. Kaikki 21 vuotta täyttäneet miehet olivat asevelvollisia 40 vuoden ikään saakka. Nuorimmasta ikäluokasta otettiin vuosittain arvalla tarpeellinen täydennys. *Vakinaisessa väessä* palvelusaika oli kolme vuotta, kansakoulun käyneille kuitenkin kaksi vuotta, keskiopiskoulun tai opettajaseminaarin käyneille puolitoista vuotta ja ylioppilaille yksi vuosi. Kelpoisuusehdot täyttäneistä ne, joita arpa ei määrännyt vakinaiseen palvelukseen, olivat *reservissä* ja joutuivat palvelemaan kolmena kesänä yhteensä kolme kuukautta. Sekä nämä reserviläiset että vakinaisen väen käyneet pysyivät reserviväen kirjoissa kunnes tulivat olleeksi joko reservissä tai vakinaisessa väessä ja reservissä yhteensä viisi vuotta. Tämän jälkeen kummatkin siirrettiin *nostoväkeen*, jossa he olivat 40 vuoden ikään saakka.⁷¹

Kaartin pataljoona muutettiin nyt asevelvolliselle pohjalle, ja vakinaisen väen joukko-osastoiksi perustettiin tämän lisäksi Uudenmaan, Turun, Vaasan, Oulun, Kuopion, Mikkelin, Hämeenlinnan ja Viipurin tarkka-ampujapataljoonat. Asevelvollisten pääosa sai kuitenkin koulutuksensa reservikomppanioissa. Maa jaettiin kahdeksaan pataljoonan reservipiiriin, joihin kuului kaikkiaan 32 reservikomppaniaa. Näissä palveli vuosittain yhteensä keskimäärin 6450 palvelukseen hyväksytyistä 8270 miehestä eli 78 %. Tämä kansallinen sotaväkemme käsitti aluksi pelkästään jalkaväkeä, kunnes Lappeenrantaan perustettiin 1889 Suomen rakuunarykmentti vakinaisen väen joukko-osastoksi.⁷²

Ns. routavuosina oli venäläisen hallinnon pyrkimyksenä sulattaa Suomen kansallinen sotaväki Venäjän armeijaan. Tätä Suomen säädetyt kuitenkin vastustivat ja seurauksena oli, että hallitsija määräsi v. 1901 tarkka-ampujapataljoonat ja Suomen rakuunarykmentin hajotettavaksi. Jäljelle jäi vain Kaartin pataljoona, joka sekin lakkautettiin 1905. Reserviläisiä ei luonnollisestikaan enää kutsuttu palvelukseen. Näin Suomi oli ilman omaa sotaväkeä Venäjän vallan loppuun asti.⁷³

Autonomian aikaiselle sotalaitoksellemme oli tyypillistä vaihtelevuus ja siitä joh-
tuva epäyhtenäisyys, perustuihan se ensin värvättyyn ammattisotaväkeen, sitten
vanhaan ruotujakolaitokseen ja lopulta yleiseen asevelvollisuuteen. Epäyhtenäisyyt-
tä viimeisessä vaiheessa lisäsi vielä se, että vakinainen väki ja reserviväki saivat
koulutuksensa täysin erillään toisistaan. Edelleen autonomiakauden kuluessa myös
tämän sotaväkemme koko vaihteli varsin merkittävästi. Jatkuvuutta pitivätkin yllä
vain Suomen kaarti ja kadettikoulu. Näistä jälkimmäistä käsitellään erikseen upsee-
rikoulutusta koskevassa luvussa. Kaartin pataljoonankin (ent. Suomen kaarti) osalta
on todettava, että joukko-osasto muuttui nimen säilymisestä huolimatta täysin, kun
se muutettiin värvätystä asevelvolliseksi. Näistä syistä johtuen seuraavassa on syytä
lähteä tarkastelemaan sotaväkemme oloja ja sotilaselämää erikseen värvätystä, ruo-
tujakoisessa sekä asevelvollisessa vakinaisessa ja reserviväessä. Vasta tällaisen tar-
kastelun jälkeen voidaan nähdä, missä määrin erilaisia tai samanlaisia näiden neljän
erilaisen sotaväen olot ja sotilaselämä ovat olleet ja paljonko niistä löytyy yhteisiä
piirteitä mahdollinen initiaatio ja pennalismi mukaanlukien. Lopuksi voidaan myös
todeta, onko näiden neljän eri sotaväen välillä sittenkin ollut todellista vuorovaiku-
tusta pennalismiin tai initiaation osalta vaiko ei. Pennalismiin ja initiaation esiinty-
misen suhteen ei enää kuitenkaan tarvitse turvautua pelkästään päättelyyn tai olet-
tamuksiin; autonomiakauden sotilailta näistä kummastakin ilmiöstä löytyy kon-
kreettisia tietoja.

Ainakin jonkin verran tietoja sotilaiden palvelusolosuhteista ja sotilaselämästä on
käytettävissä kaikista neljästä autonomiakauden sotaväkityypistä. Osa vanhimmis-
ta tiedoista on kuitenkin ajoittamattomia. Kuvaukset ruotuväestä päättyvät joka
tapauksessa sen lakkauttamiseen 1867 mutta värvätystä väestä ne — suurin osa
näistä on toki ajoitettavissa — jatkuvat tämänkin jälkeen. Tämän vuoksi seuraavas-
sa on päädytty siihen, että tarkastelu aloitetaan ruotujakoisista joukoista huolimatta
siitä, että ensimmäiset värvätetyt joukot olivat toiminnassa näitä ennen.

Selvästi vähiten näitä palvelusolosuhteita ja sotilaselämää koskevia tietoja on säi-
lynnyt ruotujakoisesta sotaväestämme. Tämä ei välttämättä johdu pelkästään siitä,
että kysymys on näinkin varhaisista vuosista (1845—67) vaan myös siitä, että nämä
joukot olivat koossa vain vähän toista vuosikymmentä. Joka tapauksessa vain
Samuli Paulaharju on kahdessa omiin haastatteluihinsa pohjautuvassa kirjassaan
kertonut ruotuväen oloista.⁷⁴ Toisessa näistä on Oulun Tarkk'ampujapataljoonan
harjoituksia Raahen Härkätöörillä käsittelevä jakso, jossa on kaksi mahdollisesti
pennalismiin tai initiaatioon viittaavaa alokasta tarkoittavaa nimitystä *nahkajussi*
ja *jussi*. Näiden tietojen todistusarvo on kuitenkin kyseenalainen, kun otetaan huo-
mioon kuvauksen tapahtuma-aikaan (ennen vuotta 1867) verrattuna myöhäinen
kirjoittamisajankohta (teos ilmestyi v. 1925).

”Parisataa nahkajussia siinä hikipäissään jumppasi, ja monta kertaa pojat saivat nähdä,
kuinka jusseja milloin väännettiin nenästä, milloin kierrettiin korvista — — ”.⁷⁵

Mikäli Paulaharjun kuvauksessa esiintyneet nimitykset kuitenkin todella ovat olleet
käytössä ruotujakoisessa Oulun Tarkk'ampujapataljoonassa, niillä ei ainakaan ollut
mitään tekemistä pennalismiin kanssa. Tätä ei myöskään Paulaharju ole tarkoitta-
nut. Olosuhteet tässä ja muissa ruotuväen joukko-osastoissa olivat tällä kaudella
samanlaiset kuin Ruotsin vallan aikana: joukot olivat koossa vain lyhyitä aikoja

kerrallaan, miehistö ei juurikaan voinut eriytyä iän tai muidenkaan seikkojen perusteella, miehistöön kuuluvat eivät voineet kohota upseereiksi eikä joukko-osasto ollut siviilimaailmasta eristetty taikka ylipäättään muutenkaan oma yhteisönsä. Näin ollen pennalismille ei ollut olemassa vähäisimpiäkään sosiaalisia edellytyksiä. Samoin kuin Ruotsin vallan aikana, lievä tulokkaaseen kohdistunut initiaatio, kuten kiusaaminen tai kestityksen vaatiminen, on ollut mahdollista. Tällaista kiusaamista olisi voinut olla esimerkiksi tulokkaiden nimittely *nahkajusseiksi* tai *jusseiksi*, mutta Paulaharjun kuvauksessa ei ole kysymys vanhemmista ruutusotamiehistä erottuvista tulokkaista vaan kaikista samaan harjoitukseen osallistuvista kahdestasadasta miehestä. Muutenkin tulokkaisiin kohdistuneen initiaation mahdollisuus jää lähes teoreettiseksi, kun otetaan huomioon tämän ruotujakolaitoksen lyhytaikaisuus: kovin monia miesvaihdoksia tuskin ehti tapahtua. Initiaatioon johtavaa pennalismia tai initiaatiota sosialisatioon ei edellä esitetyistä syistä luonnollisestikaan ole voinut esiintyä näissä oloissa.

Autonomian aikaisessa värvätyssä sotaväessä palvelusolosuhteet ja sotilaselämä samoin kuin joukko-osastojen sosiaalinen rakenne olivat toisenlaiset kuin ruotuväessä. Myös tietoja Paulaharjun mainitsemien tapaisista alokkaan nimityksistä on näistä joukoista paljon ruotuväkeä enemmän — niin on tosin muitakin tietoja niiden oloista. Tällaisten nimityksien olemassaololle näissä joukoissa onkin löydettävissä niiden sosiaalisesta rakenteesta johtuvia perusteita. Onkin varsin mahdollista, että kyseiset nimitykset Paulaharjun tekstissä ovat alun perin lähtöisin värvätyn väen piiristä riippumatta siitä onko niitä aikanaan käytetty ruotuväessä vai ovatko niitä myöhemmin haastattelutilanteessa käyttäneet Paulaharjun tiedonantajina toimineet entiset ruutusotamiehet vaiko vasta kirjansa kirjoitusvaiheessa Paulaharju itse.

Värvättyjen joukko-osastojen osalta tietoja vastaavanlaisista alokkaan nimityksistä on eniten Henkivartiöväen Suomen tarkk'ampujapataljoonasta. Valitettavasti nämä tiedot voidaan ajoittaa vain sillä perusteella, että tämän Kaartin pataljoonan edeltäjän nimi esiintyi mainitussa asussa vuodesta 1829 lähtien 1870-luvun alkuun.⁷⁶ Käytössä olleet nimitykset olivat *nahka*, *nahkapoika* ja *nahkajussi*.⁷⁷ Viimeksimainittu nimitys esiintyy myös eräässä Turkin sotaa vuodelta 1877 koskevassa muistelmassa,⁷⁸ mikä osoittaa, että nimitystä käytettiin Suomen kaartissa myös rintamaoloissa. Alokasta sillä kuitenkin tässäkin yhteydessä tarkoitettiin, sillä kyseiseen sotaretkeen osallistui todellakin miehiä, joiden sotilaskoulutus oli jäänyt vain viikon tai parin mittaiseksi ja sotilaalliset taidot sen mukaisiksi.⁷⁹

Vanhimmat tarkasti ajoitettavat tiedot tämän kaltaisesta alokkaan nimittelystä ovat kuitenkin lähinnä pitkäikäisimmästä värvätystä joukko-osastosta, 1. Meriekipaasista (perustettu 1830, v. 1863—80 Suomen Kaaderimeriekippaasi⁸⁰). Nämä tiedot ovat kahdessa saman henkilön kirjoittamassa tätä joukko-osastoa koskevassa muistelmassa. Toinen näistä kertoo oloista vuodelta 1854 — siis vuodelta, jolloin ruotujakoisia joukkoja vasta alettiin perustaa — ja toinen kuvaa niitä yleisemmin ennen vuotta 1862. Seuraava katkelma on edellisestä.

”Kylläpä teistäkin aikaa myöten tulee kunnan matruuseja kun olette aikanne olleet ”nahkapoikina”, jotta moukkamaisuus oikein on tullut teistä ulospuristetuksi. — —”

Olin juuri tullut niin rohkeaksi että juuri aioin istaantua pritsin nurkalle oven suuhun, kun eräs matruusi lähestyi minua kiulu kädessä sanoen:

'Kuules "nahkapoika", käyppäs noutamassa kvassia!' 'Mitä se on, kysäisin minä?' 'Kvassi, se on kaljaa sinä s-an villapää ja sitä saat artellista, jossa äsken ajoit sisääsi rokkaa, käy joutuin — marsch!' Tultuani kvassi-kiulun kanssa, otti matruusi sen minulta lausuen: 'nyt saat levätä matkastasi ja jos tahdot saat vaikka käydä nukkumaan tälle pritsille. Jos tarvitsemme vielä jotakin, näkyy tuolla olevan koko joukko "nahkajusseja", joita käytämme vuoroonsa.'"⁸¹

Tästä katkelmasta näkyy, että kysymyksessä oli selvästi initiaatio, ilmoittaahan matruusi selvin sanoin, että *nahkajoista* tulee myöhemmin "kunnan matruuseja". Sama piirre ilmenee vielä selvemmin toisesta, nimeltä mainitsematonta maavoimien värvättyä joukko-osastoa koskevasta tarkemmin ajoittamattomasta muistelmakatkelmasta, jossa esiintyy jo Paulaharjulta tuttu alokkaan nimitys *jussi* sekä sotamiesten ensimmäisen palveluvuoden talvea tarkoittava nimitys *jussitalvi*.

"Muistanpa eräänkin tapauksen palvelukseni ensi ajoilta samaan suuntaan. Olin myöhästynyt illalliselta. Menin keittiöön, selitin keittiöpojalle viipymiseni ja pyysin illallista. Keittäjä ei suinkaan ollut komppanian sivistyneimpiä miehiä.

'Etkö Jussi jenkkää', oli tuima vastauksensa. Tuota sanaa en oikein ymmärtänyt, mutta äänenpaino vaikutti, että arasti käännyn oveen päin, uudistin pyyntöni, mutta silloin sain keittäjän 'oikeasta kädestä', että korvukset kihisi. Pohjolainen vereni kuohtahti, mutta mieleni maltoin. — Taisin vähän näyttää surulliselta, koska eräskin vanhemman ikäluokan mies osoitti minua ja lausui:

'Moni virkaan outo vielä
kotiin kauan haluaapi,
allapäin käy, murhe miellä,
kunnes mieheks karkeaapi'.

Toinen tuli luokseni, tekeytyi ystäväksi ja kuiskasi: 'Jos sinulla on värvinki-rahoja, niin mennään klupiin; kyllä siellä huolet kaihtuu, eihän sotamies ryyppyä pelkää'.

— Tuo ja monta muuta poikkipuoleista kohtausta tapahtui samana 'Jussitalvena' minulle ja toisillekin nuorille sotamiehille — .

Kun sitten kevät koitti, ja nuoret miehet tasoitettiin vanhojen kanssa, vallitsi taas sovinto miehien kesken. Ystävyysseitet vahvistuivat, veljeydellä kasvoi."⁸²

Tällaisten yhtä joko nimeltä mainittua tai mainitsematonta joukko-osastoa koskevien muistelmien lisäksi on olemassa myös yleisesti koko autonomian ajan värvättyä sotaväkeä käsitteleviä kuvauksia. Yleisyydestään huolimatta nämäkin kuvaukset perustuvat kertojan omakohtaisiin kokemuksiin ainakin niiltä osin, mikä koskee alokkaiden nimittelyä *nahkajusseiksi* tai vastaaviksi, joten nämäkin vahvistavat edellä saatua kuvaa.⁸³

Näin on varsin yksiselitteisesti ilmennyt, että autonomian ajan värvätyissä joukko-osastoissa esiintyi miehistön keskuudessa alokkaisiin kohdistunutta initiaatiota, johon olennaisesti liittyi alokkaiden nimittely. Aivan yhtä helposti ei ole pääteltävissä, onko tämä initiaatio myös mahdollisesti ollut initiaatioon johtavaa pennalismia tai kenties initiaatiota sosialisatioon. Näiden seikkojen selvittämiseksi on kuitenkin ensin tarpeen arvioida käytettyjen tietojen luotettavuus, sillä ne ovat yhtä poikkeusta lukuunottamatta kaikki peräisin tavallaan samasta lähteestä — näin siitän huolimatta, että kyse on useiden eri henkilöiden antamista tiedoista. "Lukemisia Suomen sotamiehille", jossa muistelmat on julkaistu, oli asevelvollisia Suomen sotamiehiä varten tarkoitettu lukemisto.⁸⁴ Luonnollisesti tämän lukemiston tarkoitus oli tehdä propagandaa Suomen sotaväen puolesta, eikä siinä siten julkaistu

mitään vastoin sotaväen johdon tahtoa. Myös edellä lainatut muistelmat olivat näin eräänlaisia puolidokumentaarisia ja kaunokirjalliseen asuun saatettuja tosipohjaisia kertomuksia, joihin saattoi kätkeytyä myös tietynsuuntaisia tendenssejä.

Voidaan kysyä, mikä tarkoitus tällaisten initiaatiokuvausten julkaisemisella kyseisessä lukemistossa on ollut. On huomattava, että kuvaukset on julkaistu 1890-luvulla. Vaikka muistelmissa kerrotaan värvätystä joukko-osastoista, ne oli siis tarkoitettu silloisten ja tulevien asevelvollisten sotamiesten luettaviksi. Yleiseen asevelvollisuuteen perustuva sotaväki oli ehtinyt toimia jo muutamia vuosia ja siviiliväestön — nuoret tulevat sotilaat mukaanlukien — korviin oli jo saattanut kantautua tietoja sotapoikien oloista ja elämästä kasarmeilla. Liikkeellä saattoi myös olla huhuja ja ”kauhukertomuksia” vanhojen ikäluokkien harjoittamasta pennalismista.⁸⁵ Kuten jäljempänä selvitetään, tällaista pennalismia todella esiintyi asevelvollisessa vakinaisessa väessä. Selvää on, ettei tällaisista asioista tuohon aikaan keskusteltu julkisesti lehdistön palstoilla. Jos asian tausta oli tämä, näiden muistelmakatkelmien tarkoituksena oli selittää pennalismi initiaatioon kuuluvaksi ja osoittaa, että kysymys oli vanhoista jo värvättyissä joukko-osastoissa esiintyneistä ja normaaliin sotilaselämään kuuluvista tavoista. Usein myöhemminkin pennalismia on ymmärretty ja sen esiintyminen selitetty initiaation avulla ja samalla on annettu ymmärtää ilmiön pohjimmiltaan palvelevan kasvattavia ja muutenkin kaikin puolin hyviä tarkoituksiperiä.

Kokonaan toinen asia on, oliko värvättyjen joukko-osastojen initiaatiossa todella samalla kysymys pennalismista, toisin sanoen olivatko edellä esitetyt tapaukset initiaatioon johtavaa pennalismia. Jotta tähän kysymykseen voitaisiin antaa varmasti oikea vastaus, pitäisi tuntea paremmin näiden värvättyjen yksikköjen sosiaalinen tilanne ja rakenne. Kysymys on toisin sanoen siitä, olivatko nämä yksiköt muusta yhteiskunnasta eristettyjä sotilasyhteisöjä vai eivät, ja minkälainen sosiaalinen organisaatio niissä vallitsi. Ilmeisesti kysymys ei ollut pennalismista. Rauhanaikaisissa oloissa asevelvollisen ja värvätyn sotaväen välillä vallitsee aivan olennainen ero. Edellisessä tarkoitus on säädetyn palvelusajan puitteissa vain kouluttaa asevelvolliset mahdollisen tulevan kriisitilanteen varalta, ja kun tämä koulutus on annettu, siirtää sotilaat reserviin ja siviiliin. Jälkimmäisessä päätarkoitus on pitää jatkuvasti aseissa tietty määrä ammattitaitoisia sotilaita, jotka milloin tahansa ovat valmiit määrättäviksi todellisiin sotilaallisiin tehtäviin. Sotilaallinen peruskoulutus on jälkimmäisessä järjestelmässä ikään kuin välttämätön paha. Jos ammattitaitoisia sotilaita eroaa ja siirtyy siviiliin, on tilalle värvättävä uusia ja koulutettava heidät sotilaksi alkeista lähtien, jotta aiemmin saavutettu valmiuden taso säilyisi.

Värvättyssä väessä palvelusaika oli huomattavasti pitempi kuin myöhemmin asevelvollisilla sotamiehillä,⁸⁶ joten nuorempia sotamiehiä ei olisi voitu loputtomasti pitää ammattisotilaiden ryhmän täysivaltaisen jäsenyyden ulkopuolella, vaan heidät oli initioitava. Tästä palvelusajan pituudesta johtuen sotilaita tietysti myös erosi palveluksesta suhteellisen harvoin ja heidän tilalleen värvättiin uusia vastaavasti yhtä harvoin. Näin miehistön vaihtuvuus oli paljon pienempää kuin myöhemmin asevelvollisessa väessä. Voitaisiin kai sanoa, että värvättyssä väessä *nahkajussien* palvelukseen astuminen ja koulutus oli tavallaan poikkeustilanne, kun taas myöhemmin asevelvollisessa vakinaisessa väessä se oli vallitseva olotila.

Täten värvättyt sotamiehet autonomisessa Suomessakin olivat ammattisotilaita, joiden initiaatioita voidaan verrata minkä tahansa ammattiryhmän initiaatioon. Tähän initiaatioon liittynyt tulokkaiden nimittely ja sortaminen tai kiusaaminen ei

todennäköisesti ollut pennalismia siinä mielessä, kuin tuo ilmiö edellä on määritelty. Miehistö ei ollut koko ”sotilasyhteisön” muodostaman sosiaalisen mallin mukaisesti jakautunut *nahkajusseihin* ja vanhoihin sotamiehiin. Tulokkaat, vaikkakin heitä kerrallaan näyttää astuneen palvelukseen useita, muodostivat vanhoihin värvätyihin miehiin verrattuna suhteellisen pienen ryhmän, ja kuten myös edellä lainatuista esimerkeistä näkyy, tätä ryhmää ei sorrettu kollektiivisesti, ryhmänä, vaan kyse oli aina yksilöön kohdistuneesta toiminnasta. Myös initiaattorina näyttää aina toimineen yksi henkilö. Toisin kuin myöhemmin asevelvollisessa sotaväessä kysymys ei ollut kouluttajien tai kantahenkilökunnan ja miehistön välisen suhteen toistumisesta pienoisuudessa miehistöryhmän sisällä — olihan värvätyssä väessä miehistökin tavallaan kantahenkilökuntaa. Tämän vuoksi vanhoilla miehillä ei myöskään ollut sellaisia oman asemansa korostamiseen liittyviä sosiaalisia syitä torjua nuorempien initioitumista omaan ryhmäänsä kuin myöhemmin asevelvollisessa sotaväessä, vaan he näyttivät mielihyvin hyväksyneen tulokkaat joukkoonsa sitten, kun nämä kaikin puolin täyttivät vaaditut mitat.

Samoin näyttää siltä, ettei tässä värvätyjen sotilaiden ammattiryhmän initiaatiossa ollut myöskään kysymys initiaatiosta sosialisatioon. Tämä edellyttää, että edellä hahmoteltu näkemys värvätyjen joukko-osastojen sosiaalisesta tilanteesta ja rakenteesta pitää paikkansa. Koko yhteiskunnan kannalta, olipa se suuri varuskuntakaupunki tai pienempi maaseututaajama, muutaman *nahkapojan* initioiminen sotilaiden ammattiryhmään täysivaltaiseksi jäseneksi ei varmasti merkinnyt suuriakaan. Jos kuitenkin tämä joukko-osasto olisikin ollut tästä ympäröivästä siviiliyhteiskunnasta eristetty oma itsenäinen sotilasyhteisönsä omine perusroolijärjestelmineen, asia olisi ollut kokonaan toinen. Tällöin initioiminen sotilaaksi olisi todella merkinnyt perusroolin muutosta ja initiaatiota sosialisatioon. Todennäköisesti varsin pitkiä aikoja palvelleita ja jo ammattinsa osaavia sotilaita ei kuitenkaan ollut tarpeen eristää siviiliyhteiskunnasta siten kuin myöhemmin asevelvolliset varusmiehet, joiden koko lyhyt palvelusaika oli ja on tarkoitettu koulutusajaksi. Näin värvätyn väen initiaatio oli joka suhteessa verrattavissa ammattiryhmäinitiaatioon eikä merkinnyt initiaatiota sosialisatioon.

Tarkastelun ulkopuolelle ei voida myöskään jättää edellä useaan otteeseen esiintyneitä alokkaan nimityksiä. Nimitys *nahka* on sekä itsenäisenä että mainittujen yhdyssanojen osana tunnettu laajasti sotilasslangin ulkopuolella kansankielessä ensikertalaisen merkityksessä. Paikoin on *nahkajussiksi* nimitetty ensi kertaa kaupunkimatkalta osallistunutta. Myös *nahkapoikaa* on käytetty samassa merkityksessä; sama nimitys on joskus annettu myös ensi kertaa kalastusmatkaan osallistuneelle.⁸⁷ Edelleen tämä nimitys on eräillä alueilla tarkoittanut toisaalta rippikoulua käyviä nuoria sekä toisaalta vanhempia tätä käymättömiä henkilöitä.⁸⁸ Nykyaikoihin asti *nahka* on kuitenkin säilynyt vain koululaisslangissa oppikoulujen teinikastajaisissa, *nahkiaisissa*, uusia teinikunnan jäsenyyteen kelpuutettavia teininoviiseja tarkoittavana.⁸⁹

Sotilasslangisanakirjassaan Simo Hämäläinen on esittänyt arvelun, että nahkanimitys johdannaisineen olisi peräisin vanhasta vangin nimityksestä, josta olisi tullu alokkaan nimitykseen sen perusteella, että molemmilta leikattiin tukka aivan lyhyeksi. Tämän mukaan nimitys olisi siirtynyt sotilasslangiin vasta yleisen asevelvollisuuden kaudella v:n 1880 jälkeen.⁹⁰ Paitsi että tämä selitys perustuu niukkoihin, alueellisesti hyvin rajoitettuihin ja ajallisesti varsin myöhäisiin tietoihin, se on

selvästi ristiriidassa useiden edellä esitettyjen ja Hämmäläisenkin tiedossa olleiden tosiasioiden kanssa. Nimityshän oli yleisessä käytössä jo värvätyssä sotaväessämme ennen vuotta 1879 ja mainitaan useaan otteeseen jo vuotta 1854 koskevassa muistelmassa I. Meriekipaašista. Myös on huomattava, että *nahkapaika* mainitaan merkityksessä ”rekryt” jo Lönnrotin v. 1880 ilmestyneessä suomalais-ruotsalaisen sanakirjan II-osassa,⁹¹ siis ennen asevelvollisuuslain astumista voimaan (v. 1881). On tietysti mahdollista, että Hämmäläisen selitys pitää paikkansa muilta osin kuin ajoituksen suhteen, mutta tämän edellytyksenä olisi, että myös värvättyjen joukkojen alokkaita olisi ajettu tukka, mistä kuitenkin ei ole ainuttakaan tietoa säilynyt. Päinvastoin I. Meriekipaašia v:lta 1854 koskevassa kuvauksessa vanha matruusi nimittää alokasta myös ”villapääksi”, mikä tuskin olisi tullut kysymykseen, jos alokkaan tukka olisi ollut kaljuksi ajeltu.⁹²

Koska nahka-nimitys joka tapauksessa on sotilasslangin piirissä ollut yleisempi kuin muissa yhteyksissä ja koska siitä täällä myös on ollut käytössä eniten erilaisia variantteja, tuntuisi luonnolliselta olettaa, että se myös olisi täältä peräisin. Lisäksi on huomattava, että nimitys tällaisessa yhteydessä on levinnyt myös kielialueemme ulkopuolelle. Kuten Ilmar Talve on huomauttanut, viron sotilasslangissa termi *nahk* merkitsee vakinaisessa palveluksessa olevaa aliupeeria.⁹³ Vastaava merkitys ei ole outo suomenkaan kielessä. Simo Hämmäläisen mukaan ilmaisu *nahkansa myynyt* oli kantahenkilöstöön kuuluvia sotilaita ja rajajääkäreitä tarkoittavana käytössä vielä v. 1946.⁹⁴ Tässä saattaakin piillä selitys nimityksen syntyyn, onhan sanonta *myydä nahkansa* nykyisinkin yleinen kielessämme.⁹⁵ Mutta tunnettu se oli jo aikaisemminkin, ja tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota em. I. Meriekipaašia v. 1854 koskevassa muistelmassa esiintyvään vanhan matruusin lausahdukseen ”nahkajusseille”: ”Kyllä sentään olemme kunniallista väkeä, vaikka olemme *myöneet nahkamme* kruunulle niinkuin tekin.”⁹⁶ Tästä lauseesta päätellen on hyvinkin mahdollista, että tätä ilmeisesti jo tuolloin v. 1854 vakiintunutta nahka-nimitystä varsin ahkerasti käyttävä muistelma vanha matruusi oli selvillä myös nimityksen etymologiasta.

Mikäli tämä vaihtoehto pitää paikkansa, olisi nahka-nimitys johdannaisineen peräisin autonomian ajan värvätyistä sotaväestä ja perustuisi sanontaan *myydä nahkansa*. Koska pestin ottaminen eli varsinainen ”myyntitapahtuma” oli ajallisesti lähempänä alokkaita kuin vanhempia sotamiehiä ja edellisten taskussa myös alkuaikoina oli ”myynnistä” saatu maksu, pestiraha,⁹⁷ ei selitystä merkityksen muuttamiseen alokasta tarkoittavaksi tarvitse etsiä kaukaa. Juuri tässä vaiheessa nimitys olisi saanut initiaatioon viittaavan sävynsä. Yleisen asevelvollisuuden käyttöönoton myötä nimitys olisi tämän mukaan jäänyt käyttöön uudemmassa merkityksessä, kun alkuperäinen nahkansa myymisen merkitys olisi vanhentuneena ja vailla kosketuskohtia todellisuuteen unohtunut.

Toinen selitystä kaipaava alokkaan nimitys on harvoin yksin mutta sitä useammin yhdessä edellä käsitellyn nahka-nimityksen kanssa yhdyssanan perusosana käytetty *jussi*. Simo Hämmäläisen mukaan kysymyksessä on suomalainen muunnos hyvin kansainvälisestä alokasta tarkoittavasta nimityksestä, joka on ollut käytössä ainakin Virossa, Amerikassa ja Ranskassa. Kaikissa tapauksissa kysymys on ollut *Johannes*-nimen eri kielissä esiintyvistä variantista tai sen väännöksestä.⁹⁸ Vaikka vastaava nimitys ei tietävästi ole ollut käytössä Ruotsissa eikä Venäjällä, joiden kautta useimmat kansainväliset vaikutteet niin sotilaselämän kuin muidenkin kansankulttuurin osa-alueiden piiriin on saatu, on tällainen selitys varmasti täysin

perusteltu. Mahdollisena lainautumisväylänä tulisi kysymykseen viron kieli, joskaan tämän kaltaisen kulttuuri vaikutteen lainautuminen ei edellytä läheistä maantieteellistä yhteyttä lainanantajaan.

Yleiseen asevelvollisuuteen perustuvassa Suomen vakinaisessa sotaväessä nahkanimitys muunnelmineen näyttää olleen käytössä lähes virallisena, sillä sitä näkyy käytetyn miltei poikkeuksetta alokkaista puhuttaessa silloinkin, kun tarkoitus ei muuten ole ollut viljellä sotilasslangia tai kansanomaista esitystapaa. Nyt näkyy tämän rinnalle ja vastakohtaksi yleistyneen nimitys *vanha* tai *vanha mies*. Siinä ilmenee selvästi sotaväen miehistötasolla tällä kaudella tapahtunut jakautuminen kahtia, mikä puolestaan loi otolliset sosiaaliset olosuhteet pennalismille.

Kyseisten nimitysten käytöstä voidaan tältä kaudelta esittää lukuisia esimerkkejä, ja näiden joukossa on myös eräitä aiemmin tuntemattomia variantteja. Henkivartiövän 3. Suomen tarkk'ampujapataljoonassa eli Kaartin pataljoonassa Helsingissä oli v. 1891 käytössä vanha nimitys *nahkapoika*.⁹⁹ Samaa nimitystä käytettiin Helsingissä myös Uudenmaan pataljoonassa jo v. 1888.¹⁰⁰ Edelleen tämä sekä sen vastakohta *vanha mies* tunnettiin Kuopion pataljoonassa v. 1894.¹⁰¹ Oulun pataljoonassa käytettiin v. 1892 nimityksiä *nahkajussi* ja *nahkapoika* sekä näiden vastakohtana nimistystä *vanha ryssä*.¹⁰² Suomen rakuunarykmentissä Lappeenrannassa nimitykset *nahkajussi*, *jannupoika* sekä *vanha mies* tunnettiin jo ensimmäisten uusien alokkaiden astuessa v. 1890 palvelukseen tähän vuotta aikaisemmin perustettuun ratsuväenosastoon,¹⁰³ ja samalta vuosikymmeneltä mainitaan vielä myös nimitys *nahkapoika*.¹⁰⁴ Nimitykset *nahkapoika*, *vanha mies* ja *vanha sotamies* olivat suomalaisten keskuudessa käytössä myös H. M. Keisarin yhdistetyssä henkivartiopataljoonassa Pietarissa v. 1891. Kyseessä oli valtakunnan eri joukko-osastojen komennusmiehistä koottu valioyksikkö, jossa palveli noin kaksikymmentä suomalaista Kaartin pataljoonasta komennettua asevelvollista.¹⁰⁵ Vastaavia tietoja Suomesta on jälleen myös muistelmissa, joista ei ilmene tarkempi aika eikä joukko-osasto.¹⁰⁶

Asevelvollisessa Suomen sotaväessä ei näiden nimitysten käyttöön liittynyt initiaatiota, kuten värvätyen sotaväen aikana, sillä ainoassakaan tapauksessa ei viitata siihen, että nahkajusseista joskus tulisi vanhojen miesten vertaisia ja näiden ryhmän täysivaltaisia jäseniä. Kuten jo edellä esitetyn perusteella voidaan päätellä, kysymys oli pennalismista. Seuraava muistelmakatkelma on Kuopion pataljoonasta v:lta 1894.

”Ouppas vaiti, tuolta näkyy sulle paljon mieluisampi paikka, osottaen pysäyspaikkaa ja keittokattiloita, mutta et sinä nyt eturivissä ruu'alle pääse, sinä söit tänä aamuna minunkin perunaosani ja olet vielä nahkapoika. Noita pilapuheita juttellessa toisilleen päättyi marssimme ja oltiin määrän päässä noin kello 11 1/2 epp. Ensin piti kuntoon laittaa taas majat ja sitten ruokailemaan, jolloin äskeinen juttuveri tuumaa toiselle, että, minä pyydän päivystäjän hankkimaan työtä, ettei se tuo nahkapoika pääse ensiksi ruokakattilalle, kun ne vie komppanian järjestyksessä ruualle, niin se saapi ensin kattilaansa ja minä vanha mies saan odottaa vuorooni, jota minä en sallisi.”¹⁰⁷

Tästä katkelmasta näkyy, että nahkapoika-nimityksen käyttöön liittyi muutakin kuin pelkkää nimittelyä. Ero värväytyjen joukko-osastojen käytäntöön ei kuitenkaan ilmene selvästi — kyse voisi olla myös initiaatiosta. Että asevelvollisessa sotaväessä kysymys oli pennalismista, näkyy selvästi seuraavasta Suomen Rakuunarykmenttiä Lappeenrannassa v. 1890 koskevasta muistelmakatkelmasta. Huomautettakoon,

että kuvaus koskee vastaperustetun joukko-osaston ensimmäistä alokasikäluokkaa — vanhat miehet oli siirretty Lappeenrantaan eri puolilta Suomea jalkaväen joukko-osastoista vuotta aikaisemmin.

”Joulu tuli jo toisen kerran rykmentissäoloajalla minulle ja muutamille muille; me olimmekin jo olevinamme vanhoja miehiä noitten nahkajussien rinnalla, jotka vasta ensi kertaa joulua vastaan ottivat. Jouluaamu kun tuli ja mentiin aamiaiselle, moni poika kyllä silloin venytti naamansa pitkäksi kun oli ruoka huonoa mielestään näin jouluruuaksi, mutta vanhat miehet lohduttivat heitä tuumailten, että kyllä vielä petraataan ennenkuin joulu loppuu. Kun päivälliselle käskettiin, kertoivat vanhat miehet, että ruokasaliin ei nyt tarvitse viedä lusikoita mukanaan, sillä ruoka tuodaan nyt ylös eskadroonaan ja syödään siellä. No nuoret miehet eivät tuota osanneet petokseksi arvata, vaan jättivät lusikkansa eskadroonaan, mutta vanhat miehet veivät lusikkansa taskuunsa ruokahuoneeseen. Kun oli ruokarukous luettu, kokosivat ’Jannupojat’ ruuvat mukaansa ja alkoivat haalata niitä eskadroonaan, vaan eipä se niin käynytäkään kuin he uskoivat, sillä päivystäjä, kun huomasi heidän hankkeensa, kysäisi oikein raikkaalla sotaäänellä että: ’mitä se nuori sotaväki nyt oikein tuumii?’ Pojat nyt ihan ällistyivät ja alkoivat katsella ympärilleen ja huomasivat kuinka vanhat miehet ihan viattomina kuin vasikat, jotka ovat emännästä maidon juoneet pistelivät rusinasoppaa ja hernemuherusta liiviinsä. Ei nyt muuta kuin juosta eskadroonasta lusikoita noutamaan ja sen tiedän varmaan, ettei nahkajussit saaneet paljon muuta kuin liemet sopastaan hyväkseen käyttää. Pitkät ajat sitte nuoria miehiä kiusattiin.”¹⁰⁸

Tämä muistelmä osoittaa, että kyse oli kollektiivisesta pennalismista, keskenään solidaarisen vanhojen miesten ryhmän koko alokasjoukkoon kohdistamasta sorrosta. Myös tässä suhteessa käytäntö erosi vastaavista värvättyjen joukkojen piirissä tavatuista ilmiöistä. Sama kollektiivinen piirre ilmenee myös seuraavasta Oulun pataljoonaa v. 1892 koskevasta Ilmari Kiannon kirjoittamasta muistelmasta.

”Ne nahkajussit! Ne uuden uutukaiset, nuoret isänmaan palvelijat! Ne, jotka tulevat sieltä kaukaa sydänmaiden korvista, jossa ovat ikänsä eläneet nokisen kurkihirren alla näkemättä koskaan juuri muuta kuin kotoisen kylänsä ja kuulematta koskaan muuta opetusta kuin pappinsa nuotinomaiset saarnat kylmässä kirkossa tai kylän kinkereillä.

Kuinka minä heidän tilaansa säälien muistelen! Heitä kun niin paljon alussa pilkataan ja nauretaan kasarmilla, he kun aina ovat vanhempien sotilasten silmätikkuna.

Sillä mitäs he osaavat, kun eivät ole moiseen komentoon ja moisiin komplimangeihin ensinkään tottuneet! He katsoa töllistelevät suu auki kaikkia kuin lehmä utta konttia, he kävellä rehmivät säärin suoriin, kädet syvällä housujensa taskuissa tahi kömpelöinä, ryhdittöminä ja kämärä piipun nysä hampaissa he syljeskelevät pitkin laattioita. He ovat kaikin puolin tottumattomia ja nahkajussin nimellä heitä sentähden usein puhutellaankin. Se pistää kyllä ylpeämmille vihaksi, mutta minkä he sille voivat. Heidän täytyy nöyrinä tottua ’vanhain ryssäin’ pilantekoon ja odottaa kunnes hekin pääsevät siihen asemaan että voivat vuorostaan naurahdella uusille tulokkaille, — nahkajoukkojille.

Heitä seisotetaan rivissä, heitä tutkistellaan, tarkastellaan ja heille annetaan ensimmäiset ohjeet.

— Nenät pystyyn pojat! komentaa kapteenimme, kun hän ensi kertaa saapuu nuoria miehiä katsomaan. —

—
Mutta vanhat miehet ne vetävät suutansa säälimättömään hymyyn eikä monikaan muista, miltä se hänestä silloin tuntui, kun hän itsekin oli nahkajoukko.

Se, mikä muissa muistelmissa tulee ilmi vain epäsuorasti, sanotaan tässä selvin sanoin: nahkaporjat joutuvat kestämään pennalismia vanhojen siviiliin pääsyyn asti ja saavuttavat vanhan miehen aseman vasta uuden ikäluokan astuessa palvelukseen. Tämä merkitsi samalla tietysti myös sitä, että asevelvollisten varusmiesten ryhmä oli pysyvästi jakautunut kahtia. Mallin tällaiseen dualismiin tarjosi koko sotilasyhteisön sosiaalinen rakenne — tämä yhteisö oli nyt toisin kuin värvätyn väen aikana siviiliyhteiskunnasta eristetty totaalinen laitos. Tämä oli samoin kuin myöhemmin itsenäisyyden aikana jakautunut varusmiehiin ja kantahenkilökuntaan (tai asukkeihin ja henkilökuntaan) ja näiden kahden ryhmän välillä vallitsi ylittämätön kuilu. Samalla tavoin ylittämätön oli nahkaporjan ja vanhan miehen välinen kuilu — pennalismi ei johtanut initiaatioon — mutta sillä oli merkitystä vain varusmiesryhmän sisällä.

Lopuksi on vielä syytä tarkastella myös yleisen asevelvollisuuden piiriin kuulunutta reservilaitostamme, jossa vuosittain palveli suurin osa kutsunnoissa hyväksytyistä nuorukaisista. Huolimatta lyhyestä palvelusajasta tämä laitos oli siten sangen merkittävä.

Reservikomppanioiden sosiaalisen organisaation kannalta oli olennaista, että miehistö ei palvelusaikana voinut jakautua ikäluokkiin. Palvelusaika oli 90 vuorokautta, joka jakautui kolmen perättäisen kesän osalle siten, että ensimmäisenä palveltiin 45, toisena 30 ja kolmantena 15 vuorokautta.¹¹⁰ Tämä oli järjestetty niin, että uudet reserviläiset astuivat palvelukseen tavallisesti 3–4. päivänä kesäkuuta ja vapautuivat ennen heinäkuun 22–23. päivää, jolloin toista kesäänsä palvelevat tulivat kasarmiin. Tämä ikäluokka vuorostaan vapautui ennen kolmatta, joka astui palvelukseen elokuun 25–26. päivänä ja vapautui syyskuun 10. päivän tienoilla.¹¹¹ Tällainen järjestely johtui yksinkertaisesti siitä, että sama henkilökunta joutui kouluttamaan kaikkia ikäluokkia. Myöskään vakinaisen väen joukko-osastojen kanssa reserviläiset eivät yleensä joutuneet kosketuksiin, sillä sellaisilla paikkakunnilla, missä oli sekä reservikomppania että vakinaisen väen pataljoona, kumpikin muodosti oman erillisen varuskuntansa.¹¹² Ainoan poikkeuksen muodostivat muutamat asevelvolliset aliupseerit, jefreittarit tai vanhemmat sotamiehet, joita komennettiin kesäisin kouluttajiksi ja ryhmänjohtajiksi reservikomppanioihin.¹¹³ Tämän reservikomppanioitten sosiaalisen organisaation huomioon ottaen on selvää, että miehistön keskuudessa ei voinut esiintyä initiaatiota eikä pennalismia. Tämän seikan vahvistavat tietysti myös lukuisat käytettävissä olevat reserviläisten muistelmat ja reserviläiskuvaukset — yhdessäkään ei esiinny mitään tällaiseen viittaavaa.¹¹⁴

Toisin kuin värvätysssä ja yleisen asevelvollisuuden aikaisessa vakinaisessa väessä reserviläisten keskuudessa ei lainkaan näytä esiintyneen alokkaan nimittelyn kaltaista ilmiötä. Ainoan poikkeuksen näyttää muodostavan eräässä kuvauksessa ja vain kerran esiintyvä nimitys *reservijussi*.¹¹⁵ Tässä saattaa samoin kuin edellä Paulaharjulla olla kysymys kirjoittajan taiteilijan vapaudesta tai toisaalta sotilaselämän piiristä mukaan tulleesta ilmauksesta, jolloin kyseisen ilmauksen käyttö olisi luettava lähinnä tyyliseikkoihin kuuluvaksi. Missään tapauksessa nimityksen käyttöön ei tämänkään kuvauksen mukaan liity pennalismia eikä initiaatiota.

Eryisesti on syytä huomata, että nimitys *nahka* ei missään muodossa näytä kuuluneen reserviläisten kielenkäyttöön. Tämä vahvistaa osaltaan edellä esitettyä käsitystä, jonka mukaan kyseisen nimityksen yleistyminen sotaväessä ei liittynyt tukanajoon, sillä myös reserviläisten tukka ajettiin lyhyeksi.¹¹⁶ Samalla tämä seikka tukee

edellä esitettyjä käsityksiä kyseisen nimityksen käytön liittymisestä värvätyssä väessä initiaatioon ja asevelvollisessa vakinaisessa väessä pennalismiin. Kun reserviläisten keskuudessa ei esiintynyt initiaatiota eikä pennalismia, siellä ei myöskään esiintynyt nimittelyä huolimatta siitä, että reserviläisten tukka ajettiin aivan samoin kuin vakinaisen väen *nahkapoikien*.

Autonomian ajan värvättyjen joukkojen initiaatio ja asevelvollisen vakinaisen väen pennalismi liittyivät kumpikin läheisesti nahkapoika-nimityksen ja sen varianttien käyttöön. Mahdollisesti suomalaisen sotilaselämään oli kuulunut initiaatiota ja pennalismia jo aikaisemmin, mutta vasta näiden nimitysten käytön yhteydestä tunnetaan ensimmäiset konkreettiset tapaukset tällaisista ilmiöistä miehistötasolla. Huolimatta siitä, että näiden nimitysten käyttö levisi myös sotaväen ulkopuolelle kansankieleen, ne eivät näytä siirtyneen itsenäisen Suomen puolustuslaitokseen, vaan olivat siellä lähes täysin tuntemattomia.¹¹⁷ Tämä merkitsee lähes väistämättä samalla sitä, että itsenäiseen Suomen varusmiesten pennalismi ei ole lähtöisin autonomian aikaisen sotalaitoksemme miehistötasolta. Mikäli ulkopuolisia vaikutteita on ollut, ne on saatu muualta. Nahka-nimitys variantteineen liittyi autonomiakaudella ensin värvätyn väen initiaatioon ja sitten asevelvollisen vakinaisen väen pennalismiin aivan keskeisesti. Olisi äärimmäisen outoa, jos tällaiset ilmiöt lainautuisivat uuteen ympäristöön ilman niihin olennaisesti kuuluvia ulkonaisia piirteitään silloin, kun näiden piirteiden hylkäämiseen ei ole olemassa mitään järjellistä syytä.

Ainoa luonnollinen selitys siihen, miksi näin tapahtui, on vuosisadan alkuvuosien katko sotalaitoksesamme. Mitään sosiaalisiin olosuhteisiin liittyviä esteitä ei olisi ollut. Kun autonomian ajan vakinainen väki oli lakkautettu ja sen viimeiset *nahkajussit* kotiutettu talvella 1901—02 (Kaartin pataljoona vasta 1905—06), ehti kulua peräti 17 vuotta (Kaartin osalta vain 13 vuotta) ennen kuin palvelukseen astui keväällä 1919 uusi alokaspolvi, jonka edustajista tätä nimitystä olisi voitu käyttää.¹¹⁸ Tämä uusi polvi oli syntynyt suunnilleen niihin aikoihin, jolloin nahkapoika-nimitys lakkasi olemasta elävään sotilasslangiin kuuluva ilmaisu. Vaikka tämä uusi polvi olisikin tuntenut nimityksen kansankielestä, oli sen merkitys joka tapauksessa muuttunut, joten ei ollut enää syytä ottaa sitä uudelleen käyttöön alokasta tarkoittavana.

Kulunut 17:n vuoden aika oli myös niin pitkä, että vanhan väen aliupseerit olivat joutuneet hankkimaan itselleen uuden ammatin siviilielämän piiristä ja olivat lisäksi ehtineet ikääntyä siinä määrin, ettei heistä useimmissa tapauksissa enää ollut entiseen ammattiinsa itsenäisen Suomen puolustusvoimissa.¹¹⁹ Epäilemättä tällaisiakin siirtymiä kaikesta huolimatta jonkin verran tapahtui, mutta vaikutteita miehistötason pennalismista tai tähän liittyneistä alokkaan nimityksistä nämä veteraanit eivät tuoneet mukanaan uuteen armeijaan.

Sama koskee pääosin upseeristoa, joskaan ei aivan kaikkia tämän ryhmän edustajia. Suurin osa oli Suomen sotaväen lakkauttamisen jälkeen hakeutunut siviilivirkoihin. Vapaussodan sytyttyä heitä taas tarvittiin sotilastehtävissä, mutta vain harvat jäivät palvelukseen sodan jälkeen ja nämäkin harvat lyhyeksi aikaa ja etupäässä niin korkeisiin virkoihin, etteivät he juuri joutuneet suoranaisesti tekemisiin varusmiesten kanssa.¹²⁰ Sitäpaitsi tämän ryhmän edustajat eivät yleensä olisi pystyneet toimimaan miehistötason vaikutteiden välittäjinä. 1800-luvulla upseerikoulutus tapahtui toisin kuin nykyään muusta sotalaitoksesta erillään, ja upseerikouluilla oli

omat miehistötasosta irralliset tapansa ja traditionsa. Niinpä vaikka näissä laitoksissa esiintyi pennalismia samaan aikaan kuin vakinaisen väen joukko-osastoissa miehistötasollakin, oli nimitys *nahkajussi* muunneltuneen näissä kouluissa tuiki tuntematon. Upseerit eivät yleensä aloittaneet sotilasuraansa rivimiehinä kuten nykyisin. Pääsääntöisesti heidät koulutettiin alusta asti vain upseereiksi, ja useimmat joutuivat ensimmäisen kerran miehistön kanssa tekemisiin vasta upseerinvirasaan. Nekään, jotka kuitenkin olivat joutuneet aluksi palvelemaan miehistössä, eivät varmaan halunneet erottua muista upseereista tämän taustansa vuoksi. 1800-luvun sääty-yhteiskunta oli tosiasia myös sotalaitoksessa. Seuraavissa luvuissa selvitetään, minkälaista oli tämä ”upseerisäädyn” sotilaselämä autonomian ajalla näissä oppilaitoksissaan.

Upseerikoulut

Suomen erottaminen Ruotsista ja liittäminen Venäjään ei katkaissut upseerikoulutuksen perinteitä Suomessa, sillä jo v. 1812 ryhtyivät Otto Kaarle von Fieandt ja Samuel Möller jälleen kouluttamaan kadetteja Haapaniemessä saatuaan oppilaitoksen perustamiseen luvan ja varat keisarilta. Ruotsin vallan ajalla Möller oli ollut koulun johtaja ja Fieandt hänen apulaisensa, nyt vaihtuivat osat.¹²² Muuttuneista olosuhteista huolimatta myös muut muutokset olivat Ruotsin vallan aikaiseen oppilaitokseen verrattuna vähäisiä. Pääpiirteissään voidaan *Haapaniemen topografiakoulun*, kuten laitoksen nimi nyt kuului, sanoa muistuttaneen edeltäjänsä, sillä koulun historiaa tutkineen Keijo Elion mukaan ainoa huomattava ja selvästi erottuva uusi piirre koulussa oli venäläismallinen virkapuku.¹²³

Koulu aloitti toimintansa varsin vaatimattomasti ja jo nimestä näkyy, että sen sotilaallista luonnetta ei korostettu. Se oli yleissivistävä oppilaitos ja tarkoitettu lähinnä säätyläisperheiden pojille, joista sen oli tarkoitus kasvattaa upseereita suomalaisiin joukko-osastoihin ja muita virkamiehiä maamme eri virastoihin.¹²⁴ Sen sijaan Venäjän armeijan upseerinvirkoihin koulun päästötodistus ei aluksi oikeuttanut. Varakkaammat säätyläiset lähettivätkin poikiaan autonomiakauden alkuvuosina mieluummin Ruotsin ja Venäjän kouluihin ja siviilioppilaitoksiin — Venäjälle tosin jossain määrin myös sotakouluihin.¹²⁵ Upseerin virkoja oli näet Suomen sotaväessä tällöin varsin vähän, eivätkä ylenemismahdollisuudet näyttäneet hyviltä.¹²⁶

Aluksi koulu oli oppilasmäärältäänkin paljon aikaisempaa pienempi: varsinaisia kadetteja, vapaaoppilaita, sai olla käytännössä vain neljä. Ylimääräisiä, maksavia, kadetteja sai tosin ottaa niin paljon kuin kouluun sopi, mutta koulun alkamisvuonna heitä voitiin hyväksyä vain kaksi. Vähitellen määrä kuitenkin kasvoi, ja v. 1815 heitä oli jo 29.¹²⁷

Tällainen asiantila muodostui kuitenkin vain ylimenokauden luonteiseksi, sillä jo v. 1816 tapahtui monia muutoksia koulun oloissa. Kadettien määräksi vahvistettiin kuusikymmentä, kuusi vapaaoppilaspaikkaa mukaanlukien. Koulun tehtäväksi annettiin valmistaa taitavia sotilaita ja topografiaupseereja, joille nyt avautui myös pääsy Venäjän armeijaan. Näin koulu muuttui todelliseksi sotakouluksi.¹²⁸ Samalla koulun organisaatioon ja opetusohjelmaan oli kuitenkin tehtävä sen uusien tarkoituserien edellyttämät muutokset. Käytännössä nämä merkitsivät yhdenmukaistamista venäläisten sotakoulujen kanssa, mikä toisaalta merkitsi koulun itsenäisen aseman menetystä — se tuli nyt riippuvaiseksi venäläisistä viranomaisista. Näkyvimpiä ulkonaisia muutoksia olivat kahden venäläisen opettajan tulo kouluun, venäjän kielen aseman korostaminen aiemman ruotsin asemasta opetuksessa ja

opiskelussa ja siirtyminen käyttämään kartanpiirustuksessa venäläisiä karttamerkkejä.¹²⁹

Muutokset saivat aikaan upseerikoulutuksen vilkastumista. Kun koulun alkuvuosina oli jouduttu suorastaan tiedustelemaan halukkaita oppilaksi, muuttui tilanne nyt sellaiseksi, että kaikkia halukkaita ei enää voitu ottaa. Tästä huolimatta vakinaisten kadettien osuutta oppilaskunnassa lisättiin 20:llä v. 1817 kokonaismäärän jäädessä edelleen kuudeksikymmeneksi.¹³⁰

Näin tapahtuneen sotilaallisen alistuksen jälkeen Topografiakoulu oli jäänyt taloudellisissa asioissa edelleen suomalaisten viranomaisten valvontaan, kunnes se alistettiin venäläisille myös tältä osin. Silti se oli vielä von Fieandtin persoonan — Möllerin kuoltua 1814 — ja syrjäisen sijaintinsa takia viranomaisten silmätikkuna. Fieandtin katsottiin edustavan vanhaa Ruotsin vallan aikaista perinnettä, ja syrjäisen sijainnin antavan hänelle liian suuren toimintavapauden. Jälkimmäisen seikan muuttamiseen ilmaantui otollinen tilaisuus, kun vanha koulu syyskuussa v. 1818 paloi, ja edellinen asia järjestyi, kun Fieandt seuraavana vuonna tehtyään tilanteesta johtopäätökset erosi koulun johtajan tehtävistä.¹³¹ *Suomen kadettikoulu*, kuten nimi nyt muutettiin kuuluvaksi, päätettiin siirtää Haminaan, ja johtajaksi nimitettiin Viipurissa syntynyt ja täysin venäläistynyt upseeri Petter Thesleff. Opetus alkoi 1821.¹³²

Aloittaessaan toimintansa v. 1812 Haapaniemen topografiakoulu oli Ruotsin vallan aikaisen edeltäjänsä tapaan nelivuotinen. Koulun siirryttyä Haminaan kasvoivat vaatimukset ja luokkia lisättiin vähitellen. Tämä tapahtui yleensä niin, että perustettiin varsinaiseen kadettikouluun johtavia alkeis- tai valmistavia luokkia, jotka myöhemmin liitettiin itse kadettikouluun. Näin koulusta tuli kuusivuotinen 1831. Seitsenvuotinen siitä tuli 1845 ja samalla luokat jaettiin neljään yleissivistystä antavaan yleiseen ja kolmeen sotilasopetusta antavaan erikoisluokkaan. Tämä järjestelmä jäi pääpiirtein pysyväksi. Vuodesta 1865 lähtien kadettikoulu oli myös yliopistoon johtava oppilaitos.¹³³

1800-luvun kuluessa tapahtui useita muitakin muutoksia koulun organisaatiossa, mm. kadettien lukumäärää vuoroin lisättiin vuoroin vähennettiin.¹³⁴ Kadettikoulun historiankirjoittajan G. A. Gripenbergin mukaan Venäjän valtionlaitoksille oli luonteenomaista pyrkimys lakkaamatta muutella olevia oloja, ja tämä tuli Suomesa erityisen selvästi näkyviin juuri sotalaitoksen ja erityisesti kadettikoulun kohdalla.¹³⁵ Näiden muutosten luetteleminen ei kuitenkaan ole tässä tarkoituksenmukaista. Tällaisten muutosten vastapainona voidaan kuitenkin mainita myös yksi tärkeä päinvastaiseen suuntaan vaikuttanut seikka: kahden täysin venäläisen koulutuksen saaneen kenraalin jälkeen kaikki muut koulun johtajat autonomian aikana olivat suomalaisia upseereja; kolme ensimmäistä näistä oli Haapaniemen kadetteja ja Fieandtin oppilaita ja kolme seuraavaa jo Haminan kasvatteja.¹³⁶

Myös määräykset siitä, keitä kouluun voitiin hyväksyä, vaihtuivat. V. 1812 pääsi Haapaniemen topografiakouluun ainakin periaatteessa syntyperästä riippumatta, 1817 säätyläisten ja virkamiesten lapset saivat muita etuoikeutetumman aseman, 1831 pyrkijän isän ansiot määrättiin ratkaisevaksi ja ehdottomaksi valintakriteeriksi ja vihdoin v. 1845 evättiin muilta kuin aatelisilta ja siviilivirkamiesten pojilta pääsy kouluun. Kaikki nämä rajoitukset poistettiin v. 1863, jolloin koulu periaatteessa avautui kaikille yhteiskuntaluokille. Käytännössä koulu säilyi lakkauttamiseensa saakka varsin aristokraattisena.¹³⁷

Kun Suomessa v. 1881 astui voimaan yleinen asevelvollisuus, oli tästä aluksi seu-

rauksena upseeripula, joten koulun merkitys kasvoi. Vuodesta 1884 lähtien ruvettiin koulussa myös kasvattamaan reserviupseereita vapaaehtoisista asevelvollisista. Tätä varten järjestettiin kahdenlaisia erityisiä kursseja, ja v:een 1902 mennessä koulutettiin näin yhteensä 179 reserviupseeria.¹³⁸ Tämä positiivinen kehitys katkesi routavuosina, jolloin koko suomalainen sotaväki lakkautettiin, kadettikoulu v. 1903.¹³⁹

Haapaniemen topografiakoulun ja Haminan kadettikoulun toimintakautena, ts. vuosien 1812 ja 1903 välillä, otettiin oppilaitokseen yhteensä 1607 poikaa, joista 955 eli 59 % valmistui upseereiksi. Näistä vastanimitetyistä upseereista noin neljännes astui palvelukseen suomalaisiin ja kolme neljännestä venäläisiin joukko-osastoihin. Todistuksetta jääneiden suuri määrä ei kuitenkaan osoita tutkinnossa epäonnistuneiden määrää, sillä monet kadeteista erosivat koulusta ennen loppututkintoa siirtyäkseen siviilialoille tai harjoittamaan jatko-opintoja Venäjälle erilaisiin sotilasalan oppilaitoksiin.¹⁴⁰

Edellä on esitetty arveluja, joiden mukaan jo Ruotsin vallan aikaisessa Haapaniemen kadettikoulussa olisi mahdollisesti esiintynyt pennalismia, joka tavalla tai toisella olisi liittynyt kadettien keskuudessa muodostetun ns. vanhempien raadin toimintaan. Tällaisten arvelujen tueksi ei kuitenkaan voitu esittää mitään konkreettisia todisteita, joten on myös mahdollista, ettei tässä lähes kolme vuosikymmentä toimineessa koulussa todellakaan esiintynyt pennalismia. Autonomian ajan alussa seitsemän vuotta toiminnassa olleen Haapaniemen topografiakoulun osalta vastaavat tiedot ovat jos mahdollista vieläkin niukemmat: kadettien elämästä ja olosuhteista ei ole lainkaan säilynyt aikalaisten muistelmia tai kuvauksia. Mahdollisen pennalismien esiintymisen selvittämiseksi on siksi jälleen turvauduttava päättelyyn, mutta sitä varten on ensin tarpeen tarkastella Haminan kadettikoulun pennalismia, josta jo on runsaastikin konkreettisia tietoja.

Kadettikoulun historian kirjoittaja G. A. Gripenberg, joka itse oli kadettina 1860-luvun jälkipuoliskolla,¹⁴¹ on kertonut varsin yksityiskohtaisesti koulussa tuolloin vallinneesta pennalismista. Kysymyksessä oli kuitenkin jo silloin vakiintunut käytäntö, ja yhden tässä yhteydessä esitellyn piirteen alkuperä voidaan ajoittaa aivan koulun alkuvuosiin. Gripenbergin mukaan pahimpia, joskaan ei ainoita, pennalismien harjoittajia olivat ylimmän yleisen ja ensimmäisen erikoisluokan oppilaat ja etenkin näiden luokkien luokallejääneet oppilaat, ns. ”ikäkadetit” (öfverliggarna). Näiltä ei puuttunut tilaisuuksia harjoittaa huviaan. Hätätilassa luotiin tilanne, joka antoi ainakin näennäisen oikeutuksen jollekin tempulle pienten kustannuksella. Milloin pidettiin heidän ilmettään liian röyhkeänä, milloin huomattiin heillä olevan jonkun muka huonon tavan, joka ”veljellisen hyväntahtoisesti” oli karsittava jne.

”Det behöfdes blott att någon kadett från fjärde, femte eller sjätte afdelningen tillät sig den oerhörda djärfheten att bullra i den del af korridoren, vid hvilka de tre specialklasserna och de tre första afdelningarna voro belägna, för att fridstörarna skulle ’dragas in’ i någon af de nyssnämnda afdelningarna, där det sedan merändels skipades en likaså snabb som summarisk ’rättvisa’ med delikventerna. Stundom kunde det aflöpa med att man fick i strumplästen ställa sig i — spottlådan, med spjällsnöret om halsen och stöflarna (de s.k. kusinerna) i handen och företedde då helt säkert en ganska ynkelig uppsyn. I svårare fall blef man nedlagd på någon äldre kamrats knä och fick ’deklina tollor’, d.v.s. erhöill stut, eller kunde det till och med vankas ’plåtsmörja’, hvarvid som straffredskap användes den öfver underofficerarnas sängar hängade smala bleckplåten. Var

"Plåtsmörja" (peltirasvaus). Backmansson 1892.

det däremot ej meningen att exekvera någon egentlig bestraffning, så plågade man slippa med en 'gurka' — ett par duktiga knäppar på näsan eller med en 'kröning', då man fick promenera rundt afdelningsbordet åtföljd af sin plågoande, som applicerade mer eller mindre kraftiga stötar af sina knän i ens 'partes posteriores'.¹⁴²

Kadettikoulussa oli virallisena järjestelmänä käytössä tapa, jonka mukaan jokaisen nuoremman kadetin holhoojana oli vanhempi kadetti valvomassa hänen opintojaan ja käytöstään. Gripenberg kertoo miten myös tämän varjolla harjoitettiin pennalismia. Kun joku holhokki tuli holhoojansa luo kuulusteltavaksi päivän läksyistä eikä jälkimmäinen sattunutkaan olemaan paikalla, kävi usein niin, että joku "ikäkadetti" otti asian hoitaakseen. Kätkeäkseen oman tietämättömyytensä jo unohtuneiden aikaisempien vuosien kurssien asiasisällöstä, hän asetti kysymykset niin inkvisitori-
sesti, että kuulusteltava pian varmasti joutui kiinni osaamattomuudestaan. Näin omatekoinen holhooja sai aiheen rangaista muka osaamatonta holhokkia. Mutta jos holhokki oli ovela, hän joskus saattoi päästä palkkähästä esim. lupaamalla tilaisuuden tullen lähettää piirakan kuulustelijalleen.¹⁴³

Kadettikoulun ruoka oli kaikkien säilyneiden kertomusten mukaan perin vaatimatonta ja yksitoikkoista. Siitä huolimatta koulussa esiintyi monenlaista pennalismia, jolla vanhemmat kadetit muka opettivat nuorempia olemaan liiaksi ahnehtimatta tai paransivat heitä mainitun paheen vahingollisista seurauksista. Eräs tällainen tapa oli ”kahvin antaminen” (ge kaffe), joka tapahtui päivällisen jälkeen. Syylinen, joka muka oli syönyt liikaa viillokkia tai jotain muuta ruokalajia asetettiin lattialle selälleen, jonka jälkeen hänen vatsaansa käsiteltiin melko kovakouraisesti. Toinen tapa oli asettaa uhri paraatioven vieressä olevaan vartiokojuun, minkä jälkeen joku suurikokoinen kadetti asettui myös kojuun ja polviaan ja käsiään käyttäen ponnisti oviaukon reunoista puristaen selällään uhria kopin takaseinää vasten. Kolmas edellisiä lievempi tapa oli pakottaa yksi tai useampia ”suursyömäreitä” päivällisen jälkeen juoksemaan useita kierroksia köysikeinussa, joka oli pihalla. Gripenberg arvelee, ettei näillä tavoilla saavutettu muuta kuin että aina nälkäiset nuoret kadetit yrittivät tyydyttää ruokahalunsa mahdollisimman huomiota herättämättömästi.¹⁴⁴

Raja pennalismien ja toverirangaistusten välillä on periaatteessa täysin selvä, mutta erilaisissa muistelmissa ja kuvauksissa ei aina ole osattu tehdä eroa näiden ilmiöiden välillä. Kadettikoulussa kuuluisa ja pelätty ”Kalmbergin prässä” oli juuri tällainen. Vaikka Gripenberg kertoo sitä käytetyn rangaistuksena toveriin, jonka toleranssi oli pettänyt normaalissa palveluksessa ja koulun jokapäiväisessä elämässä, siihen liittyy useita pennalismiin viittaavia piirteitä. Itse ”rangaistus” tapahtui siten, että uhri asetettiin lattialle selälleen kohtisuoraan suureen osaston pöytään nähden, minkä jälkeen hänet työnnettiin pöydän alle, niin että alhaalla pöydän kolmea jalkaparia yhdistävä poikkipuu osui kulkemaan hänen kurkkunsa päältä. Raskaan pöydän paino, jota tavallisesti lisäsivät vielä pöydän päällä olevat rankaisijat ja katselijat, teki prässistä vapautumisen omin voimin mahdottomaksi. Itse asiassa uhrilla ei olisi ollut mitään hätää, jos hän olisi ollut rauhallinen ja pysynyt sellaisena, sillä poikkipuu ei häirinnyt hänen kurkkuaan mitenkään. Mutta mitä enemmän hän pyristeli sitä pahempi hänelle. Tällöin usein joku ”hyväntahtoinen toveri” haki uhriparalle mukin kylmää vettä, joka tosin suurimmaksi osaksi kaadettiin hänen kasvoilleen vilvoittamaan ja viilentämään tunteita. Jos uhri rauhoittui nopeasti, hän pääsi pian pois pinteestä.¹⁴⁵

Gripenbergin mukaan tällä menetelmällä saavutettiin huomattavia tuloksia itsehillinnän opettamisessa. Sen keksijä oli kadetti G.A. Kalmberg, joka oli opiskellut jo Haapaniemessä v. 1816 ja valmistui Haminassa v. 1824, joten se oli peräisin ainakin jo Haminan koulun alkuvuosilta.¹⁴⁶

Tähän ”rangaistukseen” liittyy useita piirteitä, jotka vihjaavat siihen suuntaan, että rankaisijat olivatkin vanhempia ja rangaistavat nuorempia kadetteja. Itsehillinnän opettaminen on päämäärä, johon usein sanotaan pyrittävän juuri pennalismilla. ”Rangaistus” perustui siihen, että uhri ei tiennyt, miten käyttäytymällä prässistä selviää helpoimmin, joten se soveltui parhaiten juuri tulokkaiden kiusaamiseen. Todellisia toverirangaistuksia käytetään vain tilanteessa, jossa joku ryhmän täysivaltainen jäsen on todella törkeästi rikkonut ryhmää ja sen normeja vastaan. Toleranssin pettäminen ei olisi ollut riittävä syy.

Muusta pennalismista erottuvat vielä varsinaisille tulokkaille, ensiluokkalaisille tehdyt kepposet, vaikka raja tässä oli epäselvä säilyneiden kuvausten ja todennäköisesti myös vallinneen käytännön mukaan. V. 1901 koulussa opiskelunsa aloittanut G.M. Nordenswan muistelee, että varsinaisesti tämä ”alokasaika”, jolloin kiusaa-

mista oli kestettävä, oli kaksi vuotta, mutta jo toisena vuonna sai itsekin hätyyttellä sen vuoden tulokkaita.¹⁴⁷ Joka tapauksessa Gripenberg mainitsee useita pennalisti-piirteitä, joiden kohteina olivat ensisijaisesti tulokkaat eli ns. ”Puumalan kaarti”, joka vielä ei ollut ehtinyt saada olkalappuja univormuntakkeihinsa. Tällaisia olivat ”tulokkaan peseminen” (döpa nykomlingar) kun ensilumi oli satanut tai heidän panemisensa ”tanssimaan viillockia” (dansa frikasse) tai ”vipusängyn tekeminen” (ställa sängen ”på vipp”), toiselta nimeltään ”kehto” (vagga), tai tulokkaiden paneminen ”päälaelleen” (ställa dem på hufvudet).¹⁴⁸

Ensimmäinen piirre ei kaivanne tarkempaa selitystä. Viillockin tai ”frikassin” tanssiminen tapahtui siten, että uhri kiskottiin yöllä sängystä ja pakotettiin keveässä yöpaidassaan tekemään ”kaikenlaisia piruetteja”, joiden aikana hänen taiteellisuuttaan yritettiin piristää läimäyttelemällä häntä remmillä, pyyhkeellä tai saappaanvarrella. Nordenswanin ajallisesti myöhemmän kuvauksen mukaan uhrilla piti olla paita vedettynä pään yli ja häntä saatettiin hakata mainittujen välineiden lisäksi myös viivottimella.¹⁴⁹

Päälaelleen asettaminen tapahtui siten, että pari lujakatista toveria nosti nukkuvan tulokkaan sängyn ylös jalkopäästä ja asetti sen seisomaan yläpäädyn varaan, jolloin koko sisältö — nukkuva mukaanlukien — romahti alas ja kaikki sotkeutui epämääräiseksi sekasotkuksi.¹⁵⁰ Tällaiset vierailut tulokkaiden tuivissa tapahtuivat usein, kun kaupungilla oli jotkut juhlat, joiden jälkeen ”ikäkadetit” tulivat illalla koululle. Näissä tapauksissa uhri teki viisaammin olemalla puolustautumatta, sillä seurauksena oli ”frikassin” tanssiharjoitus tai muuta vastaavaa.¹⁵¹

Edellä on jo mainittu G.M. Nordenswan, joka aloitti opintonsa kadettikoulussa 14-vuotiaana v. 1901. Hänen kuvauksensa koulun pennalismista tuo esiin eräitä edelliseen verrattuna uusia konkreettisia piirteitä, mutta ennen kaikkea se selvittää pennalismien totaalista luonnetta tulokkaan elämässä.

”Tulokkaalla ei ollut mitään sanomista, hänen oli täytettävä kaikki käskyt, vaikkapa puskea päänsä seinään, ja kestettävä mitä kovakouraisinkin kohtelu aina vain ilomielin, mukisematta ja valittamatta. Näin määräsi ikivanha, tosin virallisesti kumottu sääntö, ja siihen olivat kaikki muutkin poikkeuksetta alistuneet. —

Oli miten oli, äidin pikku enkeli joutui tämän tästä löylytettäväksi ja höyhennettäväksi kaikin ajateltavissa olevin keinoin. Hänen oli seistävä asennossa kaikkien vanhempien kadettien edessä kolmannelta yleiseltä luokalta ylöspäin lukien. Hän ei saanut käydä puistossa eikä oleskella niissä osastohuoneissa, joissa vanhemmat toverit asuivat, eikä edes niihin johtavassa käytävässäkkään paitsi tärkeällä asialla ja silloinkin vain juosten; jos joutui odottamaan esim. jonkun oven edessä oli juostava paikalla. Hän ei saanut ilmeinen eikä katsein näyttää kuulevansa mitään hänen ympärillään käydystä keskustelusta, vielä vähemmän osallistua siihen. Hänet komennettiin iltaisin maata mennessä tanssimaan ’frikasseeta’. Häntä kestitettiin ’jakkaroilla’ tai ’mokalla’¹⁵², tai hakattiin hänen vatsaansa vaateharjalla¹⁵³, jne. jne. Ja kaiken kukkuraksi hänen ehkä sitten oli lauettava pirteä laulu tai kerrottava hauska juttu tai kosittava kaakeliuunia. Humaanisempi ja paljon hyödyllisempi kiusaamistapa, jota hyvänaikaisimmat ja kiltimmätkin vanhat kadetit huvikseen harjoittivat, oli poikien tanssitteleminen ja tämä tapahtui yleensä joka lauantai- ja sunnuntai-ilta tuntimäärin. Siellä se tanssitalo varsinaisesti opittiin. Joku musiikkitaiteinen kadetti istuutui tanssisalin pianon ääreen ja sitten huudettiin: tanssimaan! Ja permannelle oli vain uskaltauduttava vaikei ikinä ennen olisi ottanut tanssiaskeltakaan eikä edes tuntenut sen ajan lukemattomien tanssien nimiäkään; pas-d’Espagne, pas-de-quatre, pas-des-patineurs, pas-de brilliantine, pas-de-Pompador, chaconne, vengerska, masurka, franseesi, erinäiset valssit, erinäiset polkat jne. Sen kun

vilkaista vain miten muut tekivät ja antaa mennä niin kauan kuin musiikkia riitti vanhempien kadettien yllyttäessä kaikenmoisin huudoin ja nauraessa täyttä kurkkua varsinkin lukuvuoden alussa hassunkuriselle näytökselle.”¹⁵⁴

Edellä esitetystä muistelmakatkelmista näkyy eräs seikka, johon toistaiseksi ei ole kiinnitetty huomiota. Gripenbergin ja Nordenswanin eri aikaa edustavien kuvausten mukaan oli olemassa tiettyjä vakiintuneita tapoja, joiden avulla pennalismia harjoitettiin. ”Kalmbergin prässä” osoittautui säilyneen 1810-luvulta 1860-luvulle ja useat 1860-luvun pennalistiset tavat näyttävät puolestaan olleen vallalla vielä vuosisadan vaihteessa. Mutta tämän lisäksi osoittautui myös, — ja tämä käy ilmi etenkin Nordenswanin muistelmasta — että pennalismi ei aina suinkaan ollut sidottu tällaisiin vakiintuneihin muotoihin, vaan tulokas ”joutui tämän tästä lölytettäväksi ja höyhennettäväksi kaikin ajateltavissa olevin keinoin” ja ”hänen oli täytettävä kaikki (vanhempien kadettien) käskyt — ja kestettävä mitä kovakouraisinkin kohtelu”. Lähteet näyttäisivät antavan sellaisen kuvan, että pennalismi kadettikoulun loppuaikoina olisi lähtenyt kehittymään aikaisempia vuosikymmeniä spontaanimpaan tai impulsiivisempaan suuntaan. Tämän suuntaisten johtopäätösten tekemiseen aineisto kuitenkin on ehdottomasti liian niukka, ja joka tapauksessa on todettava, että myös vanhat pennalistiset tavat olivat käytössä koulun lakkauttamiseen asti.

Haminan kadettikoulun pennalismien luonteeseen näyttää myös kuuluneen, että kadetit tiedostivat varsin selvästi kyseessä olleen pennalismien ja nimenomaan initiaatioon johtamattoman pennalismien. Jos harhakuvitelmia päinvastaiseen suuntaan joskus on esiintynyt opettajakunnan keskuudessa, niin ainakaan kadetit eivät näytä kuvitelleen voivansa tulla kiusaajiensa kanssa tasavertaisiksi tai hyväksytyiksi täysivaltaisina jäseninä näiden ryhmään. Pennalismien uhrin näyttävät tajunneen selvästi, etteivät he koskaan pääsisi tasoihin kiusaajiensa kanssa ja että ainoa mahdollisuus saada hyvitystä, oli vuorollaan kostaa saadut kolhut nuoremmille. Ainoa ulkonaisesti jossain määrin initiaatioon viittaava piirre oli kadettilupaus, jonka uudet kadetit joutuivat tekemään, kun heidät otettiin toverikunnan jäsenyyteen. Käytännössä tämän lupauksen teki vain uusien kadettien joukon priimien muiden tulokkaiden läsnäollessa, ja tässä hän lupasi noudattaa toverikunnan sääntöjä. Seremonia oli peräisin vuodelta 1821, siis Haminan kauden alusta asti, ja lupaus tehtiin aina saman kaavan mukaan. Tämä tilaisuus järjestettiin heti uuden tai uusien oppilaiden tultua kouluun, joten se ei suinkaan merkinnyt pennalismien loppumista vaan alkamista. Voitaisiin jopa sanoa, että uudet kadetit tässä sitoutuivat alistumaan pennalismiin. Tällaiseen tulkintaan antaa aihetta myös Gripenbergin esittämä kuvaus tilaisuudesta.

”Då någon eller några blifvit inexaminerade till Cadetter, samlas de åtta, inkalla de blifna Cadetterna, hvilka af primus underrättas om den ordning som är rådande inom oss, underrättas om deras blifvande förhållanden och skyldigheter samt lemna slutligen nedanstående löfte:

’Jag N.N. lemna mitt hederslöfte, att med bästa vilja, efter all min förmåga efterfölja dessa af mig hörda lagar, öfverenskommelser och göra allt för att bibehålla deras helgd och förekomma deras upphörande!

Aldrig, vare sig hvar som hälst och under hvilken förevändning som hälst, kan någon af dessa öfverenskommelser, hvarken ändras, rubbas eller stympas. Och hvar och en öfverenskommelse, som på något sätt kunde motsäga någon af de ofvanstående, anses

för fullkomligen ogiltig och dess efterkommande som ett brott; hvarför primus vid portefeullens emottagande lemnar sitt hedersord på att med yttersta stränghet vaka öfver deras helgd.

Fredrikshamn den 24 Septemberg 1821.' ”¹⁵⁵

Käsiteltäessä Haminan kadettikoulun pennalismia ei todellakaan voida jättää huomiotta kadettien Toverikuntaa, joka perustettiin heti koulun muutettua Haminaan v. 1821, ja joka toiminnaltaan ja organisaatioltaan oli lähes identtinen Ruotsin vallan aikaisen ”vanhempien raadin” kanssa. Tämä toverikunta oli koulun oppilaiden salainen järjestö, josta opettajat eivät virallisesti tiedäneet mitään, mutta joka käytännössä toimi heidän hiljaisella suostumuksellaan. Sen päämäärä oli hyvän toverihengen vaaliminen ja sellaisten rikkeiden hoitaminen, joiden ei haluttu tulevan opettajiston tietoisuuteen, koska ne silloin olisivat saattaneet olla vaaraksi rikkeeseen syyllistyneen tulevaisuudelle. Näin G. A. Gripenberg esittää kadettikoulun historiikissaan toverikunnan toiminnan perusteet lähes samoin sanakääntein kuin Grigori Aminoff edellä esitti vastaavat seikat Ruotsin vallan aikaisen ”vanhempien raadin” osalta. Gripenbergin mukaan opettajisto ei puuttunut toverikunnan toimintaan, koska sillä ja sen suljetuin lipuin kulloinkin valvojiksi valituilla kahdeksalla kadetilla, ”de ätta”, oli koulun sisäisen kurin ylläpitäjinä, kadettien opiskelun valvojina ja velvollisuudentunnon kehittäjinä aivan kiistaton merkitys. Poikkeuksen tässä suhteessa muodostivat vain vuodet 1837—43, jolloin koulun johto tukahdutti toverikunnan toiminnan.¹⁵⁶

Kun toiminta kuuden vuoden tauon jälkeen sai jatkoa, muutettiin organisaatiota siten, että aikaisemman yhden ja yhteisen toverikunnan tilalla oli nyt kaksi: ylempi (högre) ja yleinen (allmänna) toverikunta, ja näiden välille tehtiin tarkka ero. Johtokunta oli nyt nimeltään ”seitsenmiehet” eli ”de sju”. Tuomiovaltaa ei enää käyttänyt vain johtokunta vaan koko ylempi toverikunta. Näin organisoituna toverikunta jatkoi toimintaansa kadettikoulun lakkauttamiseen asti 1903.¹⁵⁷

Gripenberg ei kiellä toverikunnan osuutta pennalismiin. Hänen mukaansa toverikunta kuitenkin toimi regulaattorina, jonka ansiosta pennalismi pysyi tietyissä rajoissa. Toisaalta hän kuitenkin myöntää, että pennalismissa menttiin usein liiallisuuksiin.¹⁵⁸ Vaikka nämä lausunnot ovat selvästi ristiriidassa keskenään, niille voidaan löytää looginen selitys, jos selvitetään, mikä oli toverikunnan rooli pennalismissa ja missä ylipäätään kulki raja kadettikoulun pennalismien harjoittajien ja uhrien välillä.

Vastaaminen näihin kysymyksiin ei kuitenkaan ole aivan helppoa, sillä, kuten jo on nähty, Gripenberg ja Nordenswan antavat jälkimmäiseen kysymykseen hieman erilaisen vastauksen. On kuitenkin muistettava, että nämä lähteet edustavat eri aikoja. Kadettikoulun virallinen organisaatio vaihteli huomattavasti eri aikoina, mikä ei tietenkään voinut olla vaikuttamatta edelleen oppilaskunnan sisäiseen rakenteeseen ja sitä kautta pennalismiinkin.

Kaikissa pennalismien kuvauksissa kiusaajiksi mainitaan vanhemmat ja uhreiksi nuoremmat kadetit erittelemättä koskaan samassa yhteydessä, keitä kumpaankin ryhmään kuului. Kyseessä oli joka tapauksessa kahtiajako. Myös kadettien toverikunta jakautui kahtia, mutta ei koskaan useampaan osaan, kuten sen koulun virallisen organisaation mukaan olisi voinut tavalla tai toisella ajatella jakautuvan. Kun koulu toimi 4- tai 6-luokkaisena puhuttiin vain vanhemmista ja nuoremmista kadeteista määrittelemättä tarkemmin keitä kumpaankin ryhmään kuului. Koulun tove-

rikunnan sanottiin tuolloin olleen jakamaton, ja nuoremmatkin olivat sen täysivaltaisia jäseniä v:een 1835, johon asti kaksi alinta luokkaa sai olla läsnä kokouksissa mutta — huomattakoon — ilman äänioikeutta. Kahtiajako oli siis jo tuolloin tosiasiassa. Kun luokat koulun muututtua 7-luokkaiseksi v. 1843 jaettiin yleisiin ja erikoisluokkiin, jakautui toverikunta samana vuonna korkeampaan ja yleiseen toverikuntaan. Tämä jako ei kuitenkaan noudattanut virallista jakoa, sillä korkeampaan kuului vain kaksi ylintä luokkaa ja alempaan kaikki muut eli alin erikoisluokka ja kaikki yleiset luokat. Myöhemmin tässä järjestelmässä tapahtui pieniä muutoksia, mutta nekään eivät koskaan noudattaneet koulun virallisessa organisaatiossa tapahtuneita.¹⁵⁹

Toverikunnan sisäinen kahtiajako ei kuitenkaan ainakaan kaikkina aikoina ollut sama, joka pennalismiin yhteydessä olisi merkinnyt jakoa kiusaajiin ja uhreihin. Tällä kohden ilmeisesti pääosin omasta kadettiajastaan 1860-luvulla kertovan Gripenbergin mukaan pahimpia pennalismiin harjoittajia olivat ylimmän yleisen ja alimman erikoisluokan oppilaat. Näistä edelliset kuuluivat säännöllisesti ja jälkimmäisetkin enimmäkseen yleiseen — siis ”alempaan” — toverikuntaan.¹⁶⁰ Toisaalta kadettikoulun pennalismia koskevista kertomuksista saa yleisesti ottaen sellaisen käsityksen, että sekä ahkerimmat nuorten kadettien kiusaajat että säännöllisimmän pennalismiin uhreiksi joutuneet kadetit olivat kummatkin osa suurempaa vanhempien ja nuorempien kadettien ryhmää. Ilmeisesti kumpaankin ryhmään kuului lisäksi muita: nuorempia, jotka vanhemmat enimmäkseen jo jättivät rauhaan ja vanhempia, jotka eivät enää useinkaan viitsineet kiusata nuorempia.

Kun kadetit joka tapauksessa näyttävät jakautuneen kahtia kahdella eri tavalla, on kysyttävä, kumpi jako oli tärkeämpi yhteisön sosiaalisen rakenteen kannalta. Tähän on vastattava, että todellisempi ja olennaisempi oli se jako, joka ilmeni pennismissa ja siten kadettien jokapäiväisessä elämässä ja jonka ainakin nuorempien kadettien ryhmä, keitä siihen sitten kuuluikin, sai tuntea konkreettisesti nahoissaan. Kenties tämän kanssa ristiriidassa ollut jako yleiseen ja korkeampaan toverikuntaan onkin nähtävä opettajakunnan ja kahden ylimmän luokan jo kypsyneempien oppilaitten pyrkimyksenä vastustaa edellistä jakoa ja siihen liittyvää pennalismia. Tätä taustaa vasten olisi myös ymmärrettävä selitykset, joiden mukaan toverikunta oli oppilaiden itsehallintojärjestelmä ja pyrki olemaan ”pennalismiin regulaattori”, ”koulun sisäisen kurin ylläpitäjä”, ”hyvän toverihengen vaalija” ja ”kadettien velvollisuudentunnon kehittäjä”.

Jos tämä pitää paikkansa, voidaan hyvin kuvitella, miten tähän oli päädytty. Kenties toverikunnan kahtiajako Haminassa ennen vuotta 1837 oli vielä sama, jota noudatettiin pennismissa: kaksi alinta luokkaa olivat uhreja, muut kiusaajia. Kenties koulun johdon hyökkäys toverikuntaa vastaan mainittuna vuonna oli osoitus pyrkimyksestä pennalismiin tukahduttamiseen. Kenties toverikunnan toiminnan salliminen ja sen uusi organisaatio v:n 1843 jälkeen oli osoitus pyrkimyksistä ”virallista” pennalismi ja valjastaa se initiaationa palvelemaan kasvattavia päämääriä — tällaisia yrityksiä tehtiin sittemmin myös itsenäisen Suomen kadettikoulussa. Jos näin tapahtui, nuo pyrkimykset kuitenkin epäonnistuivat kuten on nähty. Toverikunnan kahtiajako ei noudattanutkaan samoja rajoja kuin pennalismiin harjoittajien ja uhrien välinen jako.

Oireellista on, että kumpikin näistä kadettien organisaatiomalleista, sekä opettajakunnan enemmän tai vähemmän salaisesti hyväksymä jako ylempään ja yleiseen toverikuntaan että pennismissa noudatettu todellisuutta vastaava jako vanhem-

piin ja nuorempiin kadetteihin, oli kahtiajako. Tätä dualistista periaatetta noudatettiin huolimatta siitä, ettei se kummassakaan tapauksessa näyttänyt täysin sopivan. ”Väliryhmiä” ei kuitenkaan suvaittu ja molemmissa tapauksissa sopimaton aines sovitettiin väkisin kaavaan. Ei tunnettu muuta sosiaalista mallia, sillä dualistinen oli myös koko yhteisön tarjoama malli.

Ylläolevan perusteella on aivan selvää, että Haminan kadettikoulun pennialismissa ei ollut kyse initiaatioon johtavasta pennialismista puhumattakaan initiaatiosta sosiaalisaatioon. Kadettikoulu jos mikään oli totaalinen laitos sille ominaisine ”luonteenomaisine piirteineen”. Yksi tällainen piirre oli jyrkkä sosiaalinen jako opettajiin ja oppilaisiin (henkilökuntaan ja asukkeihin) ja näiden kahden ryhmän välillä vallinnut ylittämätön kuilu. Jälleen tämä kuvio toistui koko yhteisön (laitoksen) mallin mukaisesti alemman ryhmän sisällä ja jälleen tällä alemman ryhmän sisäisellä jaolla oli merkitystä vain täällä mutta ei koko yhteisön kannalta. Kun kyseinen kuilu koko yhteisön tasolla oli ylittämätön, ei tämän mallin mukaan toimivan alemman ryhmänkään sisällä voinut tapahtua ryhmästä toiseen siirtymistä, pennialismi ei johtanut initiaatioon. Tämän vuoksi myöskään opettajakunnan kahden ylimmän luokan välityksellä tarjoama toverikunnan kahtiajakoinen malli initiaatioon ei voinut toimia — sillä ei ollut koko yhteisön tasolla esikuvaa.

Vielä on käsittelemättä edellä avoimeksi jätetty kysymys, esiintyikö pennialismia jo Haminan kadettikoulun edeltäjässä, Haapaniemen topografiakoulussa. Kysymys on toisin sanoen siitä, syntyikö kadettikoulun pennialismi vasta muuton jälkeen Haminaassa vai tuotiinko se tänne koulun muuton yhteydessä Haapaniemestä. Näitä seikkoja ovat pohtineet myös kolme kadettikoulun historiaa tutkinutta kirjoittajaa, mutta he ovat kaikki tulleet eri tuloksiin.

Molempien Haapaniemen koulujen historian kirjoittaja Sigurd Nordenstreng on sitä mieltä, että vasta muutto Haminaan ja sen yhteydessä tapahtunut koulun huomattava laajeneminen ja laitostuminen aiheuttivat sen tapojen raaistumisen sekä heikensivät ratkaisevasti Haapaniemen koululle niin ominaista familiäärisyyttä. Näistä syistä sitten pennialismi olisi syntynyt Haminaassa.¹⁶¹ Täysin päinvastaisen käsityksen on esittänyt Tauno Kuosa, jonka mukaan Venäjän sotakouluissa vallinnut pennialismi olisi autonomian alkuaikoina pesiytynyt myös Haapaniemen topografiakouluun, jossa sitä ei ollut aikaisemmin paljoakaan ilmennyt. Tämä pennialismi olisi sitten siirtynyt myös Haminaan, jossa varsinkin koulun alkuaikoina vanhemmat kadetit olisivat käsitelleet nuorempia hyvinkin kovakouraisesti. Aikaa myöten tässä olisi kuitenkin tapahtunut kehitystä parempaan suuntaan ja koulun myöhemmissä vaiheissa toverikuria olisi pidetty yllä vähemmän ankarin keinoin.¹⁶² Kummastakin edellisestä poikkeaa G. A. Gripenbergin käsitys. Hän pitää erittäin todennäköisenä, että pennialismia esiintyi jo Topografiakoulussa, vaikka tästä ei ole säilynyt minkäänlaisia todisteita. Näkemystään hän perustelee sillä, että pennialismia esiintyi tuohon aikaan muissakin kouluissa ja eri ammattien piirissä, ja hän pitää tätä jonkinlaisena ajan hengen ilmauksena.¹⁶³

Lukuunottamatta Gripenbergiä, jonka historiikki käsittelee varsinaisesti vain autonomian aikaa, kaikki kadettikoulun historian tutkijat ovat uskoneet aiemmin esitettyyn Gregori Aminoffin väitteeseen, ettei Ruotsin vallan aikaisessa Haapaniemen kadettikoulussa esiintynyt pennialismia. Tämän vuoksi kukaan ei tietysti myöskään ole pohtinut, olisiko tämä pennialismi voinut säilyä siellä autonomian ajan alussa koulun muututtua topografiakouluksi ja edelleen olisiko Haminan pennialismi mah-

dollisesti peräisin tästä. Kuten toisaalla jo on todettu, kyseinen Aminoffin väite ei välttämättä pidä paikkaansa.

Kaikki nämä keskenään ristiriitaiset käsitykset ovat luokiteltavissa lähinnä faktatietojen puutteesta esitettyiksi olettamuksiksi. Suoranaisia asiavirheitä esiintyy kuitenkin vain Kuosan käsityksissä, mikä tosin lähdeaineiston puuttumisen johdosta on ymmärrettävää. Ensiksikin Kuosa on sekottanut käsitteet pennalismi ja toverikuri, jotka ovat kaksi täysin eri asiaa. Toiseksi Venäjän sotakoulujen pennalismista saadut vaikutteet voisivat olla varteenotettava mahdollisuus koulun myöhemmissä vaiheissa mutta ei missään tapauksessa vielä Haapaniemen kaudella, jolloin koulu edelleen toimi lähes itsenäisenä ja vanhassa Ruotsin vallan ajan hengessä ja edelleen myös Samuel Möllerin ja Otto Kaarle von Fieandtin johdolla ja jolloin vielä ei ollut mitään kontakteja Venäjälle. Juuri näistä syistä koulu siirrettiin Haminaan. Kolmanneksi ja edelliseen liittyen myös väite, että pennalismi koulun alkuaikoina olisi ollut ankaraa ja lievennyt myöhemmin, on perusteeton, sillä kaikki viittaa pikemminkin päinvastaiseen kehtiykseen.

Mainittujen kolmen olettamuksen jälkeen on tässä esitettävä vielä yksi, jolloin ollaankin siinä tilanteessa, että jokin esitetystä vaihtoehdoista aivan varmasti pitää paikkansa. Jos lähdetään siitä, että mainittu Aminoffin väite on paikkansapitämätön ja Ruotsin vallan aikaisessa Haapaniemen kadettikoulussa olisi esiintynyt pennalismia, on todennäköistä, että sitä esiintyi myös Haapaniemen topografiakoulussa, uusi kouluhan oli lähes kaikessa vanhan kaltainen ja kumppaakin johtivat samat henkilöt, Fieandt ja Möller. Mutta tämän lisäksi on vielä muitakin seikkoja, jotka edellisistä riippumatta saavat vaa'an kallistumaan samalle kannalle. Ensiksikin kun Haminan kadettikoulun toverikunnan edellä on tavalla tai toisella todettu olleen osallisena pennalismissa — oli pa sen rooli sitten ”regulaattorin” tai primus motorin — on tietysti erittäin todennäköistä, että sen vastineella on ollut vastaavanlainen rooli jo Ruotsin vallan aikaisessa Haapaniemen kadettikoulussa. Tätä tukevat kumppankin koulun oppilaskunnan silmiinpistävän yhtäläiset piirteet sekä toiminnan perusteissa — ne on myös esitetty lähes samoin sanakääntein — että myös monet ulkonaiset yhtäläisyydet, kuten muutaman vanhemman kadetin muodostaman johtokunnan nimi (”de sju”, ”de ätta”) jne. Toiseksi — ja edelliseen liittyen — Haminan toverikunnan peruskirja, johon sisältyivät mainitut Ruotsin vallan ajan Haapaniemen oppilaskunnan vastaavia ilmiöitä muistuttavat piirteet, kirjoitettiin kesälomalla jo *ennen* Haminaan muuttamista.¹⁶⁴ Kun tämän Haminan toverikunnan peruskirjan kirjoittajat olivat Haapaniemen topografiakoulun oppilaita, joilla oli edessään muutto Haminaan, kyseisiä piirteitä ei ole voitu keksiä tai luoda Haminassa eivätkä ne ole voineet syntyä siellä ”olosuhteiden muutoksista” johtuen. Toisaalta niitä ei myöskään ole voitu tuoda Ruotsin vallan aikaisesta Haapaniemen kadettikoulusta suoraan Haminaan, vaan niiden on täytyntä olla tunnettuja myös topografiakoulussa. Kolmanneksi — ja edelleen edelliseen liittyen — Haminan toverikunnan perustamisen syynä on katsottu olleen juuri pyrkimyksen säilyttää Haapaniemen (topografiakoulun) henki ja traditiot koulun sisäisen elämän suhteen Haminan uusissa ja täysin muuttuneissa ulkoisissa olosuhteissa.¹⁶⁵

Jos pennalismia todella esiintyi Haapaniemen kadettikoulussa ja topografiakoulussa, se oli tietysti luonteeltaan samanlaista kuin näiden koulujen seuraajassa, Haminan kadettikoulussa. Tämä pennalismi ei johtanut initiaatioon eikä siten myöskään ollut initiaatiota sosialisatioon.

Hyvin sitkeästi elänyt uskomus on, että Haminan kadettikoulun pennalismismi olisi siirtynyt edelleen v. 1919 toimintansa aloittaneeseen itsenäisen Suomen kadettikouluun, ja mm. Tauno Kuosa on esittänyt tämän väitteen Suomalaisen upseerikoulutuksen 200-vuotishistoriikissa (1978).¹⁶⁶ Tämän käsityksen puolesta puhuu se, että osa uuden koulun suunnittelijoista ja alkuvuosien johtajista ja opettajista oli Haminan kadettikoulun kasvatteja¹⁶⁷ ja koulun ensimmäisten oppilaitten joukossa oli myös paljon entisten Haminan kadettien poikia ja muita sukulaisia¹⁶⁸. Lisäksi uutta koulua luotaessa vanhan Haminan koulun kadettiperinteet pyrittiin tietoisesti heittäämään henkiin ja juurruttamaan uuteen kouluun.¹⁶⁹

Kaikesta tästä huolimatta Haminan pennalismismi ei kokenut toista tulemistä uudessa kadettikoulussa. Itsenäisen Suomen kadettikoulusta ei tunneta ainoatakaan tapausta, jossa olisi esiintynyt edellä esitettyjä Gripenbergin ja Nordenswanin kuvamia pennalistisia tapoja tai mitään niiden kaltaistakaan. Selitys on hyvin yksinkertainen: nämä kaksi koulua olivat luonteeltaan täysin toisistaan poikkeavat. Haminan kadettikoulu oli moniluokkainen poikalapsille tarkoitettu yleissivistävä ”oppikoulu” ja uusi kadettikoulu taas jo ammattisotilaan uran valinneille aikuisille miehille tarkoitettu kaksiluokkainen sotakoulu. Haminan koulun vanhempien kadettien fyysisen ylivoimaan viime kädessä perustuva pennalismismi ei ilmeisesti voinut menestyä koulussa, jossa nuoremmat ja vanhemmat kadetit olivat fyysisesti ja psyykkisesti samalla tasolla.

Itsenäisen Suomen kadettikoulussa esiintyi kyllä pennalismia alusta alkaen, mutta vaikutteet tähän oli saatu muualta kuin Haminasta. Pennalisminsa suhteen huomattavasti soveliaamman esikuvan tarjosivat tsaarin Venäjän 2-vuotiset sotilasopistot, joissa autonomian kaudella oli opiskellut runsaasti suomalaisia. Suomen sotaväen ja kadettikoulun lakkauttamisen jälkeen tämä olikin ollut ainoa mahdollinen tie upseereiksi aikoville suomalaisille nuorukaisille. Suomen itsenäistyttyä näitä upseereita liittyi runsaasti nuoreen puolustuslaitokseemme, jonka palveluksessa heillä tuli olemaan huomattavasti monipuolisempi ja pitkäaikaisempi vaikutus kuin tässä vaiheessa jo varsin iäkkäillä entisillä Haminan kadeteilla ja muilla Suomen ”vanhan väen” upseereilla.¹⁷⁰ Tällaisia Venäjällä koulutuksensa saaneita upseereita oli myös itsenäisen Suomen uuden kadettikoulun suunnittelijoiden ja alkuvuosien johtavien opettajien joukossa.¹⁷¹ Ennen kaikkea on kuitenkin huomattava, että tällaiset aikuisille miehille tarkoitetut venäläiset sotilasopistot muistuttivat sosiaaliselta rakenteeltaan myöhempää itsenäisen Suomen kadettikoulua.

Suomen kadettikoulu Haminassa ei kuitenkaan ollut autonomian aikana ainoa upseereja valmistava laitos maassamme, sillä v. 1846–79 toimi Helsingissä venäläinen junkkarikoulu, jonka merkitys kadettikouluun verrattuna oli kuitenkin vähäinen. Koulu toimi aluksi Bulevardin varrella vuokratiloissa kunnes muutti v. 1852 nykyisen sotakorkeakoulun paikalla olleeseen huvilaan Liisankatu 1:een, ja se oli tarkoitettu Suomeen sijoitettuihin venäläisiin joukko-osastoihin upseereiksi aikoville suomalaisille ja venäläisille nuorukaisille.¹⁷² Koulun kurssi kesti kolme vuotta ja sen tarkoitus oli kohottaa oppilaitten yleissivistystä sekä tietoja sotilaallisissa aineissa ja suomalaisten oppilaiden osalta erityisesti venäjän kielen taitoa.¹⁷³

Helsingin junkkarikoulun toimintaa on tutkinut tsaarin vallan aikaiseen Suomen ja Venäjän historiaan ja sotalaitokseen perehtynyt englantilainen historioitsija J.E.O. Screen. Hänen mukaansa koulun kirjoissa olleista yli puolet oli ennen vuotta 1853 suomalaisia, joita houkuteltiin sallimalla käyttää sisäänpääsykokeessa ruotsia

tai suomen kieltä. Jatkossa venäjän kieli kuitenkin Screenin mukaan muodostui kompastuskiveksi aiheuttaen sen, että hyvin suuri prosentti oppilaista ei suorittanut loppututkintoa.¹⁷⁴ Toiminnan viimeisinä vuosina koululla oli pulaa hakijoista, ja oppilaspaikkoja vähennettiin. Lakkauttamisen syynä oli pääasiassa kuitenkin se, että suomalaiset viranomaiset halusivat saada koulun rakennuksen perusteilla olevan asevelvollisen Suomen sotaväen käyttöön.¹⁷⁵

Screenin mukaan Helsingin junkkarikoulu oli vuoteen 1871 ottanut vastaan 774 oppilasta, joista 381 ylennettiin upseereiksi, näistä 160 suomalaista. Jo vuoden 1865 jälkeen koulussa valmistuneiden suomalaisten määrä oli laskenut lähes merkityksettömäksi, vuosina 1865–71 heitä oli vain kymmenen. Viimeisistä 48:sta upseerista, jotka valmistuivat 1879, oli kahdeksan suomalaista.¹⁷⁶

Valitettavasti Helsingin junkkarikoulun sisäisestä elämästä tai oppilaiden oloista ei ole säilynyt mitään tietoja jälkimaailmalle; koulun oppilaat tai opettajat eivät ole julkaisseet muistelmia ainakaan pohjoismaisilla kielillä. Niinpä ei ole myöskään tietoja siitä, esiintyikö koulussa pennalismia. Koska koulun kurssi kesti kolme vuotta ja uusia oppilaita ilmeisesti otettiin vuosittain, koulussa opiskeli samanaikaisesti kolme eri vuosikurssia. Sosiaalinen rakenne oli näin varsin otollinen pennalismille. Mikäli pennalismia koulussa esiintyi, se ilmeisesti oli luonteeltaan samanlaista kuin Haminan kadettikoulussa, initiaatioon johtamatonta eikä kysymyksessä myöskään voinut olla initiaatio sosialisatioon. Syytkin olivat samat kuin Suomen kadettikoulussa. Mikäli pennalismia taas ei esiintynyt, siinä tapauksessa Helsingin junkkarikoulu oli lajissaan poikkeus, sillä venäläiset junkkarikoulut olivat yleensä varsin tunnettuja pennalismistaan.¹⁷⁷

Helsingin junkkarikoulun mahdollinen pennalismi ei kuitenkaan ole voinut antaa vaikutteita myöhempään suomalaisen sotilaselämän pennalismiin. Koulun oppilaspaikat oli tarkoitettu upseereiksi venäläisiin joukko-osastoihin aikoville,¹⁷⁸ sillä suomalaisten joukko-osastojen upseeritarpeen tyydytti Suomen kadettikoulu¹⁷⁹. Helsingin junkkarikoulun toiminta loppui toisaalta jo niin varhain, että tuskin kukaan tässä koulussa opiskelleista suhteellisen vähälukuisista suomalaisista on voinut myöhemmin palvella itsenäisen Suomen puolustusvoimissa.

3. Suomalaisen upseerien koulutus Venäjällä

Venäjällä oli 1800-luvun alussa toiminnassa useita *kadettikouluja*. Ne olivat luonteeltaan ja organisaatioltaan verrattavissa Haminassa toimineeseen suomalaiseen vastineeseensa: ne olivat sisäoppilaitoksia, joissa oppilaat saivat vapaan asunnon, ruuan, puvun ja opetuksen sekä yleisissä että erikoisaineissa. Erikoisluokkia oli tosin vain pääkaupungin, Pietarin, kadettikouluissa, jonne provinssien kadettikoulut lähettivät oppilaansa saamaan sotilaskoulutusta. Toisin kuin Suomessa nämä kadettikoulut olivat merkityksettömiä poikkeuksia lukuunottamatta tarkoitettuja vain aatellispojille.¹⁸⁰ Tällainen järjestelmä oli liian kallis ja tuotti liian vähän upseereja. Tämän vuoksi sitä uudistettiin v. 1863, jolloin mm. yleissivistävä ja sotilaallinen koulutus erotettiin toisistaan. Tämä toteutettiin muuttamalla useimmat kadettikoulut *sotilaslukioiksi* (v:sta 1882 niitä ruvettiin uudelleen kutsumaan kadettikouluiksi), joiden tehtävänä oli antaa pojille yleissivistys sekä toimia samalla valmistavina kouluina entisistä kadettikoulujen erikoisluokista perustetuille, sotilaallista koulu-

tusta antaville *sotilasopistoille*. Vain kaksi entistä kadettikoulua, Suomen kadettikoulu Haminassa ja Paašikoulu Pietarissa, säilyttivät entisen luonteensa; niissä annettiin edelleen sekä sotilaslukion että sotilasopiston tasoista opetusta.¹⁸¹

Mutta vain aatelistolle tarkoitetut sotilasluokit eivät kouluttaneet upseereja, sillä samanaikaisesti perustettiin myös *junkkarikouluja* lähinnä muita yhteiskuntaluokkia varten. Mm. Helsinkiin tällainen oli perustettu jo ennen järjestelmän vakiinnuttamista, kuten edellä on esitetty.¹⁸² Vuodesta 1868 lähtien upseeriksi ylentämisen edellytyksenä vaadittiin joko sotilasopiston tai junkkarikoulun tutkinto. Tämä takasi aikaisempaa korkeamman koulutustason sotaväen päällystölle, mutta merkitsi samalla upseerikunnan kahtiajakoa: toinen kategoria oli saanut toista paremman koulutuksen ja sillä oli myös paremmat ylenemismahdollisuudet. Tämä kahtiajako hävisi vähitellen vuosisadan loppuun mennessä Venäjän siviiliyhteiskunnassa tapahtuneen kouluolojen kehityksen ja yleissivistävän opetuksen laajenemisen myötä. Tämä kehitys johti samalla siihen, että junkkarikoulut assimiloituivat sotilasopistoihin.¹⁸³

Jo edellisessä luvussa viitattiin lyhyesti englantilaisen J.E.O. Screenin autonomian ajan Suomen ja samanaikaisen Venäjän upseerikoulutusta koskevaan tutkimukseen. Tähän aikakauskirjassa ”Historisk Tidskrift för Finland” (2/1974) julkaistuun laajaan ja yksityiskohtaiseen, paljolti venäjänkieliseen lähdeaineistoon perustuvaan, artikkeliin nojautuu historiallisten faktatietojen osalta lähes kokonaan tämä suomalaisten upseerien koulutusta Venäjällä käsittelevä luku. Kyseinen Screenin artikkeli onkin laajassa ainutlaatuinen, sillä lukuunottamatta Jarl Gallénin lyhyttä ranskankielistä artikkelia suomalaisten upseerien sijoittumisesta Venäjän armeijaan ja laivastoon autonomian ajalla (1961) suomalaiset historioitsijat eivät ole aihetta käsitelleet, eikä Gallénkaan puutu upseerien koulutukseen.

Autonomian ajan ensimmäisinä vuosina vain jotkut upseerit ja virkamiehet lähettivät poikiaan Venäjän sotakouluihin osoittaakseen lojaalisuuttaan uusille valtanpitäjille. Myöskään Haapaniemen topografiakoulu ei toimintansa alussa v. 1812 saavuttanut suurtakaan suosiota, vaan säätyläiset lähettivät poikiaan mieluummin Ruotsin tai Venäjän kouluihin ja siviilioppilaitoksiin.¹⁸⁴ Kun Haapaniemen kadettikoulun toiminta vakiintui, ja sen päästötodistuksella avautui upseerin ura myös Venäjän armeijassa, hälvenivät epäluulot koulua kohtaan, ja siitä tuli huomattavin suomalaisia upseereja Venäjän armeijaan valmistava laitos. Huolimatta tällaisen täysipainoisen upseerikoulun olemassaolosta kotimaassa useat suomalaiset säätyläiset alkoivat nyt lähettää poikiaan Venäjän sotakouluihin.¹⁸⁵

Syynä tähän olivat ne *vapaaoppilaspaikat*, joita eri sotakouluihin oli varattu suomalaisia varten. Tämä kehitys sai alkunsa v. 1828, jolloin suunniteltiin Suomen meriekipaasiin perustamista, ja haluttiin kouluttaa siihen myös suomalaisia upseereja — Haminastahan ei valmistunut meriupseereja. Tällöin varattiin Pietarin merikadettikoulusta neljä vapaaoppilaspaikkaa sellaisille suomalaisille aatelispojille, jotka halusivat valmistua laivastoupseereiksi. Kun mainittu Suomen meriekipaasi kaksi vuotta myöhemmin perustettiin, varattiin lisäksi Aleksandrovin kadettikoulun merikomppaniasta kuusi vapaaoppilaspaikkaa suomalaisille; tämä merikompania oli tarkoitettu valmistavaksi kouluksi Merikadettikoulua varten. Vuonna 1852 varattiin suomalaisille vielä kaksi lisäpaikkaa Merikadettikoulusta.¹⁸⁶

Tässä tilanteessa alkoi muodostua ongelmalliseksi se, että kyseiset vapaaoppilaspaikat oli varattu vain aatelisille, eikä sopivia kandidaatteja aina ollut tarjolla. Korjaus asiaan saatiin v. 1857, kun Aleksandrovin kadettikoulun merikompania lak-

kautettiin. Tällöin venäläiset viranomaiset päättivät, että Merikadettikoulun suomalaisille varatuille vapaaoppilaspaikoille, joita tuolloin oli viisi, voitiin ottaa myös aatelittomien suomalaisten upseerien ja virkamiesten lapsia, ellei aatelisia hakijoita ollut. Screenin mukaan tämä vähäinen murtuma Venäjän tiukan luokkayhteiskunnan etuoikeuksien muurissa oli tärkeä myönnytys suomalaisille. Se näyttääkin muodostuneen ennakkotapaukseksi, sillä vastaavia myönnytyksiä suomalaisten hakijoiden suhteen tehtiin myöhemmin muissakin sotakouluissa. Merikadettikoulun suomalaisille varattujen vapaaoppilaspaikkojen määrässä tapahtui vielä eräitä muutoksia autonomian ajan jälkipuoliskolla.¹⁸⁷

Merikadettikoulun esikuvan mukaan ruvettiin pian myös muihin sotakouluihin järjestämään vapaaoppilaspaikkoja suomalaisille. Vuonna 1843 niitä määrättiin neljä laivaston teknilliseen oppilaitokseen, Konduktorskaja rotaan Utjebnij Morskij Ekipaašissa ja peräti kymmenen Pavlovin kadettikouluun, sittemmin Ensimmäiseen kadettikouluun.¹⁸⁸

Se, että tällaisia vapaaoppilaspaikkoja perustettiin sotakouluihin suomalaisia varten, ei ollut epätavallista Nikolai I:n aikana, sillä samoin meneteltiin useiden muidenkin valtakuntaan kuuluneiden vähemmistökansallisuuksien suhteen. Erikoista oli vain se, että nämä suomalaisten paikat varattiin kaikkein hienoimmista ja parhaista sotakouluista. Huipun tässä suhteessa muodosti Paašikoulu Pietarissa, joka oli sotakouluista ensimmäinen ja paras. Suomalaisille varattiin täältä v. 1855 kolme vapaaoppilaspaikkaa ja kahdeksan vuotta myöhemmin niiden määrä kaksinkertaistettiin. Neljä näistä säilyi autonomian ajan loppuun asti. Tässä koulussa ei millään muulla vähemmistökansallisuudella ollut vapaaoppilaspaikkoja.¹⁸⁹

Siitä lähtien, kun Suomi oli liitetty Venäjään, joukko suomalaisia oli käynyt Venäjän sotakouluissa. Vapaaoppilaspaikkojen perustaminen aiheutti kuitenkin sen, että kadettikouluihin pääsi suuri joukko suomalaisia, joka syntyperänsä ja sosiaalisen taustansa vuoksi ei muuten olisi niihin päässyt. Tämä johtui siitä, että vapaaoppilaspaikkoihin pyrkivien hakemukset käsitteli ja ratkaisi Suomen ministerivaltiosihteeri, siis suomalainen eikä venäläinen viranomainen, ja tämän viran haltijat näyttävät toistuvasti katsoneen läpi sormien ohjesääntöjen määräämiä säätyrajoituksia.¹⁹⁰

Koko autonomian ajan Venäjän sotakouluissa opiskeli myös vapaaoppilaspaikkojen ulkopuolella suomalaisia poikia. Varakkaita eivät olleet kaikki heistäkään, ja niinpä heitäkin avustettiin Suomen ja Venäjän varoin. Keisarin käsikassasta maksettiin avustusta esimerkiksi niille suomalaisille, jotka kävivät Kaartin alivänrikkikoulua, myöhemmin Nikolajevin ratsuväenkoulua.¹⁹¹

Aluksi vapaaoppilaspaikkojen ulkopuolella opiskelleet suomalaiset olivat kaikki aatelisia. Sen jälkeen kun sotilaskoulutus oli 1860-luvulla Venäjällä uudelleenjärjestetty, hyväksyttiin sopivan siviilioppilaitoksissa hankitun pätevyuden omaavat ja venäjää osaavat suomalaiset vaikeuksista venäläisiin sotakouluihin. Syntyperä ei muodostanut estettä. Menestys parhaissa sotakouluissa avasi puolestaan tien myös parhaisiin upseerinvirkoihin, Kaartiin, missä esimerkiksi suomalaisen apteekkarin poika hyväksyttiin vanhan venäläisen aatelin veroisena.¹⁹²

Ainoa tie upseeriksi ei autonomian ajan alkupuolellakaan ollut kadettikoulu, jonne mentiin lapsena ja josta valmistuttiin suoraan ammattiin. Myös rivimiehestä oli mahdollisuus kohota päällystöön. Kun suomalaiset vielä olivat vapautettuja asepalveluksesta, näitä tapoja oli vain yksi, astuminen vapaaehtoisena sotamiehenä palve-

lukseen. Se, kuinka kauan tällainen vapaaehtoinen joutui palvelemaan sotamiehenä tai aliupseerina ennen kuin oli oikeutettu saamaan ylennyksen upseeriksi, riippui hänen syntyperästään ja koulusivistyksestään, ja näitä etuoikeuksia koskeneet määräykset vaihtelivat eri aikoina.¹⁹³ Junkkarikouluja alettiin perustaa juuri tällä tavoin upseereiksi tulevien vapaaehtoisten koulutustason kohottamiseksi, ja vuoden 1868 jälkeen ei upseeriylenntä enää voinut saada ilman junkkarikoulun tai sotilasopiston (kadettikoulun) tutkintoa.¹⁹⁴

Autonomian ajan alkuvuosina vapaaehtoisina sotamiehinä palvelukseen astuneita suomalaisia oli hyvin vähän, mutta vuoden 1820 tienoilta 1850-luvulle asti määrä kasvoi tasaisesti osin Helsingin junkkarikoulun toiminnan ansiosta.¹⁹⁵ Kun viranomaiset 1860-luvulta lähtien alkoivat enenevässä määrin kiinnittää huomiota myös tätä tietä upseereiksi aikovien koulusivistykseen, määrä alkoi laskea. Syynä ei ollut pelkästään kasvanut vaatimustaso, vaan samanaikainen useiden uusien virkaurien avautuminen säätyläisperheiden pojille.¹⁹⁶

Kun yleinen asevelvollisuus otettiin käyttöön Suomessa (1881), oli junkkarikoulutason upseerikoulutus periaatteessa tarjolla vapaaehtoisten lisäksi myös asevelvollisina palvelukseen määrätuille.¹⁹⁷ Käytännössä kovin monet tuskin lienevät käyttäneen tätä mahdollisuutta; jos he suunnittelivat upseerin uraa, he todennäköisesti tiesivät tämän jo kutsunnassa ja ilmoittautuivat vapaaehtoisiksi. Sitä paitsi tällaiset asevelvolliset olisivat joutuneet siirtymään Venäjän junkkarikouluihin Helsingin junkkarikoulun lopetettua jo v. 1879.

Venäjän suurvalta-armeija tarjosi monelle suomalaiselle autonomian aikana mahdollisuudet upseerin virkauraan. Arviot siitä, kuinka monet tätä mahdollisuutta käyttivät, ovat jossain määrin toisistaan poikkeavia. Jarl Gallénin esittämän tilaston mukaan Venäjän sotavoimissa palveli autonomian aikana kaikkiaan n. 2000—3000 suomalaista upseeria. Näistä yli 300 saavutti kenraalin ja 67 amiraalin arvon.¹⁹⁸ Tästä poiketen J.E.O. Screen arvelee Venäjän armeijassa ja laivastossa olleen yhteensä n. 4000 suomalaista upseeria. Hänen mukaansa suomalaisten upseerien luku oli 1850-luvun alussa ainakin 700, 1880-luvulla n. 500 ja olisi laskenut alle 400:n vasta vähän ennen ensimmäisen maailmansodan syttymistä.¹⁹⁹

Näistä Venäjällä palvelleista suomalaisista upseereista vain osa muodostaa tämän tutkimuksen kannalta huomionarvoisen ryhmän, nimittäin ne, jotka olivat saaneet upseerikoulutuksensa autonomian ajan loppupuolella Venäjän sotakouluissa ja jotka maamme itsenäistyttyä astuivat palvelukseen Suomen puolustusvoimiin. Vain näillä oli mahdollisuus toimia pennalismin ja muiden sen kaltaisten sotilaselämään liittyvien epävirallisten piirteiden ja tapojen välittäjinä keisarillisen Venäjän ja itsenäisen Suomen sotalaitosten, upseerikoulut mukaanlukien, välillä. Toisaalta venäläisissä sotakouluissa tällaiset piirteet ja tavat ovat voineet säilyä vuosikymmeniä lähes muuttumattomina samalla tavoin, kuin tällaisten edellä havaittiin säilyneen vastaanvanlaisessa suomalaisessa koulussa Haminassa. Tämän vuoksi kyseisen, tämän tutkimuksen kannalta huomionarvoisen, suomalaisen upseeriryhmän oppilaitosten tarkastelua ei ole syytä rajoittaa koskemaan vain kyseisen upseeriryhmän opiskeluaikoja. On päinvastoin käytettävä kaikki näiden venäläisten sotakoulujen sisäisestä elämästä ja oppilaiden oloista saatavissa oleva tieto riippumatta siitä, mitä aikaa se koskee tai mitä kansallisuutta edustaa sen muistiin merkitsijä. Käytävissä oleva aineisto ei tästä huolimatta suinkaan ole liian runsas.

Ensimmäinen ja paras Venäjän sotakouluista oli *Paašikoulu*, jonne vain jalosukuisimmilla venäläisillä aatelisilla oli mahdollisuus päästä. Tämän koulun kautta moni suomalainen pääsi korkeisiin virkoihin valtakunnassa, joskaan kukaan sen suomalaisista oppilaista ei ole saavuttanut pysyvää asemaa maamme historian merkki miesten joukossa.²⁰⁰ Koulussa oli vain 150 oppilasta, enimmäkseen hoviherrojen poikia. Se oli jaettu viiteen luokkaan, joista ylin oli ensimmäinen ja alin viides. Se oli toisaalta upseerikoulu, toisaalta instituutio, joka oli läheisessä suhteessa keisarillisen hovin kanssa. Neljän tai viiden vuoden opiskelun jälkeen Paašikoulussa otettiin loppukokeen läpäissyt oppilas upseeriksi haluamaansa kaartin tai armeijan rykmenttiin riippumatta ko. rykmentin upseerinvakansseista. Joka vuosi nimitettiin kuusitoista ylimmän luokan oppilasta *kamaripaašeiksi*, ts. heidät sijoitettiin henkilökohtaisesti keisarilliseen hoviin jonkun hovin jäsenen — keisarin, keisarinna, suuriruhtinaan tai suuriruhtinattaren — luo. Päivällisillä ja illallisilla paaši pysytteli liikahtamatta sen henkilön tuolin takana, joka oli hänen valtiaansa. Kulkueissa ja muissa juhlamenoissa suuriruhtinattarien paašit kannattelivat näiden laahustinta. Vietettyään näin muutaman tunnin tsaarin vanavedessä paaši palasi kouluun opintojen pariin. Kamaripaašiksi nimittämistä pidettiin suurena kunniana, ja sitäpaitsi ne nuoret miehet, jotka saivat nauttia tästä edusta, opittiin tuntemaan hovissa ja heillä oli myöhemmin erittäin hyvät mahdollisuudet tulla nimitetyiksi keisarin tai jonkun suuriruhtinaan sivuadjutantiksi, ja he saattoivat näin suunnitella loistavaa uraa valtion palveluksessa.²⁰¹

Huomattavin koulun suomalaisista oppilaista oli Anders Edvard Ramsay, joka valmistui upseeriksi v. 1818. Hän toimi eri tehtävissä Suomen kaartissa, mm. eversetinä sen komentajana, ja joukko-osaston korottamista v. 1829 ”nuoren kaartin” arvoon on pidetty hänen ansionsaan. 1830-luvulla Ramsay järjesti Suomen meriekipaašin. Vuonna 1847 hänestä tuli kenraaliluutnanttina Suomen sotaväen tarkastaja. Itämaisen sodan aikana 1854–55 hän johti Helsingin ja Turun välisen rannikon puolustusta.²⁰²

Paašikoulun suomalaisista oppilaista kukaan ei liene jättänyt kokemuksiaan jälkipolville muistelmien muodossa. Näin on sen sijaan tehnyt kuuluisa venäläinen anarkisti, ruhtinas Pjotr Kropotkin.²⁰³ Hän tuli kouluun v. 1857, jolloin se eli muutosten aikaa. Vaikka Kropotkin joutui kohtaamaan ankaraa pennialismia, hän on sitä mieltä, että paria vuotta aikaisemmin sekä kuri että pennialismi olivat koulussa olleet aivan toista luokkaa.²⁰⁴

Syy tähän oli Kropotkinin mielestä ollut eversti Girardot'ssa, koulun johtajan lähimmässä miehessä. Hän oli antanut koulun ylimmälle luokalle — kamaripaašeille²⁰⁵ — vapaat kädet nuorempia kohtaan olemalla muka tietämättä mitään siitä terrorista, jota he harjoittivat, ja piti näin heidän avullaan ankaraa kuria koulussa. Jos joku alemman luokan oppilas vähääkään kapinoi kamaripaašien oikkuja vastaan, oli seurauksena, että ensimmäisen luokan kaikki kaksikymmentä oppilasta kokoontuivat johonkin huoneeseen aseistautuneina raskain tammiviivottimin, jonka jälkeen he Girardot'n hiljaisella suostumuksella antoivat kunnollisen selkäsauhan sille pojalle, joka oli syyllistynyt näin vakavaan kuuliaisuusrikokseen.²⁰⁶ Kropotkin on kansallisuudestaan huolimatta kirjoittanut muistelmansa englanniksi ja ne julkaistiin ensimmäiseksi v. 1899 Yhdysvalloissa, jossa tekijä eli pakolaisena.²⁰⁷

”Accordingly, the first form did what they liked; and not further back than the preceding winter one of their favorite games had been to assemble the ’greenhorns’ at night in

a room, in the night-shirts, and to make them run round, like horses in a circus, while the pages de chambre, armed with thick india-rubber whips, standing some in the centre and the others on the outside, pitilessly whipped the boys. As a rule the 'circus' ended in an Oriental fashion, in an abominable way. The moral conceptions which prevailed at that time, and the foul talk which went on in the school concerning what occurred at night after circus, were such that the least said about them the better."²⁰⁸

Kropotkinin tullessa kouluun todellinen vallankumous oli tapahtunut sen ilma-
piirissä. Näihin aikoihin koko Venäjä oli heräämässä Nikolai I:n hallinnon aiheutta-
masta painajaisunesta. Pääsikoulussa tämä johti siihen, että koulun kolmas luokka
oli erään tapahtuneen välikohtauksen jälkeen noussut kapinaan ensimmäistä luok-
kaa vastaan, ja kamaripaašit olivat saaneet perusteellisesti selkäänsä. Vaikka Girar-
dot painoi asian villaisella, menetti sekä ensimmäinen luokka että hän itse auktori-
teettinsa, ja edellä kuvatun kaltaiset sirkusesitykset kuuluivat Kropotkinin aikana jo
historiaan.²⁰⁹

Mutta vaikka näin suuri muutos olikin tapahtunut, oli viidesluokkalaisten, nuo-
rien tulokkaitten, elämä koulussa silti edelleen sietämätöntä, sillä näiden täytyi edel-
leen alistua kamaripaašien oikkuihin.

"We had a beautiful garden, filled with old trees, but the boys of the fifth form could
enjoy it little; they were forced to run a roundabout, while the pages de chambre sat in it
and chattered, or to send back the balls when these gentlemen played ninepins. A couple
of days after I had entered the school, seeing how things stood in the garden, I did not go
there, but remained upstairs. I was reading, when a page de chambre, with carrot hair
and face covered with freckles, came upon me, and ordered me to go at once to the
garden to run the roundabout.

'I shan't; don't you see I am reading?' was my reply.

Anger disfigured his never too pleasant face. He was ready to jump upon me. I took
the defensive. He tried to give me blows on the face with his cap. I fenced as best I
could. Then he flung his cap on the floor.

'Pick it up.'

'Pick it up yourself.'

Such an act of disobedience was unheard of in the school. Why he did not beat me
unmercifully on the spot I do not know. He was much older and stronger than I
was."²¹⁰

Käyttäytymisensä seurauksena Kropotkin joutui kamaripaašien silmätikuksi ja hei-
dän pennalisminsa vakituiseksi kohteeksi. Karusellijuoksu kuitenkin loppui melko
pian edellä kuvatun tapahtuman jälkeen, sillä ilmat muuttuivat sateisiksi ja oppilaat
viettivät suurimman osan ajastaan sisällä. Täällä pennalismi ilmeni uusissa muo-
doissa.

"In the garden the first form smoked freely enough, but when we were indoors the
smoking club was 'the tower.' It was kept beautifully clean, and a fire was always burn-
ing there. The pages de chambre severely punished any of the other boys whom they
caught smoking, but they themselves sat continually at the fireside chattering and enjoy-
ing, cigarettes. Their favorite smoking time was after ten o'clock at night, when all were
supposed to have gone to bed; they kept up their club till half past eleven, and, to
protect themselves from an unexpected interruption by Girardot, they ordered us to be
on the watch. The small boys of the fifth form were taken out of their beds in turn, two

at a time, and they had to loiter about the staircase till half past eleven, to give notice of approach of the Colonel.”²¹¹

Kropotkin tovereineen päätti tehdä lopun tästäkin pennalismista. He sopivat keskenään, ettei kukaan suostuisi lähtemään ”torniin” vahdiksi kamaripaašien tupakkakerhon portaille. Sillä aikaa kun kamaripaašit hakkasivat nahkaremmeillään kiel-täytyjiä, menivät heidän toverinsa hälyttämään eversti Girardot’n, joka näin tahto-mattaan joutui puuttumaan asiaan. Tämän ja eräiden muiden välikohtausten seu-rauksena Girardot’n auktoriteetti murtui kokonaan ja lopuksi hän joutui eroamaan virastaan. Henki Paašikoulussa muuttui täysin, ja oppilaat, jotka ennen olivat etuoi-keuksiinsa luottaen suhtautuneet väheksyen opintoihinsa muilla paitsi kenties ylim-mällä luokalla, alkoivat nyt opiskella ahkerasti. Samanlainen muutos tapahtui Kro-potkinin mukaan samoihin aikoihin muissakin kouluissa.²¹² Huolimatta näistä suu-rista muutoksista oli Paašikoulu vielä 1900-luvun alussa kuriltaan ja pennalismil-taan Venäjän ankarimman sotakoulun maineessa.²¹³

Pietarin *Merikadettikoulussa* monet suomalaiset hankkivat pätevyuden laivastoup-seerin virkoihin sen jälkeen kun Suomen meriekippaaši oli perustettu v. 1830. Näin perusteellista koulutusta ei välttämättä vaadittu, sillä suomalainen ylioppilastutkin-to tai merikapteenin- tai laivurintutkinto olisi riittänyt ainakin niille, joiden ura ei tähdännyt kovin korkealle. Toisaalta Merikadettikoulun tutkinto antoi pätevyuden myös Venäjän sotalaivaston virkoihin.²¹⁴ Jotkut suomalaisista olivat jo 7-vuotiaina aloittaneet opintonsa *Aleksanterin kadettikoulun merikomppaniassa*, josta oppilaat 9 vuotta täytettyään siirrettiin suoraan kuusiluokkaiseen Merikadettikouluun.²¹⁵ Huomattavin Merikadettikoulun suomalaisista oppilaista lienee ollut Gustaf von Schoultz, joka osallistui Venäjän-Japanin sodan meritaisteluihin ja toimi ensimmäisessä maailmansodassa Venäjän laivaston yhteysupseerina Englannin laivastossa osallistuen mm. Skagerrakin meritaisteluun. Kontra-amiraalina von Schoultz oli itsenäisen Suomen laivaston komentaja v. 1919–29.²¹⁶

Myöskään Merikadettikoulun suomalaiset oppilaat eivät ole muistelleet kirjalli-sesti koulunsa oloja. Sen sijaan Toivo T. Kaila on julkaissut ”muistiinmerkitsemän-sä” baltiansaksalaisen von Schwarz -nimisen koulun oppilaan muistelmat.²¹⁷ Tällai-sesta salaperäisyydestä huolimatta teoksessa on täysin asiallinen ja seikkaperäinen kuvaus Merikadettikoulun oppilaiden oloista ja opiskelusta koulussa. Pennalismista tai mistään sen kaltaisestakaan ei kuitenkaan ole mitään mainintaa. Sen sijaan kuvauksesta kyllä ilmenee, että kaikki sosiaaliset edellytykset pennalismien esiinty-miselle olisivat olleet olemassa.²¹⁸ Kaikesta päätellen koulussa joko ei lainkaan esiintynyt pennalismia tai sitten muistelija on tarkoituksellisesti halunnut jättää sii-tä kertomatta. Pennalismi voi joskus olla sen laatuista, että se on koettu hävettäväk-si eikä siitä siksi haluttaisi kertoa. Tämä asenne näkyy mm. edellä Kropotkinin muistelmista. Toisaalta tiukan valvonnan avulla pennalismi voidaan ehkäistä aina-kin väliaikaisesti silloinkin, kun sosiaaliset edellytykset sille olisivat mitä otollisim-mat. Ei ole syytä lähteä arvailemaan, mikä on totuus Merikadettikoulun pennalis-mista.

Muista suomalaisille varattuja vapaaoppilaspaikkoja käsittäneistä venäläisistä sota-kouluista ei koulun sisäisen elämän tai oppilaiden olojen osalta ole tietoja käytettä-vissä. Sen sijaan niitä on eräistä sotilasopistoista, Suomen kadettikoulun erikois-

luokkia vastaavista, 2-vuotisista sisäoppilaitoksista. Näistä ensimmäisenä on mainittava *Nikolajevin ratsuväenkoulu* Pietarissa, jossa ei ollut vapaaoppilaspaikkoja mutta jossa opiskelleita suomalaisia avusti keisari.²¹⁹ Koulun monien suomalaisten oppilaitten joukosta ylivoimaisesti merkittävin oli Suomen marsalkka Mannerheim.²²⁰

Vuonna 1887 Nikolajevin ratsuväenkouluun siirtynyt Mannerheim mainitsee muistelmissaan vain lyhyesti koulun pennalismista, joka hänen mukaansa ei kuitenkaan vahingoittanut toverihenkeä. Lisäksi hän mainitsee alemman vuosikurssin oppilaita kutsutun ”pedoiksi”.²²¹ Toisenlaisen kuvan asiasta antavat Stig Jägerskiöldin kirjoittaman elämäkerran mukaan Mannerheimin sen aikaiset kirjeet Suomeen, joissa kerrotaan ”hivittävästä sortamisesta” ja ”hämmästyttävästä sortamistyylystä”.²²² Mannerheimia seitsemän vuotta myöhemmin samaa koulua käynyt suomalainen Paul Linder antaa hyvin seikkaperäisen kuvan koulun pennalismista. Hän sai esimakua asiasta jo ennen varsinaista kouluun astumistaan saapuessaan matkatavaroineen koulun eteen syksyllä 1894. Tällöin vanha ovenvartija arvasi, että saapuja oli tuleva junkkari, ja ilmoitti, ettei näillä ollut oikeutta ajaa koulun pääkäytävän eteen.²²³ Jatkoa seurasi välittömästi. Linderiä ja muita tulokkaita majapaikkaan opastava ylemmän kurssin junkkari komensi opastettaviaan nousemaan oikeanpuoleisia niistä kaksista portaista, jotka veivät toiseen kerrokseen ja lähti itse astelemaan vasemmanpuoleisia. Hän selitti, että alemman kurssin junkkarit, joita kutsuttiin ”elukoiksi”, eivät koulun perinteiden mukaan saaneet käyttää vasemmanpuoleisia — ne oli tarkoitettu vain ”herroille korneteille”, joiksi ylemmän kurssin junkkareita oli nimitettävä.²²⁴

Kun tulokkaat pääsivät ylös toiseen kerrokseen, he liittyivät muiden vastatulleiden joukkoon ja joutuivat seisomaan rivissä ”kuin vapisevat lampaat” herrojen kornettien tarkastellessa, opettaessa ja komennellessa heitä. Näin alkoi tämä vuoden kestävä ratsuväenkoulun perinteinen ”simputus”, josta Linder omalla käsityksensä antaa toisenlaisen kuvan kuin Mannerheim. Linderin mukaan tämä ”simputus” suoritettiin usein hyvin humoristisella tavalla, mutta sillä oli siitä huolimatta syvästi kasvattava merkitys.²²⁵

Itsenäisen Suomen armeijassa sittemmin niin tavallinen yöllä tapahtunut pennalismi oli tuttua jo Nikolajevin koulun ”elukoille”, ja myös muodoiltaan nämä ilmiöt muistuttivat toisiaan. Paul Linder kertoo:

”Kello 9 illalla täytyi kaikkien elukoiden olla vuoteessa, eivätkä he sen jälkeen saaneet puhella keskenään. Jokaisen vuoteen edessä oli jakkara, jolle alusvaatteet ja asepuku määrättyssä järjestyksessä oli taitettava suorakaiteen muotoiseksi pinkaksi, jossa ei saanut olla yhtään rypyny. Kun siis kaikki elukat olivat menneet maata järjestettyään perinpohjaisesti ja mitä suurimmalla huolella vaatteensa, kiertelivät herrat kornetit vuoteelta vuoteelle muassaan suorakaiteen muotoinen kaava, ja jos jonkun pinkka ei vastannut kertakaikkiaan vahvistettua ’virallista mittaa’, niin se hajotettiin, ja asianomaisen oli jalat ristissä vuoteessaan istuen tehtävä se uudelleen, kunnes kaikki oli kunnossa. Herroja kornetteja huvitti välistä kiusata jotakin elukka, niin että tämän kerta toisensa jälkeen täytyi yrittää tyydyttävästi ratkaista tuo tavallaan gordilainen solmu.”²²⁶

Koulun sisällä alemman kurssin junkkarit eivät saaneet käyttää kannuksia. Vain ne, jotka edistyivät ratsastuksessa, saivat vähitellen tämän oikeuden.²²⁷ Sen, joka ensimmäisenä sai kannusten käyttöoikeuden, täytyi tarjota leivokset puolelle eskad-

roonalle. Tällainen velvollisuus tuli Mannerheimin osaksi, ja hän valittaa kirjeessään tästä ylimääräisestä menoerästä muutenkin tiukassa budjetissaan.²²⁸ Linderin mukaan jokaisen ratsastusharjoituksissa hevosen selästä pudonneen täytyi tarjota leivoksia koko eskadroonalle.²²⁹

Ensimmäisten kuukausien aikana elukat eivät saaneet lomaa. Vasta vannottuaan valansa he pääsivät kaupungille. Tällöin saivat loman ajaksi kaikki ensimmäisen kerran kiinnittää kannukset saappaisiinsa.²³⁰ Linderin muistissa ensimmäinen loma on säilynyt seuraavanlaisena:

”Perinteisenä tapana oli, että koko eskadroona ensimmäisenä lomapäivänään kävi sirkuksessa, missä elukat istuivat rivissä vierekkäin. Heidän takanaan oli herrojen kornettien paikat, jotta nämä paremmin voisivat valvoa heidän pienimpiäkin tekojaan ja saataisivat helpommin jaella rangaistuksia.

Ensimmäisen vapaan lauantairetken jälkeen elukkaparoille oikein sateli rangaistuksia, jos he eivät olleet tehneet oikealla tavalla kunniaa kävellessään väliajalla talleissa katselemassa ’hännällisiä tovereitaan’, hevosia.”²³¹

Nikolajevin ratsuväenkoulun osalta on tiedossa yksi huomatuimmista pennalistien tapojen luojista. Hän oli kuuluisa runoilija Mihail Lermontov, joka oli v. 1834 valmistunut koulusta kornetiksi. Koulussa oli hänen muistolleen omistettu museo.²³² Lermontov oli kirjoittanut humoristisia päiväkäskyjä, joita luettiin kerran kuukaudessa elukoille, hän oli kirjoittanut koulun kuuluisa laulun ”Sveriadan” eli ”elukkain laulun”,²³³ hän oli ollut mukana luomassa perinteellistä koulun tarkastajan joka vuosi toistuvaa yöllistä hautajaisparodiaa, jonka ruumispuheen hän oli kirjoittanut. Kaikki nämä 1830-luvun alkupuolelta peräisin olevat tavat elivät vielä 1890-luvulla, ja Linder antaa niistä erittäin tarkan kuvauksen.²³⁴ Seuraavassa Linderin muistelmien päiväkäskyä käsittelevä kohta.

”Joku ylemmän kurssin jäsen luki kerran kuussa nämä päiväkäskyt ruokasaliin kokoon-tuneille elukoille. Nämä perin humoristiset sepitelmät sisälsivät käyttäytymisohjeita alemman kurssin junkkareille. Edeltäpäin määrätynä päivänä elukat komennettiin tupakkahuoneeseen, jossa heidän tiukasti asennossa seisten oli mitä vakavimpina kuunneltava noita nauramaan houkuttelevia ohjeita, jonka jälkeen komennettiin täyskään-nös ja ulos kapeasta ovesta, jolloin viimeksi jäänyt sai rangaistuspalvelusta ’vetelehti-västä hidastelemisesta’.

Näissä päiväkäskyissä kiellettiin elukoita mm. katselemasta itseään eräästä peilistä, sillä peili halkeaisi kuvastellessaan elukanpäättä. Parturi, ’Figaro’, ylennettiin niissä monivuotisen toimintansa ansiosta koulun palveluksessa ’kapteeniksi’ — ratsuväenup-seerin arvoa pidettiin liian imartelevana.²³⁵ Koulun diakoni taas, joka jumalanpalveluk-sissa herätti huomiota harvinaisen komealla bassollaan, ylennettiin kornetiksi, jolla oli oikeus käyttää kannuksia.

Kun elukat ensimmäisen kerran komennettiin saunaan, kaikki kornetit olivat läsnä. Elukat saivat alastomina marssia valiokunnan ohi, joka jakoi palkintoja hyvästä ruumiinrakenteesta. Palkinnonsaajat mainittiin päiväkäskyssä.

Vielä oli eräitä humoristisia käyttäytymisohjeita niille, jotka lomallaan pääsivät kau-pungille. Jos sattui ajurinrattaissa ajamaan ’Jalkaväen junkkarikoulun’ ohi, oli pidettä-vä huolta siitä, että hevonen kiisi täyttä neliä. Junkkarit eivät saaneet ajaa raitiovaunus-sa, heitä sai esiintyä yhdessä enintään kolme, he eivät saaneet iltaisin, sähkövalojen sytyttyä, kävellä Pietarin pääkaduilla. Heitä kiellettiin ankarasti lihakaupan ohi kulkiessaan pysähtymästä ikkunan eteen ja ratisuttamasta hampaitaan nähdessään piirakoita

ja muita herkkuja. Jos joku kornetti yllätti heidät, ja kornetin silmät näkivät tietysti kaiken, saivat he heti rangaistustehtäviä.”²³⁶

Vaikka Linderin muistelmia jo on suoraan lainattu pitkästi, on vielä esitettävä hänen kuvauksensa koulun tarkastajan hautajaisparodiasta, sillä siinä on paljon toisaalta itsenäisen Suomen kadettikoulun ”simppukastetta” ja toisaalta varusmiesten parodisia ”tulitikun hautajaisia” muistuttavia piirteitä. Näitä kumpaakin itsenäisyytemme ajan sotilaittemme pennalismiin kuuluvaa ilmiötä käsitellään yksityiskohtaisesti jäljempänä.

”Eräs koulun klassisia, jokavuotisia ja hullunkurisimpia perinteitä oli tarkastajan hautaaminen.

Minun aikani toimi tarkastajana kenraali Tsirk. Hän oli ollut tässä toimessa parikymmentä vuotta. Joka vuosi kevätlukukaudella elukat komennettiin tupakkahuoneeseen. Siellä luettiin heille sähkösanoma, jossa ilmoitettiin: ’Rakas tarkastajamme on vaikeasti sairastunut’. Muutamaa viikkoa myöhemmin saapui toinen sähkösanoma, joka kertoi kenraali Tsirkin kuolleen ja että hänen ruumiinsa tuotaisiin Pietariin eräänä määrättynä päivänä, jolloin myös pidettäisiin hautajaiset.

Hautajaiset tapahtuivat yöllä, niin hiljaa kuin mahdollista, jotta päivystävä upseeri ei saisi tietoa asiasta, vaikka hän pahimassa tapauksessa katselikin kaikkea sormiensa läpi. Tavallisesti valittiin päivä, jolloin ’kiltti’ upseeri oli päivystäjänä. Kaikki koulun upseerit olivat sitäpaitsi suorittaneet kurssin ja olivat itsekin olleet mukana hautajaismenoissa. Ilkialaston ylemmän kurssin junkkari edusti ’ruumista’, ja hänellä oli pitkä valkoinen parta ja valkoinen tekokukka kuten kenraali Tsirkilläkin. Vainaja lepäsi lakamalla, jota neljä vanhemman kurssin junkkaria kantoi. Kantajatkin olivat alasti, mutta heillä oli miekat riippumassa hihnassa olalta. Paljaisiin jalkoihin oli kiinnitetty kannukset, ja heillä oli päässään koulun punainen rakuunahattu.

Ensimmäisenä asteli pisin junkkari, jolla oli yllään ovenvartijan punainen virkapuku. Häntä seuraksi soittokunta, jossa oli viisi tai kuusi balalaikan soittajaa. Se soitteli hiljaa ja hillitysti tarkoitukseen erikoisesti sävellettyä surumarssia. Ruumiin jälkeen, joka hämmästyttävästi muistutti kenraalia, seurasi kirjava hautajaissaattue, tanssijattariksi, ajureiksi, kaartin eri ratsuväkirykmenttien upseereiksi, ministereiksi, hampuseiksi ja humalaisiksi puettuja ylemmän kurssin oppilaita. Ruumis kannettiin jokaisen neljän joukkueen makuusaliin, jossa kunkin joukkueen elukat seisoivat kunniakujana.

Oli suurenmoista nähdä heidän seisovan alastomina lakana pään päälle heitettynä. Heidän täytyi samalla hiljaa ulista siten ilmaistakseen syvää suruaan. Jokaisessa joukkueessa eräs vanhempi junkkari luki bassoäänellä ruumispuheen, jonka Lermontov myös oli sepittänyt. Hautajaismenot kuvattiin magneesiumvalossa.”²³⁷

Koska Nikolajevin ratsuväenkoulun pennalismilla oli näin moninaiset muodot ja pitkä historia takanaan, saattaisi kuvitella, että myös muissa sotilasopistoissa olisi esiintynyt saman kaltaisia ilmiöitä. Totuus on kuitenkin toisenlainen. Oli myös sellaisia sotilasopistoja, joista tiedetään, ettei niissä esiintynyt lainkaan pennalismia — ainakaan enää vuosisadan vaihteen tienoilla. Yksi näistä oli Pietarissa toiminut *Mihailovin tykistökoulu*, jossa myös on opiskellut lukuisia suomalaisia.²³⁸ Merkittävimmät näistä olivat kenraalit Casimir Ehrnrooth²³⁹ ja Vilho Petter Nenonen.²⁴⁰ Ensinmainittu kohosi korkeaan asemaan autonomian aikana, ja jälkimmäinen tunnetaan itsenäisyyden aikaisen kenttätykistömme luojana ja kehittäjänä ja sen legendaarisena johtajana sodan ja rauhan aikana.²⁴¹

Sekä Ehrnroothista että Nenosesta on julkaistu elämäkertateos, mutta kummassakaan näistä ei kerrota tykistökoulun sisäisestä elämästä tai oppilaiden oloista siellä.

Sen sijaan tykistökenraali Nenonen itse on v. 1957 kertonut tästä Uudessa Suomessa, ja hänen mukaansa koulussa ei ollut minkäänlaista pennalismia. Koska Nenonen, joka siirtyi v. 1901 Suomen kadettikoulusta Haminasta kyseiseen kouluun Pietariin, ei samassa yhteydessä mitenkään salaa tai peittele Haminan pennalismia, on hänen todistuksensa kiistaton.

Nenonen kertoo, että saapuessaan kouluun hän sai kaikilta ylenpalttisen ystävällisen kohtelun. Tuntui siltä, että pidettiin jonkinlaisena ihmeenä, että Venäjän keisarikunnasta oli tullut kouluun nuorukainen, joka ei edes kunnolla vielä osannut venäjän kieltä. Heti koulutuksen alettua Nenonen huomasi, että opiskelutahti oli aivan toisenlainen kuin Haminan ”rauhallisessa” kadettikoulussa, ja hän alkoi epäillä tulisiko ollenkaan kestävänsä raskasta palvelusohjelmaa. Kuitenkin ilmapiiri koulussa oli miellyttävä. Kohteliaisuus ja ystävällisyys vallitsivat kaikkien kesken koulussa olon pituudesta riippumatta: ”Minkäänlaisesta ’simputtamisesta’ ei voinut olla puhettakaan”.²⁴²

Myös jalkaväellä oli omat sotilasopistonsa Venäjällä, ja näistä ainakin *Pavlovin kadettikoulussa*²⁴³ Pietarissa ja *Moskovan sotaopistossa* opiskeli myös suomalaisia. Kansallisia merkkihenkilöitä ei näiden koulujen suomalaisten oppilaiden joukosta tiettävästi ole myöhemmin noussut. Koulun sisäisen elämän ja oppilaiden olojen osalta tietoja on vain jälkimmäisestä. Tästä kertoo muistelmissaan Venäjän ja Suomen armeijoiden entinen upseeri Väinö Haapanen (1928), joka opiskeli Moskovan sotaopistossa samanaikaisesti seitsemän muun suomalaisen kanssa 1800-luvun lopulla.²⁴⁴ Hänen mukaansa kaikkia suomalaisia kohdeltiin koulussa aivan erityisen ystävällisesti ja kohteliaasti. Muistelmien yksityiskohtaisuudesta huolimatta Haapanen ei mainitse mitään pennalismiin viittaavaa, joskaan hän toisin kuin Nenonen ei myöskään nimenomaisesti huomautta pennalismien puuttumisesta. Näin muistelmita joka tapauksessa saa voittopuolisesti sellaisen käsityksen, että tässäkin koulussa ei ollut pennalismia.²⁴⁵

Edellä käsitellyistä venäläisistä sotakouluista Paašikoulu ja Merikadettikoulu muistuttivat tyypiltään ja organisaatioltaan Haminan kadettikoulua. Myös oppilaskunnan sisäinen sosiaalinen järjestelmä oli samanlainen: luokkia oli monta ja oppilaat olivat monen ikäisiä lapsista lähes aikuisiin vaihdellen. Vain edellisessä näistä kouluista näyttää esiintyneen pennalismia, ja myös se oli hyvin saman tyyppistä kuin Haminan kadettikoulussa: se oli fyysistä väkivaltaa ja perustui vanhempien kadettien fyysiseen ylivoimaan. Kuten ei Haminan kadettikoulun pennalismilla, ei tällä Paašikoulunkaan vastaavalla pennalismilla ollut edellytyksiä koulussa opiskelleitten suomalaisten upseerien välityksellä levitä myöhemmin itsenäisen Suomen puolustuslaitokseen.

Muut edellä käsitellyt suomalaisten käyttämät sotakoulut olivat kaksivuotisia, aikuisille, sotilasalan peruskoulutuksen saaneille, upseerinuran tietoisesti valinneille nuorukaisille tarkoitettuja sotilasopistoja ja junkkarikouluja. Näyttää siltä, että näissä kaikissa ei lainkaan esiintynyt pennalismia. Varsin runsaasti sitä kuitenkin esiintyy Pietarissa Nikolajevin ratsuväenkoulussa. Tämä pennalismi oli aivan toista tyyppiä kuin Paašikoulun pennalismi; se oli psyykkistä tai psykologista sekä huumoripitoista. Valitettavasti ei voida sanoa, missä määrin ratsuväenkoulussa oli kyse nimenomaan tälle koululle ominaisesta ja missä määrin useille muille vastaaville sotilasopistoille ja junkkarikouluille tyypillisestä pennalismista. Varsinkin viimeksi-

mainitut olivat myös kuuluisia pennalismistaan, mutta yksityiskohtaisia näitä tapoja koskevia kuvauksia ei ole käytettävissä.

Juuri Nikolajevin ratsuväenkoulun ja samalla mahdollisesti muidenkin vastaavien sotilasopistojen ja junkkarikoulujen pennalismi lainautui sittemmin itsenäisen Suomen puolustuslaitokseen. Sekä Suomen kadettikoulussa että monissa varusmiesten joukko-osastoissa tavataan myöhemmin vastineita monille Nikolajevin ratsuväenkoulua koskeneessa kuvauksessa esiintyneille pennalistisille tavoille. Voidaan päätellä, että tällaiset tavat ovat lainautuneet varusmiesten keskuuteen joko Suomen kadettikoulun kautta taikka suoraan Nikolajevin ratsuväenkoulusta tai muista vastaavista sotakouluista niissä opiskelleitten ja sittemmin upseereina kyseisissä varusmiesten joukko-osastoissa palvelleiden suomalaisten miesten välityksellä. Kummassakin tapauksessa lainautumisen teki mahdolliseksi sosiaalisten järjestelmien samankaltaisuus. Suomen kadettikoulu oli järjestetty kaksivuotiseksi aivan samoin kuin Nikolajevin ratsuväenkoulu ja muut vastaavat sotilasopistot ja junkkarikoulut, ja oppilaskunnan sisällä jakauduttiin tähän perustuen myös jyrkästi kahtia. Mutta sama järjestelmä vallitsi myös niissä varusmiesten yksiköissä, joista vastaavia tapoja on tavattu: niissäkin varusmiehet jakautuivat palvelukseenastumispäivämäärän perusteella kahteen ryhmään, ”alokkaisiin” ja ”vanhoihin”.

4. Jääkärien koulutus Saksassa

Suomen itsenäisyystaisteluun liittyvä jääkäriiliike ja jääkärien koulutus Saksassa ovat tunnettu osa historiaamme. Koska suomalaisen sotilaselämään ja siihen liittyviin tapoihin lienevät tuoneet oman panoksensa jääkäreistä ne, jotka jäivät vapaus sodan jälkeen aktiivipalvelukseen armeijaamme, on tässä yhteydessä syytä ottaa esille eräitä seikkoja heidän vaiheistaan. Näitä helmikuusta 1915 helmikuuhun 1918 Saksassa palvelleeseen vapaaehtoisjoukkoon kuuluneita suomalaisia oli kaikkiaan 1886 ja he edustivat maan kaikkia sosiaaliryhmiä, joskin ylioppilaiden ja työmiesten suhteellinen osuus oli suurempi kuin heidän edustamansa sosiaaliryhmän osuus koko silloisesta Suomen kansasta.²⁴⁶

Tästä lähes kaksi tuhatta miestä käsittävästä joukosta suurin osa siirtyi vapaus sodan jälkeen takaisin siviiliin. Jääkäripataljoonan historian kirjoittaja Matti Lauerma on julkaissut tilaston, josta näkyvät puolustusvoimissa sekä raja- ja merivartiostossa palvelleiden jääkärien määrät ja sotilasarvot viiden vuoden välein vuosina 1921–39. Tilastosta näkyy, että palveluksessa olleiden jääkärien määrä laski tasaisesti mainittujen vuosien aikana samalla kun palvelukseen jääneiden jääkärien sotilasarvot kohosivat – v. 1921 heitä oli palveluksessa kaikkiaan 666 ja v. 1939 385. Lauerma toteaa tämän perusteella, että vaikka aikajakson kuluessa jääkärien joukko armeijassa väheni, puolustuslaitos samalla kuitenkin kehittyi yhä jääkärijohdoisemmaksi.²⁴⁷

Toisen maailmansodan aikana monet siviiliin siirtyneet jääkärit joutuivat jälleen astumaan palvelukseen ja sodan jälkeen taas siirtymään siviiliin. Heitä seurasivat monet ennen sotia kantahenkilökuntaankin kuuluneet korkean ikänsä vuoksi, vapaaehtoisesti tai jopa saatuaan kehotuksen erota. V. 1945 puolustuslaitoksen palveluksessa oli 166 jääkäreä, 1950 53 ja 1955 vielä 20. Viimeisenä jääkärinä jätti vakinaisen palveluksen jalkaväenkenraali K. A. Heiskanen v. 1959 siirtyessään täysin palvelleena eläkkeelle puolustusvoimain komentajan virasta.²⁴⁸

Ennen kuin ryhdymme tarkastelemaan niitä vaikutteita, joita tämä armeijallemme näin merkityksenkäs joukko mahdollisesti toi Saksasta suomalaiseen sotilaselämään ja siihen liittyviin tapoihin, lienee paikallaan luoda lyhyt katsaus jääkärien koulutuksen eri vaiheisiin. Historiallisten faktatietojen mutta myös useiden niiden pohjalta tehtyjen päätelmien osalta kaikki tässä luvussa esitetty perustuu Matti Lauerman erittäin laajaan ja perusteelliseen tutkimukseen ”Kuninkaallinen Preussin jääkäripataljoona 27” (1966).

Vuonna 1915 Saksan sotilasviranomaiset suostuivat järjestämään parille sadalle suomalaiselle neljän viikon sotilaskouluttajakurssin. Tähän osallistui 183 miestä, ja koulutus naamioitiin partionjohtajakurssiksi nimeltä *Pfadfinderkursus*. Tämän jälkeen suomalaisten aktivistien vaikutuksesta kurssiaikaa pidennettiin ja vahvuudeksi hyväksyttiin 1000 miestä. Saman vuoden elokuussa saksalaiset viranomaiset suostuivat nostamaan vapaaehtoisjoukon vahvuuden 2000:ksi mieheksi. Nyt osasto organisoitiin pataljoonaksi ja se sai sotilaspuvut ja nimen *Ausbildungstruppe Lockstedt*. Toukokuussa 1916 joukko sai nimen *Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27*. Kesäkuun alussa se siirrettiin Venäjän vastaiselle rintamalle Riian suunnalle, jossa sen ensimmäinen puolustuskaista oli Misse-joella. Täältä se siirrettiin elokuussa Riianlahden rannikolle ja vuoden lopulla lepoon Libauhun (Liepajaan). Tammi-helmikuussa 1917 pataljoona osallistui Aa-joen talvitaisteluihin ja sai tämän jälkeen Libaussa mm. päällystö- ja erikoiskoulutusta.²⁴⁹

Suomen julistauduttua itsenäiseksi jääkärit haluttiin kotimaahan. Syksyn 1917 ja alkuvuoden 1918 aikana yhteensä vajaat 150 jääkäriä toi salaa etukomennuskuntina aselasteja Suomeen ja jäi suojelukuntiin kouluttajiksi. Vapaussodan sytyttyä pataljoona lakkautettiin 13. helmikuuta 1918. Jääkärien pääjoukko saapui Vaasaan 25. helmikuuta. Jääkärit nimitettiin pääasiassa muodosteilla olleiden asevelvollisten joukkojen päällystökseksi ja alipäällystökseksi.²⁵⁰

Suomen puolustuslaitoksessa varusmiesten keskuudessa esiintynyt pennalismimi on usein haluttu selittää jääkäreitten Saksasta mukaan tuomaksi ilmiöksi. Tällainen käsitys on hyvin ymmärrettävä siksi, että puolustuslaitoksemme oli itsenäisyytemme alkuvuosina muissakin suhteissa hyvin saksalaistyylinen ja jääkäreitten voimakkaan vaikutuksen alainen.²⁵¹ Edellä on tarkasteltu pennalismimin historiaa suomalaisessa sotilaselämässä sekä Ruotsin vallan että autonomian aikana. Tämän tuloksena voidaan todeta, että pennalismimi tosin on suomalaisessa sotilaselämässä paljon vanhempi ilmiö kuin jääkäriiliike, mutta että se ei ole lainautunut itsenäisen Suomen puolustuslaitokseen ulkonaisilta muodoiltaan tämän vanhan pennalismimin kaltaisenä. Tämä ei siten olisi ristiriidassa sen käsityksen kanssa, että itsenäisen Suomen armeijan pennalismimi olisi peräisin Saksasta.

Toisaalta edellä on todettu eräissä suomalaisiakin upseereita kouluttaneissa venäläisissä sotilasopistoissa ja junkkarikouluissa esiintyneen paitsi tyypiltään myös ulkonaisilta muodoiltaan hyvin samankaltaista pennalismimia kuin myöhemmin itsenäisen Suomen puolustusvoimissa. Siten on hyvin mahdollista, että näiden koulujen pennalismimi olisi niissä opiskelleiden suomalaisten upseerien välityksellä lainautunut Suomen puolustuslaitokseen. Tämän lukumäärältään suhteellisen suuren upseeriryhmän merkitys unohdetaan helposti korostettaessa Suomen puolustuslaitoksen alkuvuosien jääkärivoittoisuutta. Silti näiden ”venäläis-suomalaistenkaan” upseerien vaikutus ei sulje pois sitä mahdollisuutta, että jääkärit olisivat tuoneet oman

kenties huomattavankin lisänsä Suomen armeijan varusmiesten pennalistisiin ta-poihin. Tämä mahdollisuus on kuitenkin Lauerman tutkimuksissa osoitettu olemat-tomaksi: pennalismia ei esiintynyt jääkärien keskuudessa Saksassa lainkaan.

Itse asiassa tämä pennalismien puuttuminen jääkäreiltä on varsin ymmärrettävää, sillä siihen ei ollut sosiaalisia edellytyksiä. Pieni pfadfinderien joukko oli huomatta-van yhtenäinen, ja vaikka se edusti kahta kieliryhmää, joukossa syntyi luja yhteis-henki.²⁵² Tällaisissa olosuhteissa ei pennalismia olisi voinut odottaakaan esiintyvän. Asian laita olisi voinut olla toinen parituhathenkisen Ausbildungstruppe Locksted-tin suhteen. Alusta asti mukana olleet pfadfinderit olisivat voineet eriytyä omaksi ryhmäkseen ja ryhtyä sortamaan jälkeensä tullutta joukkoa ja tämä vuorostaan seu-raavaa saapumiserää jne. Näin ei käynyt, koska suuri osa pfadfindereistä korotettiin myöhemmin tulleisiin nähden esimiesasemaan, ja saksalaisten kouluttajiensa ohjei-den ja esimerkin mukaisesti nämä esimiehet eristäytyivät alaisistaan ja pyrkivät säilyttämään selvän välimatkan itsensä ja näiden välillä.²⁵³

Pfadfinderien jälkeen saapuneet uudet jääkärit tulivat usein Saksaan pieninä ryh-minä, joten selvää ikäluokkiin perustuvaa sosiaalista järjestelmää ei päässyt synty-mään.²⁵⁴ Pennalismia ehkäisevinä tekijöinä on sitäpaitsi otettava huomioon useat jääkärijoukkoa koskeneet tavallisten sotilasosastojen tilanteesta poikkeavat olosuh-teet. Ensinnäkin on huomattava, että kaikki jääkärit olivat vapaaehtoisia ja heillä oli koko ajan selvänä mielessä koulutuksen päämäärä, Suomen vapauttaminen. ”Mitäs siinä, kunhan Suomi vaan vapautuu” oli pataljoonassa tavanomainen hoke-ma, jota käytettiin vastoinikäymisiä kohdattaessa.²⁵⁵ Jääkärit eivät myöskään olleet lähteneet Saksaan ammattisotilaan ura tähtäimessä. He olivat polttaneet sillat taka-naan ja heidän ainoa toivonsa oli Suomen vapautuminen — muussa tapauksessa heistä olisi tullut pysyvästi maanpakolaisia. Jokaisesta uudesta tulokkaasta tiedet-tiin, että hän oli tehnyt saman uhkarohkean päätöksen kuin muutkin ja oli päätöstä noudattaen monien vaarojen ja koettelemusten kautta tullut salateitse Saksaan liit-tyäkseen joukkoon; hän ei siten ollut kuka tahansa siviilistä tullut alokas, josta ei tiedetty mitään. Virallinen Suomi piti tämän kaukana kotimaasta olevan joukon jäseniä maanpettureina, mikä oli omiaan lisäämään yhteenkuuluvuuden tunnetta. Toisin kuin useimmissa tavanomaisemmissa sotilasyhteisöissä uudet tulokkaat ei-vät muodostaneet uhkaa aikaisemmin tulleiden saavuttamalle asemalle tai heidän keskinäiselle solidaarisuudelleen. Päinvastoin: mitä suuremmaksi kasvoi jääkärien joukko, sitä paremmilta alkoivat näyttää tämän retken onnistumisen mahdollisuu-det ja paluu itsenäiseen Suomeen.²⁵⁶ Ilmeisesti joukon kaikki jäsenet tajusivat tämän, ja siksi jokainen tulokas oli tervetullut. Laajaan jääkärien muistelmia-aineis-toon perehtynyt Matti Lauerma toteaa tästä asiasta seuraavaa:

”Lockstedtin suomalaisjoukon myönteisimpiin piirteisiin kuului tapa, jolla se otti vas-taan alokkaansa. Näitä ei hemmoteltu, mutta ei myöskään sorrettu. Jokainen tulokas oli tervetullut sekä pienen joukon kartuttajana että kotimaan kuulumisten tuojana. Alok-kaita joskus rahtusen peloteltiin, mutta heitä ei kiusattu, vaan päinvastoin koetettiin isällisesti opettaa talon oudoille tavoille. Mistä itsenäisen Suomen armeijassa sittemmin yleinen ja joskus perin räikeitä muotoja saanut vanhemman ikäluokan harjoittama alokkaitten simputus lieneekin peräisin, jääkäreitä ja preussilaista perinnettä siitä on turha syyttää.”²⁵⁷

Yllä olevassa katkelmassa mainittu preussilainen perinne oli se piirre, jonka jääkärit toivat mukanaan Suomeen, mutta siihen ei liittynyt pennalismia. Preussilaisuuden

omaksumiselta tällainen joukko ei luonnollisestikaan voinut välttyä. Kaikki sen kouluttajat olivat saksalaisia ja heidän menetelmänsä preussilaisen perinteen mukaisia. Jääkärit puolestaan olivat lähes kaikki Saksaan lähtiessään vailla aikaisempaa sotilaskoulutusta, juuri tämän puutteen vuoksi he olivat Saksaan lähteneekin.²⁵⁸ Asevelvollisuuteen perustuva Suomen sotaväki ja sen reservilaitos olivat jo kauan olleet lakkautettuina, joten valtaosa jääkäreistä ei voinut tuntea muunlaista sotilaallisuutta kuin heille Saksassa opetettavaa.

Jääkärit eivät olleet lähteneet Saksaan saksalaismielisyytensä tai preussilaisen sotilaallisuuden ihailijoina vaan reaalipoliittisista syistä. Ruotsi oli ollut toinen mahdollisuus, mutta se ei ollut suostunut kouluttamaan suomalaisia vapaaehtoisia.²⁵⁹ Kuitenkaan eivät Saksan armeijan loistavat voitot, kansan ja armeijan vielä tuolloin horjumaton taisteluhenki, suurvallan taistelukoneisto ja sen hyvä organisaatio ennen pitkää voineet olla vaikuttamatta suomalaisissa kunnioitusta ja ihailua herättävästi. Preussilainen kuri, ryhdikäs sotilaallinen käytös ja saksalaisen sotataidon ilmeisen korkea taso synnyttivät voimakasta jäljittelynhalua miehissä, jotka olivat tulleet Saksaan juuri saadakseen sotilaskoulutusta.²⁶⁰

Suomalaisten näin omaksuma preussilaisuus tuli ensimmäiseksi näkyviin niissä jääkäreissä, jotka ylennettiin maanmiestensä esimiehiksi. Näiden uusien esimiesten suhtautuminen alaisiinsa herätti jälkimmäisissä yleensä voimakasta kritiikkiä. Tätä tunnetta kuvastanee parhaiten Heikki Nurmion muistelmä.

”Nuoret ryhmänjohtajat ja jefreitterit olivat ylen tietoisia arvostaan pitäen itseään jonkinlaisina upseereina. Harva heistä tunsivat entiset, nyt sotilaana olevat toverinsa. Harva uskalsi tulla toverillisesti keskustelemaan sotilasten kanssa, jotka useat ensi kerran poissa kotoaan ollen vielä lisäksi vieraalla maalla olisivat tarvinneet rohkaisua ja innostuttamista. Tai jos nämä parempiosaiset pelkäämättä sotilaskurin huonontumista uskalsivat antautua puheisiin sotilaan kanssa, tapahtui se aina niin alentuvalta tavalla, että se loukkasi asianomaista. —

Katkeruutta herätti myöskin etupäässä ruotsia puhuvan päällystön suhde suomalaiseseen miehistöön. Päällystö erottautui aivan liiaksi eri leiriksi olematta minkäänlaisessa henkisessä vuorovaikutuksessa miehistön kanssa muuten kuin harjoituksissa.”²⁶¹

Kuten edellä Lauerman tutkimuksiin perustuen on todettu, tämä esimiesaseman korostaminen ei johtunut yksinomaan ylennetyistä suomalaisista vaan myös heidän saksalaisista esimiehistään. Nämä katsoivat, että entisten pfadfinderien edellytykset esiintyä alaistensa henkisinä johtajina olivat rajoitetut. Kun esimiesasema perustui vain muutaman kuukauden koulutusetumatkaan, sen voimakas ulkoinen korostaminen oli tarpeellista. Toisaalta Lauerma huomauttaa, että ylennetyt suomalaiset tunsivat yhden ainoan tavan esittää esimiehen roolia — saksalaisilta opitun.²⁶²

Vapaussodan jälkivuosina meidän armeijassamme ilmeni koko joukko niitä preussilaisia piirteitä, joita jääkärit itse olivat Lockstedtissa arvostelleet ja moittineet. Järjestys saattoi olla joutavan pikkutarkkaa, alaisten kohtelu asiattoman tyyliä. Varusmiehillä voitiin kurin nojalla teettää sellaista, jolla ei ollut todellisen sotilaskurin kanssa mitään tekemistä. Samat jääkärit, jotka Saksassa olivat aina muistaneet olevansa suomalaisia, tähdensivät kotimaahan palattuaan innokkaasti saksalaisuuttaan ja saksalaisen sotataidon erinomaisuutta. Lauerman mukaan tämä johtui siitä, että luodessaan itsenäisen Suomen armeijaa, jääkäreillä ei ollut aikaa miettiä, mikä osa Saksassa saaduista opeista soveltui Suomen oloihin, mikä ei. Tärkeintä oli tehdä aloikkaista mahdollisimman nopeasti jotenkin rintamakelpoisia sotilaita.

Näin jääkärien todella onnistui tehdä Suomen armeijasta vahvasti preussilainen armeija. Lauerman käsityksen mukaan tämä liioitellun kurin kausi ei kuitenkaan muodostunut pitkäksi, vaan preussilaisuudesta karsiutui aste asteelta oloihimme soveltumaton aines.²⁶³

Itsenäisen Suomen puolustuslaitoksessa ilmenneet preussilaiset piirteet, niiden alkuperä ja ilmenemismuodot eri aikoina, ovat ilmiö, joka vaatisi oman perusteellisen tutkimuksensa. Tehtävä olisi varsin vaikea, sillä ilman muuta ei ole selvää, mitä käsitteeseen preussilaisuus olisi sisällytettävä. Olipa vastaus tähän mikä hyvänsä, vamaa on kuitenkin, ettei preussilaisuuttakaan suomalaisessa sotilaselämässä voida lukea yksin jääkärien ansioksi tai viaksi, sillä kyseessä on varsin laajalle levinnyt ja kansainvälinen sotilaspedagoginen virtaus. Kuten Lauermaakin toteaa, Venäjän keisarikunnan armeija näyttää olleen monessa suhteessa preussilaisempi kuin preussilaiset itse.²⁶⁴ Suomalaisen sotilaseslämän preussilaisten piirteiden alkuperää selvittäessä olisi siten jääkäreiden ohella otettava jälleen huomioon myös Venäjällä koulutuksensa saaneiden upseerien mahdollinen vaikutus. Nyt käsillä olevan tutkimuksen kannalta on kuitenkin olennaista, että varusmiestemme pennalismi ei kuulu ainakaan jääkärien välityksellä suoraan Saksasta saatuihin preussilaisiin vaikutteisiin.

Pennalismimi ja initiaatio itsenäisen Suomen upseerikoulutuksessa

1. Suomen kadettikoulu

Suomen armeijassa palveli vapaussodan aikana upseereina autonomian ajalla Haminassa tai Venäjällä koulutuksensa saaneiden suomalaisten lisäksi vapaaehtoisina myös ruotsalaisia aktiiviupseereja. Huomattavan lisän tähän upseerijoukkoon toivat jääkäreistä ne, jotka Saksassa olivat yltäneet upseerinarvoihin asti. Myös jääkärialiupseereja ja sodassa kunnostautuneita henkilöitä korotettiin sodan aikana upseereiksi. Tästä huolimatta esiintyi pulaa päällystöstä samoin kuin alipäällystöstäkin, ja sodan aikana järjestettiin erityisiä kursseja, joilla koulutettiin lähinnä reservin upseereja ja aliupseereja, mutta myös aktiiviupseerien koulutus pääsi alkuun.¹

Varsinaisesti upseerien koulutus käynnistyi vasta sodan päätyttyä sotaan osallistuneiden saksalaisten joukkojen jäätyä Suomeen ja saksalaisten upseerien ryhtyessä johtamaan ja avustamaan armeijan saattamisessa rauhanaikaiselle kannalle. Näitä saksalaisten johdolla perustettuja kursseja, joiden opettajat myös olivat etupäässä saksalaisia, oli useita. Heinäkuussa 1918 perustettiin Haminaan *Jalkaväen taistelukoulu*, jonka kurssi kesti 3–4 kuukautta. Samoihin aikoihin sijoitettiin Lappeenrantaan saksalainen tykistöopetusosasto, jonka yhteyteen perustettiin erityinen *Tykistökoulu*. Sen kurssiaika oli 3 kuukautta. Edelleen alkoi lokakuussa 1918 *Viipurin upseerikokelaskurssi* eli ns. *Markovillan upseerikokelaskurssi*. Kaikki nämä kurssit olivat tilapäisratkaisuja ja tarkoitetut kipeimmän upseeripuutteen poistamiseksi, eivätkä ne pystyneet antamaan sellaista käytännöllistä, vielä vähemmän teoreettista upseerikoulutusta, jota rauhan aikana koulutetulta upseerilta vaaditaan. Miltei kaikki aktiivipalvelukseen jääneet em. kurssien oppilaat täydensivätkin koulutustaan myöhemmin kadettikoulussa tai erilaisin täydennyskurssein.²

Mainittujen kurssien puutteet tiedostaen ryhdyttiin suunnittelemaan upseereiksi aikovia varten täysipainoisempaa koulutusta. Nämäkin suunnitelmat tehtiin ja niitä ryhdyttiin toteuttamaan yhteistyössä saksalaisten kanssa. Tämä pysyväksi järjestelmäksi tarkoitettu kurssi suunniteltiin jatkoksi Haminan Jalkaväen taistelukoululle ja sen nimeksi tuli *Fahnenjunkerkurssi*. Kurssi aloitti toimintansa 14.9.1918 ja siihen osallistui 41 kokelasta, joilla oli takanaan 2–3 kuukautta Haminan taistelukoulua. Mainitun kurssin piti kestää 4–6 kuukautta, jonka jälkeen osanottajat oli tarkoitus lähettää Saksaan täydentämään upseerikasvatustaan. Tämä suunnitelman jatko kariutui Saksan kärsittyä tappion maailmansodassa. Kouluttajat kutsuttiin Suomesta kotimaahansa, eikä suomalaisia voitu enää lähettää sinne jatko-opintoja suorittamaan. Opinnot järjestettiin nyt suomalaisin voimin perustamalla uudeleen *Suomen kadettikoulu*. Oppilaisiksi otettiin mainitun fahnenjunkerkurssin osanottajat sekä lisäksi toistakymmentä Markovillan upseerikokelaskurssin ja Lappeenrannan tykistökouluun entistä oppilasta sekä joitakin oppilaita kurssien ulkopuolelta. Näin pääsi v. 1919 säännöllinen aktiiviupseerien koulutus Suomessa jälleen alkuun v. 1903 tapahtuneen Haminan kadettikoulun lakkauttamisesta aiheutuneen katkon jälkeen.³ Vielä tämänkin jälkeen joitakin saksalaisia upseereja jäi puolustusvoimiin

sotilasohjaajiksi koulutus- ja organisaatiotehtäviin kunnes heidät keväällä 1919 korvattiin ranskalaisilla upseereilla ulkopoliittisen suunnanmuutoksen vaatimana näyttönä sodan voittaneille liittoutuneille.⁴

Edellä mainituista lyhyistä ja tilapäisistä kursseista ei yleensä ole sellaisia muistelmia tai kuvauksia, joissa kerrottaisiin oppilaiden oloista ja elämästä niillä. Tämän tutkimuksen tarkoituksiin riittämätön, joskin varsin harvinaislaatuinen, on kenraali Aaro Pajarin elämäkerran kirjoittajan Jukka Tyrkön julkaisema lyhyt kuvaus Markovillan upseerikokelaskurssilta.⁵ Kaikesta huolimatta voidaan ainakin arvela, että pennialismi tai initiaatio tuskin on voinut saada ainakaan kovin vakiintuneita muotoja näillä kursseilla niiden lyhyiden ja väliaikaisen luonteen vuoksi. Lisäksi on huomattava, että myöskään oppilasryhmän sosiaalinen rakenne ei ollut otollinen tällaisille ilmiöille, sillä näillä kursseilla oli kullakin vain yksi ikäluokka tai saapumiserä, eivätkä ne siten voineet jakautua vanhempiin ja nuorempiin oppilaisiin.

Jotakin näiden ilmiöiden kaltaista kuitenkin esiintyi, tästä kertoo lajissaan aivan ainutkertainen kenraali Yrjö Valkaman muistelmä *fahnenjunkerkurssilta*. Kysymys ei kuitenkaan ollut eikä edellä mainituista syistä voinutkaan olla pennialismista, vaan improvisoidusta initiaatiosta, jossa initiantti ei läpäissyt koetta. Seuraava Yrjö Valkaman kertomus tapauksesta on tässä yhteydessä merkittävä kahdestakin syystä, ensiksikin siksi, että kertomus koskee juuri fahnenjunkerkurssia, jonka osanottajat sitten jatkoivat opiskeluaan Suomen kadettikoulussa, ja toiseksi siksi, että kertomuksessa esiintyy junkkari Oljemark, josta sitten tuli kadettikoulun pennialismin ja initiaation kannalta varsin keskeinen henkilö, ellei suorastaan primus motor. Valkama kertoo tapauksen esimerkkinä simputuksesta, mutta tämä on tavallaan harhaanjohtavaa, sillä simppu-sana ja sen verbijohdannainen keksittiin ja otettiin käyttöön vasta hieman myöhemmin kadettikoulussa.

”Haminassa oli joukossamme eräs lahjakas ja tunnollinen nuorukainen, josta kaikki pitivät. Mutta junkkarit arvelivat, että hänen hermonsa eivät kestäisi koskaan minkäänlaisia järkytyksiä sodan koettelemuksista puhumattakaan. Hänen ei pitäisi pyrkiä upseeriksi. Saadakseen varmuuden asiasta päättivät muutamat junkkarit järjestää kokeen. Kerran puolenyön tienoissa palasi kaksi ’tosijunkkaria’, Cali Wahren ja Thorvald Oljemark, kämppäämme humalaista näytellen ja suuria ratsuväen sapeleitaan kalskutellen ja taisivatpa vähän paukutellakin. Kukaan kämpässämme olevista ei tuntenut heidän tarkoitustaan, joten he saivat osakseen julmia kirouksia ja uhkauksia unisilta tovereiltaan. Mutta samalla kuului myös omituinen kumahdus pimeässä tuvassamme, jossa asui yli 20 miestä. Mainittu ’arka’ nuorukainen oli paniikin valtaamana tuvan äärimmäisestä nurkasta saakka, sänkyjen alitse, läpi lukemattomien saapas- ja matkalaukkurivien ryöminyt ovelle ja siitä ulos. Yöpuvussaan hän sitten värjötteli suuressa jääkylmässä aulassa kerrosta alempana eikä osannut pyrkiä mihinkään. Hänet sieltä takaisin haettuamme ja selitetyämme hänelle ’teatterin’ tarkoituksen hän ilmoitti seuraavana päivänä pyytävänsä eroa, koska ’hermoni eivät kestä tätä sotahommaa’. Kylläpä simputus onnistui.”⁶

Suomen kadettikoulu aloitti toimintansa tammikuussa 1919 Helsingissä Arkadian- ja Nervanderinkadun kulmassa olevassa rakennuksessa, jossa aikaisemmin oli toiminut venäläinen lyseo ja jossa nykyisin on Eläinmuseo. Ensimmäiset oppilaat, joita oli kuusikymmentä, olivat melkein kaikki osallistuneet vapaussotaan. Oppilaisiksi pyrkivistä etusija annettiin fahnenjukkereille, joilla oli takanaan enemmän upsee-

rikoulutusta kuin muilla pyrkijöillä. Loput paikoista annettiin Markovillan upseerikokelaskurssille ja Lappeenrannan tykistöskoululle sekä lisäksi otettiin kuusi oppilasta kurssien ulkopuolelta. Alkuajan opetus oli järjestetty ruotsalaisen Karlbergin kadettikoulun esikuvan mukaisesti.⁷

Itsenäisyytemme alkuajan suomalainen upseeristo oli koulutukseltaan hyvin kirjavaa: oli Haminan kadettikoulussa suomalaisen, Venäjällä venäläisen ja Saksassa saksalaisen koulutuksen saaneita sekä sellaisia, jotka olivat saaneet koulutusta useammassa kuin yhdessä mainituista paikoista. Lisäksi oli paljon niitäkin, jotka olivat saaneet koulutuksensa vapaussodan aikana tai sen jälkeen Suomessa erilaisilla tilapäiskursseilla pääosin saksalaisten opettajien johdolla. Suomen kadettikoulun toiminta on vasta vuosikymmenien kuluessa hitaasti mutta varmasti poistanut tämän kirjavuuden — tällaista heterogeenisyyttä esiintyi jossain määrin vielä toisen maailmansodan jälkeenkin.⁸

Maaliskuussa 1920 valmistui ensimmäinen kadettikurssi eli 52 aktiiviupseeria ja sen jälkeen vuosittain suunnilleen saman verran lisää.⁹ Myös suuri osa aikaisemmin erilaisilla tilapäiskursseilla upseerin pätevyuden saaneista täydensi opintojaan kadettikoulussa kuunteluoppilaina tai siellä järjestetyillä erityisillä kursseilla.¹⁰

Toiminta Arkadiankadulla ei muodostunut pitkäaikaiseksi, sillä v. 1923 koulu siirtyi Munkkiniemeen entisen täysihoidolan tiloihin, jotka olivat entisiin verrattuna ahtaat ja puutteelliset. Vuoden 1940 lopulla kadettikoulu pääsi tilaviin ja tarkoitusta varten rakennettuihin suojiin Santahaminaan. Nämä kävivät ahtaiksi vasta 1960-luvun alkupuolella, jolloin alueelle tehtiin kaksi lisärakennusta.¹¹

Oppilasmäärä oli Arkadian aikoina keskimäärin 60 kurssia kohti, Munkkiniemen alkuaikoina se kohosi n. 70:een ja 1930-luvun puolivälissä 90:een, joskin välillä oli joitakin poikkeuksellisen pieniä kursseja.¹² Toisen maailmansodan aiheuttamissa poikkeuksellisissa olosuhteissa¹³ koulun toiminta oli vuoroin pysähdyksissä, vuoroin valmistui lukumäärältään ennätysmäisen suuria kursseja upseereiksi.¹⁴

Toisen maailmansodan jälkeen kadettikoulussa¹⁵ alkoi säännöllinen koulutus vasta vuoden 1947 aikana. Oppilasmäärät pysyivät koko 1940-luvun loppupuolen suhteellisen pieninä. Vasta kesän 1951 jälkeen kurssien vahvuudet alkoivat hitaasti kasvaa. Sotaa edeltänyt oppilasmäärä ylitettiin 1950–60 -lukujen vaihteessa ja v. 1963–65 kouluun otettiin rauhanajan oloissa ennätyksellisen suuri määrä oppilaita.¹⁶ Kadettikoulun kurssien pituus oli puolitoista vuotta koko 1920-luvun. Seuraavan vuosikymmenen alussa ne muuttuivat kaksi-, v. 1962 kaksi ja puoli- ja v. 1979 kolmivuotisiksi.¹⁷

Kadettikoulun organisaatiota muutettiin v. 1929 jakamalla koulu aselajeittain eri linjoihin. Maavoimien kadettien kohdalla vahvistui vain jo aiemmin sovellettu käytäntö. Suuri muutos sen sijaan oli meripuolustusosaston täydellinen irrottaminen kadettikoulusta.¹⁸ Pääsyvaatimukset kadettikouluun ovat aikojen kuluessa vaihdelleet jonkin verran lähinnä riippuen mahdollisten tarjokkaiden koulutustasosta; enimmänsä ajan on kuitenkin vaadittu reserviupseerikoulutus ja ylioppilastutkinto tai ainakin lukion viimeistä edellisen luokan suorittaminen.¹⁹

Vapaussodan päättymisen ja Saksan ensimmäisessä maailmansodassa kärsimän tappion välisenä lyhyenä ns. saksalaissuuntauksen aikana Suomen sotalaitos oli organisoitu rauhanaikaiselle kannalle saksalaisten johdolla. Näihin toimenpiteisiin oli liittynyt myös suomalaisten upseerien koulutuksen järjestäminen. Jälkeenpäin on epäilty saksalaisten pyrkineen saamaan kaikki tärkeimmät upseeripaikat itselleen

Suomen sotalaitoksessa antamalla suomalaisille vain suppeata upseerikoulutusta. Venäjällä korkeamman sotilaskoulutuksen saaneita suomalaisia ei nimittäin ollut päästetty koulutustaan vastaaville tärkeille paikoille.²⁰

Saksalaissuuntauksen päätyttyä valtionhoitajaksi nimitetyn kenraali Mannerheimin ensimmäisiä toimia oli ollut upseerikasvatuksen järjestäminen. Aikaisemmin syrjäytettyinä olleiden ”suomalais-venäläisen” koulutuksen saaneiden upseerien osuus oli näissä järjestelyissä ollut varsin merkittävä. Mannerheim ja hänen sotaministerinsä kenraali Rudolf Walden, kumpikin entisiä Haminan kadetteja, olivat asettaneet komitean upseerikoulutusta suunnittelemaan. Sen puheenjohtajaksi oli tullut kenraalimajuri Hannes Ignatius, hänkin entinen Haminan kadetti.²¹ Hänen lisäksi komiteassa oli ollut jäsenenä kaksi entistä Haminan kadettia ja vain yksi jääkäriupseeri, jolla sitäpaitsi oli ollut jäsenistä alin sotilasarvo.²² Näiden järjestelyjen tietoisena tarkoituksena olikin ollut luoda Haminan kadettikoulun esikuvan mukainen oppilaitos. Koulun sijoittaminen Helsinkiin eikä Haminaan oli johtunut siitä, että opettajakunnan runko oli pitänyt muodostaa niistä yleisesikuntaupseereista ja korkeimmista sotilasviranomaisista, joita oli ollut saatavissa. Heidän oli ollut määrää opettaa varsinaisen virkansa ohella — ja näiden opettajien varsinainen virka- paikka oli ollut Helsinki.²³

Kun koulu sitten aloitti toimintansa, oli ensimmäisen kurssin aikana koulun tarkastaja ja kaksi johtajaa entisiä Haminan kadetteja.²⁴ Opettajista sen sijaan vain 8 oli entisiä ”haminalaisia” ja 4 venäläisen kadettikoulun käyneitä, kun jääkäriupseereja oli peräti 17. Lähempi tarkastelu osoittaa kuitenkin, että Haminassa ja Venäjällä koulutuksensa saaneet opettajat hoitivat keskeisimmän ja tärkeimmän opetuksen ja olivat sitäpaitsi sotilasarvoltaan huomattavasti jääkäriopettajia korkeammalla.²⁵ Kaiken tämän lisäksi ensimmäisen kurssin kadettien isistä yksitoista oli entisiä Haminan kadetteja. Kahdella kadetilla oli isän lisäksi myös vanhempi veli entisiä Haminan koulun oppilaita.²⁶ Saman suuntainen oli tilanne vielä muillakin ensimmäisillä kadettikursseilla.²⁷

Upseerikoulutuskysymyksessä tehdyt ratkaisut, joissa saksalaissuuntauksen kannattajat kärsivät tappion, eivät kuitenkaan olleet seurausta pelkästään valtataistelun tai ulkopoliittisen pelin tuloksena syntyneestä linjanvedosta.²⁸ Kadettikoulun perustamisen aikoina v. 1919 Haminassa ja Venäjän sotakouluissa oppinsa saaneet upseerit olivat paljon pitemmälle koulutettuja, vanhempia ja kokeneempia kuin jääkäriupseerit. Siten oli täysin perusteltua uskoa itsenäisen Suomen upseerikoulutuksen suunnittelu ja toteutus pääasiassa heidän tehtäväkseen. Yksi tämän ratkaisun seurauksista oli, että uusi kadettikoulu luotiin osittain entisen Haminan kadettikoulun esikuvan mukaan ja että vanhan koulun kadettiperinteet pyrittiin tietoisesti herättämään henkiin ja juurruttamaan uuteen kouluun.²⁹ Ei ole tiedossa, kuuluiko Haminan pennalismi näihin elvytettäviin kadettiperinteisiin. Uusikin koulu tuli aikanaan kuuluisaksi pennalismistaan, mutta tämä pennalismi ei ollut tyypiltään eikä ulkonaisilta muodoiltaan samanlaista kuin Haminan kadettikoulun pennalismi, vaan muistutti paljon enemmän tsaarinajan venäläisten sotilasopistojen pennalismia.

Mutta riippumatta uuden koulun pennalismien tyypistä tai ulkonaisista muodoista sen pelkkä olemassaolo siellä alusta asti kohdistaa epäilyt upseerikoulutuksen suunnittelijoihin ja ensimmäisiin toteuttajiin. Oliko tämä pennalismi vanhaan suomalais-venäläiseen upseerikoulutukseen liittyvä piirre, jonka nämä Haminassa ja Venäjällä koulutuksen saaneet upseerit tahtoen tai tahtomattaan tulivat juurruttaneek-

si itsenäisen Suomen upseerikoulutukseen, on kysymys, jota joudutaan pohtimaan jäljempänä.

Kadettikoulun sisäisen elämän kehitystä voidaan todellakin seurata aivan alusta asti, sillä peräti kolme ensimmäisen kadettikurssin oppilasta on kertonut siitä muistelmissaan. Yksi näistä, majuri Leo Franck, on kirjoittanut yksinomaan kadettiaikaansa kuvaavan varsin yksityiskohtaisen muistelmateoksen. Tämän tutkimuksen ongelmakentän kannalta Franckin teos on varsin keskeinen, ja siihen onkin jo edellä viitattu useasti. Tästä, samoin kuin kahdesta muustakin 1. kadettikurssia käsittelevästä muistelmakirjasta ilmenee täysin yhtäpitävästi, että sittemmin kuuluisa kadettikoulun pennialismi, *simputus*, oli lähtöisin aivan koulun alkua ajoista. Heti aluksi kysymys ei ollut pennialismista, ei voinut olla, sillä koulussa oli tuolloin opiskele-
massa vain yksi kurssi. Pennialismille ei ollut sosiaalisia edellytyksiä. *Simputus* alkoi initiaationa, ja myöhemmin, kun sosiaaliset edellytykset uusien tulokkaiden astuesa kouluun muuttuivat, se muuttui initiaatioon johtavaksi pennialismiksi.

Simputuksen alkamista kuvaa seuraavassa katkelmassa 1. kadettikurssin oppilaisiin kuulunut kenraalimajuri Yrjö Valkama.

”Mutta meille ’junkkari-kadeteille’ [entisille fahnenjunkker-kurssin osanottajille] tuli heti omia pulmia eteen. Meitä oli enemmän kuin puolet kurssin vahvuudesta, ja me halusimme säilyttää keskinäisen ystävytemme ja toveruutemme rikkumattomana. Me otimme ja hyväksyimme varsin varovaisesti piiriimme uusia tulokkaita, halusimme ensin heitä kokeilla ja ’kasvattaa’. Tästä sai alkunsa se vanhempien kadettien vaikutusvalta nuorempiin nähden, joka sitten edelleen kehitettynä vuosien ja vuosikymmenien aikana on osoittautunut oikeaksi ja syvästi vaikuttavaksi tekijäksi upseerikoulutuksessa.”³⁰

Miten tämä muiden kuin entisten fahnenjunkkerien ”kokeileminen”, ”kasvattaminen” ja ”piiriin hyväksyminen” varsinaisesti tapahtui 1. kadettikurssilla, sitä ei Valkama kerro. Leo Franck, joka ei ollut entinen fahnenjunkkeri vaan Vöyrin sotakoulun³¹ kasvatti, kertoo myös asiasta hyvin lyhyesti. ”Olimme myös yhtä mieltä siitä, että ’fahnenjunkkerit’ olivat olevinaan meitä parempia, mutta että siitä ei saisi olla haittaa ystävyydelle. Eiköhän asia järjestyisi ajan mittaan? He olivat kadetteja kuten mekin, eivät preussilaisia junkkereita.”³²

Valkama, joka on sitä mieltä, että kadettikoulun *simputus* ei ollut pennialismia,³³ kertoo muutamia esimerkkejä tästä ilmiöstä. Yksi näistä koskee fahnenjunkkerkursia ja on esitetty jo edellä. Samanlaisen tapauksen hän kertoo myös 1. kadettikurssilta. Siinäkin on kysymys samanlaisesta improvisoidusta initiaatiosta, mutta tällä kertaa initiantti läpäisi kokeen. Tapaus voitaisiin tulkita yhtä hyvin toverirangaistukseksi, sillä kokeen läpäiseminen eli rangaistukseen alistuminen merkitsi samalla sovitusta ryhmän solidaarisuuteen kohdistuneeseen rikkeeseen. Valkama ei selitä, mitä hän tarkoittaa pennialismilla ja mikä ero on sillä ja *simputuksella*. Ilmeisesti hän kuitenkin tarkoittaa, että *simputuksessa* kysymys on initiaatiosta ja/tai toverikasvatuksesta, kun taas pennialismilla ei hänen mukaansa olisi näitä hyväksyttäviä tarkoituseriä. Jotta tiedettäisiin oliko kysymys toverirangaistuksesta tai initiaatiosta, olisi olennaista tietää, oliko *simputuksen* uhri tässä tapauksessa tavalla tai toisella tulokas tai muita nuorempi kadetti vaiko kadettiryhmän täysivaltainen jäsen (esim. fahnenjunkkeri), mutta tätä Valkama ei kerro. Mutta vaikka tapaus nähtäisiinkin toverirangaistuksena, se on syytä esittää tässä, sillä siinä esiintyvä kengän-

kiillokkeen käyttö on elementti, joka myöhemmin esiintyy useasti varusmiesten pennalismsissa. Valkaman mukaan seuraavassa joka tapauksessa on kyse *simputuksesta*.

”Kursstillamme oli eräs kadetti (hän tuli kouluun ratsumiehenä ja aikoi siirtyä ilmavoimiin), joka inhosi jalkaväenharjoituksia siinä määrin, että vilpillisesti väitti jalkansa olevan varsin kipeä ja tämän merkiksi kulki aina pahasti ontuen sekä oli jatkuvasti vapautettu jalkaväenharjoituksista. Eräänä päivänä toverit päättivät hänet parantaa, ottivat keskelleen ja kysyivät, kumpi jalka hänellä oikeastaan oli kipeä, kun hän ’ontui niin omituisen epätasaisesti’. Kadetti näytti toista säärtään, jolloin toverit antoivat hänelle purkin kengänkiilloketta ja harjan sekä sanoivat: ’voitele sääresi tällä lääkkeellä, käytä siihen koko purkki ja kiillota harjalla huolettisesti. Me valvomme.’ Kun voitelu ja kiillotus oli hyväksytyllä tavalla suoritettu, sanoi komedian johtaja: ’Hokkus pokkus, huomenna on sääresi terve, eikö olekin?’ ’Ky-Kyllä on.’ ’Ja olet myös tästälähtien kaikissa harjoituksissa mukana?’ ’Ky-kyllä olen va-varmasti.’ Tämä kadetti, lienee nykyään pankinjohtaja, kiitti myöhemmin tovereitaan avusta, simputuksesta, koska hän tyhmyyksissään ilman tätä olisi pinnannut loppuun saakka ja jäänyt osattomaksi paljosta.”³⁴

Tällainen toiminta näyttää olleen luonteenomaista 1. kurssin alkuaikoina, mikä myöhemmän pennalismsin taustaa vasten katsottuna selittyy sillä, että koulussa ei tuolloin vielä ollut pennalismsin uhreiksi soveliaita nuorempia, 2. kurssin kadetteja. Joka tapauksessa kolmas 1. kurssia kirjallisesti muistellut kadetti, everstiluutnantti Carl von Haartman, kertoo hyvin samanlaisesta tapauksesta. Tällä kertaa kysymys ei kuitenkaan missään tapauksessa ole toverirangaistuksesta vaan selvästikin tulokkaaseen kohdistuneesta initiaatiosta. Initiantti myös läpäisee kokeen ja saavuttaa kadettiryhmän täysivaltaisen jäsenyyden. Koska häntä tulokkaana ei vielä ollut hyväksytty kadettiryhmän täysivaltaiseksi jäseneksi, häntä ei olisi voitu rangaista rikkomuksesta sellaista solidaarisuutta kohtaan, josta hän ei ollut osallisena, tai sellaisia kirjoittamattomia sääntöjä vastaan, joista hän ei tiennyt.

”Muuan kadetti osoitti niin huonoa makua, että suvaitsi ilmestyä kouluun vasta muutamia päiviä kurssin alkamisen jälkeen. Syy saattoi olla päteväkin, mutta luultavasti oli kysymyksessä pelkästään välinpitämättömyys, ja joka tapauksessa hän siis oli myöhässä. Hänen selityksensä päällystö kyllä hyväksyi, mutta kadetit eivät. Iltahuudon jälkeen tuo kadetti herätettiin ja raahattiin väkivalloin suureen pesuhuoneeseen, missä ’Pyöveli’ Oljemark voiteli kengänkiillokkeella hänet kiireestä kantapäähän. Hymyhuulin menimme jälleen nukkumaan, kun taas uhri sai istua hankaamassa itseään puhtaaksi hamaan aamuerätykseen asti. Sen tempauksen jälkeen hän tietävästi ei koskaan myöhästynyt mistään.”³⁵

Näissä ensimmäisissä tiedossa olevissa tapauksissa kadettikoulun initiaatio vielä kohdistui yksilöön. Kurssin edetessä ilmaantui kuitenkin pian tilaisuuksia myös kollektiiviseen initiaatioon. Tällainen oli uusien kadettien *kastetoimitus*, joka sittemmin toistui pääpiirtein samanlaisena jokaisen uuden kadettikurssin kohdalla. Ensimmäinen *kastetoimitus* suoritettiin kuitenkin jo niihin aikoihin, kun koulussa vielä oli vain yksi kurssi. Leo Franck kertoo.

”Muutamat kadetit olivat joutuneet lopettamaan opintonsa, koska heitä ei pidetty sopivina upseerin ammattiin. Pari oli lopettanut omasta pyynnöstään. Heidän tilalleen otet-

tiin uusia oppilaita, jotka valittiin niiden hakijoiden joukosta, jotka eivät olleet heti alussa saaneet vakanssia.

Helmikuun 12 ja 13 päivien välisenä yönä (kurssi oli alkanut 25.1.1919) suoritettiin näiden uusien kaste. Pyövelinä oli silloin ja koko kadettiaikamme kadetti Oljemark, Boskis, joksi häntä kutsuttiin hänen Sipoossa sijaitsevan kotitilansa mukaan.

Kastemenot olivat seuraavat: kadetit seisovivat kahdessa jonossa asusteinaan yöpuku, palveluslakki ja vyö miekkoineen. Vuorotellen käskettiin uudet ylituomarin eteen, joka kadetti Lohikosken ja kadetti Elomaan avustamana vei tulokkaat pesuhuoneeseen ja kastoi heidät siellä tietyin 'kauhein' menoin samaan aikaan kun me muut lauloimme 'surumielistä' kastehymniä laulun 'och femton flickor skola mig följa' -sävelellä. Sanat olivat kovin hyytävät, sävel sensijaan virrenomainen."³⁶

Jos siis kurssin alussa oli ollut "junkkari-kadetteja" ja muita, olivat nämä erot hävinneet ja uudet tulokkaat otti vastaan vanhempien kadettien yhtenäisen ryhmä. Pian nämä tulokkaatkin initioitiin ryhmään ja oltiin jälleen yhtenäisiä, kun lokakuun ensimmäisenä päivänä alkoi 2. kadettikurssi. Leo Franckin ja Carl von Haartmanin muistikuvat näiden tulokkaiden initioimisesta ovat keskenään ristiriidassa. Kuvaa ei myöskään selvennä 2. kurssin kadetin, Kustaa-Aadolf Järventauksen kadettikokemuksiensa pohjalta kirjoittama avainromaani "Kadetti 117", sillä siinä kerrottu poikkeaa kummastakin edellisestä muistelmasta.³⁷

Carl von Haartman kertoo asiasta:

"Ensimmäisenä lokakuuta 1919 alkoi kadettikoulun toinen vuosikurssi. Uusi nuorempi kurssi oli saapunut samana päivänä ja se majoitettiin yläkertaan. Kyllä niitä raukkoja kiusattiin! Osaksi he olivat siviilivaatteissa, osalla oli huonosti istuvat aliupseerin tai reserviupseerin univormut. Eräänä yönä iltahuudon jälkeen tulokkaat hälytettiin ylös vuoteistaan käytävään, missä he varusteinaan pyjama ja vyö saivat asettua riviin. Kadetti Thorvald Oljemark piti palopuheen, missä hän uhkaili heitä kaikilla kiirastulen kauhuilla, elleivät he pitäisi meitä vanhemman kurssin jäseniä puolijumalina ja kohtelisi meitä sen mukaisesti. Kalpeassa aamunsarastuksessa näkyi rivi pelästyneitä kasvoja, joista saattoi lukea äänettömän myönnytyksen täyttää pienimmätkin käskymme. Vaikka heitä ankarasti holhosimme, saimme näistä nuorista myös monta hyvää ystävää."³⁸

Haartmanin muistelmasta ei ole looginen, mikäli hänen kertomustaan "erään yön" tapahtumista ei käsitetä jo ensimmäisenä yönä (tai ainakin aivan 2. kurssin alkuaikoina) tapahtuneeksi. *Pyövelillä* ei olisi ollut enää mitään järkevää syytä pelotella nuorempia kurssin jo ollessa pitemmällä ja nuorempien jo totuttua kouluun, eikä nuorempi kurssi muuten olisi myöskään tällaisesta pelottelusta välittänyt eikä liian myöhään aloitettuun "holhoamiseen" alistunut.

Leo Franck puolestaan kertoo tämän 2. kurssin kadettien kasteesta.

"Heti ensimmäisenä yönä alkoi simppejen kastaminen. Vanhemmat kadetit nousimme simppejen kerrokseen asunamme yöpuku, vyö, miekka ja hattu. Kastemenot olivat suunnilleen samanlaiset kuin helmikuun 12. päivänä. Useimmat olivat suosiolla mukana jutussa, tosin oli muutamia jotka tekivät vastarintaa. Se oli ikävää vain heidän itsensä kannalta. Boskis oli pyövelinä. Hänen kanssaan ei ollut leikkimistä viran hoitoon liittyvissä asioissa, eivätkä hänen voimakkaat avustajansa liioin olleet vetelyksiä. Jokaisen oli määrä saada kaste, ja jokainen myös kastettiin. Kastetoimitus sujui yleensä nopeasti, ainoastaan niskottelijoita kiusattiin erityisen pitkään ja perusteellisesti. Kun

simppu oli kastettu, hyväksyttiin hänet välittömästi kadettitoverikunnan jäseneksi. Hänestä tuli automaattisesti sinut ja veli meidän vanhempien kadettien kanssa.”³⁹

Franckin kertomus on ristiriidassa paitsi Haartmanin muistelman myös hänen omissa muistelmissaan toisaalla kerrottujen *simputustapausten* kanssa.⁴⁰ Näitähän ei olisi voinut tapahtua, jos nuorempi kurssi jo ensimmäisen yön jälkeen olisi ollut ”sinut ja veli” vanhempien kanssa. Kaikki asettuu kuitenkin kohdalleen, jos oletetaan Haartmanin mainitseman *pyövelin puhuttelun* tapahtuneen jo ensimmäisenä yönä, ja että tämä tapaus olisi kontaminoitunut Franckin muistissa myöhemmin tapahtuneen *simppujen kasteen* kanssa.

Kolmas, Järventauksen kertomus, poikkeaa edellisistä useissa kohdin. Tässä ei kuitenkaan liene kysymys romaaniin sijoitetusta fiktiivisestä aineksesta vaan avainromaanille tyypillisestä pyrkimyksestä esittää todellisuus naamioidussa muodossa. Vuosikymmenien ajan kadetit katsoivat kunnia-asiakseen pitää koulunsa sisäiseen elämään liittyvät tavat salassa joskin myös toisenlaisia käsityksiä esiintyi.⁴¹ Järventauksen kuvauksen osalta lienee tässä yhteydessä syytä referoida kertomusta vain niiltä osin kuin kuvaukselle löytyy tukea muista dokumentaarisemmista lähteistä. *Ensimmäisen yön* kuvaus eroaa edellisistä siten, että sen mukaan vanhemmat kadetit veivät ensimmäisenä yönä tuvasta nuorempien kadettien vaatteet ja kätkivät ne eri puolille koulua.⁴² Tämä todennäköisesti piti paikkansa, sillä samaa tapahtui myöhemmillä kursseilla ensimmäisenä yönä. *Pyövelin puhuttelua* tai *simppujen kasteetta* Järventaus ei myöskään mainitse, mutta sen sijaan hän kertoo eräästä tapauksesta, joka muistuttaa hyvin paljon 9. kurssin (1926–28) oppilaiden, Wolf H. Halstin ja R.W. Palmrothin muistelmissaan kuvaamaa tapahtumaa. Halsti käyttää tapauksesta nimitystä *pässinäksiisi*. Kyseistä tilaisuutta Järventauksen kuvauksessa edeltää yhden vanhemman kadetin pitämä puhuttelu, hyvin samansisältöinen kuin Haartmanin mainitsema *pyövelin puhuttelu*, ja *pässinäksiisiä* seuraa nuorempien initioiminen, joka tapahtuu ilman kastetta ja eri tavalla kuin Franckin ja Haartmanin kuvauksissa.⁴³

Selvästikin Järventaus on halunnut kertoa sekä *pyövelin puhuttelusta* että *simppujen kasteesta*, mutta on halunnut tehdä sen muunnellussa muodossa, jotta salaisuudet eivät yksityiskohdiltaan olisi paljastuneet. Samalla tavalla ongelmallinen on Järventauksen kuvaus *pässinäksiisistä*. Ennen kuin voidaan pohtia sen dokumentaarisuuden astetta on syytä esittää itse kuvaus. Tapahtumapaikkana on koulun yläaula, jonne nuorempi kurssi on käsketty eräänä iltana ennen iltateetä. Paikalla on myös koko vanhempi kurssi ja toiminta alkaa erään vanhemman kadetin pidettyä nuoremmille puhuttelun ja tarkastettua tämän rivissä seisoneen kurssin.

”Nyt alkaa vilkas touhu. Useat vanhemman kurssin kadeteista sieppaavat telineeltä kivääreitä, katsovat itselleen sopivat uhrin, ja näytös alkaa.

Ratsuväestä tulleet saavat ottaa esteitä: hyppiä kiväärien yli, joita aina kaksi kadettia pitelee. Kokeiltavat juoksevat perätysten, muutamien askelten välimatkalla toisistaan. Esteitä saattaa olla viisikin peräkkäin, ja jos jonkun huomataan ottavan harjoitus vetelästi, tehdään hänelle ”jekku”: juoksijan juuri ponnahdutettua itsensä hyppyyn kivääri samassa nouseekin korkeammalle, se takertuu hypääjän jalkoihin, ja — mäiskis vain, juoksija on pitkin pituuttaan lattialla.

Jalkaväki saa ryömiä jalkaterien varassa, kivääri poikittain niskassa. Kun tulee komento: ”Lentosuojaan!” on kiireimmän kaupalla ryömittävä tupiin, sänkyjen alle.

Tykistön pojilla on raskas tehtävä. He saavat kantaa kiikuttaa raskasta puusohvaa,

jolla vanhemman kurssin kadetti istuu sikaaria poltellen, monokkeli silmässä. Sohva on olevinaan tykki, ja sen kantamisella 'patteri vaihtaa asemaa'.”⁴⁴

Tämä kuvaus ei voi olla täysin fiktiivinen, sillä muuten Wolf H. Halsti ja R. W. Palmroth eivät olisi voineet esittää muistelmissaan suunnilleen samanlaisia kuvauksia vuosia myöhemmältä ajalta.⁴⁵ Romaaninsa sankarin tavoin Järventaus joutui keskeyttämään koulun, mutta toisin kuin tämä hän suoritti tutkinnon kadettikoulussa kurssitovereitaan kolme vuotta myöhemmin v. 1924.⁴⁶ On siis mahdollista, että kirjailija olisi nähnyt *pässinäksiisin* koulussa vasta tuolloin. Tämä ei kuitenkaan sopisi luontevasti yhteen Järventauksen kirjasta avainromaanina muodostuneen kuvan kanssa. Tämän mukaan kirja voi esittää historiallisen totuuden naamioidussa muodossa mutta ei esimerkiksi lisää siihen kronologisesti myöhempiä elementtejä. Jos oletetaan, että *pässinäksiisi* todella tapahtui 2. kadettikurssilla, löytyy myös hyvin uskottava selitys sille, miksi siitä ei ole kerrottu Franckin tai Haartmanin muistelmissa mutta kyllä Järventauksen romaanissa: kaksi ensinmainittua edustavat kiusaajien ja vain kolmas uhrien näkökulmaa. Juuri tässä paljastuu näiden kahden näkökulman välinen ero muistelmissa ja muistitiedossa silloin, kun kysymys on täsmälleen samasta tapahtumasta.

Kuva 1. kadettikurssin suorittamasta 2. kurssin initiaatiosta on täten selkiytynyt: ensimmäisenä yönä (tai jonakin yönä aivan kurssin alussa) oli *pyövelin puhuttelu*, sitä seurasi todennäköisesti melko pian *pässinäksiisi* ja paljon myöhemmin jonakin yönä *simppujen kaste*. Tätä käsitystä tukee edellä esitetyn lisäksi myös se, mitä tiedetään myöhempien kurssien initioimisesta.

Vasta 2. kurssin astuminen kouluun merkitsi kadettien *pennalism*in alkua. Kuten on nähty, *initiaatio* oli koulussa tätä vanhempi ilmiö, sitä esiintyi jo 1. kurssin alussa. Nyt vasta sosiaaliset edellytykset olivat otolliset pennalismille, joka noudatti sisäoppilaitoksille ja totaalisille laitoksille tuttua kaavaa. Koko yhteisön antaman dualistisen mallin (asukit — henkilökunta tai oppilaat — opettajat) mukaan alempi ryhmä jakautui nuorempiin ja vanhempiin. Jaolla oli merkitystä vain ryhmän sisällä mutta ei koko yhteisön kannalta. Kuilu opettajien ja oppilaiden välillä ei tällä kertaa kuitenkaan ollut ylittämätön: opettajat olivat aktiiviupseereita ja kadeteista tuli kurssin suorittamisen jälkeen myös aktiiviupseereita. Tämä malli toteutui myös asukki- tai oppilasryhmän sisäisessä pennalismissa, sitä seurasi initiaatio. Kadettien pennalismi oli siten *initiaatioon johtavaa pennalismia*.

Kadettikoulun oppilaat olivat kaikki toisaalta totaalisen laitoksen asukkeja edustaen siten asukin näkökulmaa. Tämä merkitsi sitä, että koulu oli se sosiaalinen yhteisö, jonka piirissä he muusta yhteiskunnasta eristettyinä elivät ja jonka sosiaalinen organisaatio oli heidän perusroolijärjestelmänsä koulussa oleskelun ajan. Toisin kuin aktiiviupseereista koostuva opettajakunta, joka näki oman asemansa vain ammatillisena roolina, kadetit näkivät jaon oppilaisiin ja opettajiin kouluyhteisönsä perusroolijärjestelmänä. Varusmiehinä ollessaan oppilaat jo oli sotilasvalan kautta initioitu sotilaksi — sodassa tai poikkeusoloissa tämä status kenties oli saavutettu muulla tavoin. Myös reserviupseereita oppilaat yleensä olivat jo kouluun tullessaan. Koulun perusroolijärjestelmässä ratkaiseva kynnys olikin *reservi-* ja *aktiiviupseerin* välillä. Tämä näkyi myöhemmin myös kielenkäytössä, kun vanhemmat kadetit alkoivat kutsua itseään nuoremmista, *simpuista*, erotukseksi *kaadereiksi* tai *kaaderikadeteiksi*. Koska kaaderi-sanalla tosiasiallisesti tarkoitetaan juuri sotavoimien

vakinaista henkilöstöä, ei ole epäselvää, mihin tämä vanhempien kadettien nimitys tähtäsi tai mikä oli heidän ihanteensa tai päämääränsä. Niistä, jotka kuitenkin joutuivat lopettamaan kurssin kesken olivatpa he nuorempia tai vanhempia kadetteja, ei kuitenkaan koskaan tullut oikeita ”kaaderiupseereja”. Vaikka asianomainen olisikin jäänyt aktiivipalvelukseen armeijaan kanta-alipuseerina, hän joka tapauksessa oli upseerina halveksittava *reserviläinen* erotukseksi koulun suorittaneista *kaadereista*.

Näin kadettien asukkinäkökulmasta katsoen koulun päättyessä tapahtuva ylennys reserviupseerista aktiiviupseeriksi merkitsi perusröolin muutosta ja *initiaatiota sosialisaatioon*, ja tämä oli se malli, jota noudatettiin oppilasryhmän sisäisessä pennalismissa. Mallin mukaisesti siinäkin tapahtui initiaatio toisin kuin varusmiesten pennalismissa.

Vanhempien kadettien kutsumista *kaadereiksi* ei ilmeisesti esiintynyt vielä 1. ja 2. kurssien aikana. Se tunnettiin kuitenkin jo 9. kurssilla (1926–28) ja esiintyy mm. R.W. Palmrothin tuolloin kirjoittamassa ”Simppujen hymnissä”, jota siitä lähtien on laulettu *simppujen kasteen* yhteydessä.⁴⁷ Sen sijaan nuorempia kadetteja tarkoitava nimitys *simppu* syntyi heti 2. kurssin astuessa palvelukseen ja yleistyi sitten nopeasti verbijohdannaisena *simputtaa* paitsi kadettikoulun myös sotilaskielen ulkopuolelle kansankieleen. Kadettikoulun ulkopuolella simputtamisella tarkoitetaan usein pennalismiin lisäksi myös esimiehen alaisiin kohdistamaa sortoa. Kadettikoulussa simputus on aivan alkuaikojen lukuunottamatta (silloinkin kyse oli initiaatiosta) aina ollut pennalismia.⁴⁸

Simppu-sanan keksimisestä ja käyttöönotosta 1. kadettikurssilla on olemassa kaksi jossain määrin toisistaan poikkeavaa kertomusta, jotka molemmat on syytä esittää tässä. Yksityiskohtaisempi ja täsmällisempi ja siten uskottavampi on Yrjö Valkaman versio joskaan Leo Franckin kertomus ei poikkea tästä kovin merkittävästi. Ensin Valkaman versio.

”Ryhmä ensimmäisen kurssin kadetteja istui kerhohuoneessamme syksyllä 1919, päivää ennen uusien kadettien (toinen kurssi) saapumista. Tällöin esitti kadetti Georg Ramsay kysymyksen: ’Millä tavoin me rupeamme nimittämään tai kutsumaan heitä?’ (Hän tarkoitti uusia kadetteja.) Tätä parhaillaan tuumiessamme kuului kadetti Lucander jossakin kauempana korkealla, kaikuvalta tenorillaan manaavan ’förbannade simpor’. (Jotkut olivat nähtävästi tehneet hänelle koiruutta.) Korvaani jäi sana ’simpa’, suomeksi ’simppu’, ja hetken perästä esitinkin tovereilleni, että uusien kadettien nimeksi ensi kurssin aikana otettaisiin tämä, koska sekin merkitsi jotain alkukantaista ja kehittymätöntä ja koska se oli varsin käytännöllinen siitakin syystä, että sanaa voitaisiin käyttää yhtä hyvin sekä suomea että ruotsia puhuttaessa (siihen aikaan Kadettikoulussa puhuttiin myös paljon ruotsia). ’Simppukka’ olisi ’limaisempana’ ollut ehkä vielä parempi, mutta sehän on ruotsiksi ’mussla’. Näin hyväksyttiin ’simppu’ uusien toisen kurssin kadettien alokasajan-nimeksi.”⁴⁹

Valkama muistaa näin nimityksen keksimisen päivän tarkkuudella. Samoin muistaa Franck sillä erotuksella, että hänen mukaansa keksiminen tapahtui päivää myöhemmin uusien kadettien jo saavuttua. Franckin mukaan nimitys syntyi spontaanisti kun taas Valkaman mukaan tietoisien harkinnan tuloksena. Näissä kertomuksissa ei tarvitse olla ristiriitaa, jos oletetaan, että Valkaman versio pitää täysin paikkansa

ja että Franck kuuli uuden nimityksen ensi kerran vasta päivää sen keksimisen jälkeen. Seuraavassa Franckin kertomus.

”Uuden kurssin kadetit olivat saapuneet. Menimme kolmanteen kerrokseen, jossa nämä tulokkaat asuivat. Joku oli sitä mieltä, että useimmat tulokkaista olivat aivan simpun näköisiä. Sana oli sanottu. ’Simpku’ tuli uusien kadettien nimitykseksi. (Ruotsin kadettikoulussa nuoremman kurssin kadettien lempinimi on kuulemma ’ruka’, joka tarkoittaa pientä kumpareta.) Tietystikään uudet kadetit eivät olleet yhtään meitä paremman tai huonomman näköisiä. Mutta sisäoppilaitoksissa uudet tulokkaat vaikuttavat aina kömpelöiltä ja hämmentyneiltä. Tällä tavoin ilmaantui nimitys ’simpku’ Suomen Kadettikoulun kirjoittamattomaan historiaan. Tavaksi tuli nimittää vanhemman kurssin oppilaita kadeteiksi; nuoremman kurssin kadetteja kutsuttiin vain simpkuiksi. Kadetti Lucander käytti ensimmäisenä sanaa ’simpku’. Nimitys levisi kulovalkean tavoin kaikkien kadettien käyttöön.”⁵⁰

Jo 1. ja 2. kadettikurssien osalta muistelmista löytyy myös ainakin yksi hyvin selvä syy siihen, miksi pennalismi onnistui ja mikä sai nuoremmat kadetit alistumaan siihen. Syy oli sama kuin useissa yhteyksissä varusmiestenkin keskuudessa: vanhemmille kadeteille annettiin todellista valtaa nuorempiin nähden eikä vallankäyttöä kontrolloitu. Franck kertoo, kuinka nuorempien kadettien tultua kouluun vanhempia alettiin ottaa päivystäjiksi. Yksi kadetti päivysti vanhempien kadettien, toinen nuorempien kerroksessa ja kolmas ruokasalissa. Kerrospäivystäjät johtivat aamuvoimistelua ja toimittivat iltarukouksen omissa kerroksissaan. Vanhempien kadettien aamuvoimistelua johtavat joutuivat tavallisesti komentamaan, hypymään ja pomppimaan yksin. Näin siksi, että päivystävä upseeri olisi luullut kaikkien voimistelevan. *Simpukujen* aamuvoimistelu oli aivan toisenlaista. He joutuivat ahertamaan tarkkaan koko voimistelua varten varatun ajan. Voimisteluohjelma oli tavallisesti niin raskas, kuin vanhemmat kadetit suinkin olivat pystyneet keksimään.⁵¹ On huomattava, että päivystäjä oli virallisesti samanarvoisten tovereittensa tilapäinen esimies, jota oli velvollisuus totella.

Paitsi, että kadettien tilapäisesimiesten, päivystäjien, toimintaa ei valvottu, ei kantahenkilökunta päivystävä upseeri mukaanlukien muutenkaan sekaantunut simpukukseen, jota pidettiin oppilaskunnan sisäisenä asiana. Niinpä Franck kertoo, että tyypillinen näky oli kaksi *simpukua* aulassa kantamassa edestakaisin vaatekaappia kenenkään häiritsemättä. Kohdalle sattuneen päivystävän upseerin kysyttyä, mitä he oikein puuhasivat, oli vastaus: ”Tuuletamme kadetti Wreden kaappia, herra luutnantti”, jonka kuultuaan esimies poistui kansliaan nauramaan jättäen kadetit jatkamaan puuhiaan.⁵²

Kun vanhemmille kadeteille näin annettiin rajoitettua valtaa nuorempiin nähden, mutta rajoitusten noudattamista ei valvottu, oli seurauksena rajoittamaton valta. Vanhemmat kadetit katsoivat olevansa nuorempien esimiehiä muutenkin kuin päivystäjinä ollessaan ja tämän osoituksena alkoivat vaatia mm., että nuorempien oli tervehdittävä heitä kaupungilla ja seistävä perusasennossa, kun he suvaitsivat puhutella näitä. Franck kertoo mitä tapahtui, kun eräs nuoremman kurssin kadeteista ”tuntui olevan sitä mieltä, että oli jotenkin miehevää olla huomaamatta meitä kaupungilla”.

”Eräänä päivänä useat kadetit ilmoittivat asiasta pyövelille. Oljemark meni simpukujen kerrokseen ja haki niskoittalevan nuorukaisen alas. Hän asetti tämän seisomaan keskel-

le aulaa itseään vastapäätä ja komensi simpun perusasennossa seisten kuuntelemaan, kun luki tälle lakia. Sitten simppu lähetettiin käytävän päähän ja hänelle alettiin opettaa kunniantekoa. Hän sai luvan aloittaa. Oljemark seisoivat käytävän keskellä, simpun oli kuljettava hänen ohitseensa, tervehdittävä ja jatkettava matkaa käytävän toiseen päähän, käännäyttävä siellä ja kuljettava jälleen Oljemarkin ohi kunniaa tehden — jatkettava toiseen päähän — käännäyttävä ja toistettava sama uudelleen. Silloin tällöin kuulumme Oljemarkin karjuvan.

'Huonosti — menkää takaisin käytävän päähän'. Pian Oljemark kuitenkin väsyi kunniantekoon, asetti kiväärin seinävierustalle ja sanoi kiväärin esittävän vanhempaa kadettia — ja simpun oli kuljettava vielä ainakin kymmenen kertaa käytävän päästä päähän ja suoritettava asiaankuuluva tervehdys. Simppu teki työtä käskettyä, ei uskaltanut muuta. Tämän jälkeen kenelläkään ei ollut huomauttamista hänen suhteensa. Varmasti hän myös huolehti aikanaan siitä, että hänen alaisuudessaan olevat simput käyttäytyivät kohteliaasti ja tervehtivät esimerkillisesti."⁵³

Kahden ensimmäisen kadettikurssin jälkeen seuraava, jonka pennalismista löytyy tietoja kirjallisuudesta, on 5. kurssi v. 1922—24. Kurssia on muistellut jalkaväenkenraali Adolf Ehrnrooth Martti Sinerman kirjoittamassa elämäkertateoksessa. Aikaisemmilla kursseilla noudatetuista initiaatioon liittyvistä tavoista Ehrnrooth kertoo vain *simppujen kasteesta*. Tämä ei merkitse, että muita käyttöön omaksuttuja tapoja ei olisi noudatettu tällä kurssilla, sillä kertomuksessa ei pyritä täydellisyyteen tältä osin. Tämän lisäksi Ehrnrooth on kertonut esimerkkejä myös vapaamuotoisemmasta kadettipennalismista. Seuraavassa hänen kuvauksensa kastetilaisuudesta.

"Kovaa simputusta kesti muutaman kuukauden, ja se päättyi simppukastajaisiin. Kello 24 yöllä vanhempi kurssi tuli tupiin, nuorempien jo nukkuessa. Kynttilät kädessä vanhemmat kadetit johdattivat simput suureen luokkahuoneeseen, joka oli sisustettu amfiteatterin tapaan. Pöytiä ja tuoleja oli päällekkäin kuin katsomossa, ja keskellä oli iso vapaa tila, mihin simput ohjattiin. Vanhemmat kiipesivät katsomoon. Peräseinällä oli korokkeella 'Sodan Jumala Mars', jonka osaan oli valittu vanhemman kurssin suurin ja karvaisin mies. Karvaisuudessaan hän muistutti pikemminkin apinaa kuin ihmistä. Kullattu panta kaulassa ja suuri määrä paksua kilisevää kettinkiä käsissä ja nilkoissa lisäsivät kaameaa vaikutelmaa, ja lepattavat kynttilänliekit valaisivat vain niukasti tätä näkyä. Luokassa oli poltettu runsaasti ruutia, ja siellä oli erittäin pistävä haju. Mars luki eräänlaisen rituaalipuheen, jota oli käytetty jo Haminan kadettikoulussa, eräiden tietojen mukaan jopa Haapaniemessä 1700-luvun lopulla. Sitten tuotiin posliininen potta, johon oli tehty kitkerä booli, väriltään luonnollisestikin keltainen. Siinä uiskenteli ruskeasta marsipaanista valmistettuja 'aidonnäköisiä' pötköjä. Sodan jumala Mars tuli alas korokkeelta ja tarjosi jokaiselle kulauksen potasta. Vanhempi kurssi hyräili taustalla hiljalleen: 'Kiitetty olkoon vanhempi luokka'. Aina kun simppu ryppäsi keltaista juomaa, joku vanhemmista kadeteista päästi pitkän äänen 'y-yöök'. Yöpaitasillaan olevat simput vietiin tämän jälkeen pesuhuoneeseen, missä suihkut olivat ylhäällä katossa, joten tarvittaessa vettä tuli koko katon leveydeltä — ja nyt tuli, kylmää vettä! Lämpimäkinä nuoremmat kadetit sitten komennettiin tupiin, missä he pukeutuivat. Tämän jälkeen koko koulu meni ruokasaliin, jossa oli kahvitarjoilu, ja vanhempi kurssi teki sinunkaupat. Simputus loppui pääpiirteittäin tähän, joskin yksittäisiä tapauksia saattoi sattua vielä myöhemminkin."⁵⁴

Tämä kuvaus on paljon tarkempi ja yksityiskohtaisempi kuin edellä esitetyt 2. kurssin kastamista koskeneet kuvaukset, joten varmuudella ei voida tunnistaa kaikkia

niitä piirteitä tai elementtejä, jotka mahdollisesti olivat olleet mukana alusta asti. Joka tapauksessa muutoksiakin oli tapahtunut: *pyövelin* tilalla piti puheen nyt *Sodan Jumala Mars*. Väite, jonka mukaan puheen sisältö olisi ollut peräisin Haminan kadettikoulusta tai mahdollisesti peräti Haapaniemestä, ei voi pitää paikkaansa, sillä tällaisesta ei ole tietoja missään muussa lähteessä sen paremmin Haapaniemien, Haminan kuin itsenäisyydenkään ajan kadettikoulun osalta. Eräät myöhempien kadettikurssien oppilaat ovat kertoneet sekä simppuyönä että kastetilaisuudessa pidetyistä puheista, joiden sisältö oli lähinnä kiihkoisänmaallinen. Tällaisia puheita ei olisi sallittu kadettikoulussa Ruotsin tai Venäjän vallan aikana. Todennäköistä kuitenkin on, että Ehrnrooth on tässä tarkoittanut *kadettilupasta*, joka Franckin, Haartmanin ja Järventauksen kadettiaikoina ei vielä ollut käytössä. Tällainen kadettilupaus tehtiin myös 1800-luvun Haminassa, mutta sen kaava on tuskin voinut olla samanlainen kuin Ehrnroothin kadettiaikana. Jo neljä kurssia myöhemmältä ajalta tiedetään kertoa sisällöltään toisenlaisesta kadettilupauksesta.

Muun pennalismien osalta Ehrnrooth kertoo, miten vanhemmat kadetit saivat *simput* taipumaan pennalisiin. Jos joku ei alistunut, vanhempi kurssi saattoi joukolla riisua niskurin housut ja voidella tämän takamuksen mustalla kengänkiillokkeella. Jo 1. kurssilla käytössä ollut lääke, kenkävoide, oli siis edelleen suosittu. Itse Ehrnrooth kertoo joutuneensa vanhemman kadetin vuoteen vieressä seisten laulamaan kehtolaulua tai kertomaan iltasatuja. Tällaista älykästä ja hauskan humoristista simputusta harjoittivat hänen mukaansa etevimmät kadetit, ja se oli hauskaa myös uhrin mielestä. Vanhempana kadettina Ehrnrooth joutui yhden 6. kurssin kadettien tuvan esimieheksi, ja hän kertoo yrittäneensä pitää huolta siitä, että hänen ”omia” kadettejaan ei simputettu.⁵⁵

Seuraavat kadettien pennalismista kertovat kirjalliset lähteet koskevat 9. kurssia v. 1926—28 ja näitä on useita. Nämä ovat kahden silloisen kadetin, everstiluutnantti Wolf H. Halstin ja majuri R.W. Palmrothin muistelmat. Jälkimmäinen julkaisi lisäksi jo kadettiaikanaan taiteilijanimellä Reino Hirviseppä runokokoelman ”Runoratsulla armeijassa” (1927). Kaikista näistä näkyy, että monet ensimmäisen kurssin käyttöön ottamat tavat ja piirteet olivat säilyneet ja että myös uusia oli luotu. Todennäköisesti jo 5. kurssilla käytössä ollut kadettilupaus oli sekin vakiintunut; ainakin nyt oli kyse selvästi *kadettivalasta*. Koska Halsti on muistelmissaan esittänyt nuorempana kadettina kokemansa pennalismien ja initiaation lyhyesti yhtenäisenä kuvauksena, se voidaan esittää tässä lähes kokonaan. Tämä kuvaus tukee osaltaan 1. kurssin initiaatitavoista tehtyjä päätelmiä. Erojakin on, mutta osa niistä saattaa johtua myös siitä, että kertomuksessa ei ole pyritty yksityiskohtaiseen dokumentointiin: *pyövelin puhuttelua* ei mainita lainkaan mutta sen tilalla on *pässinäksiisi* jo ensimmäisenä yönä.

”Saatuamme kadettipuvut yllemme ja varusteet kaappiin ensimmäinen päivämme oli illassa ja pääsimme nukkumaan, mutta ei pitkäksi aikaa, sillä täsmälleen keskiyöllä puhkesi suorastaan infernaalinen meteli. Käytävällä ampuivat konekiväärit paukkupatruunoita tyhjiin tynnyreihin ja vanhempi kurssi syöksyi karjun tupiimme ajamaan meidät kaappien päälle ja vuoteiden alle ja lopuksi yhtenä lammasmaumana alakerran ruokasaliin, jossa pidettiin paitaressuille melkoiset tupaantuliaiset pässinäksiisiin muodossa. Sen tarkoituksena oli yksinkertaisesti tulokkaiden kypsyttäminen seuraavana aamuna alkavalle simputukselle, jota sitten riitti kuukauden päivät ympäri vuorokausien. Simpulle tehtiin sillä tavalla mahdollisimman selväksi että hän oli ”kadetin aavis-

tuksen plantun helvetin pieni itu'. Alkuseremonia päättyi 'mustan sopan', historian mukaan spartalaisten lempiruuan, juottamiseen teräskypärästä. En tiedä mitä pahlaisen aineksia keitokseen lienee pantu, mutta ainakin minä oksentelin viikon päivät kaiken nauttimani heti pellolle ja olin lopulta täysin apaattinen höykyttävä.

— — —

Kun tätä mielettömyyttä oli kestänyt kuukauden päivät, meidät taaskin herätettiin keskiyöllä, tällä kertaa lempeästi kuiskaten ja vietiin alakertaan kastettaviksi kadeteiksi, saattajinamme juhlapukuun sonnustautunut vanhempi kurssi, sytytetyt kynttilät käsissään. Tämäkin seremonia päättyi kuitenkin — totta kai — väkivaltaisesti, nimittäin siten että muutamat väkivahvat ja valitut 'pyövelin rengit' nyrkkeilyhansikkaat käsissään pamauttivat meidät takaperin päistikkaa ammeeseen, joka oli täynnä kylmää vettä. Pääpyövelinä toimi jollakin ilveellä kokonaisen vuoden koulussa pysyttäytynyt Marokon Kahu Juutilainen. Uhri painettiin veden alle, kunnes oli tukehtua, ja tämä toistui niin kauan kuin toimitusta estradilla — vuoteista kyhätyllä — seuraava 'lautakunta' käänsi peukalonsa alaspäin epäsuosionsa merkiksi, kuten roomalaiset areenoiltaan tekivät, kun halusivat hävinneen gladiaattorin tapettavaksi. Turha mainita että estradille oli hankkiutunut valikoitu lauma raakimuksia, sadisteja ja jänishousuja.

Lopuksi meidänkin oli sonnustauduttava juhlapukuihin ja vannottava 'kadettivala'. Sen sisällys oli ainakin minulle ennalta tuntematon. Se oli eräänlainen Akateemisen Karjala-Seuran valan muunnelma, asiallisesti samansisältöinen, ja se päättyi siihen, että vannoinme uskavamme yhteen suureen Suomeen ja sen suureen tulevaisuuteen.

— — —

Kun vala oli vannottu, juotiin aamuyöstä kahvit yhdessä vanhemman kurssin kanssa pitkien pöytien ääressä eräänlaisena simputuksen päättymisen ja toveruuden orastamisen pyhänä ehtoollisena."⁵⁶

Halstin kurssitoveri Palmroth, eli Reino Hirviseppä, on runossaan "Simpun valitus" kuvannut ensimmäisen eli *simppuyön* tapahtumia. Tämä kuvaus tukee Halstin kertomusta muilta osin, mutta *mustan sopan* syömistä ei tässä yhteydessä mainita. Lisäksi runosta käy ilmi, että kun *simput* viimein pääsivät takaisin tupiinsa, siellä oli käynyt "myrskysää".⁵⁷ Tämä sotilasslangin ilmaus tarkoittaa sitä, että tuvissa oli kaadettu vaatepinkat, vuoteet tai kaapit taikka kaikki mainitut.⁵⁸ Tämä tukee myös 2. kurssia koskenutta Järventauksen kertomusta vaatteiden katoamisesta ensimmäisenä yönä nuorempien tuvista. Palmrothin mainitussa kokoelmassa julkaistu runo "Simppujen kaste", kertoo, kuten nimikin sanoo, varsinaisesta initiaatiotapahtumasta. Tämä runo puolestaan tukee Halstin kertomusta muilta osin, paitsi että runon mukaan *musta soppa* tarjottiin vasta tässä tilaisuudessa eikä kuten Halsti kertoo jo *simppuyönä*.⁵⁹ Koska Palmrothin runot on kirjoitettu välittömästi tapahtumien jälkeen, kirjoittajan vielä ollessa kadettina, ne ovat luotettavampia kuin Halstin vuosikymmeniä jälkeempään kirjoitetut muistelmat. Palmrothin kuvauksen puolesta puhuu myös se, mitä myöhempien kadettikurssien initiaatiomenoista ja *mustan sopan* nauttimisesta niissä on kerrottu eri yhteyksissä.

Palmrothin kastemenojen runonmuotoinen kuvaus mainitsee myös, että juhlallisuuksien yhteydessä yksi nuoremmista kadeteista vihittiin "traditioiden isäksi" ja että *musta soppa* sisälsi mm. teetä, suolaa, sinappia, "sappea" ja etikkaa. Erityisesti runossa mainitaan "Vuffi-paran" eli Halstin kastaminen "tosiuuskoon".⁶⁰

Jo 1. kadettikurssilta tuttu pennalistinen tapa oli tervehtimisharjoitus, jonka uhriksi Halsti kertoo joutuneensa. Hän kertoo, kuinka hän joutui tunnin verran marssimaan edestakaisin vanhemman kurssin käytävällä tehden kunniaa eräälle pilarille siitä syystä, että eräät vanhemman kurssin kadetit olivat joutuneet tervehti-

mään häntä hänen palvellessaan reserviupseerina. Tapa oli sama, mutta syy toinen kuin 2. kurssilla. Halstin harjoitusta oli valvomassa pari kadettia, jotka kuitenkin hävisivät käskien Halstiakin poistumaan kadettikoulun johtajan, Heikki Nurmion, tultua sattumalta paikalle. Halsti kuitenkin jatkoi harjoituksiaan, jolloin Nurmio kysyi: ”Harjoitteletteko?”, mutta poistui paikalta ennen kuin Halsti ehti vastata.⁶¹ Myös päällystön suhtautuminen oli siis säilynyt muuttumattomana. Palmrothin mukaan Halsti joutui suorittamaan näitä harjoituksia useana iltana.⁶²

9. kadettikurssin muistelmat sisälsivät myös monia uusia pennnalismin muotoja, jotka sittemmin jäivät elämään kouluun. Tällainen oli mm. tapa, että vanhemmat kadetit kantoivat kouluun saapuvien ”herrojen vänrikkien” matkalaukkuja ja käyttäytyivät muutenkin liioitellun kohteliaasti tulokkaita kohtaan, mutta vaihtoivat tyyliä sitten, kun nämä olivat vaihtaneet kadettipuvun ylleen.⁶³ Tällainen uusi piirre olivat myös nuoremmille esitetyt vakiomuotoiset *simputuskysymykset*, kuten ”Oletko tullut puvun takia kadettikouluun?”. Oman ryhmänsä näissä muodostivat kysymykset, joihin oli olemassa vain yksi hyväksytty oikea vastaus, kuten ”Tietääkö simppe, miksi ikkunalasi ei sovellu monokkeliksi?”. Tähän piti oppia vastaamaan, että ikkunalasi olivat nelikulmaisia ja liian suuria.⁶⁴

Toisaalta *simputus* usein — ja ainakin silloin kun se oli parhaimmillaan, tätä ovat useat ilmiön puoltajat korostaneet — perustui improvisaatioon ja tilannekomiikkaan.⁶⁵ Niinpä ei tällaista pennnalisimia voida esitellä sen kaikissa muodoissa, eikä niistä tosin ole tietojakaan. Tämän tyyppisestä pennnalismista, joka sittemmin levisi laajalti varusmiesten keskuuteen, voidaan mainita esimerkkinä Palmrothin kertomus siitä, mitä seurasi, kun hän ajattelemttomuudessaan oli syyllistynyt sellaiseen simpulle sopimattomaan ylellisyyteen, että oli tullut kouluun sivuvaunullisella moottoripyörällä, jota kaiken lisäksi kuljetti armeijan kersantti. Saatuaan heti nuhteet valtion bensiniin ja ajoneuvon kuluttamisesta⁶⁶ hän myöhemmin joutui esiintymään seuraavanlaisessa sketsissä. Tapaus on saattanut olla osa simppeyön ”pässinäksiisistä”, sillä juuri tällainen pennnalismi kuului siihen, mutta on yhtä hyvin voinut sattua myöhemminkin.

”Simppu P, näyttäkää meille infanteristeille, miten moottoripyörä pannaan käyntiin ja miten lemmeullussa istutaan! Käyttäkää mielikuvitustanne yhdistettynä teknilliseen kokemukseen!” Jakkaroista ja muusta käsilläolevasta lavastusmateriaalista jouduin rakentamaan Harley-Davidsonin ja polkemaan sen käyntiin asianomaisin ääniefektein. — ”Antakaa pohkeita! huusi joku, ja toinen taas noitui: — ”Tuutatkaa helvetissä, vai aiotteko ajaa herrojen vanhempien päälle!”⁶⁷

Samanlaista pennnalisimia edusti pikaluistelijana menestyneen kadetti Matti Venäläisen kohtalo. Hän joutui koulun kanttiinissa esittämään herroille vanhemmille tämän urheilulajin aakkosia aamutohveleissa ja kädet selän takana kurveja ottan.⁶⁸

Muutosta päällystön suhtautumiseen ainakaan olennaisesti ei tuonut kurssin keskeisessä tapahtunut johtajan vaihdos, neljäs koulun historiassa.⁶⁹ Tästä ja myös simputuksen improvisointimahdollisuuksista kertoo seuraava Palmrothin esimerkki, jossa tavataan jo 2. kurssin ”pässinäksiisistä” tuttuja piirteitä:

”Muistan miten kerrankin käytävällä kulki seuraavanlainen juhlakulkue. Edellä asteli airut, joka halkoi ilmaa ja huusi joka tuvan oven kohdalla, että ”Hän saapuu!” Sitten seurasi varsinainen saattue. Neljä simppea kantoi kantotuolia, jossa lekotteli tuo

jumal'olento autuaallisesti hymyillen ja pitkävärtista turkkilaispiippuaan imien. Siviilila astelivat orjat palmunlehviä leyhytellen. Kun airut oli ehtinyt portaiden kohdalle ja juuri huutanut viestinsä, hän oli törmätä portaita nousevaan koulun johtajaan. — 'Kuka Hän, — kuka saapuu?' kysyi Taavetti. — 'Herra vanhempi kadetti Laaksonen, herra eversti.' — 'Jaahah, jaahah, tästä onkin sitten siirryttävä syrjään', sanoi Laatikainen ja kääntyi takaisin.⁷⁰

Halstin käsityksen mukaan edellinen johtaja, Heikki Nurmio, ilmeisesti piti pennalismia sotilaselämän olemukseen kuuluvana. Laatikainen taas alkoi puuttua asiaan, ja siitä alkoivat erät muutokset. Mutta Halstin mukaan Laatikainen teki sellaisen erehdyksen, että ikään kuin yritti virallistaa simputuksen, tehdä siitä eräänlaisen rituaalin, jonka menot hän itse siunasi.⁷¹

Seuraava käytettävissä oleva muistitieto on 11. kurssilta v. 1928—30, ja se kertoo lakonisesti, että ensimmäinen yö oli liikaa kahdelle simpulle, jotka lähtivät koulusta seuraavana päivänä. Kertoja toteaa, että simputus oli virallisesti kielletty, mutta että kiellosta huolimatta sitä harrastettiin ja siihen alistuttiin perinteisiin kuuluvana. Vanhempi kurssi pyrki hillitsemään ja inhimillistyttämään simputusta, mutta vanhempien kadettien joukossa oli joku sadistinen tyyppi. Koska 12. kurssi aloitettiin poikkeuksellisen upseeripuutteen takia tavanomaista aikaisemmin, joutui 11. kurssi vuorollaan simputtamaan kahta nuorempaa kurssia.⁷²

12. kurssin (v. 1929—30) osakseen saamasta pennalismista on vain yksi tieto, mutta koska tapaus esiintyy kahdessakin lähteessä, se lienee jättänyt unohtumattoman vaikutuksen. Kyseessä oli samanlainen urheiluparodia kuin edellä mainittu pikaluistelijaan kohdistunut. Mainitulla kurssilla oli nimittäin keihäänheiton monivuotinen Suomen mestari, olympiaedustaja ja vastikään lajinsa maailmanennätyksen heittänyt Eino Penttilä, joka *simpuna* ollessaan joutui joka päivä ruokailun jälkeen heittämään kanttiinissa tulitikkua. Tulos mitattiin aina tarkasti ja vietiin pöytäkirjaan.⁷³

17. kadettikurssilta v. 1933—35 on käytettävissä kaikkein täydellisimmät muistelmat. Ne on laadittu Turun yliopiston kansatieteen laitoksen sotilasperinteen keruukilpailuun. Tällä kurssilla pennalismi alkoi jo ennen tulokkaiden saapumista koulun, sillä vanhempia kadetteja oli jo Munkkiniemen raitiovaunun pääte pysäkillä odottamassa saapumispäivänä jokaista raitiovaunua. Edellä selostettu matkalaukun kantaminen suoritettiin pysäkillä kouluun asti sotilaspuvissa saapuville, suostuivat he siihen tai eivät. Perillä koulussa kantaja kysyi, mihin herra vänrikin tai luutnantin laukun sai asettaa, mutta asetti sen kuitenkin toiseen kuin käskettyyn paikkaan. Kun laukun omistaja oli vaihtanut ylleen koulun asusteet, hän sai kantajalta seuraavanlaisen puhuttelun:

"Hei, simppu tulkaa tänne! Olenko minä muka Teidän sotilaspalvelijanne? No miksi sitten kannatti laukkuanne minulla? Sanonpa Teille jotakin: käytiitte törkeästi väärin esimiesasemaanne! Sitten vielä toinen asia: osoittaessanne minulle matkalaukkunne paikan en asettanutkaan sitä siihen, ettekä Te puuttuneet asiaan! Muistakaa nyt vastaisuudessa mikäli haluatte menestyä tässä laitoksessa että esimiehen on kaikissa tilanteissa valvottava antamiensa käskyjen järkähtämätöntä noudattamista! Saatte nyt poistua!"⁷⁴

Simputuskysymyksiä harrastettiin tälläkin kurssilla aivan alusta asti. Vastatulleilta kysyttiin esim. ”Ettekö pärjännyt yliopistossa vai mikä oli syy että haitte Kadettikouluun?” tai ”Ette suinkaan Te ole tullut Kadettikouluun rahanhimosta?”⁷⁵

Ensimmäinen eli *simppuyö* on tässä muistelmissa kuvattu tarkemmin kuin missään aikaisemmassa, mutta myöskään itse tapahtuma ei joka suhteessa varmaan-kaan aina ollut samanlainen. Myös päällystö oli osaltaan nyt puuttunut asiaan ja 17. kurssilla oli kiellettyä herättää *simppuja* paukkupommein ja ampumalla konekiväärillä paukkupatruunoita tyhjään tynnyriin. Tällainen Halstin edellä mainitsema toiminta oli kiellettyä, koska melu oli kuulunut ulos. Niinpä *simput* herätettiin vain raujuin huudoin ja läimäyttelemällä miekkojen lappeilla tupien pöytiin.

”Välittömästi herätyksen jälkeen heidät paitasillaan järjestettiin ’simppukäytävällä’ seisomaan kasvot seinään päin. Heidän takanaan seisoivat palveluspuvussa mutta juhlapuvun valkoinen lakki päässä, palava kynttilä vasemmassa kädessä ja oikeassa paljastettu miekka, vanhempi kurssi hillityn karneasti hokien: ’Sota on julmaa mutta Kadettikoulu julmempi’. Tämän jälkeen simput sitten johdettiin rakennuksessa kiertäen kaartuen, ylös ja alas koulun siivessä olevaan ruokasaliin, jossa pöydät oli siirretty syrjään lukuun ottamatta yhtä, jonka päälle oli asetettu karttaneline johon oli ripustettu kartta esittäen ainoastaan Suomen rajat ja Itä-Karjalan ääriviivat. Pöydän vieressä seisoivat valkoisiin ritariviittoihin (= lakanoihin) sonnustautunut joukko (= ’hengellinen sääty’ eli ne vanhemmat kadetit, jotka olivat kärsineet arestirangaistuksen). Simput täyttivät pöydän edessä olevan vapaan lattiatilan ja heitä käskettiin polviasentoon, molemmat polvet maassa. Vanhemmat täyttivät tiiviinä joukkona loput ruokasalin vapaista tiloista.

Pöydälle hyppäsi nyt vanhempi kadetti, ns. ’traditioitten isä’ pitäen ’usvalle’ puheen, jossa koulua kuvailtiin erittäin ankaraksi sotakouluksi jossa ei armoa pyydetä eikä anneta. Puheensa päätteeksi hän nimeltä mainiten käski joidenkin nuorempien, kunkin vuorollaan hyppäämään pöydälle. Heidän seisoessaan asennossa hän kunkin kohdalla luki asianomaisen aikaisemmista ’törmäilyistä’ vanhemman kurssin ’haa’-huudoin ja jalkojen tömistyksellä säestäessä. — — — Tämän seremonian jälkeen teetettiin nuoremmilla kuperkeikka taaksepäin ja kuperkeikka eteenpäin traditioitten isän lausussa näitten päätteeksi: ’Ja näihin lueteltuihin törmäilyenne loppuukin’.

Sitten hän kovalla äänellä julisti: ’Herrat vanhemmat — Huomio — Traditioitten miekka! jolloin sisään astui arvokkaasti vanhempi kadetti, ojnennetuin käsivarsin kantaen tyynyä jolla lepäsi paljastettu upseerimiekka (jonka kärkeen oli sidottu punainen liidunpala). Miekkan hän tarjosi traditioitten isälle, joka arvokkain liikkein otti sen vastaan, kohottaen sen taivasta kohden ja pitäen lyhyen kiihkoisanmaallisen puheen, päättyen runon sanoihin: ’Me tahdomme suureksi Suomenmaan, me voitamme vastustajan, ja Vienanlahdesta Laatokkaan me piirrämme miekalla rajan’ — vetäen sen kädessään olevan miekan kärjellä! — — —

Tähän päättyivät simppuyön menot, ja nuoremmat, hieman pyörällä päästään, johdettiin takaisin tupiinsa koulurakennuksen ylimpään eli neljanteen kerrokseen.”⁷⁶

Ensimmäisen aamuteen päätyttyä koko vanhempi kurssi kerääntyi ruokasalin aulaan ja lauloi ”Simppujen hymnin”, joka alkoi sanoilla: ”Maailmassa mahtavimmat sankarit, sankarit, vanhemmat on varmaan herrat kaaderit, kaaderit”.⁷⁷ Laulu ei ollut vanha, sillä sen oli 9. kurssilla kirjoittanut R. W. Palmroth 10. kurssin *simppujen* laulettavaksi.⁷⁸ Sen sijaan jo viime vuosisadan lopulla Nikolajevin ratsuväenkoulussa Pietarissa tunnettu tapa, että vanhemmilla ja nuoremmilla kadeteilla oli koulussa omat portaansa, mainitaan nyt ensi kerran Kadettikoulun yhteydessä. Siellä lähinnä alakerran pääovea käytävän alkupäässä sijainneet portaat olivat nimeltään *kaaderiportaat* ja niitä pitkin pääsi kolmanteen kerrokseen, *kaaderikerrokseen*,

jossa vanhemmat kadetit asuivat. Alakerran käytävän loppupäässä oli toiset portaat yläkerroksiin, ja niitä nimettiin *simppuportaisi*. *Kaaderiportaita* eivät nuoremmat saaneet käyttää ennen kuin heistä tuli *kaadereita*, vanhempia kadetteja. Poikkeustapauksia olivat ainoastaan ne, kun he suljettuna osastona palvelustehtävissä käyttivät portaita, ja tällöinkin niitä käytettiin vain alas mentäessä. Palveluksen päätyttyä he ylös mennessään joutuivat käyttämään *simppuportaita*.⁷⁹

Kekseliäitä *simputuskysymyksiä* viljeltiin myös 17. kurssilla. Lukemattomien uusien joukosta mainittakoon pari esimerkkiä. Kysymykseen ”Mitä nuorukaiselle kuuluu?” oli ainoa oikea vastaus: ”Herra kadetti, nuorukaiselle kuolla kuuluu”⁸⁰. Tässä viitattiin koulun kunniamarssin, Ateenalaisten laulun sanoihin. Kysymykseen ”Mitä sotilas panee?” löytyi oikea vastaus koulun ala-aulan seinällä olevasta taulusta, ja se kuului: ”Sotilas panee päiviensä työn, öitensä levon, elämänsä mukavuuden, ruumiinsa terveyden, miehen kuntonsa jopa henkensäkin alttiiksi, jotta kansakunta kaikkine jäsenineen saisi esteettömästi antautua niihin tehtäviin, joihin velvollisuus heitä kutsuu.”⁸¹

Edellä mainitun ”Simppujen hymnin” lisäksi myös muuan toinen 9. kurssilla luotu pennalistinen elementti oli jäänyt elämään. Kun Palmroth sai *simputustehtävänä* laadittavakseen WC-ohjesäännön⁸² joutuivat 17. kurssin *simput* opettelemaan ulkoa huomattavasti muunnetun ja paljon monimutkaisemman version tästä:

”WC on tekninen laite, jossa käsivarren nykäisyliikkeen ja veden hydraulisen voiman avulla poistetaan lihaspuristuksella aikaansaatuja haisevia ruoan jätteitä, sekä ennen tupatarkastusta tuhkakuppien sisällöt. WC merkit: WDW, Huber, Wega, Wanda, Wolga, Wiktorja, New Buras ja Simplex. Sovellutus: Klosetten bör icke begagnas under den tid tåget står på stationen.”⁸³

Monet kadettikoulun pennalismin puolestapuhujat ovat painottaneet ilmiön kasvatavaa merkitystä. Kieltämättä eräillä *simputustavoilla* pyrittiin opettamaan upseerille kuuluvia ”herrasmiestapoja” mutta usein niin pitkälle kehitetyssä parodisessa muodossa, että tavan opetuksellinen arvo oli kyseenalainen. Esimerkkinä tällaisesta voidaan mainita *simppujen* velvollisuudet vanhempien kadettien tupakanpolton yhteydessä. Kyseessä on edelleen mainittu kuvaus 17. kurssilta. *Simpulla* piti aina olla mukanaan tulitikkurasia voidakseen tarjota *kaaderille* tulta. Mikäli hän erehtyi tarjoamaan tulta sytyttimellä, hänelle tiuskaistiin: ”Aiotteko savustaa minut ulos?” tai ”Aiotteko tappaa minut häikämyrkytykseen?” Tulta tarjottaessa oli palavaa tikkoa pidettävä poikittain etu- ja keskisormen välissä palamaton pää näkyvässä, jotta tikun sai helposti käteensä, jos halusi itse sytyttää tupakkansa tarjotusta tikusta. Mikäli joku ei huomannut tulen tarvetta, oli seurauksena puremia huomautuksia ja *simputustehtäviä*. Ellei tupakoivan *kaaderin* käden ulottuvilla sattunut olemaan tuhkakuppia, oli jonkun *simpun* sellainen haettava ja tarjottava tarvitsijalle ns. miekkailusyöksyllä tarkasti siten, että tykinammuksen hylsystä valmistettu tuhkakuppi osui juuri savukkeen palavan pään alle olipa savuke sitten *kaaderin* suupielessä tai kädessä. Toisinaan sai kolmekin *simppua* yhdessä ojentaa yhtä tuhkakuppia, mikä kertojan mukaan oli erittäin näytävä ja suurta taitoakin vaativa suoritus.⁸⁴

Myös kadettikoulun kesäleireillä oli jo varhain omat tapansa, mutta initiaatio ja pennalismi eivät alkuaikoina kuuluneet näihin, sillä kursseilla 1.–10., viimeksi vuonna 1928, koulussa oli kesäaikaan vain yksi kurssi; vanhempi kurssi oli päätty-

nyt keväällä ja nuorempi astui kouluun vasta syksyllä.⁸⁵ Kun kadettikoulun kurssin pituus 1930-luvun alussa muutettiin kaksivuotiseksi, ja kesäleireihin alkoi osallistua kaksi kurssia,⁸⁶ muodostui tilanne otolliseksi pennalismille. Ensimmäinen käytettävissä oleva kuvaus leiripennalismista on sekin 17. kurssia (1933–35) koskevasta keruukilpailuun saapuneesta muistelmasta. Kertojan ollessa nuoremmalla kurssilla järjestettiin leiri kesällä 1933 ensimmäisen kerran Perkjärvellä (Muolaassa), joka nyt oli valittu entisen Pääskylahden (Savonlinnan lähellä) tilalle. Tiedossa ei ole, missä määrin tällä leirillä harjoitettu pennalismi oli peräisin niiltä muutamalta aikaisemmalta Pääskylahden leiriltä, jolla jo oli ollut mukana kaksi kurssia, ja missä määrin toisaalta Perkjärven uusi leirialue aikaisemmasta poikkeavine olosuhteineen innoitti ottamaan käyttöön uusia piirteitä. Oli asia miten hyvänsä, monet kesien 1933–34 leirien pennalistisista tapauksista tavataan myöhemmin vakiintuneina tapaelementteinä tai tapoina. Näin oli asia huolimatta siitä, että v. 1935 leirillä oli jälleen vain yksi kurssi ja että v. 1937 leiripaikaksi muuttui Parola (Hämeenlinnan lähellä).⁸⁷

Perkjärvellä kadetit majoittuivat kurseittain kahteen parakkiin, *kaaderiparakiin* ja *simpuparakiin*, kuten niitä heti tietysti alettiin nimittää. Parakeissa oli käytävä keskellä ja makuulaverit kahdessa kerroksessa neljän makuupaikan ryhmissä, joiden väliin jäi kapea liikkumatila. Parakkien rakenne mahdollisti siten monenlaiset pennalistiset tavat. *Päijänteen ajo* suoritettiin ryömimällä alimpien laverien alitse yksi täysi kierros. *Eläintarhan ajo* suoritettiin heiluriliikkeen avulla, laskematta jalkoja välillä maahan, ottaen käsin kiinni alimmista seinästä seinään ulottuvista poikkiparruista — näin siirryttiin parrulta parrulle parakin päästä päähän. *Grand Prix* ajettiin katonharjassa kolmioletta muodostavien kattotuolien läpi, mikä vaati oman erikoisen tekniikkansa.⁸⁸

Leirin muun enemmän tai vähemmän improvisoidun pennalimin muodoissa kiinnittää huomiota kaksi päivystystehtävää, jotka työllistivät pitkään yhden *simpun* kerrallaan. Ratsuväessä palvelleet *simput* saivat hoitaa päivystyksen nimeltä *kavalleristapäivystys*. Päivystysaika oli yksi vuorokausi, jonka aikana päivystäjän piti kantaa housujensa vasemmanpuoleisessa takataskussa hevosenkengää — hokit ihoon päin — ja oikeanpuoleisessa kaviokoukku. Päivystyksen vaihtoa valvoi aina joku ratsuväessä palvelnut vanhempi kadetti, jonka eteen päivystyksen luovuttaja asettui vasemmalle ja vastaanottaja oikealle puolelle. Luovuttaja otti vasemmalla kädellään taskusta hevosenkengän ja oikealla kaviokoukun, piti niitä edessään kouskistetuin käsivarsin vetäen kengää koukulla vasemmalta oikealle ja takaisin. Tämän jälkeen hän teki koukulla miekkatervehdyksen ilmoittaen samalla: ”Herra Kavalleristakaaderikadetti! Pyydän saada muistuttaa Suomen ratsuväen 200-vuotisista kunniakkaista traditioista. Kavalleristasimppu NN valmis luovuttamaan kavalleristapäivystyksen!” Suostumuksen saatuaan hän teki jälleen miekkatervehdyksen sekä sen jälkeen vetoliikkeen koukulla ja hevosenkengällä ja ojensi välineet sen jälkeen uudelle päivystäjälle, joka samat liikkeet tehden ilmoitti ottavansa vastaan päivystyksen.⁸⁹

Leirin käymälään keksivät *kaaderit* asettaa iltaisin *simpun* käymäläpäivystäjäksi. Tämän tuli hienotunteisesti pääasiassa seistä oven ulkopuolella, aina silloin tällöin erittäin huomaamattomasti järjestää käymälässä olevat sanoma- ja aikakauslehdet siisteihin pinoihin, peittää reiät kansilla suoritettuaan ensin kalkituksen jne. Jokaiselle käymälään menevälle *kaaderille* päivystäjän piti tehdä seuraava ilmoitus: ”Herra Kadetti, Kadettikoulun Katakombi eli puusee, ei käsin kannettava tuliase.

Reikiä — kaikki kannellisia — 10, rännejä — avoin — 1, vapaana 00 (lukumäärä) reikää, rännillä ei tungosta. Suomenkielisiä lehtiä luettaviksi, ruotsinkielisiä revittäviksi ja pyyhkäisemiseksi. Katakombipäivystäjä simppu NN.”⁹⁰

Leirilläkään kaikki pennalismimi ei ollut tapoihin tai tapaelementteihin vakiintunutta eivätkä kaikki pennalistiset tapaukset toistuneet samoissa muodoissaan myöhemmin. Seuraava kertomus tällaisesta pennalismista todistaa kuitenkin ilmiön totaalaisesta luonteesta. *Simppu* sai olla aina varuillaan, pennalismimi oli myös olotila. Vuonna 1935 eräs *kaaderi* rakennutti parakin ulkopuolelle opastinlaitteen, joka toimi narun avulla parakista käsin. Laitteen joutui tietysti rakentamaan eräs *pioneeri-simppu*. Eräälle toiselle *simpulle kaaderi* sitten antoi tehtäväksi levittää *simppujen* keskuuteen tiedon laitteen olemassaolosta sekä siihen liittyvistä käyttäytymisohjeista. Nämä olivat sellaiset, että opastinlaitteen ollessa yläasennossa ensimmäisen *simpun*, joka huomasi tämän, piti ilmoittautua *kaaderille* parakissa. Vuoteellaan maaten hän sitten saattoi mukavasti seinässä olevista raoista tarkkailla, mikäli joku *simppu* käveli opastinlaitteen ohi muka huomaamatta sen asentoa. Ilmoittautujalla hän esim. haetutti jotakin sotilaskodista, kiillotutti saappaansa jne. Ne, joilta oli jäänyt opastinlaitteen asento huomaamatta, joutuivat suorittamaan joko ase- tai varushuoltoviikon, jolloin he viikon ajan joutuivat huoltamaan *kaaderin* määräämät aseet tai varusesineet.⁹¹

Leirin jälkeen pennalismimi jatkui koululla, kunnes koitti syksyn kohokohta, *kaste*. 17. kurssilla menot olivat jälleen hieman erilaiset kuin aikaisemmin. Tietynä päivänä, josta vanhempi kurssi nyt oli sopinut koulun johdon kanssa, herätettiin *simput* keskiyöllä laulamalla ”Kastehymniä”, joka alkoi sanoilla: ”Kulkevi kaukaa kastetta kohti/simppujen surkea saastainen vuo.” Laulu esitettiin vienosti ja tunteellisesti viulun säestyksellä. Tilaisuudessa oli samanlainen kynttilävalaistus kuin *simppuyönäkin*, ja *simput* johdettiin samoin paitasillaan rakennuksessa kiertäen ja kaartuen ylös ja alas mutta nyt kellarikerroksessa sijaitsevaan saunan pukuhuoneeseen. Huoneen ikkuna oli tilaisuutta varten poistettu. *Simput* johdettiin sisään pukuhuoneeseen selin ja pysäytettiin saunaan avautuvan ikkuna-aukon eteen, jossa *simppu* sai riisua paitansa seisten tämän jälkeen alasti. Nyt hän sai käskyn syvään kumartuneena siirtyä edelleen takaperin (kumartuneena, jotta mahtuisi ikkuna-aukon läpi) ja hänen otettuaan muutaman askelen kaksi kengänkiillokkeella neekereiksi naamioitua rotevaa vanhempaa kadettia tarttui yllättäen voimakkaasti hänen käsivarsiinsa kaataen hänet saman tien selälleen reunojaan myöten kylmällä vedellä täytettyyn kylpyammeeseen. Mikäli *simppu* vastusteli, huusivat lauteilla istuvat katsojat, vanhempia kadetteja sekä nyt myös koulun opetusupseereja: ”Lisää vettä!”, jolloin neekerit upottivat *simpun* uudelleen veteen aina niin monta kertaa kuin vaadittiin.⁹²

Toimituksen jälkeen *simppu* nostettiin jaloilleen ja työnnettiin oven kautta takaisin pukuhuoneeseen, missä hän sai paitansa takaisin ja rintaansa kumileimasimella koulun leiman sekä määräyksen käydä pukeutumassa ja tulla sen jälkeen ala-aulaan. Täällä *simput* saapumisjärjestyksessä asetettiin riveihin. Kun viimeinen kastettu oli saapunut, *simppujen* käskettiin polvistua oikean polven varaan, jonka jälkeen samanaikaisesti alku- ja loppupäästä alkaen tarjottiin kullekin teräskypärästä kulaus juomaa sanoen: ”Katkera on sotilaan kalkki”. Juoman oli sekoittanut koulun lääkintäkersantti vedestä, etikasta, suolasta, sinapista, valkopippurista ym. mausteista. Seuraavaksi kadettiväpeli piti simpuille puheen ja sen päätteeksi nimitti heidät nuoremmiksi kadeteiksi.⁹³

Tämän jälkeen sekä nuoremmat että vanhemmat kadetit kävivät vaihtamassa ylleen juhlapuvut, joissa järjestettiin avoneliöön ala-aulaan. Nyt saapui paikalle koulun lippu kunniaavartioineen, joka asettui rintama kohti nuorempaa kurssia, ja kadettiväapelin sanellessa nuorempi kurssi toisti kadettilupauksen. Tämän jälkeen tilaisuus päättyi.⁹⁴

Kasteviikon lauantaina järjestettiin Hotel Grand -nimisessä ravintolassa ns. *sarkatanssiaiset*, joissa nuoremmen kurssin oli pakko viimeisen kerran julkisuudessa esiintyä valtion sarkapuvuissa. Näiden jälkeen nuoremmat kadetit saivat vapaasti käyttää omia diagonaalikankaasta valmistettuja asepukujaan. Huolimatta suurista muutoksista nuorempien elämässä, mm. *simputus* muuttui asialliseksi ohjailuksi eikä nuorempia enää kutsuttu *simpuiksi*, *paviaaneiksi*, *grobianaaneiksi* jne., säilyi etäisyys vanhempiin. Minkäänlaista veljeilyä ei syntynyt.⁹⁵

Tästä kertomuksesta näkyy, miten jo Halstin mainitsema *simputuksen* virallistaminen oli vaikuttanut. Pennalismi oli muuttunut inhimillisemmäksi, ja nyt koulun henkilökunta ”tiesi” siitä: sen kanssa oli myös sovittu eräistä varsinaiseen initiaatiotapahtumaan liittyvistä seikoista, ja sen jäsenistöä osallistui siihen yleisönä. Tämä ei koskenut ainoastaan varsinaista initiaatiotapahtumaa. Myös eräissä muissa tilanteissa koulun henkilökuntaan kuuluvia oli seuraamassa *simputustapauksia*. Tätä tapahtui varsinkin kesäleireillä. Edellä useasti lainatussa 17. kurssia koskevassa muistelmassa kerrotaan vielä, miten kadettiväapeli kerran leiriaikana oli liukastunut ja pudonnut saunan lauteilta, jonka johdosta selänpesijänä toiminutta nuorempaa kadettia vastaan järjestettiin oikeudenkäynti syytteenä murhayritys. Kadeteista valittiin oikeuden jäsenet ja toimihenkilöt kirjuria myöten, ja juttu kävi läpi kaikki oikeusasteet jatkuen koko leiriajan. Istunnot pidettiin iltaisin ruokailukatoksen alla, ja niistä muodostui koko leirin huviohjelma. Myös koulun upseereja oli seuraamassa istuntoja.⁹⁶

Tietenkään kaikki pennalismi ei ollut ”virallista”. Kun leirille tuli tieto, että yleisikunnan pioneeritarkastaja tulisi tarkastamaan vanhemman kurssin kesäisiä pioneeritöitä, ehdivät vanhemmat kovalla kiireellä saamaan työnsä valmiiksi tarkastuspäivän aatoksi, mutta alueen siivoamiseen ei aika riittänyt. Kun siivouksen määrännyt pioneeripin opettaja oli poissa paikalta, pantiin *simput* yöllä taskulamppujen valossa ketjussa kontaten puhdistamaan alue. Seuraavana päivänä tarkastus sujui hyvin, ja tarkastaja kiitti erityisesti alueen siisteyttä, minkä tunnustuksen vanhemmat kadetit kirkkain silmin ottivat vastaan.⁹⁷

Seuraavat sotia edeltäneet kurssit eivät näytä tuoneen mitään olennaisesti uutta pennalismiin tai initiaatioon. 21. kurssilla (1937–39) kadettikoulun leima lyötiin tulokkaiden rintaan jo *simppuyönä* eikä *kasteen* yhteydessä. Kyseinen kurssi oli ensimmäinen, joka joutui kesäleirille Parolaan, mutta ainakin osaa Perkjärveltä tutuista *simputustavoista* sovellettiin täälläkin. Kurssilla mukana olleen nuoreman kadetin muistelman mukaan ”asuinparakkien kattorakennelma salli hyvin ns. *Grand prix -ajon*, kun taasen sorapermannon ja petin lautapohjan väliin jäi juuri riittävästi tilaa keskikokoisen simpun ryömimistä varten”. Mutta uudet olosuhteet toivat jälleen mukaan myös uusia elementtejä. Ainoa alueen käymälä oli kaukana ja sinne menijä joutui matkalla läpikäymään *kaaderien* ”kasvustustoimenpiteitä”. Aamuvoimistelun yhteydessä *simput* joutuivat juoksemaan kilpaa juhannuskokon ympärillä, ja kokko oli sekin kaukana majapaikasta. Uimarantaan oli matkaa pari kilometriä, ja sinne mentiin ja sieltä palattiin aina juosten eikä suinkaan suorinta tietä.

Kun tällainen retki oli tehty, olivat *simput* varmasti vähintään yhtä paljon uinnin tarpeessa kuin ennen retkeä.⁹⁸

21. kurssia edellä muistellut *simppu*, sittemmin kenraaliluutnantti Martti Hannila⁹⁹ toteaa kadettikoulun *simputuksesta*, että sitä oli kahta lajia, henkistä ja ruumiillista. Hänen mukaansa ruumiillista *simputusta* harjoittivat vain sellaiset yksilöt, jotka eivät pystyneet henkiseen *simputukseen*. *Simput* olivat mieluummin henkisen kuin ruumiillisen *simputuksen* kohteina, sillä tavallisesti siinä annettiin hyväksyminen myös simputettavan nokkeluudelle, kun sen sijaan ruumiillinen *simputus* oli aina alentavaa.¹⁰⁰

Sotien jälkeen kadettikoulu jatkoi toimintaansa, ja 31. kurssin ollessa koulussa v. 1948–49 oli sitä *simputtamassa* kaksi kurssia, ”herrat ikivanhat kaaderikadetit” (29. kurssi) ja ”tavalliset kaaderikadetit” (30. kurssi). Itse *simputus* oli kuitenkin pääpiirtein samanlaista kuin ennen sotia.¹⁰¹

1950-luvun alussa koulun johto puuttui vanhempien nuorempia kohtaan suorittamaan ”kasvatustyöhön” poistaen lukuisia aikojen kuluessa syntyneitä ”epävirallisia perinteitä”. Näin pennalismia lievennettiin ja virallistettiin entisestään.¹⁰² Seuraukset näkyivät pian, sillä 41. kurssilta v. 1955–57 kerrotaan pennalismien osalta vain, että ”vanhemmat kadetit huolehtivat siitä, että opimme alkeet herrasmiehen käytöstavoista” ja todetaan ”väritetyt kertomukset vanhempien ja nuorempien kadettien suhteista perättömiksi.”¹⁰³ Vanhoja tapoja ei kuitenkaan ilmeisesti voitu tai haluttu täysin poistaa, sillä jo v. 1959 kokeiltiin uutta järjestelmää. Pyrkimys oli sama kuin edellä, mutta nyt ”nuorempien kasvatuksen” päämäärät ja keinot pyrittiin määrittelemään mahdollisimman tarkasti. Jokaiselle vanhemmalle kadetille annettiin nyt 2–4 nuorempaa kasvatettaviksi, mutta melkein heti tästäkin järjestelmästä luovuttiin, sillä kasvattajat ylittivät usein valtuutensa ja unohtivat annetut päämäärät.¹⁰⁴

1960-luvun alusta alkaen kadettikunta sai uuden opetus- ja kasvatusjärjestelmän. Toiminnan pääpaino suuntautui nyt erilaisiin harrastustoimintoihin kasvatustyön jäädessä vähemmälle.¹⁰⁵ 51. kurssilta v. 1964–67 kerrotaankin, että ”yleisten asenteiden ja muutosten johdosta kaikkalainen vanhempien kadettien luonteenkasvatus, joka aikaisemmin kuului asiaan, ei meitä enää koskenut”.¹⁰⁵

Vaikka pennalismi vähitellen lieveni kadettikoulun sisäisessä elämässä, ei tämä ainakaan kokonaan lopettanut initiaatiota. *Ensi yö* (ent. *simppuyö*), *kaste* ja *kadettilupauksen antaminen* jäivät virallistettuina ja koulun johdon hyväksyminä käyttöön.¹⁰⁷ Jo 1930-luvun lopulla koulussa oli huomattu, että näillä perinteisillä tavoilla oli taipumus muuttua aikojen kuluessa, jolloin myös joitakin piirteitä ja elementtejä unohtui. Tämän estämiseksi oli päätetty koota kaikki tällaiset ”juhlamenot” erityiseen *perinteiden kirjaan*. Sodat kuitenkin keskeyttivät tämän työn ja kirja valmistui vasta sotien jälkeen.¹⁰⁸ Tämä merkitsi paitsi vanhojen ”perinnemenojen” (kuten niitä koulussa kutsuttiin) taltioimista myös niiden kaavoittumista. On vaikea päätellä, merkitsivätkö nämä tavat tämän jälkeen vielä koulun oppilaskunnan sisällä todellista initiaatiota vai oliko kysymys vain ulkonaisista muodoista ja menneiden aikojen relikteistä. Varmaa on, että niistä ainakin osittain tuli historiallinen kavalkadi rekvisiitaksi koulun virallisiin tilaisuuksiin. Samassa yhteydessä nimit-

Kadettikoulun "perinnehenkilöstöä" 1960-luvun lopulla. Kolmas vasemmalta on perinteiden isä. Linsuri, Hakala 1969, 121.

täin virallistettiin joukko ns. "perinnehenkilöitä", joista *perinteiden isä* (ent. traditoiden isä) liittyi initiaatioon. Muita olivat ikäpresidentti, vanhempi ja nuorempi adjutantti, vanha kaaderi, Haapaniemen kadetti ja Arkadia-Munkkiniemen kadetti. Nämä perinnehenkilöt esiintyivät sekä kadettikoulun että oppilaskunnan juhlissa omissa virkapuvuissaan.¹⁰⁹

Mutta vaikka pennalismia valvottiin, rajoitettiin ja lievennettiin, se ei suinkaan kokonaan loppunut. Kadettikoulun entinen johtaja, kenraalimajuri L. G. Heinrichs (johtajana 1971–74) on kertonut tämän kirjoittajalle, kuinka hän johtajana kouluun tullessaan totesi *simppuyön* edelleen olleen samanlainen kuin hänen omana kadettiaikanaan (1942) ja määräsi sitä siistittäväksi.¹¹⁰

Kun itsenäisen Suomen kadettikoulu perustettiin, oli vanhat Haminan kadettikoulun "traditiot" tarkoitus herättää henkiin ja juurruttaa uuteen kouluun. Tähän olivat hyvät mahdollisuudet, sillä sekä koulun suunnittelijat että valtaosa tärkeimmistä opettajista olivat entisiä Haminan kadetteja. Lisäksi ensimmäisistä oppilaista monen isä tai muu läheinen sukulainen oli entinen Haminan kadetti. Ei ole tiedossa, tarkoitettiinko "vanhoilla Haminan kadettikoulun traditioilla" myös koulun initiaatiota ja pennalismia. Jos näin oli, ei ajatuksella ollut toteutumisen mahdollisuuksia, sillä nämä kaksi koulua olivat luonteeltaan ja tarkoituksiltaan mutta ennen kaikkea sosiaaliselta rakenteeltaan täysin erilaiset. Tosin initiaatiota ja pennalismia

esiintyi uudessa koulussa alusta asti, mutta se oli luonteeltaan, tyypiltään ja ulkonaisilta muodoiltaan aivan toisenlaista kuin vanhan Haminan kadettikoulun pennalismia.

Yksi niistä Haminan kadettikoulun ”vanhoista traditioista”, joita yritettiin elvyttää uudessa koulussa, on mahdollisesti ollut oppilaskunnan toiminta ”kunniaatuomiouistumiseen” ja tähän liittyvä toverien rankaisuväliltä. Tämä oli Haminan kadettikouluakin vanhempi, Ruotsin vallan aikaan asti ulottuva piirre.¹¹¹ Tällainen rankaisuväliltä on saattanut välillisesti vaikuttaa pennalismia edistävästi kaikissa kadettikouluissamme, eikä nykyisin toimiva kadettikoulumme ilmeisesti ole tästä poikkeus. Tällaisten syy-yhteyksien olemassaoloa on kuitenkin mahdotonta vahvistaa konkreettisin todistein. Sen sijaan ainoa selvä konkreettinen piirre, joka tavataan sekä Haminan kadettikoulussa että itsenäisen Suomen kadettikoulussa on *kadettilupaus tai -vala*, tapa, joka liittyi initiaatioon mutta ei välttämättä aina pennalismiin. Tapa ei ollut käytössä uuden koulun alusta asti, se ei ollut sisällöltään eikä ilmeisesti edes ulkonaisilta muodoiltaan samanlainen molemmissa kouluissa. Tämä ei silti estä sitä, että kyseessä olisi voinut olla uudessa koulussa henkiin herätetty Haminan kadettikoulun tapa. Kun nämä kaksi koulua olivat sosiaalisilta rakenteiltaan erilaiset, ei koulusta toiseen siirretty tapa olisi mitenkään voinut säilyä sisällöltään muuttumattomana edes siinä tapauksessa, että sen ulkonaiset muodot olisivat säilyneet muuttumattomina.

Kadettilupauksen lisäksi ei löydy muita vanhan ja uuden kadettikoulun initiaatioon tai pennalismiin liittyviä yhteisiä piirteitä. Kadettien kaste ei esimerkiksi ole tällainen. Haminan kadettikoulussa kyllä tunnettiin tapa *döpa nykomlingar*, mutta tällä tarkoitettiin sitä, että tulokkaiden kasvot ”pestiin”, kuten suomeksi sanottaisiin, lumella. Tällainen oli tapana 1800-luvun kadettikoulussa samoin kuin siinä suomalaisessa oppikoulussa 1950-luvulla, jota kirjoittaja on käynyt, ja se tapahtui kun ensilumi oli satanut syksyllä.¹¹² Sen sijaan veteen upottaminen tunnettiin 1800-luvulla Tukholman Karlbergin kadettikoulussa, jossa se tehtiin tulokkaille kylvyn yhteydessä.¹¹³ Mahdollisuuksien rajoissa on, että täältä olisi saatu vaikutteita itsenäisen Suomen kadettikouluun, tunsivathan ainakin 1. kurssin kadetit joitakin tuon koulun tapoja.¹¹⁴ Enemmän kadettikoulumme kastetilaisuuksia muistutti kuitenkin eräässä tukholmalaisessa ratsuväen joukko-osastossa 1910-luvulla esiintynyt tapa, jossa vanhemmat rakuunat kastoivat tulokkaat pesuhuoneessa yhden kerrallaan. Koska uhrin kuvauksen mukaan kiskottiin ylös sängyistä, tämäkin toimitus tapahtui yöllä.¹¹⁵

Muistakin kadettikouluista tunnetaan erilaisia yöllä ja yöpaidassa tapahtuneita initiaatioon tai pennalismiin liittyneitä tapoja tai piirteitä. Esimerkiksi Nikolajevin ratsuväenkoulussa Pietarissa mutta myös Haminan kadettikoulussa harjoitettiin yöllä pennalismia uhrien esiintyessä yöpaidoissa. Kummassakaan näissä asiaan ei kuulunut kaste.

Jos itsenäisen Suomen kadettikoulun *simpujen kasteelle* halutaan osoittaa ulkopuolisia esikuvia, on niitä etsittävä usealta taholta. Haminan vanhasta kadettikoulusta on mahdollisesti saatu joitakin piirteitä, mutta myös Ruotsin sotilaitos on saattanut olla vaikutteiden antaja. Todennäköisimmin mahdolliset vaikutteet on kuitenkin saatu kokonaan sotilaselämän ulkopuolelta, kuten esimerkiksi merimiesten päiväntasaajakasteesta, koulujen ja ylioppilasosakuntien initiaatiomenoista jne.

Kovin paljon ei itsenäisen Suomen kadettikoulu siis näytä saaneen pennalistisia

ja initiaatioon liittyviä vaikutteita edeltäjästään. Jos joitakin vähäisiä yhtäläisyyksiä on, niitä ilmeisesti on pikemminkin syytä pitää satunnaisina kuin osoituksina vaikutteiden lainautumisesta. Kun esim. kummassakin koulussa iltalomalta palaavat alkoholia nauttineet vanhemmat kadetit usein ryhtyivät yöllä kiusaamaan nuorempia, voidaan tällainen käyttäytyminen selittää pelkästään otollisen tilanteen ja alkoholin yhteisvaikutuksen aiheuttamaksi. Vuorovaikutusta vastaan puhuu sekin, että tuossa tilanteessa harjoitetun pennalismien muodot olivat jokseenkin erilaiset näissä kouluissa.¹¹⁶

Edellä viitattiin kadettikoulun kastemenojen mahdolliseksi vaikutteen antajaksi Ruotsia. Mikäli asia oli näin, on muusta initiaatiosta ja pennalismista syytä huomauttaa, että vaikutteet eivät näytä tulleen sieltä, niin erilaisissa muodoissa nämä ilmiöt siellä Mats Rehnbergin esittämien tutkimustulosten mukaan esiintyivät.¹¹⁷ Poikkeuksen tässä suhteessa, mahdollisesti edellä käsitellyn *kasteen* lisäksi, näyttää muodostavan *simppu*-sanankäytön keksiminen, jonka yhteydessä mainittiin esikuvana Karlbergin kadettikoulu ja siellä vastaavassa käytössä ollut *ruka*-sana.¹¹⁸ Tämä ruotsalainen kadettikoulu ei kuitenkaan ollut ainoa, jossa nuoremmilla kadeteilla oli lempinimensä. Sama ilmiö tunnettiin mm. Venäjällä. Edellä on kerrottu, että Pääsi-koulussa tulokkailla oli oma kutsumanimensä ja samoin myös Nikolajevien ratsuväenkouluissa.

Muutenkin juuri Nikolajevien ratsuväenkoulun pennalismi näyttää kaikkia muita vertailuesimerkkejä enemmän muistuttavan vastaavia ilmiöitä itsenäisen Suomen kadettikoulussa. Paitsi nuorempien kadettien nimitystä, kummassakin koulussa oli portaat erikseen vanhemmille ja nuoremmille kadeteille — nuoremmat eivät saaneet käyttää edellisiä, kummassakin koulussa oli nuoremmille omistettu laulu, edellisessä *sveriada* eli *elukkain laulu* jälkimmäisessä *simppujen hymni* ja *kastehymni*. Muiltakin osin Nikolajevien ratsuväenkoulun pennalismi ja initiaatio muistuttivat niin suuresti itsenäisyyden ajan kadettikoulumme alkuaikojen vastaavia ilmiöitä, että jonkinlainen vuorovaikutus koulujen välillä — ajallisesta erosta huolimatta — näyttää aivan ilmeiseltä.

Miten on selitettävissä, että kadettikoulumme pennalismi on saanut selvästi enemmän vaikutteita pietarilaisesta ratsuväenkoulusta kuin omasta Haminan kadettikoulustamme, jonka perinteitä sen piti suunnitelman mukaan jatkaa? Itse asiassa näiden kahden Suomen kadettikoulun pennalismi oli tyypiltään aivan erilaista. Haminan koulun pennalismi perustui siihen, että sen harjoittajat olivat uhrejaan fyysisesti voimakkaampia; olihan ylimpien ja alimpien luokkien oppilaiden — luokalle jääneistä puhumattakaan — ikäero huomattava, ja nuorella poikailähdän jo vuoden tai parin ero on fyysisessä mielessä ratkaiseva. Tosin vanhemmille annettiin Haminassa myös jonkin verran valtaa nuorempiin nähden ns. holhoojärjestelmän kautta, mikä myös osaltaan oli johtamassa pennalismiin, mutta pelkkä fyysinen ylivoimaisuus olisi riittänyt. Haminan lisäksi Pietarin Pääsi-koulussa, Ruotsin 1800-luvun Karlbergin kadettikoulussa ja varmaan muissakin monivuotisissa pojille tarkoitetuissa sisäoppilaitoksissa pennalismi perustui juuri fyysiseen ylivoimaan. Mainittujen koulujen pennalismista tunnetut esimerkit ”peltirasvauksineen”, korvausteineen ja ruoskimisineen ym. vastaavine piirteineen todistavat asian.¹¹⁹

Tämäntyyppinen pennalismi ei käynyt päinsä itsenäisen Suomen kadettikoulussa, jossa oppilaat olivat täysikasvuisia miehiä ja jossa kahden samanaikaisesti koulussa olevan kurssin oppilailla ei ollut ikäeroa eikä näin ollen eroa fyysisessä voimassa. Jos sen sijaan verrataan tätä koulua Venäjän sotilasopistoihin ja junkkarikouluihin,

huomataan paljon yhteisiä piirteitä. Koulut olivat 2–3 -vuotisia,¹²⁰ ja niissä oli siten kaksi tai kolme ikäluokkaa yhtä aikaa. Kaikissa näissä kouluissa ei suinkaan esiintynyt pennalismia eikä initiaatiota mutta toisissa runsaastikin. Koska oppilaiden ikäerolla ei näissä kouluissa ollut merkitystä fyysisesti, ei pennalismi voinut olla tyypiltään tähän perustuvaa, kuten ei myöskään itsenäisen Suomen kadettikoulussa.

Ainoa tällainen venäläinen sotilasopisto, jonka pennalismista kirjallisuudesta on löydyntynyt konkreettisia esimerkkejä, oli Nikolajevin ratsuväenkoulu. Esimerkeistä ei selvästi käy ilmi, missä määrin tässä koulussa kadeteille virallisesti oli annettu valtaa nuorempiinsa nähden — näinhän oli menetely itsenäisen Suomen kadettikoulussa. Varmaa oli kuitenkin, että päällystö oli antanut ainakin sanattoman suostumuksensa vanhempien toiminnalle. Kaikki koulun upseerit olivat suorittaneet koulun kurssin ja näin ollen tiesivät pennalismista ja muista vanhoista traditioista mutta eivät puuttuneet niihin.¹²¹

Suomen kadettikoulun initiaatioon ja pennalismiin saatiin siis vaikutteita Nikolajevin ratsuväenkoulusta ja kenties muistakin Venäjän sotilasopistoista ja junkkari-kouluista, joiden fyysiseen ylivoimaan perustumaton ja päällystön salaisesti siunaama pennalismi sopi sosiaaliselta rakenteeltaan samantyyppiseen 2-ikäluokkaiseen Suomen kadettikouluun. Nuoremmille pojille tarkoitettu monivuotinen kadettikoulu Haminassa, Venäjällä ja Ruotsissa erosi joka suhteessa näistä niin, että niiden fyysiseen ylivoimaan perustuva pennalismi ei olisi voinut toteutua itsenäisen Suomen kadettikoulussa.

Mutta miksi pennalismi lainattiin Venäjän sotakouluista? Tarkoitushan oli herättää henkiin Haminan koulun perinne. Ainakaan fahnenjunkkerien ja muiden saksalaisten kouluttamien, tuskinpa muidenkaan, kadettien ihanne ei ollut venäläinen upseeri vaan preussilainen tai jääkäriupseeri. Ja miksi koulun päällystö hyväksyi ja salli tämän pennalismin? Tähän on vastattava, että ilmeisesti koulun johtava päällystö ja ensimmäiset oppilaat halutessaan elvyttää ”Haminan koulun perinteet” katsoivat ilmeisesti pennalismia ja initiaation kuuluvan näiden piiriin. Mutta kun Haminan koulun vastaavat ilmiöt — kadettilupasta lukuunottamatta — eivät sopineetkaan uuteen, sosiaaliselta rakenteeltaan erilaiseen, kouluun, oli valittava sopivampia esikuvia. Valinta ei välttämättä ollut tietoista. Opettajien joukossa oli myös Venäjällä koulutuksensa saaneita upseereja, ja opettajat näyttivät tällaisissa asioissa toimivan katalysaattorin tavoin: he eivät puutu asioihin mutta vaikuttavat silti ratkaisevasti niiden kulkuun.

Mikä sai kadetit innostumaan pennalismiin? Ei varmaankaan venäläisen upseerikoulutuksen ihannoiti eikä pelkästään mahdollinen omien kouluttajien katalysoiva vaikutus. Avainasemassa kadettipennalismia suhteen oli tietysti 1. kadettikurssi, joten on syytä myös tarkastella, ketkä siellä näyttävät aloittaneen tämän ilmiön. Oljemark, kurssin *pyöveli* ja siis pennalismia kantava voima, hänen apulaisensa kastetoimituksessa Lohikoski ja Elomaa, Ramsay, jota askarrutti miten nuorempia olisi ryhdyttävä kutsumaan, Valkama, joka ehdotti simppeu-sanaa nuorempien nimitykseksi ja Wrede, joka keksi monia kepposia nuoremmille ja mm. pani simput ”tuulettamaan kaappiaan” käytävällä, olivat poikkeuksetta kaikki entisiä fahnenjunkkereita.¹²² Yllä on lueteltu poikkeuksetta kaikki ne kadetit, jotka esiintyvät 1. kadettikurssin pennalismia yhteydessä omalla nimellään. Poikkeuksen näyttäisi muodostavan *simppu*-sanan keksijä, kadetti Lucander, joka oli ylioppilas ja opiskelija ja siis vailla aikaisempaa sotilaskoulutusta¹²³, mutta kuvauksen mukaan hän

vain tuli toisessa yhteydessä nuorempia tarkoittamatta käyttäneeksi ilmaisu ”förbannade simpor”¹²⁴, joten hän ei tässä osallistunut pennalismien harjoittamiseen.

Se, että pennalismien ilmeisesti aloittivat juuri entiset fahnenjunkkerit, voisi tietysti olla sattuma, sillä 1. kadettikurssin osanottajista enemmän kuin puolet oli fahnenjunkkereita. Toisaalta samasta syystä tuntuisi uskottavalta myös kenraali Yrjö Valkaman selitys, jonka mukaan fahnenjunkkerien ryhmä olisi ollut niin kiinteä ja yhtenäinen, että se olisi halunnut ottaa joukkoonsa uusia jäseniä vain initiaation kautta.¹²⁵ Kumpikaan selitys ei pidä täysin paikkaansa, sillä kadettikoulun pennalismien alku ulottuu fahnenjunkkerkurssille asti, siis kadettikoulua edeltäneeseen vaiheeseen. Edellä on kerrottu tapaus, jossa tältä kurssilta peloteltiin eroamaan eräs nuorukainen, jota muut kurssilaiset pitivät arkana ja upseerin ammattiin sopimattomana.¹²⁶ On kyseenalaista, onko tapaus katsottava initiaation vai toverikurin piiriin kuuluvaksi — pennalismia se ei ollut missään tapauksessa. Samoja tapoja, tapaelmentejä tai piirteitä on kuitenkin voinut esiintyä toverirangaistuksissa, initiaatiossa ja pennalismissa. Tilanteesta ja yhteisön sosiaalisesta rakenteesta on usein riippunut, minkä ilmiön piiriin tapaus kulloinkin on luettava. Sosiaalisesta rakenteesta johtuen fahnenjunkkerkurssilla ei voinut esiintyä pennalismia, mutta kertoja, kenraali Valkama, puhuu tässä yhteydessä *simputuksesta*. Vaikka *simppu*-sanaa ei tuolloin vielä ollut otettu käyttöön, hän oireellisesti on yhdistänyt tapauksen myöhemmin alkaneeseen *simputukseen*, kadettien pennalismiin ja initiaatioon.¹²⁷ Kun viimeisenä mutta ei vähäisimpänä argumenttina mainitaan vielä, että myös yllämainitussa tapauksessa sen toisena toimeenpanijana mainitaan Thorvald Oljemark, sittemmin 1. kadettikurssin *pyöveli*, pennalismien ja initiaation primus motor, ei kysymys todellakaan enää voinut olla sattumasta.

Mistä Thorvald Oljemark sai virikkeensä, jäänee lopullisesti selvittämättä. Tämä sipoolaisen tilanomistajan poika oli ennen fahnenjunkkerkurssia käynyt vain Porvoon ruotsalaista lyseota, osallistunut vapaussotaan ja ollut Vöyrin sotakoulussa. Kadettikoulun jälkeen hän palveli armeijassa mutta erosi luutnanttina jo v. 1921 ryhtyen viljelemään kotitilaansa ja osallistuen suojeluskuntatyöhön. Hän kuoli jo 38-vuotiaana v. 1938.¹²⁸ Elämäkertatiedoissa on erikoista vain Kadettikoulun jälkeisen sotilasuran lyhyys ja vaatimattomuus muihin kurssitovereihin verrattuna. Sen sijaan kurssia edeltävät tiedot ovat mitä tavanomaisimmat: lukemattomat muut lähtivät vapaussotaan suoraan koulun penkiltä. Entisen aktiiviupseerin ja IKL:n järjestömiehen ja kansanedustajan, Paavo Susitaipaleen mukaan Suomessa toimi v. 1932 pieni kansallissosialistinen ”täysin hitleriläinen” ryhmittymä, jonka toisena johtajana oli luutnantti Oljemark.¹²⁹ Pennalismien ja initiaation vaikuttimia tai vaikutteita nämä tiedot eivät selvennä.

Näin on selvinnyt, että itsenäisen Suomen kadettikoulun initiaatio pennalismiineen on saattanut saada vaikutteita usealtakin taholta. Tärkeimmät näistä ovat olleet ensiksi Pietarissa sijainnut Nikolajevin ratsuväenkoulu sekä mahdollisesti myös muut vastaavanlaiset tsaarin Venäjän upseerikoulut, toiseksi Suomessa v. 1918 järjestetty saksalaisten upseerien johtama fahnenjunkkerkurssi ja etenkin sen oppilas Thorvald Oljemark ja kolmanneksi jossain määrin mahdollisesti autonomian ajan Suomen kadettikoulu Haminassa. Näiden lisäksi vaikutteita on vielä voitu saada Ruotsin sotilaitoksesta ja kokonaan sotilaselämän ulkopuolelta, kuten merimiesten, teinikuntien ja ylioppilasosakuntien initiaatiosta.

Näiden tahojen lisäksi mahdollisena vaikutteiden antajana on mainittava itsenäisen Suomen varusmiesten pennalismi. Vuodesta 1925 lähtien kadettikouluun pyrki-

jöiltä vaadittiin reserviupseerikoulutus, mutta jo tätä ennen useimmat kadetit olivat suorittaneet ainakin jonkin verran varusmiespalvelusta ja tutustuneet siten usein myös varusmiespennalismiin. Näin kadettikoulun initiaatio ja pennalismi eivät enää koulusta valmistuneiden upseerien välityksellä vain antaneet vaikutteita varusmiespennalismille. Nyt oli mahdollista, että kyseiset ilmiöt varusmiespalvelusta suorittaneiden kadettien välityksellä myös saivat vaikutteita varusmiespennalismista. Kyseessä oli siten vuorovaikutus. Mikäli näin on tapahtunut, varusmies- ja kadettipennalismi eivät tästä huolimatta koskaan ole olleet kovin samanlaisia. Suurin syy tähän lienee ollut se, että kadettien pennalismi johti initiaatioon mutta varusmiesten ei.

2. Merisotakoulu

Suomi oli ollut ilman omia merivoimia vuodesta 1880 asti, jolloin 1. meriekipaasi oli lakkautettu. Tosin tämänkin jälkeen joukko suomalaisia oli suorittanut meriupseerin tutkinnon Pietarin merikadettikoulussa ja palvelut sen jälkeen Venäjän sotalaivastossa, osin hyvinkin tärkeillä paikoilla. Lisäksi Suomella oli ollut siviilimerenkulkua hoitava, suomalaisten miehittämä merenkulkuhallitus sekä tietysti oma kauppalaivastonsa.¹³⁰ Kun Venäjä oli pääosin sisämaavaltio, oli imperiumin kaupparenkulusta käytännössä huolehtinutkin ennen muita Suomi.¹³¹ Nämä olivat ne ainekset, joista itsenäistyneelle maalle käytännöllisesti katsoen alusta lähdettiin luomaan sotalaivastoa v. 1918.

Ensimmäisenä toimenpiteenä perustettiin keväällä 1918 Turkuun, Helsinkiin ja Viipuriin vapaaehtoisella pohjalla suojeluskuntia vastaavat joukot, joiden johtajat olivat kauppalaivaston päällystöä ja tehtävänä lähinnä ottaa haltuun ja mahdollisuuksien mukaan kunnostaa venäläisten eri satamiin jättämät alukset. Näistä kahden ensimmäisen joukon toiminta lakkasi elokuussa ja kolmannen vuoden lopulla.¹³² Kun puolustuslaitoksen saattaminen rauhanaikaiselle kannalle käynnistyi, saatiin kesällä 1918 asevelvollisia varusmiehiä myös merivoimiin. Näistä muodostettiin laivaston ensimmäinen vakinainen joukko-osasto, *Meripataljoona*, sijoituspaikana Katajanokan merikasarmi Helsingissä. Merisotilaallista koulutusta tälle maavoimien asepukeaa käyttäneelle joukolle ei annettu, ja se suoritti etupäässä vartiopalvelusta laivoilla, telakoilla ja varikoilla.¹³³

Tämä tilanne johtui siitä, että laivastolla ei ollut merisotilaallista koulutusta saanutta henkilökuntaa. Kaikki *Meripataljoonan* harjoitusaliupseerit olivat maavoimista komennettuja, ja sen komentaja oli maavoimien koulutuksen saanut jääkärikapteeni. Ne sota-alukset, jotka olivat liikkeellä kesän ja syksyn aikana, oli miehitetty pääasiassa siviiliammattimiehillä. Laivojen päälliköt ja muu päällystö olivat merikapteeneita ja konemestareitkin olivat siviilimiehiä. Aliupseereista osa oli kokonaan vaille aikaisempaa meripalveluskokemusta ja asealojen henkilöstö puuttui tyystin. Kesäkuussa 1918 palvelukseen tosin astui muutamia Venäjän sotalaivastossa palvelleita suomalaissyntyisiä upseereita. Laivaston perustamisvaiheessa mukaan liittyneessä parinkymmenen miehen suuruisessa merikapteenien ja perämiesten joukossa oli kaksi jääkäripataljoonassa Saksassa sotilaskoulutuksen saanutta.¹³⁴

Palkankorotuksin houkuttelemalla saatiin joukko maavoimien upseereita ja aliupseereita pian siirtymään laivastoon, ja heidän avullaan voitiin käynnistää

varusmiesten peruskoulutus *Meripataljoonassa*. Laivapalvelukseen heitä ei voitu käyttää. Tilanteen korjaamiseksi ryhdyttiin yhteistyöhön Helsingissä olevien saksalaisten laivasto-osastojen kanssa. Itse asiassa yhteistyö oli toisella sektorilla alkanut jo aikaisemmin. Suomen vesialueet oli keväällä 1918 miinoitettu vahvasti, ja sodan päätyttyä oli aloitettava laajamittainen miinanraivaus. Tätä varten oli muodostettu erillinen *Miinanetsintälaivue*. Vuosia kestävää raivaustyötä tehtiin ensin yhdessä saksalaisten kanssa ja heidän johdolla ja myöhemmin omin voimin. Tähän liittyen saksalaiset aloittivat toukokuussa suomalaisten miinanraivauskoulutuksen, mutta sen tarkoituksena ei ollut vain miina-alan koulutus vaan laajemminkin kantahenkilökunnan luominen laivastollemme.¹³⁵

Suomalaisen henkilökunnan koulutus alkoi toukokuun puolivälissä Helsingin Santahaminassa. Ensimmäiset koulutettavat *Lehrkommando Sandhamnissa* olivat mainittuihin suojeluskuntia vastaaviin meriväen joukkoihin kuuluneita vapaaehtoisia, mutta vähitellen oppilasmäärä lisääntyi. Se käsitti sekä päällystö-, alipäällystöettä miehistöainesta. Pääosan ensinmainitusta muodostivat ylioppilaat, korkeakoululaiset sekä kauppalaivapäällystö. Muut olivat pääosin värvättyjä ja myöhemmin varusmiehiä. Ensimmäiset kurssit olivat sadan oppilaan 2–3 viikon pikakurssuja. Normaalksi tarkoitettu koulutus päästiin aloittamaan kesäkuussa, ja samalla erotettiin päällystö- ja miehistökurssit toisistaan. Nämä kurssit kestivät 6–8 viikkoa ja oppilasmäärä nousi 150:een. Päällystökoulutuksesta käytettiin nimeä *Ausbildungskommando Sandhamn*, ja sen avulla oli tarkoitus valmistaa ensimmäiset upseerit laivastoomme.¹³⁶

Päällystökoulutuksen osalta tämä kurssitoiminta tähtäsi kuitenkin etupäässä miinanraivauksessa kysymykseen tuleviin erikoisaloihin eikä varsinaiseen aktiivimeriupseerikoulutukseen. Tähänkin tähtäävä koulutus oli aloitettu *Ausbildungskommando Sandhamnissa*, ja järjestelmä oli samanlainen kuin maavoimien Fahnenjunkerkurssi. Palveluksessa osoitetun kunnan ja siviiliopintojen perusteella valittiin saksalaiselle merikadettikurssille 18 ylioppilasta, joiden ikä vaihteli 18–30 vuoteen. Kurssin nimi oli *die finnischen Seekadetten an der deutschen Flotte*. Kurssilaiset oli tarkoitus komentaa kesän laivapalvelujakson jälkeen Saksaan Kielin merisotakouluun kahden vuoden kurssille, jonka jälkeen he olisivat palanneet kotimaahansa upseereina. Kurssi keskeytyi samoin kuin vastaava maavoimienkin upseerikoulutus; suunnitelmasta ehdittiin toteuttaa vain ensimmäinen, peruskoulutus-, ja toinen, laivapalvelus-, jakso. Koulutus tapahtui Santahaminassa ja pääasiassa kahdella saksalaisella aluksella. Kolmatta jaksoa Kielin merisotakoulussa ei ehditty aloittaa ennen Saksan tappiota ja maailmansodan päättymistä marraskuussa. Miinanetsintälaivuuden kadetit saivat talven aikana Suomessa jatkokoulutusta ja heidät ylennettiin kansiupeereiksi toukokuussa 1919 ja reservialiluutnanteiksi saman vuoden joulukuussa.¹³⁷

Saksalaisten lähdettyä suomalaisten merisotilaallinen upseeri- ja erikoiskoulutus jatkui tammikuusta 1919 alkaen ns. *Meriväen koulussa* Katajanokan merikasarmissa. Koulu jakaantui päällystö-, kadetti-, kansiupeerikokelas- ja miehistökurssiin, jotka kestivät kaikki kolme ja puoli kuukautta. Kurssien kadetit ja kansiupeerit olivat pääasiassa *Ausbildungskommando Sandhamnissa* opintonsa aloittaneita. Suurin osa päällystökurssilaisista ei noussut koskaan aktiivimeriupseereiksi, vaan jäi eri alojen erikoisupseereiksi, ja vain muutamat läpäisivät v. 1920 alkaneen *merikadettikoulun* pääsytkin.¹³⁸

Ankaran päällystöpulan vuoksi, jota *Meriväen koulussa* annettu tilapäisluontei-

nen opetus ei poistanut, laivasto ei voinut odottaa säännöllisen ja täysipainoisen aktiiviupseerikoulutuksen toteutumista, sillä laivaston oli toimittava. Ongelma ratkesi pääosin, kun laivaston *reserviupseerikoulutus* käynnistyi tammikuussa 1920. Kurssi kesti vain kolme kuukautta, ja siihen osallistui laivaston erikoisupseereja, laivastoon siirtyneitä maavoimien upseereita sekä merikapteeneja. Näistä vain viimeksimainitut ylennettiin kurssin jälkeen aktiiviupseereiksi muiden jäädessä edelleen reserviupseereiksi. Nämä entiset kauppalaivaston merikapteenit muodostivat seuraavien kymmenen vuoden aikana laivastomme vanhemman upseeriston pääosan, mm. suurin osa laivojen päälliköistä oli valmistunut tältä kurssilta.¹³⁹

Täysipainoinen ja säännöllinen merivoimien aktiiviupseerikoulutus alkoi lokakuussa 1920, kun Katajanokan merikasarmilla aloitettiin 2-vuotinen *Meriupseerien valmistuskurssi*. Tämä kurssi kuului muodollisesti Suomen kadettikoulussa samanlaisesta alkaneen maavoimien 3. kadettikurssin yhteyteen. Kurssille hyväksyttiin 15 oppilasta, joista monet olivat palvelleet *Miinanetsintälaivueessa* kansiupeereina. Joulukuussa 1922 ylennettiin 11 näistä 1. merikadettikurssin oppilaista luutnanteiksi.¹⁴⁰

2. merikadettikurssi alkoi vain muutamaa päivää ennen edellisen päättymistä 1.12.1922 nyt *Suomen kadettikoulun meriväen linjalla*; merivoimien aktiiviupseerikoulutus siirrettiin näet maavoimien kadettikoulun yhteyteen Arkadiankadulle. Ainoastaan osa luennoista pidettiin Katajanokalla. Keväällä 1923 meriväen linja muutti muun kadettikoulun mukana Munkkiniemeen. Oppilaat oli valittu suoraan siviilistä pääsyututukinnon perusteella, ja kurssi oli 3-vuotinen sisältäen myös sotilaallisen peruskoulutuksen. Joulukuussa 1925 ylennettiin tältä kurssilta 13 kadettia upseereiksi.¹⁴¹

3. merikadettikurssi alkoi joulukuussa 1924, joten vasta nyt myös meriväen linjalta oli nuorempi ja vanhempi kadettikurssi yhtä aikaa käynnissä. Järjestelmäksi vakiintuikin, että vuosittain joulukuussa alkoi aina uusi merikadettikurssi. 3. kurssin kestäessä yhdessäolo maavoimien kadettien kanssa päättyi, kun meriväen linja syksyllä 1926 siirtyi omaan rakennukseensa Katajanokalle. Vuodesta 1927 alkaen *rannikkotykistölinja* toimi meriväen linjan yhteydessä.¹⁴²

Vuoden 1930 syksyllä meriväen linja erotettiin muodollisestikin Suomen kadettikoulusta ja muodostettiin Suomenlinnassa toimiva *Merisotakoulu*. Kadettiosasto jäi kuitenkin toistaiseksi Katajanokalle. Samassa yhteydessä kurssin pituus muuttui jälleen 2-vuotiseksi, mutta pääsyaatimukseen lisättiin meriväen reserviupseerikoulutus. 9. merikadettikurssi (1932–34) aloitti ensimmäisenä opintonsa *Merisotakoulussa* uuden järjestelmän mukaisesti: oppilaat olivat saaneet reserviupseerikoulutuksen koululaiva Suomen Joutsenella.¹⁴³

Vuonna 1935 *Merisotakoulun* kadettikurssit muuttivat Katajanokalta Suomenlinnaan.¹⁴⁴

Vuonna 1936 poistettiin Merisotakoulun kadettien linjakako, ja laivaston ja rannikkotykistön kadetit saivat saman peruskoulutuksen. Tämän järjestelmän vuoksi kadettikurssit muutettiin kolmivuotisiksi, mutta kun pääsyaatimukseen edelleen kuului reserviupseeritutkinto, oli koulutus tosiasiaa nelivuotinen. Tällaisen yhteinäiskoulutuksen sai 11. (1936–39), 12. (1937–40) ja 13. (1938–39, 1940–41) merikadettikurssi. Koulutukseen kuului mm. valtameripurjehdusta Suomen Joutsenella.¹⁴⁵

Kolmivuotinen merikadettikoulutus päättyi, kun kursseja jouduttiin keskeyttä-

mään ensiksi talvisodan ja sitten jatkosodan vilkkaimpien vaiheiden ajaksi eikä valameripurjehduksia Suomen Joutsenella enää voitu järjestää. Sodan takia kesken jääneiden kurssien kadettien koulutusta täydennettiin kuitenkin myöhemmin jatkokursseilla. Kun kadetit joutuivat sodan aikana kesken kurssin joukko-osastopalvelukseen, muuttui samalla usein heidän aselajinsa.¹⁴⁶

Sodan jälkeen merikadettikurssit muuttuivat jälleen kaksivuotisiksi, ja yhtenäiskoulutuksesta siirryttiin aluksi välivaiheeseen, jossa puolet kurssista oli yhteistä ja puolet linjajakoista opetusta. 19. merikadettikurssin (1945–47) jälkeen kului useita vuosia, jolloin rannikkotykistölinjaa ei järjestetty hakijoitten puutteesta johtuen. Täydelliseen linjajakoon siirryttiin jälleen 24. kurssilla v. 1951. Uuden järjestelmän mukaan koko kurssi oli aina vuorovuosina joko laivasto- tai rannikkotykistökurssi.¹⁴⁷

Sekä rannikkotykistön että laivaston kadetit palasivat v. 1952 yhteiseen maavoimien kadettikouluun Santahaminaan, jossa ensimmäisen vuoden opiskelu tapahtui. Vasta toisen vuosikurssin alettua tapahtui eroaminen eri aselajeihin ja puolustushaaroihin.¹⁴⁸ Kurssikohtainen linjajako toteutettiin jälleen 27. kurssilla v. 1955, mutta tämänkin jälkeen oli joitakin vain yhtä linjaa edustaneita kursseja.¹⁴⁹ Rannikkotykistön kadettien koulutus siirrettiin v. 1963 Merisotakoulusta Tykistökouluun Santahaminaan ja v. 1969 edelleen silloin perustettuun Rannikkotykistökouluun Santahaminaan.¹⁵⁰

Merikadettien koulutusohjelmaa uudistettiin sodan jälkeen tapahtuneiden muutosten jälkeen seuraavan kerran vasta 1960-luvun alussa, mm. kurssit muuttuivat kaksi ja puoli -vuotisiksi (1962 alkaen, 34. kurssi).¹⁵¹ Vuonna 1979 myös merikadettikurssi muuttui kolmivuotiseksi.¹⁵²

Selkeän yleiskuvan saamista aktiivimeriupseerien koulutukseen liittyvästä initiaatiosta ja pennalismista haittaavat toisaalta koulutusjärjestelmässä kaiken aikaa tapahtuneet muutokset ja toisaalta tätä koulutusta kuvaavien muistelmien puute. Asia ansaitsisi oman erillisen tutkimuksensa. Yleispiirteinä voidaan kuitenkin sanoa, että kyseisten seikkojen osalta merikadettikoulutus on varsin selvästi saanut vaikutteita kahdelta taholta: maavoimien kadettikoulun pennalismista ja kauppalaivaston merimiesten initiaatiotavoista. Kumpikin vaikutuskanava on täysin odotuksen mukainen, edellinen, koska merikadettikurssit olivat v. 1922–26 sekä uudelleen vuodesta 1952 maavoimien kadettikoulun yhteydessä. Merikadetit tunsivat näin ollen kadettikoulun pennalismia ja initiaation ja olivat mahdollisesti olleet siinä osallisina. Missä muodossa ja missä määrin nämä tavat ja piirteet jäivät elämään merikadettikurssien tultua erotetuiksi maavoimien kadettikurssien yhteydestä, on tässä yhteydessä pakko jättää tarkemmin selvittämättä. Sen, että pennalismia kuitenkin esiintyi, todistaa seuraava muistelu merikadettikoulusta Katajanokalta v. 1929.

”Muina iltoina [paitsi lomailtoina] on kyllä elämää seiniemme sisällä. ’Simpans Rhythmic Orchestra’ kokoontuu heti päivällisen jälkeen, tanssitaiteilijoita ym. ihmeiden tekijöitä esiintyy suurella menestyksellä. Ja ylinnä kuuluu päiv.-kadetin ilmoitus: ’Kadetti N.N. puhelimeen, naisääni alle 20 v.’.”¹⁵³

Selvyden vuoksi on todettava, että mainittu orkesterin nimi viittaa nuoremman vuosikurssin kadetteihin. *Simpanssi* on tässä yhteydessä *simppu*-sanana väännös,¹⁵⁴

ja sen käyttö, nuorempien nimittely, on pennalismin ehkä lievin mutta varmasti yleisin muoto. Todennäköisesti katkelmassa mainitut ”tanssitaiteilijat” ja muut ”ihmeiden tekijät” viittaavat myös jonkinlaiseen pennalisiin.

Myös jälkimmäinen lainautumistaho, kauppalaivaston initiaatio, on odotuksen mukainen, olihan sotalaivastomme vanhemman upseeriston, mm. laivojen päälliköiden, pääosa entisiä kauppalaivaston merikapteeneita koko ensimmäisen kymmenvuotiskauden ajan. Kun tässä puheena olevia tapoja ja piirteitä noudatettiin juuri kadettien laivapalveluksen aikana, on tämä lainautumistaho sitäkin luonnollisempi. Näitä kauppalaivastosta lainattuja initiaatiotapoja oli merikadettien laivapalvelukaudella tulokkaiden narraaminen käymään lainaamassa jotain olematonta esinettä tai abstraktia asiaa. Tällaista tiedetään tapahtuneen v. 1930 merikadettikokelaskurssilla.¹⁵⁵ Kauppalaivastossa tämä tapa on kansainvälinen, kuten ruotsalainen kansatieteilijä Knut Weibust on selvittänyt.¹⁵⁶

Toista initiaatiotapaa, *päiväntasaajan linjakastetta*, voitiin Suomen laivastossa noudattaa vain koululaiva Suomen Joutsenen valtameripurjehduksilla vuosina 1931–39, ja sitä noudatettiin niillä viidellä matkalla, jotka suuntautuivat päiväntasaajalle asti.¹⁵⁷ Tämä tapa, kuten tiedetään, on kauppa- ja sotalaivastoissa vuosisatoja vanha ja täysin kansainvälinen.¹⁵⁸ Myös oman maamme kauppalaivastossa sitä on noudatettu.¹⁵⁹

Kolmas sotalaivastomme initiaatiotapa, *Itämeren kaste*, mainitaan jo vuodelta 1929 tykkiveneiden Uusimaa, Hämeenmaa ja Karjala Itämeren purjehdukselta. Laivoista viimeksimainittu oli kadettien koululaiva. Kaste tapahtui Gotlannin eteläkärjessä Hoburgin niemen kohdalla.¹⁶⁰ Skandinavian maissa, etenkin Ruotsissa, tämä paikka on ollut hyvin tunnettu ensikertalaisten initiaatiopaikka kauppalaivaston piirissä, mutta siellä ensikertalainen useimmiten välttyi käsittelyltä tarjoamalla vanhemmille merimiehille kestitystä. Suomen laivastossa Itämeren kaste Hoburgin niemen kohdalla on säilynyt nykypäiviin asti mm. koululaiva Matti Kurjen ja sen seuraajan, miinalaiva Pohjanmaan purjehduksilla.¹⁶¹ Sekä Suomen Joutsenen valtameripurjehduksilla että mainittujen koululaivojen Itämeren purjehduksilla olivat merikadetit mukana,¹⁶² mutta kaste koski aina kaikkia ensikertalaisia, myös varusmiehiä. Kyse ei siten ollut vain kadettien initiaatiosta. Mm. Suomen Joutsenen ensimmäisellä valtameripurjehduksella linjakasteen sai yhdessä muiden ensikertalaisten kanssa laivan päällikkö, komentajakapteeni Konkola.¹⁶³

3. Ilmasotakoulu ja muu upseerikoulutus

Kadettikoulun ja Merisotakoulun ohella myös eräissä muissa sotakouluissa on koulutettu aktiiviupseereita Suomen sotalaitoksen palvelukseen. Näistä on edellä jo mainittu Tykistökoulu ja Rannikkotykistökoulu. Näiden kahden ja Merisotakoulun ohella neljäs tällainen erikoisasetelajin upseerikoulu on lentäjäupseereja kouluttava Ilmasotakoulu. Mitä tulee näiden erikoiskoulujen itsenäiseen merkitykseen initiaatioon liittyvien tai pennalististen piirteiden tai tapojen luojina tai välittäjinä, on niistä todettava sama kuin edellä Merisotakoulusta. Tämä merkitys oli vähäinen, sillä näiden koulujen upseerikoulutukseen on aina liittynyt noin vuoden opiskelu maavoimien kadettikoulussa ennen siirtymistä oman asetelajin erikoiskouluun.¹⁶⁴

Yli vähäisempi merkitys tässä suhteessa lienee ollut puolustuslaitoksen lukuisil-

la muilla upseerikouluilla tai kursseilla, sillä ne on tarkoitettu vain täydennys- ja jatko-opintoja varten sen jälkeen kun varsinainen aktiiviupseerin arvo ja pätevyys on saavutettu jossakin mainitusta viidestä koulusta.¹⁶⁵

Mainituista erikoisasetelajien kouluista tärkein lienee Ilmasotakoulu, jossa on aina annettu myös muuta kuin upseeritasoista lentäjäkoulutusta. Koulun lähtökohdaksi on katsottu Turun vesilentoasemalle Heikkilän kasarmilla 1.8.1918 perustettu lentokoulu, joka toimi aluksi saksalaisen luutnantin johdolla. Koulu ei ollut upseerikoulu vaan lentäjäkoulu. Lokakuussa koulu siirrettiin Helsingin Santahaminaan *Lentopataljoona*-nimisenä, ja vuoden 1919 helmikuussa siihen yhdistettiin Turussa ja Utissa (Valkeala) toimineet lento-osastot ja nimi muutettiin *Ilmailupataljoonaksi*. Joukko-osasto sai v. 1924 nimen *Ilmailukoulu* ja se muutti v. 1929 Kauhavalle.¹⁶⁶

Vuoteen 1930 asti Ilmavoimien upseerikoulutus tapahtui kokonaan maavoimien kadettikoulussa. Tämän jälkeen Ilmavoimien kadetit ovat opiskelleet ensimmäisen vuoden kadettikoulussa ja toisen *Ilmailukoulussa*. Koulun nimi muutettiin *Ilmasotakouluksi* v. 1938.¹⁶⁷ Myös Ilmavoimien upseerikoulutus muuttui kolmivuotiseksi v. 1979.¹⁶⁸

Ilmasotakoulussa Kauhavalla on ollut käytössä oma initiaatiotapa, *lentäjän kaste*. Se annettiin lento-oppilaalle heti sen jälkeen, kun hän oli laskeutunut suoritettuaan ensimmäisen yksinlentoonsa, ja se tapahtui heittämällä hänet veteen kentän laitamilta olevaan paloaltaaseen. Sanonnan mukaan tämä tapahtui ”toisen yksinlennon” jälkeen, mutta ”toisella yksinlennolla” tarkoitettiin vain lentoa altaaseen. Samoin kuin laivaston initiaatiotavat myös *lentäjän kaste* koski kaikkia lento-oppilaita, myös varusmiehiä, eikä vain kadetteja.¹⁶⁹ Valitettavasti ei ole tiedossa, milloin tapa on otettu käyttöön.

Itsenäisen Suomen varusmieskoulutus

1. Puolustuslaitoksen muuttuminen totaaliseksi 1918—20

Suomen vapaussota alkoi tammikuun 1918 loppupuolella kummankin osapuolen vapaaehtoisten joukkojen taisteluna ja siis kansannousun luonteisena.¹ Valkoisessa Suomessa ja etenkin Etelä-Pohjanmaalla heräsi jo helmikuussa ajatus velvoittaa vapaaehtoisten suojeluskuntalaisten lisäksi muutkin asekuntoiset miehet lähtemään rintamalle. Helmikuun alkupuolelta lähtien alettiin ensin Ylimarkussa, sittemmin muualla maassa, toteuttaa kunnallista asevelvollisuutta. Tämä toiminta oli kuitenkin päässyt vasta alkuun, kun 18.2.1918 Suomen senaatti ylipäällikkö Mannerheimin esityksestä julisti voimaan yleisen asevelvollisuuden perustaen sen vuoden 1878 asevelvollisuuslakiin, jonka se katsoi edelleen olevan voimassa. Kutsuntojen toimeenpano kesti noin kuukauden, maaliskuun lopulle asti.²

Yleinen asevelvollisuus on Suomessa ollut keskeytyksettä voimassa vapaussodasta lähtien, ja käytännössä lähes jokainen terve miespuolinen kansalainen on joutunut rauhankin aikana lain velvoittamana suorittamaan varusmiespalvelusta puolustuslaitoksesamme. Maamme itsenäisyyden aikana on säädetty useitakin uusia asevelvollisuuslakeja, mutta pääasiassa ne ovat merkinneet vain vähäisiä muutoksia varusmiesten palvelusajan pituuteen. V. 1919 säädetyllä väliaikaisella asevelvollisuuslailla palvelusajaksi määrättiin 1 1/2 vuotta, ja sitä sovellettiin taannehtivasti myös v. 1918 vapaussodan aikana ja sen jälkeen palvelukseen astuneisiin varusmihiin. Ensimmäinen pysyvä asevelvollisuuslaki säädettiin v. 1922. Tässä palvelusaika määrättiin 1 v:ksi paitsi ratsuväessä, tykistössä, teknillisissä joukoissa, laivastossa sekä ilmavoimissa palveville sekä aliupseereiksi ja reservin upseereiksi koulutettaville 1 v. 3 kk:ksi. V. 1932 määrättiin yleiseksi palvelusajan pituudeksi 350 päivää ja aliupseereiksi ja reservin upseereiksi koulutettaville 440 päivää. Toisen maailmansodan johdosta säädettiin v. 1941 palvelusaika väliaikaisesti 2 v:ksi ja v. 1946 palattiin v:n 1932 asetuksen mukaiseen palvelusaikaan. Nykyisin voimassa oleva asevelvollisuuslaki on säädetty 1950 ja palvelusajat ovat 240 päivää sekä reservin upseereille, aliupseereille ja eräissä erikoistehtävissä 330 päivää. Erikseen on olemassa vielä laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta niitä varten, jotka uskonnollisista, eettisistä tai omantunnon syistä rauhan aikana vapautetaan aseellisesta palveluksesta.³

Vapaussotaan oli kutsuntojen perusteella velvoitettu osallistumaan vuosina 1892—1896 syntyneet ikäluokat. Kutsuntalautakuntien ratkaisut poikkesivat kuitenkin toisistaan suuresti maan eri puolilla, ja kutsuntaan saapuneista vapautettiin tai hylättiin paikoin jopa 95 %, toisin paikoin vain 9%.⁴ Sodan jälkeen armeija kesällä 1918 organisoitiin rauhanaikaiselle kannalle samalla kun sotaan osallistuneista vapaaehtoisista kotiutettiin em. ikäluokkaa nuoremmat ja vanhemmat miehet. Kesän ja syksyn kuluessa järjestettiin uudet kutsunnat, jolloin hylkäämis- ja vapauttamisperusteet pyrittiin yhtenäistämään, ja armeijaan joutui runsaasti sotaan osallistumattomia 1893—96 syntyneitä miehiä.⁵ Tämä oli itsenäisen Suomen ensimmäinen rauhanaikainen varusmiesikäluokka.

Suomen puolustuslaitoksen toinen varusmiesikäluokka astui palvelukseen ke-

väällä 1919 ja kolmas saman vuoden syksyllä. Vaikka ensimmäinen varusmiesikäluokka oli joutunut palvelemaan huomattavasti seuraavia poikkeuksellisemmissä ja vaikeammassa oloissa, voidaan näiden kolmen ensimmäisen ikäluokan palvelusajakaikaa pitää siinä määrin myöhemmistä, vakiintuneista, rauhanajan palvelusoloista poikkeavana, että ne varsinaisesti jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Käytännössä olot puolustuslaitoksessa saatiin vakiinnutetuiksi vasta v. 1920.⁶

Tämän tutkimuksen kannalta poikkeuksellisuudessaan merkittävin seikka vuosina 1918 – 20 armeijassa oli se, että kyseessä ei vielä silloin ollut normaalin rauhanajakaikaisen käytännön mukainen varusmiesten kannalta katsottuna totaalinen laitos. Ennen Tarton rauhan solmimista joulukuussa 1920 maa oli edelleen sotatilassa Neuvosto-Venäjän kanssa samalla kun Ahvenanmaan kysymys aiheutti välien kiristymisen Ruotsin kanssa. Suomalaisista varusmiehistä muodostetut joukot osallistuivat Itä-Karjalassa Repolan ja Porajärven miehitykseen⁷ ja Karjalan kannaksen rajavartiointiin⁸ sekä olivat tilanteen kärjistyessä rajavartiostojen apuna muuallakin itärajalalla,⁹ jolloin miehet joutuivat myös osallistumaan tulitaisteluihin. Myös Ahvenanmaa miehitetiin varusväen joukko-osastoin. Siellä vältyttiin aseellisilta yhteenotoilta, mutta sotilaiden ja paikallisen siviiliväestön välit olivat kireät.¹⁰

Vain muutamat joukko-osastot osallistuivat näihin operaatioihin. Kun kireä tilanne kuitenkin tiedostettiin, sillä oli oma psykologinen merkityksensä koko armeijan ja sen varusmiesten kannalta. Pelättiin, että vihollisuudet ainakin itärajalalla saattaisivat puhjeta täydeksi sodaksi. Pahimmillaan pelko oli kesällä 1919 eikä se ollut perusteetonta.¹¹ Tämän tutkimuksen kannalta oli olennaista, että puolustuslaitoksessa toimittiin normaaleihin rauhanajan oloihin verrattuna huomattavasti enemmän *sota-ajan* kuin *rauhanajan virallisen organisaation* mukaisesti. Sotatila oli tosiasia. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että armeijan *rauhanajan virallinen organisaatio* varusmiesten ja kantahenkilökunnan välisine ylittämättömine kuiluineen ei ollut toiminnassa. Tämä ilmeni mm. siten, että tavallinen varusmies saattoi tilanteen ja tarpeen niin vaatiessa yletä nopeasti melko korkeaan aliupseerin arvoon, hyvin vastuunalaiseen asemaan tai muuten saavuttaa yleensä vain kantahenkilökunnan jäsenille tyypillisen etuoikeutetun aseman.¹² Näissä oloissa kaikki olivat armeijassa ennen kaikkea sotilaita, jotka valmentautuivat todellista vihollista ja mahdollisesti piankin puhkeavia taisteluja varten.

Aineellisesti vapaussotaa seuranneet kuukaudet olivat Suomessa hyvin vaikeat, ja tämä näkyi tietysti myös puolustuslaitoksessa. Sen muonitus, vaatetus ja muu varustus sekä majoitustilanne olivat äärimmäisen heikot.¹³ Näissä oloissa eivät myöskään terveysolot voineet olla hyvät, mutta kaiken lisäksi maailmansodan runtelemasta manner-Euroopasta Suomeenkin levinnyt virusepidemia ”espanjantauti” vaati runsaasti kuolonuhreja varusmiestenkin joukosta.¹⁴ Kaikilta näiltä osin olot armeijassa paranivat vain hyvin hitaasti ja samat puutteellisuudet koskivat siten myös sen toista ja kolmatta varusmiesikäluokkaa vain jonkin verran lievemmissä muodoissa.¹⁵

Todellisesta puutteesta siis johtui, että kolmen ensimmäisen varusmiesikäluokan alokkaat saivat palvelukseen astuessaan varsin kehnot ja puutteelliset varusteet, enimmäkseen sodan aikaista venäläistä sotasaalistavaraa; ehkä eri paria olevat rasakaat saappaat, ”polveviikit”, luodinreikiä täynnä olevan tai verisen manttelin, ruostuneen pakin tms. Joitakin varusesineitä ei edes riittänyt kaikille. Yleensä ensimmäisen varusmiesikäluokan alokkailla oli kuitenkin oikeus jaettujen varusteiden

sijasta käyttää omia siviilivarusteitaan tai teettää omilla varoillaan sopivampia ase-pukuja tms.¹⁶ Väliaikaisilla ratkaisulla on taipumus muodostua pysyviksi. Myöhemmin alokkaille usein jaettiin varusvarastolta kaikkein heikointa, osin kelvotonta materiaalia, vaikka parempaakin jo oli saatavilla. Ja toisen varusmiesikäluokan palvelukseen astumisen yhteydessä näiden kehnojen varusteiden vaihtamista parempiin pyrittiin vaikeuttamaan, eikä omia tai siviilivarusteita aina enää annettu käyttää.¹⁷ Välttämättömyydestä oli tullut hyve ja niukuudesta tapa.

Tärkein varusmiesten palvelusolosuhteissa tällä ylimenokaudella tapahtunut muutos oli toisen varusmiesikäluokan kohdalla tapahtunut sotilaallisen kurin selvä tiukkeneminen. Niissä muodoissa kuin tämä tapahtui, se merkitsi selvää askelta kohti armeijaa totaalisenä laitoksena ja siis kohti armeijan rauhanajan virallista organisaatiota. Suurimpana syynä oli kouluttajien vaihtuminen. Ensimmäisen varusmiesikäluokan kouluttajajoukko oli myöhempään verrattuna huomattavan poikkeavaa ja tilapäisluontoista. Joulukuuhun 1918 saakka ns. saksalaiskaudella joukko-osastoihin oli sijoitettuina saksalaisia upseereja, aliupseereja ja paikoin jopa ryhmänjohtajina ns. aliupseerin sijaisia eli tilapäiseen esimiesasemaan korotettuja saksalaisia sotamiehiä.¹⁸ Suomalaisia kouluttajia oli kuitenkin enemmän, ja valtaosa näistä oli helmikuuhun 1919 asti jääkäreitä. Kaikki jääkärit olivat ennen Suomeen lähtöään Libaussa solmineet Suomen hallituksen kanssa vuoden pituisen palvelus-toumuksen. Valtaosa jääkäreistä ei ollut Saksaan lähtiessään suunnitellut sotilas-uralle antautumista, ja niinpä se vapaussodan päätyttyä odotti palvelusaikansa päätymistä ja siviiliin pääsyä.¹⁹ Kaiken kokemansa jälkeen ja siviilinodotuksen tunnelmissa tällainen joukko tuskin oli koulutustehtävissä kovin pedanttista. Tämän jääkärijoukon lähdettyä armeijasta oli seurauksena huutava päällystö- ja kouluttajapula, joka lieveni hitaasti, kun erilaiset tilapäiset upseeri- ja aliupseerikurssit toivat täydennystä palvelukseen jääneiden jääkärien, Venäjällä sotilaskoulutuksensa saaneiden upseerien ja vapaussodan aikana ylenneiden kouluttajien aivan liian harvalukaiseen joukkoon.²⁰ Kevästä 1919 alkaen armeijan kouluttajahenkilöstö kuitenkin alkoi vähitellen vakinaistua, mutta vielä vuosia oli aliupseerien vakansseja tarjolla lähes kenelle tahansa varusmiespalvelunsa tyydyttävästi suorittaneelle.²¹

Ilmeisesti vakinaisiksi aikovien, kouluttajan tehtäviin kutsumuksesta jääneiden ja hakeutuneiden kantahenkilökunnan jäsenten suhtautuminen tehtäviinsä oli toisenlaista kuin ensimmäisen varusmiesikäluokan aikaisen tilapäisen kouluttajajoukon. Yksi syy, joka mahdollisti kurin tiukentamisen, olivat parantuneet valvontamahdollisuudet: kouluttajilla alkoi nyt olla apunaan vanhempaan varusmiesikäluokkaan kuuluvia varusmiesesimiehiä. Nämä korpraalit ja alikersantit olivat aina läsnä kasarmilla valvomassa, että kuri oli vähintäänkin ylempien kouluttajien toivomusten mukaista.²²

Syystä tai toisesta kantahenkilökunnan ja varusmiesten välit muuttuivat ratkaisevasti toisen varusmiesikäluokan kohdalla. Ensimmäisen ikäluokan palvelusaikana sekä varusmiehet että kantahenkilökunta olivat pyrkinet asenteissaan joustavuuteen olojen poikkeuksellisuuden takia. Varusmiehet olivat yrittäneet ymmärtää armeijan puutteet ja valtion köyhyyden, esimiehet puolestaan usein varusmiesten omatoimisuuden, epäsoitilaallisuuden ja kurittomuudenkin. Esimiehet olivat pyrkinet joskus suorastaan isällisesti neuvomaan, opettamaan ja ymmärtämään. Usein suoranaiset rikkomukset, joista myöhemmin sai ankan rangaistuksen, kuten karkuruus, oli jätetty rankaisematta, ja asianomainen oli selvinnyt nuhteilla, selityksillä ja neuvoilla.²³

Tällaiset asenteet puuttuivat täysin toisen varusmiesikäluokan esimiehiltä. Tiukkaa preussilaistyylistä sotilaallista kuria sovellettiin palvelusajan alusta lähtien. Lieventävänä seikkana ei enää nähty sitä, että armeijan puutteellisuudet ja ulkonaisten olosuhteiden poikkeuksellisuudet olivat vasta vähän lieventyneet edellisen varusmiesikäluokan alokasajaksi verrattuna. Asiaan siis kuului, että rangaistukset olivat kovia pienistäkin ja kenties ymmärtämättömyydestä johtuneista rikkeistä.²⁴ Näin rakennettiin totaalisille laitoksille ominaista ylittämätöntä kuilua kantahenkilökunnan ja varusmiesten välille.

Syitä, miksi tällaiseen tiukennettuun kuriin mentiin, on esitetty useitakin. Kun armeija sodan aikana oli aluksi koostunut vapaaehtoisista ja myöhemmin kutsuntojen kautta saaduista asevelvollisista, oli jälkimmäisestä joukosta pyritty karsimaan ns. epäluotettavat ainekset.²⁵ Sodan jälkeen armeija oli muuttunut täysin asevelvollisuusarmeijaksi. Kun tämä armeija kuitenkin vaali pääasiassa kansalais sodan valkoista perintöä, se pysyi kauan palvelukseen astuneiden entisten punakaartilaiden pojille ja veljille vastenmielisenä laitoksena, eikä se aina ollut kovin suosittu porvarillisissakaan piireissä.²⁶ Monet näet uskoivat käydyn maailmansodan olleen viimeisen ihmiskunnan historiassa, ja pitivät näin ollen armeijaa turhana laitoksena.²⁷ Kaiken lisäksi joinakin aikoina enemmistö varuskuntien kasarmeilla olevista varusmiehistä saattoi olla nurjamielisesti armeijaan suhtautuvia, sillä vapaussotaan osallistuneet varusmiehet saivat rintamallaoloaikaansa vastaavan pituisen ns. vapausotaloman. Tämä käytäntö näyttää entisestäänkin ärsyttäneen niitä, jotka joutuivat jäämään palvelukseen.²⁸

Tämän kaltaisista syistä johtuen sotilaspalvelusta pakoilevaa tai siihen vaikeasti sopeutuvaa ainesta oli itsenäisyyden alkuvuosina huomattavan runsaasti.²⁹ Esimerkiksi juuri kaudelta 1919 – 20 on eräistä jalkaväen yksiköistä tietoja lukuisista sotilaskarkureista.³⁰ Kun positiivisemminkin asepalvelukseen suhtautuvilla varusmiehillä oli palvelusolosuhteiden johdosta varsin painavia syitä tyytymättömyyteen, oli harvalukuisella kantahenkilökunnalla varmasti täysi työ jo pelkästä järjestyksen ylläpidosta.³¹ Saattaakin olla niin, että ensimmäisen varusmiesikäluokan kohdalla kouluttajat olivat olosuhteiden pakosta joutuneet joustamaan sotilaskurin suhteen. Tämän nähneet ja kokeneet palvelukseen jääneet kouluttajat ehkä pyrkivät ehkäisemään saman tilanteen uusiutumisen ja halusivat pitää alusta asti tilanteen hallinnassa.

Riippumatta siitä, mitkä olivat tämän tiukennetun kurin syyt tai tarkoitukset, se joka tapauksessa loi käyttäytymismalleja, jotka vakiintuivat. Kun armeijaan vuosittain astuu useita varusmiesten saapumiseriä, ja kun jokaisen saapumiserän varusmiehistä osa vuorollaan kouluttaa seuraavaa saapumiserää varusmiesesimiehinä ja pienempi osa useita saapumiseriä kantahenkilökunnan jäseninä, ei vakiintumaan päässeitä tapoja tai käyttäytymismalleja ole helppo poistaa tai muuttaa.

Suomen puolustuslaitoksessa vuosia 1918 – 20 voidaan luonnehtia sodan ja rauhan välitilaksi, ja tänä aikana armeija asteittain alkoi muodostua sellaiseksi, kuin rauhanaikainen armeija normaaleista siviilioista palvelukseen astuneen varusmiehen näkökulmasta katsottuna pakostakin on. Toisin sanoen *sota-ajan virallisen organisaation* rinnalle nousi varuskuntaoloihin tarkoitettu *rauhan ajan virallinen organisaatio*, mikä varusmiehen näkökulmasta katsoen merkitsi sotilasyhteisön muuttumista totaalisesti laitokseksi tälle tyypillisine sosiaalisine organisaatioineen. Tällä kaudella otettiin käyttöön ensimmäiset pennalismiini ja initiaatioon liittyvät tavat ja piirteet, joiden ulkonainen muoto saattoi kauan säilyä ennallaan mutta joi-

den sisältö mukautui sotilasyhteisöjen sosiaalisessa rakenteessa tapahtuneeseen muutokseen.

2. Initiaatio

Palvelukseen astuminen

Sotilaan rooliin initioituminen voi sodassa olla tavalliselle siviilimiehelle joskus hyvinkin yksinkertainen tapahtuma. Näin kävi monelle v. 1918 vapaussotaan osallistuneelle. Varsinainen sotilaskoulutus saattoi kestää päivästä pariin viikkoon, ja sen jälkeen mies joutui joukon mukana rintamalle, osallistui taisteluihin, sai tulikaiteensa ja oli sotilas.³² Tällaisessa sotilaan roolin omaksumisessa on vähän merkitystä sillä seikalla, että tällaisen sotilaan ”ammattitaito” oli varsin vähäinen. Tärkeämpi seikka oli roolin omaksuminen: tällainen mies tiesi, että hänen oli pakko totella ja taistella tai tulla lyödyksi, eli kuten sanonta kuuluu, ”tappaa tai tulla tapetuksi”.

Tietysti sotatilan aikanakin saadaan parempia sotilaita, jos heidät voidaan kouluttaa kasarmilla ja harjoituksissa kunnolla ennen taisteluita. Näinhän yleensä tehdäänkin, ja näin meneteltiin meilläkin toisen maailmansodan aikana. Vallitseva sotatila tekee tällöin varusmiesten kannalta koulutuksen motivaation paljon mielekkäämmäksi kuin vastaavissa oloissa rauhan aikana.

Rauhan aikana sotilaallisen koulutuksen ja kurin välitön motivaatio on sitä vähäisempi mitä epätodennäköisemmältä sodan uhka tuntuu. Varusmiehet on kuitenkin saatava omaksumaan sotilaan rooli: heidän on opittava sekä tottelemaan esimiehiään kyselemättä että hallitsemaan tietyt sotilaalliset tehtävät ja toimintatavat. Sodankaan aikana ei motivaatioksi aina riitä se, että miehet tuntevat taistelevansa henkensä edestä tai oikean asian puolesta, vaan tarvitaan sanktioita. Rauhan aikana niitä tarvitaan vieläkin ilmeisemmin, koska oma elämä tai ”oikea asia” ei ole välittömässä vaarassa. Tällöinkin sotilaan rooli merkitsee miehen saattamista tilanteeseen, jossa hänen on joko toteltava käskyjä kyselemättä ja epäroimättä tai vastaanotettava säädetyt sanktioidut seuraukset. Tämän vuoksi armeijan rauhan aikana on oltava totaalinen laitos.³³

Sodassa roolinmuutos siviilimiehestä sotilaaksi voi tapahtua ilman että uutta roolia on tarpeellista opettaa ja muutosta korostaa initiaation avulla. Tilanteen vakavuudesta johtuen roolin muutos tajutaan ja koetaan kyllin selvästi. Kuten tutkimuksen teoreettisessa osassa on esitetty, kysymyksessä on aina initiaatio sosialisatioon. Kokonaan toinen asia on, että pelkkä roolin muutoksen tajuaminen ei auta sotilasta selviämään hengissä tai suorittamaan tehtäviään sodassa. Joka tapauksessa vastaanlainen ”tilanteen vakavuus” on rauhan aikana luotava keinotekoisesti. Rauhan aikana toimivassa *sota-ajan virallisessa organisaatiossa* tämä tapahtuu sotilavaltaan huipentuvassa initiaatioprosessissa, jonka kuluessa siviilimiehen rooli muuttuu sotilaan rooliksi, toisin sanoen miehestä tulee sotilas. Tämän rinnalla toimivassa *rauhanajan virallisessa organisaatiossa* vastaavaa roolinmuutosta ei tapahdu. Siviilistä palvelukseen astuva varusmies on totaalisen laitoksen asukki alusta alkaen. Muutos on kuitenkin niin suuri, että asukki ei tätä hetkessä voi omaksua. Samalla, kun hän toisessa organisaatiossa osallistuu initiaatioprosessiin, hänet toisessa sosiaalistetaan totaalisen laitoksen asukin rooliin.

Rauhanaikainen armeija on vain yksi monista olemassa olevista totaalisista lai-

toksista. Edellä selvitettyt syyt, joiden vuoksi alokas on sosiaalistettava laitoksen asukin rooliin, ovat täysin toiset kuin monissa muissa totaalisissa laitoksissa. Sen sijaan keinot, joilla henkilökunta tuon sosiaalistumisprosessin saa aikaan, ovat armeijassa hyvin samanlaiset kuin useimmissa muissakin totaalisissa laitoksissa.³⁴

Koska rauhanajan armeijassa *rauhanajan ja sota-ajan virallinen organisaatio* toimivat samanaikaisesti, myös kaksi edellä selostettua prosessia tapahtuvat samanaikaisesti. Ei siis ole mahdollista todeta, milloin kysymys on alokkaan initioimisesta (sosialisaatioon) sotilaan rooliin ja milloin taas hänen sosiaalistamisestaan asukin rooliin. Kyse on samasta tapahtumasarjasta, jota katsotaan kahdesta eri näkökulmasta. Vain sotilasvalassa on selvästi kysymys edellisestä.

Se prosessi, jota tässä luvussa tarkastellaan on kolmiosainen ja muistuttaa rakenteeltaan van Gennepin kuuluisaa teoriaa siirtymäriiteistä. Ensin tapahtuu ero siviili-maailmasta ja sen roolista tai rooleista palvelukseen astumisen ja sitä seuraavien parin vuorokauden aikana. Alokasajan kuluessa tapahtuu uuden roolin opetteleminen. Kolmas vaihe on sotilasvala, jossa alokas omaksuu uuden roolin oikeuksineen ja velvollisuuksineen.³⁵

Niitä kaikille totaalisille laitoksille jokseenkin vakioisia tapoja, joiden avulla laitoksen henkilökunta tekee uudelle asukille selväksi eron hänen entisistä rooleistaan, Erving Goffman kutsuu *sisäänkirjoitusmenoiksi* (admission procedures). Näihin menoihin kuuluvat usein elämäkerran kirjaus, valokuvaaminen, punnitus, sormenjälkien talletus, numeron ilmoittaminen, ruumiintarkastus, henkilökohtaisen omaisuuden luettelointi varastointia varten, riisuutuminen, kylvettäminen, desinfi-oiminen, tukan leikkaus, laitosvaatetuksen jako, sääntöihin perehdyttäminen ja asuinsijan näyttäminen.³⁶

Näiden *sisäänkirjoitusmenojen* merkitystä Goffman luonnehtii riisuutumiseksi ja pukeutumiseksi ja toteaa menojen keskikohdan merkitsevän fyysistä alastomuutta. Hän pitää riisuutumista, joka samalla merkitsee omaisuuden takavarikointia, tässä yhteydessä tärkeänä toimenpiteenä, koska omaisuuteen liittyy minuutta. Kun asukkailta on riistetty hänen omaisuutensa, laitoksen täytyy antaa jotakin sijalle, mutta nämä korvaukset ovat muodoltaan ja laadultaan yhdenmukaisia ja yhtäläisesti kaikille jaettuina. Tähän korvikeomaisuuteen on merkitty selvästi, että se itse asiassa kuuluu laitokselle ja joissakin tapauksissa se otetaan säännöllisin väliajoin takaisin, jotta kaikki tuntomerkit voitaisiin desinfioida.³⁷

Monet Goffmanin mainitsemista *sisäänkirjoitusmenoista* kohtaavat Suomen puolustuslaitokseen palvelukseen astuvaa varusmiestä joko sellaisenaan tai hieman muunnetussa muodossa. Elämäkerran kirjaus siinä suppeassa muodossa kuin se armeijaa varten on tarpeen tapahtuu jo kutsunnoissa, samoin punnitus ja muut mit-taukset. Valokuvaus taas tapahtuu varusmiespalveluksen myöhemmässä vaiheessa ja ryhmäkuvana. Näin näitä toimenpiteitä ei armeijassa voida lukea *sisäänkirjoitus-menoihin* kuuluviksi huolimatta siitä, että täällä, kuten muissakin totaalisissa lai-toksissa, ne on katsottu tarpeellisiksi toimenpiteiksi. Sen sijaan sormenjälkien talle-tus, numeron ilmoittaminen, ruumiintarkastus ja desinfiointi eivät armeijassa tule kysymykseen palvelukseen missään vaiheessa. Ennen sotia tosin varusmiehille annettiin varusnumero, joka piti ommella jokaiseen vaatekappaleeseen, jotta mie-het pesun jälkeen saisivat omansa takaisin, mutta tässä oli selvästi kyse varusteiden eikä ihmisten numeroinnista.

Muut Goffmanin mainitsemista *sisäänkirjoitusmenoista* kuuluvat tavalla tai toi-

sella myös Suomen armeijan varusmiesten palvelukseen astumisen yhteyteen. Pois luovutettavana henkilökohtaisena omaisuutena voidaan tässä yhteydessä pitää siviilivaatteita, jotka yleensä varastoitiin kasarmin ullakolle — tosin luettelomatta. 1960-luvulla tästä luovuttiin ja siviilivaatteet lähetetään kotiin.³⁸ Tähän on ilmeisesti päädytty, koska vaatteet usein saattoivat hävitä tai vahingoittua varastoinnin aikana eivätkä vuodenaika tai sääolot useinkaan olleet samanlaiset palvelukseenastumis- ja kotiuttamisaikana.

Riisuutuminen ja laitosvaatetukseen pukeutuminen ovat armeijassa tietysti itsensänselvyyksiä paitsi joinakin poikkeuksellisina kriisiaikoina, jolloin asepuolijoukot ei ole riittänyt kaikille jaettavaksi. Tällaisina poikkeusaikoina, esim. v. 1918 — 20 ja 1939 — 40, armeija ei ollut muutenkaan täysin totaalinen laitos. Armeijan köyhyydestä johtuen ei sen laitosvaatetus myöskään läheskään aina ole ollut täysin yhdenmukaista, mutta siihen on kuitenkin aina pyritty. Kuten tunnettua tähän ”korvikeomaisuuteen” on SA-Int -leimoin³⁹ merkitty selvästi, että se on laitoksen omaisuutta.

Kylvettämistä on Suomen armeijassa vastannut aina saunominen. Kyseenalaisista, missä määrin toimitus ehdottomasti on luettavissa *sisäänkirjoitusmenoihin*, sillä vain joissakin tapauksissa se on tapahtunut heti siviilivaatteista riisuuduttua ja ennen laitosvaatetukseen pukeutumista, mutta usein myös jonakin ensimmäisistä palveluspäivistä. Sitä paitsi saunominen on kuulunut aina varusmiesten normaaliin säännölliseen viikko-ohjelmaan. Myös asuinsijan, tässä tapauksessa tuvan ja vuoteen, näyttäminen ja laitoksen sääntöihin perehdyttäminen ovat armeijassa itsensänselvyyksiä, joihin ei tässä ole syytä tarkemmin puuttua.

Lähemmän tarkastelun sen sijaan ansaitsee varusmiesten *tukan leikkaus*, yksi Goffmanin mainitsemista *sisäänkirjoitusmenoista*, sillä tällä on Suomen armeijassa oma muista totaalisista laitoksista poikkeava historiallinen kehityksensä. Sitä paitsi tavan lähtökohdat ulottuvat itsenäisen Suomen armeijan ulkopuolelle. Lisäksi se liittyy olennaisesti paitsi initiaatioon myös pennalismiin ja samalla sotilasyhteisön koko sosiaaliseen rakenteeseen.

Uuden asukin tukka on ajettu kaljuksi monissakin entisajan totaalisissa laitoksissa, mm. vankiloissa. Itsenäisen Suomen armeijan ollessa kyseessä luonnollisia esikuvia on kuitenkin löydettävissä lähempää, 1800-luvun sotilaselämästä. Eräiden tietojen mukaan v:n 1880 jälkeisessä yleiseen asevelvollisuuteen perustuvassa Suomen sotaväessä alokkaan tukka ajettiin kokonaan.⁴⁰ Varmaa ei ole tapahtuiko näin aina ja kaikissa joukko-osastoissa, mutta tiedolla on silti merkitystä. Myös autonomian ajan reservikomppanioissa rekryyttien hiuksia lyhennettiin — niitä ei kuitenkaan ajettu kokonaan.⁴¹ Lyhyestä palvelusajasta johtuen kokonaan ajettu tukka ei olisi ehtinyt kasvaa juuri lainkaan kotiuttamiseen mennessä. Molemmissa tapauksissa mallina ja esikuvana lienee ollut Venäjän armeija, jossa alokkaat ajettiin kaljuiksi.⁴² Sen sijaan Saksan jääkäreiltä hiuksia ei ajettu,⁴³ joten vaikutteet lienevät kokonaan itäisiä.

Itsenäisen Suomen armeijassa ei tapaa kuitenkaan otettu käyttöön heti. Tässä lienee alkuaikojen poikkeuksellisilla olosuhteilla ollut osuutta. Kun joissakin tapauksissa mies vapaussodassa lähetettiin rintamalle muutaman päivän koulutuksen jälkeen ja kun koulutusaika sotatilan takia pyrittiin muutenkin pitämään mahdollisimman lyhyenä, olisi tukan keritseminen ollut outo toimenpide. Rauhan ajan oloissahan tukka ehtii kasvaa normaaliin pituuteensa ennen kuin alokas saavuttaa

sotilaan statuksen. Poikkeusoloissa tukan ajo olisi merkinnyt riisumista siviiliroolista ilman pukeutumista sotilaan rooliin, ja alokas olisi joutunut sotilaan tehtäviin ilman niiden edellyttämää statusta ja roolia kesken initiaation. Nämä poikkeusolotahan muuttuivat normaaleiksi armeijassamme vasta vähitellen parin vuoden aikana sodan jälkeen.

Ensimmäinen tieto alokkaiden ajamisesta kaljuksi on keväältä 1919 laivaston ainoasta alokaskoulutusta antaneesta yksiköstä, Rannikkolaivueen (RannL) Meripataljoonasta Helsingistä (ikäluokan palvelusaika 1919 – 20), toinen on saman vuoden lopulta jalkaväestä Karjalan Kaartin Rykmentistä (KKR) Viipurista (palvelusaika 1919 – 21) ja kolmas samasta kaupungista v:lta 1920 (palvelusaika 1920 – 21) Kenttätykistörykmentti 2:sta (KTR 2).⁴⁴

Jos näistä ensimmäisistä tukanleikkua koskevista tiedoista pyritään tekemään tavan leviämistä koskevia johtopäätöksiä, on ensinnä todettava, että tiedot voivat aineiston niukkuudesta johtuen olla sattumanvaraisia. Missään tapauksessa kyseessä ei ole mikään sotalaivaston tapa. Meripataljoonassa alokkaille annettiin puhtaasti maavoimien peruskoulutus ja asepukenakin käytettiin maavoimien virkapukua, joka vaihdettiin merisotilaan pukuun alokasajan päätyttyä laivapalvelukseen siirryttäessä.⁴⁵ Pataljoonan komentaja oli maavoimien koulutuksen saanut jääkärikapteeni ja myös kaikki harjoitusaliupseerit olivat maavoimista komennettuja.⁴⁶ Jos sen sijaan oletetaan tavan olevan peräisin Venäjän sotavoimista, eivät esille tulleet seikat ainakaan kumoa tätä olettamusta. Vaikka Meripataljoonan henkilökunta olikin maavoimista komennettua, oli laivaston muu henkilökunta pääasiassa entisiä kauppalaivaston merikapteeneita ja konemestareita. Ainoat merisotilaallisen koulutuksen saaneet henkilöt olivat entisiä Venäjän sotalaivaston suomalaissyntyisiä upseereita, ja he muodostivat luonnollisesti aselajin korkeimman johdon.⁴⁷ Jääkäreitä laivastossamme oli äärimmäisen vähän.⁴⁸ Sama koskee kenttätykistöämme, jossa – samoin kuin ratsuväessä – oli erittäin vähän jääkäreitä, mutta vastaavasti runsaammin Venäjällä koulutuksensa saaneita upseereita. Tunnettuahan on, etteivät nämä kaksi kouluttajaryhmää tulleet keskenään toimeen erityisen hyvin.⁴⁹ Varhaisimmat tukanleikkua jalkaväessä koskevat tiedot voitaisiin selittää sillä, että kyseinen yksikkö, KKR, oli sijoitettuna samaan kaupunkiin kuin em. kenttätykistön joukko-osasto, KTR 2. On tosin huomattava, että edellistä koskeva tieto on hieman varhaisempi kuin jälkimmäistä koskeva. Vaikka tässä kaavailtu leviämistä onkin mahdollinen, on kuitenkin ehdottomasti todettava, ettei tässä esitetty aineisto sitä todista oikeaksi eikä vääräksi.

Mieleen tulee myös sellainen mahdollisuus, että tukan leikkua olisi perustunut sotilasjohdon käskyyn. Syynä olisi saattanut olla esimerkiksi juuri puolustuslaitoksemme alkuaikoina ajankohtainen syöpäläisten torjunta. Tämä selitys tuskin kuitenkaan on oikea. Käytettävissä olevan aineiston valossa tapa on selvästi tullut käyttöön vähitellen, joten käsky ei olisi voinut tulla kovin korkealta taholta. Aineisto on myös vuoden 1919 ja useiden sitä seuranneidenkin vuosien osalta varsin runsasta, joten tietoja olisi alusta asti enemmän, jos tukan leikkua kaikkialla olisi otettu samanaikaisesti käyttöön. Mitä syöpäläisiin tulee, niitä kyllä oli tuolloin armeijassa mutta yhtä paljon kaljupäisten alokkaiden kuin pitkätukkaisten vanhojenkin tuvissa. Sen sijaan niitä enää harvemmin oli siviilistä palvelukseen astuvissa nuorukaisissa, joten tukkaa ei sen takia olisi tarvinnut ajella.

Seuraavat tiedot alokkaiden tukan ajamisesta ovat hieman myöhäisempiä ja osoittavat tavan vähitellen yleistyneen. Näitä on jalkaväen piiristä Keski-Suomen

Rykmentistä (KSR) Kouvolasta ja Uudenmaan Rykmentistä (UR) Helsingistä v:lta 1921 – 22.⁵⁰ Seuraavat tiedot ovat v:lta 1922 – 23 Suomen Valkoisesta Kaartista (SVK) Helsingistä ja mainitusta KSR:stä Kouvolasta, siis edelleen jalkaväestä, mutta edellisessä tukkaa ei kuitenkaan leikattu kokonaan. Samoilta vuosilta on tieto tukan keritsemisestä myös Rannikkotykistörykmentti 3:sta (RT 3) Sortavalassa.⁵¹ Vuosilta 1923 – 24 tapa tavataan Uudenmaan Rakuunarykmentistä (URR) Lappeenrannasta, siis ratsuväestä.⁵² Vuosina 1924 – 25 palvelleen varusmiespolven kohdalla voidaan jo varmuudella puhua yleistyneestä tavasta, sillä tietoja on jalkaväestä kolme, kenttätukituksesta yksi, ratsuväestä kolme sekä ilmavoimista ja rajavartiostosta yksi.⁵³

Tutkimuksen liitteenä olevassa taulukossa 1 annetaan pääosin Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen (TYKTL) kansatieteen keruuariston varusmies-ten muistelma-aineistoon perustuen tiedot alokkaiden tukan leikkaamisesta. On huomattava, että kyseisen laitoksen keruukilpailun pohjana olleessa kyselyssä ei ollut kysymystä tukan leikkuusta. Vastaajat ovat siis ottaneet asian esille omasta aloitteestaan. Vertailtaessa taulukkoa tutkimuksen lopussa olevaan vastaajaluetteloon, ei taulukon suurilta näyttävillä valkeilla alueilla kaikilta osin ole syytä panna liian suurta painoa. Enimmäkseen nämä johtuvat siitä, että aselajien koko ei näy taulukossa. Esimerkiksi pienelle kahden rykmentin aselajille, ratsuväelle, on siinä varattu tilaa yhtä paljon kuin yli puolet koko puolustuslaitoksen miesmäärästä käsittävälle jalkaväelle. Niiltä osin kuin vastausaineisto on runsasta ja kysymys on suuremmista aselajeista, valkoiset alueet tietenkin ovat merkittäviä. Toisin kuin muissa tämän tutkimuksen taulukoissa tähän on myös merkitty eräitä negatiivisia tietoja, joiden mukaan alokkaat yllättäen saivatkin pitää tukkansa.⁵⁴ Nämä tiedot näkyvät taulukon oikeassa laidassa, ja niiden merkitystä on tässä yhteydessä syytä korostaa. Nämä tiedot todistavat omalla epäsuoralla tavallaan tukanleikkuun yleisyyttä: tällaista asiaa, jota ei ollut edes kysytty, ei varmaankaan olisi tuotu esiin, ellei kysymys olisi ollut todella merkittävästä poikkeustapauksesta.

On jokseenkin yleisesti tiedossa, että ennen toista maailmansotaa Suomen armeijassa leikattiin alokkaalta tukka. Vielä yleisemmin asia tietysti oli tiedossa kyseisenä aikana, ja niinpä monet varusmiespalvelustaan suorittamaan lähteneet ajatuttivatkin tukkansa jo siviilissä. Varsinaista uutta tietoa taulukko tuo siis ainoastaan tavan alkuvaiheiden ja mahdollisten leviämisylielien sekä tavan loppumisajan suhteen. Voidaan siis kysyä, onko taulukon laatiminen näin yleisesti tiedossa olevasta tavasta lainkaan ollut tarpeen. Eräänlaisena vastausmateriaalin testinä se kuitenkin puolustaa paikkaansa. Kun tutkimuksen materiaali ei ole kvantitatiivista, antaa taulukko hyvän kuvan siitä, minkälaista esiintymisfrekvenssiä tämän tutkimuksen materiaalissa armeijassamme yleiseltä tavalta voidaan odottaa.

Taulukko osoittaa myös selvästi tukan ajamistavan loppumisen toiseen maailmansotaan. Kun tapaa on pidettävä eräänä totaalisen laitoksen *sisäänkirjoitusmenoista*, huolimatta siitä, että sitä saatettiin perustella esim. syöpäläisten torjunnalla tms. järkipiperäisillä syillä, sen loppumisajankohta tukee sitä, mitä edellä on sanottu laitoksen totaalisuuden asteen lievenemisestä sodan aikana. Taulukon ulkopuolelle jätetyt niukat tiedot tilanteesta sodan jälkeen osoittavat, ettei tapa kuitenkaan kokonaan lakannut: nyt ruvettiin vain lyhentämään alokkaan tukkaa — sitä ei enää ajettu kokonaan. Tämä taas osoittaa osaltaan, miten laitos sodan jälkeen muuttui totaalisemmaksi rauhan ajan virallisen organisaation astuttua jälleen voimaan sota-ajan virallisen organisaation rinnalle.

Tiedot tästä sodanjälkeisen ajan tukanleikkuusta ovat vastausaineistossa hyvin niukat ja alkavat vasta 1960-luvun jälkipuoliskolta. 1940-luvun jälkipuoliskon, 1950-luvun ja 1960-luvun alkupuoliskon osalta syynä saattaa olla vastausaineiston niukkuus mutta myös ajan hiusmuoti. Kun tukka yleensä oli suhteellisen lyhyt, ei mahdollista pientä lyhentämistä koettu kovin merkittäväksi ”minuuden riistoksi”. Toinen oli tilanne 1960-luvun jälkipuoliskolta lähtien, kun miesten hiusmuoti oli muuttunut. Silti tiedot tältäkin ajanjaksolta ovat niukat. Todennäköisesti syynä on tässäkin se, ettei tukan lyhentämistä koettu läheskään yhtä merkittäväksi toimenpiteeksi kuin ennen sotia sen ajamista kokonaan.

Tukan lyhentämistä alokasajan alussa koskevat tiedot ovat Karjalan Prikaatista (KarPr) Kouvolasta 1966 – 67, Savon Prikaatista (SavPr) Mikkelistä ja em. KarPr:stä Joensuusta 1967 – 68, Karjalan Tykistörykmentistä (KarTR) Lappeenrannasta ja KarPr:stä Valkealan Vekarajärveltä 1971 – 72.⁵⁶ Tietojen niukkuudesta huolimatta tapa kyllä oli kyseisenä aikana yleisesti tiedossa. Tästä on todisteena erään vastaajan kertomus bussimatkastaan Porin Prikaatiin (PorPr) Säskylään varusmiespalvelusta suorittamaan 1971. Matkalla syntyi poikien kesken väittelyä siitä, kuka perillä joutuisi parturiin.⁵⁷ Myös kirjoittajan omat kokemukset todistavat samaa.⁵⁸

Vaikka alokkaitten tukanleikkuu onkin ollut yleinen tapa, on itse operaatio voitu suorittaa monellakin eri tavalla. Hyvin usein leikkaus tapahtui ensimmäisenä varsinaisena palveluspäivänä⁵⁹ mutta yhtä usein jo tulopäivän iltana, kun tulokkaalla saattoi vielä olla siviilivaatteet yllään.⁶⁰ Myös ajon tarkkuus vaihteli. Joskus tukkaa sai jäädä jopa 3 mm,⁶¹ usein kuitenkin vaadittu maksimipituus oli 1 mm⁶² tai jopa 1/2 mm⁶³. Yhtä yleistä kuitenkin oli, että tukka oli ajettava päänahkaa myöten,⁶⁴ ja monasti tämä toteutettiin niin suurpiirteisesti, että vietiin hiukan päänahkaakin, jolloin alokkaista tuli todellisia *veripäitä*⁶⁵. Myös operaation suorittajat vaihtelivat. Joissakin tapauksissa työn teki yksi tai kaksi ryhmänjohtajaa tai korpraalia,⁶⁶ usein yksi tai useampi vanhemmista sotamiehistä, jolloin toimituksesta joskus perittiin maksuksi rahaa, tupakkaa tai kahvit sotapesässä,⁶⁷ toisinaan vääpeli tai vastaava antoi vain asiaa koskevan määräyksen, ja alokkaat saivat hoitaa asian keskenään.⁶⁸ Vain yksi tieto sotaa edeltävältä kaudelta kertoo, että tarkoitusta varten oli paikalle tuotu kampaajaoppilaita.⁶⁹ Sotien jälkeen tämä oli yleinen käytäntö.⁷⁰

Joissakin paikoin toimituksen yhteydessä esiintyi varsin erikoisiakin menetelmiä. Yksi oli sellainen, että joku vanhempi sotamies, ryhmänjohtaja, joskus jopa vääpeli, vetäisi tukanleikkuukoneella alokkaan päälakeen yhdellä vedolla vain vaon tai ”jakauksen”, ja asianomainen sai itse hoitaa tai hoidattaa lopun.⁷¹ Silloin kun tekijöinä tässä toimivat vanhat, oli tietysti kyse pennalismista.⁷² Samasta ilmiöstä oli kyse myös, jos vanhat varusmiehet ajoivat alokkaan tukan pois häneltä lupaa kysymättä.⁷³ Tällöin kyseisen yksikön alokkaat selvisivät maksutta tästä pakollisesta toimituksesta.

Raain ja todelliseen šokkivaikutukseen pyrkivä keino oli suorittaa tukanleikkuu, kun alokas vielä siviilivaatteissa ensi kerran astui tupansa ovesta sisään. Tällöin vanha sotamies oli ovella leikkuukone kädessä valmiina odottamassa ja vetäisi nopeasti ”jakauksen” jokaisen saapuvan alokkaan päähän ennen kuin nämä ehtivät toipua hämmästyksestä. Tällaisesta tukanleikkuutavasta on tosin vain yksi täsmällinen tieto.⁷⁴

Tukanleikkuuta on armeijan henkilökunnan taholta perusteltu ennen sotia syöpläisten torjunnalla. Vuosina 1918 – 19, jolloin tukkaa ei vielä yleisesti leikattu,

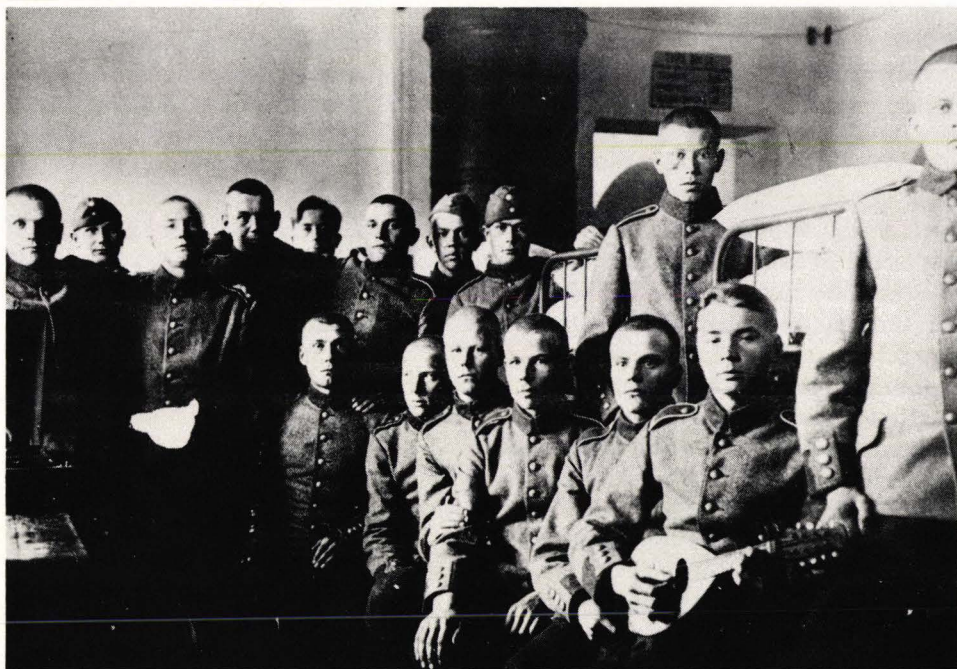
onkin useita tietoja syöpäläisistä varuskunnissa. Näiden mukaan entisissä Venäjän vallan aikaisissa kasarmeissa, joista useita oli v. 1918 käytetty myös vankiloina, syöpäläiset olivat valmiina odottamassa siviilistä tulevia alokkaita.⁷⁵ Sotien jälkeen on tukan lyhentämistä perusteltu ”työturvallisuussyillä”: pitkä tukka voisi tarttua tykin lukkoon tms. Tällaiset perustelut saattavat olla sinänsä järkeviä ja asiallisesti kumoamattomia, mutta aivan varmasti tukan leikkuuseen on aina liittynyt muuta-kin. On tietoja, joiden mukaan tukan leikkuu suoritettiin armeijassa uudelleen symbolisesti, vaikka pää oli jo siviilissä ajettu etukäteen.⁷⁶ On myös olemassa vaihtelevia tietoja siitä, milloin tukkaa sai taas ruveta kasvattamaan. Joskus tosin mainitaan, että tukka ajettiin kaljuksi vain kerran alokasajan alussa ja sen jälkeen vain rangaistukseksi niiltä, joiden osalle sattui rikkeitä.⁷⁷ Kuitenkin etenkin kenttätykistöissä ja ratsuväessä tukka ajettiin alokasaikana useasti,⁷⁸ paikoin jopa kerran viikossa.⁷⁹ Ratsuväestä on lisäksi tietoja, joiden mukaan tukka sai kasvaa vasta 9 kk:n palvelusajan jälkeen⁸⁰ tai vain kolmena viimeisenä palveluskuukautena.⁸¹ Selvää on, että kun tukan pituus oli riippuvainen jäljelläolevan palvelusajan pituudesta, ei asialla voinut olla mitään tekemistä syöpäläisten torjunnan tai työturvallisuuden kanssa.

Selitettiinpä tukan leikkaaminen virallisesti miten tahansa, sillä joka tapauksessa oli alokasjoukkoon tietty vaikutuksensa. Tätä vaikutusta kuvaa parhaiten sana yhdenmukaistaminen, ja kyseessä on sama vaikutus, jonka saivat aikaan yhdenmukaisen vaatetuksen jako ja muut palvelukseen astumisen yhteydessä suoritettut *sisäänkirjoitusmenot*. Kun tukka oli ajettu, saattoi kenties huomata, että pojilla oli monia erilaisia kallonmuotoja, mutta tässä parturoidussa joukossa ei enää ollut tummia, vaaleita, ristiverisiä eikä punatukkaisia, oli vain kaljupäitä alokkaita. Sotien jälkeen taas ei ollut, kuten siviilimaailmassa 1960-luvun jälkipuoliskolta lähtien, pitkä- ja lyhyttukkaisia nuoria miehiä, vaan tukan pituudessa ja kaikessa muussakin ulkonaisessa olemuksessaan täysin yhtenäinen joukko.

Tukan leikkaaminen alokkailta ei siis ole koskaan ollut mikään armeijaan liittyvä omituinen perinteinen kuriositeetti tai relikti 1800-luvulta, vaan se on aina palvellut täsmälleen samoja tarkoituseriä kuin armeijan muutkin totaalille laitokselle ominaiset *sisäänkirjoitusmenot* tai vielä laajemmin ottaen kaikki sotilaskoulutukseen liittyvä initiaatio. Tukan leikkuuseen saattoi joskus liittyä myös pennalismia, mutta tässä oli selvästi kysymys varsinaista tukanleikkuutapaa huomattavasti harvinaisemmasta lieveilmiöstä. Tällöinkään tämä pennalismi ei estänyt tai häirinnyt tavan varsinaisten tarkoituserien toteutumista.

Alokasaika

Sisäänkirjoitusmenojen jälkeen totaalisen laitoksen uudelta asukilta on Goffmanin mukaan riistetty hänen aikaisempi siviiliroolinsa, tai jos kysymys on nykyajan urbanisoituneesta ja eriytyneestä yhteiskunnasta, kokonainen joukko aikaisempia rooleja. Armeijassa, jossa pois otetun siviilivaatetuksen tilalle on annettu laitosvaatetus, alokas on roolin suhteen edelleen alasti. Ennen sotia hän oli sitä myös ulkonaisesti hiustensa suhteen. Tästä tilanteesta alkaa uuden roolin opetus. Mutta vaikka totalisissa laitoksissa ero entisistä rooleista toteutetaankin äkillisesti ja kertakaikkisesti, on niissä kuitenkin yleensä pidetty tarpeellisena muistuttaa usein tästä erosta. Tämä tapahtuu estämällä alkuaikoina kaikki kontaktit ulkomaailmaan: yleensä vieraskäynnit laitoksessa ja vierailut sen ulkopuolella ovat alkuun kokonaan kiellettyjä.

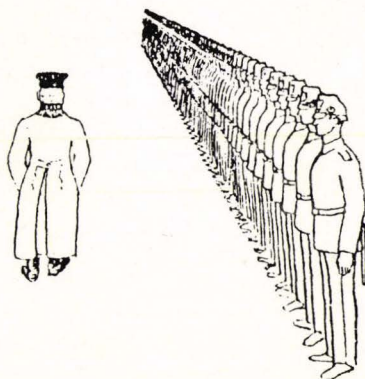
Ryhmä alokkaita kuvattuna toisena sunnuntaina palvelukseen astumisen jälkeen KKR:ssä Viipurissa v. 1931. Alokkaiden ajellut päät näkyvät selvästi ja erottuvat mandoliinia soittavan ryhmänjohtajan pitkästä tukasta. TYKTL tied. 45:189; TYKTL, valokuvakokoelma.

AUSBILDUNGSTRUPPE LOCKSTEDT

1915

1916

Tukan ajelemisen ja muiden sisäänkirjoitusmenojen sekä muunkin sotilaskoulutukseen liittyvän initiaation tarkoitus oli yhdenmukaistaminen ja standardisointi. Tämän on tajunnut ja tulkinnut selvästi jo Saksassa jääkärikoulutuksen aikana Gruppenführer, myöh. kenraali, Lauri Malmberg. Suomen jääkärit I (1918), 541.

Näin varmistetaan, että ero entisistä rooleista on alun pitäen syvä ja että niiden menetys tajutaan. Tämä on tavallinen menettelytapa myös armeijassa.⁸²

Suomen armeijassa peruskoulutuskausi on kestänyt yleensä noin kolme kuukautta tai 13 viikkoa. Sotien edellä oli tavallista, että sotilasvala vannottiin tämän kauden päättyessä, ja samalla alokkaat saivat nimityksen sotamiehiksi tai vastaaviksi. Vasta tämän jälkeen oli mahdollista päästä ensi kerran kasarmien portista ulos iltalomalle.⁸³ Sotien jälkeen on otettu käytännöksi, että sotilasvala vannotaan jo noin kuukauden palveluksen jälkeen, vaikka peruskoulutuskausi edelleenkin kestää noin kolme kuukautta.⁸⁴ Tähän on kenties menty, koska varusmiesten liikkumisvapautta ei ole haluttu rajoittaa yhtä paljon kuin ennen. Tavaksi on tosin tullut, että edistyneimmät alokkaat voivat saada iltalomia jo ennen valaa, mutta yleisenä käytäntönä on kuitenkin pysynyt täydellisten lomaoikeuksien kytkeminen sotilasvalaan.⁸⁵

Alokkaan liikkumisvapautta on kuitenkin rajoitettu myös monella muulla tavoin. Käytäntö on tässä suhteessa ollut hyvinkin kirjava, ja usein myös paikalliset olosuhteet ovat vaikuttaneet asiaan. Toisaalta myös lomarajoituksissa on ollut joitakin harvinaisia poikkeuksia. Esimerkiksi URR:ssä Lappeenrannassa 1948 – 49 alokkaat saivat iltalomaoikeuden aivan palvelusajan alussa.⁸⁶ Hyvin tavallista oli kuitenkin, että alokasajan alussa myös liikkumista kasarmialueella rajoitettiin. Kanttiin, sotapesään tai sotilaskotiin ei yleisesti alkuajoina päässyt lainkaan. Kahvia, tupakkaa tai muuta tarpeellista saattoivat vanhemmat sotamiehet toimittaa kasarmille korvausta vastaan.⁸⁷ Paikoin sotilaskotiin kyllä pääsi suljettuna osastona marssien ja ryhmänjohtajan johdolla. Kyseinen ryhmänjohtaja edellytti tällöin usein, että hänelle tarjottiin kanttiinissa vähintään kahvia ja pullaa.⁸⁸ Varuskunnissa, jotka sijaitsivat asutustaajamassa, saattoi samalla tavoin suljettuna osastona päästä jopa ulos kasarmien portista. Joissakin tapauksissa tämä oli tavallista tärkeämpää, kun sotapesä sijaitsi kasarmialueen ulkopuolella.⁸⁹ Joissakin tällaisissa varuskunnissa alokas saattoi päästä myös yksin kylälle, mutta saattajana piti kuitenkin olla joku *vanha mies*.⁹⁰

Samalla kun ero ulkomaailmasta ja liikkumis- ja toimintavapauden rajoitukset toteutetaan, alkaa uuden roolin opettaminen. *Sota-ajan virallisessa organisaatiossa* kysymys on initiaatiosta, *rauhanajan virallisessa organisaatiossa* totaalisen laitoksen asukiksi sosiaalistamisesta. Useille totaalisille laitoksille on Goffmanin mukaan tässä yhteydessä ominaista, että ihmisiä liikutellaan tällöin aina suurissa ryhmissä.⁹¹ Näin tapahtuu tietysti myös armeijassa olipa kysymyksessä nukkuminen, peseytyminen, pukeutuminen, syöminen tai joskus jopa käymälässä käynti. Samaan päämäärään pyritään myös vaatimalla asukilta tiettyjä eri totaalisissa laitoksissa erilaisia kuuliaisuuksia tai alamaisuutta osoittavia ruumiinasentoja ja verbaaleja kuuliaisuusakteja, kuten herroittelua.⁹² Armeijassa nämä tavat ovat vielä selvemmin esillä kuin muissa totaalisissa laitoksissa. Onhan armeijoissa kansainvälisenä käytäntönä, että esimiestä on herroiteltava ja häntä puhuteltaessa seistävä asennossa.

Tällä tavoin koko alokasaika kaikkine toimintoineen jo sinänsä on sotilaan rooliin koulutusta aamusta iltaan ja illasta aamuun. Niissä yksiköissä, joissa alokkaiden kasarmeilla on sijoitettuna myös vanhempaa varusmiesikäluokkaa, tähän initiaatioon liittyy vapaa-aikoina ja varsinaisen koulutuksen ulkopuolelle laskettavassa palveluksessa, kuten aamu- ja iltatoimissa sekä ruokailun yhteydessä, pennalismia. Tämä ilmiö käsitellään kuitenkin seuraavassa luvussa. Niissäkin yksiköissä, joissa vanhempaa ikäluokkaa ei ole alokkaiden kasarmeissa, ovat ryhmänjohtajat ja mahdollisesti upseerikokelaat kaksoisroolissa, jolloin heidän toimintansa saattaa saada

pennalistisia piirteitä. Tämä johtuu siitä, että he ovat paitsi alokkaiden esimiehiä samalla myös näitä vanhemman varusmiesikäluokan edustajia. Ensin mainituissa roolissa heidän tehtävänsä on suorittaa initiaatiota ja jälkimmäisessä pennalismia. Olosuhteista ja henkilöistä riippuu, kumpi rooli on hallitsevana. Useimmiten kysymys lienee jälkimmäisestä.

Kun halutaan tarkastella *sota-ajan virallisen organisaation* tasolla tapahtuvaa sotilaan rooliin initioimista eli *rauhanajan virallisen organisaation* tasolla hänen sosiaalistamistaan totaalisen laitoksen asukin rooliin, on varmuuden vuoksi syytä valita sellainen tilanne, jossa pennalismia ei voi esiintyä. Kyseeseen tulee tällöin vain puhas koulutustilanne, jossa kantahenkilökunnan edustaja valvoo tai johtaa koulutusta. Puhtaimmillaan tämä sotilaan rooliin kouluttaminen ilmenee kaikkien aselajien alokaskoulutukseen sen tärkeimpänä osana kuuluvassa sulkeisjärjestyksen koulutuksessa. Tästä koulutusmuodosta sanotaan varusmiespalvelustaan suorittamaan lähteville tarkoitettuna kolmen upseerin toimittamassa oppaassa seuraavaa:

”Alkuvaiheessa on melko runsaasti sulkeisjärjestyä, jonka avulla mies opetetaan toimimaan täsmällisesti lyhyiden kommentojen ja käskyjen mukaan. Tämä saattaa tuntua ikävältä palvelukselta, mutta on välttämätöntä, koska *se luo perustan kaikelle sotilaalliselle toiminnalle.*”⁹³

Sulkeisjärjestys tai kuten aikaisemmin sanottiin, suljettu järjestys, lienee historiallisesti palautettavissa niihin aikoihin, jolloin taistelussa marssittiin yhtenäisenä rintamana päin vihollista, joten tämän koulutusmuodon perinteet ulottuvat kauas yli vuosituhansien. Kuten varusmiesoppaan lainauksesta näkyy, ei kysymyksessä kuitenkaan ole pelkkä jäännös nykyaikaisessa sotilaskoulutuksessa. Päinvastoin, sillä on erittäin olennainen psykologinen merkityksensä, jossa sotilaan roolin kaikki keskeiset piirteet näkyvät pelkistettyinä: nopea ja automaattinen totteleminen, kaavamaisuus ja standardisointi sekä käskyissä että niiden aiheuttamissa toimenpiteissä, yksilön merkitys vain joukon osana ja oma-alotteisuuden täydellinen eliminoituminen.⁹⁴

Varusmiesten opaskirjanen on epäilemättä oikeassa myös siinä, että tällainen koulutus saattaa tuntua ikävältä. Tässähän harjoitellaan erilaisia rivi- ja jonomuotoja, asentoja ja lepoja, marssimista, käännöksiä, kivääriotteita jne. Olennaista on, että joukon täytyy oppia suorittamaan liikkeet yhtenäisesti ja samanaikaisesti mutta salaman nopeasti. Tämä voidaan tietysti saavuttaa vain näitä liikkeitä lakkaamatta kertaamalla ja niiden pieniä yksityiskohtia hiomalla. Tätä yksitoikkoista opetusta piristävät vain sen silloin tällöin keskeyttävät *juoksuttamiset* ja *maahan lyöttämiset*, joista jälkimmäiset ovat sotien jälkeen olleet kiellettyjä.

Juoksuttaminen tapahtuu kahdella tavalla. Kun kouluttaja näkee tai on näkevinään joukon tai jonkun yksilön epäonnistuvan suorituksessa tai yrittävän liian laiskasti, hän ”rangaistukseksi” määrää joukon tai yksilön juosten kiertämään jonkun puun, kiven, tolpan tai rakennuksen. Useissa varuskunnissa on ollut tapana kierrättää aina sama tietty kohde, joka sijaitisi sopivan etäällä harjoituskentän laitamilla. Eräissä varuskunnissa oli olemassa tarkoitusta varten vakituinen *santsipuu* tai *-kivi*.⁹⁵ Kun juoksutettavia oli useita, kouluttaja saattoi vauhdittaa toimitusta ilmoittamalla käskyä antaessaan, että viimeinen mies joutuu juoksemaan saman matkan uudelleen. Toinen juoksuttamismenetelmä kuuluu olennaisesti sulkeisjär-

jestyksen opetukseen, eikä keskeytä harjoitusta samalla tavoin kuin edellinen. Tämä tapa on *poistuttaminen*. Kouluttajan komentaessa ”taakse poistu!” on jokaisen miehen heti rynnättävä kouluttajasta pois päin niin lujaa kuin pääsee, kunnes kuuluu komento ”joukkue (komppania, ryhmä tms.)!”, jolloin on heti otettava asento. Nyt kouluttaja voi komentaa miehensä johonkin suljettuun muotoon, jolloin miesten taas on juostava esim. riviin hänen eteensä. Tämä voidaan toistaa monta kertaa peräkkäin.

Juuri nämä *maahan lyöttämiset* ja *juoksuttamiset* ovat sulkeisjärjestyksen koulutuksessa olleet kaikkein pelätyimpiä komentoja, ja ensinmainittujen kieltäminen lienee johtunut lukuisista väärinkäytöksistä. Tosiasia kuitenkin on, että ilman näitä komentoja tämä koulutus olisi kuolettavan ikävää niin kouluttajan kuin koulutettavienkin kannalta. Näiden komentojen avulla ja ansiosta se joskus on ollut koulutettaville erittäin raskasta.

Rajan vetäminen ohjesäännösten keinoin asiallisen koulutuksen ja sanan laajemmassa merkityksessä *simputuksen* välille on osoittautunut mahdottomaksi, joten kouluttajilla on tänäkin päivänä mahdollisuus kiusata varusmiehiä ohjesäännöistä poikkeamatta *juoksuttamalla* heitä mainittuja komentoja käyttäen mielensä mukaan. Tämä on kuitenkin aina ollut joidenkin komentajien mielestä liian mielikuviutuksetonta ja yksitoikkoista. Niinpä sulkeisjärjestyksen harjoittelua on hyvin yleisesti pyritty piristämään ottamalla mukaan ohjesääntöjen edellyttämien komentojen ja suoritusten lisäksi eräitä voimisteluliikkeitä ja taistelukoulutukseen kuuluvia komentoja. Tällaisia ovat olleet mm. *hiipiminen*, *ryömiminen*, *konttaaminen*, *materialeminen*, *syöksyminen*, *kyykkyhyppy*, *kääpiökävely* jne. Suorituksissa on saattanut olla mukana aselajista riippuen ja eri tavoin kannettuna kivääri, konekivääri, harjoitusmiinoja, sinko, hevosen satula, polkupyörä tms. Erilaisia variaatioita ja niiden yhdistelmiä on ollut paljon. Tilanne ja kouluttajan mielikuviutus ovat tässä näytelleet yhtä suurta osaa kuin tapaelementtien vakiintuneisuus. Seuraavassa mainitaan esimerkin luonteisesti eräitä tällaisia *simputustapoja* tai *-piirteitä*.

Joitakin kouluttajia on näyttänyt erityisesti viehättävän poikien komentaminen puihin. Tampereen Rykmentissä (TR) Lahdessa v. 1921 eräs alokas komennettiin kiipeämään puuhun raskaan konekiväärin kanssa.⁹⁶ V. 1923 – 24 Oulussa Pohjanmaan Jääkäripataljoonassa (PJP) pidetyissä sulkeisharjoituksissa oli tapana *maahan lyöttämisen* yhteydessä väliin komentaa joukko myös puuhun.⁹⁷ Sama oli tyyli SVK:ssa Helsingissä v. 1932 – 33.⁹⁸ Tätä tapahtui vielä niinkin myöhään kuin v. 1962 – 63 Hämeen Ratsujääkäripataljoonassa (HämRjP) Lahdessa.⁹⁹ PPP 1:ssä Kellomäellä (Terijoki) v. 1923 – 24 eräs kersantti *poistutti* yhden alokkaista puuhun ja vauhditti kiipeämistä pitämällä paljastettua pistintä pojan takamuksen alla.¹⁰⁰ Samana aikana ja samassa joukko-osastossa eräs kouluttaja komensi ryhmän kiipeämään takaperin puuhun.¹⁰¹ Sama piirre oli käytössä samana aikana Jääkärikistörykmentissä (JTR) Hämeenlinnassa.¹⁰² Edelleen se oli käytössä URR:ssä Lappeenrannassa v. 1935 – 36.¹⁰⁴ Vielä sodan aikana v. 1942 tämä piirre oli käytössä Oulussa sijaitsevassa jalkaväen koulutuskeskuksessa.¹⁰⁵ Kuten jokainen ymmärtää, ei puuhun voi kiivetä takaperin, joten tällaisen komennon ollessa voimassa oli vain oltava yrittävinään päästä ylös. Tässä mielessä tällainen *simputus* oli kenties inhimillisempää kuin oikeinpäin kiivetyttäminen, jolloin todella oli noustava puuhun.

Ulkopuolisen on jälkikäteen mahdotonta sanoa, missä määrin tämän kaltaisia liikkeitä voidaan kulloinkin pitää varusmiehiä nöyryyttävinä tai missä määrin ne ovat olleet fyysisesti rasittavia. Asioista kertoneiden tiedonantajien omat näkemyk-

set ovat tietysti subjektiivisia. Joissakin tapauksissa komentoja lienee todella käytetty huumorimielessä piristämässä yksitoikkoisia harjoituksia, kun taas toisinaan kyseessä lienee ollut sadismi. Sama ongelma koskee myös sellaisia humoristis-sadistisia piirteitä kuin poikien *juoksuttamista* patjapussi tai sotilaskaappi selässä¹⁰⁶ ja *juoksuttamista* jyrkissä ylä- ja alamäissä, jolloin ylämäessä saatettiin kesken kaiken komentaa ”istumaan!” ja alamäessä ”maahan!” — kummassakin tapauksessa joukko kieri rinnettä alas varsin epäsotilaallisessa järjestyksessä.¹⁰⁷ Vastaavanlaisia tapauksia olisi muitakin, sillä kuten sanottu muunnelmia ja yhdistelmiä voitiin keksiä vaikka kuinka paljon. Kouluttajilla on näissä tapauksissa sodan aikaa lukuunottamatta tarkoitettu kantahenkilökunnan edustajia. Sota-aikana koulutuskeskuksissa kouluttajina toimivat vastaavissa tehtävissä myös reserviläiset — myöskään heitä ei siten voida pitää varusmiehinä.

Tällaisten enemmän tai vähemmän improvisatoristen piirteiden joukossa erottuu yksi. Enimmäkseen tämä ehkä johtuu sen erikoisuudesta mutta myös siitä, että se on saanut muita vastaavia piirteitä vakiintuneemmat muodot. Tässä tutkimuksessa tavasta on otettu käyttöön nimitys *huudattaminen*. Enimmäkseen sulkeisharjoituksissa mutta myös muissa yhteyksissä todelliseen tai väitettyyn pikkurikkeeseen tai epäonnistumiseen syyllinen varusmies on pantu eri pituisiksi ajoiksi tai määräkerroiksi huutaen toistamaan kouluttajan määräämää lausetta, esim. ”olen tämän komppanian suurin aasi”. Jokseenkin säännöllisesti tämä rangaistus on yhdistetty joko juoksuttamiseen tai sitten syyllinen on määrätty kiipeämään jollekin korkealle paikalle esitystään suorittamaan. Jälkimmäiset versiot ovat olleet huomattavasti edellisiä yleisempiä, ja kummallista kyllä ne käytetyn aineiston valossa näyttävät jopa huomattavasti yleisemmiltä kuin kiipeämisen komentamiset ilman *huudattamista*. Saattaa tosin olla niinkin, että tällainen *huudattaminen* korkealta paikalta on erikoisuutensa vuoksi jäänyt muita piirteitä helpommin varusmiesten mieliin, ja monet ovat siksi muistaneet erityisesti mainita siitä.

Myös *huudattamisesta* on ollut monia erilaisia variaatioita. Kaikkein tyypillisimpiä ja yleisimpiä lienevät olleet ne tapaukset, joissa alokas sulkeisharjoituksissa on komennettu puuhun, kivelle, kasarmiin tai käymälän katolle seisomaan taikka vaihtoehtoisesti harjoituskentälle juoksemaan ja samalla huutamaan lausetta ”minä olen tämän komppanian, rykmentin tai Suomen armeijan suurin aasi, tyhmin alokas tai suurin hoopo”. Mikä mainituista vaihtoehtoista on ollut yleisin, ei ole ratkaistavissa. Mukana on usein lisäksi ollut jokin epätyypillisempi elementti. Sitäpaitsi kaikki käytettävissä olevat tiedonannot eivät selosta asiaa aivan yksityiskohtaisesti.

Ensimmäinen *huudattamista* koskeva tieto on KTR 3:sta Lappeenrannasta jo ensimmäisen varusmiespolven palvelusajalta v. 1918 — 19. Tämän mukaan tallipalveluksessa oltaessa, tykistöhän oli hevosvetoista, toimintaa johtava upseeri saattoi määrät jonkun tallimiehistä juoksemaan heinätuppo suussa tallin ympäri ja samalla huutamaan ”minä olen rykmentin suurin hoopo”.¹⁰⁸ Se ei siis tässä yhteydessä liittynyt sulkeisjärjestyksen harjoitteluun. Kyseisen varusmiespolven ajalta tämä on ainoa tiedossa oleva tapaus. Piirre lienee kuitenkin jo tuolloin ollut laajemmin tunnettu, sillä seuraavan varusmiespolven aikana v. 1919 — 20 tietoja on eri puolilta runsaasti: jalkaväestä neljä, rannikkotykistöstä kolme ja viestiaselajin piiristä myös kolme.¹⁰⁹ Toinen mahdollinen selitys piirteen äkilliselle leviämislle on, että sitä olisi käytetty jollakin v. 1918 — 19 järjestetyllä upseerien tai aliupseerien koulutuskursilla.

Tutkimuksen liitteenä olevaan taulukkoon 2 on sijoitettu käytettävissä olevat tiedot huudattamisesta. Tietojen runsaus v. 1919 — 26 ja kasaantuminen jalkaväen sekä kenttä- ja rannikkotyökistön joukko-osastojen kohdalle on silmiinpistävää, joskin taas on muistettava, etteivät valkeat alueet suinkaan aina merkitse absoluuttisen negatiivista tietoa. Tästä huolimatta huomio myös kiinnittyy tietojen niukkuuteen v:n 1926 jälkeen näissä samoissa aselajeissa. Ilmeistä on, että tapa on näihin aikoihin pyritty lopettamaan kielloin, kuten yksi tieto RTR:stä Viipurista v. 1925 — 26 kertoo.¹¹⁰

Taulukkoon on sulkeisiin merkitty tiedot varusmiesesimiesten ja hakasulkeisiin vanhempien sotamiesten suorittamasta *huudattamisesta*. Jälkimmäinen on selvää pennalismia ja edellinenkin varmasti useimmissa tapauksissa sitä. Taulukko osoittaa selvästi, miten kantahenkilökunnan ensin käyttöön ottama piirre on levinnyt varusmiesesimiehille. Tässä yhteydessä se on samalla muuttunut melkoisesti, sillä sitä oli nyt yleensä harjoitettava enemmän tai vähemmän salaa ja sen vuoksi sisätiloissa. Niinpä huudattamispaikoiksi tulivat kaappien ja muurien päälliset, pöydät ja kattojen tukirakennelmat. Myös huudettavaksi määrätty lauseet kokivat melkoisia muutoksia. Näiden ryhmänjohtajien ja muiden varusmiesesimiesten *huudattamisen* pennalistisuutta osoittaa yksistään se, ettei tapauksissa ollut kovinkaan suurta eroa, olipa *huudattajana* alikersantti tai vanha mies.

Erilaisista *huudattamisen* variaatioista mainittakoon seuraavat esimerkit. Tavanomaista linjaa noudatettiin mm. KSR:ssä Hämeenlinnassa v. 1919 — 20, jossa sulkeisharjoituksen yhteydessä *huudatettiin* kivellä seisten ”olen komppanian suurin hölmö”.¹¹¹ Samoin meneteltiin myös SVK:ssa Helsingissä v. 1924 — 25, mutta *huudattaa* voitiin myös puista ja kallioilta.¹¹² V. 1921 — 22 KSR:ssä, joka oli siirtynyt Kouvolaan *huudatettiin* komppanian edessä mm. ”olen komppanian suurin paska”.¹¹³ Tämä on ainoa tieto, jossa huudattamiseen ei liittynyt juoksemista tai korkealle paikalle kiipeämistä. UR:sta Helsingistä mainitaan v:lta 1925 — 26, että sillä oli käytössä vakituiset *kieuntakivet* ja *kukuntapuu*.¹¹⁴ PSR:ssä Kuopiossa *huudatettiin* kasarmin katolta v. 1926 — 27 tavanomaista lausetta ”minä olen komppanian suurin hoopo”. Poikkeuksellista oli vain, että palotikkaita katolle kiivetäessä oli samalla röhkittävä.¹¹⁵ RT 3:ssa Valamossa *huudatettiin* v. 1921 — 22 käymälän katolla määräkerrat, esim. kymmenen, ”olen patterin suurin hoopo” tai ”olen patterin suurin kusipää”.¹¹⁶ Kun joku epäonnistui käännosten harjoittelussa määrättiin hänet samassa joukko-osastossa Konevitsassa v. 1922 — 23 huutamaan katolle kokonaiseksi tunniksi ”tämä käsi, jossa on luuta, on oikea, ja tämä käsi, jossa on hevosen kakkara, on vasen”.¹¹⁷ Samanlaisessa tilanteessa sodan aikana pioneeriase-lajiin kuuluneessa Miinanraivausosastossa (MiRaivOs) v. 1943 — 44 Kotkassa alokas joutui juoksemaan ympäri harjoituskenttää oikea käsi pystyssä huutaen ”tämä on alokas H:n oikea käsi”.¹¹⁸

V. 1919 — 20 Radiojoukoissa Helsingissä luvatta kaupungilla käynyttä ja kiinni joutumisensa jälkeen vielä esimiestä vastustanutta alokasta rangaistiin *huudattamalla* häntä puhelintolpassa 2-3 minuuttia ”en koskaan mene luvatta kaupunkiin, en koskaan vastusta esimiestä”.¹¹⁹

Edellä luetelluissa tapauksissa kyse oli melko tavanomaisesta *huudattamisesta*. Myös erikoisempia tapauksia on esiintynyt runsaasti. Seuraavissa tapauksissa on kaikissa osatekijöitä, jotka yhdistävät ne muihin *huudattamisiin*. PPP 3:ssa Mikkelissä *huudattaminen* tapahtui v. 1922 — 23 siten, että kun sulkeisharjoituksissa *juoksetettiin* ja *lyötettiin maahan*, saatettiin puun kohdalla komentaa kiipeämään

siihen laulamaan ”Hurjan pojan kotia”.¹²⁰ V. 1923 – 24 Viipurin Rykmentissä (VR) Haminassa alokkaat joutuivat huutamaan joltakin korkealta paikalta mm. seuraavanlaisia lauseita: ”Alokas NN on mahoton mies Suomen armeijaan” tai ”alokas NN:ää ei vituta” tai muuta vastaavaa.¹²¹ Porin Rykmentissä (PR) Turussa saattoi v. 1923 – 24 joutua huutamaan vedessä olevalta kiveltä, jonne oli kahlattava tai sisällä kaapin päältä ”kukko kiekuu”.¹²² Jälkimmäinen piirre oli myöhemmin yleinen varusmiesesimiesten *huudattamisissa*. KTR 1:ssä Hämeenlinnassa saattoi v. 1928 – 39 joutua huutamaan ”olen joukkueen tyhmin mies” kaasunaamari päällä.¹²³ Helsingin Komennuskomppaniassa (HelKK) v. 1923 – 24 *huudattaminen* tapahtui nykyisen lasipalatsin paikalla olevilta raunioilta tiiliskivet käsissä ja niin että kadulla kulkevat ihmiset kuulivat ”minä olen Helsingin suurin hoopo”.¹²⁴ Salmi Rajavartiostossa (SR) v. 1924 – 25 juostiin ympäri harjoituskenttää kivi kainalossa ja huudettiin ”matkalla Porin markkinoille” tai kiivettiin kasarmin sadevesitorniin huutamaan ”minä olen komppanian suurin hoopo”, kertojan mukaan koko joukkue oli joskus puissa kukkumassa.¹²⁵ KTR 2:ssa Viipurissa v. 1935 – 36 määrättiin oppitunnilla osaamaton alokas katon rajassa olevalle orrelle kukkumaan.¹²⁶ Sisällä *huudattamisen* syynä saattoi olla salaamispyrkimys, vaikka huudattaja olikin upseeri. Sodan aikana v. 1944 jalkaväen koulutuskeskuksessa Toijalassa muuan luutnantti määräsi alokkaan minuutiksi käymälän katolle pyllistämään paljaalla takamuksella.¹²⁷

Jos huudatettavaksi joutui samanaikaisesti kaksi tai useampia alokkaita, voitiin huudoista kehittää vuoropuhelu. Mm. SJR:ssä Kiviniemellä (Sakkola) kerrotaan v. 1923 – 24 sulkeisharjoituksissa tapahtuneen tällaista. Kun edellä tapaukset on esitetty yhteyksistään irrallisina, otettakoon tähän näitä harjoituksia koskeva kuvaus kokonaisuudessaan, vaikka kysymys onkin ääritapauksesta siinä mielessä, että näitä initiaatioon liittyviä epävirallisia piirteitä on täällä ollut samoissa harjoituksissa yhtäaikaisesti käytössä tavallista runsaammin.

”Harjoituskenttä oli [kanta-]aliupseerien komennossa. He olivat järjestäneet sinne joka päivä samat miehet esittämään ohjelmaa sillä aikaa kun toiset harjoittelivat. Eräs mies nousi pysyväiskäskyn nojalla kaatuneen puun rungon päälle seisomaan ja hän huuteli: ’järki, miks’ jätit alokas O:n näin nuorena – sotaväkeen!’ Viimeisen sanan hän itse lisäsi. Toinen mies hyppi heitellen polviaan ylös, toista ja toista. — Halkopinon päällä seisoj eräs mies ja huuteli, että hän on komppanian suurin hoopo. ’Kammat [samat sanat] nuorimies’, tuli toisen pinon päältä. ’Selvähän kantti’, huuteli kolmas. Kolme miestä käveli polvet väärinä ympäri kenttää kivääri poikittain käsivarsien päällä toistellen ’ohdakkeista astua on solttupojan tie’. Toiset kolme ryömivät maassa polvien ja kyynärpäiden varassa, kivääri poikittain niskan päällä käsin pidellen, suuntana talli. Vesilammikoita ei saanut kiertää, ne piti ryömien ylittää.

Näin jatkui viikosta viikkoon. Sitten tuli kentälle upseeri, luutnantti. ’Mitä varten nuo miehet tuolla ovat?’ hän kysyi. Eivät osanneet aliupseerit selittää, miksi ne olivat. ’Ottakaa kaikki miehet riviin, ei tänne ole tultu pelleilemään, vaan harjoittelemaan!’ Pelleily loppui.”¹²⁸

Koska tämä tutkimus ei ole kvantitatiivinen eikä tilastollinen, se ei voi antaa vastausta kysymykseen, kuinka yleisiä edellä esitetyn kaltaiset tapaukset Suomen armeijassa ovat olleet. Tuskinpa oikeaa vastausta koskaan saadaankaan. Edellä esitetyn perusteella voidaan sen sijaan katsoa näytetyksi toteen ainakin se, että tällaista *simputusta* todella on tapahtunut ainakin siinä määrin, että tietynlaisia joukko-osas-

toista ja aselajeista toiseen siirtyneitä piirteitä ja tapaelementtejä on syntynyt. *Huudattaminen* on yksi tällainen. Aivan epäilemättä silti on aina ollut lukuisia joukko-osastoja, missä vastaavaa ei ole esiintynyt.

Tavallisen kansalaisen näkökulmasta katsottuna edellä kuvatun kaltaiset tapaukset tuntuvat mielettömiltä suhtautuipa hän maanpuolustukseen sinänsä miten hyvänsä. Hyvällä syyllä voidaan kysyä, kuinka tällainen on mahdollista tai kuinka tällaista on voinut tapahtua. Näihin kysymyksiin voidaan vastata kahdestakin eri näkökulmasta.

Muistellessaan omia varusmiesaikojaan eversti Wolf H. Halsti on kertonut vastaavanlaisista omakohtaisista kokemuksistaan SVK:ssa Helsingissä ja pohtinut myös näiden ilmiöiden syitä. Halstin mukaan hänen alokasaikanaan v. 1924 elettiin armeijassa vuoden 1918 sodan viimeisiä jälkimaininkeja, ja sodan aikana arvonsa saaneiden jälkijoukko oli vielä riveissä, eikä uusien kouluttaminen vielä ollut kunnolla alkanut. Kunnollista kouluttaja-ainesta ei myöskään ollut helppoa saada huonosti palkattuihin toimiin. Päteviäkin kouluttajia tosin oli, mutta valitettavan vähän. Muistelmissaan Halsti myös kysyy itseltään, miksi hän, eversti evp., on ryhtynyt kaivelemaan näitä ikäviä asioita, ja vastaa:

”Asia on vain niin, että olen halunnut osoittaa mihin absoluuttinen ja kontrolloimaton valta johtaa — ei vain sotaväessä vaan ylipäänsä kaikkialla — mitkä ainekset nousevat pinnalle ja miten he valtaansa käyttävät. En koskaan ole ihmetellyt esimerkiksi Hitlerin keskitysleirien tapahtumia enkä Stalinin ajan Venäjän riehuntaa —. Ne ovat absoluuttisen ja kontrolloimattoman vallan luonnollisia ja myös väistämättömiä seurauksia aivan samalla tavalla kuin aikani kaartilaiskausi.”¹²⁹

Se, mitä Halsti sanoo kouluttaja-aineksesta ja sen kontrolloimattomasta absoluuttisesta vallasta, pitää varmasti paikkansa. Tunnettua on myös tuon ajan armeijan henkilökuntapula,¹³⁰ joka selittää, miksi kantahenkilökunnan ylemmät edustajat eivät pystyneet kontrolloimaan alempien toimintaa. Tämä ei kuitenkaan vielä selitä lähestulkoonkaan kaikkea. Se kyllä antaa selityksen siihen, miksi kyseiset piirteet pysyivät käytössä ja miksi ne jopa levisivät, mutta ei miksi ne alunperin oli otettu käyttöön ja miksi ne olivat sellaisia kuin olivat. Myös näihin kysymyksiin on löydettävä jokin mielekäs vastaus, sillä sattumasta tuskin voi olla kysymys.

Edellä esitetyissä tapauksissa kyseiset epäviralliset piirteet ovat olleet omaperäisiä muunnoksia sulkeisjärjestyksen harjoittelussa käytettävistä komennoista ja suorituksista. Vaikka niitä ei aina suinkaan käytetty pelkästään sulkeisharjoituksissa, ne kuitenkin olivat sieltä lähtöisin. Samahan pätee virallisiin ja luvallisiin sulkeisjärjestyksen komentoihin ja suorituksiin. Esimerkiksi tahtimarssia, käännöksiä, asentoa, lepoa, kivääriotteita ja poistuttamista on aina käytetty lukuisissa muissakin tilanteissa kuin niiden harjoituksissa. Juuri tällaisia muita tilanteita vartenhan niitä on harjoiteltu. Mutta, kuten edellä varusmiesoppaan sanoin on todettu, näitä on harjoiteltu myös tarkasti määritellyistä psykologisista syistä. Niiden avulla on pyritty opettamaan alokkaalle sotilaan roolia. On syytä pohtia, olisiko kyseisten epävirallisten sulkeisjärjestyksen komentojen taustalta löydettävissä samanlaisia psykologisia syitä.

Ainoa seikka, jonka perusteella mainitut sulkeisjärjestyksen viralliset ja epäviralliset komennot ja suoritukset näyttävät eroavan toisistaan on se, että jälkimmäiset pyrkivät halventamaan alokasta, tekemään hänestä muiden edessä naurunalaisen

tai murtamaan hänen itsetuntonsa, edelliset sen sijaan eivät. Ainakin hyvin itsetuntoinen alokas saattaa pystyä "säilyttämään kasvonsa" vaikka häntä rivin edessä muiden katsellessa *juoksetetaan, lyötetään maahan ja ryömitetään*. Näillä keinoin kouluttaja saattaa kyllä murtaa uhrinsa fyysisesti mutta ei välttämättä psyykkisesti. Fyysistäkin vaikutusta alokas saattaa pystyä lieventämään hidastelemalla; näin häntä ei ainakaan rangaista käskyn täyttämättä jättämisestä. Sen sijaan alokkaan on huomattavasti vaikeampaa säilyttää itsensä ja toveriensa kunnioitus kukkuessaan puussa tai huudellessaan olevansa hölmö. Tällöin hän käskyä noudattaessaan jouuu joka tapauksessa kuuluttamaan hölmöyttään tekipä hän sen hidastellen tai ei. Fyysinen ja psyykinen vaikutus voidaan vielä yhdistää juoksuuttamalla ja huudattamalla samanaikaisesti: voimien vähetessä myös psyykinen vastustuskyky heikkenee.

Jos tällaisilla epävirallisilla sulkeisjärjestyksen komennoilla todella on ollut tämän kaltaiset lähtökohtansa ja psykologiset alkusyynsä, voidaan myös kysyä, miksi Suomen armeijan alkuvuosina on katsottu tarpeelliseksi murtaa varusmiehen psyykinen minä. Itsenäisyytemme alkuvuosien armeijan olosuhteiden osalta on jo aikaisemmin tuotu esiin toisaalta ankara henkilöstöpula ja toisaalta varusmiesaineksen joukossa tavanomaista runsaampana esiintynyt asevelvollisuutta vieroksuva ja vastustava asenne.¹³¹ Unohtaa ei myöskään sovi, että näinä alkuvuosina kantanäkökulman edustajien suuri enemmistö oli osallistunut vapaussotaan valkoisella puolella ja näki siksi varusmiehissä itseensä kohdistuvaa vastustusta tai vihamielisyyttä normaalia herkemmin sekä syystä että syyttä. Vaikka tämänkaltaiset epäkohdat ja ennakkoluulot olisi pystytty korjaamaan kuinka nopeasti tahansa, ne aluksi kuitenkin olivat olemassa, eikä muuta ole välttämättä tarvittukaan. Näissä olosuhteissa jostakusta kouluttajasta on saattanut tuntua, etteivät sotilaan rooliin opettamiseen riitä esimerkiksi sulkeisjärjestyksen harjoittelussa asiaan kuuluvat viralliset ja luvalliset käskyt ja komennot.¹³²

Asia voidaan selittää toisinkin, eikä tämä selitys ole ristiriidassa edellä esitetyn kanssa. Tämä selitys lähtee liikkeelle totaalisten laitosten luonteenomaisten piirteiden pohjalta. Erving Goffman mainitsee edellä esitettyjen *sisäänkirjoitusmenojen* lisäksi toisenkin keinon, *kuuliaisuuskokeen* (obedience test), jonka avulla laitoksen henkilökunta pyrkii osoittamaan uudelle asukille hänen paikkansa laitoksen sosiaalisessa järjestelmässä.

"Tilanne, jossa henkilökunnan jäsenet ensi kertaa selvittävät asukille, että hän on velvollinen tunnustamaan henkilökunnan ylemmyyden, voidaan suunnitella haasteeksi joka saa asukin säikähtämään tai vaikenemaan loppuiäkseen. Siten nämä sosialisointien ensi hetket voivat käsittää 'kuuliaisuuskokeen', jopa *tahdonmurtamiskamppailun* (will-breaking contest): asukki joka osoittaa uhmaa saa välittömän ja tuntevan rangaistuksen, jota lisätään kunnes hän avoimesti 'huutaa äitiä' ja nöyryyttää itsensä."¹³³

Tämä Goffmanin esittämä totaalisen laitoksen piirre ei sellaisenaan vastaa edellä esitettyjä armeijan epävirallisia piirteitä. Goffman on esittänyt tämän *kuuliaisuuskokeen* tapahtuvaksi nimenomaan uuden asukin ja henkilökunnan edustajan tai edustajien ensi kertaa kohdatessa. Etupäässä mielisairaaloihin kenttätöissään tutustunut ja niihin syvimmin perehtynyt Goffman on ajatellut ensisijaisesti sellaisia laitoksia, joihin uusi asukki saapuu yksin ja joissa henkilökunta on häntä vastaanottamassa, "sisäänkirjoittamassa" ja perehdyttämässä talon tapoihin ennen kuin hänet lasketaan muiden ennestään laitoksessa olevien asukkien joukkoon.

Tilanne on kuitenkin armeijassa toinen kuin tämän tyyppisissä totaalisissa laitoksissa. Ensi kertaa alokkaille esittäytyvä komppanianpäällikkö tai muu henkilökunnan edustaja voi kyllä esittelypuheessaan vihjailla odotettavissa olevasta ja näin hän usein tekeekin, mutta varsinaiset ”kokeet” on jätettävä myöhempään ajankohtaan. Armeijan kyseisistä tavoista puhuttaessa termi *tahdonmurtamiskamppailu* tuntuu soveliaammalta kuin *kuuliaisuuskokeet*. Kamppailu viittaa tässä paremmin kyseisten piirteiden pitempään keston. Kun uusia asukkeja on paljon, kouluttajia vähän ja rooliin liittyvää uutta opittavaa paljon, vaaditaan aikaa. Muilta osin piirteet kyllä vastaavat Goffmanin esittämiä periaatteita, jos ajatellaan vain niiden alkuperäistä hypoteettista lähtökohtatilannetta. Myöhemmin ja armeijan jokapäiväisessä käytännössä tällaiset piirteet tietysti on nähtävä, kuten Halstikin on ne nähnyt, absoluuttisen ja kontrolloimattoman vallan ja epäpätevien tai sadististen kouluttajien ylläpitämiksi tapaelementeiksi vailla mitään taustalla vaikuttavia psykologis-pedagogisia syitä.

Voidaan vielä kysyä, onko tällaisesta *tahdonmurtamiskamppailusta* sotilaallisen koulutuksen kannalta ollut haittaa vai hyötyä. Tämä asia kuuluu sotilaspedagogian alaan. Sen perusteella, mitä edellä on todettu sotilaan roolista, omalla tahdolla näyttää ainakin teoriassa olevan siinä pelkkää haittaa. Toisaalta voidaan myös kysyä, onko tällaisesta koulutuksesta aiheutunut liiallisia psyykkisiä tai fyysisiä kenties pysyviäkin vaurioita armeijassa palvelulle varusmiehille. Jos tilanne armeijassamme on itsenäisyysiemme alussa ollut kaavailun kaltainen, on näitä piirteitä käyttöön ottaneiden kouluttajien toiminta ollut kuitenkin ymmärrettävää. Vastustelevistakin miehistä koulutettiin vaikeissa oloissa ja vaikeassa tilanteessa sotilaita sotilaan rooliin. Todettakoon, että myös Halsti tunnustaa saamansa monin tavoin puutteellisenkin koulutuksen suuren merkityksen, joka sitten paljastui vasta sodan aikana.¹³⁴

Vaikka kantahenkilökunnan epäviralliset koulutustavat ymmärrettäisiinkin lähtökohdiltaan, niillä oli myös omat valitettavat kerrannaisvaikutuksensa. Taulukkoon 2 on merkitty myös varusmiesesimiesten suorittama *huudattaminen*, ja siitä näkyy tämän yleistyneen vasta sen jälkeen, kun kantahenkilökunnan *huudattaminen* jo oli lakannut. Tässäkin oli kysymys absoluuttisen ja kontrolloimattoman vallankäytön seurauksista. Varusmiesesimiehillä oli kantahenkilökuntaa huomattavasti paremmat mahdollisuudet tähän vallankäyttöön, jopa vastoin nimenomaisia kieltojakin, sillä he asuivat alaistensa kanssa samoissa kasarmeissa ympäri vuorokauden. Vaikka valvontaa olisi ollutkin, jäi aina kuitenkin riittävästi sellaista aikaa, jolloin valvojan silmä vältti.

Juuri tällaiseen kantahenkilökunnalta ainakin näennäisesti salassa suoritettusta *huudattamisesta* nämä tiedot pääasiassa kertovatkin, sillä *huudattamiset* tapahtuivat enimmäkseen sisätiloissa ja iltaisin ja öisin, jolloin valvontaa ei käytännössä ollut. Toisaalta nämä ajat olivat muutoinkin soveliaimmat tällaiselle toiminnalle, sillä päivisin oli muita palvelustehtäviä ja iltaisin taas lomapäiviä lukuunottamatta vapaa-aikaa ja pulaa muista harrastusmahdollisuuksista. Muutoksista huolimatta kysymys oli selvästi kantahenkilökunnalta opituista piirteistä ja tapaelementeistä. Eräät edellä esitetyistä tapauksista osoittavat, että myös kantahenkilökunnan edustajat huudattivat joskus sisällä, ja muutenkin niistä löytyy paljon yhteisiä piirteitä. Ilmeisesti varusmiesesimiehet puolestaan osasivat myös ulkona huudattamisen taidon, vaikkakin ilmituloriskin vuoksi harjoittivat sitä vähemmän.

Kantahenkilökunnan *huudattamisesta* esimerkkejä esitettäessä ne edellä jaettiin tavanomaisempiin ja erikoisempiin. Sama jako voidaan tehdä varusmiesesimiesten *huudattamisien* suhteen. Eroa on kuitenkin siinä, että kantahenkilökunnalla tavanomaisen kaltaiset tapaukset näyttävät varusmiesesimiehillä olevan harvinaisempia ja erikoisemmat yleisempiä. Toisin sanoen ryhmänjohtajat ja upseerikokelaat improvisoivat, keksivät muunnelmia ja käyttivät omaa mielikuvitustaan enemmän kuin kantahenkilökunnan edustajat. Tämä johtui ilmeisesti siitä, että varusmiesesimiehillä oli huudattamisessa vähemmän sotilaspedagogisia ja enemmän pennalistisia tarkoituspäriä kuin kantahenkilökunnalla. Tästä syystä edelliset verrattain harvoin tyytyivät soveltamaan sellaisenaan jälkimmäisten aiemmin noudattamia yleisempiä ”tavanomaisia” huudattamismuotoja.

Varusmiesesimiesten suorittama *huudattaminen* ja muutkin vastaavat kantahenkilökunnalta opitut tai lainatut pennalistiset piirteet, tapaelementit tai tavat liittyvät varusmiesryhmän sisäiseen, initiaatioon johtamattomaan pennalismiin. Näin ollen näitä tapauksia ei lainkaan kuuluisi käsitellä vielä tässä kohden. Todellakin, kysymys on kahdesta aivan eri ilmiöstä; kantahenkilökunnan jäsenet initioivat alokkaat *sota-ajan virallisessa organisaatiossa* sotilaan rooliin, kun taas varusmiesesimiehet toimivat ensisijaisesti *rauhan ajan virallisen organisaation* puitteissa eikä heidän pennalismsinsa johtanut initiaatioon. Kun kysymys on kuitenkin ulkonaisilta muodoiltaan samanlaisista, joskin sisällöltään erilaisista, ilmiöistä, lienee käytännöllisintä käsitellä ne kuitenkin yhdessä, onhan jälkimmäisessäkin joka tapauksessa kyse edellisen seurausilmiöstä.

Seuraavat esimerkit edustavat tätä harvinaisempaa ”tavanomaista” *huudattamista*. V. 1921—22 eräs korpraali *huudatti* TR:ssä Lahdessa alokasta omenapuusta ”minä olen komppanian suurin aasi”. Asia tuli tietoon ja korpraali sai nuhteet.¹³⁵ V. 1935—36 joukko korpraaleja käski alokkaita vuoron perään peltiunin päälle kukkumaan PPP 1:ssä Terijoella.¹³⁶ Samana vuonna PR:ssä Turussa ryhmänjohtajat määräsivät alokkaat jakkaralle huutamaan olevansa ”hoopoja”.¹³⁷ V. 1937—38 Helsingissä kaksikielisen UR:n ruotsinkielisellä puolella korpraaleilla ja alikersanteilla oli tapana määrätä alokkaita yöllä sängyllä seisten huutamaan ”jag är förbindelsekompaniets största idiot” ja muuta vastaavaa.¹³⁸ V. 1940—41 Rannikkotyöstön koulutuskeskuksessa Turussa ryhmänjohtaja, jonka mielestä eräs alokas oli laskostanut illalla vaatteensa huonosti jakkaralle *pinkkaan*, määräsi kyseisen alokkaan huutamaan kaapin päältä ”alokas Lehti ei osaa tehdä pinkkaa, bää, bää”.¹³⁹ V. 1928—29 KLP:ssä Riihimäellä oli eräs alokas, joka ei saanut milloinkaan ilmettään vakavaksi, mistä johtuen korpraali määräsi hänet kaapin päältä huutamaan ”minä olen komppanian suurin hoop”.¹⁴⁰ V. 1937—38 HRR:ssä tai URR:ssä Lappeenrannassa alikersantit valitsivat usein uhrikseen kaikkia muita yksinkertaisemman alokkaan ja määräsivät hänet esimerkiksi juoksemaan tallin ympäri viisi sormeaa pystyssä huutaen: ”minä olen maailman hoopoin mies”.¹⁴¹ V. 1936—37 HuoltoP:ssä Viipurissa ryhmänjohtajat määräsivät useita alokkaita yhtä aikaa jakkarolle seisomaan tuvassa ja *huudattivat* kuorossa ”olen komppanian suurin aasi”.¹⁴²

Erikoisempia ja yksilöllisempiä huudattamistapauksia, joita siis esiintyi edellisiä enemmän, edustavat seuraavat esimerkit. V. 1922—23 VR:ssä Haminassa alokas saattoi ryhmänjohtajan käskystä joutua puoleksi tunniksi kaapin päälle huutamaan ”täällä seisoo komppanian mätämuna” tai ”täällä on yks’ puupää”.¹⁴³ V. 1937—38 TR:ssä Lahdessa kun alikersanttien ”satanen meni rikki” eli kun heidän kotiuttamiseensa oli enää 99 päivää, joutui alokas kukkumaan nämä jäljellä olevat herätykset

kaapin päältä.¹⁴⁴ V. 1937—38 VP:ssä Viipurissa ryhmänjohtajat, *santsarit*, käskivät alokkaan joskus istumaan kaapin päälle ja laulamaan sanomalehden takasivua. Tämä saattoi kestää tuntikausia.¹⁴⁵ Sodan aikana v. 1943 jalkaväen koulutuskeskuksessa Hyrylässä (Tuusula) alokkaat myös joutuivat laulamaan vanhoja sanomalehtiä ryhmänjohtajille eri virsien sävelillä.¹⁴⁶

Jos URR:ssä Lappeenrannassa alokas ei ryhmänjohtajien mielestä v. 1932—33 *jynssännyt* hevosta tarpeeksi hyvin, pantiin vanha meijerikannun suuosa kaulaan ja piti juosta tallin ympäri huutaen ”hyvä olen torvea soittamaan vaan huono hevosia jynssäämään”.¹⁴⁷ Sodan aikana v. 1943—44 pioneeriaselajin piiriin kuuluneessa MiRaiVos:ssa Kotkassa esiintyi seuraavanlainen ”aliupseerituvan käkikello”: kahden päällekkäin asetetun kaapin alakaapissa istui alokas huojuen ja hokien ”tik-tak-tik-tak . . .” ja pienempi mies istui kukkuen yläkaapissa.¹⁴⁸ Laivastoon kuuluvassa RannL:ssa Helsingissä v. 1925 eräs alokas kysyi ensimmäisenä palveluspäivänä ylimatruusilta, voisiko hän päästä kahville kamppiiniin (!). Tästä riemastuneena ylimatruusi määräsi alokkaan kulkemaan 80 m:n käytävää edestakaisin hokien ”pääsenko kahville kamppiiniin”. Alokas pääsikin lopulta kanttiinini, mutta joutui tarjoamaan kahvit myös ylimatruusille.¹⁴⁹

Kaikki edellä kerrotut tapaukset olivat vielä suhteellisen viattomia verrattuna eräisiin, tosin huomattavasti harvinaisempiin, joissa huudattajat todella ovat päättäneet mielikuvituksensa estoitta liikkeelle. JRT:ssä Hämeenlinnassa v. 1925—26 eräs alikersantti laulatti alokkailla Vaasan marssia päät ulkokäymälän pyöreissä rei’issä. Voidaan tietysti kysyä, onko tässä ollenkaan kysymys *huudattamisesta*. Kuten edellä on nähty *huudattamista* on harjoitettu myös kuorossa ja jonkun lauseen huutamista on toisissa yhteyksissä korvannut laulaminen. Alikersantin omaperäinen keksintö oli siten vain käymälän reikien käyttö kaapin päällyksen, jakkaran tms. tilalla. Myös vuoropuhelun muotoista huudattamista on esitetty sisätiloissa ryhmänjohtajien käskystä. V. 1924—25 HRR:ssä Lappeenrannassa muuan sadismistaan tunnettu korpraali komensi korvapuusteja jaellen kaksi alokasta kaappien päälle housut kintuissa heiluttelemaan sukupuolielintään. Käytiin seuraavaa vuoropuhelua: ”Husaari Pötjösellä on tämän eskadroonan mahtavin kyrpä”, ”kamat se kiskoo, kyllä se tämäkin leku karvaisia kuoppia kutkuttelee”. Mainittakoon, että asia tuli päällystön tietoon ja korpraali menetti sotilasarvonsa.¹⁵¹

Viimeksi mainitussa tapauksessa alkoholilla ei ilmeisesti ollut osuutta tapahtuneeseen, mutta etenkin kieltolain ja salakuljetusspriin aikoina sekään ei olisi ollut harvinaista. Sen sijaan näin raaka ja sadistinen pennalismi varusmiesesimiehen harjoittamana on tunnettujen tapausten valossa huomattavasti harvinaisempaa kuin vanhemman saapumiserän miesten harjoittamana. Esimiesasema on siten ilmeisesti vaikuttanut tässä mielessä hillitsevästi pennalismsin harjoittamiseen.

Kun tarkastellaan edellä mainittua *huudattamisesta* tehtyä taulukkoa, kiinnittyy huomio jalkaväen ja kenttä- ja rannikkotykistön osalta suhteellisen suureen valkoiseen alueeseen, joka jää kantahenkilökunnan ja varusmiesesimiesten *huudattamisen* runsaimman esiintymisen aikojen väliin. Jos tätä verrataan vastaajaluetteloon, huomataan, että kyseisiltä vuosilta, jalkaväessä 1928—33, kenttätykistössä 1926—29 ja rannikkotykistössä 1923—38, on kyllä vastauksia mutta ei tietoja *huudattamisesta*. Kaikesta päätellen *huudattaminen* näinä väli vuosina on ollut harvinaista ellei kokonaan poissa käytöstä. Kuinka on mahdollista, että se taas muutaman vuoden kuluksena on voinut tulla varusmiesesimiehillä melko runsaaseenkin käyttöön? Yksi mahdollisuus on, että *huudattaminen* olisi kielletty ja siten kiellon ja joksikin aikaa

myös tehostetun valvonnan takia jäänyt pois kantahenkilökunnan käytöstä mutta ei silti unohtunut. Jutut saattavat kiertää varuskunnissa varusmiespolvelta toiselle vuosikautia. Myös kantahenkilökunnan mahdollinen osuus on aina otettava huomioon. Välttämättä ei ole tarvittu muuta kuin, että joku upseeri tai kanta-aliupseeri on 1930-luvun alussa kertonut alaisilleen ryhmänjohtajille, kuinka heitä vajaa vuosikymmenen aikaisemmin varusmiehinä *huudatettiin*. Näin jo unohtunutkin piirre tai tapa on saattanut kokea renessanssin.

Esimerkkejä varusmiesesimiestenkin *huudattamisesta* esitettäessä on tapaukset jouduttu irrottamaan yhteyksistään. Tällaista *huudattamista* saattoikin usein esiintyä irrallisena, mutta yhtä usein se liitettiin muuhun pennalismiin. Seuraavassa v:lta 1936 Kauhavan Ilmasotakoulusta (IlmaSK) kertovassa kuvauksessa huudattaminen on yhdistetty suhteellisen yleiseen ja lähes yksinomaan varusmiesesimiesten käyttämään pennalistiseen tapaan, josta on käytetty nimityksiä *Saimaan aallot*, *aallokko kutsuu* ja sotien jälkeen myös *Äänisen aallot*.

”Kämpissä iltasella alokasaikana oli aivan tavallista simputus, jota harrastivat edellisen ikäluokan alikessut ja korpit, näitä kerääntyi iltasella tavallisesti johonkin kämppään jossa sitten alkoi alokkaille siihen aikaan muodissa ollut ’Aallokko, aallokko kutsuu’. Osa alokkaista lauloi ja osa konttasi siten, että mentiin alapetin yli ja seuraavan alitse melko vilkkaassa tahdissa, ja jos joku yritti tästä leikistä pinnata, oli hänen noustava kaapin päälle ja sieltä huudettava: ’Olen komppanian hoopoin mies!’ Tästä leikistä säästyi sillä tavalla, että tarjosi jollekin vanhalle masille kahvit kantiinissa, he kun etukäteen vihjasivat, että sellainen tilaisuus tulee taas olemaan iltasella kämpässä.”¹⁵²

Niin omalaatuinen piirre kuin *huudattaminen* olikin, se kuitenkin oli lähtöisin sotilaallisesta alkeisopetuksesta, sulkeisjärjestyksen harjoittelemisesta. Tämä merkitsi (sota-ajan virallisessa organisaatiossa) sotilaan rooliin opettamista sen pelkistetyimmässä muodossa, mutta samalla (rauhan ajan virallisessa organisaatiossa) totaalisen laitoksen asukin rooliin sopeuttamista. Varusmiehen alokasaikaan kuului kuitenkin myös paljon sellaista puhdasta totaalisen laitoksen asukin rooliin sopeuttamista, jolle ei ole löydettävissä suoranaista lähtökohtaa sotilaallisen koulutuksen piiristä, mutta sen sijaan kyllä vastineita muista totaalisista laitoksista. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että uuteen rooliin sopeuttamista tapahtui laitoksen totaalisuudesta johtuen ympäri vuorokauden, ei vain palvelusaikana ja harjoituskentällä tai teoreettisella oppitunnilla vaan myös palvelusajan ulkopuolella iltaisin ja jopa öisin kasarmissa, sen tuvissa ja käytävillä. Näissä tilanteissa ero muihin totaaliin laitoksiin ei periaatteessa ole merkittävä. Tällaiseen käyttöönhan tosin *huudattaminenkin* vähitellen siirtyi: palvelusajan harjoituskentältä ja kantahenkilökunnan käytöstä palvelusajan ulkopuolelle ja varusmiesesimiesten käyttöön.

Tässä etupäässä palvelusajan ulkopuolella tapahtuvassa rooliin sopeuttamisessa on pyrkimyksenä *sotilaalliseen kuriin* ja armeijan *sotilaalliseen järjestykseen* perehdyttäminen. Tämä sotilaallinen järjestys tarkoittaa mm. vuoteiden lakanaojennuksia, kaappeihin tai jakkaruille laskostettujen vaatteiden kulmikkaita ja yhdenmukaisen täsmällisiä *pinkkoja*, kiväärinpiippujen *jynssäystä* ja jalkineiden kiilloitusta peilikirkkaiksi, lomien sekunnintarkkoja päättymisaikoja ja myöhästyneiden rankaisemista ankarasti sekä kasarmien käytävien, tupien, pesuhuoneiden ja käymälöiden siivousta niin että kaikki mahdollinen kiiksi eikä pölyhiukkastakaan löytynyt mistään. Tällaista tyyliä sanotaan usein *preussilaisuudeksi* ja jääkäreitä on syytetty sen

tuomisesta meille, mutta kyseessä on itse asiassa kansainvälinen sotilaspedagoginen oppisuunta, joka Suomessa on ollut tunnettu ainakin jo 1830-luvulta lähtien.¹⁵³

Mutta tämä ilmiö ei rajoitu vain armeijoihin, vaan on yksi useille muillekin totaalisille laitoksille tyypillinen ominaisuus. Tämä ei tietenkään sulje pois sitä mahdollisuutta, että kyseinen tyyli enimmäkseen osaltaan saattaa olla lähtöisin sotilaallisista laitoksista ja ehkä Preussistakin. Kun Goffmanin mukaan totaalisissa laitoksissa suuria henkilöryhmiä johdetaan byrokraattisesti, on asukkeille laadittava aikataulu koko päiväksi, mikä merkitsee sitä, että kaikki heidän olennaiset tarpeensa täytyy ottaa suunnitelmassa lukuun. Joissakin laitoksissa tämä on toteutettu niin, että asukin kaikki aika on asetettu henkilökunnan käyttöön. Tällöin henkilökunnan sosiaalinen kontrolli ja sanktioiva vaikutus etenkin laitoksessaolon alkuaikoina tunkeutuu yksityiskohtaisesti ja ahtaasti kaikkeen toimintaan ympäri vuorokauden. Silloin, kun laitoksessa noudatettaviin sääntöihin kytkeytyy se velvollisuus, että asukiryhmien on yhtäaikaisesti suoritettava sääntöjen määrittelemä toiminta, voidaan puhua *laitosmaisesta kurista* (regimentation).¹⁵⁴ Kun on kyse armeijasta, ei aina ole helppoa tehdä eroa sotilaallisen ja laitosmaisen kurin ilmenemismuotojen välillä, sillä näiden käsitteiden tarkoittamat asiat ovat osin päällekkäisiä. Epäselvyyttä on omiaan lisäämään se, että monet *laitosmaiseen kuriin* kuuluvat piirteet lienevät alunperin lähtöisin juuri sotilaallisista laitoksista ja siten *sotilaallisen kurin* piiristä.

Laitosmaisen kurin soveltamisesta Goffman mainitsee esimerkkejä armeijan lisäksi nuorisovankilasta, aikuisvankilasta, keskitysleiriltä ja nunnaluostarista. Näissä esimerkeissä mm. herätys, aamutoimet, vaatteiden laskostaminen, vuoteiden sijaaminen, pukeutuminen ja riviin järjestäytyminen suoritetaan kollektiivisesti ja henkilökunnan valvonnassa. Samoin valvotaan yksityiskohtaisten pukeutumisen-, käyttäytymisen- ja tervehtimismääräysten noudattamista ja määräyksistä poikkeavia rangaistaan heti.¹⁵⁵ Ei-sotilaallisia laitoksia koskevissa esimerkeissä mainittu käytäntö ei periaatteessa eroa paljontaan armeijassa noudatettavasta.

Tähän *sotilaalliseen kuriin ja järjestykseen* ja *laitosmaiseen kuriin* opettaminen voi tapahtua vain sanktioiden avulla. Kun tässä kurissa on kysymys lukemattomista käyttäytymisen yksityiskohdista, ei henkilökunnan tehtävä ole helppo, mutta sillä on oma tapansa toteuttaa valvonta. Goffman puhuu tässä yhteydessä *kaksiluokkaisesta hierarkiajärjestelmästä* (echelon authority), joka tarkoittaa sitä, että kenellä hyvänsä henkilökunnan jäsenellä on tietyt oikeudet ojentaa ketä hyvänsä asukiryhmän jäsentä, jolloin sanktion todennäköisyys kasvaa huomattavasti. Koska kuitenkin uudelle asukille laitoksen säännöt ovat outoja ja epämääräisiä mutta tiukasti valvottuja, on seurauksena, että uudet asukit elävät kroonisen pelon vallassa: he pelkäävät rikkovansa sääntöjä ja he pelkäävät sääntöjen rikkomisen seurauksia.¹⁵⁶ Tätä tehostaa nimenomaan armeijassa se, että henkilökunnan apuna ja edustajana tietyissä tilanteissa ovat useimmiten varusmiesesimiehet. Näin asukit ovat ympäri-vuorokautisen kontrollin ja sanktionuhan alaisina. Tässä mielessä armeijassakin asukkien kaikki aika on välillisesti varattu henkilökunnan käyttöön. Se, että varusmiesesimiehet saattavat ylittää henkilökunnan heille delegoimat valtuutensa, ei asukkien kannalta muuta tilannetta.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa, etteivät säännöt suinkaan tarkoita *sotaväen rikoslaisissa* ja *sotaväen järjestyssäännöissä* kirjallisessa muodossa esiintyviä määräyksiä eivätkä sanktiot näissä mainittuja virallisia rangaistuksia. Vaikka viimeksi mainituissa skaala onkin hyvin laaja ankarimmista lievempiin rangaistuksiin, ja

voisi luulla, että jokaiseen rikkomukseen löytyy sopiva rangaistus, ei asia kuitenkaan ole näin. Tässä *sotilaallisessa järjestyksessä* on usein kyse niin hienonhienoista detaljeista, että kaikkia normeja ei ole milloinkaan pystytty kirjaamaan, ja joukko-osastokohtaisia ja jopa perusyksikkökohtaisia eroja on olemassa. Niinpä varmin ja nopein tapa opettaa nämä kaikki hienonhienot detaljit ei suinkaan ole se, että ensin opetettaisiin kaikki säännöt ja sitten rangaistaisiin niiden rikkomisista. Paljon nopeampaa ja tehokkaampaa on siirtyä heti rangaistuksiin eli opettaa rangaistuksien avulla. Tähän eivät sovellu viralliset rangaistukset, jotka sitäpaitsi koskevat vain virallisia normeja, sillä ne edellyttäisivät todella tapahtunutta ja toteen näytettyä rikettä ja niiden mielivaltainen soveltaminen veisi pohjan pois laitoksen viralliselta oikeuskäytännöltä.

Opettaminen rangaistuksen avulla tapahtuu siten, että jos alokkaan vuode on huonosti sijattu, se revitään auki, jos kaappi ei ole oikein järjestetty, sen sisältö kaadetaan ulos, jos *vaatepinkat* jakkaroilla eivät ole kelvollisia, ne kaadetaan lattialle, jos kivääri ei ole tyydyttävästi puhdistettu, se *jynssäytetään* uudelleen ja seuraava tarkastus määrätään pidettäväksi vasta pitkän ajan kuluttua, jos asetakin nappi on jäänyt auki, se revitään irti jne.¹⁵⁷ Olennaista on, että sama työ teetetään aina uudelleen ja uudelleen ja siten, että alokas joutuu näkemään huomattavasti enemmän vaivaa kuin varsinaisen vian tai puutteen korjaaminen vaatisi. Toinen yhtä olennainen piirre on, että rangaistaan ikään kuin varmuuden vuoksi. Tärkeintä ei ole, että hyvät suoritukset hyväksytään, vaan se, että huonot hylätään. Jos samalla hylätään jokin kelvollinen suoritus, on tapahtunut paljon pienempi virhe kuin jos vahingossa olisi hyväksytty kelvoton. Sitäpaitsi jos kelvottomia suorituksia ei ole lainkaan, on näiden periaatteiden mukaan opetusmielessä syytä hylätä ainakin jokin kelvollisista, jotta taso pysyisi hyvänä ja alokkaat yrittäisivät parastaan.

Varsin yleisesti on tämántapaisten rangaistusten lisäksi käytetty erilaisia ylimääräisiä marsseja, sulkeisjärjestysharjoituksia sekä yksilöllisinä että kollektiivisina *santseina* ja pukeutumis- ja petillemenoharjoituksia eli *punkka-* ja *rättisulkeisia*.¹⁵⁸ Kollektiivisesti toteutettu *santsi* on virallisessa kielenkäytössä kurinpalautus, mutta usein tässäkin on kysymys varmuuden vuoksi annetusta rangaistuksesta, jonka tarkoituksena on estää kurin löystyminen ja saada alokkaat yrittämään parastaan. Varsin käytännöllinen tällainen *santsirangaistus* on ollut silloin, kun todella on tapahtunut jokin rike, mutta syyllistä ei ollut löytynyt. Seuraava esimerkki kertoo mainitunlaisesta tapauksesta PSR:ssä Mikkelissä v. 1919–20.

”Kerrankin tarkastava upseeri tapasi tupakan natsan tuvan lattialla. Seuraavana yönä kello kolme oli herätys koko komppanialle ja valmistauduimme marssille. Lakana levitettiin lattialle ja siihen asetettiin tupakan natsa, ja komppania lähti laulaen marssiin. Natsa vietiin lakanassa viiden kilometrin päähän ja peitettiin siellä hankeen. Sitten lähdettiin marssille kasarmille. Kasarmissa komppanian päällikkö, jääkärikapteeni Tiirikkala piti puheen. Näitä marsseja öisin jatkuu niin kauan kuin ei löydy tupakan natsoja kasarmin tuvassanne.”¹⁵⁹

Kyseinen rangaistus vastaa juuri edellä esitettyjä periaatteita. Roska hävitettiin huomattavasti vaivalloisemmalla tavalla kuin pelkkä tuvan siistiin kuntoon saattaminen olisi edellyttänyt, eivätkä alokkaat tienneet etukäteen, että roskan löytymisestä lattialta seuraisi tällainen rangaistus. Olisi loogista kuvitella, että mainittu kapteeni Tiirikkala olisi itse keksinyt kyseisen rangaistumuodon noudattaen edellä esitettyjä

yleisiä *opettavan rangaistuksen* periaatteita. Kyseessä oli kuitenkin jalkaväessä eräiseen aikaan käytössä ollut melko yleinen tapa, joka tosin yleistyi vasta kymmenen vuotta myöhemmin ja levisi jonkin verran myös useisiin muihin aselajeihin, kuten liitteenä oleva taulukko 3 osoittaa.

Ei ole täysin hylättävä sitä mahdollisuutta, että mainittu jääkärikapteeni ensimmäisenä olisikin ottanut kyseisen tavan käyttöön. Lainatussa esimerkkitapauksessa se esiintyy tietyllä lailla alkumuodon kaltaisesti puhtaana, aiemmin esitettyjä epävirallisia *opettavan rangaistuksen* periaatteita noudattavana ja vailla siihen myöhemmin liittyneitä parodisia piirteitä. Muutenkaan sillä ei v. 1919–20 voinut vielä olla takanaan pitkää historiaa ainakaan Suomen armeijassa. Tosin Pietarin Nikolajevin ratsuväenkoulussa, jossa monet suomalaiset upseerit olivat saaneet koulutuksensa, oli 1830-luvulta vuosisadan loppuvuosiin saakka ollut vuosittain toistuvana traditiiona oppilaiden keskuudessa yöllä tapahtunut koulun tarkastajan parodinen hautaaminen.¹⁶⁰ Tavoissa on kuitenkin niin suuria eroja, että kyse tässä tapauksessa tuskin on meille sieltä lainautuneesta tavasta huolimatta siitä, että useita muita tuon pietarilaisen koulun oppilaskunnan sisäiseen elämään ja pennalismiini liittyneitä piirteitä tavataan myöhemmin Suomen armeijassa. Nyt puheena oleva tapa, joka tässä tutkimuksessa on nimetty *tulitikun hautajaisiksi*, vaikka kyseessä saattoi yhtä hyvin olla tupakannatsa tai jokin muu pieni roska, sai vasta myöhemmin Nikolajevin ratsuväenkoulun *tarkastajan hautajaisia* muistuttavia parodisia piirteitä. On tietysti myös mahdollista, että kyseiset Pietarista lainatut parodiset elementit olisi liitetty Suomessa *tulitikun hautajaisiin* vasta myöhemmin, koska ne sattumalta sopivat tähän jo ennestään käytössä olleeseen tapaan.

PSR:stä v. 1919–20 kerrottu tapaus viittaa tämän hautajaistavan alkumuotoon myös siinä, että se oli kyseisille varusmiehille ainutkertainen tapahtuma. Kun tapa seuraavan kerran tavataan v. 1929–30 KKR:ssä Viipurissa, se oli jo saanut epävirallisen mutta tavanomaisen rangaistuksen luonteen.

”Tupatarkastus oli tavallisesti pyhänä. Jos löytyi tulitikun pätkä, koko ryhmä joutui kantamaan huovassa tulitikun pätkää. Kentälle kaivettiin syvä kuoppa ja tulitikun pätkä haudattiin siihen. Kun palasi tulitikun pätkää hautaamasta, oli ajettu kaapit tyhjäksi ja petit hajalle.”¹⁶¹

Eroa ensimmäisenä mainittuun tapaukseen oli myös siinä, että hautaus toimitettiin nyt päivällä. Tapa lienee tullut yleisemmin tunnetuksi jo ainakin jonkin verran aikaisemmin, sillä samana vuonna sitä käytettiin jo pennalistisena KTR 2:ssa Viipurissa. Täällä vanhemmat tykkimiehet panivat alokkaat hautaamaan löytyneen tupakannatsan käytävällä olevaan roskakoriin. ”Paareja” kantavia alokkaita seuraamaan määrätty ”saattojoukko” lauloi. Myös täällä hautajaiset toimitettiin päiväsai-kaan.¹⁶²

Jalkaväen piirissä tapa pysyi toistaiseksi kuitenkin vielä kantahenkilökunnan käytössä ja tunnettujen esimerkkien valossa alkuperäisemmässä muodossaan. V. 1931–32 SJR:n aliupseerikoulussa Viipurissa hautajaiset mainitaan myös vain ainutkertaisina. Öisellä tarkastuskierroksella esimies (ilmeisesti päivystävä upseeri) löysi kerran WC:n ”pisuaarista” tupakannatsan ja suoritti koko oppilaskerroksessa hälytyksen kello yksi yöllä. Erikoista oli, että ”paareina” käytetystä huovasta haettiin mittaamalla keskikohta, johon natsa asetettiin. Neljän miehen kantaessa ja muiden seurattessa nelirivissä ”ruumis” käytiin hautaamassa pataljoonan kaatopaikalla.

Koko ajan vallitsi täysi hiljaisuus.¹⁶³ Aliupseerikoulussa noudatettuna tapa tässä yhteydessä ei kuulunut alokasajan initiaatioon paitsi mahdollisesti välillisesti siinä mielessä, että kyseessä oli tulevien alokaskouluttajien koulutus. Kyse oli silti ulkonaisilta muodoiltaan samasta tavasta.

V. 1933—34 TR:ssä Lahdessa tapa oli edelleen säilyttänyt epävirallisen opettavan rangaistuksen luonteensa, ja sitä sovelsivat kantahenkilökunnan edustajat. ”Paareina” käytettiin telttakangasta, joka niihin aikoihin kuului jokaisen sotilaan varusteisiin.¹⁶⁴ Roskaa, tulitikkua tai tupakannatsaa nosti telttakankaalle niin monta miestä kuin siihen sopi kiinni ja se vietiin laulaen pihan roskalaitikkoon. Takaisin tultaessa huudettiin kuorossa ”ei saa heittää roskaa lattialle”.¹⁶⁵

1930-luvun puolivälissä *tulitikun hautajaisille* kävi samoin kuin edellä *huudattamiselle*: se siirtyi kantahenkilökunnalta varusmiesesimiesten käyttöön, ja samalla siihen alettiin liittää entistä selvästi enemmän improvisatorisia ja parodisia elementtejä. Samalla tästä ennen *opettavana rangaistuksena* (sosialisaatioon johtavaan) initiaatioon liittyneestä tavasta tuli ensisijaisesti varusmiesryhmän sisäiseen, initiaatioon johtamattomaan pennalismiin liittyvä tapa.

Viipurissa KKR:ssä, jossa tapa oli esiintynyt kantahenkilökunnan käytössä v. 1929—30, se v. 1935—36 tavataan varusmiesesimiehillä seuraavassa huomattavasti lisäpiirteitä saaneessa muodossa.

”Päivystävä korpraali oli tarkastuksellaan joskus iltahartauden jälkeen ’löytänyt’ (!) tupakannatsan käytävältä. Nyt komennettiin tupapalvelijat sekä koko ryhmä, josta nämä huolimattomat olivat, käytävälle. Telttakangas levitettiin lattialle, natsa nostettiin keskelle kangasta, neljä alusvaatteisillaan edelleen olevaa mutta kypäräpäistä alokasta tarttui kukin kankaan kulmasta ja loput ryhmän miehistä, myös alusvaatteisillaan saattomiehiksi perään. Saattovartiolla, paitsi kypärää, oli lisäksi pistinpäiset kiväärit varusteinaan. Tämä saattue marssi sitten hartaasti laulaen ’joutukaa sielut’ Papulan kentälle kasarmien ikkunoiden alle ja hautasi natsan hiekkaan, vietti paljastetuin päin hetken hiljaisuuden peitetyn kuopan ympärillä ja palasi takaisin.”¹⁶⁶

Tässä esimerkissä näkyy useita uusia piirteitä, jotka on liitetty tapaan sen siirryttyä varusmiesesimiesten käyttöön. Saman kaltaiset muutokset ovat tyypillisiä muissakin kantahenkilökunnalta varusmiehille siirtyneissä tai lainautuneissa piirteissä ja tavoissa. Lainausmerkit löytänyt-sanassa vihjaavat, että kyseinen korpraali olisi itse toimittanut löytämänsä roskan käytävälle, jolloin kysymyksessä ei enää ollut varsinainen tehdyn ja toteen näytetyn laiminlyönnin rankaisu, vaan lähinnä pennalistinen lavastus. Tosin tässä silti voidaan nähdä edellä esitettyjen periaatteiden mukaista ”opetusta rangaistusten avulla”. Uusia parodisia ja Nikolajevin ratsuväenkoulun vastaavien tapojen kaltaisia piirteitä olivat kantajien ja saattojoukon puvut ja varusteet mutta myös harras virrenveisuus ja hetken hiljaisuus ”haudalla” paljastetuin päin. Myös kantahenkilökunnan toimesta suoritetuissa *tulitikun hautajaisissa* kulkue oli eräissä tapauksissa laulanut, mutta kun näissä esimerkeissä puhutaan laulamisesesta ja marssimisesta ilman selventäviä lisäkommentteja, oli kysymys kaikella todennäköisyydellä vain tavanomaisten marssilaulujen laulamisesesta. Sen sijaan myös useissa muissa varusmiesesimiesten *tulitikun hautajaisia* kuvaavissa esimerkeissä on muistettu korostaa, että kysymyksessä oli harras virrenveisuus ja tavan parodisuus on muutenkin tuotu selvästi esiin.

Niinpä v. 1935—36 Valkjärveltä, samana vuonna kuin edellä lainatussa esimer-

kissä, kahdesta PPP 2:sta tai JP 2:sta (joukko-osaston nimi muuttui tällä kaudella) kerrotusta tapauksesta toisessa sanotaan suoraan, että ryhmänjohtajat olivat hiljaisuuden jälkeen tupia kiertäessään ”löytävään” tulitikun, ”joka melko varmasti oli jo asianomaisen kädessä tupaan tullessa”. Tässä kertomuksessa tikku nostettiin lakanalle kahden miehen voimin ja kantajia oli neljä. Saattojoukkona olivat kaikki tuvan miehet parijonossa veisaten hautavirttä ”mä matkamies maan —”. Salaamiin se viittaa, että hautaus suoritettiin kuitenkin vain käytävän päässä olevaan roskakoriin.¹⁶⁷ Samanaikaisessa samaa joukko-osastoa koskevassa toisessa tiedossa puhutaan vain ”tavanomaisista hautajaismenoista”, jotka suoritettiin lantakasalla tallin takana, kantajia oli kuusi kuten usein oikeissakin hautajaisissa.¹⁶⁸ Samalta vuodelta on vielä PPP 1:tä eli JP 1:tä Terijoella koskeva myös hieman ylimalkainen tieto. Sen mukaan tavan toteuttajina oli noin 20-henkinen korpraaliryhmä, johon usein kuului myös joku alikersanteista ja jolla oli tapana kiertää alokastuvissa iltahartauden jälkeen, kun oli jo hiljaisuus. Jos käytävältä sattui löytymään tulitikku, se tiesi ”isoja juhlia”. Hautaus tapahtui kaatopaikalla, tikku vietiin kuuden miehen voimin päiväpeitteen päällä ja tuvan muut miehet olivat ”veisuumiehinä” mukana.¹⁶⁹

Esimerkkinä ryhmänjohtajien mahdollisuuksista ja kyvystä dramatisoida tilanne ja liittää siihen elementtejä tai piirteitä, muista tavoista tai yhteyksistä on seuraava kuvaus tulitikun hautajaisista TR:stä Lahdesta v. 1937—38.

”Alokastuvan puolella vallitsi syvä hiljaisuus, oli ilta, nukuimme. Yhtäkkiä kuului kauhea karjahdus ja kolina. Joku korpraali valitti pitkänään keskikäytävällä, oli langennut lattialla olevaan tulitikkuun ja voi surkeutta. (Heistä joku heitti sen tikun siihen, että saatiin näytelmä käyntiin.) Seuraus: koko tupa-alueen alokkaat ylös, kuisukset¹⁷⁰ jalkaan, kontillaan yrittämään kuka ensin löytää ko. tulitikun ja tuomaan sen hampaissaan korppien määräämään paikkaan. Sitten miehet kaapeilleen, joka kaapista telttakankaat ulos, yksi niistä valittiin sopivaksi ja tälle kankaalle se alokas, jonka hampaissa tikku oli, konttasi, asetti tikun hyvin keskipaikalle ja nousi varovasti pystyyn kuten muutkin. Sitten kaksi alokasta eteen papiksi ja lukkariksi. Manttelit yöpuvun ylle, ulos sotilaskodin mäkeen. Sinne kaivettiin hauta lumeen ja laskettiin tulitikku hellävaroen lumiseen hautaan. Peitettiin hauta, ja joku korpeista komensi meitä laulamaan ennen lähtöämme ’Minä vaivainen oon mato matkamies maan’.”

Tässä vaiheessa tilanne kuitenkin sai epätavallisen käänteä, kun yksi alokkaista uhkasi tehdä jumalanpilkasta kantelun komppanianpäällikölle. Ryhmänjohtajat hermostuivat silmin nähden ja komensivat alokkaat juoksujalkaa sisälle ja kyseisen alokkaan aliupseeritupaan. Täällä ryhmänjohtajat myönsivät menneensä liian pitkälle ja pyysivät anteeksi, ja mainittu alokas luopui kanteluaikomuksestaan.¹⁷¹

Tässä tapauksessa kyse oli ainutkertaisesta tapahtumasta, mikä kuitenkin saattoi johtua em. yllättävästä käänteestä. Kun ryhmänjohtajien lavastama näytelmä sai nolon lopun, sitä ei toistettu. Kerrotussa tapauksessa tavanomaisista poikkeavia ja muista tavoista lainattuja elementtejä olivat konttaaminen, tulitikun poimiminen hampailla sekä se, että kaikki alokkaat joutuivat ottamaan telttakankaansa esille. Konttaaminen oli sulkeisjärjestyksen harjoituksissa aivan yleinen epävirallinen rangaistus tai *santsimuoto*. Tulitikun poimiminen hampain lattialta taas oli analogisesti lainattu kiväärin latausharjoituksista; jos joku pudotti harjoituspatruunan maahan, oli ennen sotia yleisenä tapana, että sen joutui nostamaan hampain. Telttakankaiden esiinottamisella taas oli se taka-ajatus, että alokkaiden hyvin järjestetyt kaapit

menivät sekaisin, joten hautajaisten jälkeen oli edessä vielä yleinen kaappien kunnostustyö; näinhän oli tapahtunut myös eräissä edellä kerrotuissa kantahenkilökunnan järjestämissä *hautajaisissa*. Sen sijaan tässä tapauksessa esiintyvät parodiset elementit ovat hyvin saman kaltaisia kuin muissa varusmiesesimiesten järjestämissä *hautajaisissa*. Tavan tämä puoli oli siis jo vakiintunut.

Seuraavat tiedot varusmiesesimiesten käyttämistä *tulitikun hautajaistavoista* noudattelevat pääpiirteissä edellä esitettyjä linjoja. SVK:ssa Helsingissä v. 1937–38 kyseessä oli vakituinen tapa, jota noudatettiin, kun tulitikku tai muu roska oli todella löytynyt. *Hautajaiset* tapahtuivat päiväsaikaan, ”kantajia” oli kuusi ja seitsemäs mies yksin veisasi hautausvirttä. Erikoisinta oli, että määräyksen hautajaisista antoi ilmeisesti päivystäjä, jona saattoi toimia myös tavallinen vanhempi sotamies. Silti ei kyseessä ollut pelkästään pennalismi, sillä tilanteet eivät olleet lavastettuja.¹⁷² VR:ssä Jaakkimassakaan *hautajaisia* ei lavastettu. Täällä tapaa noudattivat v. 1938–39 upseerikokelaat ja *hautajaiset* tapahtuivat yleensä hiljaisuuden aikana, siis kello 22:n jälkeen.¹⁷³ Ainoa viestiaselajia koskeva tieto on v:lta 1937–38 Viipurista, kaupungista, josta suurin osa tapaa koskevia tietoja on peräisin. Tässäkään yksikössä tilanteita ei lavastettu ja kyseessä oli vakiintunut tapa. Erikoisinta oli, että ”hautajaissaatto” saattoi koostua jopa 70:stä alokkaasta.¹⁷⁴

Ratsuväen osalta tulitikun hautajaisista on vain neljä tietoa, ja ne eivät varmaankaan kuvasta tavan yleistä kehitystä. Nämä tiedot ovat muiden aselajien tietoihin verrattuna myöhäisiä. Ensimmäinen tätä tapaa ratsuväessä koskeva tieto on URR:stä v:lta 1932–33, ja sen mukaan kyse oli heti pennalismista, sillä tapaa toteuttivat vanhat ratsumiehet ja uhreina olivat nuoremmat.¹⁷⁵ Seuraavat tieto on v:lta 1936–37 HRR:stä ja sen mukaan haudattajina olivat nyt kantahenkilökunnan edustajat.¹⁷⁶ On huomattava, että jalkaväestä ja muista aselajeista ei ole näin myöhäistä tietoa kantahenkilökunnan järjestämistä *tulitikun hautajaisista*. Kolmas tieto on HRR:stä v:lta 1938–39 ja tällä kertaa asialla olivat jälleen vanhat ratsumiehet. Neljäs tieto on samalta vuodelta URR:stä nyt varusmiesesimiesten johdolla toteutetuista *hautajaisista*.¹⁷⁷

Tapa ei ratsuväessä näytä noudattaneen aikaisemmin muista aselajeista tuttua kehityslinjaa, eli se ei siirtynyt kantahenkilökunnalta varusmiesesimiehille. Tämä saattaa johtua siitä, että tapa on ratsuväkeen lainautunut jalkaväestä suoraan varusmiehiltä varusmiehille ja kantahenkilökunnan jäseniltä kollegoille eikä lainkaan ratsuväen sisällä kantahenkilökunnalta varusmiehille. Kun monenlainen simputus ja pennalismi muutenkin oli hyvin yleistä ratsuväessä, ovat nämä *tulitikun hautajaiset* väheksytyt jalkaväen tapana ehkä jääneet harvinaisiksi, mihin tunnettujen tapausten vähälukuisuuskin viittaa.

Mainitut neljä ratsuväkeä koskevaa tietoa kertovat tavan noudattajia lukuunottamatta suhteellisen yhtenäisestä käytännöstä. Kaikissa on kysymyksessä vakiintunut tapa, kahdessa ensimmäisessä hautajaissaaton muodosti kokonainen alovakjoukkue – viimeisessä ei asiasta kerrota – ja missään ei tilanne ollut lavastettu, vaan kyseessä oli aina todella löytynyt roska, tikku tai natsa. Varusmiesesimiesten tai vanhojen ratsumiesten noudattamana tavassa kuitenkin oli enemmän parodisia piirteitä kuin kantahenkilökunnan vastaavassa tavassa. Vanhojen johtamissa *hautajaisissa* hautajaissaatto joutui veisaamaan virttä ja olemaan vakavan näköinen, varusmiesesimiesten löytäessä tikun se oli ”käärme”, joka piti tappaa ennen hautausta miekalla. Vain ensinmainitussa tapauksessa roska vietiin ulos, muuten käymälään tai käytävän roskalaatikkoon.¹⁷⁸

Sota-aika merkitsi varsin olennaisia muutoksia *tulitikun hautajaistavoissa*. Talvisodan ja jatkosodan ensimmäisten vuosien ajalta ei tietoja ole, mutta sodan viimeistä vuodelta 1943–44 niitä on kolme. Tärkein muutos on se, että tavan jatkajina olivat nyt kantahenkilökunnan aseisiin rauhan aikana verrattavissa tehtävissä toimineet reserviläiset. Sodan aikana aktiiviupseerit ja kanta-aliupseerit olivat yleensä siirrettyinä rutiininomaisia koulutustehtäviä tärkeämmille paikoille ja korkeampiin tehtäviin, ja reserviläisistäkin kouluttajina usein käytettiin rintamatehtäviin fyysisesti tai psyykkisesti sopimatonta ainesta. Haavoittumisen takia rintamatehtäviin sopimattomien kouluttajien joukko lienee ollut keskimäärin koulutustehtäviin kaikin puolin soveliasta, mutta muilta osin joukossa lienee ollut huomattavan paljon epäpätevää väkeä. Sotatilanteen takia myöskään ylempien esimiesten valvonta ei voinut olla yhtä perusteellista kuin rauhan aikana, ja kun miehiä kaiken aikaa kuoli rintamalla, ei ehkä katsottu aiheelliseksi puuttua kaikkiin rintamantakaisten koulutuskeskusten pikku puutteellisuuksiin.

Seuraukset näkyvät mm. *tulitikun hautajaistavoissa*. Huomattakoon, että saman suuntaista kehitystä on nähtävissä myös edellä käsitellyssä *huudattamistavassa*, mutta asian tätä puolta ei tunnettujen tapausten vähyyden vuoksi ole edellä katsottu aiheelliseksi mainita. Se on syytä tuoda esille nyt, kun *tulitikun hautajaisten* kehitys on selvästi samanlainen. Yleinen kehityssuunta oli rangaistuksen kovenemien ja suoranaisten sadismin lisääntyminen. Jalkaväen koulutuskeskuksessa (JvKoulK) Kuopiossa saatettiin haudata useitakin ”vainajia” yhdellä kertaa, eräänä kertana niitä oli kuusi. Saattajia oli joukkueen verran ja matkaa hautausmaalle peräti kaksi kilometriä. Jokaiselle ”vainajalle” kaivettiin oma kuoppa, 2 m pitkä, 70 cm leveä ja 1½ m syvä. Kun haudat oli luotu umpeen, pystytettiin kummuille vielä ristitkin.¹⁷⁹

Samanlaista kovuutta on v. 1944 jalkaväen koulutuskeskuksesta (JvKoulK) Toijalasta kerrotussa tapauksessa. Kyseessä oli oikeastaan aliupseerikurssi, mutta sen osanottajat olivat alokkaina suoraan siviilistä kurseille komennettuja ja vailla aikaisempaa sotilaskoulutusta. Kurssia johti muuan hyvin sadistinen reservivänrikki. Tällä kurssilla ei tupakannatsoja saanut löytyä pihamaalta, sisältä lattialta eikä myöskään tuhakupeista. Kun tällaista oli kerran sattunut, oli seurauksena, että seuraavana yönä koulua kierteli viisi vartiomiestä, joiden tehtävänä oli peittää lumella jokainen roska ja havunneulanen, joka maasta löytyi. Seuraavalla kerralla suoritettiin tavanmukaiset *tulitikun hautajaiset*. Tämä tapahtui iltamyöhällä, kantajia oli neljä ja koko kurssi seurasi perässä vänrikin johdolla. Kulku oli hidasta kuin hautajaissaatossa. Kuoppa kaivettiin metsässä hangen peittämään maahan, ei siis hanteen, ja kurssi lauloi ”Sun haltuus rakas isäni”. Majapaikkaa kohden lähdettiin kulkemaan ryömien.¹⁸⁰

Verrattuna sota-aikaa edeltäneen ajan tilanteisiin oli silmiinpistävä, että minkäänlaisia tarvetta ei näyttänyt olevan salaamiseen, vaan päinvastoin tapahtuma pyrittiin viemään läpi mahdollisimman näyttävästi. Näin tapahtui vielä kahta edellistä tapausta selvemmin pioneerien koulutuskeskuksessa (PionKoulK) Utissa samana vuonna. Täällä tapahtuma oli ainutkertainen, ja kouluttajien puolustukseksi on sanottava, että rangaistuksen aiheuttanut rikkomus oli huomattavan törkeä. Joku alokkaista ei ollut ehtinyt tai viitsinyt kävellä asuntoparakista 200 m:n päässä sijaitsevaan kenttäkäymälään, vaan oli purkanut ”lastinsa” parakin nurkalle. Päivystäjän havaittua jäljet, seurasi ankara kuulustelu, mutta syyllistä ei löytynyt. Tämän vuoksi komppanian vääpeli määräsi oikein päiväkäskyllä, että ”lähä” oli haudattava juhla-

lisesti koko alokaskomppanian voimin. Operaatio määrättiin erään nuoren reservivänrikin toteutettavaksi. Toimitus alkoi samana päivänä päivällisen jälkeen, jolloin komppania komennettiin neliriviin parakin eteen. Turhaan yritettiin syyllistä vielä saada tunnustamaan, mutta kun kukaan ei ilmoittautunut, ryhdyttiin toimeen. Kuu­lutettuaan turhaan vapaaehtoista vänrikki määräsi erään alokkaan hakemaan peite­huopansa parakista. Noin viiden alokkaan käskettiin hakea varastolta lapioita ja hakkuja ja mennä edeltäkäs­in käymälän taakse kaivamaan hautaa korpraalin johdolla. Tällä välin muu joukko valmistautui ”surujuhlaan” sulkeisharjoituksella. Pian kuitenkin marssittiin nelijonossa parakin nurkalle. Huovalla varustautunutta alokasta komennettiin kolmen toverinsa avustamana laskemaan huopa varovasti maahan. Tämän jälkeen nämä neljä kantajaa saivat määräyksen nostaa läjän huovalle, nostaa huovan nurkista ja asettua kantamuksineen rivistön eteen. Tahtimarssia lähdettiin kohti hautausmaata. Avoimen haudan äärelle saavuttua vänrikki komensi puheliaana tunnetun alokkaan esiin rivistä, siunaamaan ”vainajan” sekä pitämään muistopuheen. Papiksi valittu suoritti tehtävänsä niin suurella antaumuk­sellä, että vänrikin oli toimituksen aikana useaan otteeseen komennettava hiljai­suutta. Hautausmenoja seuraava komppania oli koko ajan rukousasennossa. Toimi­tuksen päätyttyä komppania kiersi vakavana marssien koko leirialueen, jotta kaikki muutkin komppaniat näkivät rangaistuksen toteutumisen — oli näet mahdollista, että syyllinen oli ollut jostakin muusta komppaniasta.¹⁸¹

Myös ryhmänjohtajat, jotka hekin yleensä olivat reserviläisiä, käyttivät sodan aikana tätä *hautajaistapaa*. Jalkaväen koulutuskeskuksessa Hyrylässä oli v. 1943 tapana haudata *villakoiria* eli laverien alle kertyneitä pölytuppoja. Toimitus tapahtui yleensä varuskunnan lähellä sijaisevalla hylätyllä hautausmaalla, mutta joskus tehtiin pitempiäkin matkoja. Erään kerran, kun ”hautaus” tapahtui mainitulla hau­tausmaalla, menot aloitettiin klo 24. Kulkueeseen kuuluivat kantajat ja saattoväki ja ”vainaja” lepäsi lakanalla. Saattajilla oli käsissään reput, jotka toimittivat seppelei­den virkaa. Saaton kärjessä asteli alokas ohjesääntö kädessään. Pieni etujoukko oli lähetetty hyvissä ajoin kaivamaan hautaa, ja sen jäsenet toimivat kunnialaukausten ampujina itse tilaisuudessa. Kun hautaa luotiin umpeen, piti lähimpänä olevien alokkaitten hieroa silmiään ja itkeä. Lopuksi saattoväki lauloi ”Mä vaivainen oon jne.”. Seuraavana päivänä käytiin vielä ryhmänjohtajien tuvassa esittämässä surun­valittelu ja laulettiin heille valmiiksi kirjoitettu kuolinilmoitus.¹⁸²

Tällä tavoin *tulitikun hautajaiset* koki sodan aikana renessanssin alkuperäisessä funktiossaan kantahenkilökunnan asemassa olleiden kouluttajien käyttämänä initi­aatioon liittyvänä opettavana rangaistuksena oltuaan jo 1930-luvun jälkipuoliskolla vajonneena vain varusmiesryhmän sisäisen pennalitsmin välineeksi. Tämä johtui aivan ilmeisesti siitä, että kouluttajina toimivat reservin upseerit ja aliupseerit, jotka sotaa edeltävinä rauhan vuosina olivat varusmiesesimiehinä käyttäneet samaa tapaa pennalitsmin välineenä omaa saapumiseräänsä nuorempia varusmiehiä kohtaan. Sodan johdosta heidän osalleen oli langennut (sota-ajan virallisen organisaati­on mukaisesti) varusmiesaikoihin verrattuna korkeampi asema ja suuremmat valtuudet mutta myös suurempi vastuu. Varusmiesajoilta tuttu tapa otettiin nyt uudelleen käyttöön tositilanteessa ulkonaisilta muodoiltaan entisenä mutta merkityssisäl­löltään muuttuneena.

Normaalista ankarampi koulutus ei ehkä johtunut yksin siitä, että osa kouluttajista oli epäpäteviä tai tehtäviinsä sopimattomia, vaan vallitsevasta sotatilasta. Rauhan aikana varusmieselämän vastakohta ja vertauskohde oli ollut siviilielämä, sodan

aikana ja Suomen kaltaisessa täydellisesti liikekannalle asetetussa maassa rintamaelämä. Tämä sekä salli käyttää että velvoitti käyttämään tavallista ankarampia koulutusmenetelmiä. Jos rauhan aikana varuskuntiin oli luotu totaalisen laitoksen keinoin ”keinotekoiset poikkeusolot”, ei vastaava tilanne varuskunnissa nyt ollut keinotekoisesti luotu, sillä miehiä kuoli koko ajan rintamalla, ja varusmiehiä koulutettiin sinne lähetettäväksi. Kouluttaja, jonka oppilaat odottivat kärsimättömästi koulutusjaksonsa päättymistä ja lähtöä rintamalle, saattoi tuntea onnistuneensa tehtävässään paremmin kuin sellainen, jonka oppilaat viihtyivät ja odottivat pelolla sotaan lähtöä.

Tulitikun *hautajaistapa* ei kuitenkaan päätynyt sotaan, vaan esiintyi armeijassamme vielä 1950-luvun vaihteeseen saakka. Tämä lienee luettavissa sodanaikaisen käytännön jatkoksi, sillä sitä sovellettiin edelleen erittäin ankarassa muodossa. Tapa oli tuolloin sekä varusmiesesimiesten että kantahenkilökunnan käytössä. 1950-luvun alussa armeijaa kohdanneet uudistukset ja modernisoinnit lienevät sitten karsineet sen pois.

V. 1948–49 JR 7:ssä Mikkelissä tapaa käyttivät alikersantit silloin, kun roskia löytyi, ei siis lavastettuna. *Hautajaiset* tapahtuivat yleensä iltayöstä, varustuksena oli työpuku ja lapiot ja saattojoukko lauloi. *Hautaus* suoritettiin ulkosalla, joten salaamisen tarvetta ei liene ollut.¹⁸³ V. 1949 JR 1:ssä Oulussa *hautajaiset* pidettiin vain kerran, ja tilanne oli kertojan käsityksen mukaan todennäköisesti alikersanttien lavastama, vaikka asiaa koskevan käskyn antoikin komppanian päällikkö. Tapa toteutettiin kaikessa ankaruudessaan. Alokaskomppania komennettiin illalla ulos pimeään ja vesisateeseen täydessä taisteluvälikokouksessa kypärineen ja reppuineen. Pihalla kierrettiin kontaten kasarmia etsien tupakannatsoja, joita komppanianpäällikkö oli päivällä nähnyt. Löytyneet natsat kerättiin pahvilaatikkoon, joka asetettiin 15 m:n pituisten tikapuiden päälle. Pitkien tikkaiden ansiosta koko komppania saattoi osallistua laatikon kantamiseen. *Hautaus* toimitettiin läheisessä metsikössä, ja umpeen luodun haudan äärellä laulettiin vielä ”Sun haltuus rakas isäni” ja kuunneltiin alikersantin pitämä puhe. Tämä upseerikokelaan johtama rangaistus kesti kaikkiaan kolme tuntia.¹⁸⁴ Myös JR 8:ssa Kouvolassa, jossa tapaa käyttivät ryhmänjohtajat, sitä noudatettiin kaikessa ankaruudessaan. *Hautajaiset* olivat aina seurauksena ylimääräisen roskan löytymisestä, ja ne suoritettiin palvelusajan ulkopuolella mutta ei yöllä. Koko alokaskomppania osallistui toimitukseen. *Hautaus* tapahtui ulkosalla ja siihen kuului aina puhe ja virsi sekä kaiken lisäksi kunnialaukaukset, joten toimitusta ei pyritty salaamaan.¹⁸⁵

Viimeinen yksinäinen tieto *tulitikun hautajaisista*, sisällöltään pennalistisena, on SatLsto:sta, siis ilmavoimista, Porista v. 1948–49, jossa alokkaat huolehtivat siivouksesta ja vanhat lentosotamiehet sen valvonnasta. Ylimääräisen roskan löytyessä se illalla tai yöllä vietiin lakanalla ja veisaavassa saatossa pihan perälle. Tilanne ei koskaan ollut lavastettu, joten tässä mielessä kysymys oli enemmän opettavasta rangaistuksesta kuin pennalismista. Pennalismiin viittaa kuitenkin tarkastajien ankaruus: myös paperikorista tai jopa uunin pesästä löytynyt natsa tai tikku sai osakseen nämä juhlalliset *hautajaiset*. Alokkailla ei siten ollut mitään luvallista paikkaa, mihin roskat sisällä kasarmissa olisi voitu panna.¹⁸⁶

Edellä on eräiden esimerkkien valossa pyritty tarkastelemaan alokasajan sotilaselämän initioivaa luonnetta. On ollut pakko tyytyä esimerkkeihin, sillä koko alokasai-

ka kaikkine sen sotilaselämään liittyvine ilmiöineen kuuluu osana tähän initiaatioon. Käsiteltävinä olleet kaksi tapaa tai piirrettä, *huudattaminen* ja *tulitikun hautajaiset* on valittu tarkastelun kohteiksi, koska ne molemmat ovat olleet ulkonaisilta muodoiltaan niin selväpiirteisiä ja muihin ilmiöihin nähden rajattavissa, että niiden kehitystä on ollut mahdollista seurata. Samalla on ollut mahdollista tunnistaa niiden eri tapauksissa esiintyneet muista yhteyksistä lainatut ja kulloinkin sovelletut yksilölliset ja improvisatoriset piirteet ja elementit. Kumpikin tapa tai piirre on esiintynyt suhteellisen yleisenä pääaselajissa, jalkaväessä, jossa yli puolet varusmieshistämme kaikkina aikoina on palvellut, joten niiden tarkasteleminen on tutkimuksen päämäärien kannalta ollut relevanttia. Toisaalta kumpikaan tapa tai piirre ei ole kuitenkaan ollut tutkimuksen kohteeksi liian yleinen, kuten olisi ollut esimerkiksi *kasarmien ympäri juoksuttaminen* tai *maahan lyöttäminen*, jotka ovat esiintyneet aina ja kaikissa joukko-osastoissa ja ilman huomattavia muutoksia.

Kumpikin tarkastelun kohteena olleista tavoista tai piirteistä on läpikäynyt samanlaisen kehityskulun. Ne on otanut käyttöön kantahenkilökunta opetuksellisissa ja sotilaselämän initiaatioon liittyvissä tarkoituksissa, mutta sen jälkeen ne ovat siirtyneet varusmiesryhmän sisäisessä initiaatioon johtamattomassa pennalismsissa käytettäväksi. Toisin sanoen niiden ulkonainen muoto on säilynyt samalla kun niiden sisältö on muuttunut.

Kaikki kantahenkilökunnan opetus- tai rangaistustavat eivät suinkaan ole noudattaneet yhtä selväpiirteisesti tällaista kehityskulkua. Myöskään kaikkia varusmiesten pennalismsissaan noudattamia tapoja tai piirteitä ei ole opittu tai lainattu kantahenkilökunnalta. Kuten jäljempänä ilmenee, varusmiesten oma mielikuvitus ja improvisointikyky oli tässä suhteessa lähes ehtymätön, joten tällaisia malleja ei välttämättä tarvittu. *Huudattaminen* ja *tulitikun hautajaiset* vain sattuiivat olemaan ulkonaisilta muodoiltaan sellaisia, että ne ovat kiihottaneet pennalismia harjoittaneiden vanhempien varusmiesten mielikuvitusta ja tarjonneet tarkoitukseen soveliaita eri elementtien muuntelu- ja yhdistelymahdollisuuksia. Varmasti ne eivät ole olleet tässä suhteessa ainoita lajissaan.

Olellaisinta on kuitenkin se, että pennalismia harjoittaneiden varusmiesten käyttäytymismalli on lainattu kantahenkilökunnalta. Kouluttaessaan esimiehen ominaisuudessa varusmiehiä kantahenkilökunta antaa käskyjä ja vaatii koulutettavilta ehdotonta tottelemista. Juuri saman mallin mukaan toimivat pennalismia harjoittavat varusmiehet; he pyrkivät tällä tavoin asettumaan varusmiesryhmän sisällä esimiesasemaan nuorempiinsa nähden. Kun tarjolla vielä toisinaan on tähän tilanteeseen sopivia *huudattamisen* tai *tulitikun hautajaisten* kaltaisia tapoja tai piirteitä, niitä sovelletaan, mutta sama tarkoitus voidaan saavuttaa myös noudattamalla ulkonaisilta muodoiltaan omintakeisempia menetelmiä.

Sotilasvala

”Runsaan kuukauden palvelun jälkeen alokkaat vannovat sotilasvalansa. Valatilaisuus on varsin juhlava. Se pidetään joko kirkossa tai kentällä joukko-osaston pääaseiden (panssarivaunujen, tykkien jne.) äärellä. Tilaisuuteen osallistuu koko joukko-osasto lippuineen. Valan yhteydessä alokkaat saavat nimityksen sotamiehiksi, jääkäreiksi jne. aselajinsa mukaan. Valapäivä on joukko-osastossa aina juhlapäivä, jolloin ei ole muuta varsinaista palvelusta.”¹⁸⁷

Näin luonnehtii sotilasvalaa kolmen upseerin kirjoittama varusmiesopas. Kuten edellä mainittiin, varusmiesten peruskoulutuskausi kestää noin kolme kuukautta ja

sotien edellä vala vannottiin tämän kauden päätyttyä. Tämän tutkimuksen kannalta sotilasvalalla varsinaisena initiaatiotapahtumana ei ole suurempaa mielenkiintoa. Noudatetut muodot ovat koko itsenäisyyden ajan pysyneet käytännöllisesti katsoen muuttumattomina.

Virallisia muotoja tärkeämpää on huomata, mitä muutoksia vala tuo varusmiehen jokapäiväiseen elämään, eli miten siinä näkyy, että hän valan yhteydessä on saanut initiaation ja noussut uuteen statukseen ja sen edellyttämään sotilaan rooliin. Edellä on jo käsitelty varusmiehen kannalta ehkä tärkein muutos: lomaoikeuksien saaminen ja eräiden muiden liikkumisvapautta rajoittaneiden esteiden poistuminen. Toisaalta uusi status toi myös uusia velvoitteita, kuten päivystys- ja vartiovuoroja ym. rutiinitehtäviä, joihin alokasta ei ollut kelpuutettu. Toista maailmansotaa edeltäneellä ajalla myös palvelutehtävät muuttuivat melkoisesti, koska valan jälkeen alkoi erikoiskoulutus- ja komennuskausi.¹⁸⁸ Kunkin varusmiehen kohdalle osuneen erikoiskoulutuksen tai komennuksen luonteesta johtuen tämä palveluksen jatko saattoi jollekin muodostua hyvinkin miellyttäväksi ajaksi, kun taas jollekin koitti sanonnan mukaan *toinen alokasaika* aliupseerikoulussa ja jollekin vielä kolmas reserviupseerikoulussa. Sanonta on kuitenkin kummassakin tapauksessa suuresti liioiteltu, sillä nämä oppilaat olivat omaksuneet sotilaan roolin ja tunsivat ”talon tavat” eikä mitään uusia *sisäänkirjoitusmenoja* tai initiaatiomuotoja tarvittu. Koulutus näissä kouluissa ja kursseilla saattoi olla samanlaista tai raskaampaakin kuin alokasaikana, mutta minkäänlaisesta uuteen rooliin sopeuttamisesta ei enää missään tapauksessa ollut kysymys. Myös oppilaiden suhtautuminen oli muuttunut; huolimatta mahdollisesta koulutuksen rasittavuudesta näitä rasituksia ei enää pelätty sillä tavalla kuin alokkaina. Alokkaat pelkäsivät, koska eivät tienneet, mikä heitä odotti. Initioidut sotilaat tiesivät, ettei *toinen* tai *kolmas alokasaika* voinut olla kovin paljon kummallisempi kuin ensimmäinen.

Tutkimuksen teoreettisessa osassa todettiin, että initioidulla ja initioimattomalla sotilaalla ei roolierosta huolimatta käytännön syistä ollut mitään roolimerkkejä, joista ulkopuolinen olisi voinut huomata eron. Todettiin myös, että initioidut eli vanhat tästä syystä halusivat pennalississaan tuoda tämän eron esille. Tosin he pyrkivät tuomaan sen esille myös pukeutumisessaan, mutta usein kyseessä oli ohjesääntöjen määräyksistä ja yhtenäisistä asepuvuista johtuen vain illuusio, jolla ei ollut todellista merkitystä ainakaan varusmiesryhmän ulkopuolella; yleensä esimerkiksi siviilihenkilö ei pystynyt erottamaan alokasta vanhasta.

Tästä käytännöstä on olemassa eräitä poikkeuksia. Jo edellä on käsitelty sotaa edeltävältä kaudelta alokkaiden tukanajo. Kaljupäinen alokas erottui selvästi vanhoista miehistä, joiden tukka jo oli ehtinyt kasvaa. Toinen tuntomerkki oli huonot vaatteet. Koska alokkaat yleensä eivät päässeet lainkaan ulos kasarmien portista, katsottiin, ettei ollut väliä sillä, minkälaiset vaatteet heillä oli. Tämän vuoksi varusvastaanottohoitaja säästäväisyysyistä yleensä jakoi palvelukseen astuneille alokkaille huonointa mitä löytyi. Varsin yleisesti todetaankin sotaan edeltävältä kaudelta, että alokkaan tuntomerkki oli kalju pää ja huonot vaatteet.¹⁸⁹

Nämä molemmat tuntomerkit olivat kuitenkin epämääräisiä, eikä sotilasvala tuonut selvää muutosta tilanteeseen. Alokkaan tukka kasvoi vähitellen eikä se valapäivän iltana ollut kovinkaan paljon pitempi kuin saman päivän aamuna. Sitäpaitsi myös vanha mies saattoi rangaistukseksi menettää tukkansa.¹⁹⁰ Tosin rangaistuksen ydin olikin juuri siinä, että kalju pää oli alokkaan tuntomerkki, ja tällainen vanha oli siten ikään kuin saanut alennuksen, mutta joka tapauksessa roolimerkki ei ollut

selvä. Samaa on sanottava vaatetuksesta. Yleensä varusmiehet alokasajan lopulla tai valan jälkeisellä kaudella vasta vähitellen pystyivät hankkimaan tai vaihtamaan parempia vaatteita. Myös joukko-osastokohtaisia varusteiden laatueroja oli. Yleisesti ottaen pitää siis paikkansa teoreettisessa osassa esitetty ajatus, että selviä rooja erottavia alokkaan ja vanhan roolimerkkejä ei ollut.

Tästä säännöstä oli kuitenkin myös toisenlaisia ja huomattavasti selvempiä poikkeuksia, joskin nämä olivat suhteellisen harvinaisia. Eräissä joukko-osastoissa alokkaan ja initioidun sotamiehen ero tuotiin esiin varsin selvin ja näkyvin merkein. Yksi tällainen oli se, että alokkaalla ei ollut olkaimia eli epoletteja asetackinsa hartioissa, ne sai kiinnittää vasta valapäivänä. Ensimmäinen tätä käytäntöä koskeva tieto on PPP 1:stä Kellomäeltä (Terijoki) v:lta 1922–23. Sen mukaan joukko-osaston vihreät, punareunaiset olkaimet sai kiinnittää alokastarkastuksen jälkeen.¹⁹¹ Alokastarkastus lienee yleensä tapahtunut vähän ennen valaa.¹⁹² Toinen tieto on viestiaselajista, KLP:stä Riihimäeltä v:lta 1925–26, ja sen mukaan olkaimet saatiin kolme kuukautta kestäneen alokasajan jälkeen.¹⁹³ Kolmas tieto on Salmin rajavartiostosta (SR) v:lta 1924–25, ja siellä olkaimet saatiin nimenomaan sotilasvalan jälkeen kolme ja puoli kuukautta palvelukseen astumisesta.¹⁹⁴ Muita tätä käytäntöä koskevia tietoja ei ole.

Koko laajassa varusmiesten muistelmamateriaalissa on siis vain kolme tätä käytäntöä koskevaa tietoa. Asia kuuluu niihin, joita vastaajilta ei ole kysytty, mikä osaltaan selittää tietojen niukkuuden. Esim. PPP 1:stä aineistossa on myös toinen varusmiesikäluokkaa 1922–23 koskeva muistelmamateriaali mutta olkaimista ei mainita siinä.¹⁹⁵ Ilmeisesti käytäntö onkin ollut harvinainen. Varusmiesmuistelmamateriaali on niin laaja, että näin merkittävästä asiasta varmasti olisi ollut enemmän mainintoja, jos se olisi ollut laajemmalla käytössä.

Toinen vastaavanlainen mutta hieman yleisempi käytäntö oli, että varusmiehet joissakin joukko-osastoissa saivat kiinnittää kokardin lakkiinsa vasta valan jälkeen. Tällainen käytäntö oli KSP:ssä Hämeenlinnassa v. 1927–28¹⁹⁶ ja SPR:ssä Käkisalmen v. 1929–30¹⁹⁷ Se oli käytössä myös PPP 1:ssä Terijoella v. 1931–32¹⁹⁸ ja samassa JP 1:ksi muuttuneessa yksikössä samalla paikkakunnalla v. 1937–38¹⁹⁹. Eikä se ollut tuntematon myöskään ilmavoimissa, sillä MTiedLv:ssä Utissa sai v. 1925–26 kokardin kiinnittää venelakkiin valan jälkeen.²⁰⁰ Samanlainen oli käytäntö Joensuun Rajavartiostossa (JR) v. 1935–36.²⁰¹

Jos tarkastellaan PPP 1:tä eli JP 1:tä koskevia tietoja, huomataan, että siellä olkaimet olivat initiaation merkinä v. 1922–23 mutta kokardi v. 1931–32 ja 1937–38. On todennäköistä, että kokardilla oli sama merkitys myös vuosien 1932 ja 1937 välillä, vaikka siitä ei tietoja olekaan. Ilmeisesti tämä roolimerkki oli käytössä myös vuosina 1923–31, ja näiden vuosien välillä se ilmeisesti vaihtui olkaimista kokardiin. Jos tämä pitää paikkansa, on käytäntö vuosien 1923–31 välillä jossakin vaiheessa muuttunut vain ulkonaiselta muodoltaan mutta ei sisällöltään. Kuitenkaan muutos ei ole voinut johtua asepuvun mallin vaihdoksesta. Kun joukko-osaston nimi muuttui v. 1936, tapahtui myös asepuvussa eräitä muutoksia, mm. vihreät oranssireunaiset olkaimet vaihtuivat vihreiksi keltareunaisiksi kauluslaatoiksi.²⁰² Initioidun merkinä kokardi oli korvannut olkaimet kuitenkin jo ennen kuin niiden käyttö lopetettiin.

Jos katsotaan, että olkainten ja kokardin käytössä initioidun sotilaan roolimerkinä on kysymys saman käytännön kahdesta eri muunnoksesta, voidaan todeta, että

vain PPP 1:stä eli JP 1:stä on useampia käytäntöä koskevia tietoja. Kaikkia muita joukko-osastoja koskevat tiedot ovat yksittäisiä, mutta lisäksi myös ensimmäinen käytäntöä koskeva tieto on juuri PPP 1:stä. Tämä joukko-osasto, nykyisin Lapin Jääkäripataljoona, on hyvin omaleimainen ja tiukasti perinteitään vaaliva joukko-osasto. Sillä oli mm. ennen sotia käytössä koko puolustuslaitostakin ajatellen ainutlaatuinen ja omaperäinen initiaatiotapa, rajakaste, johon palataan jäljempänä. Tätä taustaa vasten näyttäisi todennäköiseltä, että myös olkainten ja kokardin käyttö roolimerkkinä olisi PPP 1:stä lähtöisin oleva initiaatioon liittyvä käytäntö, jota satunnaisesti myös jotkut muut joukko-osastot ovat jäljitelleet mutta joka ei niissä muodostunut pysyväksi.

Mahdollisesti saman käytännön kolmas myöhäinen ja harvinainen muunnos oli kauluslaattojen käyttö roolimerkkinä. Tällaisesta tavasta on vain yksi tieto. KTR 1:ssä Joensuussa v. 1949–50 alokkaat saivat ommella asetakkiinsa kauluslaatat vasta valapäivänä. Saman tiedon mukaan varsinainen tykkikoulutus alkoi vasta valan jälkeen.²⁰³ Kun juuri kauluslaattojen väri, tykistöissä punainen, Suomen armeijassa ilmaisee sotilaan aselajin, voi käytäntö olla yhteydessä myös erikoiskoulutuskauden alkamiseen. Ettei tällainen käytäntö levinnyt eikä jäänyt käyttöön, voisi selittyä hyvin yksinkertaisesti. Pian tämän jälkeen siirryttiin uuteen järjestelmään, jonka mukaan vala vannottiin jo yhden kuukauden palveluksen jälkeen ja kesken peruskoulutuskauden. Kun varusmiehet valan jälkeen saivat täydet loma-oikeudet, ei heitä olisi voitu laskea varuskunnasta ohjesäännön vastaisessa asussa ilman kauluslaattoja.

Myös ratsuväellä oli oma vastaavanlainen käytäntönsä, ja se rajoittui tiukasti vain tähän yhteen aselajiin ja sen kahteen Lappeenrannassa sijainneeseen joukko-osastoon. Ensimmäinen tieto on URR:stä v:lta 1925–26 ja sen mukaan kolme kuukautta kestäneen alokasajan päätyttyä sai valan jälkeen ruveta käyttämään kannuksia saappaissa.²⁰⁴ HRR:stä ensimmäinen samanlainen tieto on vuotta myöhemmältä ajalta eli v:lta 1926–27²⁰⁵ Vuoden 1927–28 HRR:stä kerrotaan kuitenkin, että ratsastusharjoituksissa edistyneimmät alokkaat saivat kannustenkäyttöoikeuden jo ennen valaa.²⁰⁶ Toinen samaa aikaa ja joukko-osastoa koskeva tieto kertoo, että alokasajan päätyttyä saatiin kannusten lisäksi miekat.²⁰⁷ Edelleen v:lta 1929–30 kerrotaan samasta joukko-osastosta, että valan jälkeen saatiin kannusten lisäksi paremmat puvut.²⁰⁸ V:lta 1930–31 myös URR:stä kerrotaan, että parhaat ratsastajat saivat kannustenkäyttöoikeuden alokasajan lopulla ja muut valan jälkeen.²⁰⁹ Tällaisesta erioikeudesta ei kuitenkaan kerrota kahdessa HRR:ää v. 1935–36 ja yhdessä v. 1938–39 koskevassa muistelmassa, vaan todetaan kaikkien saaneen kannuksensa valan jälkeen.²¹⁰ Samaa kertoo URR:ää v. 1938–30 koskeva tieto, jonka mukaan ratsumiehet vasta valan jälkeen saivat kannusten lisäksi myös ratsuväen punaiset housut.²¹¹ Myöhäisin asiaa koskeva tieto on v:lta 1939–40 HRR:stä. Sen mukaan alokas ei alkuaikoina saanut käyttää kannuksia, vaan siihen annettiin erikseen lupa myöhemmin. Ilmeisesti lupa annettiin juuri valan jälkeen, mihin viittaa rykmentissä tuolloin käytetty sanonta, jonka mukaan ”alokkaan kannukset olivat pyykissä”.²¹²

Kuten aiemmin on mainittu, samanlainen initiaatiotapa oli ollut käytössä Nikola-jevin ratsuväenkoulussa Pietarissa, jossa alemman kurssin junkkarit eivät saaneet koulun sisällä käyttää kannuksia. Vain ne, jotka edistyivät ratsastuksessa, saivat vähitellen tämän oikeuden.²¹³ Sen, joka kyseisen oikeuden sai ensimmäisenä, täytyi

tarjota leivokset puolelle eskadroonalle. Tällainen velvollisuushan tuli v. 1887 nuoren Gustaf Mannerheimin osaksi.²¹⁴ On mahdollista, että tapa on laajemminkin kansainvälisesti ollut käytössä. Silti on todennäköistä, että se on kulkeutunut Suomen ratsuväkeen juuri Nikolajevin ratsuväenkoulusta, jossa useat suomalaiset nuorukaiset olivat saaneet upseerikoulutuksensa. Kuten tiedetään, ratsuväki oli Suomessa aselaji, jossa itsenäisyytemme alkuaikoina palveli poikkeuksellisen paljon Venäjällä koulutuksensa saaneita upseereita.²¹⁵ On jopa mahdollista, että tavan välittäjänä tässä on toiminut itse Mannerheim. Ratsuväenupseerina hän seurasi mielenkiinnolla aselajin kehitystä Suomessa ja puuttui usein sen asioihin: mm. punaiset housut ja *luurankotakki* hyväksyttiin asepuvuksi juuri hänen aloitteestaan.²¹⁶ Tällaisen Mannerheimin välittäjän roolin puolesta puhuisi myös kaikki se, mitä tiedetään hänen viehtymyksestään vanhoihin sotilasperinteisiin yleensä sekä se seikka, että juuri hänen osalleen oli Nikolajevin ratsuväenkoulussa langennut kunnia saada kannuksensa oman kurssinsa ensimmäisenä oppilana.

Kannustenkäyttöoikeus näyttää olleen ratsuväessä palvelleille varusmiehille todella arvostettu roolimerkki, sillä useimmat sotien edellä tässä aselajissa palvelleet vastaajat ovat muistaneet kertoa siitä muistelmissaan. Sen sijaan PPP 1:n vastaava käytäntö, olkaimet tai kokardi, näyttää muistuneen vain joidenkin entisten varusmiesten mieleen. On tietysti mahdollista, että käytännön noudattamisessa PPP 1:ssä on ollut katkoja. Toisaalta näillä roolimerkeillä on huomattavia eroja. Paitsi, että kiiltävät ja kilisevät kannukset on huomattavasti komeampi näky kuin kaksi palaa värikästä kangasta tai maalattu pellinpala, näillä roolimerkeillä on myös periaatteellinen ero. Kannukset oli erikoisaselajin tunnus, jota käytettiin vain ratsuväessä ja tykistöissä, eikä muilla ollut mitään niiden tilalla. Sen sijaan kokardi ja jonkinlaiset kauluslaatat tai olkaimet kuuluivat kaikkien varusmiesten, myös ratsuväen miesten, loma-asuun. Tästä erosta huolimatta kolmella initioidun sotilaan roolimerkkiä pisimmän ajan käyttäneellä joukko-osastolla, HRR:llä, URR:llä ja PPP1:llä, oli yksi yhteinen piirre: kyseessä olivat aselajiyllpeyttä ja oman joukko-osaston perinteitä muita voimakkaammin luomaan ja vaalimaan pyrkineet yksiköt.

Jo edellä mainittiin PPP 1:ssä Terijoella käytössä ollut initiaatiotapa, *rajakaste*. Se sai alkunsa v. 1926, jolloin joukko-osaston aliupseerikoulussa oli apukouluttajana muuan upseerikokelas Antero Rautavaara. Hän otti asian puheeksi koulun johtajan, kapteeni Breitholtzin kanssa perustellen ehdotustaan sillä, että laivaston matruusitkin kastettiin Gotlannin eteläkärkeä sivuutettaessa. Kapteeni innostui heti asiaan ja hankki sille pataljoonan komentajan siunauksen. Laadittiin ohjesääntö, jonka perusidea oli, että jokainen rajakastetta haluava PPP 1:n mies oli vietävä Kivennavan Joutselkään ja siellä Jäppisen sillan luona, Veriojan suussa, kastettava arvokkain menoin täysiveriseksi rajasisiksi. Verioja oli perimätiedon mukaan saanut nimensä siitä, että Joutselän taistelun aikana v. 1555²¹⁷ veri virtasi taistelupaikalta tätä ojaa pitkin Rajajokeen. Kastemenoihin kuului puhe joukko-osaston tehtävästä ja rajasisinimen kantajalle kuuluvista velvollisuuksista. Tilaisuus päättyi ”Pyhään valaan”. Alkuaikoina käytiin lisäksi jumalanpalveluksessa Kivennavan kirkossa ja juotiin pataljoonan tarjoamat virvokkeet. Jokainen kastettu sai rajakastetodistuksen, jonka kuvakoristeen oli piirtänyt eräs v. 1926 palvellut polkypyöräsotamies.²¹⁸

Ensimmäinen rajakastetilaisuus pidettiin elokuussa 1926, jolloin AUK sai rajakasteen. Rajakastetodistus n:o 1 annettiin tradition luojalle, kokelasväpeli Rautavaaralle,²¹⁹ josta myöhemmin tuli majuri, rehtori ja opetusneuvos²²⁰. Käytännössä

kaste yleensä suoritettiin siten, että komppanian päällikkö kastoi ensin uudet upseerit ja aliupseerit, jotka eivät olleet vielä kastetta saaneet, ja sen jälkeen jokaisen joukkueen johtaja kastoi oman joukkueensa miehet panemalla päähän Rajajoen vettä. Pataljoonan komentajien vaihtuessa tapahtui ainakin kerran, että vanha komentaja kävi kastamassa uuden.²²¹ Tapa oli käytännössä sotiin asti, ja silloin tällöin tapahtui, että mies tai pari jäi pois tilaisuudesta aatteellisista syistä.²²² Viimeinen tieto rajakasteesta on vuodelta 1943,²²³ jolloin JP 1 ei enää ollut Terijoella eikä kasarmioloissa vaan rintamalla joko Kiviniemellä tai Lempaalassa²²⁴.

Edellä esitetystä on jo käynyt selväksi, että vaikuttet rajakasteeseen saatiin laivastomme Itämeren-kasteesta, tavasta, joka kuten aikaisemmin todettiin, oli laivastoon puolestaan omaksuttu merimiesten initiaatiotavoista kauppalaivastosta. Rajakasteen alkuperä käy selväksi, jos tarkastellaan sen välittäjän, Antero Rautavaaran taustaa, sillä merelliset asiat näyttivät olleen hänen sydäntään lähellä. Hän tosin oli syntynyt ja käynyt koulunsa Helsingissä, ja suoritti ylioppilaaksi päästyään varusmiespalvelunsa PPP 1:ssä ja näyttää vasta tämän jälkeen päässeen merellisemmälle uralle. Seurasi rannikkotyöstön kadettikurssi v. 1929–30, merivoimien kapteenikurssi v. 1938 ja tämän jälkeen erilaisia upseerivakansseja vuoroin rannikkotyöstössä vuoroin laivastossa. Näistä viimeinen ennen eroa puolustuslaitoksesta v. 1945 oli taktiikan opettajan toimi Merisotakoulussa. Rautavaara ilmoittaa harrastukseensa purjehduksen ja kalastuksen.²²⁵

Tämä PPP 1:n eli JP 1:n ikioma initiaatiomuoto eroaa monella tavoin muista edellä käsitellyistä varusmiesten initiaatiotavoista ja -piirteistä. Tärkein ero on siinä, että sotilasyhteisön sosiaalisella järjestelmällä ei näytä olevan siinä mitään osaa, kasteen saivat yhtä hyvin tavalliset varusmiehet kuin everstiluutnantti. Itse asiassa kysymyksessä ei ollut mihinkään uuteen statukseen initioiminen, eli edellä esitetyn initiaation määritelmän mukaan kyseessä ei lainkaan ollut initiaatio. Tavan muodot on pääasiassa lainattu merimiesten initiaatiosta, mutta näillähän Itämeren- ja päiväntasaajan kaste koski kaikkia laivassa olijoita. Esimerkiksi Suomen Joutsenen ensimmäisellä matkalla kastettiin päiväntasaajalla muiden muassa aluksen päällikkö.²²⁶ Tärkeä ero oli siinä, ettei tämä kaste ollut vapaaehtoinen kuten PPP 1:n rajakaste, josta saattoi kieltäytyä ”aatteellisista syistä”. On tuskin luultavaa, että yksikössä olisi näitä kieltäytyjiä yleisesti kohdeltu mitenkään initioimattomien tavoin tämän jälkeen – status ei kasteen takia ollut muuttunut. Toisin on asia merimiesten keskuudessa: päiväntasaajan ylittänyt merimies on aivan epäilemättä kokeneempi ja pätevämpi ammatissaan kuin ”ensi reissun poika”, hänellä on todellisuudessa initioidun merimiehen status. PPP 1:n rajakaste oli eräänlainen leikki, jonka tarkoitus oli vain korostaa oman joukko-osaston merkitystä. Todellisen initiaation PPP 1:nkin varusmiehet kokivat alokasaikana ja sotilasvalan yhteydessä, joiden kautta he muuttuivat siviileistä sotilaisiksi. Kyseisen tavan sotilasvalaan verrattuna vähäistä merkitystä kuvastaa myös se, että kyseistä joukko-osastoa koskevista varusmiesmuistelmissa asia yleensä on kuitattu lyhyehköllä maininnalla.²²⁷

TUNNUSLAUSE:

„PÄIN RYSSIÄ AIN'
SE ON TAHTOMME VAIN”

Tämän omistaja *Stm. Paavo*
Suominen

on *VO/* P.P.P. 1:en kuuluvana tänään ottanut
vastaan rajakasteen Kivennavan Joutselässä, Rajajoen
rannalla. Täten on hänet vihitty täysiveriseksi rajasis-
siksi, joka ymmärtää, ettei Rajajoki ole mikään Tonava,
ja että vainolainen pääsee Suomeen vasta pyörämiehen
haudan yli.

Valtakunnan rajalla
20 p:nä helmi kuuta 1937.

VO:n pääll. Ilmari Leppänen
Luutnantti.
VO:n väeöp. Ants Saastoi.
Ylikerho.

Vapaaehtoinen lunastus 1 mk.

TUNNUSLAUSE:

EDESSÄ JÄIN ORTUUS TAI KUULO
TAKANA KOTI JA SYNNYINMÄÄ.
TARKKAI, PAIKALLAS SEISO!
SINUUN LUOTTAVI RANSA JA MAA.

Tämän omistaja *res. elik. K. Ippa,*
Mertti
on *tykkik./JP* 1:in kuuluvana tänään ottanut
vastaan rajakasteen Kivennavan Joutselässä, Rajajoen
rannalla. Täten on hänet vihitty täysiveriseksi raja-
sissiksi, joka ymmärtää esi-isien sankarimaineen vel-
voituksen siten, että vainolainen pääsee Suomeen
vasta jääriin haudan yli.

Kaksi rajakastetodistusta. Teksteistä näkyvät
joukko-osaston nimenmuuton yhteydessä ta-
pahtuneet muutokset. TYKTL tied. 45: 190 b;
Kopra 1971, 41.

Valtakunnan rajalla
20 p:nä helmi kuuta 1937.

Lautn. *P. Suominen*
Kers. *T. Komppa*

Edellä on oikeastaan käsitelty vain roolimerkkejä, jotka nekin ovat joko olleet epämääräisiä, kuten alokkaan huonot vaatteet ja lyhyt tukka, tai poikkeuksia, kuten olkaimet, kokardi ja kauluslaatat roolimerkkeinä. Ainoa tässä käsitelty initiaatiomuoto taas osoittautui muuksi kuin initiaatioksi. Vielä on selvittämättä, minkälaista todellista muutosta sotilasvala yleensä merkitsi tavalliselle varusmiehelle. Luvun alussa esitetyt konkreettiset muutokset eivät näet kuitenkaan kerro kaikista ilmiöön liittyvistä piirteistä, sillä ne eivät kerro muutoksen totaalisuudesta. Ehkä aavistuksen tästä muutoksesta antaa erään tiedonantajan kertomus valapäivän aamun herätyksestä. Tavallisesti muutos ei ollut yhtä nopea eikä dramaattinen, mutta periaatteessa se kuitenkin aina oli luonteeltaan juuri samanlainen. Tässä kerrottu tapaus sattui Viestipataljoona 1:ssä (VP 1) Helsingissä v. 1931–32.

”Alokastarkastuksen jälkeisenä päivänä, ’valapäivänä’, herättyämme aamulla herätyskarjaisuun ja syöksyessämme ylös vuoteistamme karjaisi eräs ryhmänjohtaja:

– Takaisin vuoteisiin!

Olimme ymmällä, mutta vain hetken, sillä hän jatkoi karjuen:

– Jumalauta, te olette nyt sotamiehiä ettekä reksejä, joten tästä lähtien nousette ja pukeudutte kaikessa rauhassa, jonka jälkeen hölkätään kerran juhlakerhon ympäri.

– Mutta perkele, jos veltostutte, niin silloin otetaan heti vanha meininki takaisin. Onks selvä?”²²⁸

3. Pennalismismi

”Tervetuliaiset”

Kuten tutkimuksen teoreettisessa osassa on esitetty, pennalismismi on sotilasyhteisön initiaation heijastumisilmiö yhteisön alimman sosiaaliryhmän sisällä. Alimman sosiaaliryhmän sotilasyhteisössä muodostavat varusmiehet. Edellä on initiaation yhteydessä käsitelty *sisäänkirjoitusmenoja* ja *tahdonmurtamiskamppailua*, jotka ovat laitoksen initiaatioon kuuluvia ja kantahenkilökunnan järjestämiä. Seuraavassa tarkastellaan tämäntyyppisten ilmiöiden heijastumista pennalismisissa.

Goffmanin mukaan sisäänkirjoitusmenoista ja kuuliaisuuskokeista voidaan kehittää *tervetuliaisiksi* (the welcome) kutsuttu ”initiaatiomuoto”. Tällöin henkilökunta tai asukit tai molemmat uhraavat runsaasti aikaa antaakseen tulokkaalle selvän käsityksen hänen tilastaan. ”Ylimenoriitin” aikana häntä voidaan kutsua *monniksi* (fish) tai *simpuksi* (swab); nämä nimitykset osoittavat hänelle, että hän on pelkkä asukki ja että hänen asemansa tässäkin ryhmässä on erityisen alhainen.²²⁹ Kuten edellä on todettu, ainakin armeijassa kantahenkilökunnan osuus *tervetuliaisissa* on osoittaa, että asukki on pelkkä asukki, ja vanhempien asukkien osuus on nimenomaan osoittaa tulokkaan asema alhaiseksi hänen oman ryhmänsä sisällä. Toisin sanoen se, mikä on asukkien osuus *tervetuliaisissa*, on ainakin armeijassa pennalismia.

Armeijassa alokkaita nimittelevät juuri vanhat varusmiehet, eivät kantahenkilökunnan edustajat, ja kyseessä on siten eräs pennalismimin muoto. Vaikka tällainen nimittely on yleistä läpi palvelusajan, sitä harjoitetaan kaikkein ahkerimmin juuri alokkaiden astuessa palvelukseen sekä palvelusajan alkupäivinä.²³⁰ Myöhemmin kun alokas ”tietää paikkansa” ei runsas nimittely enää ole tarpeen. Itse ilmiö on armeijassa niin yleinen, ettei sen kartoituksessa ole mieltä. Toisaalta alokkaan nimi-

tyksiä on ollut käytössä niin runsaasti ja niin erilaisia, että aiheesta voitaisiin tehdä erillinen kielitieteen alaan kuuluva tutkimus.

Todettakoon vain, että Simo Hämmäläisen sotilasslangin sanastossa alokas-sanalla on 129 synonyymiä²³¹ eikä luettelo ole täydellinen, sillä siitä puuttuvat ainakin kirjan ilmestymisen jälkeen yleiseen käyttöön tulleet ilmaukset, kuten *aamureppu*, *könsy*, *mopo* ja *örsy*.²³² Ilman tilastollista analyysia, johon käytettävissä oleva aineisto sitäpaitsi soveltuisi huonosti, voitaneen todeta, että yleisimpiä alokkaan nimityksiä mainittujen neljän lisäksi ovat olleet *kusipää*, *veripää*, *makrilli*, *monni*, *mokkeri*, *reksi* sekä näistä muodostetut yhdyssanat *veripäämonni* ja *kusipäämonni*.²³³

Simo Hämmäläisen 129 sanaa käsittävä luettelo alokkaan synonyymeistä sisältää toisaalta runsaasti hyvin harvinaisiakin ilmauksia. Esim. Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen suhteellisen laajassa varusmiesmuistelma-aineistossa ei esiinny sellaisia Hämmäläisen mainitsemia nimityksiä kuin *harmonikkavarvas*, *himojännittäjä*, *jelkku* ja *mähkä*, jotka Hämmäläiselläkin ovat vain yhdestä lähteestä saatuja ja yhtä joukko-osastoa koskevia tietoja.²³⁴ Tämä osoittaa vain sen, kuinka yleistä alokkaan nimittelyä on ollut. Ilmeisesti uusia nimityksiä on jatkuvasti keksitty ja keksitään edelleen. Todennäköisesti on ollut useita nimityksiä, joita keksijä on käyttänyt vain kerran, toiset ovat saattaneet yleistyä vain perusyksikkötasolla joksikin aikaa, muutamat on otettu käyttöön koko joukko-osastossa, mutta vain osa on yleistynyt koko Suomen puolustuslaitoksessa ja pitemmäksi ajaksi.

Tietenkään vanhat sotamiehet eivät useinkaan tyytyneet pelkästään nimittelymään palvelukseen astuvia alokkaita, vaan siihen liittyi myös muu pelottelu ja kiusaaminen.²³⁵ Esim. Savon Prikaatissa (SPr) Käkisalmissa v. 1929 vanhat huutelivat alokkaille ohi kulkiessaan mm. ”hiljaa monnit, että vanhojen jalkarädit saavat rauhassa kuivua” ja sanoivat usein, että ”monnin pää oli kuuma” todistaen väitteensä kastelemalla sormen syljellä ja koettelemalla alokkaiden kaljua päätä, joka tällöin muka sihahti.²³⁶ RT 3:ssa Sortavalassa vanhat v. 1922 alokkaiden astuessa palvelukseen totesivat mm. ”saatiin taas uusia *perunankuorimakoneita*”.²³⁷ HRR:ssä Lappeenrannassa vanhat v. 1926 kutsuivat alokkaita mm. *kuumaukoiksi* ja edellä selostetulla tavalla todistivat myös väitteensä sormella kokeilemalla. Osoittaen varuskunnan porttia he myös sanoivat: ”Tuosta portista kun tulitte, saatte kaiken toivon heittää”.²³⁸ Varsin kekseliäästi osasivat vanhat Terijoella v. 1936 kiusoitella PPP 1:stä JP 1:ksi muuttuneessa yksikössään tulkitsemalla joukko-osastosta omana palvelukseenastumisaikanaan käytössä olleen lyhenteen ”PPP = pian pääsette pois” ja uusien alokkaitten aikaisen ”JP = jääte palvelukseen”.²³⁹ Sellaiseenaan selitys ei tietenkään voinut levitä eikä jäädä käyttöön edes tässä yksikössä, mutta tapaus osoittaa, kuinka vanhat osasivat ottaa tilanteesta vaarin, mikä tässä yhteydessä on aina ollut hyvin tavallista.

Melko yleistä tällaisen palvelukseen astuvien kiusaamisen, pelottelun ja nimittelyn yhteydessä oli kurkun sahaaminen kädellä, joka ele oli myös tarkoitettu alokkaiden pelottelemiseksi.²⁴⁰ Samoin oli tässä yhteydessä usein tapana kehottaa alokkaita hirttäytymään tai hankkimaan tätä tarkoitusta varten köyttä, mikä pyrki osoittamaan kuinka kovat ajat alokkailta oli edessään.²⁴¹ Esimerkiksi v. 1929 SPr:ssä Käkisalmissa vanhat ilkkuivat ensimmäisen palveluspäivän aamuna alokkaille: ”Onpa elinkautisia; rasvatkaa telttanaru ja hirttäkää itsenne”.²⁴² RT 3:ssa Valamossa v. 1921 palvelukseen astuneet alokkaat löysivät saamiensa vaatekappaleiden taskuista jo siviiliin päässeiden vanhojen kirjoittamia paperilappuja, joissa luki mm. ”kun

vedät tämän takin päällesi, niin elämästäsi toiveet heität” tai ”hirtä itsesi, ettei toisen tarvitse sitä sinulle tehdä”.²⁴³ Sotien jälkeiseltä ajalta mainittakoon, että esim. Karjalan Tykistörykmentissä (KarTR) Lappeenrannassa v. 1968 vanhat neuvoivat palvelukseen astuvia ”kääntykää takaisin nyt kun vielä kerkiätte”, ”örsyparat kun tulitte tänne perseenne repimään”, ”etsikää köyttä, vielä on aikaa”, jne.²⁴⁴

Aina *tervetuliaiset* eivät välttämättä noudattaneet mitään vakiintunutta tapaa tai sellaisen muunnelmaa; tilannetta ja mielikuvitusta käytettiin usein apuna. Tavanomaista tässäkin silti oli se, että alokkaille pyrittiin järjestämään mahdollisimman lämmin vastaanotto. Näin meneteltiin sananmukaisesti KSR:ssä Kouvolassa v. 1937, jossa uudet alokkaat joutuivat saunaan tulopäivänään. Tällöin ryhmänjohtajat löivät löylyä niin, että ylimmällä lauteella olijat olivat lähellä pyörtymistä, mutta pois ei päästetty.²⁴⁵ Päinvastainen menettely kohdistui alokkaisiin Raskaassa Tykistörykmentissä (RTR) Viipurissa v. 1922, jolloin vanhojen vastaanottoseremonioihin kuului mm. kastelu kylmällä vedellä ja epävirallinen terveystarkastus.²⁴⁶ Sukupuolitautien ehkäisemiseksi armeijassa näet tuolloin suoritettiin varusmiehille säännöllisesti myös virallisia terveystarkastuksia, sotilaskielellä *häntäapelleja*.²⁴⁷ Epävirallinen terveystarkastus oli itse asiassa kyllä laajemminkin levinnyt pennalistinen piirre, mutta edellisen tapauksen lisäksi se mainitaan vain kerran *tervetuliaisten* yhteydessä tapahtuneeksi. V:lta 1925 KTR 2:sta Viipurista mainitaan, että alokkaille tehtiin terveystarkastus heti ensimmäisenä iltana. Tällöin eräs vanha mies esiintyi upseerina, ja alokkaat komennettiin pesemään ”munat” kylmällä vedellä. Tarkastaja kyseli mm. ”milloin aokas oli viimeksi nainut”.²⁴⁸ Muissakin tapauksissa tällainen terveystarkastus oli tehtävä palvelusajan alussa, jolloin alokkaat eivät vielä tunteet vanhoja ulkomuodolta, muuten juoni ei onnistunut.

Toinenkin palvelusajan myöhemmissä vaiheissa yleisempi pennalistinen piirre, *esteratsastus*, mainitaan vain kerran *tervetuliaisten* yhteydessä. V. 1935 HRR:ssä Lappeenrannassa alokkaiden palatessa ruokailusta palvelukseenastumispäivänä vanhat olivat nostaneet sänkyjä esteiksi kasarmin käytävälle, ja alokkaitten piti hypätä näitten yli vanhojen vauhdittaessa *esteratsastusta* remmeillään läimäytellen ja huudellen ”ravia”.²⁴⁹ Palveluksen myöhemmissäkin vaiheissa toteutettuna tämä piirre oli tunnettu vain ratsuväessä.

Vanhat pyrkivät siis varsin yleisesti tavalla tai toisella järjestämään tulokkaille *tervetuliaiset*. Äärimmäisen harvinaisesta poikkeuksesta oli siten kysymys Ilmailuosasto II:ssa (Ilm II) Koivistolla v. 1920, jossa vanhat olivat hankkineet alokkaiden tulopäiväksi ämpärillisen ”pirtua”. Jokaiselle halukkaalle vanhalle ja alokkaalle tarjottiin kauhalla, mutta kenenkään ei ollut pakko ottaa. Vanhojen suhtautuminen alokkaisiin oli täällä tällöin muutenkin joviaalia, eikä pennalismia palveluksen myöhemmissäkään vaiheissa harjoitettu.²⁵⁰

Vaikka alkoholitarjoilussa täällä olikin kysymys eräänlaisista ”tervetuliaisista”, ei tilaisuudesta kuitenkaan voida käyttää tätä nimitystä samassa merkityksessä kuin sitä on tässä tutkimuksessa käytetty. Astetta lähempänä *tervetuliaisia* Goffmanin tarkoittamassa mielessä oltiin KTR 1:ssä Hyrylässä v. 1925, jossa palvelus myös aloitettiin juomingeilla. Täällä alokkaita oli vastaanottamassa kaksi vanhempaa ikäluokkaa, joista vain vanhin, *kantajääkärit*, katsoi oikeudekseen kiusata tulokkaita. Tuloiltana alokkailta pyydettiin ensin matkaeväistä säästyneitä ”siviiliviinoja.” Kun nämä oli juotu, kerättiin kolehti, johon myös vanhat osallistuivat, ja hankittiin lisää ”pirtua”. Kaikki kolme ikäluokkaa osallistuivat juominkeihin, jotka jatkuivat

myöhään yöhön. Vielä tässä tilaisuudessa alokkaita kohdeltiin toverillisesti, mutta myöhemmin kohtelu vähitellen koveni. Tällöin mm. rahan kiristys sai hyvinkin raakoja muotoja, ja vain vanhat joivat niillä hankitut alkoholijuomat.²⁵¹ Tuloillan juhlallisuudet olivat siten tulokkaiden huiputtamista: vanhat ottivat ensin saatavansa hyvällä ja vasta myöhemmin, kun tällä tavalla ei saatu tuloksia, väkisin. Jälkimmäisessä tapauksessa kyseessä oli siten pennalismi, edellisessä ei.

Niissä varsin lukuisissa yksiköissä, joissa ei ollut vanhempia sotamiehiä tai vastaavia, edellistä ikäluokkaa edustivat vain varusmiesesimiehet. Hekin osasivat tietysti kiusata alokkaita monin eri tavoin. Mutta tällaisissakin yksiköissä siviiliin päässeet vanhat pystyivät sentään monasti järjestämään jonkinlaiset *tervetuliaiset*, kuten edellä v. 1921 RT 3:sta Valamosta kerrottu tapaus, vaatteiden taskuista löytyneet paperilaput osoittivat. Vastaavanlaista on tapahtunut muuallakin. Kaartin Jääkäripataljoonasta (KJP) Vaasasta kerrotaan v. 1920, että jaetuista vaatekappaleista edelliset luovuttajat olivat leikanneet kaikki napit pois ja että kiväärit oli tahallisesti ruostutettu huonoon kuntoon. Irralliset napit löytyivät taskuista, ja alokkaat saivat heti ryhtyä ompelutyöhön. Kun näitten alokkaitten vuoro aikanaan tuli päästä siviiliin, esimiehet valvoivat, ettei vastaavaa päässyt tapahtumaan.²⁵² Sen sijaan kun RUK:ssa Haminassa v. 1924 oppilaille jaetut sukset havaittiin kenkävoiteella ”tervatuiksi”, annettiin vahingon kiertää ja luovutettiin sukset aikanaan takaisin samassa kunnossa.²⁵³ JP 2:ssa Valkjärvellä v. 1937 siviiliin ennen uusien alokkaiden saapumista lähtevät *vanhat* laittoivat polkupyörän laakereiden väliin hiekkaa ja virtsattuaan kiväärinpiippuihin sulkiivat niiden suut rasvatupoilla, jolloin piiput ruostuivat.²⁵⁴

Niissäkin yksiköissä, joissa vanhempi ikäluokka oli päässyt siviiliin ennen alokkaiden tuloa, oli usein ennen sotia alokkaiden vastaanottajina muutama ylipalvelumies. Nämä olivat varusmiehiä, jotka pitkän arestirangaistuksen tai Ilmajoen sotilasvankilarangaistuksen kärsittyään tai oltuaan hoidossa sukupuolitaudin vuoksi joutuivat jatkamaan palvelustaan oman ikäluokkansa siviiliinpääsyn jälkeen, sillä mainituista syistä menetettyä aikaa ei laskettu palvelusajaksi. Näitä ns. *sotavanhuksia* oli yleensä kuitenkin niin vähän, etteivät he pystyneet saamaan aikaan mainittavaa pennalismia eivätkä aina yrittäneetkään. Kuriositeettina voidaan kuitenkin mainita KKR:ssä Viipurissa v. 1925 sattunut tapaus, jossa *sotavanhukset* järjestivät hyvin näyttävät mutta kuitenkin samalla täysin viattomat *tervetuliaiset: tuliais- eli kusiryypyn*. Sitä mukaa kun uusia alokkaita saapui tupaan, joku *sotavanhus* veti sängyn alta yöastian ja tarjosi tulijalle ryypyt. Astiassa oleva liemi näytti hyvin ”aidolta”, mutta kyseessä oli vain tarkoitukseen sopivan värinen limonaadi, jonka seassa uiskenteli kiinteämpää ”tavaraa” esittämässä rinkelin palasia. Myös itse yöastia oli aivan uusi ja juuri tätä tarkoitusta varten hankittu, joten kaikki tarjottu oli itse asiassa täysin nautittavaksi kelpavaa. Kuitenkin *kusiryypyn* jäi monelta ottamatta, mikä osoittaa, ettei kovin voimakkaita pakkokeinoja käytetty.²⁵⁵ Yleensäkin pienenä vähemmistönä olevien *sotavanhusten* ei kannattanut kokonaan rikkoa välejänsä suurta enemmistöä edustavien alokkaiden kanssa, ja tämä näkyy myös harjoitetussa pennalismsissa. Mainitussa tapauksessa pennalismi oli vain tulokkaiden narraamista. Armeijan tavat tunteva ei olisi mennyt ansaan, sillä hän olisi tiennyt, ettei tapana ole pitää yöastiaa tuvassa vuoteen alla.

Edellä on tullut esiin joitakin tapauksia, joissa vanhat pyrkivät pennalismsin yhteydessä myös hyötymään alokkaista. Tällainen on alun perin ollut yksi sotaa edeltä-

neen ajan yleisimmistä pennalistisista piirteistä, joka myöhemminkään ei ole ollut aivan tuntematon, nimittäin erilaisten varusteiden ja tarvikkeiden myyminen alokkaille. Tämä sai alkunsa heti toisen varusmiesten saapumiserän astuessa palvelukseen keväällä 1919. V. 1918 – 1919 palvelut ensimmäinen saapumiserä oli jo ennen alokkaiden tuloa oppinut käymään kauppaa sille jaetuilla sokeri- ja tupakka-annoksilla ja joskus muullakin valtion omaisuudella silloisissa poikkeuksellisissa olosuhteissa ja mustan pörssin kukoistuskaudella. Kaupankäynti oli välttämätöntä, sillä elintarvikepula vallitsi sodan jälkeen koko maassa eikä armeijan ruoka-annoksilla tullut toimeen.²⁵⁶ Myös toimintamalli löytyi läheltä, sillä näinä armeijamme alkuaikoina monet muonituspuolta edustavat kantahenkilökunnan jäsenet kävivät valtion muonalla salakauppaa ja joutuivat joskus myös kiinni, jolloin asia tuli tunnetuksi.²⁵⁷

Tätä taustaa vasten ajatellen saattaa olla niin, että kaupankäyntiin tottuneet vanhat näkivät palvelukseen astuvassa toisessa varusmiespolvessa keväällä 1919 vain uusia asiakkaita, joilla oli rahaa ja joita vanhat saattoivat kohdella omaksumiensa kaupankäyntitapojen mukaan enemmän tai vähemmän rehellisesti. Näin kysymys ei alun alkaen olisi lainkaan ollut pennalismista, joka muutenkin tuona aikana oli armeijassa vielä hyvin harvinaista. Kun kaupankäynti kuitenkin alusta lähtien esiintyi samoissa ulkonaisissa muodoissa kuin myöhemmin pennalisiin yhteydessä, ei ole mahdollista erottaa sitä pennalistisesta kaupankäynnistä. Ainoa ero myöhempään aikaan verrattuna oli siinä, että kaupankäynti oli tuolloin vielä suhteellisen harvinaista.

Haminassa TR:ssä vanhat yrittivät myydä palvelukseen astuneille alokkaille kainenlaista ja jonkin verran kauppooja syntyikin mm. jalkarätin puolikkaista ja kapeista.²⁵⁸ PSR:ssä Mikkelissä vanhat myivät myös erilaisia varusteita, mm. vöitä, housuja ja lakanoita, jotka he olivat ensin varastaneet alokkailta.²⁵⁹ Näissä kahdessa tapauksessa suurin ero oli siinä, että TR:ssä alokkaat eivät ilmeisesti vielä olleet saaneet varusteitaan, joten vanhat saattoivat uskotella kaupittelimiaan tavaroita tarpeellisiksi. PSR:ssä taas varusteet oli jo jaettu, ja alokkaat tiesivät vanhojen varastaneen myytävät esineet heiltä, mutta eivät voineet asialle mitään; tulokkaina ja saadun tavarapaljouden hämmentäminä he eivät olleet osanneet pitää huolta omistaan. Kummassakin tapauksessa kysymys kuitenkin oli pettämisestä helpon rahan toivossa, ja kumpaakin esiintyi myöhemmin muun pennalisiin rinnalla.

Ilmeisesti päällystö paikoin oli osannut varautua tämän kaltaisiin ilmiöihin huolimatta siitä, että kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun itsenäisen Suomen armeijassa palveli kaksi varusmiesten saapumiserää samanaikaisesti. RT 3:ssa Valamossa vanhat oli varta vasten siirretty kahden kilometrin päähän alokkaiden kasarmista ja heitä oli lisäksi kielletty menemästä alokaskasarmiin. Tästä huolimatta jotkut vanhoista kävivät yrittämässä kaupantekoa, mutta ilmeisesti myös alokkaita oli varoitettu, sillä mitään kauppooja ei syntynyt.²⁶⁰ Täysin rehellistä oli samana keväänä kaupankäynti KSR:ssä Hämeenlinnassa, jossa vanhat muutenkin suhtautuivat asiallisesti alokkaisiin. Kun alokkaat olivat jaossa saaneet hyvin huonoja varusteita, kauppasivat vanhat heille omiaan, parempia. Kysymykseen tuli puhdas rahakauppa tai sitten vaihto välirahaa vastaan. Pian siviiliin pääsevät vanhat katsoivat ilmeisesti tulevaisuutta loppuajan toimeen huonommillakin varusteilla, ja jonkin verran kauppooja syntyi.²⁶¹

Liitteenä oleva taulukko 4 osoittaa, että varusteiden myynti saavutti suuren suosion ja levisi nopeasti laajalle armeijaan. Tietojen runsaus johtuu osaltaan myös

siitä, että tätä asiaa on tiedustelussa erityisesti kysytty. Suosituimpia kaupan artikkeleita ovat olleet juuri erilaiset varusesineet, kuten vyöt, saappaat ja muutkin vaattekappaleet²⁶² sekä vuodevaatteet ja kokonaiset vuoteet²⁶³ tai kaapit²⁶⁴. Alkuaikoina menestyksellisiä myyntiartikkeleita olivat myös sotilaskaappeihin tarkoitettut lukot²⁶⁵ ja vanhojen itsensä valmistamat vaateripustimet, jotka olivat tarpeellisia mutta joita ei valtion puolesta jaettu²⁶⁶. Sama koskee ratsuväen vanhojen vakituista myyntiartikkeliä, kaviokoukkuja, jolla puhdistettiin hevosen kavioita,²⁶⁷ ja jalustimien ja kannusten kiilloittamiseen tarkoitettuja kettinkejä. Alokkailla ei tosin ollut kannuksia, mutta hepä johtuivatkin kiilloittamaan vanhojen kannukset, joten nämä välineet olivat kovasti tarpeen.²⁶⁸ Haluttu artikkeli oli monin paikoin valmiiksi ommeltu patja, joka oli tiiliskiven muotoinen ja valmistettu läpäisemään tulevat ankarat tupatarkastukset. Tämän tiiliskiven muodon saavuttamiseksi oli eri yksiköissä käytössä erilaisia sallittuja menetelmiä saumoihin ommelluista naruista ja erilaisista tikkausmenetelmistä alkaen sivujen ja päätyjen lautakehyksiin asti.²⁶⁹

Rajaa rehellisen kaupankäynnin ja pennalistisen tulokkaan huiputtamisen välille on mahdotonta vetää, sillä vaikka monet kaupan olevista artikkeleista olivatkin tarpeellisia, oli hinta kuitenkin usein tällöin aivan kohtuuton. Usean kertojan kuvauksesta saakin sellaisen käsityksen, että asian tämä puoli kyllä havaittiin myöhemmin. Kuvaava on Porin Rykmentistä (PR) Turusta v. 1926 kerrottu tapaus. Saatuaan kuulla kaupankäynnistä komppanian päällikkö määräsi alokkaat käytävälle riviin ostetut esineet mukana ja arvioi esineille hinnan samalla määräten vanhat antamaan arvioidun hinnan yli menevän osan rahoista alokkaille takaisin.²⁷⁰ Toisin kuin monet muut kantahenkilökunnan edustajat, jotka kielloin yrittivät lopettaa tällaisen toiminnan, tämä kapteeni hyväksyi kaupankäynnin mutta ei liian korkeita hintoja.

Edellä lueteltujen tavanomaisimpien myyntiartikkeleiden lisäksi löytyy lähes loputon joukko muita. Oman ryhmänsä muodostavat tarvikkeet, joita myytiin sotilaskodissa mutta joita alokkaat itse eivät alkuaikoina saaneet käydä ostamassa. Välittäjinä toimivat auliisti vanhat, jotka myivät tietenkin ylihintaan pitäen voiton itsellään. Tällaisia esineitä olivat parranajovälineet ja -vaahdokkeet,²⁷¹ kirjoitusvälineet ja -paperit,²⁷² sotilasmuistiot,²⁷³ neula ja lanka,²⁷⁴ hammasharjat,²⁷⁵ kengänkiilloke²⁷⁶ jne. Toisen ryhmän muodostivat pienet varusesineet, joita sotilaat helposti hukkasivat ja joita siksi myytiin myös sotilaskodissa, kuten saippuarasiat,²⁷⁷ kokardit,²⁷⁸ repun irtohinnat,²⁷⁹ lusikkahaarukkayhdistelmät,²⁸⁰ jne. Niin tarpeellisia kuin tällaiset välineet palveluksen myöhemmissä vaiheissa saattoivatkin olla, ei niille varmaankaan ollut käyttöä vielä alokasajan ensi päivinä. Mutta vanhat osasivat mainostaa ja luoda turhia tarpeita.

Näiden tavanomaisimpien ja usein tarpeellistenkin esineiden lisäksi on myyty tai ainakin yritetty myydä mitä mielikuvituksellisimpia esineitä, kuten jääkärin säärystimiä,²⁸¹ tikareita,²⁸² kannuksia,²⁸³ hevosia,²⁸⁴ messinkisiä vesihanoja,²⁸⁵ kivääreitä,²⁸⁶ tohveleita eli *kusiluistimia*,²⁸⁷ käytettyjä hammasharjoja kiväärin puhdistukseen²⁸⁸ jne. Hyvin kieron tempun tekivät v. 1922 PPP 3:n vanhat Mikkelissä myydessään alokkaille tavanomaiseen tapaan lukot kaappeihin. He pitivät toisen avaimen itsellään ja pian heillä olikin myytävänä kaikkea mahdollista.²⁸⁹ TR:ssä Lahdessa v. 1933 vanhat kauppasivat alokkaille mm. petipaikkoja tuvasta ja pihalla olevaa roskalaatikkoa siviililaatikoksi.²⁹⁰ RT 3:ssa Käkisalmissa ruokalistasta tietoiset vanhat keksivät v. 1921 kerätä alokkailta markan mieheen, jotta saataisiin sekahedelmäkeittoa – ja kyllähän sitä saatiinkin.²⁹¹ V. 1931 VP 1:ssä Helsingissä

vanhoilla oli tapana myydä palvelukseen matkalla oleville alokkaille laivamatkalla Helsingistä Santahaminaan petipaikkoja laivalta. Ne olivat muka tarpeen, kun nämä myöhemmin tulisivat väsyneinä iltalomilta. Hinnat olivat 5-20 mk petipaikan sijainnista riippuen.²⁹²

Se, että alokkaat armeijamme alkuaikoina useissa yksiköissä saivat varusteiden jaossa vain tyhjän patjapussin, johti edellä käsitellyn patjakaupan lisäksi paikoin myös toisenlaiseen pennalismiin. Koska patjat käytössä myöhemmin tulisivat litysmään, ne määrättiin täyttämään hyvin täyteen. Eräin paikoin, missä vanhat saivat valvoa toimitusta tässä tietenkin mentiin liiallisuuteen, ja patjat jouduttiin täyttämään aivan pyöreiksi tai kivikoviksi, joten nukkuminen ensimmäisenä yönä oli lähes mahdotonta. Ainoa käyttökelpoinen nukkumistapa oli maata patjalla vatsallaan pitäen käsin ja mahdollisuuksien mukaan myös jaloin vuoteen reunoista kiinni. Ylävuoteella nukkujat eivät aivan helposti saaneet unta pelätessään putoavansa, sillä harva oli muutenkaan tottunut nukkumaan niin korkealla.²⁹³

Täsmälleen sama oli tulos niissä yksiköissä, missä vanhat olivat täyttäneet patjat valmiiksi tulevia alokkaita varten: patjat olivat pyöreitä ja kivikovia.²⁹⁴ Tietävästi vain JP I:ssä Terijoella vanhat olivat käyttäneet v. 1937 hieman enemmän mielikuvitustaan ja täyttäneet vain osan patjoista pyöreiksi — muut olivat kieroja, vinoja tai melkein tyhjiä, ja lisäksi patjoista löytyi monenlaista ylimääräistä tavaraa.²⁹⁵ Vain nämä ylimääräiset esineet eivät olleet näiden vanhojen oma keksintö, sillä tällaisten tunkeminen alokkaitten patjoihin oli ollut käytössä jo 1920-luvun puolivälistä asti, kuten liitteenä olevasta taulukosta 5 näkyy. Yleisimmin alokkaat löysivät patjoistaan ja joskus myös tyynyistään piikkilankaa,²⁹⁶ tiiliskiviä,²⁹⁷ rautalankaa,²⁹⁸ halkoja,²⁹⁹ tai kiviä.³⁰⁰ Joskus vanhat olivat olleet omaperäisempiä ja olivat lisäksi laittaneet patjoihin saapasrenkiä, jotka saattoivat olla myös patjan alla,³⁰¹ punottuja olkiköysiä³⁰² tai seipäitä.³⁰³ Onpa patjoista joskus löytynyt jopa perunoi-³⁰⁴ ta, talliluudan tyviä,³⁰⁵ puisia harjoituskäsikranaatteja,³⁰⁶ nauvoja,³⁰⁷ paalilankaa,³⁰⁸ yöastia³⁰⁹ ja kuollut rotta.³¹⁰

Verrattaessa taulukkoa 5 edelliseen, varusteiden myyntiä alokkaille esittävään taulukkoon huomataan selvästi, että vieraiden esineiden sijoittaminen patjoihin oli levinneisyydeltään huomattavasti rajoituneempi piirre. Ensimmäiset tiedot ovat vasta vuodelta 1924, joskin piirre silloin oli käytössä jo kahdessa aselajissa. Hyvin-kin yleistä se näyttää olleen v:sta 1931 lähtien toiseen maailmansotaan asti mutta vain jalka- ja ratsuväessä. Aivan tuntematonta se ei myöskään ollut kenttätykistö-ssä. Syystä tai toisesta se sen sijaan ei näytä lainkaan levinneen eräisiin aselajeihin. Sodan jälkeen esiintyy vain pari hajatietoa, jotka osoittavat, ettei piirrettä kokonaan unohdettu, vaikka se tietysti kohtasi luonnollisen kuoleman tehdasvalmisteisten patjojen tultua käyttöön armeijassa.

Ensimmäisen yönä armeijassa alokkaat yleensä saivat nukkua rauhassa, sitten kun oudoissa olosuhteissa ja enemmän tai vähemmän epämurkavilla patjoillaan lopulta pääsivät uneen. Sotaa edeltäneelläkin kaudella tämä näyttää useimmille lopulta onnistuneen, mikä lienee johtunut senaikuisten liikenneolosuhteiden aiheuttamista ja usein myös matkaeväinä nautituin alkoholijuomin itse aiheutetuista matkan raskuuksista. Sellaisissa joukko-osastoissa, missä alokasaikana vallitsi kova pennalismi, ei häiritsemätön yöni yleensä ollut kovin tavallista. Näissäkin ensimmäinen yö muodosti poikkeuksen, mikä johtui edessä olevan ensimmäisen aamuherätyksen

varalle laadituista suunnitelmista, kuten tulemme näkemään. Kuitenkin myös tätä sääntöä vahvistavat poikkeukset, ja paikoin alokkaita häirittiin myös ensimmäisenä yönä.

V. 1929 SVK:ssa Helsingissä vanhat ensimmäisenä yönä tulivat tupaan herättämään alokkaat ja komensivat nämä kahteen riviin. Tämän jälkeen yksi korpraali piti pöydällä seisten alokkaita moittivan puheen. Tämä toistui kaikissa alokastuvissa.³¹¹ Tämä tilaisuus oli ilmeisesti Kadettikoulussa toisen kurssin alkamisesta v. 1919 asti käytössä olleen tavan, *simppuyön* vaikutusta; samankaltaisuudessaan huomiota herättää varsinkin alokkaille pöydällä seisten pidetty saarna. Tapa ei kuitenkaan juurtunut varusmiehille, sillä muita sitä koskevia tietoja ei ole.

SJR:ssä Viipurissa v. 1931 eivät alokkaat myöskään saaneet ensimmäisenä yönä nukkua rauhassa, sillä vanhat järjestivät heille useita herätyksiä rynnäten tupaan jänisräikkää pyörittäen. Tämä kiusanteko loppui, kun muuan taposta seitsenvuotisen vankilatuomion kärsinyt ja vastavapautunut alokas yritti lävistää yhden häirit-sijöistä vuoteeseensa kätkemällään pistimellä.³¹² Huomattavasti yleisempää oli alokkaiden herättäminen jänisräikällä ensimmäisenä aamuna, kuten jäljempänä esitetään, joten tässä tapauksessa kysymys oli vain vanhojen malttamattomuudesta johtuneesta varaslähdöstä.

V. 1923 URR:ssä Lappeenrannassa järjestettiin alokkaille ensimmäisenä yönä *ulaaniterveiset*. Keskellä yötä toistakymmentä valkoista hahmoa — armeijassa nukkuttiin silloin alusvaatteissa — ilmestyi pimeään alokastupaan. Vanhat hyppäsivät vuorotellen alokkaiden vuoteille ja löivät näitä tyynyllä päähän ja yläruumiiseen; näin koko joukko meni yli vuoderivin. Ääntä ei pidetty lainkaan paitsi lyötäessä, jolloin sanottiin ”tervetuloa ryytit, täällä jyllää ulaanit”.³¹³ Tässäkin oli kyseessä varaslähtö, sillä kyseinen tapa, *tyynyjynssy*, oli laajemminkin tunnettu pennalistinen tapa, mutta yleensä siihen ei ryhdytty ensimmäisenä yönä. Myöskään edellä esitetyssä tapauksessa tämä *tyynyjynssy* ei jäänyt viimeiseksi, vaan samat v:n 1923 alokkaat saivat maistaa sitä myöhempinäkin öinä.

Kuten on todettu, alokkaat yleensä saivat nukkua ensimmäisen yönä häiritsemättä. Niissä yksiköissä, joissa vanhoja ei ollut lainkaan, tämä oli luonnollistakin. Mutta myös niissä yksiköissä, joissa vanhat innokkaina odottivat vihdoinkin pääsevänsä kiusaamaan alokkaita ja siten kompensoimaan itse aikanaan saamansa vastaavanlaisen kohtelun, oli tärkeätä, että alokkaat saivat unen päästä kiinni. Tämä oli tärkeätä siksi, että muuten seuraavan, ensimmäisen šokkiherätyksen vaikutus olisi menettänyt tehonsa. Varsin laajalle levinneenä tapana näet oli, että vanhat järjestivät ensimmäisenä aamuna alokkaille mahdollisimman meluisan ja karmaisevan herätyksen. Tavasta käytetään tässä tutkimuksessa nimitystä *ensiherätys*.

Tämäkin tapa sai alkunsa armeijassamme niin aikaisin kuin pennalismi ylipää-tään oli mahdollista: toisen varusmiespolven astuessa palvelukseen keväällä 1919. Tämän varusmiesten saapumiserän osalta on olemassa vain yksi asiaa koskeva tieto, ja se on vasta helmikuussa 1919 perustetusta KSR:stä³¹⁴ Hämeenlinnasta, johon vanhat miehet oli siirretty muista jalkaväen joukko-osastoista.

”Kello 6.00 karjaisi päivystäjä ensimmäisen herätyksen, ja se oli valmisteltu kaikessa hiljaisuudessa niin, että heti kun päivystäjä hihkaisee, silloin lentää yhtäaikaan jokainen ovi auki, ja vanha mies hyppää kuin leijona karjuen sisään. Urheilutossut päälle ja saunan ympäri juoksuun minuutissa. Nyt tuli tosiaan vilskettä ja kiirettä, vaikkemme oikein vielä tienneet missä päin se sauna onkaan, mutta kyllä se vain sieltä löytyi.”³¹⁵

Tapa yleistyi sitten nopeasti ja sai monia eri muotoja ja on ollut käytössä aivan viime aikoihin asti, kuten liitteenä oleva taulukko 6 osoittaa. TR:ssä Lahdessa v. 1920 *ensiherätyksen* suoritti vain päivystäjä, mutta hän pystyi yksinkin saamaan aikaan karmean vaikutuksen karjumalla kuin leijona: ”Yylöös, yylöös pojat ja paskalle, että kanat ruokaa saa!”³¹⁶ Samanlaisen vaikutuksen sai aikaan myös päivystäjä yksin RT 3:ssa Valamossa v. 1921 huutamalla *ensiherätyksen* sotaäänellä sanoin ”saatanan kusipäät nousee ylös!”³¹⁷ Sen sijaan URR:ssä Lappeenrannassa vanhat osallistuiivat *ensiherätykseen* v. 1923 pyörittämällä kahta jänisräikkää.³¹⁸ Toisen, ilmeisesti eri eskadroonaa koskevan samanaikaisen tiedon mukaan herätystä tehostettiin jänisräikän lisäksi heittämällä yksi ylävuode ja siinä nukkuva alokas ilmaan.³¹⁹

Seuraavassa muutamia esimerkkejä erilaisista *ensiherätystapauksista*. PSR:ssä Kuopiossa v. 1926 viisi vanhaa miestä tuli kello viiden aikaan tupaan lyöden kypäriä kasarini kansiin ja huutaen.³²⁰ KJP:ssä Vaasassa v. 1927 ensimmäisenä aamuna jokaisen alokkaan sängyn päässä seisoivat herätyksen hetkellä vanha mies, joka samanaikaisesti muiden kanssa nykäisi peiton pois alokkaan päältä, pudotti kypärän lattialle ja karjui.³²¹ HRR:ssä Lappeenrannassa v. 1924 *ensiherätykseen* kuului päivystäjän karjaisu, kivääriin paukkupatruunoitten pauke ja teräkypärien räminä pitkin käytävää.³²² V. 1932 URR:ssä vastaava herätys tapahtui vanhojen laulaessa trumpettin säestyksellä: ”Nousee jo helvetin kusipäät paskalle, sillä onhan nyt jo aamu”.³²³ Toisen samanaikaisen ja samaa joukko-osastoa koskevan tiedon mukaan *ensiherätys* tapahtui vanhojen huutaessa kurkun täydeltä ”herätys! herätys! harjoja kämppään!” Tässä eskadroonassa vanhat olivat myös laittaneet esteen käytävälle harjoista ja sahajauhoja sisältävistä ämpäreistä. Aamutoimia kovalla kiireellä suorittaessa alokkaat joutuivat hyppimään esteiden yli rynnätessään hakemaan saappaitaan kuivaushuoneesta. Heti kiireisen pukeutumisen jälkeen alkoi kasarmin jynssäys vanhojen karjuessa ympärillä ”mitä alokkaat munii”.³²⁴ V. 1927 *ensiherätys* tapahtui URR:ssä miekkaa lattiaan kolistelemalla.³²⁵ HRR:ssä v. 1939 taas käytettiin kasarmin käytävän kumpaakin päähän sijoitettuja paukkupatruunoita ampuvia konekivääreitä.³²⁶

Edellä pariin otteeseen *ensiherätyksen* yhteydessä mainittu laulu tai huuto, ”Nousee te saatanan kusipäämonnit ylös, nyt on aamu jo”, oli laajalti armeijassa tunnettu ja myös muissa yhteyksissä käytetty,³²⁷ joten se olisi voitu käsitellä myös edellä muun alokkaitten nimittelyn yhteydessä. On kuitenkin todennäköistä, että tämä laulu on alunperin liittynyt juuri *ensiherätykseen*, sillä sanat on sepitetty ennen sotia armeijassa käytössä olleen torvella soitetun herätysignaalin säveleen, johon varsinkin niiden yllä esitetty versio tuntuu sopivan kuin luonnostaan. Ensi kerran tällaiset sanat mainitaan RT 3:sta Valamosta v. 1921 *ensiherätyksen* yhteydessä, mutta tällöin niitä ei kerrota laulettu.³²⁸ Ensimmäinen varma tieto kyseisillä sanoilla laulettuista herätyssignaalista on PR:stä Turusta v:lta 1925, mutta kysymys ei tällöin ollut *ensiherätyksestä*. Sanat kuuluivat täällä: ”Haistakaa vittu ja nousee ylös, kyllä maattu jo ooo-on!”³²⁹ Laulu unohtui luonnollisesti signaalitorven jäätyä pois käytöstä; viimeiset tiedot ovat vuodelta 1937 TR:stä Lahdesta, SVK:sta Helsingistä ja KSR:stä Kouvolasta.³³⁰

Edellä esitetyistä esimerkeistä näkyivät yleisimmät *ensiherätysmuodot*. Huutamisen tai karjumisen lisäksi on hyvin yleisesti käytetty melun aikaansaamiseksi pesuvateja,³³¹ kypäriä,³³² jänisräikkää,³³³ sekä kivääriä ja paukkupatruunoita.³³⁴ Yleinen on ollut myös edellä mainittu laulettu tai huudettu herätysignaali.³³⁵ Melko usein

näkyä käytetyn myös kattilankansia,³³⁶ torvia³³⁷ ja hanureita³³⁸ — jälkimmäisiä mainitaan eräässä tapauksessa olleen peräti viisi kappaletta.³³⁹ Näitä instrumentteja harvinaisempia olivat konekiväärit,³⁴⁰ pikakivääri³⁴¹ ja pistooli³⁴² paukkupatruunoin. Muun melun lisäksi apuna saatettiin tietysti käyttää mahdollisimman kovaäänisesti vihellyspilliä,³⁴³ soittokelloa,³⁴⁴ triangelia³⁴⁵ tai ratakiskon pätkeä,³⁴⁶ joilla herätys tavallisinakin aamuina, tosin huomattavasti hillitymmin, suoritettiin. Esimerkiksi viimeksimainittua välinettä kerrotaan *ensihierätyksen* yhteydessä lyödyn lekalla tai moukarilla niin, että palaset sinkoivat. Ratsuväessä pesuvateja ja kypäriä saatettiin hakata myös jalustimilla.³⁴⁷ Myös miekkaa voitiin herätyksessä käyttää kolisteluun ja sen lappeella saatettiin kangeta myöhäiset nukkuajat ylös vuoteesta.³⁴⁸ Aivan harvinainen ei myöskään ollut eräässä edellä mainitussa tapauksessa esiintynyt piirre, että alokkaat pantiin heti ensihierätyksen jälkeen siivoamaan kasarmia vanhojen komennellessa, naureskellessa ja ilkkuesssa ympärillä.³⁴⁹

Se, että päivystäjä, ryhmänjohtaja tai jälkimmäisten muodostama joukko saattoi suorittaa *ensihierätyksen* ilman vanhojen miesten apua, ei useimminkaan johtunut siitä, että vanhoilta olisi puuttunut halu tähän toimintaan. Tällaista sattui enimäkseen niissä joukko-osastoissa, joissa vanhoja ei kyseisessä perusyksikössä lainkaan ollut³⁵⁰ tai he olivat tilapäisesti poissa, esim. leirillä³⁵¹. Harvinainen oli sen sijaan RT 3:ssa Sortavalassa v. 1930 sattunut tapaus, jossa *ensihierätys* suoritettiin vasta kahden kuukauden palveluksen jälkeen, kun alokkaat siirtyivät kasarmista leirille, jossa vanhat olivat olleet koko alkuajan ja jossa he vasta nyt saivat tutustua alokkaisiin. Muilta osin muodot olivatkin tavanomaiset, ja niihin kuului huutokuoro, pesuvadit, kypärät ja yhden vanhoista laulama herätysignaali: ”Nouskaatte kuudennen komppanian kusipäämonnit ylös, nyt on aamu!”³⁵² Sen sijaan yleistä oli, että vanhoja oli kielletty menemästä alokastupiin, mutta tämä ei estänyt heitä osallistumasta *ensihierätykseen*. Edellä esitetyin tavoin ja välinein he mellastivat kasarmin käytävällä ja tuvan oviaukossa ryhmänjohtajien suorittaessa oman osuutensa tuvassa sisällä.³⁵³

Yleensä *ensihierätystä* ei pyritty toistamaan, eikä vaikutus uusittuna olisi ollutkaan samanlainen kuin ensimmäisenä aamuna, jolloin kaikki oli alokkaille vielä uutta ja outoa. Tosin alokasajan herätykset yleensä aina ovat tiukkoja ja aamut kiireisiä. On kuitenkin jälleen muutamia poikkeuksia, joissa vanhat kaiketi ensimmäiset aamun menestyksensä innoittamina yrittivät uusia tapauksen. RT 3:ssa Sortavalassa v. 1924 vanhat olivat mukana herättämässä alokkaita koko alokasajan.³⁵⁴ VP:ssä Viipurissa v. 1934 *ensihierätykseen* oli käytetty paitsi huutoa myös pesuvateja ja paukkupatruunoita ja samaa jatkui koko alokasajan.³⁵⁵ HRR:ssä Lappeenrannassa v. 1936 *ensihierätyksen* olivat suorittaneet päivystäjä ja vanhat hakkaamalla peltisiä pesuvateja vastakkain ja heittelemällä niitä kiekon tavoin alokastupaan, myös jänisräikkää oli pyöritetty ja huudettu. Tällainen herätys saattoi uusiutua myöhemminkin alokasaikana päivystäjistä riippuen.³⁵⁶

Tultaessa 1960-luvulle useimmat entisenlaisen *ensihierätyksen* muodot näyttävät hävinneen. Viimeinen tieto edellä kuvatun kaltaisesta *ensihierätyksestä* on Hämeen Ratsujääkäripataljoonasta (HämRjP) Lahdesta v:lta 1962, ja sielläkin tämän herätyksen suoritti päivystäjä yksin huutamalla kauhealla äänellä ja potkimalla kypäriä pitkin latioita.³⁵⁷ Mutta piirre ei suinkaan hävinnyt vaan muuttui, ja uusi tekniikka mahdollisti henkisten ja psykologisten menetelmien käytön. Tämä uuden tekniikan edustaja oli varuskuntien keskusradio, jota komennuskauttaan palvelevat vanhat

hoitivat. Kymen Jääkäripataljoonassa (KymJP) Haminassa v. 1963 *ensiherätys* tapahtui niin, että ryhmänjohtajat karjuivat ja keskusradiosta kuului marssilaulu ”Armeijan saappaat”.³⁵⁹ Karjalan Prikaatissa (KarPr) Kouvolassa v. 1966 sama kappale soitettiin *ensiherätyksessä* keskusradiosta; ääni oli liian kova ja levyn kierrosnopeus liian hidas. Kertojan mukaan tällainen oli tapana kyseisessä joukko-osastossa.³⁵⁹ Mainitun äänilevyn käytön *ensiherätyksessä* vahvistaa samanaikainen tätä joukko-osastoa koskeva toinenkin tieto.³⁶⁰ Edelleen sitä käytettiin myös KarJP:ssä Joensuussa v. 1967, ViestiR:ssä Riihimäellä v. 1965, PorPr:ssa Säkylässä v. 1969 ja 3. ErVK:ssa Kouvolassa v. 1970. Asiaan kuului lisäksi tietysti ryhmänjohtajien ja mahdollisuuksien mukaan myös vanhojen huuto kuten aikaisemminkin.³⁶¹

Miksi sitten juuri marssilaulu ”Armeijan saappaat” on saavuttanut tällaisen suosion *ensiherätyksen* välineenä? Vastauksen tietää jokainen tämän äänilevyn *ensiherätyksen* yhteydessä kuullut entinen varusmies – muissa yhteyksissä sitä lienee kuullut hyvin harva. Kun pessimistisen mollisävyiseen poliittisen pilkkalaulun säveleen sovitetaan naiivin optimistiset ja tekoreippaat puolustuslaitoksen propagandistiseen tyyliin kirjoitetut marssin sanat, on tuloksena todella erikoislaatuinen parodia. Ja varusmiehillä jos kellä on parodisuuden tajua.³⁶² Niinpä ei ole suljettava pois sitäkään mahdollisuutta, että äänilevy on tehty juuri sitä tarkoitusta varten, jossa sitä lähes yksinomaan käytetään. Tosin PorPr:ssa kappaletta soitettiin v. 1969 tekijän alokasaikana keskusradiossa herätyksen yhteydessä myös muina aamuina mutta ei koskaan päivällä tai illalla, joten soittamisen motiivit olivat aina samat kuin *ensiherätyksen* yhteydessä. Ilman syvällisempää tyylilajianalyysia voitaneen todeta, ettei kyseinen äänilevy olisikaan sopiva muuhun, tavanomaisempaan käyttöön.

”Armeijan saappaat” ei kuitenkaan ole ainoa *ensiherätyksessä* käytetty äänilevy. Panssariprikaatissa (PsPr) Parolassa v. 1970 vastaavassa tilanteessa keskusradiosta kuului haikea laulu ”Siviiliin, siviiliin”.³⁶³ KarPr:ssa Valkealan Vekarajärvellä ja PorPr:ssa Säkylässä v. 1971 tarkoitukseen käytettiin uudempaa, tunnetun iskelmälaulajan, Johnny Liebkindin vastalevyttämää kappaletta ”Ihana aamu”.³⁶⁴ Kun on tiedossa, että laulaja itse kappaletta levyttäessään oli varusmiespalveluaan suorittamassa, tuntuu mitä todennäköisimmältä, että levytys ainakin osittain on tehty juuri tätä tarkoitusta varten. Jälleen on syytä viitata varusmiesten herkkään vaistoon parodisuuden suhteen.³⁶⁵ Se, että kappaleesta tuli myös aikansa menestysiskelmä, antaa vain vakuuttavan todistuksen laulajan ammattitaidosta.

Tässä tapauksessa käsitellyistä pennalistisista piirteistä, tapaelementeistä tai tavoista *ensiherätys* on toistaiseksi ainoa, joka on ollut käytössä tutkittavan ajanjakson alusta loppuun, vuodesta 1919 vuoteen 1972. Sen vuoksi onkin hämmästyttävää, että se ei näytä milloinkaan olleen alokkaiden tiedossa heidän astuessaan palvelukseen. Vain yksi Rannikkojääkäripataljoonaa (RannJP) Porkkalassa koskeva tieto v:lta 1963 mainitsee, että tällaista ”perinteellistä” *ensiherätystä* tiedettiin odottaa.³⁶⁶ Muille tiedonantajille se näyttää aina vain olleen yllätys ja vaikutukseltaan aina yhtä tehokas. Selitys voi olla se, että *ensiherätys* tapahtui vain kerran, kun sen sijaan monia muita pennalistisia tapoja ja piirteitä toistettiin kyllästymiseen asti. Lisäksi on huomattava, että koska *ensiherätys* tapahtui heti ensimmäisenä palveluspäivänä, se usein lienee jäänyt varusmiesten myöhempien ja tuoreempien kokemusten varjoon, eikä levinnyt varusmiespalvelustaan suorittamattomien tietoon jälkimmäisten tavoin. Se, että varusmiesmuistelma-aineistossa näin runsaasti esiintyy asiaa koskevia tietoja, johtunee siitä, että sitä on nimenomaan kysytty.

Uusiin alokkaisiin kohdistuneet *tervetuliaiset* eivät aina päättyneet *ensihätykseen*, vaikka se muodostikin selvän kohokohdan tässä pennalistisen käyttäytymisen alkuvaiheessa. Hätyksen lisäksi ratsuväen piirissä myös *ensimmäinen tallipalvelus* näyttää joskus muodostaneen vastaavanlaisen kohokohdan. HRR:stä Lappeenrannasta kerrotaan v:lta 1924, että alokkaiden viedessä hevosia ensi kerran ulos tallista vanhat olivat käytävän reunoilla vyöremmeineen. Kun alokkaat muka viivytelivät, alkoivat remmit läiskyä. Hevosetkin saivat osansa lyönneistä ja pillastuivat. Alokkaat riippuivat epätoivon vimmallalla päitsissä peläten sortuvansa hevosten jalkoihin. Hevosen karkuun päästäminen oli ratsuväessä anteeksiantamaton rikos. Vain yhdeltä alokkaalta hevonen pääsi karkuun, ja häntä vanhat rankaisivat painamalla pään olkapäitä myöten juottoaltaaseen. Ensimmäinen kauranjako tapahtui *kujanjuoksun* muodossa, kun vanhojen remmit vauhdittivat toimitusta. Kumpikin tapaus oli muistelmaan mukaan ainoa laatuaan ja muut tallipalvelukset sujuivat häiriöttä.³⁶⁷ Samassa joukko-osastossa v. 1926 ensimmäisen tallipalveluksen yhteydessä vanhat järjestivät *kauranjakoharjoituksen*, joka tehtiin tyhjin kaurapaarein. Alokkaitten oli juostava nämä käsissään käytävää pitkin oman hevosensa luo useaan kertaan vanhojen ollessa *kunniakujana* ja huiskiessa remmeillään.

Ennen tallipalveluksen loppua oli vielä juostava tallista ulos ylittämällä ovelle asetettu puomi. Jos siinä kompuroi, sai *ulaanin* remmistä selkäänsä.³⁶⁸ URR:ssä v. 1938 korpraalit ja *vanhat masit* olivat keränneet tallille suuren varaston hevosen ”munkkeja”, joita alokkaat ensimmäisen tallipalveluksensa aikana saivat juosten kantaa paareilla ulos. Se, joka yritti *pinnata*, sai hikinen hevosen huopa suussa ja satula niskassa hyppiä kyykkyhyppyä ympäri tallin.³⁶⁹ Kaikki nämä piirteet olivat yleisiä ratsuväen tallipalvelukseen liittyvässä pennalismsissa, mutta vain edellä esitetyissä tapauksissa niitä on toteutettu *tervetuliaisten* tapaan vain kerran.

Muista aselajeista ei ole tietoja vastaavanlaisista *tervetuliaisista*. Vain yksi jalkaväkeä koskeva tieto kertoo, että SJR:ssä Viipurissa v. 1931 vanhat panivat salaa tiiliä alokkaitten reppuihin näitten lähtiessä ensimmäiselle marssiharjoitukselleen.³⁷⁰ Muissakaan pennalistisissa yhteyksissä tällaisesta piirteestä ei ole tietoja, joten kyseessä lienee vain kuriositeetti.

Monissa tapauksissa *tervetuliaiset* muodostivat pennalismsin huippu- tai kohokohdan, ja vanhojen mielenkiinto asiaan laimeni huomattavasti tämän jälkeen. Joissakin tapauksissa voidaan jopa sanoa varsinaisen pennalismsin loppuneen tähän. Kun alokkaat eivät enää olleet tulokkaita ja olivat *tervetuliaisten* kautta joutuneet omaksumaan statuksensa varusmiesryhmän sisällä, ei vanhojen motivaatio pennalismiin ollut enää yhtä suuri kuin alussa. Alkuaikoina alokkaiden pennalistinen pelottelu ja huiputtaminen oli ollut helppoa. Samanlaisiin tuloksiin pääseminen jatkossa edellytti huomattavasti enemmän vaivannäköä, sillä alokkaat oppivat olemaan varuillaan. Mutta silloinkin, kun pennalismi lieveni tai loppui, jäi jäljelle kuitenkin yleensä vanhojen ylemmydentuntainen asenne alokkaita kohtaan ja siten selvä sosiaalinen luokkaraja vanhojen ja alokkaiden ryhmän välille varusmiesryhmän sisällä. Pennalistisen käyttäytymisen loppuminen ei näissä tapauksissa siis merkinnyt initiaatiota, alokkaiden hyväksymistä vanhojen miesten ryhmän täysivaltaisiksi jäseniksi. Jos alokas unohti asemansa, oltiin aina valmiit varsin kovakouraisestikin muistuttamaan siitä.³⁷¹

Useammissa tapauksissa pennalismi kuitenkin jatkui *tervetuliaisten* muodostaman kohokohdan jälkeenkin, joskin laimentuneena. Myös luonteeltaan tämä penna-

lismi oli nyt erilaista. *Tervetuliaiset*, olipa kysymys sitten ollut *ensiherätyksestä*, *piikkilangasta patjassa* tai *ensimmäisestä tallipalvelusta*, oli ollut ainutkertainen tapahtuma. Jos *tervetuliaisissa* oli käytetty *tyynyjynssyä*, *varusteiden myyntiä*, *epävirallisia terveystarkastuksia* tai muita myöhemmässäkin pennalismissa esiintyviä tapoja tai piirteitä, oli tilanne kuitenkin *tervetuliaisten* yhteydessä ollut ainutkertainen ja siten erilainen kuin myöhemmin, jolloin alokkaat jo tunsivat nämä piirteet tai tavat. *Terveystarkastuksessa* oli myöhemmin käytettävä pakkokeinoja, samoin *kaupankäynnissä* — tai sitten kauppa oli käytävä rehellisesti — eikä *tyynyjynssykään* toistettuna enää ollut yllätys. Yllätysmomentin ja tulokkaan narraamisen viehätyksen jääminen pois kuvasta selittää osaltaan vanhojen mielenkiinnon laimentumisen. Samojen pennalististen tapojen tai piirteiden jatkuva toistaminen oli verrattavissa alunperin hyvän vitsin kertomiseen yhä uudelleen ja uudelleen. Se, mikä aluksi oli saattanut olla humoristista jopa alokkaista, puuttui, ja jäljelle jäi vain sadismi. Uusien tai alokkaille entuudestaan tuntemattomien muotojen keksiminen oli ajan kuluessa aina vain vaikeampaa.

Tätä laimentunutta kiinnostusta saattoi tilapäisesti vahvistaa uhrien vastarinta. Alokkaitten tutustuttua toisiinsa ja muodostettua kiinteän solidaarisen ryhmän oltiin joissakin tapauksissa valmiit nousemaan vanhojen ylivaltaa vastaan. Joskus tämä kapina onnistui ja pennalismi loppui.³⁷² Usein vanhat kuitenkin kokeneempina voittivat ja pennalismi jatkui.³⁷³ Tällaiset vastustusyritykset olivat kuitenkin harvinaisia, ja niitä ei esiintynyt lainkaan silloin, kun vanhoilla oli kulissien takana kantahenkilökunnan tuki pennalismilleen — alokkaat huomasivat ja jopa vaistosivat tämän hyvin herkästi.³⁷⁴ Se, että alokkaiden vastarinta vahvasti vanhojen ryhmän kenties jo laimentunutta kiinnostusta pennalismiinkin, johtui arvovaltasyistä ja varusmiesryhmän sisäisestä kahtiajaosta. Vastarinnan nujertamisessa ei ollut kysymys yksityisten vanhojen kielteisestä tai myönteisestä suhtautumisesta ehkä hyvininkin vastenmielisiä muotoja saavuttaneeseen ja mahdollisesti enää vain joidenkin sadististen yksilöitten harjoittamaan *tervetuliaisten* jälkeiseen pennalismiinkin. Kysymys oli vanhojen keskinäisestä solidaarisuudesta ja halusta erottaa alokkaista varusmiesryhmän sisällä. Kantahenkilökunnan tuki vanhoille tässä tilanteessa johtui ilmeisesti sen omasta initiaattorin roolista yhdistyneenä väärinkäsitykseen. Nämä kantahenkilökunnan jäsenet erehtyivät pitämään varusmiesten pennalismia initiaatioon liittyvänä.

Kantahenkilökunnan panos saattoi kuitenkin olla merkittävä myös päinvastaisella tavalla. Usein sen edustajat näet pyrkivät kieltojen ja valvonnan avulla estämään pennaliskin. Usein vanhat oli sijoitettu eri tupiin tai, milloin mahdollista, eri kerrokseen kuin alokkaat, ja heitä oli kielletty menemästä alokastupiin tai -kerrokseen.³⁷⁵ Tällainen sijoittaminen ei aina ollut mahdollista, mutta joskus nämä epätoivottavat kontaktit pyrittiin estämään esim. vetämällä vanhojen ja alokkaiden yhteisen tuvan lattiaan liituvia, jota kumpikaan ryhmä ei saanut ylittää.³⁷⁶ Kun tällaisia kieltoja pystyttiin tehokkaasti valvomaan, saatiin pennalismi usein pysymään aisoissa.³⁷⁷ Mutta joskus tulos oli täysin päinvastainen: kiellot, joita ei pystytty valvomaan, näyttävät tehneen pennalismista vanhoille halutun kielletyn hedelmän. Lisäksi vanhat näkivät tällaiset kiellot ja rajoitukset aivan samoin kuin alokkaitten vastarinnan yrityksenä horjuttaa arvovaltaansa ja asemaansa varusmiesryhmän sisällä.³⁷⁸ Mutta paitsi, että kantahenkilökunta joissakin tapauksissa väärinkäsityksestä johtuen salaa hyväksyi pennaliskin, esiintyi ilmeisesti myös täysin päinvastaisia syitä, joiden vuoksi se ei ollut selkeästi ja yksiselitteisesti kiellettyä. Näissä

tapauksissa kantahenkilökunta nähtävästi tiedosti valvontamahdollisuutensa puutteellisiksi, ja toivoi pennalismin vähitellen unohtuvan itsestään, kun siihen ei puututtu.

Selväksi vähemmistöksi, joskaan ei silti lukumääräisesti merkityksettömäksi, jäivät ne sotilasyksiköt, joissa pennalismi ei lainkaan vähentynyt *tervetuliaisten* jälkeen. Näissä *ensihierätyt* merkitsi vain vaatimatonta johdantoa tuleville tapahtumille, jotka alokkaan kannalta katsoen merkitsivät pennalismia vakituksena olotilana. Joissakin tapauksissa, etenkin kenttätykistössä ja ratsuväessä, *tervetuliaisten* pennalismi oli myöhempää sortamista huomattavasti lievempää. Alokkaat ikään kuin manipuloitiin hyväksymään vanhojen viaton ylivalta perinteisiin kuuluvana, ja kun nämä asemat oli saavutettu, alkoivat otteet vähin erin kiristyä.³⁷⁹ Alokasajan päätymisellä ei näissä, kuten ei yleensä muissakaan, tapauksissa ollut mitään merkitystä; vanhat eivät hyväksyneet tätä (sota-ajan virallisen organisaation) initiaatiota. Usein varsinainen pennalismi päinvastoin alkoi vasta sotilasvalan jälkeen. Eräässä vaiheessa alokkaat ratsuväessä eristettiin pennalismin estämiseksi kokonaan vanhoista erilliseksi alokaseskadroonaksi. Vasta kun heidät valan jälkeen sijoitettiin samoihin kasarmeihin vanhojen kanssa, pääsi pennalismi alkamaan.³⁸⁰ Vain kotiuttamispäivän lähestyminen saattoi jossakin tapauksissa kiinnittää vanhojen päähuomion pois nuorempien kiusaamisesta,³⁸¹ mutta monasti pennalismi jatkui loppuun asti ja kiristyi kotiuttamispäivän lähetessä.³⁸²

Edellä on tullut esiin myös yksi pennalismin esiintymiseen yhdessä sosiaalis-psykologisten syiden kanssa vaikuttanut tekijä: vanhat Venäjän vallan aikaiset kasarmit. Näistä osa oli tosin rakennettu vasta 1870- ja 80-lukujen vaihteessa uutta asevelvollista Suomen sotaväkeä varten, mutta osa oli huomattavasti vanhempia Suomeen sijoitettua venäläistä sotaväkeä varten rakennettuja. Edellisetkään tuskin olivat ajanmukaisia enää 1930-luvulla, mutta jälkimmäiset, joita ei aikoinaan edes ollut suunniteltu sotilaskoulutuksessa käytettäviksi, olivat täysin sopimattomia Suomen armeijan alokaskoulutukseen ja eri saapumiseristä koostuvan varusmiesjoukon tarpeita ajatellen. Kuitenkin puolustuslaitos joutui käyttämään yksinomaan näitä viime vuosisadalta peräisin olevia kasarmeja koko toista maailmansotaa edeltäneen ajan sekä pitkälle sodan jälkeenkin. Osa näistä kasarmeista on edelleenkin käytössä. Kun uusia varuskuntia 1950- ja 60-lukujen vaihteesta lähtien on rakennettu, on uudet kasarmit voitu suunnitella paremmin tarkoitukseen sopiviksi.³⁸⁴

Niinpä esimerkiksi tekijän varusmiesaikana 1969 – 70 PorPr:ssa Säkylässä, jossa varuskunnan kasarmit olivat uudet, vanha saapumiserä oli sijoitettu yläkertaan, eikä vanhoja näkynyt koskaan alokaskeroksessa. Sinne olisi päässyt vain oven suuhun sijoitetun päivystyspöydän ohi, eikä järjestyksen säilymisestä vastuullinen ryhmänjohtaja-päivystäjä olisi mitenkään voinut ummistaa silmiään, jos vanhat olisivat tällaista yrittäneet. Tilanne oli sama Hyrylässä (Tuusula) HelItR:ssä ainakin varuskunnan uusissa kasarmeissa. Sen sijaan TurItPsto:ssa vanhalla Turun kasarmilla saapumiserät tosin oli sijoitettu eri tupiin, mutta käytävä ja sosiaaliset tilat olivat yhteiset eivätkä vanhat myöskään pysyneet poissa alokastuvista. Niinpä pennalismia esiintyi.

Pennalismi kantahenkilökunnalta lainatuissa muodoissa

Edellä on esitetty, kuinka jotkut pennalistiset tavat, tapaelementit ja piirteet on omaksuttu kantahenkilökunnan käyttämistä initiaation piiriin kuuluvista omaperäisistä ja ohjesäännön vastaisista koulutustavoista tai opettavista rangaistuksista.

Yksi tällainen piirre oli *huudattaminen*, joka varusmiesten pennialismiin liittyvänä ei tosin ole ollut läheskään yhtä keskeinen kuin kantahenkilökunnan initiaatioissa.³⁸⁵ Vanhat varusmiehet saattoivat pennialismissaan vapaasti käyttää mielikuvitustaan ja keksiä uusia ulkonaisia muotoja. He eivät olleet sidottuja kantahenkilökunnalta lainattuihin malleihin — niitä käytettiin vain silloin, kun ne näyttivät tarjoavan mahdollisuuksia kärjistämiseen tai parodiointiin taikka muuten sopivan vanhojen omiin tarkoituksiin. Varusmiesesimiehet näyttävät olleen huomattavasti enemmän sidoksissa kantahenkilökunnan malliin. Vaikka heidänkin motiivinaan ensisijaisesti oli pennialismi, näyttää myös (sota-ajan virallisen organisaation) esimiehen rooli tässä mielessä hillinneen toimintaa toisin kuin miehistötason varusmiehillä.

Tästä syystä *huudattaminenkin* saattoi muuttua ulkonaisesti melkoisesti silloin, kun asialla olivat kantahenkilökunnan tai varusmiesesimiesten sijasta vanhat sotamiehet (tai vastaavat). Vaikka tämä tapa tai piirre jo on käsitelty initiaation yhteydessä, on siihen syytä vielä palata ja esittää esimerkit myös vanhojen miesten pennialistisesta *huudattamisesta*, joka siis oli huomattavasti harvinaisempaa kuin kantahenkilökunnan tai varusmiesesimiesten johdolla toteutettu *huudattaminen*. Ensimmäinen tätä koskeva tieto on PR:stä Turusta v. 1923 — 24, jossa ryhmänjohtajien lisäksi myös vanhat miehet saattoivat panna alokkaan huutamaan kaapin päältä ”kukko kiekuu”.³⁸⁶ Vanhat miehet olivat omaksuneet tämän piirteet varusmiesesimiehiltä sellaisenaan, joten tässä tapauksessa ulkonaiset muodot eivät olleet kokeneet muutoksia. Sen sijaan seuraavalta vuodelta, 1924 — 26, KTR 1:stä Hyrylästä kerrotussa tapauksessa näkyy jo vanhojen miesten pennialismille tyypillisiä muotoja. Vanhoilla oli tapana määrätä silloin tällöin 3-4 alokasta yöllä alusvaatteisillaan tupansa kaappien päälle laulamaan seisten. Laulun tarkoitus oli, että *kantajääkärit* saisivat unen päästä kiinni. Muita useammin tämän *huudattamisen* uhrina oli eräs ruotsinkielisyystensä vuoksi muista poikkeava alokas, jota laulatettiin tuntikausia yö yön jälkeen. Erään kerran vanhat panivat laulun välillä tämän tupakoimattoman alokkaan polttamaan sikarin, ja syöttivät hänelle lopulta sikarin natsan. Alokas sairastui tästä ja hänet vapautettiin palveluksesta. Osa vanhojen toiminnasta on luettavissa alkoholin vaikutuksesta johtuneeksi.³⁸⁷ Myös seuraavan ikäluokan osalta on samaa joukko-osastoa koskeva tieto, jonka mukaan vanhat *laulattivat* alokkaita tuvassaan olevan voimistelutangon päällä.³⁸⁸

Seuraava vanhojen miesten johtamaa *huudattamista* koskeva tieto on HRR:stä Lappeenrannasta v:lta 1926 — 28, ja täällä se tapahtui tallipalveluksen yhteydessä, johon muutenkin liittyi valtaosa ratsuväen pennialismista. Tallipalveluksen aikana alokas ei saanut pyytää käymälään, sillä *ulaanit* (vanhat miehet) luulivat kyseessä olevan *pinnausyrityksen*. Jos tätä ei muistanut, sai nousta tallin ylimmälle kurkihirrrelle huutamaan esim. ”alokas Kopposta paskattaa”. Jos toiselle oli sattunut sama erehdys, saattoi toiselta hirreltä kuulua vastaus ”kamat se tuppii alokas Käyhkön”.³⁸⁹

Seuraavalta vuodelta, 1927 — 28, on samasta HRR:stä tätä piirrettä koskeva tieto, joka muistuttaa edellä kenttätykistön piiristä kerrottua tapausta. Tiedon mukaan alokkaat joutuivat laulamaan ”suuren kakluunin sisällä iloisia lauluja”.³⁹⁰ Yksityiskohtaisempi tieto URR:stä samasta kaupungista v:lta 1932 — 33 kertoo mistä tässä oli kysymys: tässä yksikössä *vanhukset* ottivat joskus 1-2 alokasta tupaansa uuniin laulamaan yöllä, jotta *ulaanit* saisivat paremmin unen päästä kiinni. Laulajien lukumäärä selittyi sillä, että tuvassa oli kaksi uunia.³⁹¹

Taulukko 2 osoittaa myös vanhojen miesten johtaman *huudattamisen* levinnei-

syyden. Siitä käy myös ilmi, että kyseinen piirre oli kantahenkilökunnalta lähtöisin ja levinnyt sittemmin melko yleisesti varusmiesesimiehille. Läheskään yhtä suurta suosiota piirre ei saavuttanut vanhojen varusmiesten keskuudessa, joten sen merkitys ei pennalismiin kannalta ole keskeinen. Kaikkia tunnettuja tapauksia ei siten liene tarpeen luetella. Kuitenkin on syytä mainita vielä eräs muunnos, jota koskeva ensimmäinen tieto on TR:stä Lahdesta v:lta 1933 — 34. Täällä alokkaan täytyi aina tietää vanhan miehen päivien määrä, vaikka hänet olisi herätetty keskellä yötä. Yhden alokkaan oli joka ilta noustava pöydälle tai kaapin päälle ja huudettava kovalla äänellä ”vanhukset huomio!” ja ilmoitettava päivien määrä.³⁹² Samasta yksiköstä on piirteen samaa muunnosta koskeva tieto v:lta 1937, mutta tällä kertaa huudattajina olivat ryhmänjohtajat.³⁹³ Vanhojen miesten pennalismiin tämä muunnos on kuulunut myös AutoP:ssa Viipurissa v. 1927 — 28 ja samassa kaupungissa RTR:ssä v. 1930 — 31.³⁹⁴

Lopuksi on syytä vielä mainita kaksi äärimmäisen omaperäistä *huudattamista-pausta*, jotka ovat osoituksena vanhojen miesten kekseliäisyydestä ja kyvystä yhdistellä erilaisia piirteitä ja tapaelementtejä toisiinsa. Mutta vaikka piirteeseen on liitetty muita elementtejä, kuten *remmeillä lyömistä*, *konttauttamista*, *kaappien päälle kiivettämistä* jne. oli kysymys selvästi silti myös *huudattamisesta*. Perkjärven leirillä v. 1929 — 30 RTR:n vanhat saattoivat komentaa yöllä alokkaan parakin keskikäytävälle konttaamaan ja laulamaan ”minä olen Härmän Kankaanpäästä”. Laulajan päästessä kohtaan ”häijy”, häntä lyötiin remmillä takamukseen ja huudettiin ”ei täällä häijyt jyllää”.³⁹⁵ Ilmavoimien Viestipataljoonassa (IlmVP) Hämeenlinnassa v. 1948 — 49 oli alokkaiden vanhojen astuessa tupaan huudettava ”huomio!” aivan kuin esimiehille. Jos vanha ei saanut tätä huomiota osakseen, komennettiin koko tuvan väki kaappien päälle huutamaan 50 tai 100 kertaa huomiota kuorossa.³⁹⁶

Toinen kantahenkilökunnan hyvin yleisesti käyttämä opettava rangaistus, joka on otettu käyttöön sekä varusmiesesimiesten että vanhojen miesten pennalismissa oli *kyykkyhyppy*. Kantahenkilökunnan käytössä tämä piirre on ollut niin peräti yleinen, ettei sitä edellä ole seikkaperäisesti käsitelty initiaation yhteydessä, vaan se on jätetty pelkän maininnan varaan. Tässä käytössä se sitäpaitsi on aina esiintynyt lähes samassa muodossa, joten sen yksityiskohtainen käsittely ja taulukointi olisi merkinnyt vain itsestäänselvyyksien toistoa. Asianlaita on toinen, kun ryhdytään tarkastelemaan varusmiesesimiesten ja vanhojen miesten pennalismissaan käyttämää *kyykkyhyppyä*. Varsinkin jälkimmäisille piirre on jälleen ollut monenlaisen muuntelun ja elementtien yhdistelyn kohteena. Ensimmäinen piirrettä koskeva tieto on URR:stä Lappeenrannasta v:lta 1923 — 24. Sen mukaan vanhoilla oli vakituinen *simputuspaikka* jyrkän maantieleikkauksen rinteellä. Kun esimiehiä ei ollut saapuvilla, pantiin alokkaat *kyykkimään* ylös ja alas jyrkännettä satula pään päällä.³⁹⁷ Jyrkän rinteeseen ja satulan käyttö erotti toimituksen esimiesten tavanomaisessa koulutuksessa käyttämästä *kyykkyhyppystä*.

Seuraavalta vuodelta *kyykkyhyppystä* on pennalistisena kolme mainintaa. KTR 1:tä Hyrylässä v. 1924 — 26 koskeva tieto kertoo vanhojen panneen muun pennalismiin ohella alokkaat myös hyppäämään *kyykkyhyppyä* ilman sen kummempia lisäelementtejä.³⁹⁸ Piirre oli siis samanlainen kuin kantahenkilökunnan käytössä. Sen sijaan PR:ää Turussa samana vuonna koskeva tieto kertoo muunnoksesta. Alokkaat joutuivat hyppäämään *kyykkyhyppyä* tuvan ison pöydän ympäri kivääri poikittain käsien varassa vanhan miehen huijoessa alokkaita remmillä pöydältä käsin.³⁹⁹

Remmin käyttö oli yleisenä lisäelementtinä monen muunkin pennalistisen piirteen yhteydessä, joten oli varsin luonnollista, että se yhdistettiin myös *kyykkyhyppyyn*. Kolmas tieto samalta vuodelta on HRR:stä Lappeenrannasta. Täällä vanhat järjestivät iltaisin *kyykkyhyppyyjä* kasarmin keskikäytävällä. Hyppiessään alokkaiden piti laulaa ”Ohdakkeista astua on orpopojan tie”.⁴⁰⁰ Kyseessä oli siten *huudattamisen* ja *kyykkyhyppyn* yhdistelmä.

Liitteenä oleva taulukko 7 näyttää pennalistisen *kyykkyhyppyn* levinneisyyden. Taulukkoon on sijoitettu varusmiesesimiesten suorittamista *hyppyttämistä* vain sellaiset, jotka eivät ole tapahtuneet koulutustilanteessa ja joissa jokin edellä esitetyissä esimerkeissä esiintyneiden kaltainen lisäelementti osoittaa, että kyseessä varmasti oli pennalismi. Vastaavasti sodan ajalta on merkitty samanlaiset reserviläis-kouluttajien suorittamat *hyppyttämiset*. Taulukko osoittaa, että pennalistinen *kyykkyhyppy* on ollut suunnilleen yhtä yleistä kuin pennalistinen *huudattaminen*. Kantahenkilökunnan koulutuskäytössä ja siis (sota-ajan virallisen organisaation) initiaatioon liittyvänä *kyykkyhyppy* kuitenkin on ollut paljon yleisempi, lähes jokapäiväinen ilmiö. Ilmeisesti kantahenkilökunnan intiaatiosta lainatut elementit eivät ole helposti yleistyneet, vaikka tällaista lainaamista selvästikin tapahtui. Jatkossa tämä käsitys vain vahvistuu. Nähtävästi vanhat keksivät pennalistisia piirteitä tai tapoja mieluummin kokonaan itse.

Edellä esitetyt esimerkit varhaisimmista pennalistisista *kyykkyhyppyn* tapauksista eivät mitenkään olleet ulkonaisilta muodoiltaan myöhempiin verrattuina ainutlaatuisia. Seuraavat tapaukset kertovat remmin käytöstä ja muista fyysistä väkivaltaa sisältävistä lisäelementeistä samaan tapaan kuin edellä esitetty PR:ää Turussa koskeva tieto. V. 1926 — 28 HRR:ssä Lappeenrannassa alokkaat saivat *kyykkyhyppyä* suorittaessaan vanhoilta remmistä selkään, jos takamus ei ollut kyllin alhaalla.⁴⁰¹ Samasta yksiköstä kerrotaan, että tallilla alokkaat joutuivat hyppimään *kyykkyhyppyä* käytävällä ja välillä joku vanhoista sivalsi vyöllä tai ratsupiiskalla.⁴⁰²

Erikoisempi muunnos tästä piirteestä oli käytössä KTR 1:ssä Hyrylässä v. 1925 — 26. Täällä vanhoilla oli tapana kiristää rahaa alokkailta — sinänsä melko yleinen pennalistinen piirre, josta jäljempänä tarkemmin. Jos uhriksi joutuneella alokkaalla ei ollut rahaa tai hän ei halunnut sitä luovuttaa, vanha määräsi hänet seisomaan asennossa ja huitaisi halolla läheltä tämän kasvoja. Koska liikkuminen asennossa seistessä on paha virhe, saatiin helposti tekosyy rangaistuksen määräämiseen. Ei tarvittu muuta kuin, että alokkaan silmät värähtivät, niin vanha katsoi oikeudekseen määrätä rangaistukseksi *kyykkyhyppyä*. Vielä tässä vaiheessa alokkaalla oli mahdollisuus vapautua rangaistuksesta, jos rahaa sattui kuitenkin löytymään. Muussa tapauksessa alokas sai hyppiä *kyykkyhyppyä* kasarmin käytävän päästä päähän monet kerrat ja sai aina välillä potkuja takamukseensa. Kun alokkaan pää tässä touhussa tuli hiestä märäksi, hänet vietiin pesuhuoneeseen ja pää pestiin kylmän hanan alla karkealla juuriharjalla. Sen jälkeen hän sai taas hypätä *kyykkyhyppyä* kädet niskassa. Saman tiedon mukaan vanhat saivat valvoa alokkaita näiden *jynssätessä* vedellä lattiaa. Jos *jynssäävän* alokkaan pää ei ollut hiestä märkä, hänen katsottiin *pinnaavan* ja hänet määrättiin ilmoittautumaan jollekin tietylle *kantajääkärille* (vanhalle miehelle) rankaisua varten. Tämän määräämä rangaistus oli useimmiten *kyykkyhyppyä*, jota oli jatkettava niin kauan, etteivät jalat enää kannattaneet. Sitten sai jatkaa siivousta, joka päättyi klo 21, kun ruvettiin valmistautumaan yöpuulle.⁴⁰³

Kyykkyhyppystä jynssäyksen yhteydessä kertoo myös toinen samaa joukko-osastoa koskeva tieto paria vuotta myöhemmältä ajalta. V. 1927 — 28 osa KTR 1:tä oli sijoitettuna Turkuun. Alokasajan palvelus oli täällä varsin raskasta, mutta illat kasarmilla pennaliskin vuoksi vielä raskaampia. Alokkaiden piti olla koko ajan liikkeellä iltahartauteen klo 21 asti, tästä pitivät huolen vanhat. Usein hypettiin *kyykkyhyppyä* kädet niskassa. Usein myös *jynssättiin* kasarmin lattiaa vedellä ja välillä hypettiin *kyykkyhyppyä* pesuvateja pään päällä pitäen niin, että vesi loiskui niskaan.⁴⁰⁴

Veden ja *kyykkyhyppyn* yhdistämisestä kertoo vielä KarTR:ää Lappeenrannassa v. 1961 — 62 koskeva tieto, jossa hyppyttäjinä toimivat varusmiesesimiehet, mutta tapaus oli pennaliskille luonteenomainen. Eräänä sunnuntaiamuna — ajankohta on tärkeä, sillä tällöin ei kantahenkilökuntaa ollut paikalla — upseerikokelaat herättivät koko patterin ja määräisivät alokkailta vaatteet pois ja suihkuun. Kokelaat olivat järjestäneet niin, että suihkuista tuli vain kylmää vettä. Suihkun jälkeen oli 15 minuuttia *kyykkyhyppyä*. Lähde ei kerro, tapahtuiko myös *kyykkyhyppy* alastomana.⁴⁰⁵ Hieman samanlainen tapaus sattui Turussa TurItPsto:ssa tammikuussa 1970. Päivystäjänä toiminut vanha määräsi alokkaat kerran iltapesulle ilman housuja ja matka tuvasta pesuhuoneeseen suoritettiin *kyykkyhyppynä*. Suoritus ei muka sujunut hyvin ja se jouduttiin uusimaan useita kertoja.⁴⁰⁶

Edellä mainittiin myös URR:ssä Lappeenrannassa v. 1923 — 24 tapahtunut pennalistinen *kyykkyhyppy* jyrkässä mäenrinteessä ja satula pään päällä.⁴⁰⁷ Satulan käyttö *kyykkyhyppyssä* oli sittemmin hyvin tyypillinen elementti tässä pennalistisessa piirteessä ratsuväen joukko-osastoissa, mutta enimmäkseen tätä harjoitettiin tallilla ja tallipalveluksen yhteydessä ja sitä teettivät myös ryhmänjohtajat. Tosin myös tavanomaisempaa *kyykkyhyppyä* esiintyi. V. 1927 — 28 *ulaanit* (vanhat miehet) järjestivät öisin tuvissa *kyykkyhyppyä* alokkaille HRR:ssä.⁴⁰⁸ Samassa joukko-osastossa v. 1932 — 33 vanhat saivat määrätä heille epämieluisia alokkaita tuomaan palvelusajan ulkopuolella viikoittain heiniä ja olkia hevosille. Työ tehtiin *kyykkymarssina*.⁴⁰⁹ V. 1934 — 35 samassa joukko-osastossa vanhat panivat alokkaat hyppimään *kyykkyhyppyä* tallilla kädet niskaan takana.⁴¹⁰ Edelleen samassa joukko-osastossa v. 1938 — 39 vanhoilla oli tapana komentaa alokkaita: ”Päitset päähän, *voilat* (hevosen huopa, voilokki) hampaisiin, satulat niskaan, kyykkyy käy, antaa hyssyttää!” Kertojan mukaan alokkaiden puseron kulmasta tipahtelivat valkoiset ”vaahtopallot”, kun he suorittivat määrättyjä liikkeitä tallilla.⁴¹¹ Toinen samanaikainen tieto samasta joukko-osastosta ilmoittaa alokkaiden lisävarusteena tässä vanhojen määräyksestä suoritettussa *kyykkyhyppyssä* tallilla vain satulat niskassa mutta ei muita.⁴¹² Samaa kerrotaan samasta joukko-osastosta myös v:lta 1939 — 40.⁴¹³ Sen sijaan URR:stä v. 1938 — 39 mainitaan, tosin vain ensimmäisen tallipalveluksen osalta, *pinnareiden* osaksi tullut *vanhojen masien* määräämä *kyykkyhyppyrangaistus*, joka suoritettiin hikinen hevosen huopa suussa ja satula niskassa.⁴¹⁴

Sodanaikaiset reserviläiset käyttivät kouluttajina toimiessaan usein varsin kovia otteita ja opettavat rangaistukset muistuttivat ulkonaisilta muodoiltaan ohjesääntönvastaisuudessaan usein enemmän pennaliskia kuin kantahenkilökunnan rauhan aikana käyttämiä initiaatiomuotoja. Myös *kyykkyhyppy* kuului näiden kouluttajien ohjelmistoon. V. 1943 ryhmänjohtajat *hyppyttivät* alokkaita jalkaväen koulutuskeskuksessa Hyrylässä.⁴¹⁵ V. 1944 jalkaväen koulutuskeskuksessa Toijalassa kouluttajana toiminut reservin luutnantti puolestaan järjesti iltaisin mm. *kyykkykävelyä* alokkaille määrärajoiksi.⁴¹⁶ Kummassakin tapauksessa kysymys oli varsin

sovinnaisesta muodossa suoritetusta *santsista*. Sen sijaan luvattomasta toiminnasta oli varmasti kysymys v. 1942 PionP:ssä Koriolla, jossa kaksi aliupseeria järjesti yöllä alokkaille *kyykkyhyppyä* käymälään ja takaisin. ”Harjoitus” kesti tunnin.⁴¹⁷

Yksi kantahenkilökunnan alokaskoulutuksessaan ja initiaatiossaan käyttämä varsin yleinen ”opettava rangaistus”, jonka muunnelmia jonkin verran on esiintynyt myös pennalismissa, oli *kierrättäminen*. V. 1923 — 24 PR:ssä Turussa tätä harjoittivat ryhmänjohtajien lisäksi myös vanhat. Leirillä oltaessa alokkaitten vakituinen kiertämiskohde oli ulkokäymälä.⁴¹⁸ HRR:ssä Lappeenrannassa v. 1934 — 35 tätä käytettiin tallipalveluksen yhteydessä, jolloin vanhat *juoksuttivat* alokkaita ympäri tallin.⁴¹⁹ IlmavP:ssä Hämeenlinnassa v. 1948 — 49 vanhoilla oli tapana *juoksuttaa* alokkaita. Kerran juhannuksen edellä vanhat panivat keskellä yötä koko alokasjoukkueen alusvaatteisillaan kiertämään Suomen kasarmin päävartiota. Päivystävä upseeri näki tapauksen ja vanhat saivat kaksi viikkoa poistumiskieltoa.⁴²⁰

Samaan tapaan kuin *kierrättämistä*, vanhat joskus käyttivät pennalismissaan myös *maahan lyöttämistä*, joka samoin kuin *kierrättäminen* ei sulkeisjärjestyksen harjoituksessa ja kouluttajien käyttämänä ollut vastoin ohjesääntöjä. KTR 1:ssä Hyrylässä v. 1925 — 26 eräs korpraali ja vanha mies *juoksuttivat* ja *lyöttivät maahan* alokasjoukkuetta tuvassa uudenvuoden yönä rypiskellessään. Maahan piti mennä ilman vaiheita — korkeintaan kädet saivat koskettaa lattiaa ensin, muuten oli kaaduttava suorana. Monelta alokkaalta tuli verta nenästä, kun tiheässä rykelmässä lyötiin maahan ja edessä olevan miehen saappaan terät sattuiivat nenään.⁴²¹ Saman joukko-osaston Turkuun sijoitetussa osassa v. 1927 — 28 vanhat teettivät alokkailla erilaisia töitä ja palveluksia ja *lyöttivät* näitä välillä *maahan*.⁴²² URR:ssä Lappeenrannassa v. 1923 vanhat alkoivat heti alokkaiden saavuttua yksikköön vaatia näiltä kaikenlaisia palveluksia. Jos ei totellut, komennettiin ”maahan-ylös-höykynhöykkyä” ja vyö oli vanhan kädessä siltä varalta, ettei suoritus sujunut komennetussa tahdissa.⁴²³ Hyökkäysvaunurykmentissä (HVR) Parolassa, jossa ei juurikaan esiintynyt pennalismia, päivystäjänä toiminut vanha mies *lyötti* v. 1924 — 25 kerran alokkaita ruokajonossa *maahan-ylös*. Tästä teosta hän joutui pitkäksi aikaa putkaan.⁴²⁴

Eräs aivan viime aikoihin asti hyvin yleinen ja hyvin tyypillinen kantahenkilökunnan initiaatiossaan käyttämä opettava rangaistus on ollut alokkaiden vuoteiden, kaappien ja vaatepinkkausten hajottaminen. Tämänkin rangaistuksen avulla pyrittiin alokkaille opettamaan sotilaallista järjestystä ja huolellisuutta. Käytännössä tämä tapahtui kahdella tavalla. Virallisissa tupa- ja kaappitarkastuksissa alokkaan seistessä vuoteensa tai kaappinsa vierellä asennossa tarkastaja repi auki tai hajotti kyseisen tarkastuksen kohteen, tai hiljaisuuden jälkeen alokkaiden ollessa jo vuoteissaan nukkumassa tarkastajat kiertelivät tuvissa ja kaatoivat huonot *pinkkaukset*, ja asianomaisen oli noustava tekemään *pinkkaus* uudelleen. Toinen menetelmä oli sellainen, että esimies, hyvin usein vääpeli, tarkasti vuoteet alokkaiden ollessa ulkona palveluksessa ja repi auki kelvottomat. Jälkimmäisessä menetelmässä oli olennaista, että tekijä ei voinut puolustaa tekelettään eikä saanut tietää, mikä siinä oli ollut vikana. Mahdollista myös oli, että joku vanha oli käynyt hieman muokkaamassa vuodetta, jotta tarkastaja sen varmasti hajottaisi. Myös oli tavallista, että jos tuvassa oli useita huonoja vuoteita, rangaistiin kollektiivisesti: tarkastaja hajotti

kaikki — myös hyvät vuoteet. Kun alokkaat päivällä ruokatunnilla palasivat tupiin, oli edessä vaivalloinen vuoteenkunnostus, ja lyhyt vapaa-aika kuului siihen. Yleinen sanonta tässä yhteydessä oli, että *myrsky, pyörremyrsky* tai *tuuli* oli käynyt tuvassa.

Kuten arvata saattaa, eivät myöskään varusmiesesimiehet eivätkä sellaisiksi itsensä korottaneet vanhat jättäneet alokkaiden vuoteita, kaappeja ja *pinkkauksia* rauhaan. Pennalistisena piirteenä tässäkin ei ollut kysymys opettavasta rangaistuksesta eikä näiden kohteiden hajottamisella ollut mitään tekemistä niiden mahdollisen hyvän tai huonon kunnon kanssa. Myös piirteen eri muunnokset vaihtelivat huomattavasti enemmän kuin kantahenkilökunnan käytössä (initiaatiossa). TR:ssä Lahdessa v. 1924 — 25 sekä *ryhmyrit* (ryhmänjohtajat) että vanhat tapasivat kaadella alokkaiden vuoteita hiukan humalassa iltalomilta palatessaan.⁴²⁵ Täysin samanlainen mutta vain vanhoja miehiä koskeva tieto on samalta vuodelta PR:stä Turusta, jossa alokkaat myöhemmin estivät vuoteidensa kaatamisen sitomalla ne illalla remmeillä yhteen.⁴²⁶ Seuraavalta vuodelta samasta joukko-osastosta kerrotaan, että päivystäjä välittömästi aamuhätyksen jälkeen tuli alokastupaan ja kaatoi ne sängyt, joissa vielä oli mies.⁴²⁷ Näissä muodoissaan piirre muistuttaa paljon autonomian aikaisessa Haminan kadettikoulussa käytössä ollutta vastaavanlaista pennalistista piirrettä, vaikka se tuskin oli täältä lainattu.

PSR:ssä Kouvolassa v. 1927 — 28 vanhat yleisen tavan mukaan kiristivät rahaa ja palveluksia alokkailta. Vanhoille piti omalla rahalla käydä ostamassa leipää ja maitoa läheisestä leipomosta. Tavallista oli myös, että vanhat hajottivat alokkaiden vuoteet, mutta leipomolla käyneen vuode säästy tältä.⁴²⁸ KSP:ssä Hämeenlinnassa samana vuonna vanhat oli sijoitettu eri kerrokseen kuin alokkaat, ja näiden käynti alokaskerroksessa oli ankarasti kielletty. Jopa ryhmänjohtajat yrittivät suojella alokkaita pennalismilta. Kaikista näistä varotoimenpiteistä huolimatta pennalismia esiintyi. Kertojan tuvassa ryhmänjohtajan vuode oli aivan ovensuussa, mutta aina kun tämä oli poissa, vanhat kävivät kiusaamassa alokkaita ja kävivät mm. yöllä hajottamassa *pinkkoja*.⁴²⁹

Edellä on mainittu tapauksista, joissa alokkailta *huudatettiin* vanhojen *aamujen* määrää. Tämä jäljellä olevien palveluspäivien luku on voitu yhdistää myös vuoteiden kaatamiseen. KKR:ssä Viipurissa v. 1935 — 36 ryhmänjohtajat kaatoivat aina sen alokkaan vuoteen, jonka varusnumero oli sama kuin ryhmänjohtajien *aamujen* luku.⁴³⁰

Hyvin erikoinen muunnos pinkkojen hajottamisesta tunnettiin SVK:ssa Helsingissä v. 1937 — 38. Jos alokkaan pinkka kaadettiin yöllä, ja uhri ryhtyi korjaustyöhön paljain jaloin, hän joutui käymään jalkapesulla. Jos tämä tapahtui ennen klo 22:ta, piti hänen jalkapesulle mennessään pitää ”pistimestä” (siittimestä) kiinni ja sen oli osoitettava koko ajan kohti pesuhuonetta. Päivystäjä valvoi, että näin todella tapahtui. Mainittakoon, että näihin aikoihin varusmiehet nukkuivat paitasillaan ilman housuja.⁴³¹

Edellä mainittiin jo eräistä tapauksista, joissa lomalla kasarmin ulkopuolella nautittu alkoholi oli osasyllisenä pennalistiseen vuoteiden kaatamiseen. KTR 1:ssä Hyrylässä v. 1924 — 26 vanhat usein öisin nauttivat salakuljetusspriitä avoimesti kasarmilla ja joskus myös alokastuvissa. Juovuksissa ollessaan he myös usein innostuivat kaatamaan alokkaiden kerrossänkyjä ja joskus kaadettiin kerralla kokonainen vuoderivi.⁴³² Sen sijaan alkoholilla ei ollut osuutta JTR:ssä Hämeenlinnassa v. 1928 — 29 sattuneeseen tapaukseen, jossa vanhat kaatoivat alokkaiten *pinkkoja* jo

ensimmäisenä yönä sanoen, että ”tuuli pääsi sisälle”. Tämä ei rajoittunut yhteen kertaan, ja usein myöhemmin tuvassa oli ollut *pyörremyrsky*, jolloin patjoja oli heitetty jopa pihalle alokkaiden kolmannessa kerroksessa sijainneen tuvan ikkunoista.⁴³³ KTR 1:ssä Hämeenlinnassa v. 1932 — 33 vanhat sekoittivat vuoteiden lisäksi usein myös alokkaitten kaapit.⁴³⁴

Vuoteiden, kaappien ja *pinkkojen* hajottaminen osattiin usein yhdistää muihin pennalistisiin tapoihin. Edellä on *ensierätyksen* yhteydessä mainittu *tyynyjynssy*, josta myös jäljempänä tulee uudelleen puhe, sillä piirre oli ratsuväessä tunnettu myös muuten. V:lta 1923 — 24 URR:stä Lappeenrannasta kerrotaan, että kun tällainen *tyynyjynssy* suunnitelmien mukaan oli onnellisesti ohi, olivat tyynyt ja petivaatteet lattialla sekaisin, sängyt nurin, kaapit sekaisin ja kaiken lisäksi tuvan sähkölamput olivat rikki. Alokkailla oli kova työ kaiken kuntoon saattamisesta aamuksi; lamput varastettiin naapuriyksiköstä HRR:stä salaa kolmen alokkaan muodostaman pyramidin avulla.⁴³⁵

Kyykkyhyppyynkin voitiin yhdistää *pinkkojen hajottaminen*. TR:ssä Lahdessa v. 1937 ryhmänjohtajat juhlivat joskus seuraavasti. Ensin he kyselivät kahta hyvää voimistelijaa vapaaehtoisiksi. Vanhoista, jotka tiesivät kyllä mistä oli kysymys, ilmoittautui aina vapaaehtoisia. Nämä kaksi määrättiin vierekkäin kyykkyyntoisen oikea ja toisen vasen käsi suorana jalkaran korkeudella. Sitten nämä saivat mennä *kyykkyhyppyä* kasarmin päästä päähän, jolloin kaikki *pinkat* putosivat lattialle. Tämän jälkeen alkoi melkoinen vilske, kun annettuun määräaikaan mennessä kaiken piti taas olla kunnossa.⁴³⁶

Pinkkojen kaataminen voitiin yhdistää myös *rahan ym. hyödykkeiden kiristämiseen*, kuten edellä PSR:stä v. 1927 — 28 kerrottu tapaus osoittaa.⁴³⁷ URR:ssä Lappeenrannassa v. 1932 — 33, kun vanhoilta illalla sattui loppumaan tupakka, he pyysivät alokkailta ja jos eivät saaneet, kaatoivat *pinkat*.⁴³⁸

Eräät ratsuväelle tyypilliset pennalistiset piirteet ja tavat perustuivat alokkaan käyttämiseen vanhan miehen ratsuna. Näihinkin voitiin yhdistää *pinkkojen kaataminen*. URR:ssä Lappeenrannassa v. 1932 — 33 *ulaanit* ratsastivat yöllä alokastuvissa *pinkat* nurin ja määräsivät, että kaiken oli taas oltava kunnossa tietyn ajan kuluttua. Monesti tämä uusittiin useaan otteeseen, ja kerran ”harjoitusta” kesti melkein herätykseen asti.⁴³⁹

Kaappien kaataminen voitiin yhdistää myös *ensierätykseen*. PionP:ssä Koriolla v. 1942, jossa tosin ensierätys tapahtui poikkeuksellisesti jo klo 12 yöllä, toimituksen yhteydessä kypärät kolisivat lattialla ja kaapit kaatuilivat.⁴⁴⁰

Myöhemmin tulee tarkemmin esille *kusierätyksen* nimellä tunnettu melko laajalle levinnyt pennalistinen piirre, jossa alokkaat ajettiin keskellä yötä käymälään. Mm. AutoP:ssa Viipurissa v. 1927 — 28 ja IlmVP:ssa Hämeenlinnassa v. 1949 *pinkkaukset* ja vuoteet hajosivat sillä välin, kun alokkaat olivat käymälässä.⁴⁴¹

Myös edellä laajasti käsiteltyyn opettavaan rangaistukseen *tulitikun hautajaiset* saatettiin yhdistää kaappien tai vuoteiden kunnostusta. Kaikissa niissä tapauksissa, joissa roska tai tikku määrättiin kannettavaksi huovalla, lakanalla tai telttakankaalla, se tiesi em. kantovälineen haltijalle ylimääräistä kunnostustyötä hautajaisten jälkeen. Parhaiten nämä elementit osattiin yhdistää TR:ssä Lahdessa v. 1937 — 38, jossa kaikki alokkaat määrättiin ottamaan telttakangas kaapistaan, ja näistä yksi kangas sitten valittiin tarkoitukseen käytettäväksi. Toimitusta johtivat täällä ryhmänjohtajat.⁴⁴² Lisäksi on syytä mainita, että myös *tulitikun hautajaiset* oli piirre, joka kantahenkilökunnalta varusmiesesimiesten välityksellä lainautui myös vanho-

jen pennalismiin, joskaan ei kovin laajalti, kuten taulukko 3 osoittaa.

Kantahenkilökunnan menetelmästä käyttää opettavana rangaistuksena vuoteiden, kaappien ja *pinkkojen* tekemisen harjoittelua on aiemmin mainittu myös sellaiset muunnokset kuin pukeutumis- ja petillemenoharjoitukset, joita sotilaskielellä kutsuttiin *punkka-* ja *rättisulkeisiksi* sekä useilla muilla nimillä. Myös näistä on esiintynyt pennalistisia muunnoksia. Näihin on luettava edellä esitetyistä tapauksista kaikki ne, joissa vuoteen, kaapin tai pinkan kunnostuksen oli tapahduttava annetussa määräajassa. Lisäksi esim. VP:ssä Viipurissa petillemenoharjoitukset tunnettiin nimellä *petihöyky* ja niitä järjestettäessä ryhmänjohtajien apuna oli myös vanhoja miehiä.⁴⁴³ IlmK:ssa Kauhavalla v. 1933 — 34 tällaiset petillemenoharjoitukset saattoivat kestää koko illan.⁴⁴⁴ Myös tämä pennalistinen piirre tunnettiin ratsuväessä.⁴⁴⁵

Pennalistisista piirteistä ja tavoista, joiden malli ja esikuva saatiin suoraan kantahenkilökunnalta, voidaan lopuksi vielä ottaa esille yksi, jossa malli ei millään tavoin ole liittynyt koulutukseen eikä initiaatioon. Kyseessä oli epävirallinen *häntä-apelli* eli *terveystarkastus*, josta edellä on käsitelty kaksi *tervetuliaisten* yhteyteen kuulunutta tapausta. Useimmiten se ei kuitenkaan liittynyt *tervetuliaisiin*, eikä sitä siis suoritettu heti ensimmäisenä iltana tai päivänä. Ensimmäinen piirrettä koskeva tieto on RT 1:stä Helsingistä v. 1920.

”Alkupäivinä illalla kaksi vanhaa vaevälkäriä suoritti tuvassa apellitarkastuksen. Molemmilla oli valkoinen esiliina edessään. Oli seistävä petin edessä ja kalu ulos housuista. Joillakin oli jo venutettu, kun huomattiin, mistä oli kyse. Välskärit saivat remmiapellin [sakinhivutuksen, toverirangaistuksen], eivätkä tulleet toista kertaa.”⁴⁴⁶

Tässä tapauksessa ”tarkastajat” yrittivät puijata alokkaita, mutta yritys epäonnistui. Seuraava tieto on TR:stä Lahdesta v:lta 1921 — 22, mutta siitä ei ilmene, pyrittiinkö alokkaita puijaamaan, vai tiesivätkö uhrin, keitä tarkastajat todellisuudessa olivat, jolloin tarkastus olisi suoritettu väkivalloin. Joka tapauksessa tämäkin tarkastus epäonnistui alokkaiden vastarintaan.⁴⁴⁷

Mahdollisesti kummassakin edellä esitetyssä tapauksessa kyse oli tulokkaiden puijaamisen yrityksestä, jolloin ne olisi voitu lukea myös *tervetuliaisten* yhteyteen. Varmasti näin oli asianlaita kahden kronologisesti seuraavan tiedon osalta, jotka koskevat RTR:ää Viipurissa v. 1922 ja KTR 2:ta v. 1924 — 25 samassa kaupungissa. Kummassakin tapauksessa juoni onnistui, mikä varmasti johtui siitä, että se tehtiin todellakin heti ensimmäisenä iltana.⁴⁴⁸

Kaksi vuotta RTR:stä edellä kerrotun *terveystarkastuksen* jälkeen, siis v. 1924 — 25, samasta yksiköstä kerrotaan jo perin toisenlaisista *terveystarkastuksista*. Nyt ei ollut kysymys enää puijaamisesta, vaan toimitus tehtiin väkivalloin ja alokkaat kyllä tiesivät keitä tarkastajat olivat. *Tervetuliaisista* ei todellakaan ollut kysymys, sillä pennalismi oli alkanut vasta kun sekä vanhat että alokkaat olivat palanneet Viipuriin kasarmille Perkjärven (Muolaa) leirin jälkeen, jossa ikäluokat olivat olleet erillään. *Terveystarkastus* tapahtui siten, että yksi vanhoista kiikaroi alokkaan siitintä ja toinen siveli siihen saapasrasvaa.⁴⁴⁹ *Sukupuolielinten rasvaaminen* tai *voiteleminen* oli elementti, joka saatettiin yhdistää moneen muuhunkin pennalistiseen piirteeseen. Tämä selvitetään tarkemmin jäljempänä ns. *pornografisen pennalismien*

yhteydessä. Mainittu elementti tunnettiin *terveystarkastuksen* yhteydessä myös HRR:ssä Lappeenrannassa v. 1926 – 28.

”Kyrpätarkastus suoritettiin niin, että ensin alokkailta siitimet paljaksi, sitten ’lääkäri’ kulki edeltä päin ja oli tarkastavinaan ja määräsi ’välskärin’ rasvaamaan saapasrasvalla ja harjalla alokkaan siittimen. Näin ei muka kuppa tarttunut.”⁴⁵⁰

Kummassakin viimeksimainitussa tapauksessa kertojat antavat ymmärtää, että *tarkastuksia* tehtiin useammin kuin kerran. Myöhemmältä ajalta ei ole tietoja tällaisista *terveystarkastuksista* huolimatta siitä, että oikeita terveystarkastuksia suoritettiin vielä pitkään⁴⁵¹. Kyseessä ehkä oli niin raaka pennalismi, että se esimiesten tietoon tultua katsottiin asialliseksi lopettaa rangaistuksia koventamalla tai valvontaa tehostamalla. Niissäkin tapauksissa, joissa kantahenkilökunnan edustajat periaatteessa suhtautuivat ymmärtävästi pennalismiin, tällä ymmärtämisellä lienee ollut rajansa. Liitteenä oleva taulukko 8 esittää kyseisen piirteet varsin suppean levinneisyyden.

Pennalismi hyödyntavoittelun välineenä

Kantahenkilökunnalta lainattujen pennalismien muotojen ohella toisen vastaavalaisten pennalististen tapojen, tapaelementtien ja piirteiden ryhmän muodostavat ne, joissa pennalismiin yhdistyy pyrkimys hyötyä alokkaiden kustannuksella. Tällä tavoin saavutettavaa hyötyä oli kahta lajia: alokkailta voitiin *vaatia* tai *kiristää rahaa, kahvia, tupakkaa* ym. hyödykkeitä ja alokkaita voitiin myös käyttää *vanhojen palvelijoina*. Huolimatta tähän liittyneestä vanhoille aiheutuneesta suoranaisestä hyödystä kyseessä oli silti puhdas pennalismi. Kun vanhat katsoivat olevansa yhteisön sosiaalisessa järjestelmässä alokkaiden (tai nuorempien miesten) yläpuolella ja toivat tämän korostetusti esiin harjoittamalla pennalismia, he samalla katsoivat, että tästä tilanteesta voisi pyrkiä saamaan käytännön hyötyä. Tämän he katsoivat oikeudekseen myös siksi, että heillä pitkään sotaväessä oltuaan oli jatkuvasti huutava pula erilaisista siviilimaailmassa tavallisista hyödykkeistä ja koska he samoin olivat kauan joutuneet olemaan ilman monia siviilimaailman mukavuuksia. Alokkailla oli usein vielä rahaa ja muita hyödykkeitä ja monet siviilielämän vapaudet ja mukavuudet olivat heillä vielä tuoreessa muistissa. Tämän vanhat katsoivat vahingolliseksi alokkaiden alussa olevalle sotilaalliselle kehitykselle, kun sen sijaan heidän itsensä oli jo syytä vähitellen ruveta totuttautumaan lähestymässä olevan siviilielämän aiheuttamiin muutoksiin.

Rahan ja muiden hyödykkeiden vaatiminen on lähellä *tervetuliaisten* yhteydessä käsiteltyä erilaisten *varusteiden* ja *tarvikkeiden myyntiä* alokkaille. Tällaista myyntiä näet saatettiin yrittää myöhemminkin, jolloin alokkaat eivät enää olleet helpolla puijattavissa. Tällöin vanhat saattoivat painostaa alokkaita ostamaan heiltä tarpeentakin tavaraa.⁴⁵² He saattoivat myös varastaa alokkailta rahaa tai erilaisia varuseneitä, jotka he sitten myivät näille takaisin.⁴⁵³ Yleisesti näyttää siltä, että vanhat eivät tällaisissa tapauksissa tunteneet olevansa varkaita, uhritan olivat tyhmiä alokkaita, jotka eivät vielä osanneet huolehtia omaisuudestaan armeijassa, mutta jotka tällä tavoin saivat terveellisen opetuksen. Tarvitsemansa vanhat saattoivat myös kiristää tai vain vaatia alokkailta taikka ottaa sen väkivalloin.⁴⁵⁴ Samoin saatettiin uhkailla erilaisilla pennalistisilla toimenpiteillä niitä, jotka eivät suostuneet vanhojen vaatimuksiin, ja useimmiten tällaiset uhkaukset myös toteutettiin, elleivät

ne muuten tehonneet.⁴⁵⁵ Monasti kuitenkin jo huomattavasti lievemmätkin keinot tepsivät. Joskus rahaa saatiin yksinkertaisesti vetoamalla alokkaiden hyväsydämyksyyteen ja vanhojen omaan hädänalaiseen asemaan — siis yksinkertaisesti kerjättiin.⁴⁵⁶ Rahaa ja erilaisia hyödykkeitä vastaan myös autettiin ja neuvottiin alokkaita.⁴⁵⁷ Viimeksimainitusta voidaan väittää, että kyseessä ei enää ollut pennalismi. Kannattaa kuitenkin huomata, että tällaisia neuvoja ja palveluksia ei koskaan annettu ilmaiseksi, mikä olisi ollut tavallista suomalaisessa siviiliyhteiskunnassa. Vaikka ehkä asuttiin samassa kasarmissa, naapuriapu ei tullut kysymykseen, vaan vanhat katsoivat itselleen kuuluvan oikeuden hyötyä alokkaista myös tällä tavoin. Tämä asenne perustui siihen, että vanhat katsoivat olevansa alokkaiden yläpuolella, ja tästähän pennalismissa juuri on kysymys.

Hyödykkeitä, joita tällaisin keinoin pyrittiin saamaan ja useimmiten myös saatiin, olivat ennen kaikkea raha,⁴⁵⁸ kahvi,⁴⁵⁹ ja tupakka⁴⁶⁰. Näiden lisäksi vaatimusten ja kiristyksen kohteena olivat joskus siviilimuona⁴⁶¹ viina,⁴⁶² tee,⁴⁶³ leipä, munkit tai pulla,⁴⁶⁴ maito⁴⁶⁵ sekä sokeri⁴⁶⁶.

Liitteenä oleva taulukko 9 osoittaa näiden erilaisten hyödykkeiden kiristämisen levinneisyyden. Itse piirteen käytännöllisestä toteuttamisesta ei ole kovin paljon sanottavaa sen lisäksi, mitä jo edellä on esitetty. Toiminta oli hyvin suoraviivaista. Tästä oli kuitenkin ainakin yksi poikkeus. Ilmeisesti kyseessä oli ainakin jonkin verran levinnyt muunnos, sillä siitä on kaksi tietoa. Molemmat edustavat kenttätykistöä mutta eri joukko-osastoja. JRT:ssä Hämeenlinnassa v. 1925—26 vanhat kulivat alokasaikana 1,25 mk kädessään sanoen alokkaille: ”Pistä tuohon 25 penniä, että pääsen sotapesään kahville”. Jos alokas sanoi, ettei rahaa ollut, sanottiin: ”Lainaat toiselta, mutta annettava on”. Jos alokas ei totellut, seuraavana yönä kulki *rasvakolonna* tuvassa, ja kyseisen alokkaan sukupuolielimet rasvattiin. Jos rahaa annettiin, vanhat käyttivät sen kuitenkin pirttuun eikä sotapesän kahviin, ja juovuksissa ollessaan vanhat olivat erityisen julmia alokkaille.⁴⁶⁷ Toinen tämän piirteen muunnos esiintyi KTR 2:ssa Viipurissa v. 1929—30. Täällä vanha saattoi antaa alokkaalle jonkin pienen rahasumman ja käski tämän hakea sotapesästä tupakkaa sanoen ”jos puuttuu, pane itse lisää”. Jos alokkaalla oli rahaa, ei tästä kertojan mukaan uskaltanut kieltäytyä.⁴⁶⁸

Muilta osin tämä hyödykkeiden kiristäminen oli edellä kuvatulla tavalla varsin yleisesti erittäin yksioikoista. Seuraavassa kuitenkin vielä eräitä poikkeustapauksia, joissa esiintyi enemmän muille pennalistisille piirteille tyypillisiä lisäelementtejä. SVK:ssa Helsingissä v. 1929—30 vanhoilla oli alkuaikoina tapana pitää alokkaille kaappitarkastuksia. Yksi vanhoista esiintyi vääpelinä. Jos kaapissa oli siviiliruokaa, se määrättiin ”takavarikkoon” ja vanhat söivät alokkaiden herkut. Usein alokas myös sai kunnian ostaa vanhoille kahvit sotapesässä. Jos halu puuttui tai rahat olivat loppuneet, vanhat mies pani sormensa alokkaan kahvikuppiin.⁴⁶⁹ KTR 1:ssä Hyrylässä vanhat vaanivat alokkaita sotilaskodissa, kun nämä kävivät kahvilla, ja vaativat osansa. Jos oli sanonut, ettei ollut rahaa, joutui valheesta kiinni ja sai yöllä *remmiapellin*.⁴⁷⁰

Erikoisiin rahanhankintakeinoihin on luettava myös edellä *kyykkyhyppyn* käsitteilyn yhteydessä selostettu KTR 1:tä Hyrylässä v. 1925—26 koskenut piirre. Jos alokkaalla ei vaadittaessa ollut rahaa tai hän ei sitä halunnut antaa vanhoille, hänet määrättiin seisomaan asennossa ja lyötiin halolla läheltä kasvoja. Jos vaikka vain silmät värähtivät, alokkaan katsottiin liikkuneen asennossa, ja määrättiin rangaistus, *kyykkyhyppyä*. Rangaistuksesta saattoi vapautua vielä tässäkin vaiheessa, jos

Alkoholilla oli usein osuutta kaikkein väkivaltaisimmassa pennalismissa. Kuvassa kolme ryhmänjohtajaa juomassa pirtua KTR 1:ssä Hyrylässä v. 1926–27. Rahat juomaan oli saatu alokkailta kolehtina kiristämällä. Tuolilla näkyy mm. peltinen pirtukanisteri ja kaksi pulloa. TYKTL tied. 45: 408. TYKTL; valokuvakokoelma.

rahaa nyt löytyi. Kertoja mukaan rahaa myös yleensä löytyi, ja vanhat käyttivät sen pirtuun.⁴⁷¹ Samasta joukko-osastosta kerrotaan v:lta 1932–33, jolloin se oli Hämeenlinnassa, että alokasajan jälkeen nuoremmat sotamiehet lomilla käydessään hankkivat vanhoille näiden määräämiä hyödykkeitä, etupäässä siviilimuonaa.⁴⁷²

Varsin erikoisia rahanhankintakeinoja oli URR:n vanhoilla Lappeenrannassa, jossa alokkaille muutenkin yritettiin myydä monenlaista. Vuonna 1923–24 eräälle alokkaalle tarjottiin ostettavaksi hänen muka kadottamansa suitset. Itse asiassa alokas oli kadottanut suitsien lisäksi myös hevosensa; se oli riistäytynyt irti hänen kokemattomuutensa johdosta, mutta palannut sitten talliin, kuten niillä tällaisissa tapauksissa aina oli tapana tehdä.⁴⁷³ Samasta joukko-osastosta kerrotaan v:lta 1935–36 eräästä korpraalista, joka aamulenkillä määräsi alokkaat seisomaan käsillään. Kun tällöin rahat ja pikkuesineet putoilivat maahan, ei korpraali antanut lupaa niiden poimimiseen, vaan määräsi miehet tupiin ja keräsi saaliin itselleen.⁴⁷⁴

Rahan ja muiden hyödykkeiden kiristäminen oli laadultaan sellaista pennalismia, jota edes muuhun pennalismiin ymmärtävästi suhtautuva kantahenkilökunnan osa ei voinut hyväksyä. Ilmeisesti oli niin, että asian pennalistinen puoli ei tässä niinkään kiinnittänyt huomiota. Jos tällaiset kouluttajat pitivät pennalismia erheellisesti initiaatioon liittyvänä, oli rahan ja hyödykkeiden hankkiminen pennalismi avulla tämän ajatuskulkun mukaan tavallaan verrattavissa esimiesaseman väärinkäyttämiseen. Niinpä tällaisesta pennalismista melko yleisesti myös rangaistiin, jos asia tuli esimiesten tietoon, olipa muu pennalismi sitten kiellettyä tai salassa hyväksyttyä. Esimerkiksi KTR 2:ssa Viipurissa v. 1928–29 alokkaita nimenomaan kiellettiin ostamasta vanhoilta mitään. Muuhun pennalismiin sen sijaan ei näytty kiinnittävän huomiota, mm. samaan tupaan oli majoitettu neljää eri ikäluokkaa.⁴⁷⁵ URR:ssä Lappeenrannassa v. 1929–31 eskadroonan päällikkö kuulusteli alokkaita vanhojen suorittamasta pennalismista kiinnittäen erityisesti huomiota rahan kiristämiseen. Asioita tulikin ilmi, ja syylliset vanhat menettivät tukkansa ja saivat suorittaa rangaistusmarssin. Suurimmat syylliset saivat 45 vrk. arestia ja yksi vanhoista tuomittiin sota oikeudessa Ilmajoen sotilasvankilaan.⁴⁷⁶

Alokkaiden käyttäminen vanhojen palvelijoina palveli rahan ja erilaisten hyödykkeiden kiristämisen tavoin vanhojen henkilökohtaisia tarpeita ja hyödyntävoittelua. Samalla kuitenkin juuri tässä tuli ehkä kaikkein selvimmän ja pelkistetyimmän näkyviin pennalismiin varusmiesryhmän sosiaalista rakennetta kuvastava puoli: vanhat olivat herroja ja alokkaat heidän palvelijoinaan. Tässä näkyy selvästi teoreettisessa osassa esitetty pennalismi luonnehdinta koko yhteisön sosiaalirakenteen heijastumana yhteisön alimman ryhmän sisällä: kantahenkilökunta käytti sotamiehiä palvelijoinaan ja samoin tietysti esikuvan mukaan varusmiesesimiehet. Näiden ryhmänjohtajien ja upseerikokelaiden palvelijat eivät kuitenkaan koskaan olleet heidän oman saapumiseränsä piiristä, sillä sehän muodosti sotilasarvoista riippumatta solidaarisen vanhojen ryhmän. Jos varusmiesesimies tämän nohti, häntä kyllä muistutettiin kuinka aikanaan oli yhdessä oltu alokkaita jne. Näiden varusmiesesimiesten kanssa samaan saapumiserään kuuluvien sotamiesten (ja vastaa-vien) oli näin helppo omaksua esikuvan mukainen alokkaiden käyttö palvelijoinaan. Samalla mukaan tietysti liitettiin kaikelle pennalismille tyypillisiä mielikuvituksellisia, huumoristisia ja parodisia lisäelementtejä.

Varsin yleinen käytäntö niissä tapauksissa, joissa eri ikäluokkia on ollut majoitettuna samaan tupaan tai kerrokseen, on ollut, että alokkaat saivat hoitaa kaiken siivouksen.⁴⁷⁷ Usein tähän liittyi pennalismia vanhojen toimiessa siivouksen valvojina ja teettäessä kaikenlaista turhaa siivoustyötä,⁴⁷⁸ esim. levittämällä tahallaan roskia alokkaiden siivottavaksi ja määräämällä siivoamisvälineiksi hammasharjat.⁴⁷⁹ Monasti kuitenkin liikuttiin myös pennalismi ja normaalin palveluksen rajamailla, kun alokkaiden siivoaminen perustui esimiehen käskyyn ja ryhmänjohtajien valvontaan, mutta vanhat pyrkivät sivussa myös määräälemään tai tyytyivät pelkkään ivalliseen vierestäkatsomiseen ja leukailuun.⁴⁸⁰ Tietysti oli myös tapauksia, joissa alokkaiden siivouksiin ei liittynyt pennalismia.

Epäselvyyksien välttämiseksi alokkaita vanhojen palvelijoina esittävästä taulukosta 10 on jätetty pois kaikki alokkaiden siivoamisia kuvaavat tapaukset, myös sellaiset, joissa asiaan on liittynyt selvää pennalismia. Näin on tehty toisaalta myös siksi, että alokkaiden käytöllä vanhojen palvelijoina on tässä tarkoitettu toisenlaisia piirteitä, sellaisia, joissa kysymyksessä pääasiallisesti on ollut vanhojen selvä henki-

lökohtainen hyöty tai huvi. Selvästi yleisin tällainen piirre on ollut se, että alokkaat joutuivat hoitamaan vanhojen miesten jalkineet,⁴⁸¹ mutta melko usein he myös joutuivat aamulla kunnostamaan näiden vuoteet.⁴⁸² Tämän lisäksi alokkaat joissakin tapauksissa joutuivat huolehtimaan myös vanhojen vaatteista ja muista varusteista.⁴⁸³ Yleisintä viimeksimainittu oli ratsuväessä, jossa alokkaan tehtäviin saattoi kuulua vanhojen miesten kannusten, jalustimien, kuolainten ja sapelien kiillotus, joskus jopa vanhojen kesäpuseron pesu tai erinäisiä hevosenhoitoon liittyviä tehtäviä.⁴⁸⁴ Eräissä tapauksissa alokkaille kuului vanhojen tai ryhmänjohtajien *aamukalenterin* hoito ja päivittäinen juhlallisen sotilaallinen *aamutilanteen* ilmoitus vanhemmille.⁴⁸⁵ Näiden tavanomaisten palvelutehtävien lisäksi saatettiin keksiä mitä mielikuvituksellisimpia palvelumuotoja.

Kuten taulukosta 10 näkyy, ensimmäinen tätä piirrettä koskeva tieto on jo toisen varusmiesikäluokan palvelusajalta, SJR:stä Mikkelistä v:lta 1919–20. Tämän vanhempi ei mikään pennalistinen piirre voinut Suomen armeijassa olla, sillä ensimmäisen ikäluokan palvellessa yksin, ei pennalismi vielä ollut mahdollista. Valitettavasti tämä vanhin tieto kuitenkin on hyvin ylimalkainen, ja siinä todetaan vain, että ”vanhoja oli palveltava kaikessa”.⁴⁸⁶ Tällainen ylimalkainen tieto, joka samalla, kuten taulukosta näkyy, on yksinäinen, saattaa olla myös väärä. Luonnollisestikaan tällaista tietoa eivät vahvista muut huomattavasti myöhemmät yhtä ylimalkaiset tiedot, sillä nehan saattavat merkitä muita ensimmäisen tiedon tarkoittamasta palvelemisesta poikkeavia piirteitä.⁴⁸⁷ Jos tämä ensimmäinen tieto kuitenkin pitää paikkansa, on kyseessä *ensihierätyksen* ohella ainoa Suomen puolustuslaitoksen piirissä tunnettu pennalistinen piirre, joka on ollut käytössä koko tutkittavan ajanjakson. Viimeinen tieto piirteestä on näet vuodelta 1971–72 PorPr:sta Säkylässä. Tässä tosin palveluttajina ovat olleet ryhmänjohtajat, mutta siinä on selviä pennalistisille tyyppillisiä huumoripitoisia lisäelementtejä.⁴⁸⁸ Tosin on huomattava, että joukko-osastossa, josta tieto on peräisin, ei *ensihierätystä* lukuunottamatta muunlainen vanhojen pennalismi enää juuri ollut mahdollista. Säkyllän uusissa kasarmeissa vanhat ja alokkaat olivat eri kerroksissa, ja saapumiserien välinen kontakti miehistötasolla oli järjestetty lähes mahdottomaksi.

Näiden varausten lisäksi on huomautettava, että piirre ei koskaan näytä olleen kovin yleinen muualla paitsi ratsuväessä: tämä näkyy taulukostakin. Jos edellä mainittu alokkaitten käyttäminen siivoajana olisi otettu mukaan, olisi taulukon antama kuva tietysti muuttunut ratkaisevasti. Tämä olisi kuitenkin merkinnyt kahden piirteen sijoittamista samaan taulukkoon, ja lisäksi mukaan olisi tullut paljon epäselviä tapauksia. Näin ollen *ensihierätys* jää yleisimmäksi ja tunnetuimmaksi selväpiirteisistä pennalistisista tavoista, ja alokkaiden käyttäminen *vanhojen palvelijoina* nousee ajallisen levinneisyytensä ansiosta ainoana sen rinnalle edellä esitetyin varauksin. Tämä kuva ei muutu jatkossakaan.

Seuraavaksi esitetään eräitä konkreettisia esimerkkejä kyseisestä piirteestä ja sen muunnelmista. V:lta 1925 TR:stä Lahdesta kerrotaan, että jo ensimmäisenä iltana jotkut vanhat valitsivat itselleen alokkaista *burssit*, henkilökohtaiset sotilaspalvelijat, joiden piti hakea heille sotilaskodista kahvia, puhdistaa heidän saappaansa ja sijata heidän vuoteensa.⁴⁸⁹ Sama piirre oli tunnettu jo v. 1924 HRR:ssä Lappeenrannassa mutta sitä käytettiin pienemmässä mittakaavassa. Tapauksen kertoja, joka tällöin oli korpraali ja koko eskadroonassa ainoa vanhimman saapumiserän edustaja, katsoi oikeudekseen valita erään alokkaan *purssikseen*. Illalla kertoja kutsui *purssin* vetämään saappaat jaloistaan. Kutsu tapahtui vain huutamalla ”Iihaha!”, sillä

alokkaan nimi oli Ruuna. Kertojan mukaan *purssi* otti asian huumorin kannalta, näinhän pennalismien harjoittajat usein asian näkevät ja toivovat uhriensa näkevän. Tässä tapauksessa kyse oli myös muusta: kertojan mukaan palvelus *vanhukselle* (kertojalle) tiesi yleensä seuraavana päivänä ”lonkan vetoa” ase- tai valjasvarastolalla, joissa kertoja väpelin luvalla sai käyttää miehiä apuna tarpeen mukaan.⁴⁹⁰

Myös toisessa ratsuväen joukko-osastossa, URR:ssä tämä piirre oli tunnettu, mutta vasta v. 1929–31. Tällöin vanhat eli *ulaanit* valitsivat itselleen alokkaista henkilökohtaiset *purssit*, joiden tehtäviin kuului vuoteiden kunnostus, saappaiden kiillotus ym. Lisäksi *ulaanin purssi* meni aamulla isäntänsä sängyn pätyyn ja ilmoitti sotilaallisesti tämän *aamutilanteen*.⁴⁹¹ V:lta 1938–39 HRR:stä kerrotaan pennalismien yhteydessä, että vanhat käyttivät alokkaita *lähetteinään*, mutta näiden tehtäviä ei tarkemmin kerrota eikä mainita olivatko kyseiset virat henkilökohtaisia ja vakinaisia.⁴⁹² Hieman edellisiä lievemmistä muunnoksista lienee ollut kysymys eräissä tapauksissa, joissa vanhat haettivat alokkailla päivittäin aamu- tai iltateen tupaansa.⁴⁹³

Useat tiedot kertovat hyvin henkilökohtaisista palveluksista, joita alokkaat jouduivat suorittamaan vanhoille. RTR:ssä Viipurissa v. 1924–25 oli kertojan mukaan lievempiä pennalismien muotoja, että alokas joutui pesemään *masin* jalat, tuomaan vanhoille aamuteen tupaan ja laulamaan heille kehtolaulun illalla.⁴⁹⁴ TR:ssä Lahdessa v. 1933–34 eräs alikersantti pesetti alokkaalla varpaanvälinsä. Pesuvälineenä oli hammasharja.⁴⁹⁵

V. 1925–26 RTR:ssä Viipurissa vanhat saattoivat kutsua alokkaan tekemään itselleen jonkun palveluksen, vetämään saappaat tai housut jalkaan tai jalasta, nostamaan jalat sänkyyn, varusteita kunnostamaan, saappaita puhdistamaan tai rasvaamaan tai vuodetta laittamaan.⁴⁹⁶ URR:ssä Lappeenrannassa v. 1932–33 tämän tapaista pennalismia harjoittivat niin ryhmänjohtajat kuin vanhatkin.

”Illalla alokasaikana ryhmänjohtajat oli lakanalla nostettava petille ja laulettava sellainen sopiva iltahymni korvan juuressa, että herra korpraali sai unen päästä kiinni ja vielä oli tarkastettava, että peitto oli moitteettomasti, ettei herra päässyt vilustumaan. Herran vaatteet oli pinkattava jakkaralle ja saappaat korjattavat jo aamuksi valmiiksi ja asetettava 45:n asteen kulmaan sängyn päähän. Tätä toimitusta oli suorittamassa koko ryhmä

Kusiratsastuksen jälkeen tupaan palattua ratsun täytyi riisua ulaani ja nostaa hellävaeroen petille. Joskus vanhukset ottivat 1–2 alokasta tupaansa uuniin laulamaan yöllä, jotta ulaanit saisivat paremmin unen päästä kiinni.”⁴⁹⁷

Sellaisissa tapauksissa, joissa samalle kasarmille oli majoitettuna useita ikäluokkia, vain vanhin yleensä katsoi oikeudekseen harjoittaa pennalismia, joka tällöin kohdistui useimmiten vain nuorimpaan ikäluokkaan. Tämä oli yleisin joskaan ei läheskään ainoa käytössä ollut järjestelmä. Palveluksien suhteen tämä yleisin käytäntö oli voimassa ainakin KTR 1:ssä Hyrylässä v. 1925–26, jossa alokkaat aamuvoimistelun jälkeen kunnostivat paitsi oman myös ryhmänjohtajien ja vanhimpien miesten, *kantajääkärien*, vuoteet. Keskimäinen ikäluokka, tässä tapauksessa he olivat *kesäkuun miehiä*, kunnosti vain omat vuoteensa, koska sen edustajat ”olivat vielä alokkaan asteella olevia”.⁴⁹⁸

Kuten *ensihätys*, myös alokkaiden käyttö palvelijoina koki melkoisia muutoksia siirryttäessä 1960- ja 1970-luvun uusiin muuttuneisiin olosuhteisiin. Voidaan jopa

väittää, että samasta piirteestä ei enää lainkaan ollut kysymys. Tähän ongelmaan on syytä palata kuitenkin vasta, kun muuttunutta piirrettä koskevat esimerkit on esitetty. SavPr:ssa Mikkelissä v. 1967–68 nuoremmat miehet yleisen käytännön mukaisesti joutuivat alokasajan jälkeenkin siivoamaan varusmiesesimiesten tuvan. Kokeilustuvassa vaadittiin seuraava ilmoitus: ”Herra kokelas, sotamies Piltz, kokelastuvan villakoiranmetsästäjä, saanko toimia?”⁴⁹⁹ V. 1971–72 PorPr:ssa Säkylässä aliupseerituvan siivojalta vaadittiin hieman samanlaista käytöstä. Ennen siivouksen alkamista oli ilmoitauduttava: ”Ikin siviilialongin sipaisija, saanko sipaista?” Kun työ oli tehty, oli kysyttävä ”saanko sipsuttaa pois?”⁵⁰⁰

Mainitut kaksi esimerkkiä kertovat piirteestä jossain määrin puutteellisesti, mutta koska se oli käytössä PorPr:ssa jo v. 1969 kirjoittajan alokasajana, kerrottakoon myös täydellisempi versio. Aliupseerituvan siivous suoritettiin normaalin viikkosiivouksen yhteydessä kasarmilla, ja toimitusta johtava alikersantti määräsi tällöin erikseen AU-tuvan siivoajat, tavallisesti kolme alokasta, joista yhden oli toimittava komennuskunnan vanhimpana. Tämän vanhimman johdolla ryhmä marssi tahdisa pitkät harjat kiväärien tavoin olalla AU-tuvan ovelelle, ja vanhin koputti oveen sotilaallisen käyttäytymisen edellyttämät kolme kertaa. Saatuaan tuvassa loikoilevilta palveluksesta vapaana olevilta alikersanteilta luvan tulla sisään, ryhmä marssi sen alikersantin vuoteen päätyyn, jolle siivousta johtava ryhmänjohtaja oli määrännyt ilmoitauduttavaksi. Ryhmän vanhin järjesti sotilaallisin komennoin kaksi miestä käsittävän ryhmänsä nyt riviin ja tarkasti asennot ja ojennuksen. Tämän jälkeen hän asteli kolmen askelen päähän alikersantista, komensi katseet oikeaan päin ja ilmoitti: ”Herra alikersantti, ikin siviilialongin sipaisijat, alokkaat Leimu, Laaksonen ja Lehtonen, vanhimpana alokas Leimu, saammeko sipaista?” Hiljaisuuden vallitessa alikersantti tarkasteli nyt saapunutta joukkoa kiireestä kantapähän nousematta tavallisesti kuitenkaan vuoteeltaan. Jos hänellä oli jotain huomauttamista tai jos ilmoitautuminen oli tapahtunut virheellisesti tai liian hiljaisella äänellä, hän karjaisi ”ulos!”, jolloin koko sisääntulo oli suoritettava uudelleen joskus useamkin kertaan. Useasti ”virhe” tapahtui jo oveen koputettaessa, ja uloskarjaisuus tapahtui heti oven avauksen jälkeen. Kun muodollisuuksien suoritus tyydytti alikersanttia, hän jakoi ryhmän jäsenille siivoustehtävät.⁵⁰¹

Siivouksen jälkeen ryhmän vanhin kokosi jälleen miehensä riviin, ja samat sotilaalliset muodollisuudet toistettiin sillä erolla, että ryhmän jäsenten esittelyä ei enää saanut suorittaa: ”Herra alikersantti, ikin siviilialongin sipaisijat sipaisheet, saammeko sipsuttaa?” Nyt alikersantti saattoi komentaa levon tai seisottaa ryhmää asennossa tarkastaessaan paikat. Jos huomauttamaista oli, ryhmä sai uudelleen ryhtyä työhön, jonka jälkeen poistumislupaa pyydettiin uudelleen samoin kuin edellä. Joskus tämäkin oli toistettava useampia kertoja. Jos luvan saamisen jälkeen poistuminen tuvasta ei sujunut kyllin sotilaallisesti, sekin uusittiin. Kun tuvan ovi sulkeutui viimeisen kerran, ryhmän jäsenet yleensä huokasivat helpotuksesta. Totuuden nimessä on sanottava, että itse siivous ei yleensä ollut vaikeaa eikä sen suhteen myöskään vaadittu mahdollisuuksia.

Voitaisiin väittää, että edellä kerrotuissa ei olisikaan ollut kysymyksessä pennalismi. Ryhmänjohtajilla oli esimiesasemansa johdosta oikeus määrätä alaisensa siivoamaan tupansa. Tämän esimiesaseman johdosta ei olisi ollut soveliaista, että he itse olisivat siivonneet. Lisäksi kysymys oli myös ja ennen kaikkea sotilaallisen käyttäytymisen koulutuksesta, sillä humoristisia nimityksiä lukuunottamatta toimittiin täsmälleen sotilaallisten käyttäytymissääntöjen mukaisesti. Se, että näitä

käyttäytymisharjoituksia usein ilman todellista syytä jouduttiin uusimaan, on sekin katsottava koulutukseksi. Ainoastaan puhuttelujen yhteydessä käytetyt nimitykset antavat syyn yhdistää nämä tapaukset edellä käsiteltyyn piirteeseen, alokkaiden käyttämiseen vanhojen palvelijoina. *Iki* viittaa siihen, että ryhmänjohtajat kuuluivat alokkaita huomattavasti vanhempaan ikäluokkaan ja *siviilialonki* samoin siihen, että näiden kotiuttamispäivä oli lähellä. *Siviilialongin sipaisijat* puolestaan viittaa siihen, että alokkaat olivat ryhmänjohtajien palvelijoita ja kaikki käytetyt nimitykset yhdessä ja ”sipsuttaa”-verbi mukaanlukien sisältävät pennalismille tyyppillistä huumoria.

Toisaalta myös kantahenkilökunnan initiaatiossa oli varsinkin armeijamme alkuaikoina vastaavanlaista huumoria, ajateltakoonpa vaikkapa sellaista piirrettä kuin alun perin kantahenkilökunnalta lähtöisin olevaa *huudattamista*. Lisäksi jo aikaisemmin ryhmänjohtajat olivat vanhojen miesten ohella käyttäneet alokkaita palvelijoinaan ja tässä yhteydessä harrastaneet vanhojen pennalismille ominaista huumoria. Näin ollen onkin ehkä jossain määrin tulkinnanvaraista, voidaanko näitä tavan 1960- ja 1970-luvun versioita pitää pennalismina. Kysymys on siitä, näkivätkö varusmiesesimiehet tässä tilanteessa itsensä ensisijaisesti alokkaiden kouluttajina vaiko näitä vanhemman varusmiesikäluokan edustajina. Kuten useasti aikaisemmin myös tässä tapauksessa jälkimmäinen vaihtoehto näyttää todennäköisemmältä. Aiemmin esitettyjen argumenttien ohella tätä tässä tapauksessa tukee myös se, että esimerkkitapauksissa käytetyissä puhutteluissa ja herroittelussa korostuu nimenomaan ryhmänjohtajien ylemmyys ja pitempi palvelusaika alaisiinsa nähden. Juuri tämä on se seikka, jota pennalismilla yleensä pyritään korostamaan. Jos tätä verraataan itsenäisyytemme alkuvuosien kantahenkilökunnan suorittamaan initiaatioon, vaikkapa *huudattamiseen*, saattoi siinä olla kysymys myös huumorista tai opettavasta rangaistuksesta tai jopa alokkaan ihmisarvon alentamisesta mutta ei milloinkaan käskijän oman esimiesaseman tai ylemmyyden korostamisesta.

Mutta olipa tässä piirteen 1960- ja 70-luvun muunnoksessa kysymys initiaatiosta (sota-ajan organisaatiossa) tai pennalismista, se joka tapauksessa oli tosin muuttuneena sama piirre, joka näyttää olleen tunnettu jo vuosina 1919–20 eli siitä asti, kun pennalismi yleensä itsenäisen Suomen armeijassa on ollut mahdollista. Mikäli piirteen sisältö oli muuttunut, ainakin ulkonainen muoto oli säilynyt.

Muita pennalismien muotoja

Kantahenkilökunnan initiaatiomuodoista lainattujen ja vanhojen hyödyntävoittelea sisältävien piirteiden lisäksi on olemassa suuri joukko erilaisia pennalistisia tapoja, tapaelementtejä ja piirteitä, joiden esikuva tai lähtökohta ei ole yhtä ilmeinen. Vaikka tällaisia piirteitä tai tapoja näyttää olevan huomattavasti enemmän kuin kahteen edelliseen ryhmään kuuluneita, niiden yleisyys tai levinneisyys ei useinkaan ole ollut samaa luokkaa. Tämä on ilmeisesti johtunut juuri siitä, että näillä piirteillä ja tavoilla ei ole ollut esikuvaa tai lähtökohtaa tai että se ei enää ole ollut tiedossa. Kantahenkilökunnalta lainattujen tapojen ja piirteiden määrää rajoitti tietysti mallien puute — jäljiteltäviksi sopivia piirteitä ei ollut rajattomasti. Vanhojen hyödyntävoitteleulla oli samanlainen rajoitus. Vanhojen tärkeimmät puutteet olivat rahan, muonan sekä mukavuuksien ja vapauden puute. Pennalistisia piirteitä, joilla näitä tarpeita pystyttiin jossain määrin tyydyttämään, ei voitu keksiä rajattomasti. Tästä syystä nämä lähtökohtiinsa tai malleihinsa sidoksissa olevat piirteet

laajallekin levitessään säilyivät jossain määrin ulkonaisilta muodoiltaan vakioisina.

Tällaisia rajoituksia ei ollut nyt käsiteltävissä pennalisticissa piirteissä, joissa vanhojen mielikuvituksella oli täydet vapaudet. Sama koskee sellaisiakin pennalisticisia tapoja tai piirteitä, joilla mahdollisesti alkuun oli ollut jokin sotilaselämään tai muuhun arkitodellisuuteen liittyvä malli tai lähtökohta. Kun kyseinen tapa tai piire aikojen kuluessa oli muuttunut tai alkuperäinen malli muista syistä oli unohtunut, se ei tietenkään enää voinut estää vanhoja vapaasti muuntelemasta ja yhdistelemästä kyseistä piirrettä muihin elementteihin. Myös eri aselajien, joukko-osastojen ja varuskuntien toisistaan poikkeavat paikalliset olosuhteet ovat saattaneet lisätä tähän ryhmään kuuluvien pennalisticisten tapojen ja piirteiden kirjavuutta.

Tähän ryhmään kuuluvista piirteistä ensimmäisenä käsitellään edellä jo useaan otteeseen mainittu *kusiherätys*, koska se on näistä piirteistä tunnetuin ja laajimmalle levinnyt. Ulkonaiselta muodoltaan tapa oli varsin yksinkertainen. Iltalomilta palatessaan ja enemmän tai vähemmän juovuksissa ollessaan vanhat herättivät nukkuvat alokkaat ja ajoivat heidät käymälään muka ”kuselle”. Tätä saattoi esiintyä myös muina kuin iltalomailtoina, kun vanhat halusivat häiritä alokkaitten unta. Joissakin yksiköissä vanhoille riitti tavan lievempi muoto, pelkkä *kusiherätys*, eikä varsinaista *kuselle ajoa* suoritettu. Liitteenä oleva taulukko 11 osoittaa, että tapa on ollut melko laajalle levinnyt. Ajallinen levinneisyys ei sen sijaan ole ollut yhtä laaja. Tapa näyttää tulleen käyttöön 1920-luvun puolenvälin tienoilla ja jääneen pois käytöstä toisen maailmansodan loputtua. Sodanjälkeiseltä ajalta on kuitenkin vielä yksi tieto IlmVP:stä Hämeenlinnasta v:lta 1949.⁵⁰²

Ensimmäinen tapaa koskeva tieto on ratsuväestä, URR:stä Lappeenrannasta v:lta 1923—24, mutta kyseessä on pelkkä maininta, josta ei käy ilmi toteutus. Sen sijaan nimitys *kusiherätys* oli jo tällöin käytössä.⁵⁰³ Seuraavalta vuodelta, 1924—25, ja tästä eteenpäin tietoja on aselajin kokoon nähden hyvinkin runsaasti kenttätykistöstä, ja nämä tiedot ovatkin hyvin yksityiskohtaisia. Vähän myöhemmin myös jalkaväestä ja ratsuväestä alkaa olla tietoja tästä tavasta.

Kuten taulukostakin näkyy, kyseessä näyttää ennen kaikkea oleva kenttätykistön tapa. Jalkaväkeä koskevat tiedot, paitsi että niitä aselajin kokoon nähden on suhteellisen vähän, kertovat tapaa yleensä harjoitetun yksinkertaisimmassa muodossaan ja vailla lisäelementtejä, muuntamattomana ja ilman sovellutuksia. Sen sijaan kenttätykistöä koskevat tiedot kertovat yksityiskohtaisesti tavan eri detaljeja, osin väkivaltaisiakin, koskevista sovellutuksista ja lisäelementeistä. Sitäpaitsi tiedot tästä aselajista ovat varhaisempia kuin jalkaväestä. Ratsuväessäkin tapaa sovellettiin lähinnä kenttätykistön malliin, mutta tästä aselajista tietoja ei ole läheskään yhtä paljon kuin useista muista, vain tälle aselajille ominaisista pennalisticista tavoista. Ilmeisesti kyseessä oli ratsuväen kenttätykistöstä saamista vaikutteista. Näistä syistä näyttää olevan syytä tarkastella perusteellisimmin tavan sovellutuksia juuri kenttätykistössä.

Ensimmäinen tieto tavasta kenttätykistössä koskee KTR 3:a Riihimäellä v. 1924, mutta se on vielä suppeampi kuin vuotta aikaisempi URR:ää koskeva tieto, sillä edes tavan nimitystä ei mainita. Todetaan vain, että vanhoilla oli tapana joskus öisin järjestää alokkaille herätyksiä.⁵⁰⁴ Sen sijaan kaksi RTR:ää Viipurissa samana vuonna koskevaa tietoa ovat hyvinkin yksityiskohtaisia. Toisen mukaan *kusiherätykset* olivat kaikkein pahinta pennalisticisia. Iltalomilta palaavat *masit* ajoivat humalapäissään alokkaita pesutupaan ja käymälään. Se, joka vähänkin vastusti, sai *leijo-*

naa, ts. häntä lyötiin solkipäisellä vyöllä. Aina ei kaikki sujunut vanhojen piirustusten mukaan, vaan joskus kehittyi suoranaisia tappeluita. Pahin *kusiherätys* tapahtui vanhojen palattua viimeiseltä iltalomaltaan ennen siviiliä. Nuoremmat eivät tässä vaiheessa suinkaan enää olleet alokkaita, osa oli jopa käynyt korpraalikurssin ja oli siten sotilasarvossa vanhojen yläpuolella, mutta se ei näitä häirinnyt. Kyseiseltä viimeiseltä iltalomalta palaavat vanhat halusivat järjestää todelliset *vanhojen juhlat* tosikovien *kusiherätysten* muodossa. Edellä mainittujen tavanomaisten piirteiden lisäksi näihin herätyksiin kuului nyt myös nuorempien kaappien potkiminen ja sänkyjen ja naulakoiden kaataminen. Tällä kertaa nuoremmat alkoivat kuitenkin lujasti vastustaa toimitusta ja syntyi kova tappelu. Eräs vanhoista sai puukosta ja joutui sairaalaan. Asiasta ei jälkeenpäin puhuttu mitään.⁵⁰⁵

Toinen samaa vuotta ja joukko-osastoa, RTR:ää v. 1924, koskeva tieto kertoo alokasajan *kusiherätyksistä*. Nämä olivat muistelman mukaan tavallisia ensimmäisen palveluskuukauden ajan ja tapahtuivat 2–3 kertaa viikossa klo 11:n tienoilla iltaöisin. Liikehtiminen alkoi supinalla ja sitten (ilmeisesti samassa tuvassa majoitettuin olleet) vanhat alkoivat lähestyä alokkaiden petejä vetäen leijonavyötä pitkin sementtilattia. *Apellin* antajia oli 2–3 joka alokasta kohti, ja he iskivät vöillä lujaa. Kun kaikki alokkaat olivat käymälässä 2–3 suurinta vanhaa tuli sinne ärjyen ”mitä ootte tänne tulleet, painukaa helvettiin!” Alokkaiden juostessa takaisin tupaan, olivat vanhat *kunniakujana* käytävällä ja löivät vöillään minkä ehtivät. Jos alokas yritti vastustaa, *kusiherätys* uusittiin. Kertojan mukaan nämä *kusiherätykset* loppuivat, kun RTR:n eräessä toisessa patterissa alokas oli vetäissyt puukolla auki vanhan miehen vatsan, jolloin vanha oli kuollut.⁵⁰⁶ Todennäköisesti tässä viitataan edellä selostetussa esimerkissä kerrottuun tapaukseen, jossa vanha mies tosin jäi eloon. Tällaiset tapaukset, joista tieto naapuripatteriin välittyi kuulopuheena, sisältävät luonnollisesti huhuille tyypillistä liioittelua. Samanlaisesta välikohtauksesta kerrotaan samasta joukko-osastosta myös palveluskaudelta 1925–26; ilmeisesti tässäkin on kyse samasta tapauksesta. Viimeksi mainitun tiedon mukaan puukko lyötiin selkään ja haava ulottui keuhkoon asti. Tiedon mukaan tapauksen tutkimukset alkoivat heti yöllä ja jatkuivat pitkään, mutta täyttä selvyyttä asiasta ei saatu. Itse *kusiherätyksen* kulku vastasi suunnilleen edellisissä kuvauksissa kerrottuja.⁵⁰⁷

Leijonavyön vetäminen pitkin lattiaa ja *remmikuja* tai *kunniakuja* olivat nimenomaan kenttätukikistön *kusiherätyksille* luonteenomaisia piirteitä, joskin myös ratsuväestä on kaksi ja huoltojoukoista yksi näitä lisäelementtejä koskevaa tietoa.⁵⁰⁸ Ratsuväessä *remmikuja* saatettiin käyttää myös tallipalveluksessa harjoitetussa pennalismissa ja muutenkin *kusiherätyksestä* irrallaan, kuten jäljempänä selvitetään. Sen sijaan jalkaväessä ja yleensä muissa aselajeissa em. elementit eivät olleet käytössä *kusiherätyksissä* eivätkä muutoinkaan.

Seuraavaksi vielä kaksi varsin perusteellista kuvausta hyvin vivahteikkaista ja detaljirikkaista kenttätukikistön *kusiherätyksistä*. Ensimmäinen koskee RTR:ää v. 1929–30. Tästä muistelmastä näkyy, että toimitukseen voitiin lainata elementtejä mm. *tyynyjynssystä* ja *ensiherätyksestä*.

”Tullessamme leiriltä Viipuriin emme olleet aivan veripäämonneja, kuten sanonta kuului, mutta olimme silti vielä alokkaita. Jo ensimmäisenä yönä vanhat järjestivät *kusiherätyksen*, joka tapahtui kaikkien perinteellisten kaavojen mukaisesti.

Toimitus alkoi leijonan kesytyksellä (tai Nenosen koiran). Miehet vetivät vyötä perässään, jolloin solki synnytti helisevän äänen, joka sekoittui kranaattien kulkua mat-

kivaan viheltelyyn. Seuraava vaihe, tulivalmistelu, oli jo paljon järeämpää, koska se suoritettiin heittämillä teräskypäriä kämpän päästä päähän niin, että kipinät sinkoilivat betonilattiasta, ja melu oli valtava. Lopuksi tuli huuto 'monnit kuselle!' ja monnit lähtivät vauhdilla. Vauhti oli tarpeen siksi, ettei olisi ehtinyt saada remmistä harteilleen, sillä vanhat olivat käytävän varsilla antamassa menolle pontta. Joku käytti myöskin tyynyä, joka osuessaan niskaan, oli kaataa nurin. Paluu oli samanlaista, sillä pesuhuoneen ovelta tuli äkkilähtö takaisin.

Tätä leikkiä kesti yö yön jälkeen, eikä sitä esimiehet ilmeisesti tienneetkään, sillä yllätysten varalta oli järjestetty vartio ulko-ovelle. — Lopuksi kyllästytyämme leikkiin kieltäydyimme lähtemästä, joten juoksut loppuivat. Vanhojen oli annettava periksi tapelun pelosta, koska asia olisi ilmeisesti tullut julkiseksi, ja voimasuhteet olivat alokkaiden eduksi."⁵⁰⁹

Edellä esitetyt tapaukset ovat voittopuolisesti koskeneet RTR:ää. Seuraava KTR 2:ta Viipurissa v. 1929—30 koskeva kuvaus osoittaa, että em. erityispiirteet eivät koskeneet vain yhtä joukko-osastoa.

"Iltalomailtoina nukuttiin pää tyynyn suojassa, sillä lomalta palaavat heittelivät pimeässä kypäriä sänkyjä kohti summan mutikassa, ja pelättiin osumia. Kun tämä oli loppunut, alkoivat vetää leijonasolkia pitkin lattiaa samalla viheltäen. Se tarkoitti, että leijona oli vihainen. Nyt alokkaat alkoivat hipsiä käymälään, jos ei alkanut syntyä reipasta liikettä, läimäyteltiin nukkuvia alokkaita — viimeiset saivat todellisen remmiapellin. Tämä oli tavanomaista kaikkina lomaöinä."⁵¹⁰

Juuri Viipurissa sijainneet RTR ja KTR 2 näyttävät olleen näin monipuolisen *kusiherätystavan* kannattajia, sillä myös muita kenttätykistön joukko-osastoja koskevat tiedot kertovat huomattavasti yksikertaisemmista ilman erityisiä lisäelementtejä toteutetuista tavoista⁵¹¹ — tässä yksinkertaistetussa muodossahan tapa esiintyi laajemminkin armeijassa.

Ainoa rannikkotykistöä koskeva tieto *kusiherätyksestä* on varsin erikoinen. Sen mukaan RT 3:ssa Salmassa v. 1931—32 *kusiherätys* tunnettiin *perseen pesun* nimellä ja tähän toimitukseen ryhtymisestä käskyn antoi päivystäjä.⁵¹² Tieto olisi täysin käsittämätön, ellei v:lta 1932—33 olisi samanlaista URR:ää Lappeenrannassa koskevaa tietoa, jonka mukaan vanhat joskus yöllä iltalomalta palatessaan ajoivat alokkaat *takapuolen pesulle* joskus useaan otteeseenkin.⁵¹³ Ratsuväen osalta tälle toimitukselle on luonnollinen selitys, sillä tässä aselajissa takamuksen pesu iltaisin kylmällä vedellä kuului normaaliin palvelukseen. Ratsastusta alokasaikana harjoitettaessa eräs koulutusmuoto oli *munaravi* eli ratsastus ilman jalustimia, ja takamuksen pesu kylmällä vedellä tämän jälkeen esti hiertymät.⁵¹⁴ Kyseessä oli siten *kusiherätyksen* ja *takapuolen pesun* kontaminaatio, joka oli jotain tietä lainattu myös rannikkotykistöön, aselajiin, jossa ratsastus ei kuulunut varusmiesten koulutukseen. Tässä, kuten monessa muussakaan tapauksessa, pennalistisen tavan käyttäminen ei edellyttänyt käyttäjiltään tietoa tavan alkuperäisestä tarkoituksesta. Motiiviksi riitti, että toimitus oli uhrien kannalta epämiellyttävä.

Kuten eräistä edellä esitetyistä esimerkeistä jo on ilmennyt, *kusiherätykseen* voitiin yhdistää myös muussa pennalismissa käytettyjä elementtejä. Eräs tällainen elementti oli *myrsky* tai *pyörremyrsky*. RTR:stä v:lta 1924—25 edellä kerrotussa tapauksessa vanhat *kusiherätyksen* yhteydessä potkivat kaappeja ja kaatoivat sänkyjä ja naulakoita.⁵¹⁵ Selvemmin tästä oli kyse AutoP:ssa Viipurissa v. 1927—28, jossa *kuselle ajo* myös tapahtui vanhojen palatessa iltalomilta. Alokkaiden ollessa käymä-

lässä vuoteet ja *pinkkaukset* levisivät hajalle.⁵¹⁶ Tästä oli ilmeisesti kyse myös JTR:ssä Hämeenlinnassa v. 1931, sillä *kuselleajon* syynä oli muka huonot *pinkkaukset*.⁵¹⁷ on tuskin luultavaa, että nämä huonot *pinkkaukset* olivat ehjinä alokkaiden palatessa käymälästä. Myös IlmVp:ssa Hämeenlinnassa v. 1949 vanhat ”käänsivät kämpän ympäri” sillä aikaa kun alokkaat ”olivat kusella”.⁵¹⁸

Alokkaitten käyttämistä vanhojen palvelijoina koskevien piirteiden yhteydessä tuli esille, että pennalistinen piirre saattoi siirtyä myös muuhun käyttöön ja tilanteisiin, joissa ei ollut pennalismia. Myös eräät *kusiherätystä* koskevat tiedot kertovat tällaisesta. V:lta 1937–38 kerrotaan SVK:sta Helsingistä, että iltalomilta tulijat saattoivat tehdä leikillään *kusiherätyksen* petillä nukkuville kämppätovereilleen. Varsinaisesta *kuselle ajosta* ei näissä pennalimin yhteyteen kuulumattomissa tapauksissa voinut olla kysymys.⁵¹⁹ Myös opettavana rangaistuksena ja siis initiaatioon kuuluvana voitiin tätä tapaa käyttää. Tästä kertoo HelAutoK:ta Helsingissä v. 1940 koskeva tieto. Kun komppanian suuren käymälän lattia oli kerran havaittu märeksi, määrättiin miehille seuraavana yönä klo 1.00 herätys, ja koko alokastuvan väki ajettiin riviin käymälään ”tiputtamaan tipat pois pisuttimen päästä, ettei toista kertaa vessan lattia kastu”.⁵²⁰

Niin runsaasti kuin *kusiherätyksestä* onkin tietoja, yhdessäkään ei sanallakaan mainita mitään tavan mahdollisesta alkuperästä eikä muutenkaan anneta mitään selitystä, miksi alokkaita kiusattiin juuri näin tai miksi herätyksellä oli juuri tämä nimi. On kuitenkin ilmeistä, että jokin looginen alkusyy on oltava näin suosituilla ja laajalle levinneellä tavalla. Yhtä ilmeistä on kuitenkin, että tavan harjoittajat eivät itse tätä alkusyytä tienneet. Tavan suuri suosio voidaan varsin luonnollisesti selittää sillä, että iltalomalta palaavat enemmän tai vähemmän alkoholia maistelleet vanhat eivät tietenkään heti kasarmille tultuaan olleet valmiit käymään nukkumaan, vaan vielä juhlatuulella ollessaan halusivat huvitella alokkaitten kustannuksella. Tällaisessa tilanteessa harjoitetusta pennalismista mainitaan esimerkkejä jo autonomian ajan Haminan kadettikoulusta. Voidaan myös ajatella, että alkoholin nauttimisesta aiheutuneet tunnetut ihmisruumiin nestetasapainoon vaikuttavat seuraamukset synnyttivät tämän tavan jonkinlaisen miellelyhtymän kautta. Vanhat, joilla omasta tilastaan johtuen oli usein asiaa käymälään halusivat ehkä näin jakaa lomaoikeutta vielä nauttimattomille alokkaille osan omista lomakokemuksistaan tai ainakin niiden seurauksista. Tämä selittää ainakin sen, miksi tapa levisi ja pysyi kauan käytössä. Sen sijaan sen alkusyysäyksellä voi olla toinenkin selitys: vuoteenkasteluna (*enuresis nocturnis*) tunnettu psyykkisluonteinen sairauden oire.

Vuoteenkastelua esiintyy erityisesti lapsuus- ja nuoruusvuosina ja yleisemmin pojilla kuin tytöillä. Sille on ominaista rakon tahdoton tyjeneminen yöllä unitilassa. Oireen syynä ovat useimmiten psyykkiset tekijät. Tautia potevia kehoitetaan yleensä kohtelevaan ymmärtävästi ja pyrkimään heidän itseluottamuksensa lisäämiseen. Tällainen taudin oire alkavassa miehuusiässä on tietysti aina kiusallinen, mutta erityisen kiusallinen se on varusmiehenä armeijassa palvelevalle, sillä totaalisille laitoksille luonteenomaisessa yhteismajoituksessa ja sosiaalisessa ilmapiirissä mikään ei pysy salassa.⁵²¹ Tilanne on täällä sellainen, että taudin vaatiman itseluottamuksen kohenemisen sijasta tällaisen yksilön itseluottamus — etenkin asian paljastuttua — vähenee entisestään. Varusmiehiä kohdellaan kaikessa kollektiivisesti, ja tälle kohtelulle on usein ominaista juuri pyrkimys itseluottamuksen murtamiseen, kuten esim. *huudattamistavan* yhteydessä on todettu. Kouluttajilla ei ole aikaa syventyä

varusmiesten yksilöllisiin ongelmiin ainakaan positiivisessa mielessä, poikkeavaa yksilöä voidaan korkeintaan sortaa muita enemmän.⁵²² Näin kuitenkin vuoteenkastelijan taudinoire todenäköisesti vain pahenee. Joskus kantahenkilökunnalla on tietysti myös ollut syytä epäillä teeskenneltyä vuoteenkastelua ja pyrkimystä saada sen avulla vapautus varusmiespalvelusta.

Jo autonomian ajan Suomen sotaväkeä kuvaavassa muistelmateoksessaan ja avainromaanissaan ”Väärällä uralla” (1896) Ilmari Kianto on kuvannut vuoteenkastelijan ongelmaa armeijassa. Oireen edellyttämän ymmärtävän suhtautumisen sijasta komppanianpäällikkö parjaa kovin sanoin vuoteenkastelijaksi osoittautunutta sotamiestä kaikkien tämän varusmiestovereiden kuullen. Tauti ei tästä parane, ja asianomainen vapautetaan myöhemmin palveluksesta.⁵²³ Varmasti vuoteenkastelijoita ja samanlaista kantahenkilökunnan ymmärtämätöntä suhtautumista heihin on esiintynyt sotalaitoksessamme myöhemminkin. Voidaan olettaa, että joku tai jotkut kantahenkilökunnan edustajat tällaisessa tilanteessa ovat joskus antaneet kasarmilla aina valvovalle päivystäjälle määräyksen herättää vuoteenkastelija määrääjain käymälässä käyntiä varten, jotta vuode pysyisi kuivana. Tällainen menettely sopii kuvaan kantahenkilökunnan initiaatiotapoihin kuuluvana opettavana rangaistukseksi mutta samalla myös käytännöllisenä toimenpiteenä oireen kiusallisten seurausten estämiseksi. Vaikka itse tauti ei paranisi, vuode pysyy kuivana, kun nukkuja herätetään riittävän usein, ettei rakko ehdi välillä täyttyä. Pennalistisen tavan synnyttämiseen ei muuta olekaan tarvittu, eikä kyseessä ole ainoa initiaatiosta pennalismiin siirtynyt tapa. Pennalismiin kuuluvana tavan vaikutus on varmasti ollut sitä luokkaa, että sen noudattajien ei kauankaan ole tarvinnut pitää mielessään tavan alkusyytä; kesken uniensa herätettyjen alokkaiden kiusaantuneet ilmeet ovat olleet riittävä syy tavan ylläpitämiseksi.

Oman hieman ongelmallisen ryhmänsä näissä lähtökohdiltaan tuntemattomissa pennalistisissa piirteissä tai tavoissa muodostavat erilaiset vuoteiden alle, alitse, päälle tai vuoteen ja patjan väliin ryömittämiset ja kiivettämiset. Tämä ryhmä on monellakin tavalla epämääräinen ja raja muihin pennalistisiin piirteisiin ja tapoihin ja ryhmän sisällä eri muunnelmien välilläkin on epäselvä. Osa piirteistä on sukua myös initiaatiosta vaikutteita saaneelle pennalismille, sillä *ryömittäminen* kuuluu kantahenkilökunnan antamaan taistelukoulutukseen. Samoin on *vuoteiden päälle kiivettäminen* sukua huudattamiselle, joka sekkin on saatu kantahenkilökunnan initiaatiosta. Suurin osa näistä piirteistä on kuitenkin joko etäänäntynyt alkuperäisestä muodosta tai sisällöstä niin kauas, ettei niitä enää osata yhdistää niihin, tai sitten ne ovat syntyneet itsenäisesti. Näin ollen on selvintä käsitellä ne juuri tässä yhteydessä.

Myös raja initiaation (sota-ajan virallisessa organisaatiossa) ja pennalissimin välillä saattaa näidenkin piirteiden osalta jälleen olla jossain määrin ongelmallinen. Tästä voidaan esittää seuraava esimerkki. KarPr:ssä Kouvolassa v. 1966 eräs alikersantti astui alokastupaan, mutta alokkaat eivät ohjesäännön edellyttämällä tavalla huutaneet ”huomio!” — heille ei ehkä ollut sitä vielä opetettukaan. Tässä tilanteessa alikersantti totesi, että ”kun ei kuulu mitään, ei myöskään näy mitään” ja komensi alokkaat vuoteiden alle.⁵²⁴ Edellä on IlmaVP:stä Hämeenlinnasta v:lta 1948—49 kerrottu huudattamisen yhteydessä hyvin samanlaisesta tapauksesta. Täällä alokkaiden oli huudettava huomiota myös vanhoille, ja jos ei huudettu, alokkaat määrättiin kaappien päälle huutamaan 50—100 kertaa huomiota kuorossa.⁵²⁵ Vaikka

edellisessä tapauksessa kyse on *vuoteen alle ryömittämisestä* ja jälkimmäisessä *huudattamisesta*, tapaukset muistuttavat silti selvästi toisiaan. Näin huolimatta siitä, että edellisessä myös voitaisiin väittää kyseen olleen initiaatiosta ja jälkimmäisessä pennalismista. Kuitenkin *huudattaminen* on alkuaan ollut kantahenkilökunnan käyttämä tapa, kun sen sijaan *vuoteen alle ryömittämistä* ja muita tähän ryhmään kuuluvia piirteitä ja tapoja ovat käyttäneet vain varusmiehet mutta eivät kantahenkilökunnan edustajat.

Tällaiset ongelmat sivuuttaen kyseiset piirteet on tässä käsitelty yhtenäisenä ryhmänä erilaista tuvissa tapahtunutta ja vuodetta hyväksi käyttänyttä pennalismia. Tässä rymittelyssä ei ole kiinnitetty huomiota piirteiden teettäjiin, sillä varusmiesesimiestenkin käytössä niiden pennalistinen sisältö on lähes poikkeuksetta ollut varsin selvä — edellä esitetty KarPr:ää 1966 koskeva ja kovasti koulutustilannetta muistuttava tapaus on poikkeuksellinen. Kyseisen ryhmän sisällä piirteet on vielä ryhmitelty sen mukaan, onko kysymys ollut alokkaiden komentamisesta makamaan vuoteiden alle,⁵²⁶ ryömittämisestä tai konttauttamisesta useiden vuoteiden alitse,⁵²⁷ kiivettämisestä ylävuoteiden päälle⁵²⁸ tai vuoteen ja patjan väliin⁵²⁹. Näitä eri muunnelmia ei ole syytä käsitellä erikseen kovin yksityiskohtaisesti. Kaikki tässä käsiteltävät piirteet ovat kaikesta huolimatta niin lähellä toisiaan, että tällaisesta käsittelystä seuraisi vain turhaa toistoa. Myös liitteenä olevassa taulukossa 12 ovat sijoitettuina kaikki kyseisen piirreryhmän eri muunnelmia koskevat tiedot.

Yleisin näistä piirteistä oli ensimmäinuttu versio; alokkaat komennettiin vuoteiden alle, mikä yleensä merkitsi sitä, että jokainen sai mennä oman vuoteensa alle. Useissa yksiköissä tavalla oli oma nimensäkin: näissä kuulutettiin *ilmavaaraa*, *ilmahälytystä* tai *lentohälytystä* taikka komennettiin *lentosuojaan* tai *ilmasuojaan*.⁵³⁰ Seuraavassa eräitä esimerkkejä piirteen tästä versiosta.

V:lta 1925—26 kerrotaan KTR 1:stä Hyrylästä seuraavaa.

”Päivä päivältä tiukkenivat harjoitukset, samoin kantajääkärien ote alokkaisiin. Pirtun ryppääminen jatkui iltaisin ja öisin. Alokkailla oli vielä saatavissa rahaa ja iltayöstä he saivat käydä useita kertoja petien alla. —”

Kertomus jatkuu kuvauksena uudenvuodenyöstä, jolloin vanhat olivat kovasti juovuksissa ja alkoivat heitellä kypäriä alokastupaan.

”Kypärillä yritettiin etupäässä osua nyrkkeilijäalokkaaseen, mutta hän oli mennyt petien alle piiloon. Nyt koko porukka komennettiin petien alle ja vettä heitettiin petille ja lattialle. Alusvaatteet kastuivat ja likaantuivat — väepeli oli jo aikaisemmin uhkailut tästä vaikka tiesi syyn.

Kesken kaiken tuli PU ja alkoi tutkimukset. Alokkaat eivät uskaltaneet tehdä ilmiantoa. (PU näki heidät petien alla.) Joitakin vietiin putkaan. Myöhemmin alokkaat joutuivat osallistumaan korvauksiin.”⁵³¹

Vesikastelu on ollut jossain määrin käytetty tapaelementti eräissä muissa pennalistisissa yhteyksissä, mutta *vuoteen alle ryömittämisen* yhteydessä siitä ei ole muita tietoja. Tämä on jälleen osoitus siitä, miten erilaisia pennalistisia elementtejä voitiin yhdistellä — myös kypärien heittelemine oli tällainen, sehän on ollut käytetympi *ensihälytyksen* yhteydessä.

HRR:ssä Lappeenrannassa v. 1927—28 tällainen lisäelementti oli *vyöremmin käyttö*. Jos alokas ei käskystä huolimatta mennyt vuoteen alle, hänet ajettiin sinne

remmillä lyömällä.⁵³² Sen sijaan tätä käytettiin VuokJp:ssä, joka muuttui KarJp:ksi, Kiviniemellä (Sakkola) v. 1935 vain toverirangaistuksena, jonka sai kärsiä koko joukolle toistuvasti harmia aiheuttanut mies taikka kantelija tai varas.⁵³³

V. 1923–24 vuoteen alle ryömittämiseen yhdistettiin URR:ssä Lappeenrannassa *tyynyjynssy*. Jos esim. kaksi vanhaa tuli alokastupaan ja komensi alokkaat vuoteiden alle ja nämä eivät totelleet, alkoivat tyynyt lentää, valot sammuiivat ja oven takaa syöksyi vanhoille täydennystä. Tämän jälkeen lensivät tyynyjen lisäksi myös jakkarat.⁵³⁴ HRR:ssä samassa kaupungissa v. 1926–28 tähän yhdistettiin vihellys, elementti, jota edellä käytettiin *kusiherätyksen* yhteydessä. *Ryömittäminen* tapahtui iltahuudon ja valojen sammumisen jälkeen. Yleensä ensin kuului pitkä vihellys, joka tiesi *ilmahälytystä*. Tällöin *reksien* oli mentävä *lentosuojaan*, yläpetin mies alapetille ja alapetin mies sängyn alle. Näin ei vuoteiden alla ollut koskaan pölyä.⁵³⁵

Edellä mainittu HRR:ää v. 1923–24 koskeva tieto oli varhaisin *vuoteiden alle ryömittämisestä*. Täsmälleen yhtä varhainen on näiden piirteiden ja tapojen ryhmän toista varianttia, *vuoteiden alitse konttauttamista*, koskeva ensimmäinen tieto, joka on PR:stä Turusta. Mainittuna vuonna ryhmänjohtajilla mutta etenkin vanhoilla oli tapana *konttauttaa* alokkaita vuoteiden ali ympäri tupaa.⁵³⁶ TR:ssä Lahdessa v. 1924–25 eräällä korpraalilla oli tapana iltahartauden jälkeen *konttauttaa* ryhmäänsä *sänkyjen ali*.⁵³⁷

Myös tähän versioon voitiin yhdistää vyöremmien käyttö, kuten kerrotaan KTR 1:n Turkuun sijoitetusta osasta v:lta 1927–28. Kun vanhat täällä teettivät iltaisin alokkailla erilaisia töitä, he välillä *ryömityttivät* näitä *petirivien alitse* ja ”panivat leijonat vinkumaan”, ts. hakkasivat sotilasvöillään takamuksiin vuoteiden välissä.⁵³⁸ V. 1937–38 VP:ssä Viipurissa lisäelementtinä oli *myrsky*, sillä alokkaiden jalkineita pidettiin vuoteiden alla; kun vuoteiden alitse *konttautettiin* tai *ryömitettiin*, menivät jalkineet sekaisin.⁵³⁹

Muut samaan ryhmään kuuluvat piirteet ovat olleet *sängyn alle* tai *alitse ryömittämistä* huomattavasti harvinaisempia. Tietojen vähyys johtuu osin siitäkin, että kyseessä olivat edellisiä uudemmat piirteet, joiden osalta tämän tutkimuksen aineistossa on aukkoja. Kyse ei näet myöskään ollut etupäässä jalkaväen tavoista, joiden osalta uudempi aineisto on kattavampaa. Ainoa toista maailmansotaa edeltävä tieto on viestiaselajista, VP:stä Viipurista v:lta 1937–38. Ryhmänjohtajat saattoivat täällä alokastuvassa kuuluttaa ”*hiiri tuvassa!*” tai ”*Saimaan kanavan sulut auki!*”, mikä merkitsi sitä, että alokkaiden oli noustava korkealle paikalle, vuoteiden tai kaappien päälle.⁵⁴⁰ Jalkaväen koulutuskeskuksessa Oulussa v. 1942–43 vastaava kuulutus oli ”*vesi nousee!*” ja alokkaiden oli noustava ylävuoteille.⁵⁴¹ IlmVP:ssä Hämeenlinnassa v. 1948–49 tunnettiin myös ilmoitus ”*vesi nousee!*” ja silloin oli noustava kaappien päälle. Toiminnan teettäjinä olivat täällä vanhat. Saman tiedon mukaan toinen vastaava ilmoitus oli ”*panssarivaara!*” jolloin joka miehen oli mentävä ”*poteroon*” sänkyyn patjansa alle. *Panssarivaaraa* esitti usein joku vanha, joka kyyryssä kulkien piti jakkaraa päänsä ympärillä ja istuimessa olevasta raosta katseli ”*panssaristaan*”.⁵⁴² Näistä piirteistä jälkimmäistä muistuttava tunnettiin Laivastolippueessa (LaivLP) Turussa vielä v. 1966. Ryhmänjohtajan komento ”*karhunkävelyä!*” tiesi, että alokkaiden piti murista ja mennä sängyn ja patjan välistä niin, että vuode hajosi.⁵⁴³ Viimeksimainituissa tapauksissa lisäelementteinä oli siten *myrsky*.

Tässä käsiteltävien piirteiden ryhmässä on yksi varsin selväpiirteiset ja vakiintuneet muodot saavuttanut tapa, johon kuuluu elementteinä sekä *vuoteen alle ryömit-*

täminen että niiden *päälle kiivettäminen*. Tapa on sotien edellä tunnettu nimellä *Aallokko kutsuu* tai *Saimaan aallot* sekä sodan jälkeen myös nimellä *Äänisen aallot*. Tätä tapaa koskevia tietoja ei ole sijoitettu taulukkoon 12, vaikka kyse on samaan ryhmään kuuluvasta tavasta, sillä tästä on liitteisiin laadittu oma taulukkonsa 13. Ensimmäinen tapaa koskeva tieto on JTR:stä Hämeenlinnasta v:lta 1923–24, jossa tosin ei tiedon mukaan tunnettu mitään em. nimityksistä.

”Varsinkaan alokasaikana vapaa-ajat, nimittäin ruokatunnit ja illat, eivät olleet mitään vapaa-aikaa, sillä aina joku fiskaali keksi jotakin työn tapaista tai simputusta, ellei muuta niin ryömimistä sänkyjen alitse ja päällitse, siis sänkyriiviä pitkin joka toisen sängyn alitse ja seuraavan sängyn ylitse.”⁵⁴⁴

Pitemmälle kehitetty versio tavasta tunnettiin PPP 1:ssä Terijoella v. 1935–36, jossa teettäjinä olivat korpraalit. Alokkaat jaettiin kahteen joukkoon, joista toinen kiersi myötä- toinen vastapäivää tuvassa. Tavalla ei täälläkään vielä ollut nimeä.⁵⁴⁵

Nimitys *Aallokko kutsuu* mainitaan ensimmäisen kerran IlmK:ssa Kauhavalla v. 1936, jossa teettäjinä jälleen olivat ryhmänjohtajat. Tapaa oli myös kehitetty siten, että osan alokkaista mennessä yli ja ali vuoteiden toinen osa lauloi tuolloin muodissa ollutta iskelmää ”Aallokko kutsuu”.⁵⁴⁶ Vuotta myöhemmin täsmälleen sama tavan versio oli käytössä SVK:ssa Helsingissä ja VP:ssä Viipurissa.⁵⁴⁷

Samanaikaisesti viimeksimainitun tiedon kanssa, siis v. 1937, KTR 1:ssä Hämeenlinnassa tavasta oli käytössä toisenlainen versio nimeltä *Palbo-lento* ja sitäkin käyttivät ryhmänjohtajat. Täällä vuoteiden yli ja ali meno tapahtui mantteli päällä. Tavan nimi oli saatu tuolloin käynnissä olleessa Abessinian sodassa kunnostautuneelta Balbo-nimiseltä italialaiselta lentäjältä.⁵⁴⁸

Kaikissa edellä mainituissa tapauksissa tavan teettäjinä olivat ryhmänjohtajajason varusmiehet. Sisällöltään tapa aina oli pennalistinen — missään yhteydessä sitä ei mainita rangaitukseksi eikä sillä myöskään ollut pedagogisia tarkoituksia. Sen sijaan ainoa sodanjälkeistä aikaa koskeva tieto IlmVp:stä Hämeenlinnasta mainitsee teittäjiksi vanhat miehet. Tavan nimi oli nyt *Äänisen aallot*, kyseisen ajan muoti-iskelmästä saatu sekin. Kuvauksesta ei käy ilmi laulettiinko kyseistä kappaletta vuoteiden yli ja ali mentäessä.⁵⁴⁹

Kyseisestä tavasta kehitettiin jo melko varhain ratsuväessä aivan oma versio. HRR:stä Lappeenrannasta kerrotaan v:lta 1929, että tallipalveluksen yhteydessä alokkaat laiskan *jynssäyksen* takia joutuivat joskus menemään vuorotellen tallissa olevien hevosten yli ja ali. Ketkä tätä teettivät, sitä ei mainita.⁵⁵⁰ Sen sijaan v:lta 1938–39 kerrotaan saman joukko-osaston osalta täsmälleen samasta tavasta ja teittäjinä mainitaan vanhat miehet.⁵⁵¹ Kummassakaan tapauksessa tavalla ei vielä ollut nimeä.

Jo vuotta myöhemmin, 1939–40, ja edelleen HRR:stä kerrotaan tavan kehittyneemmästä versiosta, jolla nyt myös oli nimi *Saimaan aallot*. Tämän version mukaan hevosten yli ja ali mentäessä oli kaksi joukkoa kilpailemassa. Hävinnyt joukkue sai tallilla raskaammat työt. Edelleen *Saimaan aaltoja* voitiin teettää yksittäisesti, jos joku tavattiin *pinnaamassa* tallipalvelun aikana.⁵⁵² Tieto ei kerro ketkä tätä teettivät alokkeilla eikä yksilöllisen suorituksen osalta myöskään oliko kysymyksessä todellinen vai vain väitetty *pinnaamisyritys*. Sen perusteella, mitä ratsuväen tallipalveluksesta yleensä tiedetään, jälkimmäinen mahdollisuus tuntuu todennäköisemmältä — kukaan tuskin tosissaan uskalsi alokkaana yrittää *pinnaamista*.

Taulukko 13 esittää käytettävissä olevat tiedot kyseisestä tavasta. Ajallinen ja aselajeittainen levinneisyys näyttää sen mukaan olevan melkoinen, mutta tämän kanssa ristiriidassa näyttää olevan tietojen vähyys. Voidaan olettaa, että tapa on ollut huomattavasti useampien tiedossa kuin käytössä. On myös muistettava, että kyseessä on vain yksi muunnos taulukossa 12 esitetystä piirteiden ryhmästä, jonka levinneisyys ja esiintymistäajuus jo on huomattavasti suurempi ja olisi kasvanut vielä jonkin verran, jos *Aallokko kutsuu* olisi lisätty siihen. Vaikka tapa olisikin ollut yleisemmin tiedossa, on useissa tapauksissa ehkä tyydytty toteuttamiseltaan yksinkertaisempiin versioihin, esim. *vuoteiden alle ryömittämissiin*. Suppeammin vastaamaan pyrkineet tiedonantajatkin ovat ehkä tyytyneet mainitsemaan vain ryhmän useimmin käytetyt tavat.

Oman erikoisen ryhmänsä lähtökohdiltaan tuntemattomissa pennalistisissa piirteisissä ja tavoissa muodostaa pornografinen pennalismi. Suomen armeijalle, niin kuin ilmeisesti kaikille muillekin armeijoille, on pornografian esiintyminen sinänsä luonteenomaista.⁵⁵³ Sotilasyhteisöihin koostuu pelkästään miehistä ja on muusta yhteiskunnasta eristetty, joten on luonnollista, että toisen sukupuolen puuttuminen purkautuu jollakin tavalla, mm. pornografisissa jutuissa ja vitseissä, normaalissa puheessa, sotilasmuistioiden piirroksissa, käymälän seinien piirroksina ja kirjoituksina jne. Luonnollista tämä on myös siksi, että varusmiehet ovat vain muutamia vuosia aikaisemmin murrosiän ohittaneita ja enimmäkseen vielä naimattomia nuorukaisia. Sellaisissa sotilasyhteisöissä, joissa muutenkin harjoitetaan pennalismia, pornografian esiintyminen myös tässä yhteydessä on siten täysin odotuksenmukaista.

Eräitä pornografisen pennalismien tapauksia on tullut esille jo edellä. Pennalistiisiin *huudattamisiin*, *myrskyyn*, *kyykkyhyppyihin* ja rahan ym. hyödykkeiden kiristämiseen alokkailta on joissakin tapauksissa sisältänyt satunnaisesti pornografisia elementtejä. Epävirallinen *terveystarkastus* oli kokonaisuudessaan pornografinen pennalistinen tapa, mutta se on käsitelty jo edellä, koska se kuuluu niihin piirteisiin, joiden malli on saatu kantahenkilökunnalta.

Kahdessa edellä käsitellyssä *terveystarkastuksen* ja yhdessä rahan kiristystapauksen yhteydessä toimitukseen on lisäelementtinä liittynyt myös alokkaiden sukupuolielinten rasvaus saapasrasvalla.⁵⁵⁴ Tämä tapaelementti on esiintynyt myös itsenäisenä pennalistisena tapana etenkin kenttätykistön piirissä. KTR 3:sta Riihimäeltä kerrotaan v:lta 1923—24, että joukko vanhoja voiteli kivääriä puhdistavan alokkaan elimet kiväärirasvalla nauraen ja sanoen, että ”kyllä ne nyt alkavat kestää”.⁵⁵⁵ Kyseessä on varhaisin tapaa koskeva tieto. RTR:stä Viipurista v:lta 1924—25 kerrotaan, että *munien voitelu* saapasrasvalla oli *kantajääkärien* mielipuuhaa.⁵⁵⁶ KTR 3:sta Mikkelistä kerrotaan v:lta 1929—30, että edellisen saapumiserän palvelusaikana erään alokkaan sukupuolielimet oli voideltu tykkirasvalla. Asia oli tullut ilmi, ja tekijä oli saanut Ilmajoki-tuomion. Joko pelkästään tämän varoittavan esimerkin takia tai ehkä lisäksi valvonnan tehostumisen vuoksi vanhat kertojan mukaan eivät uskaltaneet tehdä samaa eivätkä harjoittaa juuri muutakaan pennalismia.⁵⁵⁷ Tämä pitää ehkä paikkansa, sillä kyseessä oli kenttätykistön osalta viimeinen tieto tämän pennalistisen tavan noudattamisesta.

Kuten liitteenä oleva taulukko 14 osoittaa, sukuelinten rasvauksesta on kenttätykistön ulkopuolelta vain muutamia hajatietoja. Ainoa ratsuväkeä koskeva tieto on käsitelty jo edellä, sillä toimitus liittyi lisäelementtinä *terveystarkastukseen*. Ainoa jalkaväkeä koskeva tieto on Helsingistä UR:n ruotsinkielisestä osasta v:lta 1937—

38, jonka mukaan korpraalien ja ryhmänjohtajien mieliharrastuksiin kuului muun pennalismien ohella alokkaiden sukuelinten voiteleminen (blottande av könsorganen) ilmeisesti kenkävoiteella.⁵⁵⁸

Viimeinen tapaa koskeva tieto on PionP:stä Korialta (Elimäki) v:lta 1942, jolloin alokkaat olivat reserviläisten koulutettavina. Täällä tapa esiintyi lisäelementtinä toisen pornografista pennalismia edustavan tavan yhteydessä. Kouluttajat määräisivät alokkaita joskus *rakastamaan kämppätuolia* eli työntämään siittimensä saapasrasvalla voideltuun tuolin reikään.⁵⁵⁹

Taulukon 14 mukaan sukuelinten voiteleminen on ollut levinneisyydeltään melko suppea tapa: lukuunottamatta kenttätykistöä v. 1923—30 tiedossa on vain pelkkiä yksittäisiä esiintymisiä eräistä muista aselajeista. Koska kenttätykistön tiedot myös ovat muita varhaisempia, tapa ehkä onkin levinnyt muualle sieltä käsin. Varmaankaan se ei silti ole sieltä lähtöisin, sillä vastaavanlaisia piirteitä esiintyi jo Kadettikoulun ensimmäisellä kurssilla v. 1919—20, jossa tosin toisessa tapauksessa oli kyse jalan ja toisessa koko ruumiin voitelemisesta kenkävoiteella.⁵⁶⁰

On myös seikkoja, joiden perusteella on syytä epäillä tavan taulukon mukaista suppeaa esiintymistä. Tämän tavan ja myös muun pornografisen pennalismien — lievemmissä määrin myös kaikenlaisen pennalismien — yhteydessä on syytä muistaa, että kyse on piirteistä, joista monet tiedonantajat ehkä vaikenevat häveliäisyyssyistä. Tämän varaan ei tutkimuksessa tietenkään voida mitään rakentaa, ja tämän kuten monien muidenkin piirteiden todellinen levinneisyys jää arvoitukseksi. Taulukon esittämä suppeakin levinneisyys todistaa kuitenkin, että kyseessä oli yksi pennalistinen piirre monien muiden joukossa.

Hieman toisin on asianlaita PionP:ssa Korialla v. 1942 *kämppätuolin naimisen* osalta. Saman tapaisesta toiminnasta on olemassa muitakin tietoja, mutta tässä yhteydessä on silti epäilyttävää puhua tavasta tai levinneisyydestä. Asian ydin on siinä, että itse toimitus — paitsi että kyse on varsin raa'asta sadismista — on hyvin realistinen. Kyseessä ei tarvitse olla pennalistisen tavan leviäminen joukko-osastosta ja aselajista toiseen, sillä kyllin sadistinen tyyppi keksii tilaisuuden salliessa itskin tällaisen toimituksen alokkaita kiusatakseen. Tämän vaihtoehdon puolesta puhuu myös se, että itse toimitus ei eri tapauksissa sujunut koskaan täsmälleen samalla tavalla. Kaiken lisäksi asiaa koskevat tapaukset esiintyvät hajallaan ja yksittäisinä sekä ajallisesti että aselajeittain.

JTR:stä Hämeenlinnasta kerrotaan v:lta 1925—26, että alikersantit pakottivat laulutunnilla alokkaat, joilla ei ollut musiikkikorvaa, *naimaan venelakkia* eli *vittulakkia*.⁵⁶¹ V. 1930 URR:ssä Lappeenrannassa, jossa vanhat olivat yhdessä alokkaitten kanssa joutuneet rangaistusmarssille huonon marssilaulun takia, vanhat kostivat alokkaille tallilla. Alokas pantiin piirtämään tallin hiekkakäytävälle noin metrin pituinen *morsian* — käymälöiden seiniltä tuttu kuva. Vanhojen viheltäessä ja heiluttaessa kättä alokkaiden oli vuoron perään heittäydettävä vatsalleen kuvion päälle *naimaan* sitä. Vain harva alokkaista kuitenkaan suostui tähän.⁵⁶² VP:stä Viipurista kerrotaan v:lta 1938—39, että siellä oli aliupseerituvassa muurin kylkeen maalattuna naisen kuva, jota alokas saattoi joutua suutelemaan tai tarkastamaan sen sukupuolielimiä.⁵⁶³

Edellisiä raaempaa pennalistista sadismia edusti ajallisesti seuraava PionP:ta Korialla v. 1942 koskenut tapaus, *kämppätuolin naiminen*.⁵⁶⁴ Sota ehkä oli raaistanut tavat, eivätkä reserviläiset kouluttajina olleet helläkätisiä. Vielä raaempi tapaus kerrotaan Jalkaväen koulutuskeskus I:stä Hyrylästä v. 1943. Ryhmänjohtajat olivat

täällä sitä mieltä, ettei alokkaalla sopinut olla tyttöä Hyrylässä, jossa muutenkin oli naisista pulaa. Kun eräs alokas onnistui palaamaan iltalomalta varuskunnan portille tyttö käsipuolellaan ja ryhmänjohtajat näkivät tapauksen, joutui alokas rangaistavaksi.

”Tultuani kasarmiin oli joukko ryhmänjohtajia vastassa. Ensimmäinen kysymys: No? Vastaukseni oli ei. Jaaha, jaa-ha sanoivat ryhmänjohtajat säälivän osaaottavasti — eiköhän tässä jotakin keksitää.

Ja keksittiinhän sitä jotakin. Herrat esimiehet asettivat kolme reikäjakkaraa hyvään ojennukseen kasarmin lattialle. Yhden jakkaran pitkänomaiseen reikään, joka oli poikittaissuunnassa jakkarajonoon nähden (daamin suu) oli minun sovitettava huuleni, toisessa päässä jonoa äärimmäisenä olevan jakkaran reikään isovarvas kummastakin jalasta ja keskimmäisen jakkaran reikään, joka oli jakkarajonon pituusakselin suuntaisesti tuli asettaa . . . No — olkoon nyt. Laverilla olleet herätettiin ja heillä täydennettiin ryhmänjohtajien muodostamaa tahdituskuoroa, joka luki tasaiseen tahtiin YLÖS — ALAS!”⁵⁶⁵

Tämän lisäksi vielä IlmVP:stä Hämeenlinnasta kerrotaan v:lta 1948—49, että vanhojen käyttämien *santsausmuotojen* joukossa erityisen ikävä tapa oli se, kun käskettiin masturboimaan rautasängyn jalkaa.⁵⁶⁶

Viimeksimainitun tapauksen kertoja sanoo kuulleensa, että sängynjalan masturboiminen olisi sota-aikana ollut jopa melko suosittu pennalistinen tapa.⁵⁶⁷ Jos tämä toisen käden tieto pitää paikkansa, edellä esitetty oletamus, että kyse ei olisi tavasta vaan samanlaisista yksittäistapauksista, olisi siis väärä. Näin asia saattaa olla, ja tässä on jälleen kysymys piirteistä tai tapauksista, joiden kaltaisista monien voi häveliäisyysyistä olettaa vaienneen. Tässä yhteydessä ongelma on kuitenkin jätettävä ratkaisematta sitovien todisteiden puutteessa. Mutta olipa kysymys tavasta tai yksittäisistä tapauksista, kysymys joka tapauksessa oli pennalismista.

Selväpiirteisestä ja vaikiintuneet muodot saavuttaneesta tavasta sen sijaan oli kysymys *nusujen*, *kuivien nusujen*, *sakin nusujen*, *kuivan jupun* tai *kuivien* annossa huolimatta siitä, että tavasta on erittäin vähän tietoja ja että se esiintyi väliin pennalistisena tapana, väliin taas toverirangaistuksena. Ensimmäinen tieto on RTR:stä Viipurista v:lta 1924—25.

”Nusujen anto ja munien voitelu saapasrasvalla oli kantajääkärien mielipuhua. Nusun anto suoritettiin siten, että syyllinen (esim. huono pinkka) kaadettiin selälleen lattialle ja toisia lyöttäytyi hänen vatsalleen niin paljon kuin kasassa pysyi, joskus oli 8—9 miestä. Silloin alimmaisat tahtoi tukehtua. Tämä tehtiin salaa päällystöltä.”⁵⁶⁸

Samasta joukko-osastosta kerrotaan seuraavalta vuodelta, että *kuivat nusut* eli *kuivat* oli varsinaisesti toverirangaistus, mutta että sen sai myös alokas vanhoilta mitättömästä tai tekaistusta syystä.⁵⁶⁹

V. 1929—30 KTR 2:ssa Viipurissa sama tapa tunnettiin nimellä *tykkipojan naiminen*. Tieto ei kerro, oliko kyseessä pennalismi vai toverirangaistus, mutta itse kuvauksesta näkyy, että tapa oli sama kuin edellä: alokas pantiin maahan selälleen, toinen hänen päälleen vatsalleen ja näiden päälle niin iso kasa miehiä kuin pysyi, ja sitten alettiin juntata ”hei-hei”. Perkjärven leirillä eräältä alokkaalta meni tässä toimituksessa jalka poikki, se kun oli jäänyt lautalaverin väliin. Vanhat käskivät

sanoa, että jalka oli katkennut jalkapallossa.⁵⁷⁰ Viimeinen tieto viittaa siihen, että kyse olisi ollut pennalismista.

Edellä esiteltyt tapaukset olivat kaikki kenttätöykistön piiristä ja Viipurista. Ilmeisesti tapa on sieltä kotoisin, sillä kaksi ensimmäistä ovat vanhimmat tapaa koskevat tiedot. Ainoa jalkaväkeä koskeva tieto on PohR:stä Kuopiosta v:lta 1936–37, siis huomattavasti myöhemmiltä vuosilta, mutta tapa ei ollut muuttunut juuri lainkaan.

”Myöskin oli muodissa se ’kuiva nusu’ tai ’kuiva jupu’ leikki, joka oli niin imelää katseltavaa, että melkein hävetti. Sellaiselle, joka menasi pinnata jynssäyksestä, annettiin ’sakin kuivat’; joku kaatoi tämän alleen ja huusi, tulkaa kaveriksi, annetaan tälle pinnarille oikein ’sakin nusut’. Näin sitten hyppi miestä toisensa selkään heti niin korkealle kuin päällimmäinen ylty yläpetin päästä kiinni pitämään, ettei se pinkka kaatuisi, ja siinä he sitten rynkyttivät ja huusivat yhtä aikaa hei, hei, hei, hei! Koko tuvan väki kun ei siihen leikkiin mahtunut, niin nämä toiset huusi siitä syrjästä että hyvä tulee, antakaa nyt sille että tehoaa. Tavallisesti tämä leikki loppui aina siihen, kun joku alla alkoi noitua, että älkää perkele litistäkö. Tämä alkoi päällimmäisiä naurattaa ja pinkka kaatui ja siinä ryttäkässä meni sängyt pois paikoiltaan ja jakkarat lenteli toiseen seinään.”⁵⁷¹

Ainoa ratsuväkeä koskeva tieto poikkeaa huomattavasti edellisistä, mutta tavan nimi on sama. V. 1926–28 HRR:stä Lappeenrannasta kerrotaan, että ”kuivanusu” suoritettiin kahden pojan kesken, kuten mies ja nainen sen suorittavat, erona vain, että kummallakin alokkaalla oli vaatteet päällä”.⁵⁷² Tiedonannossa ei kerrota, mistä tässä oli kysymys, mutta se, että suorittajina olivat nimenomaan alokkaat, viittaa pennalismiin, etenkin kun samassa yhteydessä kerrotaan muistakin pennalistisista tavoista.

Kaikki edellä selostetut tapaukset on esitetty liitteenä olevassa taulukossa 15. Tässäkin tapauksessa tietojen vähyys ehkä johtuu häveliäisyssyistä.⁵⁷³

Jos eräät edellä esitetyistä tavoista olivat raakoja, sadistisia ja jopa ihmisarvoa loukkaavia, niin vielä enemmän sitä oli seuraava. Piirteestä on käytettävissä vain kaksi tietoa, mutta ne ovat niin paljon toisiaan muistuttavia, että kyse on varmasti saman piirteen levinneisyydestä. Tässäkin yhteydessä on viitattava vastaajien mahdolliseen vaihteluisuuteen ja häveliäisyssyihin.

V. 1924–26 KTR 1:ssä Hyrylässä jonkin pennalistisen tehtävän suorituksessa niskoittelevat alokkaat saattoivat saada sellaisen rangaistuksen, että heidän piti työntää nenänsä toisen alokkaan peräaukkoon. Rangaistus toteutettiin yöllä, ja kertojan mukaan joskus saattoi olla 3–4 paria peräkkäin lattialla ”sahaamassa”.⁵⁷⁴ HRR:ssä Lappeenrannassa v. 1926–28 tavan nimi oli jostakin syystä *Elinan surma*. Alokkaiden piti laskea housunsa ja asettua niin, että kumpikin alokas joutui painamaan nenänsä toisen peräaukkoon kiinni.⁵⁷⁵ Huomattakoon, että kummassakaan tapauksessa kysymys ei ollut vain yhdestä kerrasta vaan useammin toteutetusta piirteestä.

Myös edellistä huomattavasti viattomampaa pornografista pennalismia on esiintynyt. Ilmatorjuntarykementistä (ItR) Viipurista kerrotaan v:lta 1938, että vain naimisissa olevat alokkaat saivat maata vatsallaan.⁵⁷⁶ IlmVP:ssä Hämeenlinnassa v. 1948–49 vanhat tulivat yöllä alokastupiin *pinkkatarkastuksille*. Samassa yhteydessä he tarkastivat, että alokkaat nukkuivat soveliaasti: vain naimisissa olevilla oli

lupa nukkua kädet peiton alla, naimattomilta se oli kiellettyä.⁵⁷⁷ KymJP:ssä Hamina v. 1963—64 palvelut tiedonantaja kertoo ihmetelleensä, miksi ”ukkomiesten” piti nukkua kädet peiton päällä.⁵⁷⁸

Kaikissa näissä tapauksissa määräyksen tarkoitus oli estää alokkaita muka harjoittamasta salaa onaniaa — naimisissa olevilla ei katsottu olevan tällaiseen paheeseen syytä. KymJP:tä koskevassa tiedossa kertoja on muistanut määräyksen väärin tai sitten erehdys on tapahtunut määräyksen antajille. KarPr:ssä Kouvolassa v. 1966—67 ja TurItPstossa Turussa v. 1969 tapa tunnettiin tarkennetussa muodossa: naimattomien tuli nukkua molemmat kädet peiton päällä, kihloissa olevilla sai olla yksi käsi peiton alla ja naimisissa olevilla molemmat. Hiljaisuuden jälkeen tupia kiertävät ryhmänjohtajat saattoivat joskus tarkastaa joidenkin alokkaiden kohdalta, että näin todella tapahtui.⁵⁷⁹ Tämä oli tietenkin tarkoitettu vitsiksi ja sellaisena se tajuttiin. Tarkastajien mentyä jokainen otti sellaisen nukkuma-asennon kuin halusi.

Kaikille edellä esitetyille pornografista pennalismia edustaville piirteille on ollut ominaista suhteellisen suppea levinneisyys. Häveliäisyssyyt ovat varmasti osaltaan olleet vaikuttamassa tietojen niukkuuteen, mutta nekään eivät selitä kaikkea. On ilmeistä, että tällaisten piirteiden levinneisyys todella on ollut suhteellisen suppea. Toisaalta kysymys on piirteistä, jotka kenties ovat olleet käyttöä huomattavasti laajemmin tiedossa.

Kaikkein raaimpien ja ihmisarvoa alentavimpien piirteiden toteuttamiseksi on tarvittu paitsi huomattavan otollinen tilanne, kuten heikko valvonta, vähäinen kiinnijoutumisriski, lievät rangaistukset jne. myös tavanomaista sadistisempia toteuttajia.

Kolmas kyseisten piirteiden suppeaan levinneisyyteen vaikuttanut tekijä on se, että raainta pornografista pennalismia harjoittaneet poikkeusyksilöt eivät liene kaikkein uskollisimpia vakiintuneiden piirteiden tai tapojen kannattajia. He eivät ole välttämättä tarvinneet pennalismissaan tunnettuja ja ennestään käytössä olleita piirteitä tai tapoja. Paljon mieluummin he lienevät noudattaneen oman kieroutuneen mielikuvituksensa oikkuja. Tällaisissa tapauksissa mahdollisella vakiintuneella tavalla on ollut vain tekosyyin funktio: alokkaiden oli tehtävä käsketyllä tavalla, koska kyseessä muka oli perinne. Jos tällaiseen tekosyyhyyn ei ole tilanteen muutoinkin ollessa pennalismille suopea ollut tarvetta turvautua, on noudatettu omia mieli-johteita ilman perinteen valepukua. Tästä on varusmiesmuistelma-aineistossa runsaasti esimerkkejä.⁵⁸⁰ Tällöin kyse kyllä silti oli pennalismista mutta ei pennalistisista piirteistä tai tavoista. Pennalismia se oli siksi, että uhrit olivat aina kiusaajaa nuorempaa varusmiesikäluokkaa. Tällaisten erilaisten yksittäistapausten esittäminen tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista.

Kenttätykistön ja ratsuväen pennalismi

Erilaisten pennalististen piirteiden ja tapojen käsittelyssä on edellä siirrytty yleisemmistä ja laajimmalle levinneistä harvinaisempiin. Tällöin kenttätykistö ja etenkin sen kaksi Viipurissa sijainnutta joukko-osastoa, RTR ja KTR 2, sekä ratsuväki ja sen kaksi Lappeenrannassa sijainnutta joukko-osastoa, HRR ja URR, ovat nousseet esille muita selvästi pennalistisempina aselajeina ja yksikköinä. Kun jatkossa siirrytään yhä suppeamman levinneisyyden omanneisiin piirteisiin, tämä kuva vain vahvistuu. Samalla ratsuväki näyttää ohittavan kenttätykistön pennalistisena aselajina,

ja lopulta jää jäljelle joukko pennalistisia piirteitä, joita on tavattu vain ratsuväessä.

Aikaisemmin on jo käsitelty *kusiherätyksen* nimellä tunnettu pennalistinen tapa (taulukko 11), jonka vanhin todettu tieto oli ratsuväestä, missä siitä ei kuitenkaan tullut kovin suosittua. Pian tämän ensiesiintymisen jälkeen tapa kuitenkin saavutti erittäin suuren suosion kenttätykistössä ja levisi myöhemmin laajalti myös jalkaväkeen ja jossain määrin muihinkin aselajeihin. Syynä siihen, ettei tämä tapa saavuttanut kovin suurta suosiota ratsuväessä, saattaa olla se, että siellä tunnettiin melko samanlainen mutta tavallaan pitemmälle kehitetty tapa *kusiratsastus*, joka saattaa todellakin olla lähtöisin *kusiherätyksestä*. *Kusiratsastuskin* on ehkä kotoisin kenttätykistöstä, sillä kaksi tavan varhaisinta tietoa edustaa tätä aselajia. Ilmeisesti se kuitenkin pian kotiutui ratsuväkeen ja lienee jäänyt kokonaan unohtuksi kenttätykistössä. Tällaisen kuvan antaa tavan levinneisyydestä laadittu taulukko 16. Yksistään ulkonaisista muodoista johtui, ettei tapa levinnyt muihin kuin hevosiä ratsuina käyttäneisiin aselajeihin.⁵⁸¹

Ensimmäinen tapaa koskeva tieto on KTR 2:sta Viipurista v:lta 1924 – 25, jossa alokkaat muun pennaliskin ohella joutuivat myös vanhojen *kusiratsuksiksi*. Tiedon mukaan vanha mies tarvetta tuntiessaan kutsui jonkun alokkaan *kusiratsuksi*, ettei likastanut jalkojaan. Tällöin alokas joutui kantamaan vanhaa selässään käymälään. Alokkaalla oli kertojan mukaan paljon muitakin velvollisuuksia vanhoja kohtaan, mutta kun nöyrästi teki mitä käskettiin, niin selvisi suhteellisen helpolla.⁵⁸² Samana vuonna toisessa viipurilaisessa kenttätykistön joukko-osastossa, RTR:ssä, oli sama tapa käytöstä, mutta sille ei mainita nimitystä. Tiedon mukaan vanha mies saattoi joskus kutsua alokkaan kantamaan itsensä petiltä käymälään ”ja vieläpä pyyhitti perseensäkin”.⁵⁸³

Kolmas ja viimeinen tapaa kenttätykistössä koskeva tieto on sekin KTR 2:sta Viipurista muutamia vuosia myöhemmin, 1929 – 30. Nyt tapa oli hieman muuttunut ja eri suuntaan kuin se samanaikaisesti muuttui ratsuväen joukko-osastoissa. KTR 2:ssa alokkaista valittiin yksi mies *tallivahdiksi*. Kun vanha mies halusi käymälään illalla riisuutumisen jälkeen, hän huusi vain *tallivahdille*: ”Yksi hevonen!” *Tallivahti* nimesi omista alokastovereistaan jonkun ja määräsi tämän lähtemään vanhan miehen luo. Vanha nousi alokkaan selkään ja alokas kantoi hänet käymälään. *Hevonen* odotti, kunnes vanha halusi palata takaisin.

Ensimmäinen ratsuväkeä koskeva tieto on HRR:stä Lappeenrannasta v:lta 1926 – 28, ja sen mukaan alokkaan piti kantaa iltalomalta palaava *ulaani* käymälään. Tieto ei mainitse tavalle mitään nimitystä. Sen sijaan huomiota kiinnittää se, että kyse oli iltalomalta palaavista vanhoista. Tämä lisäpiirre lienee tapaan omaksuttu *kusiherätyksestä*, joka oli tunnettu ratsuväessä ennen *kusiratsastusta*. Toinen tapaa koskeva tieto on URR:stä vuotta myöhemmältä ajalta 1927 – 28, ja sen mukaan alokkailla oli vanhoja käymälään kantaessaan satula selässään. Tämäkään tieto ei mainitse tavan nimitystä eikä myöskään yhdistä suoritusta iltalomailtoihin.

V. 1929 – 31 tapa oli HRR:ssä kehittynyt edelleen ja nyt oli ohjelmaan otettu muutakin *ratsastusta*. Kun nuoremmat alokasajan jälkeen joutuivat vanhojen kanssa samoihin eskadrooniin, *ulaanit* valitsivat itselleen heti *kusiratsut*. *Kusiratsu* käytti *ulaania* käymälässä ja peitti hänet vuoteeseen. Laiskasta *jynssäyksestä* tallilla saattoi olla seurauksena, että *pinnari* valjastettiin hevoseksi ja toinen alokas pantiin *ratsastamaan*.

URR:stä v. 1932 — 33 kertova tieto kuvaa jo monenlaista alokkaan käyttöä ratsuna.

”— toiset ajoivat käytävällä kilpaa: alokas oli ratsuna ja ulaani ratsastajana. Siinä olivat ravi, lyhyt ja pitkä laukka, samoin laukan vaihdot, kuten ainakin kouluratsastukseen kuuluu. Tämä tapahtui kyllä muulloinkin, mutta varsinkin kun vanha saapui iltalomilta. Tällöin ne melkein aina tulivat alokastupaan ja ottivat sieltä alokkaan ratsuksi ja se oli nimeltään kusiratsu. Sitten he ratsastivat kilpaa vessaan, mikä oli verraton näky, kun siihen aikaa täytyi nukkua ilman housuja aivan paitasillaan.

Kyllä siinä ratsun alapää kerkesi tuulettua kun kiitolaukkaa otettiin. Vessassa ulaani seisoi ratsunsa jalkaterillä, ettei vaan herra ulaanin jalat päässeet vilustumaan, ja kun toimitus oli tehty, niin sama kyyti taas tupiin, ellei sitten vielä innostunut ratsastamaan ylimääräistä. Sitten täytyi ulaani riisua ja nostaa hyvin, hyvin hellävaroen petille ja peittää siihen asentoon mihin hän itse suvaitsi.”

Sama tieto kertoo edelleen, miten *ulaanit* yöllä saattoivat tulla alokastupiin ja herättää itselleen ratsut ja ratsastaa pinkat nurin. Tämän jälkeen sammutettiin valot ja määräajassa piti kaiken jälleen olla kunnossa.⁵⁸⁸ Huomattakoon, että tässäkin mainittiin *kusiratsastusta* harjoitetun erityisesti iltalomailtoina. Toinen uusi ja huomattava piirre oli, että *kusiratsastus* tapahtui joukolla ja lisäksi kilpaa.

Viimeinen tapaa koskeva tieto on HRR:stä v:lta 1938 — 39 ja se osoittaa, että tämä joukko-osasto ei jäänyt tavan kehityksessä paljoakaan jälkeen sisäryksiköstään. Vanhalla miehellä oli täällä kaksi vakituista *kusiratsua*, joiden tehtävä oli tarpeen vaatiessa viedä vanha käymälään. Matka tehtiin käyden ja vanha istui ratsunsa harteilla. Iltaisin kusiratsun tehtäviin kuului myös hieroa isäntänsä koko ruumis.⁵⁸⁹ Jälkimmäinen tehtävä lienee ymmärrettävissä siten, että vanhojenkin lihakset saattoivat ruveta särkemään oikeilla hevosilla ratsastamisesta. Siten hierominen olisi yhdistettävissä alokkaiden käyttämiseen vanhojen palvelijoina.

Kusiratsastus kuuluu niihin tapoihin, jotka toinen maailmansota katkaisi. Sama tosin koskee myös ratsuväen olemassaoloa itsenäisenä aselajina — niin Suomessa kuin muuallakin.

Harvinaisesta piirteestä on kysymys myös *tyynyjynssyissä*, joka joitakin kertoja on mainittu jo aikaisemmin. Näissä maininnoissa tapa on esiintynyt lisäelementtinä *tervetuliaisten* ja vuoteiden alle ryömittämisen yhteydessä. Piirre on esiintynyt myös itsenäisenä, mutta paitsi pennisäistä tällöin saattoi joskus olla kysymys myös toverirangaistuksesta.

Liitteenä oleva taulukko 17 esittää piirteen levinneisyyden, joka kuitenkin on jossain määrin problemaattinen. Ainoa aselaji, jossa siitä on useita tietoja on ratsuväki, mutta senkin tiedot kertovat piirrettä käytetyn eri tapauksissa sisällöltään erilaisena.

Varhaisin tapaa koskeva tieto on URR:stä v:lta 1923 — 24. Koska tapaa siellä käytettiin *tervetuliaisten* yhteydessä, sitä koskeva kuvaus on esitetty jo edellä. Tässä tiedossa piirre esiintyi nimellä *ulaaniterveiset*. On kuitenkin tärkeätä huomata, että piirre oli käytössä myös myöhempinä öinä, joten käyttö *tervetuliaisten* yhteydessä on tulkittavissa toissijaiseksi.⁵⁹⁰ Myös toinen piirrettä koskeva tieto, joka on samasta joukko-osastosta ja samalta vuodelta, vahvistaa tätä olettamusta, sillä sen mukaan *tyynyjynssy* suoritettiin vuoteiden alle ryömittämisen yhteydessä silloin, jos alokkaat eivät totelleet ryömimiskäskyä. Tämä tieto mainitsee piirteen nimeksi jo

tyynyjynssyn.⁵⁹¹ Saattaa olla, että vuoteen alle ryömittämisellä oli tässä toissijainen merkitys, ja toiminta pyrki varsinaisesti *tyynyjynssyn* aikaansaamiseen. Kolmas piirrettä koskeva tieto on edelleen URR:stä mutta vuodelta 1924 – 25. Sen mukaan *tyynyjynssy* ei ollut pennalismia vaan toverirangaistus.⁵⁹²

Ratsuväkeä koskevien tietojen määrän ja niiden muita varhaisemman esiintymisen lisäksi tavalla vain tässä aselajissa esiintyvä nimitys *tyynyjynssy* antaa aiheen olettaa, että se olisi täältä lähtöisinkin. Kaksi muiden aselajien piiristä olevaa tietoa eivät tunne kyseistä nimitystä. KTR 1:tä Hyrylässä v. 1924 – 26 koskeva tieto kertoo vain ”tyynypusseilla herätyksistä”, joita suorittivat vanhat. 3-4 miestä tuli tupaan yöllä kuin aaveet, sieppasi alokkaan alta tyynyn ja alkoi hakata alokasta.⁵⁹² Samalta vuodelta peräisin oleva PR:ää Turussa koskeva tieto ilmoittaa *tyynyapelin* piirteen nimeksi. Koska tämä tiedonanto on muita yksityiskohtaisempi, mutta silti yhtäpitävä muiden sen käytöstä itsenäisenä piirteenä kertovien kanssa, esitettäköön kuvaus tässä sellaisenaan.

”Toinen ilkeys niillä (vanhoilla) oli alokkaita kohtaan, se oli sanottiin tyyny apeli. Tulivat joskus yöllä, kun kaikki nukkui, meidän kämppään sakilla hakkaamaan niillä tyynypusseilla pimeään kämppään. Eihän se sattunut, mutta oli sekin vähän keljua. Me taasen keksittiin sellainen, että varattiin jokainen puukot. Sitten kun kerran taas tulivat, niin jokainen laitto puukon pystyyn. Ne kun vähän aikaa hakkasivat pimeässä niihin puukkoihin, kyllä alkoi pehkut pölytyä. Ja meillä oli hauska, kun pussit repeili. Se lopui sitten siihen.”⁵⁹⁴

Seuraava pennalistinen piirre esiintyy yksinomaan ratsuväessä, mutta tästä aselajista siitä on tietoja runsaastikin vuodesta 1926 toiseen maailmansotaan asti. Muissa aselajeissa piirre ei voinutkaan esiintyä, sillä siinä käytettiin välttämättömänä apuvälineenä vain ratsuväessä käytössä ollutta luonnollisen kokoista puuhevosta. Puuhevosen varsinainen tehtävä oli palvelu apuvälineenä aloittelijoiden miekkalallyöntiharjoituksissa.⁵⁹⁵ Tätä puuhevosta käytettiin monenlaiseen pennalismiin, mutta kaikille näille tavoille on yhteistä, että sitä kohdeltiin niissä oikean elävän hevosen tavoin. Näille piirteille on tässä annettu nimi *Iltarusko* erään kyseiselle harjoitushevoselle annetun lempinimen mukaan.

Ensimmäinen piirrettä koskeva tieto on HRR:stä v:lta 1926 – 28. Tiedon mukaan puuhevonen oli kasarmilla ja alokkaiden oli puhdistettava sitä pitkin iltaa: toisen puhdistivat ja toiset taputtelivat kaulalle, ettei hevonen potkinut.⁵⁹⁶ Seuraavalta vuodelta, 1927 – 28 URR:stä kerrotaan, että alokkaat joutuivat iltaisin harjoittelemaan tällä puuhevosella vikellystä ruoskan viuhuessa ulaanien kädessä uhkaavalla äänellä.⁵⁹⁷ Samaa joukko-osastoa v. 1930 – 32 koskeva tieto kertoo vielä monipuolisemmasta puuhevosen pennalistisesta käytöstä.

”Iltaisin, kun eskadroonan vahtimestari-väpeli sattui lähtemään kasarmilta tavallista aikaisemmin, oli puuhevonen mainio harjoitusväline muunkinlaiseen touhuun. Joku harjasi hammasharjallaan sen hampaita, toinen samoin hammasharjalla peräaukkoa hännän alta, kolmannen kaverin tervatessa sen kavioita ja neljännen suorittaessa vikellysharjoituksia sen satulassa.”⁵⁹⁸

HRR:stä v. 1932 – 33 kerrotaan, että ne, jotka eivät päässeet hevosen selkään palveluksessa, joutuivat vanhojen toimesta harjoittelemaan hyppyjä sekä vuohisten kuivaamista puuhevosella. Pitkät jonot odottelivat iltaisin vuoroaan puuhevosen

luona.⁵⁹⁹ Samalta vuodelta kerrotaan URR:stä, että tällainen puuhevonen oli jokaisen eskadroonan käytävällä ja sitä piti hoitaa: kuivata sen vuojosimet, hieroa jalkoja jne. *Ulaanit* valvoivat, että työ tapahtui sääntöjen mukaan.⁶⁰⁰ HRR:ää v. 1934 — 35 koskeva tieto kertoo vain puuhevososen käytöstä selkään hyppäämisen harjoituksissa. Kyseessä oli nytkin silti pennalismi, sillä vanhat valvoivat harjoituksia, ja se, joka epäonnistui, sai leijonavyöstä. Jos alokas ilmoittautui sairaaksi, mutta todettiin vastaanotolla terveeksi, hän joutui iltaruokailun jälkeen hyppimään puuhevososen selkään iltahartauteen asti.⁶⁰¹

Ainoassakaan edellä esitetystä tiedoista puuhevosella ei vielä ollut nimeä. Ensimmäinen tällainen tieto on vasta vuodelta 1935 — 36 HRR:stä.

”Käytävällä oli puuhevonen, 'Iltarusko', jolla opeteltiin vikellystä ja miekallalyöntiharjoituksia. Sitä käytettiin kuitenkin väärin muihin simputustarkoituksiin. Esimerkiksi se siirrettiin vanhimman ikäluokan tuvan oven eteen, otettiin jokin alokas yksin uhriksi. Käskettiin Iltarusko harjata, käskettiin rehustaa, hakea hiekkaa yms. kuroiksi, käskettiin juottaa, tuoda käymälästä vettä jne. Seremonia oli seuraavanlainen:

- Herra ulaani, saako alokas Mähönen puhutella herra ulaania?
- Kyllä.
- Saako alokas Mähönen rehustaa Iltaruskon?
- Toimikaa!

Suuri joukko vanhoja miehiä oli ympärillä nauramassa, ivaamassa ja kompasanoja huutamassa. Jos pani vastaan sai remmistä. Parasta tehdä, vähemmällä pääsi.”⁶⁰²

Samaa joukko-osastoa, HRR:ää seuraavana vuonna, 1936 — 37, koskeva tieto mainitsee puuhevososen nimeksi myös *Iltarusko*. Tieto kertoo kuitenkin tätä käytetyn vain normaaleissa harjoituksissa iltaisin eikä mainitse tässä yhteydessä pennalismia. Tiedon mukaan tällainen puuhevonen oli jokaisella tallilla mutta ei kasarmeilla.⁶⁰³ Kenties puuhevoset oli siirretty talleihin pennalismien lopettamiseksi. Mikäli näin oli tehty, tämä toimenpide jäi vaikutuksiltaan väliaikaiseksi, sillä samaa joukko-osastoa koskeva tieto v:ltä 1938 — 39 kertoo jälleen entisenlaisen pennalismien jatkumisesta. Hevosella oli nyt uusi nimi, *Yökkö*.

”Kasarmilla oli niinkutsuttu 'Yökkö', puuhevonen, joka oli hevosen kokoon tehty ja päällystetty hevosen koko nahalla. Tällä tehtiin nk. miekkailuharjoitukset, pistot ja lyönnit, mutta tämä ei päättynyt tähän. Vanhat ja alikersantit ottivat oikean ruletin alokkaitten kohdalle: tähän täytyi mahtua koko alokasjoukkue eli 38 henkeä. Sitä piti myös juottaa ja hieroa jalkoja, ettei koske jalkoihin, kuten luonnollisella hevosella, ja se hevosen nahka oli mennyt ihan rikki, kun oli niin paljon hierottu.”⁶⁰⁴

Viimeinen tieto piirteestä on vuodelta 1939 — 40 HRR:stä, ja se kertoo edelleen paitsi ratsaillemenon harjoituksista myös puuhevososen juottamisesta ja jalkojen hieromisesta. Toteutus oli kuitenkin ilmeisesti aikaisempaa lievempää, sillä uhrina oli yleensä vain yksi alokas.⁶⁰⁵ Toinen samaa vuotta ja joukko-osastoa koskeva tieto kertoo vain puuhevososen käytöstä normaaleissa ylimääräisissä ratsaillemenoharjoituksissa ilman pennalismia.⁶⁰⁶

Taulukko 18 kuvaa piirteen levinneisyyttä ja on varsin selkeä ja yksiselitteinen.

Seuraavasta piirteestä, joka tunnetaan mm. nimellä *nokkaote*, on vielä edellistä niukemmin tietoja, ja sitäkin tavataan yksinomaan ratsuväessä. Ajallinen levinneisyys

on täsmälleen sama kuin edellisessä tapauksessa, vuodesta 1926 toiseen maailmansotaan. Ensimmäinen piirrettä koskeva tieto on v:lta 1926 — 28 HRR:stä.

”Jos munasi itsensä ilmasuojaan menossa tai jossakin muussa teossa, silloin seurasi nk. nenäote. Tällöin ulaani otti reksiä nenästä ja puristi sormensa välissä niin, että joskus tuli nenästä veri. Ns. kovennetussa nenäotteessa sitä tuli melkein poikkeuksetta, koska silloin toinen ulaani piti alokasta nenästä ja toinen muksutteli pitäjän käteen joka suunnalta ja lopuksi löi käteen altapäin niin, että veri ja räkä roiskui. Näin reksin nenä oli mustana monta päivää.”⁶⁰⁷

Seuraavalta vuodelta, 1927 — 28, samasta joukko-osastosta kerrotaan, että vanhat käyttivät joukon voimaa ja tekivät *nenäotteen* nuoremmalle, jolloin veri tuli nenästä.⁶⁰⁸

Seuraava piirrettä koskeva tieto on URR:stä ja sen aliupseerikoulusta. Tässä on kyse toverirangaistuksesta eikä pennalismista. AUK:n päättäjäispäivänä kurssin oppilaat rankaisivat heitä usein kiusannutta varusmieskiersanttia, kurssin vt. rehumestaria. Useat ottivat *nokkaotteen*: nenä sormien väliin, ja sen jälkeen lyötiin alhaalta ylös käsi nyrkistä irti. Rehumestarin nenä oli käsittelyn jälkeen kuin nauris.⁶⁰⁹ Seuraava samaa joukko-osastoa koskeva tieto on vuodelta 1932 — 33, ja nyt oli kyse selvästi pennalismista. Piirteen nimi oli nyt *hoplaus*.

”Ulaani käski alokkaan pujottaa nenänsä ulaanin etusormien väliin ja puristi sitten tiukkaan ja sanoi: ’Hoplaa!’ Se merkitsi, että alokkaan oli itsensä lyötävä nyrkillään ulaanin nyrkin päälle, että ote irtosi. Tämäkin kuului tallitouhuihin.”⁶¹⁰

Seuraava tieto on HRR:stä v:lta 1934 — 35 ja piirre oli jälleen saanut uuden lisäelementin: tehon lisäämiseksi *nokkaote* otettiin santapaperin avulla.⁶¹¹ Viimein piirrettä koskeva tieto on samasta joukko-osastosta v:lta 1939 — 40, ja jälleen oli tapahtunut muutoksia. Nimitys oli nyt *ratsuväen nokkaote*.

”Tätä harrastettiin etenkin kasarmilla illalla. Uhriksi joutui usein heikompi ja hitaampi kaveri. Se pyrittiin ottamaan yllättäen, muuten se ei onnistunut. Koukistetuin sormin tartuttiin uhrin nenästä, jota puristettiin lujasti etu- ja keskisormen väliin, sitten ’varmistettiin’ lyömällä itse tai kaveri löi käteen niin, että ote irtosi. Nenä oli pitkään punainen otteen jälkeen — se oli kuitenkin yleisesti hyväksytty temppu, josta ei sopinut suuttua. Kiertävä nokkaote oli kovennettu muunnos, joka sattui enemmän, puristaessa myös kierrettiin.”⁶¹²

Tämä tieto antaa ymmärtää, että kyseessä ei olisi ollut pennalismi, vaan eräänlainen yleisesti hyväksytty kepponen. Tällainen ”yleinen hyväksyminen” näinkin tuskallisen toimituksen ollessa kyseessä tuntuu kuitenkin uskomattomalta. Loogisempaa olisi ajatella, että kyseessä oli tässäkin toverirangaistus tai menetelmä, jonka avulla kiusattiin joukon tavalla tai toisella muista poikkeavia yksilöitä. Kolmas mahdollisuus on, että kyseessä oli tässäkin pennalismi, mutta että kertoja ei halua sitä jostain syystä paljastaa. Oli miten oli, kysymys oli ulkonaisilta muodoiltaan samasta piirteestä kuin ennenkin.

Taulukossa 19 näkyvät kaikki *nokkaotetta* koskevat tiedot ja se seikka, ettei sitä ole tunnettu ratsuväen ulkopuolella. Panssariprikaatissa (PsPr) Parolassa tunnettiin kuitenkin niin myöhään kuin v. 1971 — 72 hyvin paljon tätä muistuttava piirre, *tandem-lyönti*. Vaikka ajallinen etäisyys *nokkaotteen* esiintymiseen tekee mahdotto-

maksi kaikki spekuloinnit piirteen lainautumisesta ratsuväestä panssarijoukkoihin, esitettäköön piirrettä koskeva kuvaus tässä kuriositeetin vuoksi.

”Sitten oli tandem-lyönti, joka suoritettiin pistämällä käsi toisen pään päälle ja lyömällä sitten omaan käteen, niin että se tärähti kaverin päähän.”⁶¹³

Kaikesta päätellen pennalismia siis on esiintynyt ratsuväessä enemmän ja useammassa muodoissa kuin muissa aselajeissa. Edellä esitettyjä asioita koskevia taulukoita (n:ot 4-19) tarkasteltaessa huomataan selvästi, että olipa kysymyksessä mikä hyvänsä käsitellyistä pennalistisista tavoista, tapaelementeistä tai piirteistä, siitä aina löytyy esimerkkejä ratsuväestä. Samaa ei voida sanoa edes kenttätykistöstä, joka sekkin on ollut muita selvästi pennalistisempi ja sitäpaitsi ratsuväkeä suurempi aselaji. Kuva ratsuväestä pennalistisena aselajina vain vahvistuu, jos tarkastellaan erästä pelkästään sille ja kenttätykistölle tyypillistä palvelusmuotoa, tallipalvelusta. Kummassakin aselajissa näihin tallipalvelustilaisuuksiin sisältyi pennalismia, mutta ratsuväen osalta tiedot ovat huomattavasti runsaammat: täällä pennalismi tallilla oli pikemminkin sääntö kuin poikkeus, kenttätykistössä tilanne oli päinvastainen.

Seuraavassa joudutaan paljolti toistamaan edellä esitettyä, sillä tallipalveluksessa käytetyt pennalistiset tavat, piirteet ja tapaelementit on suurelta osin käsitelty jo edellä muissa yhteyksissä. Toisaalta tämä toisto tuo esiin sen, miten erilaisia pennalistisiä tapaelementtejä usein yhdisteltiin ja miten edellä esitetty piirteiden jaottelu on ollut vain yksi useammasta mahdollisesta.

Eräät tiedonantajat mainitsevat vain yleisluonteisesti, että tallipalvelukset olivat raakoja, että vanhat saattoivat talleilla lähes mielin määrin harjoittaa erilaista pennalismia. Tällaisia tietoja on kenttätykistöstä yksi ja ratsuväestä kolme.⁶¹⁴ Edellä *kusiherätyksestä* tuttu *remmikuja*, jossa alokkaat juoksivat ja molemmin puolin rivissä seisovat vanhat *löivät remmeillä*, mainitaan yhdessä kenttätykistön ja viidesä ratsuväen tallipalvelusta kuvaavassa tiedonannossa.⁶¹⁵ Lisäksi kaksi muuta ratsuväkeä koskevaa kuvausta kertoo muunlaisesta *vyöremmeillä lyömisestä* tallilla.⁶¹⁶ Loput pennalismia tallipalveluksen yhteydessä kuvaavista muistelmista ovat yksinomaan ratsuväestä. Peräti yhdeksässä tällaisessa kuvauksessa kerrotaan pennalistisesta *kyykkyyhyypystä* tallilla.⁶¹⁷ Yhden maininnan varaan jäävät sen sijaan sellaiset pennalistiset tavat kuin *huudattaminen*,⁶¹⁸ *alokkaiden käyttäminen vanhojen palvelijoina*,⁶¹⁹ *nokkaote*,⁶²⁰ *alokkaiden käyttäminen ratsuina*⁶²¹ ja *Iltaruskon* pennalistinen käyttö.⁶²² Lisäksi on huomattava, että *Aalokko kutsuu* -nimisen tavan muunnos *Saimaan aallot* tunnettiin vain ratsuväessä ja sitä noudatettiin tallipalveluksen aikana.

Viimeksimainitun lisäksi on ollut käytössä toinen vain ratsuväen tallipalveluksessa tunnettu pennalistinen tapa, josta tosin on käytettävissä vain kolme tietoa. URR:ää 1932 — 33 koskevan tiedon mukaan alokas saattoi joutua tallilla tekemään *ulaanille* hevosen vieressä asennossa seisten seuraavanlaisen ilmoituksen: ”Herra kantaulaani, alokas Nykäsen kaappi, saikka alahyllyllä ja munkit ylähyllyllä, kaappi kunnossa.” Ilmoittaessa oli hevosen häntää nostettava. Jos hevosen hännänalusta ei ollut puhdas, kyseinen alokas joutui tiskiinkin.⁶²³

Kyseinen piirre on verrattavissa edellä esitettyissä alokkaan käyttämisestä vanhojen palvelijana koskeneiden tapausten yhteydessä esille tulleisiin koomisiin siivoojan ilmoituksiin. Toisaalta piirre kuuluu selvästi kantahenkilökunnalta initiaatiosta vai kutteita saaneisiin, sillä tässä parodioitiin virallisia tupa- ja kaappitarkastuksia.

Seuraava tätä piirrettä koskeva tieto on HRR:stä v:lta 1936 — 37 ja se on edellisen kanssa yhtäpitävä muuten, mutta nyt *kaappitarkastuksen* suorittivat alikersantit. Lisäelementtinä mainitaan, että tässä tarkastuksessa alokkaan piti panna lakkinsa hevosen lautasten päälle, mikä johtui luonnollisesti siitä, että tuvassakin lakkia säilytettiin sotilaskaapin päällä.⁶²⁴

Kolmas ja viimeinen piirrettä koskeva tieto on HRR:stä v:lta 1939 — 40. Kuvaus on huomattavasti edellisiä yksityiskohtaisempi ja lisäksi mukaan on tullut uusia elementtejä. Piirteellä oli nyt oma nimensäkin, *munkkien kerääjän kaappi-ilmoitus* ja lakin lisäksi hevosen lautasilla oli oltava vyö — vyötäkin näet säilytettiin tuvassa kaapin päällä rullalle käärittyinä.

”Ilmoitusta tehtäessä nostettiin häntä olalle: ’Alokas NN:n kaappi, saikat alla, munkit päällä, siviiliin pääsystä ei tietoaakaan’. Tämä oli ilmoitus, jos kyseessä oli tammahevos. Jos kyseessä oli ruuna, kuului ilmoitus seuraavasti: ’Munkit täältä, saikat alta kraanasta’. Väliittömästi ilmoituksen jälkeen astuttiin syrjään ja myös hevosen häntä työnnettiin syrjään, jotta ’tallipässi’ näki oliko ilmoitus tehty oikein. Ilmoitus oli tehtävä totisin ilmein, nauramisesta rangaistiin.”⁶²⁵

Pennalististen tapojen ja piirteiden lisäksi moniin ratsuväen tallipalvelusta koskeviin kuvauksiin sisältyy tietoja yksittäisistä pennalistisista tapauksista. Näissä kyse oli joko harvinaisemmista piirteistä, joista on käytettävissä vain yksi tieto, yhtä joukko-osastoa vain yhden varusmiespolven ajan koskenut piirre tai todellakin yksittäisistä hetken mielijohteesta keksityistä ja saman tien toteutetuista pennalistisista oivalluksista.⁶²⁶ Tällaiset tapaukset on tässä kuitenkin jätettävä selostamatta. Taulukko 20 esittää vertaillen käytettävissä olevat tiedot pennalismista tallipalveluksen yhteydessä. Tämä taulukko eroaa aikaisemmin esitetystä siinä, että siihen on sijoitettu tietoja useista erilaisista pennalistisista piirteistä ja lisäksi myös yleisluontoisemmat yksilöimättömät tiedot pennalismien esiintymisistä. Taulukon ainoa tarkoitus on osoittaa, että kaikenlainen pennalismi oli tallipalveluksen yhteydessä huomattavasti yleisempää ratsuväessä kuin kenttätykistössä, eli kuten edellä on todettu, ratsuväessä kysymys oli säännöstä ja kenttätykistössä poikkeuksesta. Näyttää siltä, että ratsuväessä ei laiminlyöty mitään tilaisuutta tai tapaa harjoittaa pennalismia.

Myös vyöremmien käyttö lisäelementtinä erilaisten pennalististen tapojen ja piirteiden yhteydessä on tullut jo useasti esiin. Koska tällainen *remmikuja*, *kujanjuoksu* ja *kunniakuja* saattoi esiintyä myös itsenäisenä pennalistisena piirteenä, on ollut tarpeen laatia myös tätä piirrettä koskeva, tämän tutkimuksen viimeinen taulukko 21. Yksinkertaisimmassa muodossaan tämä piirre esiintyi sellaisena, että alokkaat jouuivat joukkona juoksemaan kummallakin puolella rivissä seisovien vanhojen muodostamassa kujassa. Taulukosta näkyy, milloin tällainen *remmikuja* on ollut liittyneenä lisäelementtinä *kusiherätyksessä* (vrt. taulukko 11) tai tallipalveluksessa esiintyneessä pennalismissa (vrt. taulukko 20), milloin se taas esiintyi itsenäisenä. Tämäkin taulukko, jossa tosin toistetaan osin aikaisemmin esitettyjä tietoja, osoittaa osaltaan ratsuväen ja kenttätykistön pennalistisuuden muihin aselajeihin verrattuna.

Koska *remmikuja* ei aiemmin ole käsitelty itsenäisenä piirteenä, esitettäköön nyt tätä koskevat tapaukset. HRR:stä Lappeenrannasta kerrotaan v:lta 1924 — 25, että vanhat järjestivät illalla kasarmin keskikäytävällä *kujanjuoksua* vyöremmien

vauhdittaessa.⁶²⁷ Hieman toisenlaisessa muodossa piirrettä toteutettiin URR:ssä v. 1932 — 33. Tuivissa harjoitettiin *esteratsastusta*. Esteet oli tehty jakkaroista, niitä oli kolme ja ne edustivat myös kolmea vaikeusastetta: oli yhden, kahden ja kolmen jakkaran este. Alokkaat juoksivat ja ulaanit löivät remmeillä toisten ulaanien jaellessa virhepisteitä suorituksista.⁶²⁸

RTR:ssä Viipurissa *remmikujaa* harrastettiin alokasaikana v. 1930 — 31 melkein joka yö. Tosin tiedonantaja mainitsee sen nimeksi *remmiapelli*.⁶²⁹ Alokkaat juoksivat käytävällä ja vanhat löivät remmeillä molemmin puolin. Tämä saattoi kestää useita tunteja. Harvinaista kyllä, kertoja myöntää olleensa vuorostaan itse mukana järjestämässä samanlaisia *kujanjuoksuja* seuraavalle saapumiserälle.⁶³⁰

Ainoa *remmikujaa* jalkaväessä koskeva tieto on sodan ajalta vuodelta 1943 — 44 jalkaväen koulutuskeskuksesta Kuopiosta. Sen nimitys oli täällä *remmikujajuoksu*, ja sen sai varsinkin *puntauksesta* eli luvatta kasarmilta poistumisesta.⁶³¹ Tämä paljastaa, että kyseessä ei ollut varsinainen pennalismi vaan esimiesten, todennäköisesti reserviläisten, määräämä ohjesäännönvastainen rangaistus. Tämä jalkaväessä oudon tavan esiintyminen on helposti selitettävissä siten, että varusmiehinä erikois-asetelajeissa palvelleita miehiä joutui reserviläisinä sota-aikana paljon jalkaväkeen; erikoisasetelajien tarve ja käytettävissä olevan kaluston määrä oli huomattavasti pienempi kuin näiden asetelajien tehtäviin rauhan aikana koulutettujen miesten määrä.

Kaikkia hyvin harvinaisia ja vain parin kolmen tiedonannon perusteella tunnettuja pennalistisia piirteitä ei voida eikä ole syytäkään pyrkiä esittämään tässä. Tuotakoon kuitenkin vielä esille pari lajissaan erikoista piirrettä, joilla on ainakin kuriositeettiarvoa. Ensimmäistä näistä voitaisiin kutsua *tanssittamiseksi*. Tämä on mielenkiintoinen siksi, että sitä esiintyi jo autonomian ajan Haminan kadettikoulussa. Kysymys tuskin kuitenkaan on suorasta lainautumisesta, sillä piirteestä on itsenäisyyden ajalta vain kolme tietoa ja ensimmäinen on vasta vuodelta 1929 — 30.

Mainittuna vuonna KTR 2:ssa Viipurissa oli vanhoilla tapana järjestää alokkaille silloin tällöin tanssit. Tämä tapahtui luokkahuoneessa, jossa ei ollut istuimia. Alokkaat pantiin kahteen riviin, eturivi oli poikia ja takarivi ”tyttöjä”. Joukossa oli eräs mandoliininsoittaja, joka huolehti musiikista. Pojat hakivat ”tyttöjä” ja kertojan mukaan kaikki tanssivat, vaikeivät ennen olisikaan tanssineet.⁶³²

Toinen piirrettä koskeva tieto on HRR:stä Lappeenrannasta v:lta 1939 — 40. Täälläkin tanssien järjestäjinä toimivat vanhat. Toinen puoli alokasjoukkueesta puki tallipuvut päälleen ja pyyheliinat päähänsä — näin heistä tuli ”daameja”, joita haitarin soidessa tanssitetiin vanhojen iloksi.⁶³³

Kolmas alokkaiden *tanssittamista* koskeva tieto ei ehkä kuvaa alkuperältään samaa piirrettä kuin edelliset, sillä tanssitoimitus oli olennaisesti erilainen. V. 1948 — 49 IlmVP:ssä Hämeenlinnassa RUK:hon lähdössä olleet vanhat järjestivät alokkaille *patjatanssit*; oli musiikkia ja *mokkerit* saivat sen tahdissa tanssittaa patjojaan. Joukko-osastoon jääneet vanhat järjestivät sitten vastaavanlaisia tilaisuuksia myöhemmin. Kertojan mukaan tämä oli niitä helpoimpia *santsimuotoja*.⁶³⁴

Varusmiehillä on tietysti ollut muitakin perinteisiä tapoja ja piirteitä kuin pennalismi. Oman ryhmänsä näissä tavoissa muodostavat erilaiset siviiliin odotukseen ja valmistautumiseen liittyvät tavat, kuten *aamukalenterit* ja *-kammatt*, huovasta valmistetut *siviilikypärät*, erilaiset *siviilikravattit* jne. Nämä tavat ja piirteet eivät juuri

Luonnollisen kokoinen puuhevonen Iltarusko oli Lappeenrannan ratsuväenyksiköissä monenlaisen pennalismsin apuvälineenä. Tässä sitä kuitenkin käytetään alkuperäiseen tarkoitukseensa, miekallalyöntiharjoitukseen. Kuva on vuodelta 1926. Ratsuväkimuseon kuva-arkisto, Lappeenranta.

Ratsuväen alokkaita tanssimassa keskenään ruokatunnilla Lappeenrannan varuskunnan am-pumaradalla v. 1927 huvittuneiden vanhojen miesten katsellessa. Kuvan oikeassa laidassa tanssiva pari erottuu alokkaiksi lyhyen tukkansa ja vasemmassa laidassa seisova lakiton nauraja vanhaksi pitkän tukkansa ansiosta. Ratsuväkimuseon kuva-arkisto, Lappeenranta.

ollenkaan ole antaneet vaikutteita pennalismiin. Seuraavana ja myös viimeisenä pennalistisena tapana esitetään tällainen poikkeuksellinen siviilinodustavoista pennalistiseenkin käyttöön siirtynyt piirre, *siviilijunaan nouseminen*.

Alkuperäisessä muodossaan tässä ei ollut lainkaan kysymys pennalismista. Siviilin lähestyessä vanhat saattoivat illalla ryhtyä harjoittelemaan *siviilijunaan nousemista*. ”Siviilijunana” saattoi olla kerrossänky, johon rakennettiin portaat jakkaroista, ja junaan nousevilla vanhoilla oli mukana matkalaukkua esittämässä jokin kantamus.⁶³⁵ Joissakin tapauksissa tämä juna myös pantiin liikkumaan joko työntämällä tai vetämällä pitkin käytävää. Joskus sänkyjä oli useita sidottuina yhteen, ja *juna* pysähtyi ja vislasi tuvan ovien kohdalla.⁶³⁶ *Juna* saatettiin rakentaa myös jakkaroista. Tällöin vanhat hyppivät jonossa jakkarat jalkojen välissä.⁶³⁷

Näissä muodoissa toteutettuna *siviilijuna* ei sisältänyt pennalismia, ellei siksi katsota esityksen aiheuttamaa ärtymystä mahdollisesti näytelmää näkemässä olevissa alokkeissa. Vain kaksi tietoa mainitsee varsinaisesta pennalismista tässä yhteydessä. V. 1932 — 33 URR:ssä Lappeenrannassa alokkaat joutuivat osallistumaan näihin harjoituksiin, jotka alkoivat viikkoja ennen vanhojen kotiuttamispäivää. Joka ilta alokkaat joutuivat tekemään jakkaroista *siviilijunan* ja saattelemaan vanhan junaan ”matkalaukkua” kantaen. Kyseessä oli aina ”viimeisistä viimeinen” *siviilijuna* Lappeenrannasta, sillä rata oli sen jälkeen määrää purkaa.⁶³⁸

Toinen piirteen pennalistisesta sovellutuksesta kertova tieto on samalta vuodelta, 1932 — 33, Santahaminan (Helsinki) Merilentoasemalta, siis ilmavoimien piiristä. Täällä kyse oli vain kerran sattuneesta tapauksesta, jolloin muuan iltalomalta palannut alikersantti järjesti alokkaille ensin *kusiherätyksen* ja sen jälkeen pani joukon harjoittelemaan *siviilijunaan nousua*, ”jolloin koko 30-40 paitaressua pomppivat kuin jänöjussit tuvan seinustoilla olevien sänkyrivistöjen sisässä vuoroin ali ja yli hyppien.”⁶³⁹ Kertomuksesta päätellen piirre oli kontaminoitunut *Aalokko kutsuu*-nimellä tunnetun piirteen kanssa.

Kun kenttätykistö ja ratsuväki näin näyttävät selvästi muita pennalistisemmilta aselajeilta, on tietysti pohdittava, voidaanko tähän löytää jokin looginen syy. Voidaan myös kysyä, mitä yhteistä näillä aselajeilla on ollut ja toisaalta, mikä erottaa ne muista aselajeista. Yksi tällainen seikka on hevosten käyttö ratsuina,⁶⁴⁰ mutta se selittää vain eräät näissä aselajeissa ilmenneet pennalismien muodot, ei niiden alkuperää tai syytä. Ainoa tässä mielessä varteen otettava seikka tuntuu olevan näiden aselajien alkuaikojen upseeriston koostumus: päinvastoin kuin muissa aselajeissa juuri ratsuväessä ja tykistössä oli itsenäisyytemme alkuaikoina huomattavan vähän tai ei ollenkaan jääkäriupseereja ja huomattavan paljon Venäjällä koulutuksensa saaneita upseereita. Näiden alojen erikoiskoulutusta Saksassa saaneita jääkäreitä oli alun pitäenkin ollut vähän, mutta nämä vähätkään eivät Suomessa kauan viihtyneet aselajissaan vaan hakeutuivat ennen pitkää muihin. Ratsuväen osalta asiaan vaikutti mm. se, että tässä pienessä aselajissa oli niukasti vakansseja ja yleneminen oli näin ollen vaikeaa. Kun samanaikaisesti Venäjällä hyvän ratsuväki- ja tykistökoulutuksen saaneita upseereita oli tarjolla runsaasti, oli myös kilpailu vakansseista kova. Sitä paitsi näiden ”suomalais-venäläisten” upseerien runsas mukanaolo lienee tehnyt tykistön ja ratsuväen jääkäreille jossain määrin vastenmieliseksi aselajeiksi.⁶⁴¹

Jos vastausta kenttätykistön ja ratsuväen pennalismiin lähdetään etsimään tältä pohjalta, nousee esiin myös kysymys rannikkotykistöstä, joka sekin oli ”suomalais-venäläisten” upseerien aselaji. Vilkaisu taulukkoihin osoittaa kuitenkin, että juuri

armeijamme alkuvuosilta tästäkin aselajista on runsaasti tietoja pennalismista — eräiden piirteiden varhaisimmat esiintymiset tavataan juuri kyseisen, kolme joukko-osastoa käsittävän, aselajin piiristä. Se, että tilanne myöhempinä vuosina näyttää muuttuneen, on voinut johtua lukemattomista eri syistä. Lisäksi on huomattava, että juuri rannikkotykistön osalta vastausmateriaali on vuosia 1925 — 39 koskien hämmästyttävän niukka verrattuna 1920-luvun ensimmäisen puoliskon runsaaseen vastausmäärään.

Samaa asiaa voidaan pyrkiä todistelemaan myös toisin päin. Jääkäreitä koskevasa laajassa tutkimuksessa Matti Lauerma on todennut: ”Mistä itsenäisen Suomen armeijan sittemmin yleinen ja joskus perin räikeitäkin muotoja saanut vanhemman ikäluokan harjoittama simputus lieneekin peräisin, jääkäreitä ja preussilaista perinettä siitä on turha syyttää”. Tämä väite perustuu siihen tosiseikkaan, että pennalismi oli täysin tuntematon ilmiö Jääkäripataljoona 27:ssä Saksassa.⁶⁴²

Jalkaväki, polkupyöräosastot ja pieni panssarivaunuyksikkö mukaan luettuina, oli tyypillinen jääkäriaselaji, mutta näissä yksiköissä palveli silti myös muualla — Venäjälläkin — koulutuksensa saaneita upseereita. Sen sijaan pioneeri- ja viestiaselajit miehitettiin alkuaikoina lähes yksinomaan jääkäriupseereilla. Pioneeriaselajin kaikki upseerit ja suurin osa aliupseereistakin oli ensimmäisen varusmiesikäluokan aikana jääkäreitä. Jääkäripataljoona 27:ssä oli palvellut runsaasti eri asteisia insinöörejä ja tekniikan opiskelijoita, ja tekniikan edelläkävijämaana Saksa oli antanut runsaasti juuri näiden alojen koulutusta.⁶⁴³ Tätä taustaa vasten ei voi olla kiinnittämättä huomiota juuri kyseisten kahden aselajin lähes neitseelliseen puhtauteen pennalismista. Molempien kohdalla tämä pätee juuri tässä mielessä olennaisesti armeijamme varhaisvuosiin — pioneerien osalta lisäksi koko toista maailmansotaa edeltäneeseen aikaan. Muutenkin kaikki näitä aselajeja koskevat tiedot pennalismista ovat niukkoja, myöhäisiä ja yksittäisiä, ja kaikissa tapauksissa vastaavaa pennalismia on jossakin tai joissakin muissa aselajeissa esiintynyt huomattavasti runsaammin ja varhaisempana.

Edellä esitettyä tukee vielä yksi jo tutkimuksen alkupuolella upseerikoulutukseen liittyvän pennalimin yhteydessä havaittu seikka: eräät Suomen kadettikoulun pennalimin piirteet todettiin Venäjän upseerikouluista, erityisesti Nikolajevin ratsuväenkoulusta saaduksi vaikutteiksi. Ei voi olla kiinnittämättä huomiota siihen, että kaikkein voimakkaimmin vaikuttanut koulu oli juuri ratsuväenkoulu, nyt kun on todettu, että ratsuväki meillä on ollut aselajeista kaikkein pennalistisin.

Edellä esitetyt ovat vain joukko samaan suuntaan viittaavia seikkoja — kysymys ei suinkaan ole aukottomasta todistusketjusta. Tsaarinajan Venäjän sotakouluista ja niissä opiskelleista suomalaisista upseereista tiedetään liian vähän yksityiskohtaisempien johtopäätösten tekemiseksi. Lisävalaistusta asiaan saattaisi tuoda laajaan venäjänkieliseen kirjalliseen lähdeaineistoon perehtyminen, mihin tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole mahdollisuutta. Toisaalta tämä tuskin olisi vaivan arvoista, sillä toinen vaikutussuunta, Saksa, on jo todettu poissuljetuksi. Kolmas mahdollisuus, Ruotsi, ei laajemmassa mielessä voi tulla kysymykseen — lyhyt vapaussodan aikainen kontakti ruotsalaiseen upseeristoon lienee jäänyt jokseenkin vaille vaikutusta.

Voidaan siis todeta varhaisimpien pennalististen ulkoa saatujen vaikutteiden ilmeisesti kulkeutuneen Suomen armeijaan pääosin kahta väylää myöten. Ensiksikin ne ovat voineet kulkeutua etenkin ratsuväen sekä kenttä- ja rannikkotykistön kouluttajina toimineiden Venäjän tsaarinajan sotilasopistoissa koulutuksensa saaneiden suomalaisten upseerien vaikutuksesta kyseisten aselajien varusmiehille ja näiltä

edelleen muiden aselajien varusmiehille. Toiseksi samoissa Venäjän tsaarinajan oppilaitoksissa koulutuksensa saaneiden Suomen kadettikoulun suunnittelijoiden ja johtavien kouluttajien kautta ne ovat myös voineet kulkeutua ensin suomalaisille kadeteille ja näiden myöhemmin eri aselajeissa ja joukko-osastoissa toimiessa kyseisten joukko-osastojen varusmiehille. Nämä vaikutuskanavat koskevat tietysti itsenäisen Suomen armeijan alkuvuosia ja olivat vain pääväyliä. On tietysti ollut lisäksi monia eri tahoilta ja sotilaselämän ulkopuoleltakin saatuja vähäisempiä vaikutteita.

Näiden kahden pennalististen piirteiden vaikutuskanavan nimeäminen ei kuitenkaan merkitse tsaarinajan venäläisten upseerikoulujen tuomitsemista syyllisiksi Suomen armeijan varusmiesten pennalismiin. Kysymys on vain tietyistä pennalistisista tavoista ja piirteistä — ei suinkaan pennalismien esiintymisestä sinänsä. Tutkimuksen teoreettisessa osassa on laajasti käsitelty varusmiespennalismimme sosiaalisia syitä. Ilman venäläisistä upseerikouluista saatuja vaikutteitakin armeijassamme olisi todennäköisesti esiintynyt ulkonaisilta muodoiltaan jossain määrin toisenlaista varusmiesten pennalismia.

Vain yhdeltä osin Venäjän sotakouluja voidaan syyttää armeijamme pennalismista. On mahdollista, että niissä koulutuksensa saaneet suomalaiset upseerit omaksuivat omien kokemustensa perusteella sellaisen näkemyksen, että pennalismi oli välttämätön ja väistämätön olennaisesti sotilaselämään ja -koulutukseen kuuluva piirre. Jos asianlaita on näin, he ovat tällöin pitäneet pennalismia initiaation osana. Kaiken edellä esitetyn perusteella tällainen näkemys voidaan todeta perusteelliseksi erehdykseksi silloin, kun kysymys on ollut varusmiesten pennalismista. Upseerikoulun pennalismien suhteen tilanne on ollut toinen, se on saattanut johtaa initiaatioon ja nuoremman ikäluokan hyväksymiseen vanhemman vertaiseksi. Tällaisen näkemyksen omaksuneet upseerit eivät tietenkään ole tehneet voitavaansa pennalismien estämiseksi, ovatpa päinvastoin voineet rohkaista siihen ja toimia kulissien takaisina vanhemman ikäluokan tukijoina.

Alokkaasta vanhaksi

Edellä esitetyistä taulukoista voidaan hyvin selvästi havaita, että *tervetuliaisiin* ja alokasajan alkupäiviin liittyvä pennalismi (taulukot 4-6) on ollut huomattavasti yleisempää kuin koko alokasaikaan tai sen jälkeiseen aikaan liittyvä pennalismi (taulukot 7-21). Tätä ei kuitenkaan pidä käsittää niin, että pennalismiin näissä yleisimmissä tapauksissa olisi liittynyt initiaatio, ja että alokkaat *tervetuliaisten* jälkeen olisi hyväksytty varusmiesryhmään tasavertaisina vanhojen kanssa. Vaikka vanhojen mielenkiinto pennalismiin usein laimeni, kun alokkaat eivät enää olleet alokkaita ja yhtä helposti puijattavissa, eri saapumiserien luokkarajat säilyivät varusmiesryhmän sisällä muuttumattomina vanhojen kotiuttamiseen asti. Alokkaista tuli vanhoja vasta, kun heitä vanhempia varusmiehiä ei enää ollut.

Esiintyipä varuskunnassa tai perusyksikössä pennalismia tai ei, vanhat pitivät huolta siitä, että raja alokkaan ja vanhan välillä säilyi. Riippumatta siitä, oliko nuorin ikäluokka vannonut sotilasvalaa tai ei, vanhat usein pyrkivät muistuttamaan nuorempia kyseisen rajan olemassaolosta. Tätäkin varten oli olemassa vakiintuneet muodot saavuttaneita piirteitä ja tapoja. Seuraavassa esitellään eräitä näistä.

TR:n Lahdessa v. 1933 — 34 vanhat huomattavasti sotilasvalan jälkeen tapasivat sanoa "alokkaille": "Alokas ei koskaan pääse siviiliin, vain vanha pääsee".⁶⁴⁴ Jok-

seenkin samoin meneteltiin RT 3:ssa Sortavalassa v. 1931 — 32.⁶⁴⁵ Kuten edellä on kerrottu PPP 1:n nimi Terijoella muutettiin v. 1936 Jp 1:ksi. Tällöin vanhat ilmoittivat palvelukseen astuville alokkaille näiden lyhenteiden merkityksen seuraavasti: PPP, joka oli ollut käytössä heidän omana alokasajanaan, tarkoitti ”pian pääsette pois”, kun sen sijaan uusien alokkaiden aikainen JP-lyhenne tarkoitti ”jätte palvelukseen”.⁶⁴⁶

SVK:ssa Helsingissä v. 1936 — 37 vanhat tapasivat sanoa alokkaille, että näillä oli päiviä kuin tornisterissa karvoja.⁶⁴⁷ Seuraavana vuonna nämä samat alokkaat vanhoina miehinä ilmoittivat uusien alokkaitten päivien luvuksi *torsun* karvat kerta kaasunaamarin numero.⁶⁴⁸ KTR 1:ssä Hämeenlinnassa v. 1938 alokkaan päivien luku laskettiin kertomalla tornisterin karvat kiväärin numerolla.⁶⁴⁹ Nämä olivat vain esimerkkejä, vastaavanlaisten laskutoimitusten tapaisia on esitetty hyvin paljon ja perusidea on aina, että aamujen luvuksi ehdotetaan jotakin, mitä oli mahdollon laskea. Näin myös tämä piirre pyrki osoittamaan, ettei alokas päässyt koskaan siviiliin.

Toinen vastaavanlainen piirre esiintyi mm. PPP 1:ssä Terijoella v. 1933 — 34. Täällä päivystäjä luki iltahartauden jakeen alokkaille seuraavan muka *saapunen puhelinsanoman*.

”Pataljoonan esikunta ilmoittaa, että orava on syönyt sen kävyn, jonka siemenestä piti kasvaa se puu, mistä tehtäisiin paperi alokasluokan passeihin. Mutta uuden kävyn löytäminen vie aikaa 36 vuorokautta.”

Sanomassa mainittiin juuri 36 vuorokautta siksi, että vanhoilla miehillä oli tällöin päiviä jäljellä juuri tuo määrä, minkä kaikki läsnäolijat — myös nuoremmat — tiesivät varsin hyvin.⁶⁵⁰ Myös tämä piirre oli hyvin yleinen, joskin se saattoi esiintyä hieman erilaisina muunnoksina. SJR:ssä Käkisalmella sanottiin v. 1935 — 36 nuoremmille, että ”niitä kuusentaimia ei ole istutettu, joista tulee paperi alokkaan sotilaspassia varten.⁶⁵¹ Sen sijaan SVK:ssa Helsingissä v. 1939 nuorempia lohdutettiin: ”Kyllä se puu jo on istutettu, josta teillekin passi tehdään”.⁶⁵²

Ehkä parhaiten varusmiesryhmän sisäisiä luokkarajoja ja niissä tapahtuvia muutoksia kuvaa seuraava PSR:ää Kuopiossa v. 1927 — 28 koskeva kuvaus.

”Kun nuorukainen astui ’väkeen’, sai hän kuulla olevansa mokkeri, pasilli, rekryytti, ryytti, makrilli, monni, veripää jne. Sellaisia nimityksiä silloin käytettiin. Päivien heillä sanottiin olevan jonorivistössä (nyk. nelijono). Niin ne olivat aina siihen saakka, kunnes heidän väkeentulonsa aikainen vanhin saapumiserä vapautui, jonka jälkeen heidät tunnustettiin vasta ihmiseksi ja heidän päivänsä sanottiin esiintyvän kolmijonossa. Sitten kun seuraavaksi vanhin saapumiserä ’häipyi’, niin he saivat kokea ’vanhoiksi’ tulon autuuden. —

Konsa sitten vihdoin viimein päivien luku väheni alle sadan (esim 99) niin silloin päivien sanottiin olevan parijonossa ja sitten taas kun viimeinen ’kymppi oli rikki’, päivät solahtivat jonoon. Päivien lukua ei saanut alkaa laskea ennen kuin edellinen saapumiserä oli etsinyt suttuiset siviilikamansa ja karistanut kasarmin pölyt pääläeltään. Jos sitä ennen joku onneton erehtyi laskemaan päivänsä lukua tahi kehuamaan olevansa ’vanha’, niin siitä joutui kyllä jollakin tavalla kärsimään, sillä aina ja kaikkialla oli ’vanhoilla’ korvat kuulemassa ja armoa tuskin annettiin. Ikäluokat ja saapumiserät saattoi asiantuntija — pystyi tunnistamaan esim. hiusten pituudesta, vaatteista (erikoisesti saappaista) käytöksestä (käyttäytymisestä) hatun tai suikan asennosta ja jopa ’silimäv vilikkeestä’.”

Kuvaus jatkuu kertomuksena, miten alokkailta oli ajettu tukka ja miten heille oli annettu mahdollisimman huonot varusteet, mm. lähes karvaton turkislakki.

”Ei sitten ihme, jos alokas parka kasvoiltaankin oli arka kuin ahojänis ja siten helposti tunnistettavissa päiviltään jonorivistön monniksi. Sitten kun oli alkanut varttua iässä ja viisaudessa ja alkanut päästä toiseksi vanhimman saapumiserän mieheksi, niin vaatteitakin päästiin vaihtamaan paremmiksi, hiukset saivat alkaa vähän venyä (kun piti ohimo- ja niskavillansa siisteinä), tuvassa ei enää tarvinnut korpraalille ’huomiota huutaa’, askel alkoi käydä varmemmaksi, ja silloinpa se naamakin alkoi saada ’elonmerkkejä’. Aamujen vähyydellä kehuttiin ennen kaikkea nuoremman ikäluokan ja myöhempien saapumiserien pojille. — Alokkaalla lakki tahi hattu oli päässä tasallaan kuin kattilan kansi (eihän se mulipäässä kallellaan olisi pysynytään), mutta ’vanhalla’ se sai jo olla kovasti oikealle kallellaan.”⁶⁵³

Tässä kuvauksessa tilannetta on tarkasteltu koko varuskunnan eli sotilasyhteisön tasolla. Kuitenkin komppania, patteri, eskadroona tai vastaava on varusmiehen priimaariryhmä, ”perhe”. Sosiaalisessa kentässä tällä varuskuntatasolla on merkityksensä aina, mutta erityisesti silloin, jos priimaariryhmän kaikki jäsenet edustavat samaa sosiaaliluokkaa varusmiehinä, ts. jos perusyksikössä on vain yhtä saapumiserää. Tällaisessa tilanteessa ei miehistötasolla voi esiintyä pennalismia; sitä voivat harjoittaa vain varhaisemman saapumiserän varusmiesesimiehet. Jos taas perusyksikköön kuuluu kahta saapumiserää, on tilanne varsin otollinen pennalismille. Jos pennalismia esiintyy, ryhmänsisäinen sosiaalinen raja korostuu, jolloin varuskuntatason varusmiesten sosiaalinen jakautuminen jää toisarvoiseen asemaan. Kuten usein edellä on nähty, ei pennalismien esiintyminen perusyksikkötasolla tässäkin tilanteessa silti ole varmaa. *Tervetuliaiset* ja muu alkupäivien pennalismi tosin on tällöin hyvin yleistä.

Varsin problemaattiseksi varusmiesryhmän sisäinen sosiaalinen tilanne käy sellaisissa tapauksissa, joissa perusyksikköön kuuluu kolmen tai neljän eri saapumieserän edustajia. Tutkimuksen teoreettisessa osassa esitetyn käsityksen mukaan varusmiesryhmän pitäisi myös tällöin koko yhteisön antaman mallin (varusmiehet — kanta-henkilökunta) mukaisesti jakautua vain kahteen ryhmään (alokkaat — vanhat). Usein näin on käynytkin, mutta tietoja on myös toisenlaisista ratkaisuksista. Tähän ovat saattaneet johtaa käytännön syyt. Eri saapumiserien koko ja siten niiden väliset voimasuhteet ovat saattaneet vaihdella, mikä on jouduttu ottamaan huomioon eri tavoin eri tapauksissa sekä varusmiesryhmän sisäisessä luokkajaossa että sen seurauksena esiintyneessä pennalismissa. Varusmiespennalismihan on miehistötasolla usein tyypiltään sortavan puolen fyysiseen tai psyykkiseen ylivoimaan perustuvaa.

Luontevasti näyttää toimineen kolmijakoinen porrastettu järjestelmä myös pennalismien osalta ainakin KTR 1:ssä Hyrylässä v. 1925 — 26. Alokkaiden astuessa palvelukseen patterilla oli kaksi vanhempaa saapumiserää, ja molempien edustajat kyselivät heti *mokkereilta* pirtua, mutta vain *kantajääkärit*, vanhin saapumiserä, piti oikeutenaan kiristää rahaa ja pirtua nuoremmilta. ”Keskiluokalla”, jota *kantajääkärit* kutsuivat vielä alokkaiksi, ei ollut mitään oikeutta samaan kiristykseen. Myös pennalismia harjoitettiin tämän järjestelmän mukaisesti. *Kantajääkärit* antoivat käskyjä ja määräyksiä ja ”keskiluokan” edustajat johtivat ja valvoivat alokkaiden toimintaa ikään kuin ”työnjohtajatasoisina”. Aamuvoimistelun jälkeen alokkaat joutuivat kunnostamaan omansa, ryhmänjohtajien ja *kantajääkärien* vuoteet,

kun sen sijaan ”keskiluokka” huolehti omista vuoteistaan.⁶⁵⁴ Todettakoon kuitenkin, että pyrkimystä tutkimuksen teoreettisessa osassa esitettyjen periaatteiden mukaiseen dualistiseen näkemykseen edusti tässäkin järjestelmässä se, että *kantajääkärit* nimittivät ”keskiluokankin” edustajia alokkaiksi. Samanlaisesta porrastetusta hierarkiasta kerrotaan mm. RTR:stä Viipurista v:lta 1929 – 30 sekä HRR:stä ja URR:stä Lappeenrannasta vuodelta 1932 – 33.⁶⁵⁵

Täysin tutkimuksen teoreettisessa osassa esitettyjen periaatteiden mukainen ratkaisu oli sellainen, josta kerrotaan mm. SVK:sta Helsingistä v:lta 1937 – 38. Uusien alokkaiden tultua ”keskiluokka” ja vanhat sopeutuivat hyvin yhteen ja alkoivat yhdessä harjoittaa pennalismia alokkaita kohtaan. Tätä ennenkin oli harjoitettu pennalismia, ja uhreina olivat tietysti olleet tämän ”keskiluokan” edustajat.⁶⁵⁶ Samalla tavalla tapahtui KTR 1:ssä Hämeenlinnassa v. 1932 – 33, URR:ssä Lappeenrannassa v. 1925 – 26 ja myös v. 1932 – 33 sekä HuoltoP:ssa Viipurissa v. 1936 – 37.⁶⁵⁷ V. 1927 – 28, jolloin viimeksimainitun viipurilaisen joukko-osaston nimi oli ollut AutoP, oli samassa perusyksikössä ollut neljää eri saapumiserää, joista kolme vanhinta oli harjoittanut nuorinta kohtaan pennalismia.⁶⁵⁸

Näitä kahta järjestelmää harvinaisempia lienevät olleet luonnollisista syistä sellaiset, joissa yksi vanhin saapumiserä pystyi harjoittamaan pennalismia kahta tai useampaa nuorempaa saapumiserää kohtaan. Tällaista on tapahtunut ja tämäkin on täysin teoreettisessa osassa esitettyjen periaatteiden mukaista. JTR:ssä Hämeenlinnassa v. 1925 – 26 vain yli vuoden palvelleet olivat *kantajääkäreitä*, jotka nimittivät kahta muuta saapumiserää alokkaiksi ja kohtelivat niitä sellaisina.⁶⁵⁹ KTR 2:ssa Viipurissa v. 1929 – 30 samassa tuvassa asui neljää eri saapumiserää, mutta vanhin harjoitti pennalismia kaikkia kolmea nuorempaa kohtaan.⁶⁶⁰

Tällaiset monen eri saapumiserän sosiaaliset suhteet yhden perusyksikön sisällä lienevät olleet niin monimutkaisia asioita, että kertojat eivät ehkä aina ole kyenneet aivan selkeästi analysoimaan tilannetta. Sitäpaitsi tilanne on kaiken lisäksi saattanut vaihdella palvelusajan kuluessa: erilaiset komennukset, kurssit ja koulut ovat saattaneet muuttella voimasuhteita. Kaikkein erikoislaatuisin lienee tilanne ollut RTR:ssä Viipurissa v. 1931 – 32, mikäli asiaa koskeva tiedonanto todella pitää paikkansa. Tällä samassa tuvassa asui kolmea eri ikäluokkaa, *vanha syyskuu*, *kesäkuu* ja *syyskuu*. Viimemainitut, alokkaat, olivat *vanhan syyskuun* suojeluksessa, eivätkä *reksit* (keskiluokka) voineet tehdä näille kiusaa, vaikka kovin halusivatkin — vanhat ajoivat ne aina pois.⁶⁶¹ Kyseessä on ainoa tämänkaltaisia sosiaalisia olosuhteita koskeva tieto.

Missään edellä selostetussa tapauksessa kahden tai useamman ikäluokan yhteensulattaminen pennalimin harjoittamista varten ei merkinnyt luokkarajan poistumista kokonaan ja nuorempien hyväksymisestä tasavertaisiksi vanhojen kanssa. Mikään ei anna aihetta tällaiseen johtopäätökseen. Kyseessä oli parhaassakin tapauksessa vain tilanteen vaatima ”järkiliitto”. *Aamutilannetta* ja sen ratkaisevan tärkeää merkitystä sosiaaliselta kannalta ei silti unohdettu. Initiaatiosta ei siten ollut milloinkaan kysymys. Vasta kun vanhempi saapumiserä oli lähtenyt siviiliin, seuraava yhtäkkiä huomasi olevansa vanhin — tämä tapahtui ilman sen kummempia juhlallisuuksia. Mitä tulee edellä mainittujen kaltaisiin luokkien välisiin liittoihin, yhden ikäluokan poistuminen ja toisen saapuminen aiheutti aina tilanteen uudelleenarvioinnin; viimeistään tässä vaiheessa oli pakko muistaa saapumiserät ja niiden väliset rajat.

Sanotaan, että poikkeus vahvistaa säännön, ja mikäli tämä tosiaan pitää paikkansa, on edellä selostettua sosiaalista järjestelmää koskien olemassa yksi ainoa selvä poikkeus. Se on kuvaus siitä, miten vanhat initioivat alokkaat ja hyväksyvät heidät ryhmänsä täysivaltaisiksi jäseniksi. Kuvaus koskee ilmavoimia. Pommituseskaaderissa (PomEsk) Viipurissa oli v. 1924 — 25 esiintynyt vain aivan lievää pennalismia palvelusajan alkupäivinä; sekin oli rajoittunut vähäiseen kaupankäyntiin. Myös alokkaitten tukka oli ajettu, joten he kyllä erottuivat vanhoista.

”Kun tuli vanhojen mielestä aika, että alokkaiden kanssa voitaisiin lyödä kättä päälle ja hyväksyä heidät vanhojen veroiksi. Tietämättä asiasta mitään eräänä iltana iltahuudon ja hiljaisuuden jälkeen kun jo kaikki oli unen mailla, vanhojen toimesta huudettiin että vintissä oli tulipalo ja että joka ukko ylös ja ullakolle niissä vaatteissa mitä päällä oli (paita ja urheiluhousut). Unenpöpperössä yritimme selviytyä kerrosta ylemmäksi ja kun viimeinen mies oli pääsemässä palo-ovesta sisälle, alkoi pikku paloruiskut toimia siinä osassa vinttiä mihin miehet ajettiin. Seurauksena oli, että miehet alkoivat palata takaisin rappukäytävään ja sitten kuvaan liittyikin vastakkaisesta ovesta tullut ’ruiskumestari’, joka piti huolen, että rappuja alas yrittävät varmasti kastuivat viimeistä piirtoa myöten. Tämän operaation jälkeen tuli kova kiire portaikon kuivaamiseksi ja sen jälkeen paitoja puristettiin ja pantiin uunien kupeisiin kuivumaan, jotta aamulla olisi taas kuivat päällä klo 6.00. Eipä sinä yönä näkynyt eikä kuulunut minkäänlaisia tarkastavia upseereita eikä komppanian äitejä. Seuraavana päivänä sitten oltiin jo kaikki vanhoja ja voitiin nauttia kaikista niistä eduista, mitkä vanhoille kuuluivat.”⁶⁶²

Kuten sanottu, tässä oli kysymys ainutlaatuisesta poikkeuksesta. Tapahtuman ulkonainen muoto ei ollut ainutlaatuinen, vesikastelua on siellä täällä harjoitettu pennalistisena, kuten eräistä aiemmin esitetyistä tapauksista on näkynyt. Lähes samantalaisesta tapauksesta kerrotaan PSR:stä Kuopiosta v:lta 1927 — 28, jossa *perunateatterin* yhteydessä alokkaat saivat *valakasteen*. Perunain kuorimisen jälkeen tapana oli huuhdella keittiön lattia vedellä, ja joskus järjestettiin *valakaste* huuhtelemalla samalla myös perunoita kuorineet alokkaat. Piirteellä ei kuitenkaan ollut initiaation sisältöä, sillä varusmiesryhmän sosiaalinen jako säilyi samana. Tätä kastelua lukuunottamatta, jonka toteuttajana toimi keittiöön komennettu korpraali, ei muuta pennalismia ilmeisesti esiintynyt. Nimestään huolimatta *valakaste* ei myöskään ajallisesti tai muuten liittynyt mitenkään alokkaiden sotilasvalaan.⁶⁶³

Varusmiesryhmän sisäisestä sosiaalisesta rakenteesta ja sen pysyvyydestä johtuen vanhoilla yleensä oli mahdollisuus harjoittaa pennalismia siviiliin pääsyyn asti, mikäli halua ja harrastusta riitti. Vaikka alokkaiden palvelusajan edetessä mielenkiinnon laimeneminen olikin varsin yleistä, on silti hyvin runsaasti tietoja tällaisesta loppuun asti harjoitetusta pennalismista.⁶⁶⁴ Kuitenkaan kysymys ei voinut olla pelkästään sattumanvaraisesta kulloisenkin vanhemman ikäluokan mielenkiinnosta, sillä tiedot myöhemmän palvelusajan pennalismista näyttävät hyvin voimakkaasti keskittyvän kahteen aselajiin, ratsuväkeen ja kenttätykistöön. Kysymys oli siitä, että tällainen pennalismi oli näissä aselajeissa vakiintunut puolustuslaitoksen alkuvuosina, eikä sitä yrityksistä huolimatta myöhemmin pystytty katkaisemaan. Sen sijaan rannikkotykistössä, jossa kuten taulukoistakin näkyy, esiintyi alkuvuosina melkoisestikin pennalismia, se ilmeisesti onnistuttiin katkaisemaan. Tätä ennen eräät näistä piirteistä ja tavoista olivat kuitenkin alkaneet levitä muihin aselajeihin.

Kenttätykistön ja ratsuväen osalta on runsaasti tietoja, joiden mukaan alokkaat ja

vanhat pidettiin erillään koko alokasajan. Vasta myöhemmin, kun nuoremmat ja vanhemmat joutuivat samoihin perusyksiköihin, alkoi pennalismi, ja sitä kesti yleensä vanhojen siviiliinpääsyyn asti.⁶⁶⁵ Vain joistakin tapauksista on tällöin tietoa, joiden mukaan myöhemmän palvelusajan pennalismi jossain määrin laimeni vanhojen siviiliinastumispäivän lähetessä — se ei silloinkaan loppunut kokonaan.⁶⁶⁶

Tehokkaaksi useimpien pennalististen piirteiden, tapaelementtien ja tapojen katkaisijaksi osoittautui toinen maailmansota. Taulukosta näkyy, että juuri nämä kenttätykistölle ja ratsuväelle tyypilliset myöhemmän palvelusajan pennalistiset tavat jäivät joitakin poikkeuksia ja hajaesiintymisiä lukuunottamatta sodan jälkeen lähes tyystin pois käytöstä. Tosin hyvin pian sodan jälkeen myös ratsuväki lakkasi olemasta. Yleisimpiä ja useimpiin aselajeihin levinneitä pennalistisia piirteitä ei edes sota lopettanut.

Pennalismismi ja initiaatio sosiaalisina ja historiallisina ilmiöinä suomalaisessa sotilaselämässä

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on suomalaisten varusmiesten *pennalismismi*: mitä se on ja mistä se johtuu. Tutkimuksessa selviää, että syyt ovat sekä sosiaalisia että historiallisia. Sosiaaliset syyt selvitetään tutkimuksen ensimmäisessä, teoreettisessa osassa ja historialliset toisessa, Suomen itsenäisyyttä edeltänyttä aikaa koskevassa osassa. Tutkimuksen kolmannessa osassa selvitetään minkälaista on aktiiviupseerien koulutukseen liittyvä pennalismismi. Neljännessä osassa vastataan vihdoin kysymykseen, mitä on varusmiesten pennalismismi.

Initiaatio liittyy tutkimuksen ongelmakenttään sekä pennalismimin edellytyksenä että osatekijänä. Itse asiassa initiaatio on ensisijainen ja pennalismismi vasta toissijainen ilmiö; toisin sanoen pennalismismi on initiaation lieveilmiö. Tutkimusasetelmasta kuitenkin johtuu, että on lähdetty liikkeelle pennalismista. On lähdetty tutkimaan ja selittämään varusmiesten pennalismia, johon ei liity initiaatiota, mutta jota kuitenkaan ei voida selittää ilman sitä.

Sana pennalismismi on lähtöisin 1600-luvun Saksan koulu- ja yliopistomaailmasta joskin itse ilmiö tunnetaan jo antiikista. Se on suomennettu sanalla *toverisorto*. Kansanomaisesti ilmiöstä käytetään vuonna 1919 Suomen kadettikoulun 1. kurssilla keksitystä nuoremman kurssin kadetteja tarkoittavasta simppu-sanasta johdettua verbiä *simputtaa*. Arkikielessä sanan merkitys on kuitenkin laajentunut tarkoittamaan myös esimiehen alaiseensa kohdistamaa sortoa. Pennalismilla sen sijaan ymmärretään vain vanhempien samanarvoisiin nuorempiin tovereihinsa kohdistamaa kollektiivista sortoa. Toverisorto on siten varsin osuva käänös.

Monenlainen eri ihmisryhmien välinen sorto on selitettävissä ainakin osaltaan sosiaalisista syistä johtuvaksi, näin myös toverisorto, pennalismismi. Olisi kuitenkin myös monia syitä, jotka näyttäisivät antavan aiheen olettaa päinvastaista. Pennalismissa varusmiehet sortavat toisia varusmiehiä, eikä sortavan ja sorron kohteena olevien ryhmien välillä ole havaittavissa mitään näkyvää eroa. Mitkä sosiaaliset syyt siis voivat johtaa tällaiseen?

Suomalaisessa rauhanajan varuskunnassa yhteen sotilaskasarmiin on yleensä majoitettu yksi komppania tai vastaava. Tällainen varusmiesjoukko on yleensä todellakin monessa suhteessa hyvin homogeeninen. Kaikki sen jäsenet ovat suunnilleen saman ikäisiä suomalaisia nuoria miehiä. Yleensä he myös puhuvat samaa kieltä ja edustavat samaa etnistä ryhmää, ovatpa pääsääntöisesti kotoisin samoilta alueilta-kin.* Mitä tulee kielellisiin ja etnisiin vähemmistöihimme, suomenruotsalaisiin,** saamelaisiin ja romaaneihin, ei pennalismismi koskaan ole perustunut tällaisista seikoista johtuvaan varusmiesjoukon eriytymiseen.

* Joukko-osaston varusmiehet on yleensä pyritty kokoamaan sen sotilasläänin alueelta, jossa kyseinen joukko-osasto sijaitsee. Pienemmät erikoisajelajit muodostavat luonnollisesti poikkeuksen.

** Puolustuslaitoksemme organisaatiossa suomenruotsalaisuus on aina pyritty ottamaan huomioon. Ennen toista maailmansotaa Uudenmaan rykmentti (UR) Helsingissä oli kaksikielinen ja Kaartin Jääkäripataljoona (KJP) Vaasassa ruotsinkielinen, ja sodan jälkeen Uudenmaan prikaati (UudPr) Tammisaarella on ollut ruotsinkielinen. Pennalismimin suhteen nämä joukko-osastot eivät ole eronneet suomenkielisistä. Ahvenanmaalaiset on vapautettu asevelvollisuudesta.

Sosiaalisilta lähtökohdiltaan tämän varusmiesjoukon jäsenet tietysti ovat aina kuvastaneet koko yhteiskuntaamme. Armeijassa varusmiehet ovat kuitenkin olleet samassa asemassa: vaatteet, varusteet, ruoka, majoitusolot, palkkiot ja rangaistukset, lyhyesti sanottuna oikeudet ja velvollisuudet, ovat aina olleet kaikille samat. Eriarvoisuutta on voinut tietysti kaikesta huolimatta esiintyä joissakin asioissa. Esimerkiksi toisilla varusmiehillä on voinut olla käyttövaroja enemmän kuin toisilla, jolloin vapaa-ajan käyttömahdollisuudet vastaavasti ovat olleet erilaiset. Lisäksi siviilissä saadulla koulusivistyksellä on ollut selvästi vaikutusta siihen, ketkä varusmiehistä on valittu peruskoulutuskauden jälkeen johtaja- ja erikoiskoulutukseen. Tällaisillakaan seikoilla ei ole ollut vaikutusta varusmiesjoukon erityymiseen, eikä pennalismi koskaan ole perustunut niiden kaltaisiin tekijöihin.

Tällaisissa oloissa ja näin homogeenisen varusmiesjoukon keskuudessa pennalismien esiintyminen tuntuu inhimillisesti ottaen täysin turhalta ja jopa käsittämättömältä ilmiöltä. Eräissä tapauksissa sortajat ovat tosin pyrkinet myös hyötymään pennalismien uhreista joko taloudellisesti tai vaatimalla palveluksia, mutta tämä on tuskin näissäkään tapauksissa ollut ainoa ja perimmäinen ilmiön syy. Missään tapauksessa suurinta osaa pennalismista ei mitenkään voida selittää hyödyn tavoittelun avulla. Kun tehtävät ja koulutus palvelusaikana ovat usein olleet rasittavia sekä fyysisesti että psyykkisesti, ja kun varusmiehillä yleensä on ollut mahdollisuus järjestää ainakin osa illoistaan ja vapaa-ajoistaan kasarmilla parhaaksi katsomallaan tavalla, niin miksi he itse ehdoin tahdoin ovat järjestäneet omat olonsa mahdollisimman sietämättömiksi? Mikä on pakottanut heidät toistuvasti sortamaan toisiaan iltaisin ja jopa öisin, kun he siviilitaustastaan ja siviiliyhteiskunnastakin irroitettuina ovat olleet keskenään kasarmilla ja kun he olisivat voineet järjestää olonsa hyvinkin viihtyisiksi?

Itse asiassa edellä esitetyt kysymykset ovat väärin asetettuja. Vaikka varusmiehet joskus ovat varuskunnissaan ja kasarmeilla keskenään ilman kantahenkilökuntaa, ei varusmiesjoukko yksinään muodosta *sotilasyhteisöä*. Sotilasyhteisön muodostavat rauhan ajan kasarmioloissa varusmiehet yhdessä kantahenkilökunnan kanssa. Tällöin varusmiesjoukko on *eriytynyt* saapumiseriensä mukaisesti ja tämän eriytyksen mallina on koko sotilasyhteisön kaksijakoinen sosiaalinen rakenne siten, kuin tutkimuksen teoreettisessa osassa on esitetty.

Loogisesti ajatellen varusmiesten eriytyminen saapumiserien mukaisesti on varsin erikoinen ilmiö. *Vanhat* katsovat olevansa *alokkaiden* yläpuolella, koska heillä on palvelusaikaa takanaan enemmän ja edessään vähemmän kuin näillä. Asiaan ei vaikuta se, että palvelusaika on säädetty kaikille yhtä pitkäksi; ratkaisevaa tässä on vain se hetki, aika, josta tilannetta katsotaan. Koulutuksellisista syistä reservin upseerien ja aliupseerien palvelusaika on jonkin verran pitempi kuin miehistön, mutta eriytyminen ja pennalismi eivät koskaan ole perustuneet myöskään tähän seikkaan.

Saapumiseriin perustuva eriytyminen sotilasyhteisössä on varusmiesjoukon keskuudessa varsin yleispätevä järjestelmä. Sen avulla on aina mahdollista eriytyä pennalismien harjoittamisen kannalta tarkoituksenmukaisiin ryhmiin. Mitkään tilapäiset tai sotilasyhteisön ulkopuolisista tekijöistä johtuvat syyt eivät tällöin voi aiheuttaa yhteisön sosiaalisen rakenteen suhteen odottamattomia muutoksia asetelmaan, jonka puitteissa pennalismia harjoitetaan. Uusi palvelukseen astuva alokasjoukko ei esimerkiksi voi olla fyysisiltä ominaisuuksiltaan tai siviilitaustansa takia sopimaton pennalismien uhriksi. Tämä ei kuitenkaan ole millään tarkoituksenmukaisuuskysy-

mys. Asia on niin, että jokainen varusmies samastuu hyvin voimakkaasti yhtä aikaa palvelukseen astuvan joukon kanssa. Heitä yhdistävät palvelusajan edetessä koko ajan kasvava määrä yhteisiä kokemuksia, elämyksiä ja muistoja, mutta aivan alusta asti yhteinen kohtalo. Siviilistä tulevalle alokkaalle palvelukseen astuminen on aina hyppy tuntemattomaan, ja tässä tilanteessa koettu epävarmuus, pelko ja odotus ovat yhteisiä. Samat seikat, jotka näin yhdistävät varusmiehen omaan saapumiseräänsä kuuluviin tovereihin samalla erottavat hänet aikaisemmista tai myöhemmistä saapumiseristä.

Tämä omaan saapumiserään samastuminen tapahtuu varusmiehillä tietysti riippumatta siitä, johtaako se edelleen pennalismiin vai ei, eikä se sinänsä suinkaan ole tuomittava asia. Puolustuslaitoksen tehtävien kannalta hyvinkin tärkeä joukon henki syntyy sodan oloissa suurin piirtein samalla tavoin. Rauhanajan oloissa on varuskunnissamme usein syystä tai toisesta ollut tapana sijoittaa samaan komppaniaan ja kasarmiin kahta ja joskus useampaakin saapumiserää edustavia varusmiehiä. Varsin tavanomainen ratkaisu on ollut, että komppanian tai vastaavan toinen joukkue on ollut alokasjoukkue ja toinen on koostunut vanhemman saapumiserän varusmiehistä. Asetelma pennalismille on näin valmis. Tunnetaan tapauksia, joissa pennalismia on esiintynyt kahta varusmiesten saapumiserää edustavissa komppanioissa, kun sitä samaan aikaan ja samassa joukko-osastossa ei ole esiintynyt sellaisissa komppanioissa, joiden varusmiehet ovat kaikki olleet samaa saapumiserää. Tällainen oli tilanne esimerkiksi siinä ilmatorjuntatykistön joukko-osastossa, jossa tämän kirjoittaja palveli 1960-luvun lopulla.

Keino pennalismiin estämiseksi on näin ollen hyvin selvä ja yksinkertainen: eri varusmiesten saapumiseriä ei pitäisi sijoittaa samaan komppaniaan tai vastaavaan eikä keskenään ilman tehokasta valvontaa saman katon alle. Pennalismi ei ole mikään välttämätön luonnonlaki. Jos komppanian varusmiehet ovat samasta saapumiserästä, he eivät pyri eriytymään jollakin muulla tavoin. He ovat samaa joukkoa ja tyytyvät siihen, eikä yhteenkuuluvuuden tunne tai joukkoon samastuminen ole vähäisempää, vaikkei sitä tarvitse ilmaista tai korostaa pennalismiin avulla.

Tämä ei ole uutta tietoa. Itsenäisyytemme alkuaikoina eräissä varuskunnissa vanhempia varusmiehiä oli ankarien rangaistuksen uhalla kielletty olemasta missään tekemisissä uusien alokkaitten kanssa, ja eräissä alokkaat lisäksi oli sijoitettu omalle kasarmialueelle tai muuten pitkän matkan päähän vanhempien varusmiesten kasarmeista. Eräeseen aikaan ratsuväessämme alokaskoulutus tapahtui erillisissä alokaskadronissa, ja vasta sotilasvalan jälkeen entiset alokkaat siirrettiin muihin eskadroniin. Tällaisilla järjestelyillä ei ole voinut olla mitään muita tarkoituksia kuin pennalismiin estäminen. Viimeksi mainittua lukuunottamatta yritykset myös ovat onnistuneet. Ratsuväen tapauksessa pennalismi alkoikin vasta sotilasvalan ja alokaskadronien hajottamisen jälkeen.

Silloinkin, kun komppanian tai vastaavan miehistö edustaa samaa varusmiesten saapumiserää, jää vielä jäljelle se mahdollisuus, että heidän vanhempaa saapumiserää edustavat varusmiesesimiehensä, upseerikokelaat ja ryhmänjohtajat, syyllistyvät asiaankuulumattomaan sortoon alaisiaan kohtaan. Varsinkin juuri ryhmänjohtajat ovat usein syyllistyneet tällaiseen. Voidaan väittää, että tässä edellä esitetyn määrittelyn mukaan ei olisi lainkaan kyse pennalismista, sillä sortajathan ovat sortettujen esimiehiä. Tässä tutkimuksessa on kuitenkin osoitettu, että siinä sotilasyhteisön sosiaalisessa organisaatiossa, jossa pennalismia esiintyy ja johon se perustuu, sotilasarvot ovat toisarvoisia. Olennaisempaa tässä yhteydessä on koko sotilasyh-

teisön osalta kuuluminen joko kantahenkilökuntaan tai varusmiehiin ja varusmiesryhmän sisällä eri saapumiseriin. Tässä ryhmänjohtajien alaisiinsa kohdistamassa sorrossa on siten nimenomaan kyse pennalismista. Ryhmänjohtajat ovat näissä samastuneet oman saapumiseränsä varusmiesjoukkoon ja harjoittavat sen jäseninä pennalismia nuorempiaan kohtaan unohtaen esimiesasemansa velvoitteet ja väärinkäyttäen sen suomia valtuuksia. Mutta jos alaiset olisivatkin omaa saapumiserää, mitään tällaista ei tapahtuisi. Kenraali Adolf Ehrnrooth on esittänyt eräässä haastattelussa,* että tällaisen pennalismien estämiseksi ryhmänjohtajat olisi majoitettava yhteen ryhmiensä kanssa eikä, kuten tapana on ollut, yhteiseen erilliseen aliupseeri- ja kokelastupaan. Tällöin ryhmänjohtajat tuntisivat yhteenkuuluvuutta ryhmiinsä eivätkä muihin ryhmänjohtajiin ja sitä kautta oman saapumiseränsä varusmiehiin.

Ilmeisesti noudatettu varusmiesesimiesten majoituskäytäntö on johtunutkin juuri siitä, että ryhmänjohtajien on pelätty samastuvan liikaa ryhmäänsä, jolloin esimiehen auktoriteetti olisi kärsinyt. Sotilaspedagogien pohdittavaksi jää, kumpi on pienempi paha, ryhmänjohtajan liian toverillinen suhde alaisiinsa vai pennalismien avulla korostettu esimiesasema.

Upseerikokelaat joutuvat olemaan varusmiesesimiehen asemassa huomattavasti ryhmänjohtajia lyhyemmän ajan. Heillä on yleensä myös vastuuntuntoa niin paljon, etteivät he ole syyllystyneet pennalismiin. Silloin, kun tällaista kuitenkin on tapahtunut, kyse on yleensä ollut upseerikokelaiden ja samaa palvelukseenastumiserää edustaneiden ryhmänjohtajien yhteistoiminnasta. Jos siis ryhmänjohtajat voidaan Ehrnroothin esittämällä tavalla estää harjoittamasta pennalismia, upseerikokelaat tuskin yksin ryhtyisivät tällaiseen varsinkin kun heidän olisi tällöin todennäköisesti kohdattava myös oman saapumiseränsä ryhmänjohtajien vastustus.

Se seikka, että itsenäisyytemme alkuvuosina joissakin varuskunnissa oli tajuttu pennalismien olemus ja pystytty tältä pohjalta estämään sen esiintyminen pitämällä alokkaat erillään muista varusmiehistä, herättää kuitenkin lisäkysymyksiä. Miksi tällaiset onnistuneet pennalismien torjuntakeinot eivät myöhemmin saaneet laajempaa kannatusta eivätkä levinneet muihinkin varuskuntiin, vaan ne päinvastoin näyttävät unohtuneen sieltäkin, missä niitä oli menestyksellisesti käytetty? Yksi selitysmahdollisuus tarjoutuu tarkastelemalla tältä osin varsin erikoista tilannetta ratsuväessä, jossa erääseen aikaan alokkaita varjeltiin pennalismilta vain alokasajana mutta ei enää sotilasvalan jälkeen. Looginen selitys tällaisen järjestelmän olemassaoloon olisi uskomus, jonka mukaan pennalismi olisi voinut kohdistua vain alokkaisiin mutta ei enää sotilasvalan vannoneisiin varusmiehiin. Toisin sanoen pennalismi kuviteltiin virheellisesti osaksi sotilasvalaan päättyvää initiaatioprosessia. Kuten tutkimuksen teoreettisessa osassa on selvitetty, sotilasvala tosin on tietyn initiaatioprosessin päätös, mutta kokonaan eri tasolla tapahtuva varusmiespennalismi ei liity siihen lainkaan.

Mistä tällainen väärinkäsitys olisi voinut syntyä? Initiaation ja pennalismien liittyminen toisiinsa näyttää tietysti aivan ilmeiseltä — näinhän asia on hyvin monilla elämän aloilla. Toisaalta edellä tutkimuksen teoreettisessa osassa esitetty selitys näistä ilmiöistä sotilasyhteisössä on muihin verrattuna sekä poikkeava että monimutkainen. Ei siten ole ihme, että on päädytty yksinkertaisempaan, yleisempää muistuttavaan analogiseen mutta väärään selitykseen.

* Sinerma 1981, 41.

Tämä yksinään riittäisi mainitun virheellisen uskomuksen mahdolliseksi selitykseksi. Lisäksi samaan suuntaan on kuitenkin vielä voinut vaikuttaa Suomen kadettikoulu. Tämän koulun käyneitä upseereja on vuodesta 1920 alkaen astunut vuosittain tietty määrä kouluttajiksi puolustuslaitoksen palvelukseen, joten heidän osuutensa kouluttajakunnassa on kasvanut tasaisesti samalla kun muilla kursseilla ja ulkomaisissa sotakouluissa oppinsa saaneiden määrä ja vaikutusvalta on heikentynyt. Suomen kadettikoulu oli alusta asti tunnettu pennalismistaan. Tämä kadettipennalismi poikkesi varusmiespennalismista ja myös Suomen autonomian ajan asevelvollisen sotaväen sekä myös vanhan Haminan kadettikoulun pennalismista siinä suhteessa, että täällä se liittyi initiaatioon. Pennalismi, simputus, päättyi simppujen kasteeseen, jonka jälkeen vanhemman ja nuoremman kurssin kadeteista tuli ”sinut ja veli” toistensa kanssa.

Kadettikoulun johto tiesi pennalismista ja hyväksyi sen, koska se liittyi initiaatioon ja sillä katsottiin siten olevan luonteenkasvatuksen ja toverihengen luomisen kannalta hyvät ja oikeat päämäärät. Juuri tämä on mahdollisesti puolestaan johtanut siihen, että koulusta valmistuneet upseerit ovat myöhemmin kouluttajina toimiessaan olettaneet myös varusmiesten pennalismiin liittyneen initiaatioon ja siten palvelleen samoja hyviä päämääriä. Mikäli näin todella on tapahtunut, tämä selittäisi sen, miksi itsenäisyytemme alkuvuosien eräissä varuskunnissa käytetyistä tehokkaista menetelmistä pennalismiin estämiseksi luovuttiin ja miksi pennalismi varusmiesten keskuudessa näyttää lisääntyneen kadettiupseerien määrän ja vaikutusvallan kasvaessa.

Se, mikä näyttää kaikkein loogisimmalta, ei aina tietenkään ole totuus. Käytännön elämä ei aina suinkaan noudata logiikkaa. Kuitenkin edellä esitetty varmasti pitää paikkansa ainakin yleisiltä periaatteiltaan. Initiaatiota ei ole haluttu tuomita ja kieltää, sillä sen on nähty liittyvän olennaisesti sotilasyhteisöissäkin välttämättömiin roolimutoksiin ja sillä on siten nähty olleen myös puolustuslaitoksen tehtävien kannalta positiivista merkitystä. Tähän initiaatioon on pakostakin joskus liittynyt myös pennalismia, jota myöskään ei ole haluttu tuomita tai kieltää, koska on katsottu tämän merkinneen samalla myös initiaation tuomitsemista ja kieltämistä. Initiaatioon liittyneen pennalismiin hyväksyminen ja salliminen on puolestaan johtanut kaikenlaisen, myös initiaatioon johtamattoman varusmiespennalismiin, hyväksymiseen ja sallimiseen. Varusmiestenkään pennalismista on siten turha syyttää ketään, sillä kyse on olosuhteista, sattumasta ja väärinkäsityksestä. Tämä myös selittää, miksi sotalaitoksemme historiassa toistuneilla määräyksillä pennalismiin kieltämiseksi on aina ollut vain lyhytaikaista vaikutusta. Tämänkään tutkimuksen tulosten perusteella tuskin on mahdollista laatia ohjesääntöä, jonka avulla initiaatio voitaisiin sallia mutta pennalismi kieltää. Ainoa, mitä voidaan toivoa, on, että opitaisiin ymmärtämään, mistä näissä ilmiöissä todellisuudessa on kyse. Tietysti voidaan antaa ohjeita eri saapumiseriä edustavien varusmiesten ja ryhmänjohtajien majoituksesta. Näillä on kuitenkin tuskin kovin pitkäaikaista vaikutusta, ellei ymmärretä niiden perusteita. Tämän osoittaa mm. edellä selostettu esimerkki ratsuväen alokaseskadroonista ja sotilasvalan jälkeen alkaneesta pennalismista. Sitä paitsi majoitus on usein käytännön eikä periaatteellinen kysymys, ja käytännön resurssit ja paikalliset olosuhteet määräävät aina omalta osaltaan, minkälaisiin ratkaisuihin tällaisissa päädytään. Toisaalta on todettava, ettei myöskään ole onnistuttu laatimaan ohjesääntöä, joka takaisi aina ja kaikissa olosuhteissa voiton taistelussa.

Sosiaalisten syiden lisäksi varusmiesten pennisilla todettiin olevan historialliset syynsä. Näissä on myös kysymys pennismin liittymisestä initiaatioon, joten pennismin historialliset syyt eivät ole ristiriidassa sosiaalisten syiden kanssa, vaan tukevat niitä. Pohjoismaissa on hyvin varhaisista ajoista lähtien vallinnut käsitys kansan yleisestä asevelvollisuudesta; katsottiin, että jokainen mies on velvollinen puolustamaan kotiseutuaan, myöhemmin isänmaataan. Ruotsin valtakunnassa, johon Suomikin kuului, maanpuolustuslaitoksen kehitys johti siihen, että konkreettiset sotilaalliset tehtävät joutuivat ensin lähinnä ammattisotilaisiin verrattavien pakko-otettujen ja värvättyjen ja sitten jälkimmäisten ohella lähinnä harrastelijan asteella olevien ruotusotilaiden käsiin. Ammattisotilasluokan säilyminen säilytti myös sotilaiden ammattiryhmän perinteet, ja ruotojakolaitos puolestaan säilytti entisen yleisen käsityksen kansan asevelvollisuudesta, sillä tämän sotaväen ylläpito kuului edelleen kansalle. Ajalle ominaisten käsitysten mukaan kansaksi tietysti katsottiin vain maata omistavat talonpojat.

Värvättyjä joukko-osastoja oli sotalaitoksessamme sekä Ruotsin vallan että autonomian aikana. Näissä joukko-osastoissa uutta värvättyä sotilasta kohtasi — tästä tosin on konkreettisia todisteita vain autonomian ajalta — palvelukseen astuessaan vanhempien ammattisotilaiden initiaatio. Tämä on verrattavissa minkä tahansa muun ammattiryhmän, merimiesten, käsityöläisten, ylioppilaiden jne. initiaatioon. Tällainen piirre oli autonomiakaudella tulokkaiden nimittely *nahkajusseiksi, nahkapojiksi* jne. Todennäköisesti tällaiset nimitykset johtuivat siitä, että tulokkaan katsottiin pestin ottaessaan *myyneen nahkansa* kruunulle. Palvelusajan edetessä näistä *nahkajusseista* tuli heitä nimitelleiden ja kiusanneiden vanhempien sotamiesten ryhmän täysivaltaisia jäseniä ja näiden kanssa tasavertaisia.

Ruotojakolaitos merkitsi Ruotsissa ja Suomessa tavallaan välillistä yleistä asevelvollisuutta aikana, jolloin useimmat Euroopan valtioista turvautuivat ensisijaisesti palkkajoukkoihin. Ehkä tämän johdosta vanha käsitys maanpuolustuksesta kunniaakkaana ja miehekkäänä velvollisuutena säilyi Suomessa kansan keskuudessa myös varsin rauhallisella autonomian kaudella Venäjän imperiumin yhteydessä. Kun yleinen asevelvollisuus nykyaikaisessa mielessä otettiin 1880-luvulla käyttöön meilläkin, se merkitsi perusteellista muutosta maanpuolustusjärjestelmään. Kansan asenteita ei sen sijaan nähtävästi lainkaan tarvinnut pyrkiä muokkaamaan, sillä se näyttää alun alkaen suhtautuneen varsin positiivisesti uuteen sotalaitokseen. Kutsunnoissa hylättyjä nuorukaisia tarkoitaneen halventavan *ruununraakki*-sanan yleistyminen kansan kielessä heti tämän kauden alussa on selvä viittaus tähän suuntaan. Sotilasaineksen tarpeen vähyden vuoksi hylkäämisprosentti oli erittäin suuri, joten tällainen nimittely oli varsin epäoikeudenmukaista. Samasta syystä kyse tuskin on voinut olla viranomaisten piilopropagandasta. Sitä paitsi vastaava nimitys yleistyi naapurimaassa Ruotsissa samaan aikaan.

Autonomian ajan asevelvolliseen vakinaiseen väkeen siirtyi monia piirteitä varhaisemmasta värvätyistä sotaväestä. Tällainen oli mm. alokkaiden nimittely *nahkajusseiksi* ym. Nimityksen alkuperäinen merkitys unohdettiin. Eroa oli myös siinä, että asevelvollisessa väessä kyse ei enää ollutkaan initiaatiosta vaan pennismistä. Vanhasta piirteestä oli lainattu vain *muoto*, mutta sille oli annettu uusi *sisältö*, sillä vanha ei sopinutkaan uuden sotilasyhteisötyypin *sosiaaliseen rakenteeseen*. Asevelvollisessa väessä tämä pennismi ei johtanut initiaatioon: nimittelyä ja muutakin pennismia jatkettiin vanhemman saapumiserän kotiuttamiseen asti, jonka jälkeen entiset uhrat vuorostaan saivat uusista alokkaista itselleen kiusattavia *nahkapoikia*.

Kouluttajat erehtyivät ilmeisesti nyt samalla tavalla kuin myöhemmin itsenäisyyden kaudella pitämään tätä sotaväen pennalismia myös initiaationa. Toisin kuin itsenäisyyden kaudella ei erehdyksen syynä voida pitää upseerien omaa koulutusta, sillä Haminan kadettikoulussa, jossa Suomen sotaväen upseerit koulutettiin, pennalismi ei johtanut initiaatioon. Upseerien suhtautuminen asiaan näkyy heidän toimittamastaan asevelvollisille miehille tarkoitettusta lukemistosta "Lukemisia Suomen sotamiehille". Siinä julkaistiin sekä entisistä värvätystistä että myöhemmin myös asevelvollisista joukko-osastoista muistelmia, joihin sisältyi usein kuvauksia pennalismista. Näin pennalismi nytkin sai ikään kuin virallisen tahon siunauksen. Näitä muistelmia tarkasti lukemalla huomaa, että vain värvättyjä joukko-osastoja koskevilla kuvauksilla pennalismissa oli kyse myös initiaatiosta.

Upseerit ehkä erehtyivät ilmiöiden tulkinnassa siksi, että heillä ei ollut edellytyksiä ymmärtää miehistötason pennalismia. Elettiin sääty-yhteiskunnan aikaa, ja ainakin johtavat upseerit olivat saaneet koulutuksensa kadettikoulussa, alusta asti erillään miehistöstä. Pennalismi oli tuttua kadettikoulussakin, mutta se oli siellä erilaista kuin sotaväen miehistötasolla. Ero tässä suhteessa oli paljon suurempi kuin itsenäisyyden kaudella. Autonomian ajalla kadetit olivat kouluopioita, itsenäisyyden aikana enimmäkseen varusmiespalveluksensa suorittaneita miehiä.

Autonomian ajan upseerien ja miehistön pennalismien ja initiaation tutkiminen ei ole ollut tarpeen itsenäisyyden ajan vastaavien ilmiöiden alkuperän selville saamiseksi. Kyseisillä ilmiöillä näillä kahdella aikakaudella ei näytä olevan yhteisiä ulkoisia *muotoja*. Esimerkiksi varsin keskeinen nimitys *nahkajussi* oli täysin tuntematon itsenäisyyden ajan varusmiehillä. Sama oli tilanne kummankin kauden kadettipennalismien suhteen. Nyt suoritettu pennalismien ja initiaation alkuperän ja historian selvitys onkin ollut tarpeen juuri tämän asiointilan toteamiseksi: itsenäisen Suomen puolustuslaitoksen pennalismi ja initiaatio eivät ole peräisin autonomian ajan Suomen sotaväestä.

Itsenäisyyden ajan kadettikoulun pennalismille löytyy kuitenkin lähtökohtia Suomen ulkopuolelta, tsaarinnan ajan Venäjän sotilasopistoista, joissa monet suomalaisetkin upseerit olivat opiskelleet. Pietarissa sijainneesta Nikolajevin ratsuväenkoulusta, jota aikanaan kävi mm. C.G. Mannerheim, voidaan osoittaa joitakin itsenäisen Suomen kadettikoulusta myöhemmin tavattavia yksittäisiä pennalistisia *tapaelementtejä*. Tällainen oli mm. se, että koulun yläkertaan mennessään nuoremmat ja vanhemmat kadetit käyttivät eri portaita. Muutenkin juuri tämän koulun pennalismi muistutti *luonteeltaan ja tyypiltään* hyvin paljon itsenäisen Suomen kadettikoulun pennalismia. Näiden venäläisten kaksi- tai kolmivuotisten sotilasopistojen *sosiaalinen rakenne* oli samanlainen kuin itsenäisen Suomen kadettikoulun. Siksi jälkimmäisen pennalismi sai vaikutteita edellisistä eikä, kuten joskus on väitetty, moniluokkaisesta ja lapsille tarkoitettusta suomalaisesta Haminan kadettikoulusta.

Joskus kuulee myös väitettävän, että Saksassa ensimmäisen maailmansodan aikana koulutuksensa saaneet jääkärit olisivat puolustuslaitoksemme juurruttamansa preussilaisuuden ohella tuoneet sinne myös piirteitä saksalaisesta pennalismista. Tämä ei pidä paikkaansa. Jääkärit eivät Saksassa kohdanneet pennalismia eikä sitä siellä heidän keskuudessaan esiintynyt.

Ymmärrettävistä syistä jääkäriupseerit ja Venäjällä koulutuksensa saaneet upseerit suhtautuivat toisiinsa itsenäisyytemme alkuaikoina karsaasti. He pyrkivät myös sijoittumaan nuoren puolustuslaitoksemme upseerivakansseihin tämän seikan huomioon ottaen. Tämä mutta myös koulutukselliset syyt johtivat siihen, että ratsu-

väestä ja tykistöstä tuli venäläisen koulutuksen saaneiden upseerien aselajeja, useista muista taas hyvin jääkärivoittoisia aselajeja. Pioneeriaselaji pysyi kauan upseeristoltaan varsin jääkärivaltaisena. On tuskin sattuma, että varusmiesten pennalismia esiintyi alusta asti runsaasti juuri tykistössä ja ratsuväessä. Myöhemminkin juuri nämä aselajit säilyivät kaikkein pennalistisimpina, kun taas pioneeriaselaji säilyi kauan lähes vapaana pennalismista.

Jalkaväessä pennalismia ei tavattu heti itsenäisyytemme alkuvuosina, mutta se levisi sinne sittemmin hyvin nopeasti. Kyseinen aselaji oli muihin nähden monin verroin suurempi ja koostui lukuisista eri puolilla maata sijainneista joukko-osastoista. Upseerikunnalla oli siten esimerkiksi ratsuväki-, tykistö-* tai pioneeriupseereihin verrattuna aivan toisenlaiset mahdollisuudet siirtoihin varuskunnasta ja vakanssista toiseen aselajinsa sisällä. Näillä seikoilla on voinut olla merkitystä varusmiespennalismien esiintymisen ja leviämisen kannalta. Ne selittäisivät, miksi pienet erikoisaselajit ovat varusmiespennalismien suhteen säilyneet suurin piirtein muuttumattomina alusta asti: pennalismia joko oli tai ei ollut. Sen sijaan jalkaväessä pennalismi olisi tämän mukaan päässyt alkuun vasta vähitellen joko Venäjän sotilasopistoissa tai itsenäisen Suomen kadettikoulussa pennalismiin tutustuneiden upseerien katalysoivan vaikutuksen johdosta ja olisi levinnyt sitten nopeasti aselajin sisäisten upseerisiirtojen ansiosta varuskunnasta toiseen. Muuta yhtä luonnollista selitystä varusmiespennalismien erilaiseen esiintymiseen eri aselajeissa on vaikea löytää.

Vaikka tässä tutkimuksessa käytetty varusmiespennalismia koskeva aineisto ajallisesti, alueellisesti ja aselajeittain on suhteellisen kannattava, se on periaatteessa kuitenkin sattumanvarainen. Niinpä kaikenlaisten kvantitatiivisten päätelmien tekemisessä on oltava äärimmäisen varovainen. Aineiston mahdolliset vinoutumat toistuvat saman suuntaisina jokaisessa sen perusteella laaditussa taulukossa, mutta ne moninkertaistuvat, jos taulukoita yhdistellään. Tästä huolimatta on havaittavissa joitakin varsin selviä trendejä, joita tilastollinen tai kvantitatiivinen tutkimus tuskin muuttaisi kovin perusteellisesti, jos sellaisen tekeminen olisi mahdollista. Seuraavassa tarkastelussa huomio kohdistuu varsin yksipuolisesti toista maailmansotaa edeltäneisiin vuosiin, mikä johtuu keruukilpailuun vastanneiden ikäjakautumasta. Puute ei ole merkittävä, sillä varusmiespennalismien suurin kukoistuskausi aivan ilmeisesti osui samoihin vuosiin.

Jos aineistoa vertaillaan aselajeittain, voidaan todeta, että ratsuväki on ilman epäilystä ollut aselajeista pennalistisin. Lähellä tätä on huomattavasti suurempi kenttätykistö, mutta siinä vallitsee jo suuria eroja eri joukko-osastojen välillä. Mikäli vertailua vielä jatketaan, on jalkaväen, rannikotykistön sekä huolto- ja viestiaselajien katsottava edustaneen pennalismien keskiastetta pioneeriaselajin ollessa siitä lähes vapaa. Joidenkin pienten aselajien osalta aineisto on ollut liian niukka varmojen päätelmien tekoon. Kuitenkin ilmatorjuntatykistö näyttäisi sijoittuvan pennalismien suhteen lähes samaan kategoriaan kenttätykistön kanssa ilmavoimien edustaessa keskiastetta ja laivaston ollessa lähes vailla pennalismia. Varusmiespennalismista kokonaan erillään on pidettävä ilmavoimien lentävän henkilöstön ja laivaston purjehduksilla noudatetut initiaatiomenot samoin kuin yritykset vastaavan-

* Tykistön osalta on huomattava, että kenttä-, rannikko- ja ilmatorjuntatykistö ovat jokainen oma erillinen aselajinsa. Ilmatorjuntatykistö perustettiin meillä vasta v. 1926, ja varusmiespennalismia esiintyi sielläkin alusta asti.

laisten initiaatiomenojen soveltamiseksi Polkupyöräpataljoona 1:ssä (PPP 1 > JP 1) jalkaväessä. Mitkään näistä eivät ole perustuneet varusmiesten saapumiserien mukaiseen eriytymiseen vaan ovat koskeneet myös kantahenkilökuntaa.

Jos pennalismia tarkastellaan joukko-osastoittain, ovat pennalistisimmat yksiköt olleet kumpikin ratsuväen joukko-osasto, Hämeen Ratsurykmentti (HRR) ja Uudenmaan Rakuunarykmentti (URR), kenttätykistöstä Kenttätykistörykmentti 1 (KTR 1) ja Raskas Tykistörykmentti (RTR) sekä rannikkotykistöstä Rannikkotykistörykmentti 3 (RT 3). Lähellä näitä mutta jonkin verran lievempää pennalismia näyttäisivät edustavan muut kenttätykistön joukko-osastot, Jääkärykistörykmentti (JTR) sekä Kenttätykistörykmentit 2 ja 3 (KTR 2, KTR 3). Näitä lievempää, keskiastetta, näyttäisivät edustavan useimmat jalkaväen-, viesti- ja huoltoaselajien yksiköt sekä jäljellejääneet kaksi rannikkotykistön joukko-osastoa (RT 1 ja RT 2). Jalkaväen osalta tietoja pennalismista on eniten niistä joukko-osastoista, joita koskevia muistelmia myös on eniten, joten tältä osin joukko-osastokohtaisista vertailuista on pidättäydyttävä. Poikkeuksena mainittakoon kuitenkin, että Porin Rykmenttiä (PR) koskevia muistelmia on aineistossa paljon, mutta niissä on vain vähän tietoja pennalismista.

Jos eri varuskuntapaikkakuntien pennalistisuutta vertaillaan, nousee Lappeenranta ratsuväen joukko-osastoineen (HRR, URR) esiin muiden edelle. Paljon siitä eivät jää jälkeen Viipuri (RTR, KTR 2, KKR, RT 2 sekä viesti- ja huoltoaselajien joukko-osastoja eri aikoina eri nimillä), Helsinki (KTR 1, SVK, UR, RT 1, RannL ym.) ja Sortavala (RT 3). On tietysti huomattava, että Lappeenranta ja Sortavala ovat olleet pieniä ja Viipuri ja Helsinki suuria paitsi kaupunkeina myös varuskuntina. Näistä vain Helsingissä on ollut myös joukko-osastoja, joissa esiintyi vain vähän tai ei lainkaan pennalismia. Jos siis joukko-osaston sijoituspaikalla on näiden kaupunkien osalta ollut merkitystä pennalismsin leviämistä edistävänä tekijänä, on Helsinki kenties kaupungin suuruuden takia ollut poikkeus. Näiden neljän pennalistisimman varuskunnan jälkeen on lukuisa joukko etupäässä yhden suuren joukko-osaston varuskuntia, joista on suhteellisen paljon tietoja pennalismista mutta lähes yhtä paljon päinvastaisia tietoja — saman joukko-osaston komppaniat tai vastaavat saattoivat tietysti poiketa toisistaan tässä suhteessa. Tällaista keskiastetta edustavat mm. Kouvola (KSR), Lahti (TR), Terijoki (PPP 1 > JP 1), Hämeenlinna (JTR, PsP > PsPr, ym.) ja Riihimäki (VR > ViestiR).

Lopuksi on syytä esitellä eräitä tutkimusaineiston käsittelyyn liittyviä käytännön ongelmia ja niiden suhteen tehdyt ratkaisut. Ruotsin vallan ja autonomian aikaa sekä itsenäisen Suomen kadettikoulua koskevassa tutkimuksen alkuosassa nämä ongelmat ovat olleet vähäisiä. Kirjallisuudesta on etsitty kaikki saatavissa oleva initiaatiota ja pennalismia koskeva aineisto, joka sitten on analysoitu tutkimuksen teoreettisessa osassa esitettyjen periaatteiden mukaisesti. Aineisto on ollut niukkaa ja puutteellistakin, ja väliin jääneet aukot on jouduttu paikkaamaan suurimpaan todennäköisyyteen tähtäävällä päättelyllä.

Itsenäisyyden ajan varusmiesten pennalismia koskevan keruukilpailun aineiston osalta vastaavat ongelmat ovat olleet päinvastaiset. Pelkästään aineiston runsaus on muodostanut oman ongelmansa. Runsaudesta on toki ennen kaikkea ollut hyötyä: monet rinnakkaiset yhtäpitävät kertomukset ovat vahvistaneet toisensa. Silti niiden esittäminen tekstissä on ollut problemaattista. Itse asiassa tässä ei pohjimmiltaan kuitenkaan ole kysymys tutkimuksen alku- ja loppuosan aineistojen määrällisestä

erosta. On myös otettava huomioon, että itse tutkimuksen kohde, sotalaitos, kasvoi entiseen verrattuna moninkertaiseksi Suomen itsenäistyttyä. Vain upseerikoulutuksen suhteen tilanne pysyi suurin piirtein ennallaan.

Varusmiespennalismien ilmiöiden suhteen on tässä tutkimuksessa päädytty kahdenlaiseen käytäntöön. On laadittu taulukot, joissa on esitetty kaikki tietynlaisen pennalismien variaatiot aselajeittain ja joukko-osastokohtaisesti aikajärjestyksessä. Itse tekstissä on esitetty yksityiskohtaisempia esimerkkejä kyseisten variaatioiden toisaalta tyypillisimmistä ja toisaalta erikoisimmista ilmenemismuodoista.

Näiden pennalististen ilmiöiden ja variaatioiden rajausta ei sekään ole aina ollut ongelmatonta, ja joissakin tapauksissa olisi ratkaisu voitu tehdä toisinkin, kuin mihin on päädytty. Tässä rajauksessa on käytetty eräitä käytännöllisluonteisia nimikkeitä, jotka on syytä tuoda esiin tässä, sillä niiden avulla voidaan myös esittää tutkimuksen lopputuloksena neljä väittämää. Nämä samoin kuin kyseiset nimikkeet pätevät tietysti myös tutkimuksen itsenäisyyttä edeltänyttä aikaa käsittelevään alkuosaan. Näitä nimikkeitä ei ole ollut tarpeen määrittää aikaisemmin, sillä niitä on käytetty aina konkreettisten esimerkkitapausten yhteydessä, jolloin asiayhteydestä on selvinnyt, mitä kyseisellä nimikkeellä kulloinkin on tarkoitettu.

Ensinnäkin on ollut tarpeen puhua pennalistisista tai initiaatioon liittyvistä *tapauksista*. Tapaus tarkoittaa yhtä, yhden henkilön esittämää kertomusta tai kuvausta yhdestä tilanteesta, jossa pennalismia on harjoitettu tai joka on liittynyt initiaatioon. Jos täysin samanlaisia tapauksia on monta eli jos initiaatio tai pennalismi on monta kertaa tapahtunut samalla tavalla, kysymyksessä on ollut *tapa*. Tämä on kuitenkin ollut harvinaista huolimatta siitä, että eri tapaukset ovat saattaneet kovastikin muistuttaa toisiaan. Tämä on johtunut siitä, että on ollut lukemattomia vakiintuneita *tapaelementtejä*, joita eri tavoin ja hieman muunnellen on liitetty toisiinsa ja mukaan on usein otettu myös tilanteesta johtuvaa improvisoitua ainesta. Vielä enemmän toisistaan poikkeavia ovat olleet sellaiset tapaukset, joissa on ollut vain jokin yhteinen *piirre*, kuten pyrkimys samaan tulokseen tai päämäärään.

Tässä tutkimuksessa esitetyt varusmiesten pennalismia ja initiaatiota koskevat taulukot on koottu aineistosta etsityistä yksittäisistä tapauksista. Niissä on esitetty sekä yhtä tapaa (tukanleikkuu alokkailta), yhtä tapaelementtiä (huudattaminen) että vain yhteisiä piirteitä (alokkaat vanhojen palvelijoina, "Iltarusko") sisältäviä tapauksia. Minkälaisesta taulukosta tältä osin kulloinkin on ollut kysymys, ei ole ollut tärkeää. Tärkeää sen sijaan on ollut, kuinka yleisestä tavasta, tapaelementistä tai piirteestä taulukko on laadittu, sillä esittelyssä on edetty yleisimmästä pennalismista tai initiaatiosta harvinaisempaan. Niinpä ensimmäisissä taulukoissa mukana on mahdollisimman monia aselajeja ja runsain määrin tapauksia ja viimeisissä vain muutama tapaus ratsuväestä.

Kaikkea ei taulukoin tietenkään voi esittää. Eri tapauksiin liittynyt spontaani, improvisoitu aines tai tilannekomiikka näkyy vain tekstin esimerkkitapauksissa. Toinen seikka, joka ei näy taulukoissa on pennalististen tai initiaatioon liittyvien tapausten *luonne*. Samassa taulukossa on saattanut esiintyä luonteeltaan erilaisia tapauksia. Tällä tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi jokin pennalistinen tai initiaatioon liittyvä tapa, tapaelementti, tai piirre on voinut olla sellainen, että se syystä tai toisesta on tehty samoille uhreille vain kerran. Syynä on saattanut esimerkiksi olla se, että tämä on perustunut hämähäykseen tai juoneen, joka paljastuttuaan ei enää olisi tehonnut uhreihin. Sama tapa, elementti tai piirre on joskus silti voitu toteuttaa

uudelleen pakkokeinoin, mutta silloin kyse on ollut luonteeltaan erilaisesta initiaatiosta tai pennalismista.

Pennalistisen tai initiaatioon liittyvän tavan, tapaelementin tai piirteen *tyypillä* on tarkoitettu eri seikkoja kuin niiden luonteella. Luonteestaan riippumatta pennalismi tai initiaatio on voinut olla tyyppiltään osapuolten ikäeroon, toisen osapuolen fyysiseen tai psyykkiseen ylivoimaan, perinteeseen, ”henkilökunnan hiljaiseen suostumukseen” tms. perustuvaa. Edelleen se on voinut olla tyyppiltään esimerkiksi älylistä tai tilannekomiikkaa sisältävää, pedagogista, ironista, parodista, pornografista jne.

Jokaisella pennalistisella tai initiaatioon liittyvällä tavalla, tapaelementillä tai piirteellä on myös oma ulkonainen *muotonsa*, jossa se konkreettisessa tilanteessa ilmenee. Eräät tämän tutkimuksen taulukoista koskevat vain yhtä tällaista (tukanleikkuu alokkailta), toiset useita (alokkaat vanhojen palvelijoina). Lisäksi niillä on aina tästä muodosta riippumaton *sisältönsä*, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan yksinomaan sitä, onko kyseessä pennalismi vai initiaatio ja edelleen pennalisin osalta, onko se initiaatioon johtavaa vai johtamatonta pennalismia, ja initiaation osalta, onko se initiaatiota sosialisointiin vai ei.

Sen perusteella, mitä suomalaisen sotilaselämän osalta tässä tutkimuksessa on ilmennyt, voidaan saadut tutkimustulokset pennalisin ja initiaation esiintymisestä sotilasyhteisöissä ja niiden lainautumisesta sotilasyhteisöistä toisiin sekä muuttumisesta kiteyttää seuraaviin väittämiin. Sikäli kuin kysymys on samanlaisissa olosuhteissa elävistä tai toimivista yhteisöistä, ei ole mitään syytä, miksi samat väittämät eivät pitäisi paikkaansa myös muissa maissa ja myös muissa kuin sotilasyhteisöissä.

- Pennalismia ja/tai initiaatiota on esiintynyt sellaisissa sotilasyhteisöissä, joiden sosiaalinen rakenne on luonut näiden ilmiöiden esiintymiselle suotuisat olosuhteet eli joissa on ollut sosiaaliset edellytykset joko toisen tai molempien ilmiöiden esiintymiselle.
- Pennalismi ja/tai initiaatio on ollut/ovat olleet *luonteeltaan ja tyyppiltään* samanlaista sellaisissa sotilasyhteisöissä, joissa toisen tai molempien ilmiöiden esiintymisen kannalta välttämättömät sosiaaliset edellytykset ovat olleet samanlaiset eli näiden yhteisöjen sosiaalinen rakenne on ollut samanlainen.
- Luonteensa ja tyyppinsä lisäksi kahdessa tai useammassa sotilasyhteisössä esiintyneet pennalismi ja/tai initiaatio ovat voineet olla samanlaisia tai samoja myös ulkonaisilta *muodoiltaan* vain sellaisissa tapauksissa, joissa kyseisten kahden tai useamman sosiaaliselta rakenteeltaan samanlaisen sotilasyhteisön välillä on ollut yhteisöstä toiseen siirtyneitä henkilöitä kyseisten ulkonaisten muotojen välittäjinä.
- Jos kahden sosiaaliset edellytykset pennalismille ja/tai initiaatiolle omaavan mutta silti sosiaaliselta rakenteeltaan erilaisen sotilasyhteisön välillä on siirtynyt jäseniä yhteisöstä toiseen, on myös näiden sotilasyhteisöjen pennalisin ja/tai initiaation ulkonaisia *muotoja* saattanut siirtyä sotilasyhteisöstä toiseen, mutta ne ovat uudessa yhteisössään saaneet uuden, tämän yhteisön sosiaalisen rakenteen mukaisen *sisällön*.

Taulukko 1: Tukan leikkaaminen alokkailta 1918–1945

	Jalkaväki	Kenttätykistö	Rannikko- tykistö	Ilmatorjunta- tykistö	Viestiaselaji	Ratsuväki	Huolto	Pioneeriaselaji	Laivasto	Ilmavoimat	Rajavartiosto	Tukkaa ei leikattu
1918–19												
1919–20	KKR, Viipuri ³⁹								RannL, Hki ⁶⁴⁰			
1920–21		KTR2, Viipuri ³⁷⁶										
1921–22	KSR, Kouvola ⁶⁵ UR, Hki ⁷⁰⁰											
1922–23	SVK, Hki [I] ⁷² KSR, Kouvola ⁷⁷		RT3, Sortavala ⁴⁸³									
1923–24												
1924–25	PPP3, Mikkeli ¹⁰⁷ PR, Tku ¹¹² SVK, Hki, Halsti 1973	RTR, Viipuri ³⁹⁷								PomEsk, Viipuri ⁶⁵⁴	SR, Salmi ⁶⁷⁷	
1925–26	TR, Lahti ¹²⁴ PJ, Oulu ¹²⁶ KKR, Viipuri ¹²⁸	KTR1, Hyrylä ⁴⁰⁵ (Tuusula)			KLP, R:mäki ⁵⁷¹							
1926–27												
1927–28	PPP3, Mikkeli ¹⁴⁵ PSR, Kuopio ¹⁴⁷ KSP, H:linna ¹⁴⁸											
1928–29												
1929–30	SPr, Käkisalmi ¹⁶³ SPr, Käkisalmi ¹⁷⁰ SVK, Hki ¹⁷¹	RTR, Viipuri ⁴¹⁶ KTR2, Viipuri ⁴¹⁷			KLP, R:mäki ⁵⁷²							
1930–31		RTR, Viipuri ⁴¹⁹	RT3, Sortavala ⁴⁹⁷									
1931–32	PPP3, Mikkeli ¹⁸⁶ KKR, Viipuri ¹⁸⁹	JTR, H:linna ⁴²⁰ KTR2, Viipuri ⁴²¹										
1932–33	→ TR, Lahti ¹⁹² KäkJP, K:salmi ^{197b}											
1933–34	TR, Lahti ²⁰⁴ PPP1, Terijoki ²⁰⁶											
1934–35	KSR, Kouvola ²⁰⁸	KTR1, H:linna ⁴²⁹										
1935–36	KKR, Viipuri ²¹⁶ →											
1936–37	PPP2, Valkjärvi ²¹⁸ JP3, Mikkeli ²²⁶ PohR, Kuopio ²²⁹ PR, Tku ²³⁴											
1937–38	SVK, Hki ²⁴³ KSR, Kouvola ²⁴⁴ JPI, Terijoki [I] ²⁴⁶		RT2, Viipuri ⁴⁹⁸									
1938–39	JPI, Terijoki ²⁵⁰ KKR, Viipuri ²⁵³ KSR, Kouvola ²⁶¹			ItR, Viipuri ⁵⁰⁷								
1939–40												
1940–41			RTKouIK Turku ⁵⁰²									
1941–42	JvKoulK, Peipohja ²⁹⁵											
1942–43	→											
1943–44			RTKouIK Hki ⁵⁰⁰									
1944–45												

Huomautuksia:

- = ko. aselajia ei ollut olemassa

[I] = tukka lyhennettiin, mutta ei ajettu kokonaan

→ viittaa oikeassa laidassa oleviin negatiivisiin tietoihin

Taulukko 2: Huudattaminen

	Jalkaväki	Kenttätykistö	Rannikkotykistö	Ilmatorjuntatykistö	Viestiaselaji	Ratsuväki	Huolto	Pioneeriaselaji	Laivasto	Ilmavoimat	Rajavartiosto
1918–19 1919–20	KSR, H:linna ³² KSR, H:linna ³⁵ KKR, Viipuri ³⁹ I.D.MHK, H:linna ⁴²	KTR3, L:ranta ³⁶⁶	RT1, Hki ⁴⁷⁰ RT3, Valamo ⁴⁷³ RT3, Mantsinsaari ⁴⁷⁵		RadJ, Hki ⁵¹² I.D.TiedAOs H:linna ⁵¹³ RadJ, Hki ⁵¹⁴						
1920–21 1921–22	KSR, Kouvola ⁶⁵ (TR, Lahti ⁶⁹)	RTR, Viipuri ³⁷⁹ RTR, Viipuri ³⁸⁰ KTR3, Mikkeli ³⁸⁷	RT1, Hki ⁴⁷⁶ RT3, Valamo ⁴⁸⁰							IlmII, Koivisto ⁶⁵¹	
1922–23	PPP3, Kellomäki ⁷⁸ PPP3, Mikkeli ⁸⁰ (VR, Hamina ⁸¹) KKR, Viipuri ⁸⁶ SJR, Kiviniemi ⁸⁷ VR, Hamina ⁹⁶ PR, Turku ⁹⁷ SJR, Käkisalmi ⁹⁹ SVK, Hki, Halsti 1973		RT3, Konevitsa ⁴⁸² RT3, Sortavala ⁴⁸⁴								
1923–24							HelKK, Hki ⁶⁰¹			MeTiedLv2, Sortavala ⁶⁵³	
1924–25		KTR2, Viipuri ³⁹⁵ (RTR, Viipuri ³⁹⁷) [KTR1, Hyrylä ³⁹⁸]				(HRR, L:ranta ⁶⁰⁰)					SR, Salmi ⁶⁷⁷
1925–26	KKR, Viipuri ¹²⁸ UR, Hki ¹³²	RTR, Viipuri ⁴⁰¹ (JTR, H:linna ⁴⁰³) [KTR1, Hyrylä ⁴⁰⁵]							(RannL, Hki ⁶⁴⁴)	(MTiedLv, Utti ⁶⁵⁵)	
1926–27 1927–28	PSR, Kuopio ¹⁴⁰ PPP1, Terijoki ¹⁵⁵	[ErMPsto, Tku ^{406b}]				[HRR, L:ranta ⁶⁰²] [URR, L:ranta ⁶⁰⁶]	[AutoP, Viipuri ⁶⁰²]				
1928–29 1929–30 1930–31 1931–32 1932–33		(RTR, Viipuri ⁴¹⁶) (RTR, Viipuri ⁴²⁰)			(KLP, R:mäki ⁵²³)						
1933–34	KSR, Kouvola ²⁰⁰ (PR, Turku ²⁰³) [TR, Lahti ²⁰⁴]									(Santah, MeLeAs, Hki ⁶⁵⁸) (Santah, MeLeAs, Hki ⁶⁵⁹)	
1934–35 1935–36	(VuokJP, Kiviniemi ²¹³) (PPP1, Terijoki ²²²) (UR, Hki ²³⁶)	KTR2, Viipuri ⁴³¹									
1936–37							(HuoltoP, Viipuri ⁶⁰⁹)			(IlmaSK, Kauhava ⁶⁶¹)	
1937–38	(TR, Lahti) ²⁷²				(VP, Viipuri ⁵¹¹)	(URR tai HRR, L:ranta ⁵⁸⁸)					
1938–39		KTR1, H:linna ⁴³⁸	(RT3, Lahdenpohja ⁶⁹⁹)								
1939–40 1940–41			(RTKoulK, Tku ⁶⁰²)								
1941–42	JvKoulK, Kemi ²⁸⁸										
1942–43 1943–44	(JvKoulK, Hyrylä ³⁰⁵) JvKoulK, Toijala ³¹⁶						(MiRaivOs, Kotka ⁶²⁷)				
1945 jälkeen										[1948–49 SatLsto, Pori ⁶⁶⁵]	

Huom.: () = ryhmänjohtajien tai ups. kokelaiden toimesta,
ilmeisesti salaa kantahenkilökunnalta tapahtunut
[] = vanhojen sotamiesten toimesta salaa kantahenkilökunnalta,
tapahtunut huudattaminen

Taulukko 3: Tulitikun hautajaiset

	Jalkaväki	Kenttätykistö	Rannikkotykistö	Ilmatorjuntatykistö	Viestiaselaji	Ratsuväki	Huolto	Pioneeriaselaji	Laivasto	Ilmavoimat	Rajavartiosto
1918–19											
1919–20	PSR, Mikkelii ³¹										
1920–21											
1921–22											
1922–23											
1923–24											
1924–25											
1925–26											
1926–27											
1927–28											
1928–29											
1929–30	KKR, Viipuri ¹⁶⁸	[KTR2, Viipuri ¹⁷⁷]									
1930–31											
1931–32	AUK/SJR, Viipuri ¹⁸⁴										
1932–33											
1933–34	TR, Lahti ²⁰⁴										
1934–35											
1935–36	(KKR, Viipuri ²¹⁰) (PPP2, Valkjärvi ²¹⁸) (PPP2, Valkjärvi ²²⁰) (PPPI, Terjoki ²²²)										
1936–37											
1937–38	(TR, Lahti ²³⁷) (SVK, Hki ²⁴³)				(VP, Viipuri ²⁵¹)	HRR, L.ranta ²⁶³					
1938–39	(VR, Jaakkima ²⁵²)					[HRR, L.ranta ²⁶⁷] (URR, L.ranta ²⁹⁰)					
1939–40											
1940–41											
1941–42											
1942–43											
1943–44	(JvKoulK, Hyrylä ²⁶⁹)										
1944–45	JvKoulK, Kuopio ²⁶⁹ JvKoulK, Toijala ³¹⁶							PionKoulK, Utti ⁶²⁶			
1945 jälkeen	(1948–49 JR7, Mikkeli ²⁷⁸)										
– ” –	1949–50 JR1, Oulu ²²⁹ ja (JR8, Kouvola ³³¹)									[1948–49 SatLsto, Pori ⁶⁶⁵]	

Huom.: () = ryhmänjohtajien tai ups. kokelaiden toimesta,
 ilmeisesti salaa kantahenkilökunnalta suoritettu
 [] = vanhempien sotamiesten toimesta suoritettu

Taulukko 4: Varusteiden myynti alokkaille

	Jalkaväki	Kenttätykistö	Rannikotykistö	Ilmatorjuntatykistö	Viestiaselaji	Ratsuväki	Huolto	Pioneeriaselaji	Laivasto	Ilmavoimat	Rajavartiosto
1919–20	TR, Hamina ⁷⁶ PSR, Mikkeli ⁷¹ KSR, H:linna ⁷⁶		RT3, Valamo ⁴⁷³	.							
1920–21	KSR, H:linna ⁴⁸	KTR2, Viipuri ³⁷⁸		.							
1921–22	KSR, H:linna ⁸⁵ TR, Lahti ⁸⁸		RT3, Käkisalmi ⁴⁷⁸ RT3, Valamo ⁴⁸⁰ RT3, Käkisalmi ⁴⁸¹ RT3, Konevitsa ⁴⁸²	.							
1922–23	VR, Hamina ⁷³ KSR, H:linna ⁷⁷ PPP1, Kellomäki ⁷⁸ PPP3, Mikkeli ⁷⁹ SJP, Kiviniemi ⁸³ SJR, Käkisalmi ⁹⁹	RTR, Viipuri ³⁸⁹		.							
1923–24		KTR3, R:mäki ^{391b}		.		URR, L:ranta ⁵⁵⁴ HRR, L:ranta ⁵⁵⁶ URR, L:ranta ⁵⁵⁷ HRR, L:ranta ⁵⁶⁰	HelKK, Hki ⁶⁰¹			MeTiedLv2, Sortavala ⁶⁵³	
1924–25	SVK, Hki ¹⁰¹ PPP3, Mikkeli ¹⁰⁷ TR, Lahti ¹¹¹ TR, Lahti ¹¹⁷		RT3, Konevitsa ⁴⁸⁶	.						PomEsk, Viipuri ⁶⁵⁴	SR, Salmi ⁶⁷⁷
1925–26	UR, Helsinki ¹²² KKR, Viipuri ¹²³ UR, Helsinki ¹²²	RTR, Viipuri ⁴⁰¹		.		URR, L:ranta ⁶⁵¹					
1926–27	PR, Turku ¹³⁹			.							
1927–28	PSR, Kuopio ¹⁴⁰ PSR, Kuopio ¹⁴⁷ KSP, H:linna ¹⁴⁸ KJP, Vaasa ¹⁴⁹ PPP1, Terjoki ¹⁵⁵		RT3, Konevitsa ⁴⁹¹	.		HRR, L:ranta ⁶⁶³ HRR, L:ranta ⁶⁶⁵	AutoP, Viipuri ⁶⁰²				
1928–29		JTR, H:linna ⁴¹³		.							
1929–30	SPr, Käkisalmi ¹⁶³ KKR, Viipuri ¹⁶⁸ SPr, Käkisalmi ¹⁷⁰ KSR, H:linna ¹⁷⁴			.		HRR, L:ranta ⁶⁶⁹				MaaLeKoulu, Hki ⁶⁵⁷	
1930–31		RTR, Viipuri ⁴¹⁹		.		URR, L:ranta ⁶⁷⁰ URR, L:ranta ⁶⁷²					
1931–32	VuokJP, Kiviniemi ¹⁸² KKR, Viipuri ¹⁸⁹	JTR, H:linna ⁴²⁰		.	VPI, Hki ⁵²³						
1932–33	VuokJP, Kiviniemi ¹⁹⁶			.		HRR, L:ranta ⁶⁷⁴ URR, L:ranta ⁶⁷⁶ URR, L:ranta ⁶⁷⁷				Santah, MeLeAs, Hki ⁶⁵⁹	
1933–34	TR, Lahti ²⁰² PR, Turku ²⁰³ TR, Lahti ²⁰⁴			.							
1934–35	SVK, Helsinki ²⁰⁹			.		HRR, L:ranta ⁶⁷⁹ HRR, L:ranta ⁶⁸¹					
1935–36	PPP1, Terjoki ²¹² VuokJP, Kiviniemi ²¹³ KKR, Viipuri ²¹⁶ PPP2, Valkjärvi ²²⁰ PPP1, Terjoki ²²² TR, Lahti ²²⁸	KTR2, Viipuri ⁴²¹		.							JR, Joensuu ⁶⁴¹
1936–37	SJR, Käkisalmi ²³⁰ PPP2, Valkjärvi ²³² SVK, Helsinki ²³⁵ JPI, Terjoki ²⁴⁶ JPI, Terjoki ²⁵⁰ KKR, Viipuri ²⁵³ SVK, Helsinki ²⁶⁰		RT2, Revonsaari ⁴⁹⁷	.			HuoltoP, Pieksämäki ⁶⁰⁹				
1937–38		KTR1, H:linna ⁴³⁸		.	VP, Viipuri ⁵⁹¹						
1938–39				.		HRR, L:ranta ⁶⁸⁸					
1939–40				.							
1942–43				.				PionP, Koria ⁶²⁴			

1961–62		SatTR, Niiniso ⁴⁵⁷										
1963–64	RannJP, Porkkala ¹⁵⁰											
1966–67	KarPr, Kouvola ¹⁵⁴											
1972–73				TurItPsto, Turku ⁵¹¹								

Taulukko 5: Ylimääräiset esineet patjassa

	Jalkaväki	Kenttätykistö	Rannikotykistö	Ilmatorjuntatykistö	Viestiaselaji	Ratsuväki	Huolto	Pioneeriaselaji	Laivasto	Ilmavoimat	Rajavartiosto
1923–24											
1924–25	SVK, Helsinki ¹⁰¹	KTR1, Hyrylä ¹⁹⁸									
1925–26						URR, L:ranta ⁵⁶¹					SR, Salmi ⁶⁷⁷
1926–27											
1927–28											
1928–29											
1929–30	KKR, Viipuri ¹⁶⁸	KTR2, Viipuri ⁴¹⁷									
1930–31											
1931–32	VuokJP, Kiviniemi ¹⁸² PR, Turku ¹⁸⁷										
1932–33	SVK, Helsinki ¹⁹⁵ VuokJP, Kiviniemi ¹⁹⁶					HRR, L:ranta ⁵⁷⁴ URR, L:ranta ⁵⁷⁶					
1933–34	PJP, Oulu ¹⁹⁸ TR, Lahti ²⁰² PR, Turku ²⁰³	KTR3, R:mäki ⁴²⁶									
1934–35	TR, Lahti ²¹⁰	KTR3, R:mäki ⁴²⁸									
1935–36	SJR, Käkisalmi ²¹⁷ PPP2, Valkjärvi ²¹⁸ PPP2, Valkjärvi ²²⁰ PPP2, Valkjärvi ²²¹ PPP1, Terijoki ²²²					URR, L:ranta ⁵⁸²					
1936–37	PPP3, Mikkeij ²²³ KSR, Kouvola ²²⁷ TR, Lahti ²²⁸ SJR, Käkisalmi ²³⁰ PPP2, Valkjärvi ²³²					HRR, L:ranta ⁵⁸⁴					
1937–38	TR, Lahti ²³⁷ SVK, Helsinki ²⁴³ KSR, Kouvola ²⁴⁴ JPI, Terijoki ²⁴⁶										
1938–39	JPI, Terijoki ²⁵⁰ VR, Jaakkima ²⁵² SVK, Helsinki ²⁶⁰										
1939–40											
1940–41											
1941–42											
1942–43											
1943–44								MiRaivOs, Kotka ⁶²⁷			
1944–45											
1945–46											
1946–47											
1947–48											
1948–49										SatLsto, Pori ⁶⁶⁵	
1949–50	JR1, Oulu ³²⁹										

Taulukko 7: Kyykkyhyppy

	Jalkaväki	Kenttätykistö	Rannikotykistö	Ilmatorjuntatykistö	Viestiaselaji	Ratsuväki	Huolto	Pioneeriaselaji	Laivasto	Ilmavoimat	Rajavartiosto									
1922–23	PR, Turku ¹⁰⁶	(JTR, H.linna ^{391a}) KTRI, Hyrylä ³⁹⁸ KTRI, Hyrylä ⁴⁰⁵ KTRI, Turku ^{409a}		.		URR, L.ranta ⁵⁵⁵ (HRR, L.ranta ⁵⁵⁹) HRR, L.ranta ⁵⁶⁰ HRR, L.ranta ⁵⁶² HRR, L.ranta ⁵⁶⁵ HRR, L.ranta ⁵⁷⁴ (URR, L.ranta ⁵⁷⁶) HRR, L.ranta ⁵⁷⁸ (HRR, L.ranta ⁵⁷⁹) HRR, L.ranta ⁵⁸⁰ HRR, L.ranta ⁵⁸⁷ HRR, L.ranta ⁵⁸⁸ URR, L.ranta ⁵⁸⁹ (HRR, L.ranta ⁵⁹¹)														
1923–24																				
1924–25																				
1925–26																				
1926–27																				
1927–28																				
1928–29																				
1929–30																				
1930–31																				
1931–32																				
1932–33																				
1933–34	(PPP1, Terjoki ^{225a}) (TR, Lahti ^{237a}) SVK, Helsinki ²⁴³				(VP, Viipuri ²³¹)															
1934–35																				
1935–36																				
1936–37																				
1937–38																				
1938–39																				
1939–40											(RTKoulK 1/7, Turku ⁴⁰²)									
1940–41																				
1941–42																				
1942–43																				
1943–44	[JvKoulK 1, Hyrylä ³⁹⁵] [JvKoulK, Toijala ³¹⁶]	(KarTR, L.ranta ⁴⁵⁸)																		
1944–45																				
1961–62																				
1969–70										(TurItPsto, Tku ⁵¹⁰) TurItPsto, Tku, P.L.										[PionP, Koria ⁶²⁴]

() = varusmiesesimiesten toimesta

[] = reserviläisesimiesten toimesta

Taulukko 10: Alokkaat vanhojen palvelijoina

	Jalkaväki	Kenttätykistö	Rannikkotykistö	Ilmatorjunta- tykistö	Viestiaselaji	Ratsuväki	Huolto	Pioneeriaselaji	Laivasto	Ilmavoimat	Rajavartiosto
1919–20 1920–21 1921–22 1922–23 1923–24	SJR, Mikkel ¹²⁵			.							
1924–25 1925–26	SVK, Helsinki ¹⁰¹ TR, Lahti ¹²⁴	RTR, Viipuri ¹⁹⁶ RTR, Viipuri ⁴⁰⁴ KTRI, Hyrylä ⁴⁰⁵		.		URR, L.ranta ⁵⁵⁴⁸ (HRR, L.ranta ⁵⁵⁶⁹) URR, L.ranta ⁵⁵⁷			RannL, Hki ⁴⁴⁴		
1926–1927 1927–1928 1928–29		KTRI, Turku ^{409a}		.		URR, L.ranta ⁵⁶¹					
1929–30 1930–31 1931–32 1932–33				.		HRR, L.ranta ⁵⁶⁵	HelKK, Hki ⁴⁰³ HelAutoK, Hki ⁴⁰⁴				
1933–34 1934–35	(TR, Lahti ²⁰²)			.		URR, L.ranta ⁵⁶⁸ URR, L.ranta ⁵⁷²					
1935–36 1936–37 1937–38 1938–39	(TR, Lahti ^{237a})			.		URR, L.ranta ⁵⁷⁵ URR, L.ranta ⁵⁷⁶					
1939–40				.		HRR, L.ranta ⁵⁷⁸ HRR, L.ranta ⁵⁷⁹					
1967–68 1968–69	(SavPr, Mikkel ¹⁵⁵)	(KarTR, L.ranta ⁴⁶³)									
1970–71 1971–72	(PorPr, Säkylä ³⁶²)				(3.ErvK, Kouvola ^{546b})						

() = alokkaat varusmiehesimiesten palvelijoina

Taulukko 11: Kusiherätys

	Jalkaväki	Kenttätykistö	Rannikkotykistö	Ilmatorjuntatykistö	Viestiaselaji	Ratsuväki	Huolto	Pioneeriaselaji	Laivasto	Ilmavoimat	Rajavartiosto
1923–24 1924–25		KTR3, R:mäki ³⁹² RTR, Viipuri ³⁹⁶ RTR, Viipuri ³⁹⁷				URR, L.ranta ⁵⁶⁴					
1925–26	UR, Helsinki ¹³²	RTR, Viipuri ⁴⁰¹ RTR, Viipuri ⁴⁰⁴									
1926–27 1927–28		ErMPsto, Turku ^{409b}				HRR, L.ranta ⁵⁶³	AutoP, Viipuri ⁶⁰² HelKK, Hki ⁶⁰¹ HelAutoK, Hki ⁶⁰⁴				
1928–29		KTR2, Viipuri ⁴¹²									
1929–30	SPr, Käkisalmi ¹⁶³	RTR, Viipuri ⁴¹⁶ KTR2, Viipuri ⁴¹⁷									
1930–31 1931–32 1932–33	SavJp, Käkisalmi ¹⁸⁰	JTR, H.linna ⁴²⁰ KTR1, H.linna ⁴²⁴ KTR3, R:mäki ⁴²⁵	RT3, Salmi ⁴⁹³			URR, L.ranta ⁵⁷⁶		PionP, Koria ⁶¹⁸		Santah.MeLeAs, Hki ⁵⁶⁹	
1933–34 1934–35 1935–36 1936–37 1937–38	UR, Helsinki ²³⁶ SVK, Helsinki ²⁴³					HRR, L.ranta ⁵⁸⁰ HRR, L.ranta ⁵⁸⁵ HRR tai URR, L.ranta ⁵⁸⁶					
1938–39 1939–40 1940–41	SVK, Helsinki ²⁶⁰						HelAutoK, Hki ⁶¹¹				
1941–42	JvKoulK, Järvenpää ²⁹⁴										
1942–43 1943–44 1944–45	JvKoulK, L.ranta ³⁰⁷	K1KoulK, Kouvola ⁴⁴⁶ AUK/KTR3, Riihimäki ⁴⁴⁷			VKoulK, Hki ³³⁹						
1949–50										IlmVP, H.linna ⁶⁶⁶	

Taulukko 14: Sukuelinten rasvaus

	Jalkaväki	Kenttätykistö	Ratsuväki	Pioneeriaselaji
1923–24 1924–25		KTR3, Riihimäki ^{391b} RTR, Viipuri ^{396*} RTR, Viipuri ³⁹⁷ JTR, H:linna ^{403**}		
1925–26 1926–27 1927–28 1928–29 1929–30 1930–31 1931–32 1932–33 1933–34 1934–35 1935–36 1936–37 1937–38 1938–39 1939–40 1940–41 1941–42 1942–43 1943–44 1944–45	UR, Helsinki ²³⁶	KTR3, Mikkeli ⁴¹⁸	HRR, L:ranta ^{562*}	PionP, Koria ⁶⁴²

* = terveystarkastuksen yhteydessä

** = rahan kiristämisen yhteydessä

Taulukko 15: Kuiva nusu

	Jalkaväki	Kenttätykistö	Ratsuväki	
1923–24 1924–25 1925–26 1926–27 1927–28 1928–29 1929–30 1930–31 1931–32 1932–33 1933–34 1934–35 1935–36 1936–37 1937–38 1938–39 1939–40	PohR, Kuopio ²²⁹	RTR, Viipuri ³⁹⁷ RTR, Viipuri ⁴⁰⁴ KTR2, Viipuri ⁴¹⁷	HRR, L:ranta ⁵⁶²	

Taulukko 16: Kusiratsastus

	Kenttätykistö	Ratsuväki
1923–24 1924–25	KTR2, Viipuri ³⁹⁵ RTR, Viipuri ³⁹⁷	
1925–26 1926–27 1927–28 1928–29 1929–30 1930–31 1931–32 1932–33 1933–34 1934–35 1935–36 1936–37 1937–38 1938–39 1939–40 1940–41	KTR2, Viipuri ⁴¹⁷	HRR, L:ranta ⁵⁶² URR, L:ranta ⁵⁶⁶ HRR, L:ranta ⁵⁶⁹ URR, L:ranta ⁵⁷⁶ HRR, L:ranta ⁵⁸⁷

Taulukko 18: "Iltarusko"

	Ratsuväki
1925–26 1926–27 1927–28 1928–29 1929–30 1930–31 1931–32 1932–33	HRR, L:ranta ⁵⁶² URR, L:ranta ⁵⁶⁶ URR, L:ranta ⁵⁷² HRR, L:ranta ⁵⁷⁴ URR, L:ranta ⁵⁷⁶
1933–34 1934–35 1935–36 1936–37 1937–38 1938–39 1939–40 1940–41	HRR, L:ranta ⁵⁷⁹ HRR, L:ranta ⁵⁸⁰ HRR, L:ranta ⁵⁸⁷ HRR, L:ranta ⁵⁹¹

Taulukko 17: Tyynjynssy

	Jalkaväki	Kenttätykistö	Ratsuväki
1922–23 1923–24	PR, Turku ¹⁰⁶	KTR1, Hyrylä ³⁹⁸	URR, L.ranta ^{555*} URR, L.ranta ^{557**} URR, L.ranta ^{558***} URR, L.ranta ⁵⁶¹
1924–25			
1925–26			
1926–27			
1927–28			

* = "tervetuliaisten" yhteydessä mutta myös muuten

** = vuoteiden alle ryömittämisen yhteydessä

*** = toverirangaistuksena

Taulukko 19: Nokkaote

	Ratsuväki
1925–26	HRR, L.ranta ⁵⁶² HRR, L.ranta ⁵⁶³
1926–27	
1927–28	AUK/URR, L.ranta ^{568**}
1928–29	
1929–30	
1930–31	URR, L.ranta ⁵⁷⁶
1931–32	
1932–33	HRR, L.ranta ⁵⁷⁸
1933–34	
1934–35	
1935–36	
1936–37	
1937–38	
1938–39	HRR, L.ranta ⁵⁹¹
1939–40	
1940–41	
1841–42	

* = toverirangaistuksena

Taulukko 20: Pennalismi tallilla

	Kenttätykistö	Ratsuväki
1923–24 1924–25	KTR1, Hyrylä ⁴⁰⁵ KTR2, Viipuri ⁴¹²	HRR, L.ranta ⁵⁵⁹ HRR, L.ranta ⁵⁶⁰
1925–26		HRR, L.ranta ⁵⁶² HRR, L.ranta ⁵⁶⁵
1926–27		
1927–28		HRR, L.ranta ⁵⁶⁹ URR, L.ranta ⁵⁷²
1928–29		
1929–30		
1930–31		
1931–32		URR, L.ranta ⁵⁷⁶ URR, L.ranta ⁵⁷⁷ HRR, L.ranta ⁵⁷⁸ HRR, L.ranta ⁵⁷⁹
1932–33		
1933–34		
1934–35		
1935–36		HRR, L.ranta ⁵⁸⁰ HRR, L.ranta ⁵⁸⁴ HRR, L.ranta ⁵⁸⁵
1936–37		
1937–38		HRR, L.ranta ⁵⁸⁷ HRR, L.ranta ⁵⁸⁸ URR, L.ranta ⁵⁸⁹ HRR, L.ranta ⁵⁹¹
1938–39		
1939–40		
1940–41		
1941–42		

Taulukko 21: Remmikuja

	Jalkaväki	Kenttätykistö	Ratsuväki
1923–24 1924–25		RTR, Viipuri ^{397*} RTR, Viipuri ^{404**}	HRR, L.ranta ⁵⁶⁰ HRR, L.ranta ^{562**}
1925–26			
1926–27			
1927–28			
1928–29			
1929–30		RTR, Viipuri ^{416*} RTR, Viipuri ⁴¹⁹	URR, L.ranta ⁵⁷⁶
1930–31			
1931–32		HRR, L.ranta ^{578**} HRR, L.ranta ^{580**} HRR, L.ranta ^{580*}	
1932–33			
1933–34			
1934–35			
1935–36			
1936–37			
1937–38		JvKoulK 12, Kuopio ³⁰⁹	
1938–39			
1939–40			
1940–41			
1941–42			
1942–43			
1943–44			
1944–45			

— (alleiviivaus) = Itsenäisenä piirteenä

* = Kusiherätyksen yhteydessä

** = Tallipalvelun yhteydessä

Lähdeviitteet

Johdanto

1. Siviilipalvelumiehet, jotka vakaumuksensa vuoksi ovat kieltäytyneet myös aseettomasta palveluksesta puolustuslaitoksessa, ovat aina muodostaneet hyvin pienen ryhmän.
2. Hannula 1936, 341; Saarinen 1967, 23, 31–32; Seitkari 1951, 13–14, 16–17, 18–19, 402–405.
3. Esim. Forde 1963, 301–304; Bock 1969, 104–105, 128. Kysymys on itäafrikkalaisesta Masai-heimosta.
4. Vrt. Virkkunen 1975, 341.
5. Vrt. Bühler 1961, 101; Erixon 1921, 107; Wikman 1937, 25–26.
6. Esim. Hämeen läänin erään kutsunta-alueen v:n 1896 kutsunnoissa hylkäämisprosentti oli 59,5. Hyväksytyistäkin vain noin 22 % määrättiin vakinaiseen palvelukseen ja loput n. 78 % reserviin. Valinta tapahtui arpomalla. Saarinen 1967, 38, 91–94; Hannula 1936, 341–342, 345; Kuosa 1978, 44–45; Seitkari 1939, 102.
7. Ruununraakkien, siis kutsunnassa hylättyjen (vaan ei arvannoston perusteella reserviin määrättyjen), halveksunnasta 1881–1905, joka ilmeni varsinkin nuorten neitosten käytäytymisessä raakkeja kohtaan, kertovat mm. TYKTL tied. 45:n eräät vastaajat (Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen, kansatieteen tiedustelun n:o 45, Muistelmia sotilaskoulutuksesta, 1972). Vastaajien anonymiteetin säilyttämiseksi em. kyselyyn vastanneet henkilöt on luetteloitu ja numeroitu (aselajeittain aikajärjestyksessä). Tässä julkaisussa vastaajista käytetään nimen sijasta vain luettelon numeroa. Nimikortistoa säilytetään Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen kansatieteen kokoelmissa. Myös tämän julkaisun lähdeluettelosta käy selville kyselyyn vastanneiden henkilöiden varusmies aika sekä joukko-osasto, aselaji ja varuskunta, jossa hän on palvellut. Ruununraakkien halveksunnasta TYKTL tied. 45, vastaajat 35, 37, 365, 512.
8. Seitkari 1939, 102–103; Paasivirta 1978, 287; Saarinen 1967, 29, 32. Paasivirran mukaan ”valtaistuimen puolustamisen” saattoi katsoa tarkoittavan maantieteellisesti velvoitteita myös Pietarin puolustamiseen nähden. Paasivirta 1978, 287. Vrt. Seitkari 1951, 323, 333–334. Ilmeisesti kyseinen sanonta kuitenkin on katsottava tahallisesti väljään ja tulkinnanvaraiseen muotoon laadituksi.
9. Saarinen 1967, 40; Seitkari 1939, 104–105; Paasivirta 1978, 288.
10. Paasivirta 1978, 41–44; Lauerma 1966, 8–9.
11. Paasivirta 1978, 286–288; Saarinen 1967, 24–26; Seitkari 1951, 141 js.
12. Seitkari 1951, 405; Seitkari 1939; 105; Saarinen 1967, 35; Kuosa 1978, 45.
13. Gripenberg 1966, 137–138, 152–153; 157, 159–160, XIII–XIV, XV–XVI.
14. Saarinen 1967, 32–34, 48–49; Hannula 1936, 343, 347.
15. Saarinen 1967, 242, 243.
16. Kianto 1896, 30. Kiannon esikoisromaani ”Väärällä uralla” on paitsi avainromaani myös biografinen dokumentti.
17. Rehnberg 1967, 29, 85. Ks. myös esim. Bonniers Lexikon 15, 1967, 662.
18. Rehnberg 1967, 85. Kyseisen yhdyssanan kumpikin osa tunnettiin Suomessa jo tätä ennen erikseen käytettyinä. Yhdyssanan perusosa, hylättyä ja kelpaamatonta tarkoittava *raakki*, on alunperin muinaisskandinavinen ja meille ruotsin kielestä lainattu. Vastaava sana on lainattu alasaksasta sekä venäjän (брак) että viron (*praak*) kieleen. Sana tunnettiin jopa karjala-aunuksessa (*bruakku*), johon sen on päätelty lainautuneen sekä suomen että venäjän kielistä, ja sen johdannaisverbiä *prakuija*, *brakuuta*, *prakuuta* käytettiin mm. juuri kutsunnoissa hylkäämisen merkityksessä. Itkonen, Joki 1962, 701–702.
19. Rehnberg 1967, 85.
20. Hornborg 1955, 14–15.
21. Lauerma 1966, 10.
22. Hannula 1970, 83 js.; Salo, Ahlfors 1970, 18, 49–50; Eskelinen 1970, 443.
23. Itsenäisen Suomen kadettikoulusta sotilas- ja kansankieleen levinnyt *simputus* (< *simputtaa* < *simppu*) tarkoittaa samaa mutta myös laajemmin esimiehen alaiseensa kohdistamaa sortoa. Tämä käsitellään tarkemmin itsenäisen Suomen upseerikoulutusta koskevassa luvussa.
24. Lehmann 1982, 233.

Teoreettinen osa

1. Pippingin uraauurtava väitöskirja ”Kompaniet som samhälle” ilmestyi jo 1947, siis kaksi vuotta ennen Stoufferin kirjoitusta, ja tekijä on voinut ottaa kantaa tähän vasta kirjansa suomenkielisen laitoksen esipuheessa v. 1978.
2. The American Soldier I 1949, 55. Ks. myös Pipping 1978, 23.
3. Tutkimuksessa selviää myös, että huolimatta sopeutumsvaikeuksista ja kriittisistä asenteistaan koulutuskauden armeijaa kohtaan paremman koulusivistyksen saaneet osoittautuivat rintamilla ja sotanäyttämöillä velvollisuudentuntoisemmiksi sekä fyysisesti ja psyykkisesti paremmin sodan rasitukset kestäviksi sotilaisiksi kuin vähäisemmän koulusivistyksen omanneet huolimatta siitä, että jälkimmäiset olivat koulutuskaudella sopeutuneet paremmin armeijaan.
Tässä on käytetty termiä *sopeutua*, sillä tutkimuksia tehtäessä ei termi *sosiaalistaa* vielä ollut käytössä. The American Soldier I 1949, 55, 57–58, 60–61.
4. Esim. Eskelinen 1970, 366, 375–379; Talve 1979, 310 js.
5. The American Soldier I 1949, 57–58, 60–61.
6. Banton 1969, 33–35, 39–40, 66.
7. Banton 1969, 43–44, 51–52, 66.
8. Banton 1969, 39.
9. Banton 1969, 44–45.
10. Banton 1969, 39.
11. Banton 1969, 40.
12. Banton 1969, 40.
13. Banton 1969, 66.
14. Banton 1969, 42–44.
- 15a. Etzioni 1977, 157–158; Etzioni 1964, 108–109.
- 15b. Renvall 1956, 36. Psykologisen ja sosiaalisen aspektin soveltamisesta historiantutkimukseen ks. myös Renvall 1949 B, 192–193; Renvall 1965, 114.
16. Etzioni 1977, 154–155, 157–158; Etzioni 1964, 106, 109.
17. Gluckman 1966, 33–34.
18. Esim. Talve 1979, 310–311.
19. The American Soldier I 1949, 55. Kursiivi kirjoittajan.
20. Ks. Pipping 1978, 22–23.
21. Banton 1969, 147.
22. Goffman 1969, 6–7; Goffman 1962, 4–5.
23. Goffman 1969, 8–9; Goffman 1962, 7.
24. Ks. Randell 1965, 11.
25. Randell 1965, 10–11. Vrt. Pipping 1978, 26–27.
26. Etzioni 1977, 154–155; Etzioni 1964, 106.
27. Ks. Pipping 1978, 26–27.
28. Moskos 1970, 37. Vrt. Pipping 1978, 28.
29. Pipping 1978, 28.
30. The American Soldier I 1949, 55.
31. Banton 1969, 147.
32. Rehnberg 1967, 37–38.
33. Pipping käyttää primaariryhmää tarkoittavaa vanhempaa ilmausta *me-ryhmä*. Kirjan paljon myöhemmässä suomennoksessa käytetään samaa tarkoittavaa ilmausta *sisäryhmä*. Pipping 1947, 14–15; Pipping 1978, 13–15.
34. Pipping 1978, 13–14.
35. Pipping 1978, 19; Randell 1965, 10.
36. Randell 1965, 11, 54.
37. Banton 1969, 39.
38. Banton 1969, 40.
39. Banton 1969, 45. Kyse on ns. roolinvaihto- tai roolistaluopumisilmioistä (role reversal) ja Banton mainitsee esimerkkinä pilakuvat armeijan upseereista tarjoilemassa jouluateriaa alaisilleen miehille. Tunnetuin historiallinen esimerkki vastaavista ilmiöistä lienee antiikin roomalaisten Saturnalia-juhla, jonka on todettu antaneen vaikutteita myös talonpoikaisiin joulunviettopoihin Pohjoismaissa. Ks. Nilsson 1938, 15.
40. Varusmiehet itse puhuvat tässä yhteydessä *ikäluokista*, mutta tällä on armeijan virallises-

- sa kielessä eri merkitys, se tarkoittaa yhden koko vuoden kaikkia (nykyisin kolmea) saapumiseriä.
41. Turun Ilmatorjuntapatteristossa (TurItPsto) v. 1969—70, tekijän palvelusaikana, useat kanta-aliupseerit ajoivat sivutoimenaan taksia.
 42. Goffman 1969, 40—42; Goffman 1962, 48—52.
 43. Banton 1969, 42—44.
 44. Randell 1965, 10; Moskos 1970, 37; Pipping 1978, 27—28.
 45. Etzioni 1977, 154—155; Etzioni 1964, 106.
 46. Banton 1969, 51—52.
 47. Vrt. Etzioni 1977, 154—155, 157—158; Etzioni 1964, 106, 108—109.
 48. Etzioni 1961, 286; Randell 1965, 54.
 49. Randell 1965, 11.
 50. Banton 1969, 39.
 51. Ks. Banton 1969, 147.
 52. Banton 1969, 147.
 53. Randell 1965, 11.
 54. Etzioni 1961, 286; Randell 1965, 54.
 55. Goffman 1969, 12—14; Goffman 1962, 12—13.
 56. Goffman 1969, 13—14; Goffman 1962, 14.
 57. Goffman 1969, 14; Goffman 1962, 14—15.
 58. Goffman 1962, 16—18; Goffman 1969, 15—17.
- Goffmanin tutkimuksen suomennoksessa haukkumanimet on käännetty ”fish” = ”juho” ja ”swab” = ”veripää”. Tämän tutkimuksen tekstissä käytettyyn edellistä poikkeavaan suomennokseen on päädytty, koska Suomen armeijan alokasta tarkoittava ”monni” on myös kalan (fish) nimi, ja koska Suomen kadettikoulun ensimmäisen vuosikurssin kadettien haukkumanimi on ”simppu”, ja Yhdysvalloissa ”swab” on ainakin rannikkovartioston kadettikoulussa vastaava haukkumanimi. Ks. Hämäläinen 1963, 130, 222, 270; Dornbusch 1955, 317.
59. Daun, Löfgren 1980, 44—46.
 60. Banton 1969, 25—29, 36—38.
 61. Allard, Littunen 1979, 24—25, 54 js., 220—225, 322, 443.
 62. Vrt. Banton 1969, 28—29, 37—38.
 63. Van Gennepin aikainen sosiologinen terminologia ei tuntenut käsitteitä status ja rooli. Tässä käytetty nykyaikaistettu määritelmä on Lauri Hongon. Honko 1964, 7—8; Honko 1976, 111.
 64. Goffman 1969, 16—18; Goffman 1962, 17—20. Yhteiskuntatieteilijänä Goffman käyttää myös käsitettä *riitti* sangen väljässä merkityksessä. Vrt. Honko 1976, 112.
 65. Manninen 1973, 66.
 66. Manninen 1973, 52—53. Ks. myös Cohen 1964, 532; Young 1965, 35.
 67. Young 1965, 11—14.
 68. Honko 1964, 128—129; Honko 1976, 114; Honko-Pentikäinen 1970, 62; Manninen 1973, 5.
 69. Youngin varsinainen otos käsittää 54 yhteisöä maailman eri puolilta ja eri ajoilta. Vertailuaineistona on kaksi otosta, joista toinen käsittää 211 ja toinen 565 yhteisöä. Young 1965, 48—50, 61. Ks. myös Manninen 1973, 75.
 70. Young 1965, 1—3, 24—25, 105—107. Ks. myös Manninen 1973, 66—67.
 71. Banton 1969, 93—94. Vrt. Young 1965, 30—32. Banton käyttää tässä omaksumansa kannan mukaisesti käsitettä rooli (ks. m.t.s. 38) siinä missä Young käyttää käsitettä status. Muuten Youngin ja Bantonin käsitykset tässä kohdin ovat täysin yhtäpitävät.
 72. Young 1965, 1—3, 24—25, 105—107.
 73. Young 1965, 24—25.
 74. Young 1965, 26—27.
 75. Young 1965, 26.
 76. Banton 1969, 93—94.
 77. Young 1965, 30—32.
 78. Banton 1969, 93—94.
 79. Young 1965, 30—32.
 80. Banton 1969, 93—94. Vrt. Young 1965, 30—32.

81. Young 1965, 154.
82. Garfinkel 1956, 420—421.
83. Young 1965, 155.
84. Young 1965, 8.
85. Honko 1964, 12—13.
86. Goffman 1969, 16—17, 139; Goffman 1962, 18, ks. myös viite 17.
87. Young 1965, 12.
88. Ks. esim. Talve 1960, 263 js.; Sarmela 1969 194—198; Weibust 1969, 169—170; Henningsen 1961, 15 js.; Vilkuuna 1946; Heikel 1897, 56—57; Harva 1924, 54; Hornborg 1965, 397—398.
89. Ks. esim. promootiokertomukset Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan promootiosta 1950, s. 32; 1956, s. 36 ja Turun yliopiston promootiosta 1977, s. 22—23. Samalla tavoin tohtorinpromootiossa promoottori asettaa päähänsä tohtorinhatun ja toteaa itse olevansa samalla tavoin promovoitu tohtoriksi. Ks. esim. Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan tohtorinpromootiosta v. 1907 Teologisk Tidskrift—Teolooginen aikakauskirja 1907 s. 311—312 ja kertomus Turun yliopiston promootiosta 1977, s. 26. Kaikista yliopistollisista promootioistamme ei ole julkaistu yksityiskohtaista promootioaktin kuvausta.
90. Goffman 1969, 15—17; Goffman 1962, 17—18.
91. Goffman 1969, 16—17, 71; Goffman 1962, 18, 89.
92. Goffman 1969, 16—17; Goffman 1962, 18.
93. Goffman 1969, 47—48; Goffman 1962, 59—60.
94. Goffman 1969, 89—90, 92; Goffman 1962, 112—114, 116.
95. Henningsen 1964—65, 53—55; Rehnberg 1967, 175—176.
96. Rehnberg 1967, 175—176; Henningsen 1964—65, 6, 11, 17—21; Berg 1930, 109—110.
97. Berg 1930, 97—98; Henningsen 1964—65, 13 js.
98. Berg 1930, 110—111; Vilkuuna 1946; Henningsen 1964—65, 8—9.
99. Berg 1930, 109; Henningsen 1964—65, 55—59.
100. Harva 1924, 54; Heikel 1897, 56—57. Ks. myös Finne 1909, 51 js.
101. Schurtz 1902, 99; Vilkuuna 1946; Henningsen 1961, 271; Henningsen 1964—65, 6; Rehnberg 1967, 163, 175—176.
102. Erixon 1921, 95 js; Erixon 1938, 23; Berg 1930, 112; Rehnberg 1967, 289.
103. Banton 1969, 91—92.
104. Vilkuuna 1946.

Pennalismismi ja initiaatio ennen itsenäisyyden aikaa

1. Viljanti 1935, 2; Juva 1958, 3—4.
2. Viljanti 1935, 2; Juva 1958, 4—5.
3. Viljanti 1935, 18 js.; Juva 1958, 5—7.
4. Aloite asiasta tuli Suomesta, ja tarkoituksena oli ratkaista ongelma vain Suomen osalta, mutta esitys johti lopulta siihen, että järjestelmää ryhdyttiin toteuttamaan koko valtakunnassa. Päätös valtiopäivillä syntyi 1680—82. Uuteen järjestelmään siirryttiin Viipurin—Savonlinnan läänissä jo 1681 ja muissa Suomen lääneissä 1690-luvulla mutta Pohjanmaalla vasta 1733. Viljanti 1935, 33—35, 54, 69—70, 76—79, 89; Viljanti 1940, 9, 25, 201—203; Juva 1942, 158—159; Juva 1958, 7—8; Ågren 1922, 93—97, 111—112, 115, 168—169; Halila 1949, 454—455.
5. Muutoksen kautta toteutuivat monet parannukset, joihin turhaan oli pyritty aikaisemmin. Paitsi pitkäliset sodat myös lainsäädäntö oli estänyt järjestelmän vakiintumisen, sillä jokainen sotaväenotto oli erikseen edellyttänyt säätyjen suostumusta. Näin oli sodan aikana ajautunut moniin tilapäisratkaisuihin, mutta järjestelmä ei toiminut kunnolla edes rauhan oloissa. Viljanti 1935, 254—255, 258—259, 291, 293, 294—295, 297—299; Viljanti 1940, 7, 9—13, 202, 205; Juva 1919, 27—28, 35; Juva 1942, 158, 160—161; Juva 1958, 8; Halila 1949, 455—456.
6. Vahvistaakseen aatelisratsuväkeään määrällisesti jo Kustaa Vaasa oli antanut sellaisille, jotka palvelivat kruunua ratsuväessä, asuttavakseen autoituneita kruununtiloja sekä perintötilallisille vastaavasti verovapautta tai -helvetusta. Jos ratsutilalaitoksen aikana verovapaus ei riittänyt peittämään hevosesta, miehestä ja varusteista aiheutuneita kustannuksia, niihin osallistuivat kutakin ratsutilaa kohden määrätty apupalot, jotka tästä

huolimatta kuuluivat myös omaan jalkaväkiruotuunsa. Ero entiseen nähden oli siinä, että ratsumies sai rahapalkan sijasta torpan. Ero ratsutilojen ja ruotujen välillä oli siinä, että jälkimmäiset eivät saaneet mitään verohuojennuksia. Juva 1919, 27—28; Juva 1942, 162; Juva 1958, 5—6, 8; Halila 1949, 455.

7. Keskiajalla laivanvarustus- ja miehitysvetäjäsuoritus suoritettiin ns. sotalomaverona. Kopio 1931, 60; Juva 1958, 4.
8. Kopio 1931, 60—61, 63—64; Nurmio, Palmroth 1931, 10.
9. Juva 1919, 27; Juva 1942, 162; Juva 1958, 8; Halila 1949, 455; Danielson 1896, 51.
10. Renvall 1949 A, 347; Nurmio, Palmroth 1931, 11, 13, 15, 19, 22; Viljanti 1935, 11.
11. Juva 1919, 29; Juva 1958, 8; Viljanti 1935, 296—297; Nurmio, Palmroth 1931, 22.
12. Suunnitelmien mukaan kenttäarmeija saattoi tarpeen vaatiessa vetäytyä jätettyään linnoituksiin vahvat varusjoukot ja valloittaa menetetyt alueet myöhemmin takaisin yhdessä ruotsalaisten apujoukkojen kanssa. Juva 1942, 187—188, 216, 223—224, 241—242; Danielson 1896, 57, 60; Huuskonen 1927, 20, 25.
13. Danielson 1896, 50, 57, 60; Juva 1942, 186—188, 223—224, 241—242; Nurmio, Palmroth 1931, 30—31; Huuskonen 1927, 9, 20.
14. Savon joukkojen järjestelyissä ja ryhmityksissä tapahtui useaan otteeseen muutoksia, joita tässä ei ole tarpeen selostaa. Juva 1942, 216—218; Juva 1958, 9—10; Kuosa 1978, 22; Nurmio, Palmroth 1931, 26—27, 29; Huuskonen 1927, 30—31, 55—56, 77—78, 79—80.
15. Hornborg 1955, 23; Danielson 1896, 50, 57; Kuosa 1978, 22; Juva 1942, 218; Huuskonen 1927, 182, 230, 314—317.
16. Yleisimmin syynä oli muonituksen puute, minkä vuoksi sotilaiden oli harjoitusten välillä salaa poistuttava hankkimaan ruokaa. Usein he myös samasta syystä poistuivat harjoituksista niihin enää palaamatta tai karkasivat kokonaan. Viljanti 1935, 254—255, 258—259.
17. Viljanti 1935, 35—37; Renvall 1949 A, 347; Nurmio, Palmroth 1931, 10; Juva 1958, 6.
18. Juva 1919, 27, 31—32; Juva 1942, 161—162; Tigerstedt 1909, 14—15; Halila 1949, 456; Hornborg 1955, 21.
19. Dahlström 1914, 122; Tigerstedt 1909, 15; Danielson 1896, 54.
20. Hornborg 1955, 25—26; Danielson 1896, 54.
21. Huuskonen 1927, 177—178; Hornborg 1955, 25—26.
22. Danielson 1896, 51; Hornborg 1955, 29.
23. Hornborg 1955, 23—24, 26.
24. Kuosa 1978, 15.
25. Kuosa 1978, 16.
26. Kuosa 1978, 18—19.
27. Kuosa 1978, 16—17, 18, 20; Huuskonen 1927, 127; Lauerma 1970, 65—66; Ekstrand 1937, 13—15; Gripenberg 1912, 1—2.
28. Kuosa 1978, 19; T[ibell] 1808, 72—73, 74, 100; von Knorring 1832, 1; Tigerstedt 1910, 12; Gripenberg 1912, 2—3; Ekstrand 1937, 24—25.
29. Kuosa 1978, 16; Sjöstrand 1941, 167—168, 207, 212—214, 218—219.
30. Sjöstrand 1941, 188—190, 196—197; Kuosa 1978, 16.
31. Ekstrand 1937, 19; Kuosa 1978, 16—17.
32. Kuosa 1978, 17—18; Hornborg 1955, 26—27.
33. Yrjö-Koskinen 1870, 7; Ekstrand 1937, 24; Kuosa 1978, 19—21. Ks. myös Kuusi 1971, 17, 19.
34. T[ibell] 1808, 77.
35. Danielson-Kalmari 1921, 49 < Ministerivaltiosihteeri, paroni Rehbinderin ”Souvenirs de ma vie”. Käsik. Valtionarkisto.
36. Yrjö-Koskinen 1870, 7—8; Kuosa 1978, 19—20; Kuusi 1971, 19. Kuusen mukaan Sprengtporten sai koulusta päästötodistuksen, mutta tämä lienee väärä tieto.
37. Kuosa 1978, 19—20, 23—25; Gripenberg 1912, 2—3.
38. Sprengtporten oli myös ainoa koulun oppilaista, joka saavutti täyden kenraalin arvon. Sjöstrand 1941, 545—546.
39. Tigerstedt 1910, 6—7, 12; Gripenberg 1912, 2—3; T[ibell] 1808, 74; Kuosa 1978, 23—25, 33—34; Enbom, Poppius, Salminen, Salmiala 1943, 10.
40. Kuosa 1978, 25, 28—30, 32, 35—36, 48.
41. Kuosa 1978, 27—30, 32.

42. Vuonna 1791 kouluun otettiin edelleen 16 kadettia, mutta taloudellisen tilanteen huononnutta he joutuivat aluksi osallistumaan ylläpitokustannuksiin. Vuonna 1798 kadettien lukumäärä säilytettiin 16:na mutta näiden vakinaisten lisäksi voitiin ottaa 16 ylimääräistä, maksavaa oppilasta. Kuosa 1978, 32—35.
43. Kuosa 1978, 35—38.
44. Kuosa 1978, 39—41.
45. Kuosa 1978, 39—41.
46. Tigerstedt 1910, 187; Nordenstreng 1930, 70.
47. Aminoff 1839, 170. Ks. myös Tigerstedt 1910, 148—149; Nordenstreng 1930, 70.
48. Nordenstreng 1930, 70.
49. Nordenstreng 1930, 70; Tigerstedt 1910, 148—149; Kuosa 1978, 32.
50. Maininta tarkoittaa vuosia 1780—1808, jolloin Ruotsin vallan aikainen Haapaniemen kadettikoulu oli toiminnassa, tai vuosia 1798—1804, jolloin Aminoff itse oli koulussa kadettina, mutta on painettu vasta v. 1839, jolloin Ruotsin Karlbergin kadettikoulun pennialismi jo tunnettiin. Vrt. esim. Rehnberg 1967, 164.
51. Kuosa 1978, 38.
52. Kuosa 1978, 32.
53. Rehnberg 1967, 163 js. Ks. myös esim. Ekstrand 1937, 41, 216—217.
54. Tigerstedt 1910, 180.
55. Tigerstedt 1910, 178.
56. Tigerstedt 1910, 178, 189, 214, 221, 234, 236, 238; Nordenstreng 1930, 60.
57. Tigerstedt 1910, 171 js.
58. Tigerstedt 1910, 190, 192, 194, 197, 202, 204, 207, 212, 215, 225, 229, 241, 246. Sodan johdosta koulua vaihtaneista ks. myös Tigerstedt 1910, 154; Nordenstreng 1930, 59; Kuosa 1978, 38. Vrt. Ekstrand 1937, 46.
59. Tigerstedt 1910, 185 js.
60. Ekstrand 1937, 26; Nordenstreng 1930, 63; Sjöstrand 1941, 563.
61. Rehnberg 1967, 164.
62. Esim. Henningsen 1964—65, 11 js.
63. Berg 1930, 110—111; Henningsen 1964—65, 8—9; Vilkuna 1946.
64. Hultin 1913, 218—219.
65. Heikel 1897, 56—57; Vilkuna 1946. Ks. myös Harva 1924, 54; Finne 1909, 51 js.
66. Elio 1973, 14.
67. Juva 1958, 10; Hannula 1936, 334—337; Kuosa 1978, 42—43; Seitkari 1939, 86—87.
68. V. 1817 3. eli Viipurin rykmentin 1. pataljoonasta erotettiin 150-miehinen komennuskunta Parolaan Hämeenlinnan lähelle. Tätä lisättiin 300-miehiseksi v. 1818 ja se sai nimen Helsingin opetuspataljoona. Muutto Helsinkiin tapahtui 1824. V. 1827 miesmäärä lisättiin 500:aan ja nimi muuttui Suomen opetustarkka-ampujapataljoonaksi. V. 1829 se korotettiin nuoren kaartin arvoon ja nimeksi tuli Henkivartiöväen Suomen tarkka-ampujapataljoona. V. 1878 tämä ”Suomen kaarti” korotettiin vanhan kaartin arvoon ansioistaan Turkin sodassa.
Juva 1958, 10; Hannula 1936, 334—337; Kuosa 1978, 42—43; Seitkari 1939, 90—91, 94—95. Ks. myös Kylävaara 1978, 12—13.
69. Juva 1958, 10; Hannula 1936, 337; Kuosa 1978, 43—44; Seitkari 1939, 94—95, 98.
70. Juva 1958, 10—11; Hannula 1936, 338—340; Kuosa 1970, 43—45; Seitkari 1939, 98—100.
71. Juva 1958, 11—12; Hannula 1936, 341—342, 345; Kuosa 1978, 44—45; Seitkari 1939, 102.
72. Hannula 1936, 341—345; Kuosa 1978; 45; Seitkari 1939, 102—103; Juva 1958, 12. Juva ilmoittaa virheellisesti Suomen rakuunarykmentin perustetuksi 1887.
73. Juva 1958, 12—13; Hannula 1936, 348—349; Kuosa 1978; 45; Seitkari 1939, 105.
74. Paulaharju 1919, 149 js.; Paulaharju 1965 (1. p. 1925), 199—201.
75. Paulaharju 1965, 200.
76. Gripenberg 1911, 895, 898.
77. Esim. ”Sittenkun joku sotamies vääpelin määräyksestä oli lukenut aamurukouksen, tapahtui aamuhuuto, jonka jälkeen aamuharjoitukset alkoivat, joll’ei komppanian ollut lähdeittävä kaupunginvahtiin, jossa tapauksessa ainoastaan nahkapoikia harjoitettiin.” ”Samoin muodostettiin kaikista vastatulleista vapaaehtoisista aliupseereista ja vasta vär-

- vätyistä nahkajoista toinen komennuskunta — —.” ”Kevät talvella tarkasti eversti sekä opetus- että rekryytti- (nahkajoika) komennuskunnat — —.” ”Tämä harjautus alettiin ilman kivääriä aivan nahkajoikien a:sta alkaen”.
- LSS 1891, 93, 100—101.
78. ”Kului tunti, mutta kulkuvahdeilta ei tule mitään ilmoitusta; jos ne olisivat ’nahkajusseja’ eikä rohkeita, kokeneita sotureita — niin minä kovasti olisin alkanut olla huolissani.” LSS 1890, 245, 254.
79. Kylävaara 1978, 13, 17.
80. Hannula 1936, 337, 340.
81. Edellisen lisäksi: ”Kuuden kuukauden päivät oli hän rekryyttikoulussa — —. Tämän ajan perästä sai hän ottaa osaa harjoituksiin vanhempien matruusien kanssa, mutta pidettiin näiltä vielä koko vuoden ajan ’nahkajoikina’ — —. Minä ja ’nahkajussi’-toverini vietimme aikaamme osaksi katsomalla matruusien toimintaa — —.” LSS 1894 A, 120; LSS 1895 A, 65, 84—85.
82. LSS 1894 B, 99—100.
83. Esim. ”Suuria muutoksia on syntynyt siitäkin, että palvelusaika on lyhennetty ja yleinen asevelvollisuus pantu toimeen. — — Sen tähden ei nuorten sotamiesten oppikurssi [värvätystä väessä] kestänytään ainoastaan 4 kuukautta [kuten asevelvollisessa vakinaisessa väessä], vaan vähintään kokonaisen vuoden. Samasta syystä pidettiin kaksikin vuotta palveluksessa ollutta sotamiestä jokseenkin tottumattomana ja hän sai useasti pitää hyvänään liikanimeä ’nahka jussi’.”
- ”Yksistään käyntiä ja marssia, käännöksiä ja rivimuodostelmia, harjoitettiin kuukausi-kaupalla. Hanhenmarssia, myöskin ’lankkumarssiksi’ nimitettyä kävelyopetusta, hangattiin ’nahkajusseille’ (alokkaille) pitkät ajat.”
- LSS 1892; Palviala 1938, 5.
84. Hannula 1936, 345, 348.
85. Entisen värvätyn sotamiehen ja sittemmin asevelvollisessa sotaväessä vääpelinä palvelleen A. Palvialan mukaan asevelvollisen sotaväen alkuaikoina oli tosiaan liikkeellä ”toinen toistaan kaameampia huhuja sotamiesten pieksämisestä ja kauheista rangaistuksista”, mikä puolestaan aiheutti pelkoa ja vilpillisiä vapautumisyrityksiä vakinaiseen palvelukseen määrättyjen keskuudessa. Palviala 1938, 5.
86. Värvätyn sotaväen alkuaikoina palvelusaika oli 25 vuotta, mutta sittemmin sopimukset tehtiin kymmeneksi tai kuudeksi vuodeksi kerrallaan — jälkimmäinen oli siten lyhin mahdollinen palvelusaika. Yleistä oli, että värvätyt miehet uudistivat sitoumuksensa palvelusajan päätyttyä.
- LSS 1892, 276; LSS 1895 A, 86—87.
87. Suomen murteiden sanakirjan kokoelmat Sonkajärvi, Vihti, Evijärvi, Jyväskylä, Kalajoki < Talve 1960, 264.
88. Pohjanmaalla ja Kainuussa. Kumpikin nimitys tarkoittaa samaa siinä mielessä, että kysymys oli konfirmoimattomista henkilöistä. Sarmela 1969, 194.
89. Viikuna 1946.
90. Selitys perustuu Petolahdella v. 1919 tehtyihin muistiinpanoihin. Hämäläinen 1963, 141.
91. Lönnrot 1958 (1. p. 1880), 3.
92. LSS 1895 A, 84—85.
93. Talve 1960, 264.
94. Hämäläinen 1963, 140.
95. Nykysuomen sanakirja III 1963, 616.
96. LSS 1895 A, 84 (kursiivi tekijän).
97. ”Värvinki-rahä”, ks. LSS 1894 B, 99.
98. Viro *Jaan*, amer. *John*, ranska *Jean*. Hämäläinen 1963, 57.
99. ”Näitten miesten tulee olla reippaita sekä hyväkäyttöksisiä kuin myöskin olla jonkun ajan palvelleet pataljoonassa, sillä ’nahkajoikia’ ei sinne sovi lähettää.” LSS 1893 A, 214.
100. ”Olihan tulossa tunnettu ja monen kammoama marraskuun 1. p., jolloin alokkaat, eli niinkuin niitä silloin kutsuttiin ’nahkajoijat’ astuivat väkeen.”
- ”Vapaaehtoinen sotamies G. on komppanian päivistäjänä ja hänen velvollisuuksiinsa kuuluu myös ’nahkajoikien’ vastaanottaminen. ’Nahkajoijat’ saavat tulla aina kello 12 asti yöllä, vaan ei minuuttiakaan myöhempään.”

- ”Päivystäjä vertailee kansliasta samaansa luetteloa tähän komppaniaan sijoitettavista nahkajoista jo antamiinsa vastaanottotodistuksiin ja huomaa, että luvusta puuttuu enää kaksi miestä.” Göös 1933, 436—437.
101. LSS 1895 B, 54.
102. Kianto 1896, 29—31; Kianto 1954, 67, 77.
103. LSS 1900, 222—223.
104. ”Perille kumminkin tultiin ja alkoi vuoden kestävä alokas- eli nahkajoika-aika.” Fleming 1954.
105. ”Seuraavina päivinä saimme ruveta käymään harjoituksissa toisten hiljan tulleiden nahkajoikien kanssa, sillä H. Majestettinsa perheineen oli vielä Tanskassa ——. Miehistö oli jaettu siten, että vanhat miehet tekivät palvelustoimet ja nuoret sillä aikaa saivat opetella sotatemppeja —— suoraan sanoen nahkajojan ohjesäännön mukaan ihan kaikki alusta alkaen. Vaikka tosin tiesimme nuo temput alusta pitäen, vanhoja sotamiehiä kuin olimme kaikki, niin olivat tämmöiset harjoitukset kuitenkin tarpeen vaatimat.” LSS 1893 A, 213, 215, 218—219.
106. ”En ollut vielä kauan nauttinut unen virkistävää mehua kun minua herätettiin sanoilla ’Ylös nahka-ajoika, ja riisu vaatteesi, luuletko täällä niin oltavan kuin moukat maalla’.
- —
- Eteisessä seisoi pitkässä rivissä hyvin kirjana joukko n.s. ’Nahkajoikia’. Minä sain siani tuon rivin vasemmalla sivustalla ——.” LSS 1893 B, 21—22
- ”Kun ehätin käytävään tulvaili vanhojakin sotamiehiä, kiväärit kädessä käytävään ja siitä ulos pihalle. —— Komppanian päällikkö komensi vanhoille miehille kiväärit olalle ——.”
- ”Me nuoret sotamiehet, joilla ei ollut kiväärejä, kulimme aina komppaniamme takapäissä.”
- LSS 1896, 179—180, 182.
107. LSS 1895 B, 54.
108. LSS 1900, 222—223.
109. Kianto 1896, 29—30.
110. Hannula 1936, 346.
111. Viljakainen 1951, 4—5.
112. Esim. Mikkelissä. Lindh 1951, 4—5.
113. Kovanen 1951, 4—5; Ivalo 1913, 7—10.
114. Esim. Sieberg 1949, 90 js.; Järvinen 1952, 67, 70; Vilkki 1899; Lindh 1951, 4—5; Kovanen 1951, 4—5; Mäkelä 1908, 3 js.; LSS 1894 C; Ivalo 1913.
- Santeri Ivalon omakohtaisiin kokemuksiin perustuva novellikokoelma ”Reservikasarmita” on tosin fiktiivinen taidekirjallisuuden piiriin kuuluva teos, mutta se kuuluu tekijänsä realistiseen kauteen ja sen nimenomainen ja ainoa tarkoitus on kuvata reserviläisten oloja ja sotilaselämää mahdollisimman realistisesti. Näin ollen sitä voitaneen tässä yhteydessä pitää todistusvoimaisena lähteenä muiden suppeampien samansuuntaisten dokumentaaristen muistelmien rinnalla.
115. ”Kasarmista tultuani kuulin aliupseerien kertoilevan keskenänsä, mitä tyhmyyksiä lomalla olevat reservijussit olivat tehneet.” Vilkki 1899, 23.
116. Mäkelä 1908, 5; Saarinen 1967, 210; LSS 1894 C, 104.
117. Simo Hämmäläisen mukaan nahkajoika-nimitys oli harvinainen armeijassa 1920-luvun puolivälin jälkeen joskin useita tietoja on vielä vuodelta 1946. Hämmäläinen 1963, 140.
- Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen, kansatieteen yli 30 000 sivua käsittävässä varusmiesmuistelmien kokoelmassa, johon sisältyy yli 660 yksittäistä muistelmaa eri aselajeista vuosilta 1918—72, ei mainita lainkaan kyseisiä nimityksiä mutta sen sijaan hyvin runsaasti muita uudempia.
118. Poikkeuksen muodosti Kaartin pataljoona, joka säilyi v:een 1905. Sen asevelvollisen miehistön eri ikäluokat kotiutettiin mainitun vuoden syksyllä lukuunottamatta 37:ää helmikuuhun 1906 asti kasarmia hoitamaan jätettyä asevelvollista sotamiestä. Gripenberg 1911, 901—902.
- Itsenäisen Suomen armeijassa alkoi rauhanaikainen varusmieskoulutus syksyllä 1918, mutta toinen varusmiesikäluokka astui palvelukseen vasta keuhkulla 1919, ja vasta tällöin oli olemassa sosiaalisia edellytyksiä initiaatiolle ja pennalismille.
- Nurmio, Palmroth 1931, 48—49; Mikola, Tervasmäki ym. 1969, 31.

119. Puolustuslaitoksemme alkuaikoina kanta-aliupseerit olivat joko jääkäreitä tai näitä nuorempia Suomen armeijassa varusmiehistä yleneitä. Lauerma 1966, 945—946; Härkönen 1926, 454—455.
120. Lauerma 1966, 936—938; Kuosa 1978, 71—72.
121. Poikkeuksen tästä muodostivat yleisen asevelvollisuuden kaudella ylioppilastutkinnon suorittaneet nuorukaiset, jotka upseerinura tähtäimessä astuivat palvelukseen vapaaehtoisina sotamiehinä, suorittivat joukko-osastossa aliupseerin tutkinnon ja saivat sitten komennuksen kadettikouluun. Näitä vapaaehtoisia sai olla kaksi komppaniassa ja heillä oli useita erivapauksia ja -oikeuksia tavallisiin asevelvollisiin vakinaisen väen miehiin verrattuna. Silti he ainakin osittain ja lyhyen aikaa olivat miehistötasolla tekemisissä tavallisten sotamiesten kanssa.
Palviala 1938, 5; Göös 1933, 436—437. Vrt. Kianto 1896, 21, 47—48, 67, 131.
122. Elio 1973, 65, 66; Gripenberg 1912, 4—6; Kuosa 1978, 48.
123. Elio 1973, 98.
124. Elio 1973, 84, 159; Kuosa 1978, 48.
125. von Bonsdorff 1915, 247—248; von Bonsdorff 1918, 115, 126—127; Screen 1974, 94.
126. Elio 1973, 95, 98; Kuosa 1978, 49.
127. Vakinaisia kadetteja sai olla kuusi, mutta kaksi paikkaa oli pidettävä varattuina venäläisille, joita ei kuitenkaan tullut, sillä opetuskieli oli ruotsi.
Elio 1973, 80—81, 83—84, 104; Gripenberg 1912, 7; Kuosa 1978, 48.
128. Elio 1973, 114—116, 123; Gripenberg 1912, 13; Kuosa 1978, 49.
129. Elio 1973, 115, 118—120; Gripenberg 1912, 13; Kuosa 1978, 49.
130. Elio 1973, 123—124; Kuosa 1978, 49.
131. Elio 1973, 107, 133, 135, 141—142, 146, 152, 155, 160; Gripenberg 1912, 17—19; Kuosa 1978, 49—50.
132. Gripenberg 1912, 19—20, 26, 34—35; Gripenberg 1908, 70—71, 77; Hannula 1936, 338; Kuosa 1978, 50—52.
133. Koulun yhteyteen perustettiin v. 1823 kaksivuotinen alkeiskoulu, joka 1831 liitettiin virallisesti kadettikouluun. V. 1832 perustettiin jälleen koulua edeltäväksi tarkoitettu valmistava koulu, joka sitten 1845 liitettiin kadettikouluun. 1860-luvulla alin luokka oli parin vuoden ajan lakkautettuna ja toimi sen jälkeen vuoroin valmistavana luokkana koulusta erillään vuoroin muun koulun yhteydessä. V. 1890 perustettiin vielä muusta koulusta erillinen kaksivuotinen valmistava koulu.
Gripenberg 1912, 37, 41, 122—124, 126, 128; Kuosa 1978, 48—49, 52, 54, 56, 59—62, 66.
134. V. 1830 lukumäärää lisättiin 60:stä 90:een, jotka kaikki olivat vapaakadetteja. V. 1832 kokonaismäärää korotettiin 120:een ja v. 1850 vapaakadettien lukumäärää vähennettiin — v. 1865 se täsmennettiin 40:ksi.
Gripenberg 1908, 71—72; Nordenstreng, Halila 1975, 516; Kuosa 1978, 54, 56—57, 59—62.
135. Gripenberg 1908, 71—72.
136. Haminan kaudella venäläisen koulutuksen saaneet koulun johtajat olivat Thesleff 1819—34 ja Dittmars 1834—43, Haapaniemen kadetteja Munck 1843—55, Blom 1855—58 ja Martinau 1858—63 ja Haminan kadetteja af Forselles 1863—71, Neovius 1871—85 ja Enckell 1885—1903.
Gripenberg 1912, 34—35, 42, 48, 56, 60, 68, 73; 76—77, 188; Gripenberg 1908; 77; Finska kadettkåren 1812—1887, 1890, Bihang II, 1, 2; Kuosa 1978, 51—52, 54—56, 58—59, 64—66.
137. Gripenbergin mukaan jo v. 1816 eikä 1817 oppilaaksi pääsy asetettiin riippuvaksi ”hänen isänsä ansioista isänmaan hyväksi”. Tämän jälkeen muillakin kuin säätyläisten ja virkamiesten lapsilla oli silti mahdollisuus päästä kuluun. V:n 1831 määräyksissä korostettiin erityisesti isän sotilaallisten ansioiden merkitystä ja erikseen mainittiin vielä aateliset muita etuoikeutetumpana ryhmänä. V. 1845 luettiin hierarkisessa järjestyksessä ne aatelis- ja virkamiestyryhmät, joiden pojat saattoivat päästä kouluun alkaen aatelisten poijista ja päättyen pappien, tohtorien, maistereiden ja heihin verrattavien siviilivirkamiesten poikiin.
Gripenberg 1912, 157—160; Elio 1973, 84; Kuosa 1978, 54, 57, 59—62.
138. Gripenberg 1912, 74—75; Nordenstreng, Halila 1975, 528; Kuosa 1978, 74.

139. Gripenberg 1908, 76; Gripenberg 1912, 110—111; Kuosa 1978, 66—68.
140. Kuosa mainitsee esitetystä jonkin verran poikkeavat luvut, 1 611 kirjoittautunutta oppilasta ja 960 valmistunutta upseeria. Screen 1974, 103—104; Kuosa 1978, 70.
141. Gripenberg 1912, 193.
142. ”Ei tarvittu muuta kuin että jotkut neljännen, viidennen tai kuudennen osaston kadetit osoittivat sellaista ennenkuulumatonta rohkeutta, että melusivat käytävän siinä osassa, johon kolme erikoisluokkaa ja kolme ensimmäistä osastoa olivat sijoitetut. Tällöin rauhahäiritsijät siepattiin sisään johonkin mainituista osastoista, missä heille yhtä nopeasti kuin sattumanvaraisestikin jaettiin oikeutta. Joskus tämä tapahtui siten, että syyllinen joutui asettumaan sukkasillaan — sylkupiin, pellinnaru kaulassa ja tohvelit (ns. kusiner-na) kädessä jolloin hän varmasti oli varsin surkea näky. Pahemmissa tapauksissa uhri joutui laskeutumaan jonkun vanhemman toverin polvelle ja sai ’deklinera tollor’ ts. sai selkäänsä, tai voitiinpa vielä antaa ’peltirasvausta’, jolloin rangaistusvälineenä käytettiin aliupseerien sängyn yläpuolelle ripustettua kapeaa peltilaattaa. Jos sitävastoin tarkoitus ei ollut toimeenpanna varsinaista rankaisua, saattoi uhri selvitä pelkällä ’kurkulla’ — eli parilla kunnan näpäyksellä nenälle, taikka ’kruunajaisilla’, jolloin hän joutui kävelemään osaston pöydän ympäri kiusaajansa seuraamana, jolloin jälkimmäinen antoi polvillään uhrin alapäähän enemmän tai vähemmän voimakkaita potkuja.” (Ilmeisesti jokaiseen osastoon oli majoitettu vastaavan järjestysnumeron omaava luokka ja nämä puolestaan oli numeroitu päinvastaisessa järjestyksessä kuin nykyään: ensimmäinen luokka oli ylin, kuudes luokka oli alin jne. Tekijän huomautus.)
Gripenberg 1912, 299—300; alkuperäinen kuva Backmansson 1892.
143. Gripenberg 1912, 231.
144. Gripenberg 1912, 231—232.
145. Gripenberg 1912, 232—233.
146. Gripenberg 1912, 233; Finska Kadettkåren 1812—1887, 1890, Bihang I, 3, 62.
147. Nordenswan 1949, 15.
148. Gripenberg 1912, 234.
149. Gripenberg 1912, 234—235; Nordenswan 1949, 15.
150. Sama tapa tunnettiin myös Ruotsissa Karlbergin kadettikoulussa, ks. kuva Rehnberg 1967, 176—177.
151. Gripenberg 1912, 235.
- 152—153. Kyseessä oli ilmeisesti sama tapa, josta Gripenberg edellä käytti nimitystä ”kahvin antaminen”. Gripenberg 1912, 231.
154. Nordenswan 1949, 15.
155. ”Kun yksi tai useampia uusia jäseniä oli kirjoittautunut kadetteihin, kokoontui toverikunnan kahdeksanhenkinen johtokunta, de åtta, ja kutsui koolle vastatulleet kadetit, joiden priimukselle tiedotettiin minkälaiset säännöt keskuudessamme vallitsivat, tiedotettiin tulokkaiden olosuhteista ja velvollisuuksista jonka jälkeen priimus lopuksi joutui antamaan allaolevan lupauksen:
’Minä N.N. annan kunniasanani siitä, että parhaan tahtoni ja kaiken kykyni mukaan noudatan näitä kuulemiani lakeja ja sopimuksia sekä teen parhaani ylläpitääkseni niiden pyhyyttä ja estääkseni niiden raukeamisen!
Milloinkaan, olipa kysymyksessä kuka tai mikä tekosy tahansa, mitään näistä sopimuksista älköön muutettako, rikottako tai ty pistettäkö. Ja mitä tahansa sopimusta, joka jollakin tavalla on ristiriidassa ylläolevan kanssa, pidettäköön täysin pätemättömänä ja sen noudattamista rikoksena; tätä ”priimus portefeuillens” täten kunniasanallaan vakuuttaa valvovansa kaikessa ankaruudessaan ja pitävänsä pyhänä.
Hamina 24. syyskuuta 1821.’”
Gripenberg 1912, 310.
156. Vuonna 1837 koulun komppanianpäälliköksi nimitetty everstilutnantti Ekestubbe ryhtyi koulun ankan ja ahdasmielisen johtajan, kenraalimajuri Dittmarsin tukemana vyökkäykseen toverikuntaa vastaan, ja sen oli lopetettava toimintansa. Tilanne muuttui v. 1843, jolloin Dittmars kuoli ja Ekestubbe siirrettiin muualle.
Gripenberg 1912, 299; Gripenberg 1908, 75. Ks. myös Becker 1968, 20; Kuosa 1978, 54.
157. Gripenberg 1912, 299 js.; Gripenberg 1908, 75. Ks. myös Becker 1968, 20; Mannerheim 1951, 14; Nordenswan 1949, 15—16.

158. Gripenberg 1912, 228.
159. Ongelmallinen näyttää olleen ensimmäisen erikoisluokan asema, sillä sitä ei oikein voitu lukea yleiseen eikä korkeampaan toverikuntaan. V. 1862 ja 1870 se kuului väliaikaisesti korkeampaan toverikuntaan. Tämän jälkeen kyseisen luokan oppilaita ja jopa yleisten luokkien oppilaita voitiin ottaa korkeamman toverikunnan jäseniksi jos 3/4 jäsenistöstä puolsi tätä kokouksessa. Käytännössä tilanne tämän jälkeen vaihteli.
- Gripenberg 1912, 306, 318–319, 336–337, 340, 344, 350–352, 354–355, 378–379, 392–393.
160. Ks. ed.
161. Nordenstreng 1930, 113.
162. Kuosa 1978, 63.
163. Gripenberg 1912, 184, 228.
164. Gripenberg 1912, 303–306.
165. Gripenberg 1912, 418; ks. myös Viljanen 1958, 76.
166. Kuosa 1978, 63.
167. Mannerheim 1951, 403; Juva 1957, 23, 151–153; Linsuri 1969, 32; Franck 1969, 8–9, 19, 144–146, 148.
168. Franck 1969, 19; Sinerma 1981, 51.
169. Viljanen 1958, 81; Linsuri 1969, 31, 35; Palmroth 1934, 18; Linsuri, Tuominen, Yli-Ketelä 1969, 53; von Haartman 1972, 66; Franck 1969, 9–10, 81–82; Sinerma 1981, 51.
170. Lauerma 1966, 937–940, 952–956.
171. Franck 1969, 145 js.
172. Screen 1974, 97–98; Screen 1979, 622.
173. Vuonna 1849 kouluun lisättiin muita nuoremmille venäläisille oppilaille tarkoitettu valmistava luokka. Screen 1979, 622–623; Screen 1974, 97.
174. Screen 1974, 98; Screen 1979, 623–624.
175. Kun koulu avattiin v. 1846 siinä oli kuusikymmentä vapaaoppilaspaikkaa, mutta jo kahden vuoden kuluttua paikkoja lisättiin kahdellakymmenellä maksullisella. Vuosina 1861 ja 1864 kulussa tapahtui huomattavia organisaatiomuutoksia, ja mm. jälkimmäisenä se järjestettiin muiden Venäjän junkkarikoulujen mallin mukaiseksi. Muutosten yhteydessä myös oppilaspaikkojen määrä nousi kahteensataan, ja v. 1878 ne vähenivät sataan.
- Screen 1974, 98–99; Screen 1979, 623–624.
176. Screen 1974, 99; Screen 1979, 624.
177. Esim. Troyat 1967, 102–103, 106, 108.
178. Screen 1974, 97–98.
179. Kadettikoulukin oli yllimitoitettu Suomen tarpeita varten ja vain neljännes siellä valmistuneista astui palvelukseen suomalaisiin ja kolme neljänestä venäläisiin joukko-osastoihin. Kuosa 1978, 70; Screen 1974, 103–104.
180. Screen 1974, 84–85.
181. Screen 1974, 87; Inkinen 1959, 15–16.
182. Screen 1974, 86–87, 89.
183. V. 1901 junkkarikoulujen sisäänpääsyvaatimuksia korotettiin ja erikoisluokkien kurssia muutettiin sotilasopistojen esikuvan mukaan käsittämään pelkästään sotilaallisia aineita. Vuosina 1897–1911 junkkarikoulut virallisesti muuttuivat sotilasopistoiksi. Screen 1974, 90–91.
184. von Bonsdorff 1915, 247–248; von Bonsdorff 1918, 115, 126–127; Screen 1974, 94; Elio 1973, 95, 98.
185. Screen 1974, 100, 103; Elio 1973, 123.
186. Inkinen 1959, 11; Screen 1974, 100.
187. Vapaaoppilaspaikat lakkautettiin tilapäisesti v. 1862 ja otettiin uudelleen käyttöön viisi vuotta myöhemmin; v. 1884 paikkoja vähennettiin kahteen. Screen 1974, 100.
188. Konduktorskaja rotan vapaaoppilaspaikat peruutettiin jo v. 1856 koulun organisaatiomuutoksen yhteydessä, mutta Ensimmäisen (ent. Pavlovin) kadettikoulun vapaaoppilaspaikat säilyivät autonomian ajan loppuun asti. Screen 1974, 100–101, 107.
189. Pääsikoulun vapaaoppilaspaikkoja vähennettiin kuudesta neljään v. 1902. Screen 1974, 101–102.
190. Esimerkiksi osaa Pääsikoulun vapaaoppilaina käyneistä suomalaisista ei mitenkään voi-

- da pitää korkea-arvoisten miesten poikina, kuten määräykset olisivat edellyttäneet, ja v. 1884 venäläiset viranomaiset puuttuivatkin asiaan, mutta vielä senkin jälkeen säätyraja kouluun oli suomalaisille matalampi kuin venäläisille. Screen 1974, 100—102.
191. Screen 1974, 103.
 192. Tässä yhteydessä usein mainittu kuvaava esimerkki on suuriruhtinas Konstantin Konstantinovitšin, sotilasoppilaitosten päällikön v. 1900—1910, erään aatelittoman suomalaisen hakemusta erääseen sotakouluun koskien tokaisema lausahdus, että ”kaikki suomalaiset ovat aatelismiehiä”. Haapanen 1928, 28; Screen 1974, 103.
 193. Ongelmia aiheutti tällöin se, että Venäjän säätyluokkajärjestelmä oli täysin erilainen kuin Suomen, joten suomalaisia säätyluokkia oli vaikea etuoikeuksien määrittelemiseksi rinnastaa vastaaviin venäläisiin. Tässä yhteydessä suomalaiset viranomaiset pyrkivät ja onnistuivatkin varsin hyvin pitämään suomalaisten hakijoiden puolta, ja eräät näin syntyneet ennakkotapaukset vahvistettiin myöhemmin virallisin säädöksin. Screen 1974, 90, 94—97.
Venäjän säätyluokkajärjestelmästä ks. myös Jungar 1972, 48; Schauman 1967, 105.
 194. Screen 1974, 89—90.
 195. Toinen syy oli se, että vielä tuolloin kiinnitettiin huomiota lähes yksinomaan hakijan syntyperään mutta ei koulusivistykseen tai edes perheen varallisuuteen. Näin upseerin ura soveltui mainiosti köyhtyneiden aatelissukujen pojille, joiden perheiden ei edes tarvinnut kustantaa peruskoulutusta. Screen 1974, 94—97.
 196. Näitä uusia virkauria oli nyt mm. teollisuuden, insinöörilaitoksen ja rautateiden piirissä. Screen 1974, 107; Schauman 1967, 105—106. Ks. myös Palmén 1908, 333.
 197. Yleisen asevelvollisuuden käyttöönoton jälkeen oli olemassa palvelusaikaa miehistössä tai aliupseeristossa ennen upseeriylennystä koskevia etuoikeuksia vain koulusivistyksen mutta ei enää syntyperän perusteella. Screen 1974, 94.
 198. Täysiiä kenraaleja oli 32, kenraaliluutnantteja 78 ja kenraalimajureja n. 190, täysiiä amiraaleja oli 10, vara-amiraaleja 16 ja kontra-amiraaleja 41. Gallén 1961, 207.
 199. Screen 1974, 81.
 200. Troyat 1967, 108—109; Kaila 1942, 41; Ilmari 1939, 54. Stig Jägerskiöld mainitsee koulun suomalaisista oppilaista seuraavat: ”joukko von Ettereitä, kuuluisa A. E. Ramsay [tunnetumpi Suomessa lienee hänen poikansa G. E. Ramsay, Suomen sotaväen päällikkö 1880—1902] hänen poikansa Axel ja pojanpoikansa, Gustafin [Mannerheimin] pikkuserkku, [Haminan] Kadettikoulusta oli paašikouluun siirtynyt mm. Alexander Rediger, josta tuli kenraali ja Venäjän sotaministeri. Kadettikoulun opettajista oli Otto von Freyman entinen paaši.” Jägerskiöld 1964, 83.
 201. Kropotkin 1930, 71; Troyat 1967, 108—109. Ks. myös Jägerskiöld 1964, 83—85.
 202. Heikinheimo 1955, 605. Ks. myös Ilmari 1939, 55; Palmén 1908, 333—334.
 203. Esiintyy myös kirjoitusasussa Krapotkin. Krapotkin 1901.
 204. Kropotkin 1930, 73.
 205. Kamaripaašeja olivat varsinaisesti vain 16 ylimmän luokan oppilaista, mutta ilmeisesti tämän luokan kaikkia kahtakymmentä oppilasta kutsuttiin koulussa kamaripaašeiksi. Kropotkin 1930, 71—72.
 206. Kropotkin 1930, 73—76.
 207. Rogers 1973, 9—10.
 208. ”Seurauksena oli, että ensimmäinen luokka teki täsmälleen mitä tahtoi, ja vielä minun kouluun tuloani edeltäneenä talvena oli yksi heidän mielileikkejään ollut ajaa ’simput’ ylös vuoteistaan yöpaidoissaan, koota heidät samaan huoneeseen ja panna heidät juoksemaan kuinhevost sirkusmaneesissa, jolloin kamaripaašit aseistettuina paksuilla kumi-piiskoilla seisoiivat osaksi piirin keskellä, osaksi sen laidalla ja piiskasivat poikia sääliittä juoksuun. Säännöllisesti tämä sirkus päättyi itämaiseen tapaan hirvittävään kidutukseen. Ajan vallitseva moraalikäsitys ja irstaaat puheet, joita koulussa kierteli tapahtumista näissä sirkusesityksissä olivat sellaiset, että mitä vähemmän niistä kerrotaan sen parempi.” Kropotkin 1930, 76.
 209. Kropotkin 1930, 73, 76—77.
 210. ”Meillä oli kaunis vanhojen puiden varjostama puutarha, mutta siitä ei viidesluokkalaisilla ollut suurta iloa, heidät pakotettiin juoksemaan ympyrää sillä välin kun kamaripaašit istuivat puutarhassa ja juttelivat, tai he joutuivat hakemaan takaisin palloa, kun mainitut herrat keilailivat. Pari päivää kouluun saapumiseni jälkeen minulle selvisi, mitä

puutarhassa tapahtui, mistä oli seurauksena, etten enää mennyt sinne vaan pysyin huoneessani. Istuin siellä lukemassa, kun eräs punatukkainen ja kesakkonaamainen kamaripaaši tuli luokseni ja komensi minua heti menemään puutarhaan osallistumaan karusel-
lijuoksuun.

— Sitä en aio tehdä, ettekö näe, että luen, vastasin. Raivo väärästi hänen kasvonsa, jotka muutenkaan eivät olleet liian puoleensavetävät. Hän oli valmis syöksymään kimppuuni. Päätin puolustautua. Hän yritti lyödä minua kasvoihin lakillaan. Väistin niin hyvin kuin pystyin. Lopuksi hän heitti lakin lattialle.

— Nosta se ylös!

— Nosta itse!

Tällainen tottelemattomuus oli ennenkuulumatonta koulun aikakirjoissa. En ymmärrä, miksei hän piiskannut minua siihen paikkaan. Hän oli paljon minua vanhempi ja vahvempi.”

Kropotkin 1930, 77.

211. ”Puutarhassa ensimmäinen luokka oli polteltu jokseenkin vapasti, mutta kun oleskelimme sisällä, muutettiin torni tupakkahuoneeksi. Tätä huonetta pidettiin siistissä ja kauliissa kunnossa, ja siellä oli aina tuli takassa. Kamaripaašit rankaisivat ankarasti jokais-
ta, jonka saivat kiinni tupakanpoltosta, mutta itse he istuivat säännöllisesti takan ääressä keskustellen ja savukkeita poltellen. Mieluiten he oleskelivät tornissa illalla kello kymmenen jälkeen, jolloin kaikkien edellytettiin jo olevan vuoteissaan. Kerho pidettiin avoimna puoli kahteentoista, ja Girardot’n odottamattoman käynnin varalta meidät komennettiin vahtiin. Viidennen luokan pikkupojat ajettiin ylös vuoteistaan istumaan portaisiin puoli kahteentoista, jotta he voisivat antaa häilytyksen everstiin mahdollisesti lähestyessä.” Kropotkin 1930, 78.
212. Kropotkin 1930, 78—82.
213. Troyat kuvailee varsin ankaraa pennalismia Jelizavetgradin ratsuväenkoulussa ja toteaa, että elämä muissa Venäjän junkkarikouluissa oli suunnilleen samanlaista paitsi Paaši-
koulussa, jossa kuri oli vielä ankarampaa. Troyat 1967, 9, 102—103, 106, 108.
214. Juva 1958, 10; Hannula 1936, 337; Pikoff 1938, 6, 22—23, 25 js.; Gallén 1961, 207, 209; Jägerskiöld 1964, 82—83; Kaila 1942, 41, 45.
Gallénin nimeltä mainitsemasta kahdeksasta autonomian ajan merkittävästä suomalaisesta meriupseerista ainakin neljä oli Merikadettikoulun entisiä oppilaita: G.M.L. Jägerskiöld, Oskar von Kraemer, T.K. Avellan ja O.W. Enqvist. Gallén 1961, 209; koulutuksen osalta Pikoff 1938, 32—34, 58—59, 94—95, 97—98.
215. Tämä valmistava koulu oli tärkeä siksi, että Merikadettikouluun oli suhteellisen paljon suomalaisia ja balttilaisia ja vähän venäläisiä pyrkijöitä eivätkä kaksi ensinmainittua ryhmää yleensä ennestään osanneet venäjää. Merikomppania lakkautettiin v. 1859.
Pikoff 1938, 22; Kaila 1942, 43, 45.
216. Gustaf Toivo Johannes von Schoultz (1871—1946) valmistui Pietarin merisotakoulusta 1890 (tarkoittaa ilmeisesti Merikadettikoulun v. 1827 perustettua upseeriluokkaa, jonka nimi muutettiin 1862 meriakatemiaksi. Ks. Pikoff 1938, 23). Hän toimi myös Suomen edustajana aseistariisuntakonferenssin valmisteluissa Lontoossa ja Genevessä v. 1928.
Pikoff 1938, 135—136; Heikinheimo 1955, 670.
217. Kuten kirjan nimi ”Meriupseerista työmieheksi” antaa ymmärtää, kyse on pakolaisen muistelmista, ja kirja on ilmestynyt sodan aikana. Mainittu salaperäisyys johtuu ilmeisesti pyrkimyksestä suojella kertojan Neuvostoliittoon jääneitä sukulaisia. Kertojan täydellistä nimeä ei mainita ja von Schwarzkin saattaa olla tekaistu nimi.
Kaila 1942, 9—10.
218. Kaila 1942, 41—45.
219. Screen 1974, 103.
220. Mannerheim oli joutunut erotetuksi Haminan kadettikoulusta, mutta suoritti ylioppilas-
tutkinnon ja pääsi suoritettuaan pääsykokeen venäjän kielessä Nikolajevin ratsuväen-
kouluun. Jägerskiöld 1964, 93, 110, 119—120; Screen 1972, 40—41, 42—43.
221. Mannerheim 1951, 20.
222. Jägerskiöld 1964, 125.
223. Linder pääsi suomalaisena ylioppilaana kouluun v. 1894 suoritettuaan pääsykokeen
venäjän kielessä. Hän palveli upseerina Venäjällä n. 10 vuotta. Itsenäisen Suomen puo-
lustusvoimissa hän ei palvellut. Koulun aikaisempia suomalaisia oppilaita koskien Lin-

- der mainitsee, että koulun maneesissa johtajien aition yläpuolella riippui marmoritaulu, johon joka vuosi piirrettiin koulusta parhaana ratsastajana päässeen oppilaan nimi. Tässä taulussa oli suomalaisen kenraali Charpentierin nimi. Linder 1938, 28—29, 37, 44 js.
224. Linder 1938, 29—30. Ks. myös Mannerheim 1951, 20. Itsenäisen Suomen kadettikoulussa oli vastaavasti ”kaaderiportaati” ja ”simppuportaati”. TYKTL tied. 45, vastaaja 523.
225. Linder 1938, 30—31.
226. Linder 1938, 31.
227. Linder 1938, 32.
228. Jägerskiöld 1964, 128.
229. Kysymys oli esteratsastuksesta, jossa ratsastettiin ilman jalustimia ja satulaa ja käsivarret ojossa, jotta ”hädän hetkellä” ei tartuttaisi hevosen kaulaan. Linder 1938, 37.
230. Linder 1938, 32.
231. Linder 1938, 32.
232. Linder 1938, 34, 37.
233. Itsenäisen Suomen kadettikoulussa tunnettiin vastaavasti ”Kastehymni” ja myöhemmin ”Simppujen hymni”. Franck 1969, 32; Hirvisoppä 1975, 286; TYKTL tied. 45, vast. 523.
234. Linder 1938, 34—36. Parodisuudessaan nämä käyttäytymisohjeet muistuttavat hyvin paljon sittemmin itsenäisen Suomen armeijassa yleisesti esiintyneitä ohjesääntöparodioita. Vrt. Leimu 1974, 173.
235. Vastaava ratsuväen sotilasarvo olisi ollut ratsumestari. Vrt. Troyat 1967, 111.
236. Linder 1938, 34—35.
237. Linder 1938, 35—36.
238. Tykistökenraali Nenonen kertoo Uudessa Suomessa 8.6.1957 opiskelustaan Mihailovin tykistökoulussa ja mainitsee tässä yhteydessä koulun muista suomalaisista oppilaista seuraavaa: ”Vuotta myöhemmin, kun olin siirtynyt tykistökouluun, lakkautettiin Suomen kadettikoulun spesiaaliluokat [1902]. Silloin siirtyivät Haminasta entiset luokkatoverini Ingelberg, Almqvist ja Palin sekä seuraavan luokan oppilaat Wegge, Arvid Enckell ja Neovius Mihailovin tykistökouluun. Almqvist ja Palin valmistuivat sieltä upseereiksi samaan aikaan kuin minäkin. Ingelberg ja Wegge siirtyivät pari viikkoa tykistökoulussa oltuaan Pavlovin jalkaväkikouluun ja valmistuivat siten jalkaväkiupseereiksi. Enckell ja Neovius ottivat lyhyen ajan kuluttua eron ja matkustivat takaisin Suomeen.” Nenonen 1957.
239. Casimir Ehrnrooth valmistui upseeriksi Haminan kadettikoulusta v. 1850 ja oli sen jälkeen kahden lukukauden ajan Mihailovin tykistökoulussa täydentämässä sotilaallisia tietojaan. Pitkän ja ansiokkaan sotilas- ja virkamiesuran jälkeen hän kuoli v. 1913. Ehrnrooth 1967, 28, 30, 440.
240. Nenonen meni Haminan kadettikouluun 11-vuotiaana v. 1894. Kun hän oli suorittanut valmistavat ja yleiset luokat sekä ensimmäisen erikoisluokan, hänet siirrettiin kesken kadettikoulun matemaattisen lahjakkuutensa vuoksi Mihailovin tykistökouluun v. 1901. Hän valmistui täältä aliluutnantiksi v. 1903 ja astui palvelukseen Venäjän tykistöön. Alajoki 1975, 22, 23, 25, 27, 29; Nenonen 1957.
241. Ks. esim. Alajoki 1975, 113 js.
242. Nenonen 1957.
243. Ks. viite 238. Tässä koulussa oli myös vuodesta 1843 lähtien autonomian ajan loppuun asti kymmenen suomalaisille varattua vapaaoppilaspaiikkaa. Screen 1974, 101, 107.
244. Haapanen suoritti Suomessa ylioppilastutkinnon ja astui sen jälkeen vapaaehtoisena sotamiehenä Lappeenrannan jalkaväkirykmentin palvelukseen tarkoituksenaan pyrkiä Moskovan sotaopistoon, jonne hänet pian siirrettiinkin. Tämä koulu kesti kaksi vuotta, jonka jälkeen Haapanen ylennettiin upseeriksi. Muistelmissa ei mainita näiden tapahtumien vuosilukuja, mutta ne ovat ajoitettavissa 1800-luvun viimeisiin vuosiin. Haapanen palveli upseerina Venäjällä noin kaksi vuosikymmentä ja sen jälkeen osallistuttuaan vapaussotaamme lähes kymmenen vuotta itsenäisen Suomen puolustusvoimissa. Haapanen 1928, 7, 12—13, 20—21, 25, 30—31, 266.
245. Haapanen 1928, 21 js.
246. Lauerma 1966, 254, 257.
247. Lauerma 1966, 955—956.
248. Lauerma 1966, 982—984.

249. Hannula 1956, 17, 18, 21, 22, 28, 29, 31, 32–33; Lauerma 1966, 87–88, 116, 117–118, 128, 164, 175–176, 274–275, 333–334, 351, 398, 404, 475, 492, 501, 504–505, 509, 569.
250. Hannula 1956, 40–41, 156; Lauerma 1966, 777, 779–780, 783–786, 791, 792, 799–800, 806, 821, 829; Enckell 1956, 255–256, 257–258, 259, 268, 271, 272, 274.
251. Lauerma 1966, 959–960.
252. Lauerma 1966, 148.
253. Lauerma 1966, 281, 322–324.
254. Lauerma 1966, 280–281, 286.
255. Lauerma 1966, 544.
256. Ks. Lauerma 1966, 1031 js.
257. Lauerma 1966, 326.
258. Vain kymmenkunta jääkäriä oli saanut sotilaskoulutusta ennen Saksaan tuloaan. Lauerma 1966, 126, 268.
259. Lauerma 1966, 50, 52.
260. Lauerma 1966, 320.
261. Nurmio 1918, 87–88. Ks. myös Lauerma 1966, 322.
262. Lauerma 1966, 323.
263. Lauerma 1966, 959–960.
264. Lauerma 1966, 960.

Pennalismi ja initiaatio itsenäisen Suomen upseerikoulutuksessa

1. Lähinnä reserviupseerikurssiksi on katsottava *Vimpelin sotakoulu*, joka alkoi jo v:n 1917 lopulla, reservin aliupseerikurssiksi oli tarkoitettu *Vöyrin sotakoulu*, joka myös sekini oli nimestään huolimatta samanlainen kurssi ja joka alkoi tammikuussa 1918. Reserviupseerikurssi oli myös maaliskuussa 1918 Seinäjoella alkanut mutta pian päämajan mukana Vilppulaan ja sieltä myöhemmin Mikkeliin siirtynyt *Päämajan reserviupseerikoulu*. Tämän kurssin päätyttyä perustettiin vielä sen jatkoksi *Sotavänrikkikoulu* aluksi Mikkeliin, josta se siirtyi Helsinkiin. Se tähtäsi jo aktiiviupseerikoulutukseen. Kurssi alkoi toukokuussa 1918, jolloin sota jo oli päättymässä ja päällystää pyrittiin kouluttamaan itsenäisen Suomen rauhan aikaista armeijaa varten. Mikola 1960, 13, 20, 23, 24, 25–26; Mikola 1970, 10, 12, 14.
2. von der Goltz 1920, 143–145; Mikola 1960, 27–29, 30–31; Mikola 1970, 14–15; Aro, Hakala, Kumpula, Orsila 1943, 34–35; Franck 1969, 8.
3. Aro, Hakala, Kumpula, Orsila 1943, 35–36; Franck 1969, 8; Valkama 1956, 14, 21; Tyrkkö 1974, 22–23; Paasonen 1974, 13.
4. Ilvessalo 1959, 38.
5. Tyrkkö on haastatellut Pajarin kurssitoveria kapteeni Kauko Pesosta. Ks. Tyrkkö 1974, 23.
6. Valkama 1956, 25–26.
7. Linsuri 1969, 33; Franck 1969, 6, 10, 18; Aro, Hakala, Kumpula, Orsila 1943, 35–36.
8. Esim. Sinerma 1981, 55, 393–395.
9. Franck 1969, 5, 6, 133–135; Linsuri 1969, 32; Viljanen 1958, 81; Aro, Hakala, Kumpula, Orsila 1943, 35–36.
10. Linsuri 1969, 37; Mikola 1970, 14; Selinheimo 1939, 38; Selinheimo 1958, 18.
11. Linsuri 1969, 38, 43, 49; Aro, Hakala, Kumpula, Orsila 1943, 38, 42; Viljanen 1958, 81.
12. Aro, Hakala, Kumpula, Orsila 1943, 39.
13. Talvisodan sytyttyä oppilaat ja opettajat siirtyivät Kankaanpään Niinisaloon, jossa yhdessä Reserviupseerikoulun kanssa muodostivat sotakoulutuskeskuksen. Tämä toiminta ehti kestää vain pari viikkoa, sillä kadettikoulun kurssi päättyi v:n 1939 lopussa, eikä uusia oppilaita otettu enää sodan aikana. Toukokuussa 1940 uusi kurssi aloitti Munkkiniemessä ja muutti vuoden lopulla Santahaminaan. Jatkosodan alettua toiminta oli pysähdyksissä oppilaiden ollessa kenttäarmeijassa heinäkuuhun 1942 saakka. Uudelleen se pysähtyi kesällä 1944 vuoden ajaksi. Kesästä 1945 lähtien koulu toimi vajaalla teholla, kunnes tilanne v. 1947 normalisoitui. Linsuri 1969, 43, 45, 46; Viljanen 1958, 87–89.

14. Vuonna 1941 alkanut kurssi keskeytyi sodan takia v. 1942, jolloin alunperin 176:n kadettin kurssille otettiin lisää oppilaita niin, että siltä v. 1943 valmistui kaikkiaan 406 upseeria. Seuraava kurssi päättyi kesällä 1944 Karjalan Kannaksen suurtaistelujen aikana, jolloin valmistui 206 uutta upseeria. Linsuri 1969, 44—45; Viljanen 1958, 89.
15. Koulun nimi muutettiin v. 1941 Maasotakouluksi, mutta v. 1952 otettiin nimitys kadettikoulu uudelleen käyttöön. Linsuri 1969, 45, 47.
16. 1940-luvun lopulla oli useita kurseja, joilta valmistui upseereja alle 25. Kurssilla v. 1952—53 ylitettiin 50:n kadetin raja. Sodanjälkeiset pienet kurssit olivat jo ehtineet aiheuttaa pahan upseeripulan, joka alkoi poistua vasta 1960-luvun alun ylisuurten kurs sien ansiosta; vuoden 1963—65 kurssilta valmistui 226 upseeria. Linsuri 1969, 46—48; Saarikoski, Lehtimäki 1969, 82—83; Viljanen 1958, 92.
17. Linsuri, Tuominen, Yli-Ketelä 1969, 74—75; Asetus sotilasopetuslaitoksista 27.9.1979.
18. Vuonna 1930 Kadettikoulu jaettiin yleiseen osastoon, teknilliseen osastoon ja ilmasotaosastoon. Teknillinen osasto jakautui toisella vuosikurssilla tykistö-, pioneeri- ja viestilinjaan. Vuosina 1920—22 Helsingissä toiminut Merikadettikoulu liitettiin jälkimmäisenä vuonna Kadettikouluun erillisenä osastona, mutta jo 1926 se muutti Katajanokalle. Vuonna 1927 osastoon tulivat myös rannikkotykistön kadetit, ja näin syntynyt meripuolustusosasto oli v. 1930 Suomenlinnaan perustetun Merisotakoulun tärkeänä osana. Ilmavoimien upseerien peruskoulutus tapahtui vuoteen 1930 asti kadettikoulussa. Turusta syksyllä 1918 Santahaminaan siirtynyt lentokoulu sai v. 1924 nimen Ilmailukoulu. Se siirrettiin v. 1929 Kauhavalle. Vuodesta 1930 alkaen ovat ilmavoimien upseereiksi aikovat opiskelleet ensimmäisen lukuvuoden Kadettikoulussa mutta toisen vuoden Ilmailukoulussa (nyk. Ilmasotakoulu). Linsuri 1969, 37, 39—40; Aro, Hakala, Kumpula, Orsila 1943, 38; Viljanen 1958, 81, 84—85.
19. Arkadian aikana vaadittiin yleensä lukion viimeistä edellisen luokan suorittaminen mutta ei aikaisempaa sotilaskoulutusta. Vuodesta 1925 vaadittiin reserviupseerikoulutus ja 3 kk:n palvelus joukko-osastossa RUK:n jälkeen. Hakijan piti lisäksi olla terve, fyysisesti hyvin kehittynyt ja alle 25-vuotias. Vuodesta 1930 vaadittiin ylioppilastutkinto, mutta ”erityisistä syistä” voitiin lukion viimeistä edellisen luokan suorittamisen katsoa riittävän. Vuonna 1946 poistettiin vaatimuksista reserviupseeritutkinto, koska RUK ei ollut ollut toiminnassa. Myöskään ylioppilastutkinnosta ei pidetty tiukasti kiinni, sillä se oli monelta jäänyt suorittamatta sodan takia. Nämä vaatimukset palautettiin RUK:n osalta v. 1952 ja ylioppilastutkinnon osalta v. 1961 nyt ilman mahdollisuutta ”erityisistä syistä” johtuviin poikkeuksiin. Vuonna 1962 määriteltiin lisäksi, että hakijan tuli olla hyvämaineinen, ruumiinrakenteeltaan ja terveydentilaltaan upseerin ammattiin sopiva sekä alle 26-vuotias. Linsuri, Tuominen, Yli-Ketelä 1969, 59, 69—70, 74; Aro, Hakala, Kumpula, Orsila 1943, 38.
20. Ilvessalo 1959, 2—3, 5; Lauerma 1966, 937—940; Juva 1957, 152; Alajoki 1975, 106. Vrt. von der Goltz 1920, 143—144.
21. Mannerheim 1951, 403; Juva 1957, 151. Waldenista Haminan kadettikoulussa ks. Juva 1957, 23 js.
22. Muina jäseninä olivat kenr.maj. Berg, eversti Spåre ja majuri Hanell. Linsuri 1969, 32; Franck 1969, 8. Komitean jäsenten koulutuksesta ks. Franck 1969, 145, 146, 148.
23. Franck 1969, 8—9. Ks. myös Juva 1957, 151, 153.
24. Koulun tarkastaja oli kenr.maj. Ignatius ja johtaja eversti Viktor Schauman ja hänen erottuaan eversti Alfred Lucander. Franck 1969, 144—145.
25. Franck 1969, 9, 145 js.
26. Franck 1969, 19.
27. Sinerma 1981, 55.
28. Esim. Lauerma 1966, 937—940; Juva 1957, 151; Alajoki 1975, 106, 109—110.
29. Viljanen 1958, 81; Linsuri 1969, 31, 35; Palmroth 1934, 18; Linsuri, Tuominen, Yli-Ketelä 1969, 53; von Haartman 1972, 66; Franck 1969, 9—10, 81—82; Sinerma 1981, 51.
30. Valkama 1956, 23.
31. Ks. viite 1.
32. Franck 1969, 22.
33. Valkama 1956, 23—24.
34. Valkama 1956, 26.

35. von Haartman 1972, 70.
36. Franck 1969, 32.
37. Puoliodokumentaarisena romaanina Järventauksen kirjaan on lähdeoteksena suhtauduttava varauksin huolimatta siitä, että se monessa suhteessa pohjautuu tositapahtumiin. Paitsi, että päähenkilön kadettinumero 117, oli myös kirjailijan kadettinumero, ja että päähenkilö oli osallistunut vapaussotaan ja Vienan-retkeen, kuten kirjailijakin, hänen kohtalonsa koulussa muistuttaa kirjailijan kohtaloa: päähenkilö erotetaan koulutusta, kirjailija suoritti koulun tutkinnon vasta v. 1924 (eikä 1921, kuten muut 2. kurssin kadetit). Sen sijaan kirjailija ei ole palvellut Ranskan muukalaislegioonassa, jonne päähenkilö lähti erottamisen jälkeen. Useimmat Järventauksen teoksen henkilöistä on sekä valenimen että kuvauksen perusteella helposti tunnistettavissa koulun oppilaisiksi ja opettajiksi ko. kurssseilla (1 ja 2). Esim. Yrjö Satama = Valkama, eversti Kulander = Lucander, kadetti Collanius = Calonius, kadetti Paakkonen = Aladar Paasonen, Geul von Parich = Paul von Gerich jne. Järventaus 1940, 12, 16, 42, 48, 108, 206–207, 209, 211; Aspara 1971, 286.
38. von Haartman 1972, 77.
39. Franck 1969, 79.
40. Franck 1969, 80–81, 112–113.
41. Järventauksen teos on julkaistu vasta v. 1940, jolloin julkisuuteen jo oli vuotanut yhtä ja toista kadettikoulun sisäisestä elämästä. R. W. Palmroth eli Reino Hirvisettä oli jo v. 1927 runokokoelmassaan ”Runoratsulla armeijassa” ja seuraavana vuonna kokoelmassa ”Käy rohkeena!” kadettikunnan luvalla(!) kertonut, tosin runokielisessä muodossa näistä tavoista. Hän ei kuitenkaan kertonut kaikkea. Hän käsitteli tätä kysymystä v. 1934 artikkelissaan ”Kadettien perinnäistavoista” todeten mm. että salailemiseen ei ollut syytä. Tässä yhteydessä hän ei kertonut mitään näistä tavoista. Palmroth 1934, 18–19; Hirvisettä 1927, 88–89, 105–110; Hirvisettä 1928, 88–89, 90–92, 97–99, 115–116. Ks. myös Halsti 1973, 147.
42. Järventaus 1940, 19–21.
43. Nuoremmat initioitiin kädenpuristuksin ja kolminkertaisin ”sinä”-huudoin. Järventaus 1940, 46–52.
44. Järventaus 1940, 49–50.
45. Vrt. Halsti 1973, 148; Hirvisettä 1928, 97–99; Hirvisettä 1975, 268–269.
46. Aspara 1971, 286.
47. Hirvisettä 1975, 286.
48. Simo Hämmäläisen mukaan tätä kalannimeä on käytetty pejoratiivissävyisenä jo 1700-luvulta asti ja tällä vuosisadalla selvänä haukkuma- tai pilkkanimityksenä, mikä on tarjonnut sopivan maaperän kyseisen neologismien synnylle. Hämmäläinen 1963, 222–223.
49. Sulkumerkkilausekkeet ja harvennukset alkup. tekstin mukaan. Valkama 1956, 24–25.
50. Franck 1969, 78–79.
51. Franck 1969, 81.
52. Franck 1969, 80–81.
53. Franck 1969, 112–113.
54. Sinerma 1981, 58–59.
55. Sinerma 1981, 59.
56. Halsti 1973, 148–150.
57. Hirvisettä 1927, 88–89.
58. Ks. Hämmäläinen 1963, 138–139.
59. Hirvisettä 1927, 105–110.
60. Hirvisettä 1927, 106–107, 109.
61. Halsti 1973, 149.
62. Hirvisettä 1975, 269.
63. Hirvisettä 1975, 266–267; Halsti 1973, 147.
64. Hirvisettä 1975, 268, 272–273.
65. Esim. Franck 1969, 80; Hirvisettä 1975, 268–269; Linder 1938, 30–31. Vrt. Halsti 1973, 149.
66. Hirvisettä 1975, 266–267.
67. Hirvisettä 1975, 269.
68. Hirvisettä 1975, 272.

69. Linsuri, Iskanius 1969, 137–141.
70. Hirviseppä 1975, 286.
71. Halsti 1973, 152.
72. Kopra 1969, 100–101.
73. Hirviseppä 1975, 272; TYKTL tied. 45: 523. Ks. myös Aspara 1971, 722.
74. TYKTL tied. 45: 523.
75. TYKTL tied. 45: 523.
76. TYKTL tied. 45: 523.
77. TYKTL tied. 45: 523.
78. Hirviseppä 1975, 286.
79. TYKTL tied. 45: 523.
80. Vrt. TYKTL tied. 45: 232.
81. TYKTL tied. 45: 523.
82. Palmrothin laatima versio kuului: ”WC on hydrostaattisen paineen ja yhdistetyn lihasvoiman avulla toimiva Huberlaite, jossa erotetaan sekä liikkuvat että kiinteät osat. Edellisiä ovat vipu, kansi ja vesi, jälkimmäisiä pönttö, putket ja vaippa.” Hirviseppä 1975, 273.
83. TYKTL tied. 45: 523.
84. TYKTL tied. 45: 523.
85. Kurskien alkamis- ja päättymisajoista ks. Aspara 1971, 1157 js. Vrt. Franck 1969, 59–60; Halsti 1973, 158.
86. Aspara 1971, 1160–1161.
87. TYKTL tied. 45: 523; Linsuri 1969, 40–41.
88. TYKTL tied. 45: 523.
89. TYKTL tied. 45: 523.
90. TYKTL tied. 45: 523.
91. TYKTL tied. 45: 523.
92. TYKTL tied. 45: 523.
93. TYKTL tied. 45: 523.
94. TYKTL tied. 45: 523.
95. TYKTL tied. 45: 523.
96. TYKTL tied. 45: 523.
97. TYKTL tied. 45: 523.
98. Hannila 1969, 103.
99. Ks. Aspara 1971, 145.
100. Hannila 1969, 103.
101. Suviniemi 1969, 106.
102. Linsuri, Hakala 1969, 119.
103. Tuominen 1969, 107.
104. Linsuri, Hakala 1969, 119–120.
105. Linsuri, Hakala 1969, 120.
106. Kiianlinna 1969, 108.
107. Nykyisessä muodossaan kadettilupauksen kaava on seuraava:
 ”Kadettilupun, sotilaan korkeimpien hyveiden uskollisuuden ja miehuuden, kunnian ja toveruuden vertauskuvan edessä minä lupaan uhrata työni ja elämäni Isänmaalle. Kadettiaikanani ja sen jälkeen olkoon tunnukseni Suomen vapaus ja kansamme onni. Isien sankarimuisto säilyköön minulle pyhänä, ja sotilaan kunnia olkoon toimintani johtotähti. Ajatuksieni ja tekojeni kannustimet ja tavoitteet olkoot aina ylevät ja jalot. En karta työtä, en taistelua, en kärsimyksiä, en kuolemaa tämän lupauksen lunastamiseksi. Auttakoon Jumala minua oleman kestävä kunnian tiellä.”
 Kenraalimajuri L. G. Heinrichs luovuttanut tekijän käyttöön.
 Vielä jatkosodan aikana valan viimeinen lause kuului: ”Niinkuin minä uskon yhteen suureen Jumalaan, niin minä uskon yhteen suureen Suomeen”. Leimu 1980, TYKTL käsik. 1501.
108. Linsuri, Hakala 1969, 116.
109. Linsuri, Hakala 1969, 121–122.
110. Leimu 1980, TYKTL käsik. 1501.
 Tämän kirjoittaja olisi halunnut tutustua *perinteiden kirjaan* sekä havainnoida pennallis-

- mia ja initiaatiota *simpuyönä* tämän päivän kadettikoulussa, mutta huolimatta kenraali Heinrichsin suosituksista kadettikoulun johtaja epäsi pyynnön.
111. Ks. Gripenberg 1912, 299 js. Vrt. Linsuri, Hakala 1969, 110 js.
 112. Ks. Gripenberg 1912, 234.
 113. Rehnberg 1967, 165, (kuva) 176—177.
 114. Ks. esim. Franck 1969, 78—79.
 115. Rehnberg 1967, 170.
 116. Haminan kadettikoulun osalta ks. kyseinen luku. Itsenäisen Suomen kadettikoulun osalta esim. Halsti 1973, 149.
 117. Rehnberg 1967, 163 js.
 118. Franck 1969, 78—79.
 119. Karlbergin kadettikoulun osalta ks. Rehnberg 1967, 163—167.
 120. Jalkaväen ja ratsuväen sotilasopistot olivat 2-vuotisia, insinöörijoukkojen ja tykistön 3-vuotisia. Junkkarikoulut olivat yleensä 2-vuotisia, mutta Helsingin junkkarikoulu 3-vuotinen. Screen 1974, 87, 89—90; Screen 1979, 622.
 121. Linder 1938, 35—36.
 122. Aspara 1971, 90, 543—544, 676, 781, 1045, 1110.
 123. Aspara 1971, 549—550.
 124. Valkama 1956, 24—25.
 125. Valkama 1956, 23.
 126. Valkama 1956, 25—26.
 127. Valkama 1956, 25—26.
 128. Aspara 1971, 676.
 129. Susitaival 1981, 127—128.
 130. Enkiö 1968, 69.
 131. Klinge 1981, 33.
 132. Nämä olivat nimeltään Turun ja Helsingin merikunta ja Viipurin (rannikko) laivue. Enkiö 1968, 69—70.
 133. Yksiköstä käytettiin myös nimitystä Laivaston täydennyspataljoona. Enkiö 1968, 70—72; Nurmio, Palmroth 1931, 47.
 134. Enkiö 1968, 72, 83—84; Haikala 1970, 15—16.
 135. Enkiö 1968, 72, 84.
 136. Enkiö 1968, 72—73, 84.
 137. Kansiuapseereiksi nimitettiin laivastossa niitä päällystön ja alipäällystön välissä olevia eri erikoisalojen spesialisteja, joista myöhemmin muodostui erikoismestari luokka. Enkiö 1968, 73—76; Haikala 1970, 16.
 138. Suuri puute erikoisalojen päällystöstä pakotti oppilaat valitsemaan oman alansa heti kurssin alussa. Opiskelu päättyi huhtikuun lopulla 1919 ja oppilaiden arvostelu oli erittäin ankara. Enkiö 1968, 85; Haikala 1970, 16.
 139. Erikoisupseereita olivat ase-, merkinanto- ja kansiuapseerit. Merikapteenien ryhmään kurssilla rinnastettiin myös diplomi-insinöörit. Enkiö 1968, 94—95.
 140. Pääsyvaatimuksena kurssille oli ylioppilastutkinto sekä aikaisempi palvelu laivastossa. Koulutus käsitti talvikausina teoreettista opiskelua ja kesinä käytännön harjoitusta laivoilla. Enkiö 1968, 94; Haikala 1970, 17; Aro, Hakala, Kumpula, Orsila 1943, 38; Linsuri, Tuominen, Yli-Ketelä 1969, 54.
 141. 2. merikadettikurssille oli pääsyvaatimuksena ylioppilastutkinto tai lukion viimeistä edellisen luokan suorittaminen. Oppilaita oli otettu aluksi 24 mutta ennen varsinaisen upseerikoulutuksen alkamista järjestettiin marraskuussa 1923 vielä uusi karsinta, jolloin 10 putosi pois kurssilta. Haikala 1970, 17—18; Enkiö 1968, 99; Aro, Hakala, Kumpula, Orsila 1943, 38.
 142. Enkiö 1968, 117; Aspara 1971, 1185—1186; Hänninen 1970, 164; Haikala 1970, 19; Aro, Hakala, Kumpula, Orsila 1943, 38.
 143. Uuteen kouluun kuuluivat merikadettikurssien lisäksi rannikkotykistön kadettikurssi sekä laivaston ja rannikkotykistön kanta-aliupseerikurssi. Haikala 1970, 18, 20—21, 23, 25, 27; Vuorinen 1970, 33; Hänninen 1970, 165; Viljanen 1958, 82, 84—85; Aro, Hakala, Kumpula, Orsila 1943, 38.
 144. Haikala 1970, 20.
 145. Haikala 1970, 25—27; Vuorinen 1970, 33—34; Hänninen 1970, 166.

146. Vuorinen 1970, 34; Viljanen 1958, 88. Eräiden lähteiden mukaan keskeytyksissä olleita kursseja oli kaksi, toisten mukaan kolme. Kyseiset neljä lähettä ovat ko. kurssien järjestyksenumeroiden ja päättymispäivämäärien suhteen osittain kaikki keskenään ristiriidassa. Asialla ei kuitenkaan ole merkitystä tämän tutkimuksen kannalta. Ks. Vuorinen 1970, 34; vrt. Viljanen 1958, 88—89, Aspara 1971, 1186—1187 ja Hänninen 1970, 166—167.
147. Vuorinen 1970, 34—35; Hänninen 1970, 168.
148. Vuorinen 1970, 38; Linsuri, Tuominen, Yli-Ketelä 1969, 70.
149. Hänninen 1970, 168—169.
150. Vuorinen 1970, 35; Hukari 1970, 127.
151. Vuorinen 1970, 37; Hänninen 1970, 170.
152. Asetus sotilasopetuslaitoksista 27.9.1979.
153. V.K. [nimimerkki] Laivastolehti 3/1929.
154. Hämäläinen 1963, 222.
155. M. Jnen [nimimerkki] Laivastolehti 2/1931.
156. Weibust 1969, 230—233.
157. Juutilainen 1952, 32, 58, 135—136, 176—177, 192—193, 202—203.
158. Weibust 1969, 169—170; Hornborg 1965, 397—398; Henningsen 1961, 15 js.
159. Esim. Paulaharju 1925, 337.
160. O.T.K. [nimimerkki] Laivastolehti 12/1929.
161. Järäinen 1971, 8; Mikola, Tervasmäki ym. 1969, 167. Pääesikunnan tiedotusosaston 16.4.1984 vahvistama tieto.
162. Vitikka 1970, 71, 74, 84—86.
163. Ainamo 1932, 149.
164. Tästä poikkesi vain Merisotakoulu eräinä vuosina, kuten tätä koskevassa luvussa on selvitetty.
165. Viljanen 1958, 80 js.
166. Ilmastokoulu Kauhavalla 1929—1969; Viljanen 1958, 85.
167. V. 1941 koulun nimi muutettiin Lentosotakouluksi mutta v. 1952 jälleen Ilmasotakouluksi. Viljanen 1958, 90, 92.
168. Asetus sotilasopetuslaitoksista 27.9.1979.
169. Ilmasotakoulu Kauhavalla 1929—1969; Wittaniemi 1979.

Itsenäisen Suomen varusmieskoulutus

1. Hannula 1956, 54—55.
2. Tsaari oli v. 1901 säättänyt laittomasti v:n 1878 lain tilalle toisen lain mutta oli kumonnut sen v. 1905 ns. laillisuusmanifestilla. Manninen 1974, 23, 34—35, 50—52, 243—244.
3. Suomen asetuskokoelma 1919, 1922, 1932, 1941, 1946, 1950, 1959, 1969, 1979.
4. Manninen 1974, 50—52, 243—244.
5. 1892 syntyneitä ei tämä rauhanaikainen kutsunta enää koskenut, ja sotaan osallistuneet em. vuonna syntyneet kotiutettiin lokakuussa 1918. Nurmio, Palmroth 1931, 45; Mikola, Tervasmäki ym. 1969, 31; von der Goltz 1920, 143—146.
6. Nurmio, Palmroth 1931, 48—49; Mikola, Tervasmäki ym. 1969, 31.
7. Itkonen 1928, 88, 90; Rauanheimo 1957, 138; Juva 1957, 168; TYKTL tied. 45: 25, 370, 671.
8. Sihvola 1939, 107; Juva 1957, 177—178; Saarinen 1975, 72; Viklund 1939, 27, 29; TYKTL tied. 45: 21, 32, 35, 36.
9. Viklund 1939, 25, 32—33; TYKTL tied. 45: 23, 26, 38.
10. Saarinen 1975, 72; TYKTL tied. 45: 27, 28, 29, 613.
11. Juva 1957, 177—180.
12. TYKTL tied. 45 esim.: 12, 18, 471, 613.
13. Lauerma 1966, 936—937.
14. TYKTL tied. 45 esim.: 12, 13, 19, 20, 467, 468, 549.
15. TYKTL tied. 45 esim.: 27, 34, 35, 36, 43, 369, 370, 472, 475, 514, 640.
16. Mikola, Tervasmäki ym. 1969, 32; TYKTL tied. 45 esim.: 8, 18, 19, 20, 22, 365, 366, 367, 467, 469.
17. TYKTL tied. 45 esim.: 30, 38, 40, 368, 369, 471, 473, 514.
18. Nurmio, Palmroth 1931, 44, 55—56; von der Goltz 1920, 144—145, 170; Huhtala 1935,

- 122; Juva 1957, 135; Paasivirta 1957, 350. TYKTL tied. 45: 9, 10, 12, 15, 16, 468, 547, 549.
19. Lauerma 1966, 821, 935–937, 938, 942.
 20. Lauerma 1966, 936–937, 941–942; Ignatius 1923, 99; Valkama 1956, 40.
 21. Härkönen 1926, 454–455; TYKTL tied. 45: Muistelmissaan useat entiset varusmiehet kertovat heille tarjotun aliupseerin vakanssia varusmiespalvelun jälkeen, toisesta ja kolmannesta varusmiesikäluokasta esim.: 31, 35, 36, 37, 39, 44. Suunnitelmallinen valtakunnallinen kanta-aliupseerien koulutus alkoi v. 1921. Viljanen 1958, 82.
 22. TYKTL tied. 45 esim.: 27, 36, 37, 470, 471, 472, 474.
 23. Luotonen 1946, 75–76, 78, 82–83; TYKTL tied. 45: 8, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 365, 366, 367, 469, 613.
 24. TYKTL tied. 45: 26, 27, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 38, 39, 41, 43, 44, 368, 370, 373, 470, 472, 474, 550, 551.
 25. Manninen 1974, 109 js.; Lauerma 1966, 936.
 26. Lauerma 1966, 936.
 27. Österman 1966, 37; Mikola, Tervasmäki ym. 1969, 31.
 28. Valkama 1956, 40–42.
 29. Lauerma 1966, 936.
 30. TYKTL tied. 45: 23, 27, 34.
 31. Lauerma 1966, 936; Valkama 1956, 40.
 32. TYKTL tied. 45: 6, 7, 11, 466, 547, 613.
 33. Vrt. Banton 1969, 147.
 34. Vrt. Goffman 1969, 13–14; Goffman 1962, 14.
 35. Vrt. Honko 1964, 6.
 36. Goffman 1969, 15; Goffman 1962, 16.
 37. Goffman 1969, 17; Goffman 1962, 18–19.
 38. 1960-luvun alussa siviilivaatteet vielä varastoititiin mutta vuosikymmenen lopulla ne pakattiin pahvilaatikoihin ja lähetettiin kotiin. Kaskeala, Jokisalo, Lappalainen 1962; TYKTL tied. 45: 358, 359.
 39. Suomen armeijan intendentuuri.
 40. Hämäläinen 1963, 141.
 41. Saarinen 1967, 210. Ks. myös Mäkelä 1908, 5.
 42. Haapanen 1928, 14.
 43. Matti Lauerma 17.1.1979.
 44. TYKTL tied. 45: 39, 376, 640.
 45. Enkiö 1968, 72, 91–93; TYKTL tied. 45: 640.
 46. Enkiö 1968, 72, 84.
 47. Enkiö 1968, 72, 83–84; Haikala 1970, 15–16.
 48. Enkiö 1968, 83–84; Lauerma 1966, 953–954.
 49. Lauerma 1966, 952–953.
 50. TYKTL tied. 45: 65, 70b. Tukan leikkuun yhteydessä tiedot on ajoitettavissa mainittujen palvelusvuosien ensimmäiseen vuoteen. Muiden tietojen yhteydessä ei näin tarkka ajoitus yleensä ole mahdollista, vaan on tyydyttävä palvelusvuosiin.
 51. TYKTL tied. 45: 72, 77, 483.
 52. TYKTL tied. 45: 553.
 53. TYKTL tied. 45: 107, 112, 397, 558, 559, 560, 654, 667; Halsti 1973, 114 (SVK, Helsinki).
 54. Toinen tietoista koskee vain PPP 2:n yhtä komppaniaa ja siinä mainitaan, että muissa komppanioissa tukat ajeltiin. TYKTL tied. 45: 218.
 55. TYKTL tied. 45 esim.: 145, 197a, 234, 530.
 56. TYKTL tied. 45: 354, 355, 356, 361, 463.
 57. TYKTL tied. 45: 362.
 58. Vaikka en ole koskaan pitänyt erityisen pitkää tukkaa, annoin tammikuussa 1969 ennen palvelukseen astumistani parturin lyhentää sen entisestään. Perillä Säkylässä PorPr:ssa jouduin kuitenkin uudelleen parturiin. Saatua siirron Turun Ilmatorjuntapatteristoon (TurItPsto) hiustemme pituutta tarkkailivat ryhmänjohtajat ja vääpeli, sitten *santsarit* aliupseerikoulussa Hyrylässä Helsingin Ilmatorjuntarykmentissä (HelItR), ja palattuani Turkuun muistan ryhmänjohtajavereitteni vääpelin ohella pitäneen huolen alokkaiden

- tukan pituudesta; se ei saanut lainkaan ulottua korvien eikä kauluksen päälle eikä olla päälaelta yli 5 cm. *Vanhojen* ja ryhmänjohtajien tukkaan ei kiinnitetty näin suurta huomiota, joskaan sekään ei olisi saanut olla ”epäsotilaallinen”.
59. TYKTL tied. 45: 39, 107, 163, 170, 186, 197, 226, 421, 483, 522, 530, 553, 558, 562, 565.
 60. TYKTL tied. 45: 77, 112, 124, 204, 206, 229, 261, 405, 503, 561, 570, 577, 591, 611, 640.
 61. TYKTL tied. 45: 124, 204, 216, 244, 429.
 62. TYKTL tied. 45: 186, 208, 405, 561, 562, 611, 654.
 63. TYKTL tied. 45: 579.
 64. TYKTL tied. 45: 39, 77, 148, 170, 171, 234, 295, 417, 565.
 65. TYKTL tied. 45: 244, 483, 492, 502, 521, 531. Ks. myös Halsti 1973, 114 (SVK, Helsinki, 1924).
 66. TYKTL tied. 45: 246, 429, 498.
 67. TYKTL tied. 45: 124, 420, 421, 492, 559, 570, 572, 580, 586.
 68. TYKTL tied. 45: 65, 295, 502, 560.
 69. TYKTL tied. 45: 171.
 70. Tammikuussa 1969 PorPr:ssa Säkylässä kirjoittajan saapumiserän tukat ajoi joukko kampaajaoppilaita.
 71. TYKTL tied. 45: 354, 417, 562, 564.
 72. TYKTL tied. 45: 417.
 73. TYKTL tied. 45: 417, 563, 568.
 74. TYKTL tied. 45: 417 (KTR 2, Viipuri, 1929–30).
 75. TYKTL tied. 45: 19, 32, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 513.
 76. TYKTL tied. 45: 145, 530.
 77. TYKTL tied. 45: 419, 591.
 78. TYKTL tied. 45: 405, 416, 417, 419, 558, 563.
 79. TYKTL tied. 45: 405, 417.
 80. TYKTL tied. 45: 568, 574.
 81. TYKTL tied. 45: 565.
 82. Goffman 1969, 14; Goffman 1962, 14–15.
 83. TYKTL tied. 45 esim.: 73, 96, 204, 405, 412, 451, 523, 539, 561, 588, 602, 618, 655, 677.
 84. Kaskeala, Jokisalo, Lappalainen 1962, 54–55.
 85. Kirjoittajan varusmiesaikana PorPr:ssa ja TurItPsto:ssa 1969 ensimmäiset alokkaat saivat iltaloma-oikeuden kahden viikon palveluksen jälkeen menestyttyään kirjallisissa ns. lomakokeissa. Valan jälkeen tämän oikeuden saivat menestyksestä riippumatta kaikki ja samalla oikeuden anoa viikonloppulomia.
 86. TYKTL tied. 45: 594.
 87. TYKTL tied. 45 esim.: 73, 232, 368, 416, 591.
 88. TYKTL tied. 45 esim.: 96, 507, 523.
 89. TYKTL tied. 45 esim.: 368, 603, 677.
 90. TYKTL tied. 45 esim.: 603.
 91. Goffman 1969, 8; Goffman 1962, 6–7.
 92. Goffman 1969, 19–20; Goffman 1962, 21–22.
 93. Kaskeala, Jokisalo, Lappalainen 1962, 54. Kursiivi tekijän.
 94. Vrt. *The American Soldier I* 1949, 55; Banton 1969, 147.
 95. TYKTL tied. 45 esim.: 103, 126, 193, 430, 661.
 96. TYKTL tied. 45: 61.
 97. TYKTL tied. 45: 89.
 98. TYKTL tied. 45: 195.
 99. TYKTL tied. 45: 597b.
 100. TYKTL tied. 45: 90.
 101. TYKTL tied. 45: 98.
 102. TYKTL tied. 45: 391a.
 103. TYKTL tied. 45: 387.
 104. TYKTL tied. 45: 582.
 105. TYKTL tied. 45: 301.

106. TYKTL tied. 45 esim.: 61, 681.
107. TYKTL tied. 45 esim.: 531, 627.
108. TYKTL tied. 45: 366.
109. TYKTL tied. 45: 32, 35, 39, 42, 470, 473, 475, 512, 513, 514.
110. TYKTL tied. 45: 401.
111. TYKTL tied. 45: 35.
112. TYKTL tied. 45: 118.
113. TYKTL tied. 45: 65.
114. TYKTL tied. 45: 132.
115. TYKTL tied. 45: 140.
116. TYKTL tied. 45: 480.
117. TYKTL tied. 45: 482.
118. TYKTL tied. 45: 627.
119. TYKTL tied. 45: 512.
120. TYKTL tied. 45: 80.
121. TYKTL tied. 45: 96.
122. TYKTL tied. 45: 97.
123. TYKTL tied. 45: 438.
124. TYKTL tied. 45: 601.
125. TYKTL tied. 45: 677.
126. TYKTL tied. 45: 431.
127. TYKTL tied. 45: 316.
128. TYKTL tied. 45: 87.
129. Halsti 1973, 120.
130. Esim. Lauerma 1966, 936—939; Valkama 1956, 40—42.
131. Manninen 1974, 109 js.; Lauerma 1966, 936.
132. Kokonaan eri asia on, ettei alkuvuosina edes ollut olemassa Suomen armeijalle tarkoitettuja virallisia ohjesääntöjä. Ainakin upseerit ja osa paremmin koulutetuista aliupseereista tunsivat joko saksalaisen, ruotsalaisen tai venäläisen ohjesäännön määräykset. *Huudattamista* ja muita sen kaltaisia piirteitä tuskin mikään näistä olisi sallinnut. Sihvo 1956, 120, 131; Lauerma 1966, 959—960.
133. Goffman 1969, 16 (kursiivi tekijän); Goffman 1962, 17.
134. Halsti 1973, 121—122.
135. TYKTL tied. 45: 68.
136. TYKTL tied. 45: 222.
137. TYKTL tied. 45: 213.
138. TYKTL tied. 45: 236.
139. TYKTL tied. 45: 502.
140. TYKTL tied. 45: 523.
141. TYKTL tied. 45: 586.
142. TYKTL tied. 45: 609.
143. TYKTL tied. 45: 81.
144. TYKTL tied. 45: 237a.
145. TYKTL tied. 45: 531.
146. TYKTL tied. 45: 305.
147. TYKTL tied. 45: 573.
148. TYKTL tied. 45: 627.
149. TYKTL tied. 45: 644.
150. TYKTL tied. 45: 403.
151. TYKTL tied. 45: 560.
152. TYKTL tied. 45: 661.
153. Gripenberg 1912, 42—46; Lauerma 1966, 959—960.
154. Goffman 1969, 10—11, 31—32, 34; Goffman 1962, 10, 37—38, 42.
155. Goffman 1969, 32—33; Goffman 1962, 38—41.
156. Goffman 1969, 34—35; Goffman 1962, 42.
157. TYKTL tied. 45 esim.: 19, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 41, 44, 98, 149, 333, 413.
158. TYKTL tied. 45 esim.: 30, 49, 127, 191, 225, 278, 341, 380, 484, 514, 580, 658, 668, 672, 680.

159. TYKTL tied. 45: 31.
160. Linder 1938, 34–36.
161. TYKTL tied. 45: 168.
162. TYKTL tied. 45: 417.
163. TYKTL tied. 45: 184.
164. Kun yhden ryhmän jokainen mies liitti yhteen oman telttakankaan kaistaleensa, syntyi yhden ryhmän yöpymiseen sovelias teltta.
165. TYKTL tied. 45: 204.
166. TYKTL tied. 45: 216.
167. TYKTL tied. 45: 218.
168. TYKTL tied. 45: 220.
169. TYKTL tied. 45: 222.
170. Tohvelit, vrt. s. 89, ks. Hämäläinen 1963, 94.
171. TYKTL tied. 45: 237.
172. TYKTL tied. 45: 243.
173. TYKTL tied. 45: 252.
174. TYKTL tied. 45: 531.
175. TYKTL tied. 45: 576.
176. TYKTL tied. 45: 583.
177. TYKTL tied. 45: 587, 590.
178. TYKTL tied. 45: 576, 583, 590.
179. TYKTL tied. 45: 309.
180. TYKTL tied. 45: 316.
181. TYKTL tied. 45: 626.
182. TYKTL tied. 45: 305.
183. TYKTL tied. 45: 328.
184. TYKTL tied. 45: 329.
185. TYKTL tied. 45: 331.
186. TYKTL tied. 45: 665.
187. Kaskeala, Jokisalo, Lappalainen 1962, 54–55.
188. Vrt. Kaskeala, Jokisalo, Lappalainen 1962, 55.
189. TYKTL tied. 45 esim.: 115, 192, 250, 391 b, 437, 483.
190. TYKTL tied. 45 esim.: 297, 416, 419, 568, 584, 642.
191. TYKTL tied. 45: 78.
192. Alokastarkastuksessa joku komppanianpäällikköä korkeampi upseeri, esim. pataljoonan tai rykmentin komentaja katsastaa alokkaiden taidot.
193. TYKTL tied. 45: 521.
194. TYKTL tied. 45: 677.
195. TYKTL tied. 45: 75.
196. TYKTL tied. 45: 148.
197. TYKTL tied. 45: 163.
198. TYKTL tied. 45: 179.
199. TYKTL tied. 45: 246.
200. TYKTL tied. 45: 655.
201. TYKTL tied. 45: 681.
202. Kopra 1971, 38–39.
203. TYKTL tied. 45: 451.
204. TYKTL tied. 45: 561.
205. TYKTL tied. 45: 562.
206. TYKTL tied. 45: 564.
207. TYKTL tied. 45: 565.
208. TYKTL tied. 45: 569.
209. TYKTL tied. 45: 570.
210. TYKTL tied. 45: 580, 583, 588.
211. TYKTL tied. 45: 590.
212. TYKTL tied. 45: 591.
213. Linder 1938, 32.
214. Jägerskiöld 1964, 128.

215. Lauerma 1966, 952—953.
 216. Talvio 1972, 33.
 217. Juho Maununpojan 550-päinen joukko saavutti Joutselässä 11.3.1555 ehkä sotahistoriamme komeimman voiton 10 000:sta venäläisestä. PPP 1 vaali tämän tapahtuman perinteitä ja v. 1926 joukko-osaston vuosipäiväksi määrättiin 11.3. Kuismanen 1971, 6, 8; Kopra 1971, 42—43.
 218. Kopra 1971, 41—42.
 219. Kopra 1971, 42.
 220. Aspara 1971, 796.
 221. Kopra 1971, 42.
 222. Kopra 1971, 45—46.
 223. Haario 1971, 107.
 224. Haario 1971, 123.
 225. Aspara 1971, 796—797.
 226. Ainamo 1932, 149; Juutilainen 1952, 58.
 227. TYKTL tied. 45: 164, 178, 206, 212, 238.
 228. TYKTL tied. 45: 523.
 229. Goffman 1969, 16—17; Goffman 1962, 18.
 230. Nimittelystä palvelukseen astumisen yhteydessä mainitaan erikseen seuraavissa muistelmassa. TYKTL tied. 45: 77, 84, 128, 147, 148, 163, 170, 171, 192, 229, 235, 236, 246, 253, 343, 350, 354, 361, 403, 404, 412, 418, 483, 562, 570, 574, 578, 583, 595, 605, 609, 618, 636, 658.
 231. Hämäläinen 1963, 309.
 232. Nämä olivat yleisessä käytössä tutkimuksen tekijän palvelusaikana 1969—70 monessa joukko-osastossa. *Könsy* ja *örsy* lienevät syntyneet pelkästään äännemaalailun tuloksena. Sen sijaan *mopo* on väännös vanhemmasta alokkaan nimestä *monni* (vrt. myös *mokkeri*, *moku*, *moppe*, *mohikaani* jne.) mutta samalla siihen liittyy alokkaiden juoksuttamista ja vauhdin ylläpitämistä tarkoittavia mielleyhtymiä, onhan *mopo* arkikielessä käytössä oleva väännös kevyttä moottoripyörää tarkoittavasta *mopedi*-sanasta, jota sellaisenaankin, tosin harvinaisempana, on käytetty alokkaan nimityksenä. *Aamureppu* viittaa selkeästi alokkaiden vanhoihin verrattuna pitkään jäljellä olevaan palvelusaikaan.
 233. *Kusipää* on omaksuttu armeijan ulkopuolelta arkielämästä, *veripää* taas viittaa alokkaiden kovakouraiseen tukanajoon, *monni* ja *makrilli* ovat kalanimiä kuten myös kadettikoulusta lähtöisin oleva *simppu*. *Reksi* on samoin kuin hieman harvinaisempi *ryytti* väännös alokasta tarkoittavasta ruotsalaisperäisestä rekryytti-sanasta. *Mokkerissa* lienee myös enimmäkseen kysymys äännemaalailusta, jolloin kyseessä olisi yksi *monni*-sanana monista väännöksistä. Mahdollinen on myös kontaminaatio sanoista *monni*-*jokkeri*. Lisäksi on huomattava englannin *mock*, 'pilkata, ivata, tehdä naurunalaiseksi, ilkkua jotakuta' ja *mockery*, 'pilkka, iva, narripeli'. Hämäläinen 1963, 94, 119—120, 126—127, 130, 197, 270, 309.
 234. Hämäläinen 1963, 24, 32, 49, 139.
 235. Esim. TYKTL tied. 45: 48, 64, 67, 73, 148, 170, 206, 334, 390, 392, 401, 457, 463, 493, 496, 546, 665.
 236. TYKTL tied. 45: 170.
 237. TYKTL tied. 45: 483.
 238. TYKTL tied. 45: 562.
 239. TYKTL tied. 45: 225.
 240. TYKTL tied. 45: 243, 260, 352, 438, 591, 592, 620.
 241. TYKTL tied. 45: 163, 204, 213, 309, 328, 431, 463, 480, 591, 592, 618.
 242. TYKTL tied. 45: 163.
 243. TYKTL tied. 45: 480.
 244. TYKTL tied. 45: 463.
 245. TYKTL tied. 45: 244.
 246. TYKTL tied. 45: 384.
 247. Hämäläinen 1963, 39.
 248. TYKTL tied. 45: 395.
 249. TYKTL tied. 45: 583.
 250. TYKTL tied. 45: 651.

251. TYKTL tied. 45: 405.
252. TYKTL tied. 45: 56.
253. TYKTL tied. 45: 112.
254. TYKTL tied. 45: 232.
255. TYKTL tied. 45: 134.
256. TYKTL tied. 45: 10, 14, 16, 20, 365, 366, 367, 547, 613.
257. TYKTL tied. 45: 365, 371, 372, 474.
258. TYKTL tied. 45: 26.
259. TYKTL tied. 45: 31.
260. TYKTL tied. 45: 473.
261. TYKTL tied. 45: 36.
262. TYKTL tied. 45: 48, 65, 107, 163, 170, 350, 391b, 413, 531, 657, 666.
263. TYKTL tied. 45: 65, 132, 147, 148, 149, 168, 182, 189, 216, 413, 438, 480, 624.
264. TYKTL tied. 45: 73, 83, 117, 123, 148, 216, 480, 601, 654.
265. TYKTL tied. 45: 77, 78, 79, 117, 123, 139, 170, 189, 235, 420, 438, 560, 583, 633, 653, 681.
266. TYKTL tied. 45: 117, 170, 401, 413, 419, 478, 654.
267. TYKTL tied. 45: 556, 560, 563, 565, 569, 570, 577, 579, 583.
268. TYKTL tied. 45: 560, 563, 565.
269. TYKTL tied. 45: 65, 189, 216, 220, 222, 491, 602, 609, 654, 657.
270. TYKTL tied. 45: 139.
271. TYKTL tied. 45: 77.
272. TYKTL tied. 45: 148, 354, 583.
273. TYKTL tied. 45: 203.
274. TYKTL tied. 45: 213.
275. TYKTL tied. 45: 170.
276. TYKTL tied. 45: 343.
277. TYKTL tied. 45: 343.
278. TYKTL tied. 45: 343.
279. TYKTL tied. 45: 182, 354.
280. TYKTL tied. 45: 48.
281. TYKTL tied. 45: 376, 657.
282. TYKTL tied. 45: 376.
283. TYKTL tied. 45: 376, 583.
284. TYKTL tied. 45: 419, 576.
285. TYKTL tied. 45: 48.
286. TYKTL tied. 45: 132.
287. TYKTL tied. 45: 209.
288. TYKTL tied. 45: 235, 609.
289. TYKTL tied. 45: 79.
290. TYKTL tied. 45: 204. Siviililaatikko oli tavallisesti sotilaskaappiin sijoitettu kenkälaitteen kokoinen rasia, jossa oli lupa säilyttää henkilökohtaisia esineitä.
291. TYKTL tied. 45: 481.
292. TYKTL tied. 45: 523.
293. TYKTL tied. 45: 50, 124, 389, 611.
294. TYKTL tied. 45: 83, 168, 173, 216, 222, 232, 248, 426, 428, 439, 584, 609, 655.
295. TYKTL tied. 45: 246.
296. TYKTL tied. 45: 187, 195, 198, 203, 210, 217, 220, 222, 227, 228, 237, 244, 250, 252, 260, 329, 417, 574, 576.
297. TYKTL tied. 45: 182, 187, 195, 196, 198, 202, 218, 228, 232, 243, 250, 260, 426, 576, 627.
298. TYKTL tied. 45: 168, 196, 243, 428, 561, 584.
299. TYKTL tied. 45: 101, 195, 221, 223, 398, 627.
300. TYKTL tied. 45: 101, 195, 210, 221, 246, 329, 398.
301. TYKTL tied. 45: 230, 246.
302. TYKTL tied. 45: 230, 232.
303. TYKTL tied. 45: 195, 227.
304. TYKTL tied. 45: 252.

305. TYKTL tied. 45: 426.
 306. TYKTL tied. 45: 217.
 307. TYKTL tied. 45: 198.
 308. TYKTL tied. 45: 228.
 309. TYKTL tied. 45: 244.
 310. TYKTL tied. 45: 582.
 311. TYKTL tied. 45: 171.
 312. TYKTL tied. 45: 184. Jänisräikkää käytettiin taisteluharjoituksissa ennen sotia esittä-
 mässä konekiväärin ääntä.
 313. TYKTL tied. 45: 555.
 314. Nurmio, Palmroth 1931, 48.
 315. TYKTL tied. 45: 36.
 316. TYKTL tied. 45: 54.
 317. TYKTL tied. 45: 480.
 318. TYKTL tied. 45: 553.
 319. TYKTL tied. 45: 557.
 320. TYKTL tied. 45: 140.
 321. TYKTL tied. 45: 149.
 322. TYKTL tied. 45: 560.
 323. TYKTL tied. 45: 573.
 324. TYKTL tied. 45: 575.
 325. TYKTL tied. 45: 566.
 326. TYKTL tied. 45: 592.
 327. TYKTL tied. 45: 137, 155, 203, 227, 230, 237, 243, 244, 480, 492, 562, 573, 574, 590, 603,
 645.
 328. TYKTL tied. 45: 480.
 329. TYKTL tied. 45: 137.
 330. TYKTL tied. 45: 237, 243, 244.
 331. TYKTL tied. 45: 220, 227, 229, 259, 260, 339, 451, 528, 530, 532, 583, 609, 611, 661.
 332. TYKTL tied. 45: 140, 149, 217, 260, 343, 421, 451, 492, 560, 597b, 642.
 333. TYKTL tied. 45: 530, 553, 557, 585, 659.
 334. TYKTL tied. 45: 417, 528, 532, 560, 583, 609.
 335. TYKTL tied. 45: 237, 480, 492, 562, 573, 574.
 336. TYKTL tied. 45: 140, 488, 583.
 337. TYKTL tied. 45: 482, 491, 573.
 338. TYKTL tied. 45: 584, 592, 661.
 339. TYKTL tied. 45: 592.
 340. TYKTL tied. 45: 584, 592.
 341. TYKTL tied. 45: 220.
 342. TYKTL tied. 45: 629.
 343. TYKTL tied. 45: 583.
 344. TYKTL tied. 45: 350, 576.
 345. TYKTL tied. 45: 237.
 346. TYKTL tied. 45: 229.
 347. TYKTL tied. 45: 584.
 348. TYKTL tied. 45: 390, 566.
 349. TYKTL tied. 45: 575, 576, 611.
 350. TYKTL tied. 45 esim.: 339, 439, 451.
 351. TYKTL tied. 45 esim.: 395, 530, 562, 571.
 352. TYKTL tied. 45: 492.
 353. TYKTL tied. 45: 217, 220, 229, 259, 260, 421, 436, 532, 545, 560, 609, 611, 659, 661.
 354. TYKTL tied. 45: 486a.
 355. TYKTL tied. 45: 528.
 356. TYKTL tied. 45: 585.
 357. TYKTL tied. 45: 597b.
 358. TYKTL tied. 45: 351. Sävel on sama kuin ensimmäisen maailmansodan aikaisessa
 poliittisessa pilkkalaulussa "Saksan keisari Wilhelmi".
 359. TYKTL tied. 45: 352.

360. TYKTL tied. 45: 354.
361. TYKTL tied. 45: 356, 545, 546b; PorPra koskeva tieto on tekijän omakohtainen.
362. Vrt. Leimu 1974, 176–177.
363. TYKTL tied. 45: 634.
364. TYKTL tied. 45: 361, 362.
365. Kappale alkaa tilanteeseen sopivin sanoin ”Voiko ihanammin päivän enää alkaa/ onko ihanampaa aamua kuin tää . . .” ja jatkokin on samanlaista.
366. TYKTL tied. 45: 350.
367. TYKTL tied. 45: 560.
368. TYKTL tied. 45: 562.
369. TYKTL tied. 45: 589.
370. TYKTL tied. 45: 184.
371. TYKTL tied. 45 esim.: 84, 232, 397, 420, 511.
372. TYKTL tied. 45: 172, 416, 425, 476, 559, 602.
373. TYKTL tied. 45 esim.: 117, 417, 572.
374. TYKTL tied. 45: 149, 170, 195, 405, 587, 660.
375. TYKTL tied. 45: 64, 226, 229, 420, 436, 451, 458, 507, 522, 531, 546b, 566, 569, 576, 580, 597b, 618, 667.
376. TYKTL tied. 45: 250, 587.
377. TYKTL tied. 45: 84, 106, 418, 428, 429, 436, 458, 459, 485, 558, 571, 587, 590, 629.
378. TYKTL tied. 45: 405, 416, 463, 566, 568, 569, 576, 580, 588, 636.
379. TYKTL tied. 45: 398, 401, 405, 406, 412, 562, 590, 667.
380. TYKTL tied. 45: 562, 563, 564, 568, 569, 570, 571, 576, 588, 590.
381. TYKTL tied. 45: 405, 571, 603.
382. TYKTL tied. 45: 396, 405, 417, 424.
383. Mikola, Tervasmäki ym. 1969, 31.
384. Kaskeala, Jokisalo, Lappalainen 1962, 67; Mikola, Tervasmäki ym. 1959, 147–148, 162; Mikola, Tervasmäki ym. 1969, 148, 162.
385. Ks. taulukko 2.
386. TYKTL tied. 45: 97. Taulukossa 2 tapausta ei ole merkitty hakasulkeisiin, koska huudattajina toimivat myös ryhmänjohtajat.
387. TYKTL tied. 45: 398.
388. TYKTL tied. 45: 405.
389. TYKTL tied. 45: 562.
390. TYKTL tied. 45: 566.
391. TYKTL tied. 45: 576.
392. TYKTL tied. 45: 204.
393. TYKTL tied. 45: 237.
394. TYKTL tied. 45: 419, 602.
395. TYKTL tied. 45: 416. Tämäkään tieto ei ole taulukossa 2 hakasulkeissa, koska myös ryhmänjohtajat huudattivat alokkaita, tosin huomattavasti sovinnaisempaan tyyliin.
396. TYKTL tied. 45: 665.
397. TYKTL tied. 45: 555.
398. TYKTL tied. 45: 398.
399. TYKTL tied. 45: 106.
400. TYKTL tied. 45: 560.
401. TYKTL tied. 45: 562.
402. TYKTL tied. 45: 580.
403. TYKTL tied. 45: 405.
404. TYKTL tied. 45: 409a.
405. TYKTL tied. 45: 458.
406. Tämä tapahtui tekijän palvelusaikana. Tapahtuma-aikana, joka oli iltalomailta, ei kasarmilla liene ollut paikalla varusmiesesimichiä. Tutkimuksen tekijä, joka tuohon aikaan oli ryhmänjohtajana, sai tapauksesta tiedon palattuaan iltalomalta. Alokkaitten housuttomuuteen ei ollut mitään loogista esim. peseytymiseen liittyvää perustetta; suihkuja oli koko kasarmilla vain yksi, eikä sitä käytetty talvella, koska lämmintä vettä ei ollut.
407. TYKTL tied. 45: 555.
408. TYKTL tied. 45: 565.

409. TYKTL tied. 45: 574.
410. TYKTL tied. 45: 578.
411. TYKTL tied. 45: 587.
412. TYKTL tied. 45: 588.
413. TYKTL tied. 45: 591.
414. TYKTL tied. 45: 589.
415. TYKTL tied. 45: 305.
416. TYKTL tied. 45: 316.
417. TYKTL tied. 45: 624.
418. TYKTL tied. 45: 97.
419. TYKTL tied. 45: 578.
420. TYKTL tied. 45: 665.
421. TYKTL tied. 45: 405.
422. TYKTL tied. 45: 409a.
423. TYKTL tied. 45: 557.
424. TYKTL tied. 45: 629.
425. TYKTL tied. 45: 117.
426. TYKTL tied. 45: 106.
427. TYKTL tied. 45: 137.
428. TYKTL tied. 45: 147.
429. TYKTL tied. 45: 148.
430. TYKTL tied. 45: 216.
431. TYKTL tied. 45: 243.
432. TYKTL tied. 45: 397.
433. TYKTL tied. 45: 413.
434. TYKTL tied. 45: 424.
435. TYKTL tied. 45: 557.
436. TYKTL tied. 45: 237a.
437. TYKTL tied. 45: 147.
438. TYKTL tied. 45: 575.
439. TYKTL tied. 45: 576.
440. TYKTL tied. 45: 624.
441. TYKTL tied. 45: 602, 666.
442. TYKTL tied. 45: 237.
443. TYKTL tied. 45: 531.
444. TYKTL tied. 45: 660.
445. TYKTL tied. 45 esim.: 565, 572, 576.
446. TYKTL tied. 45: 476.
447. TYKTL tied. 45: 68.
448. TYKTL tied. 45: 384, 395.
449. TYKTL tied. 45: 396.
450. TYKTL tied. 45: 562.
451. Ks. esim. Hämäläinen 1963, 39.
452. TYKTL tied. 45: 396, 569, 576.
453. TYKTL tied. 45: 163, 224b, 232, 397, 511, 554a, 557, 562.
454. TYKTL tied. 45: 385, 392, 398, 405, 424, 561, 566, 583, 585; Halsti 1973, 114 (SVK, Hki, 1924).
455. TYKTL tied. 45: 147, 234, 405, 406, 412, 417, 539, 575, 578, 583, 604, 644, 661.
456. TYKTL tied. 45: 235, 354, 385, 397, 398, 412, 539, 554a, 562, 604.
457. TYKTL tied. 45: 149, 163, 204, 208, 210, 234, 237a, 259, 346, 406, 412, 562, 575, 681.
458. TYKTL tied. 45: 163, 171, 208, 224b, 259, 346, 354, 385, 396, 398, 403, 405, 412, 417, 424, 463, 511, 554a, 557, 559, 562, 568, 569, 575, 594, 604, 633, 644, 677, 681; Halsti 1973, 114.
459. TYKTL tied. 45: 163, 171, 204, 208, 234, 235, 237a, 259, 396, 398, 403, 406, 412, 416, 417, 566, 585, 604, 661.
460. TYKTL tied. 45: 204, 234, 259, 352, 354, 392, 396, 405, 412, 417, 562, 575, 576, 578, 583.
461. TYKTL tied. 45: 412, 424, 554a, 562, 604.

462. TYKTL tied. 45: 398, 403, 405, 539.
463. TYKTL tied. 45: 561, 578, 585.
464. TYKTL tied. 45: 147, 208, 406.
465. TYKTL tied. 45: 147.
466. TYKTL tied. 45: 405.
467. TYKTL tied. 45: 403.
468. TYKTL tied. 45: 417.
469. TYKTL tied. 45: 171.
470. TYKTL tied. 45: 398.
471. TYKTL tied. 45: 405.
472. TYKTL tied. 45: 424.
473. TYKTL tied. 45: 557.
474. TYKTL tied. 45: 582.
475. TYKTL tied. 45: 412.
476. TYKTL tied. 45: 568.
477. TYKTL tied. 45: 50, 237a, 355, 362, 400, 409a, 493, 528, 546b, 572, 575, 576, 583, 591, 644; P.L. (TurliPsto, Turku, 1969–70).
478. TYKTL tied. 45 esim.: 409a, 644.
479. TYKTL tied. 45 esim.: 572.
480. TYKTL tied. 45 esim.: 400, 528, 575, 583.
481. TYKTL tied. 45: 124, 404, 557, 559a, 575, 589, 603, 604, 644.
482. TYKTL tied. 45: 124, 404, 405, 528, 572, 604.
483. TYKTL tied. 45 esim.: 409a, 557, 565, 578.
484. TYKTL tied. 45 esim.: 557, 565, 572, 579.
485. TYKTL tied. 45 esim.: 546b, 568, 667.
486. TYKTL tied. 45: 25.
487. TYKTL tied. 45: 101, 404, 557.
488. TYKTL tied. 45: 362.
489. TYKTL tied. 45: 124.
490. TYKTL tied. 45: 556.
491. TYKTL tied. 45: 568.
492. TYKTL tied. 45: 587.
493. TYKTL tied. 45: 396, 405, 561.
494. TYKTL tied. 45: 396.
495. TYKTL tied. 45: 202.
496. TYKTL tied. 45: 404.
497. TYKTL tied. 45: 576. *Kusiratsastuksessa* alokkaat toimivat vanhojen ratsuina. Tämä piirre käsitellään jäljempänä. Tässä kerrottu tapahtui alokasajan jälkeen.
498. TYKTL tied. 45: 404.
499. TYKTL tied. 45: 355.
500. TYKTL tied. 45: 362.
501. P.L. (PorPr, Säskylä, 1969).
502. TYKTL tied. 45: 666.
503. TYKTL tied. 45: 554a.
504. TYKTL tied. 45: 392.
505. TYKTL tied. 45: 396.
506. TYKTL tied. 45: 397.
507. Kertomuksen mukaan lyöjä pääsi sitten siviiliin ns. *kommissioonin* kautta, ts. hänet vapautettiin palveluksesta terveydellisistä syistä, ja lyödyn vanhan palvelusaika päättyi. TYKTL tied. 45: 401.
508. TYKTL tied. 45: 396, 397, 404, 416, 417, 580, 586, 604.
509. TYKTL tied. 45: 416. *Nenosen koira* viittaa tykistön tarkastajan, kenr.maj. Nenosen sotilasarvoon, jonka merkinä kauluslaatassa oli sama leijonakuvio kuin sotilasvyön soljessa. Ks. esim. Alajoki 1975, 117.
510. TYKTL tied. 45: 417.
511. TYKTL tied. 45: 392, 409b, 420, 424, 425, 446, 447.
512. TYKTL tied. 45: 493.
513. TYKTL tied. 45: 576.

514. TYKTL tied. 45 esim.: 580.
515. TYKTL tied. 45: 396.
516. TYKTL tied. 45: 602.
517. TYKTL tied. 45: 420.
518. TYKTL tied. 45: 666.
519. TYKTL tied. 45: 243.
520. TYKTL tied. 45: 611.
521. Vrt. Goffman 1969, 21—22, 25—26, 69; Goffman 1962, 24—25, 30—31, 86.
522. Ks. esim. Halsti 1973, 118—119.
523. Kianto 1896, 87—89.
524. TYKTL tied. 45: 352.
525. TYKTL tied. 45: 665.
526. TYKTL tied. 45: 195, 213, 225, 236, 252, 405, 424, 530, 557, 560, 562, 563, 564, 565, 579, 583, 624.
527. TYKTL tied. 45: 97, 117, 301, 398, 409a, 498, 531, 611, 658.
528. TYKTL tied. 45: 301, 530.
529. TYKTL tied. 45: 649, 665.
530. TYKTL tied. 45: 225, 530, 560, 562, 564, 565, 583, 624.
531. Alokkaat joutuivat mm. korvaamaan rikkoutuneita ikkunoina. TYKTL tied. 45: 405. PU = päivystävä upseeri.
532. TYKTL tied. 45: 563.
533. TYKTL tied. 45: 213.
534. TYKTL tied. 45: 557.
535. TYKTL tied. 45: 562.
536. TYKTL tied. 45: 97.
537. TYKTL tied. 45: 117.
538. TYKTL tied. 45: 409a.
539. TYKTL tied. 45: 531.
540. TYKTL tied. 45: 530.
541. TYKTL tied. 45: 301.
542. TYKTL tied. 45: 665.
543. TYKTL tied. 45: 649.
544. TYKTL tied. 45: 391a.
545. TYKTL tied. 45: 222.
546. TYKTL tied. 45: 661.
547. TYKTL tied. 45: 243, 530.
548. TYKTL tied. 45: 436.
549. TYKTL tied. 45: 665.
550. TYKTL tied. 45: 569.
551. TYKTL tied. 45: 587.
552. TYKTL tied. 45: 591.
553. Vrt. Rehnberg 1967, 225—226.
554. TYKTL tied. 45: 396, 403, 562.
555. TYKTL tied. 45: 391b.
556. TYKTL tied. 45: 397.
557. TYKTL tied. 45: 418.
558. TYKTL tied. 45: 236.
559. TYKTL tied. 45: 624.
560. Valkama 1956, 26; von Haartman 1972, 70.
561. TYKTL tied. 45: 403.
562. TYKTL tied. 45: 572.
563. TYKTL tied. 45: 539.
564. TYKTL tied. 45: 624.
565. TYKTL tied. 45: 305.
566. TYKTL tied. 45: 665.
567. TYKTL tied. 45: 665.
568. TYKTL tied. 45: 397.
569. TYKTL tied. 45: 404.

570. TYKTL tied. 45: 417.
571. TYKTL tied. 45: 229.
572. TYKTL tied. 45: 562.
573. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran korsuperinteen keruun tuloksena julkaistussa kokoomateoksessa "Sotasavotta" kerrotaan tavan olleen kerran käytössä myös rintamalla nimeltä mainitsemattomassa joukko-osastossa Syvärillä jouluna 1941. Toimituksen nimi oli *kuivasten antaminen*. Leikki oli tiedon mukaan ennestään tuttu kaikille kyseisen telan asukkaille, koska sitä oli leikitty kesällä heinänteon aikaan heinäniityllä. Nyman, Salminen, Vento 1974, 265–266.
574. TYKTL tied. 45: 398.
575. TYKTL tied. 45: 562.
576. TYKTL tied. 45: 507.
577. TYKTL tied. 45: 665.
578. TYKTL tied. 45: 351.
579. TYKTL tied. 45: 354; P.L. (TurItPsto, Turku 1969–70).
580. TYKTL tied. 45 esim.: 309, 405, 483.
581. Simo Hämmäläisen sotilasslangisanakirja tuntee myös *kusiratsastuksen*. Hämmäläinen on kuvannut tavan aivan oikein, mutta mainitsee lähteekseen vain Pentti Haanpään kuvauksen "Vääpeli Sadon tapauksesta". Tämä lähde on siinä mielessä virheellinen, että kuvaus koskee jalkaväen joukko-osastoa, joissa todellisuudessa ei ole esiintynyt *kusiratsastusta*. (Lisäksi Haanpää on sekoittanut keskenään *kusiherätyksen* ja *kusiratsastuksen*). Hämmäläinen 1963, 94; Haanpää 1965, 8, 27.
582. TYKTL tied. 45: 395.
583. TYKTL tied. 45: 397.
584. TYKTL tied. 45: 417.
585. TYKTL tied. 45: 562.
586. TYKTL tied. 45: 566.
587. TYKTL tied. 45: 569.
588. TYKTL tied. 45: 576.
589. TYKTL tied. 45: 587.
590. TYKTL tied. 45: 555.
591. TYKTL tied. 45: 557.
592. TYKTL tied. 45: 558.
593. TYKTL tied. 45: 398.
594. TYKTL tied. 45: 106.
595. Savolainen 1967, 71.
596. TYKTL tied. 45: 562.
597. Vikellyksessä oli kysymys eräistä tietyistä voimisteluliikkeistä, jotka tehtiin ravaavan hevosen selässä. Tämä kuului ratsuväen varusmieskoulutukseen. TYKTL tied. 45: 566.
598. TYKTL tied. 45: 572.
599. TYKTL tied. 45: 574.
600. TYKTL tied. 45: 576.
601. TYKTL tied. 45: 579.
602. TYKTL tied. 45: 580.
603. TYKTL tied. 45: 584.
604. TYKTL tied. 45: 587.
605. TYKTL tied. 45: 591.
606. TYKTL tied. 45: 592.
607. TYKTL tied. 45: 562.
608. TYKTL tied. 45: 563.
609. TYKTL tied. 45: 568.
610. TYKTL tied. 45: 576.
611. TYKTL tied. 45: 578.
612. TYKTL tied. 45: 591.
613. TYKTL tied. 45: 636.
614. TYKTL tied. 45: 405, 585, 587, 588.
615. TYKTL tied. 45: 412, 560, 562, 565, 572, 578.
616. TYKTL tied. 45: 580, 584.
617. TYKTL tied. 45: 559, 576, 578, 579, 580, 587, 588, 589, 591.

618. TYKTL tied. 45: 562.
619. Alokkaat joutuivat varhain aamulla vanhojen vielä nukkuessa juottamaan omiensa lisäksi myös vanhojen hevoset ja joutuivat siksi nousemaan vieläkin aikaisemmin. TYKTL tied. 45: 572.
620. TYKTL tied. 45: 576.
621. TYKTL tied. 45: 569.
622. TYKTL tied. 45: 584.
623. TYKTL tied. 45: 576.
624. TYKTL tied. 45: 585.
625. TYKTL tied. 45: 591.
626. TYKTL tied. 45: 587, 588, 591.
627. TYKTL tied. 45: 560.
628. Tässä ei pirteen nimestä huolimatta ollut kysymys alokkaiden käyttämisestä ratsuina. TYKTL tied. 45: 576.
629. Yleisesti *remmiapelli* tarkoitti toverirangaistusta, jossa uhrin silmät oli peitetty ja rankaisijat löivät vuoroin remmeillä. Esim. Hämmäläinen 1963, 197.
630. TYKTL tied. 45: 419.
631. TYKTL tied. 45: 309.
632. TYKTL tied. 45: 417.
633. TYKTL tied. 45: 591. Tällaisista tansseista sodanedellisen kauden ratsuväenyksiköissä Lappeenrannassa kertoo myös tarkemmin ajoittamaton valokuva. Vuorinen, Sarhimaa 1974, 175.
634. TYKTL tied. 45: 665.
635. TYKTL tied. 45: 217, 436.
636. TYKTL tied. 45: 436, 500.
637. TYKTL tied. 45: 229, 576.
638. TYKTL tied. 45: 576.
639. TYKTL tied. 45: 659.
640. Tietysti muissakin aselajeissa käytettiin hevosia, mutta huomattavasti vähemmän, eikä ratsastus- tai hevostenkäsittelykoulutus kuulunut muiden aselajien koulutusohjelmaan.
641. Lauerma 1966, 952—953.
642. Lauerma 1966, 326.
643. Lauerma 1966, 952; Saarinen 1975, 72.
644. TYKTL tied. 45: 204.
645. TYKTL tied. 45: 493.
646. TYKTL tied. 45: 225.
647. Tornisteri oli selkärepun saksalaismallinen edeltäjä, joka oli päällystetty nahalla. TYKTL tied. 45: 235.
648. TYKTL tied. 45: 243.
649. TYKTL tied. 45: 438.
650. TYKTL tied. 45: 206.
651. TYKTL tied. 45: 217.
652. TYKTL tied. 45: 260.
653. TYKTL tied. 45: 147.
654. TYKTL tied. 45: 405.
655. TYKTL tied. 45: 416, 574, 575.
656. TYKTL tied. 45: 243.
657. TYKTL tied. 45: 424, 561, 576, 609.
658. TYKTL tied. 45: 602.
659. TYKTL tied. 45: 403.
660. TYKTL tied. 45: 417.
661. TYKTL tied. 45: 421.
662. TYKTL tied. 45: 654.
663. TYKTL tied. 45: 147.
664. TYKTL tied. 45 esim.: 163, 204, 222, 224b, 396, 419, 424, 576, 592.
665. TYKTL tied. 45: 396, 401, 419, 424, 562, 563, 564, 565, 566, 568, 569, 570, 574, 588, 590.
666. TYKTL tied. 45: 405, 571, 602, 603.

Lyhenteet

Tutkimuksessa on noudatettu puolustuslaitoksen omia lyhennejärjestelmiä. Koska puolustuslaitos muutti lyhennejärjestelmänsä toisen maailmansodan jälkeen, eräistä joukko-osastoista esiintyy kahdenlaisia lyhenteitä, esim. SPr ja SavPr = Savon prikaati. Vanhassa lyhennejärjestelmässä VR tarkoitti sekä Viipurin Rykmenttiä (Haminassa) että Viestirykmenttiä (Viipurissa myöh. Riihimäellä). Teksti ja taulukot on pyritty laatimaan niin ettei sekaannuksia pääse syntymään.

AUK	= aliupseerikoulu, esim. AUK/PR, Porin rykmentin aliupseerikoulu
AutoP	= Autopataljoona
D	= divisioona, esim. 1.D., ensimmäinen divisioona
ErHVK	= Erillinen hyökkäysvaunukomppania
ErMPsto	= Erillinen mittauspatteristo
ErVK	= erillinen viestikomppania, esim. 3. ErVK
HelAutoK	= Helsingin autokomppania
HelKK	= Helsingin komennuskomppania
HKK	= Helsingin komennuskomppania
HelLas	= Helsingin laivastoasema
HRR	= Hämeen ratsurykmentti
HuoltoP	= Huoltopataljoona
HVR	= Hyökkäysvaunurykmentti
HämJP	= Hämeen jääkäripataljoona
HämLsto	= Hämeen lennosto
HämRjP	= Hämeen ratsujääkäripataljoona
Ilm	= ilmailuosasto, esim. Ilm II
IlmAK	= Ilmavoimien alokaskomppania
IlmaSK	= Ilmasotakoulu
IlmavVP	= Ilmavoimien viestipataljoona
IlmK	= Ilmailukoulu
IlmMekK	= Ilmavoimien mekaanikkokoulu
IlmP	= Ilmailupataljoona
IlmVP	= Ilmavoimien viestipataljoona
ISuoJR	= ISuoJR 5, Itä-Suomen jalkaväkirykmentti 5
ItR	= ilmatorjuntarykmentti
ItämJR	= ItämJR 1., Itämeren jalkaväkirykmentti 1
JP	= jääkäripataljoona, esim. JP 1
JR	= Joensuun rajavartiosto
JR	= jalkaväkirykmentti, esim. JR 1
JTR	= Jääkärikykistörykmentti
JvKoulK	= jalkaväen koulutuskeskus, esim. JvKoulK 1
KaartP	= Kaartin pataljoona
KaiPr	= Kainuun prikaati
KarJP	= Karjalan jääkäripataljoona
KarPr	= Karjalan prikaati
KarTR	= Karjalan tykistörykmentti
KJP	= Kaartin jääkäripataljoona
KKK	= konekiväärikomppania, esim. 7 Er KKK
KKR	= Karjalan kaartin rykmentti
KLP	= Kenttälennätinpataljoona
KLR	= Käkisalmen läänin rykmentti
KR	= Kainuun rajavartiosto
KRJR	= Karjalan ratsujääkäri-rykmentti
KSP	= Kajaanin sissipataljoona
KSR	= Keski-Suomen rykmentti
KtKoulK	= Kenttätukikistön koulutuskeskus
KTR	= kenttätukikistörykmentti, esim. KTR 1

KuoJR	= KuoJR 5, Kuopion jalkaväkirykmentti 5
KymJP	= Kymen jääkäripataljoona
KäkJP	= Käkisalmen jääkäripataljoona
LaatLOs	= Laatokan laivasto-osasto
LaatPuol	= Laatokan puolustus
LaivLP	= Laivastolippue
LapJP	= Lapin jääkäripataljoona
LapRvP	= Lapin rajavartiopataljoona
LeR	= lentorykmentti, esim. LeR 4
LjK	= Laskuvarjojääkärikoulu
LKK	= Laivaston koulutuskuunta
LR	= Lapin rajavartiosto
MaaLeKoulu	= Maalentokoulu
MeLeAs	= merilentoasema, esim. Santahaminan merilentoasema
MeriP	= Meripataljoona
MeTiedLv	= meritiedustelulaivue, esim. MeTiedLv 2
MiRaivOs	= Miinanraivausosasto
MHK	= miinanheitinkomppania, esim. 1.D.MHK
MTiedLv	= Maatiedustelulaivue
PaikallisP	= paikallispataljoona, esim. Viipurin PaikallisP
PionKoulP	= Pioniirikoulutuspataljoona
PionKoulK	= Pioneerikoulutuskeskus
PionP	= pioneeripataljoona, esim. PionP 1
PJP	= Pohjanmaan jääkäripataljoona
PKarPsto	= Pohjois-Karjalan patteristo
PohmJP	= Pohjanmaan jääkäripataljoona
PohmTR	= Pohjanmaan tykistörykmentti
PohPr	= Pohjan prikaati
PohR	= Pohjan rykmentti
PomEsk	= Pommituseskaaderi
PorJR	= PorJR 2, Porin jalkaväkirykmentti 2
PorPr	= Porin prikaati
PPP	= polkupyöräpataljoona, esim. PPP 1
PR	= Porin rykmentti
Pr	= prikaati, esim. 1.Pr, ensimmäinen prikaati
Ps.laiva	= panssarilaiva
PsP	= Panssarivaunupataljoona
PsPr	= Panssariprikaati
PSR	= Pohjois-Savon rykmentti
Psto	= patteristo, esim. Psto/PorPr, Porin prikaatin patteristo
PstTykK	= panssarintorjuntatykkikomppania
PsvP	= Panssarivaunupataljoona
Ptri	= patteri, esim. Ptri/UK
RadJ	= Radiojoukot
RadP	= Radiopataljoona
RannJP	= Rannikkojääkäripataljoona
RannL	= Rannikkolaivue
RT	= Rannikkotykistörykmentti, esim. RT 1
RTKoulK	= Rannikkotykistön koulutuskeskus
RtPsto	= rannikkotykistöpatteristo, esim. 2. ErRtPsto
RTR	= Raskas tykistörykmentti
RUK	= Reserviupseerikoulu
SatLsto	= Satakunnan lennosto
SatTR	= Satakunnan tykistörykmentti
SavPr	= Savon prikaati
SJP	= Savon jääkäripataljoona
SJR	= Savon jääkäirykmentti
SlRtR	= Suomenlinnan rannikkotykistörykmentti

SorRvR	= Sortavalan rajavartioryhmä
SPr	= Savon prikaati
SR	= Salmin rajavartiosto
SVK	= Suomen valkoinen kaarti
TerRvP	= Terijoen rajavartiopataljoona
TiedAK	= tiedonantokomppania, esim. 1.D.TiedAK
TiedAOs	= tiedonanto-osasto, esim. 1.D.TiedAOs
TR	= Tampereen rykmentti
TRT	= Turun rannikkotykistörykmentti
TurItPsto	= Turun ilmatorjuntapatteristo
TurMeKunta	= Turun merikunta
TurRtR	= Turun rannikkotykistörykmentti
UK	= upseerikoulu
UR	= Uudenmaan rykmentti
URR	= Uudenmaan rakuunarykmentti
UudRakP	= Uudenmaan rakuunapataljoona
VartioP	= vartiopataljoona, esim. Helsingin VartioP
ViestiR	= Viestirykmentti
VKoulK	= Viestikoulutuskeskus
VP	= viestipataljoona, esim. VP 1
VR	= Viipurin rykmentti
VR	= Viestirykmentti
VuokJP	= Vuoksen jääkäripataljoona
VV	= viestivarikko, esim. VV2
VvP	= vanginvartiopataljoona, esim. Lahden VvP

Lähteet

Kokoelmat

Ratsuväkimuseon kuva-arkisto, Lappeenranta.

Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos (TYKTL), kansatiede

– Valokuvakokoelma

– Vastaukset tiedusteluun n:o 45, Muistelmia sotilaskoulutuksesta, 1972–73.

(TYKTL:n kansatieteen kokoelmissa säilytetään vastaajakortistoa, johon oheisen vastaaja-luettelon numerot viittaavat).

VASTAAJALUETTELO

Vanginvartiopataljoonat

1. Lahden VvP	Lahti	1918
2. Riihimäen VvP	Riihimäki	1918
3. Tammisaaren VvP	Tammisaari	1918
4. Kuopion VvP	Kuopio	1918
5. Helsingin VartioP	Helsinki	1918

Jalkaväki

6. (krenatööripataljoona)	J:kylä	1918
7. (Karjalan armeijak.)	Viipuri ym.	1918
8. ItämJR 1	Turku	1918
9. PorJR 2 > SJR	Riihimäki ym.	1918
10. ItämJR 1 > PR	Turku	1918
11. PorJR 2	Pori ym.	1918
12. ISuoJR 5 > PSR	Räisälä ym.	1918
13. PorJR 2 > SJR	Riihimäki ym.	1918
14. PJP > KSP	Tuusula ym.	1918–19
15. ISuoJR 5	Valkjärvi ym.	1918–19
16. ISuoJR 5 > PSR	Joensuu ym.	1918–19
17. KJP	Riihimäki ym.	1918–19
18. KKR	Viipuri	1918–19
19. ItämJR 1 > PR	Turku	1918–19
20. KuoJR 5 > TR	Hamina	1918–19
21. UR	Viipuri	1918–19
22. KKR	Helsinki ym.	1918–20
23. PSR	Mikkeli	1919
24. TR	Hamina	1919
25. SJR	Kouvola ym.	1919
26. TR	Hamina ym.	1919
27. PR	Turku	1919–20
28. PR	Turku	1919–20
29. PR	Turku	1919–20
30. PJP	Oulu	1919–20
31. PSR	Mikkeli	1919–20
32. KSR	Hämeenlinna	1919–20
33. SVK	Helsinki	1919–20
34. PSR	Mikkeli	1919–20
35. KSR	Hämeenlinna	1919–20
36. KSR	Hämeenlinna	1919–20
37. KKR	Viipuri	1919–20
38. TR	Hamina	1919–20
39. KKR	Viipuri	1919–21
40. TR	Hamina ym.	1919–20
41. 2.D.MHK	Viipuri	1919–20

42. 1.D.MHK	Hämeenlinna	1919–20
43. Viipurin VartioP	Viipuri	1919–20
44. Viipurin VartioP > Viipurin PaikallisP	Viipuri	1919–20
45. 2.D.MHK, (SJR)	Viipuri (Kouvola)	1920
46. VR	Hamina	1920
47. SVK	Helsinki	1920
48. KSR	Hämeenlinna	1920
49. PR	Turku	1920–21
50. KKR	Viipuri	1920–21
51. KKR	Viipuri	1920–21
52. KSR	Kouvola	1920–21
53. KLR	Kivennapa	1920–21
54. TR	Lahti	1920–21
55. KKR	Viipuri	1920–21
56. KJP (SVK)	Vaasa (Hki)	1920–21
57. PJP	Oulu	1920–21
58. KJP	Vaasa	1920–22
59. KSR	Kouvola	1921
60. PR	Turku	1921
61. TR	Lahti	1921
62. KSP	Hämeenlinna	1921
63. KJP	Vaasa	1921–22
64. UR	Helsinki	1921–22
65. KSR	Kouvola	1921–22
66. PPP 2	Terijoki ym.	1921–22
67. KKR	Viipuri	1921–22
68. TR	Lahti	1921–22
69. KKR	Viipuri	1921–22
70a. KKR	Viipuri	1921–22
70b. UR	Helsinki	1921–22
71. PPP 2	Raivola	1922
72. SVK	Helsinki	1922–23
73. VR	Hamina	1922–23
74. KSP	Hämeenlinna	1922–23
75. PPP 1	Kellomäki	1922–23
76. KKR	Viipuri	1922–23
77. KSR	Kouvola	1922–23
78. PPP 1	Kellomäki	1922–23
79. PPP 3	Mikkeli	1922–23
80. PPP 3	Mikkeli	1922–23
81. VR	Hamina	1922–23
82. UR	Helsinki	1922–23
83. SJP	Kiviniemi	1922–23
84. UR	Helsinki	1922–23
85. PR	Turku	1922–23
86. KKR	Viipuri	1922–24
87. SJR	Kiviniemi	1923
88. PPP 2	Raivola	1923
89. PJP	Oulu	1923–24
90. PPP 1	Kellomäki	1923–24
91. TR	Lahti	1923–24
93. PPP 2	Raivola	1923–24
94. VR	Hamina	1923–24
95. KKR	Viipuri	1923–24
96. VR	Hamina	1923–24
87. PR	Turku	1923–24
98. PPP 1	Kellomäki	1923–24

99. SJR	Käkisalmi	1923—24
100. KKR	Viipuri	1923—24
101. SVK	Helsinki	1924
102. KSR	Kouvola	1925 (-30)
103. PR	Turku	1924—25
104. KKR	Viipuri	1924—25
105. PPP 2	Raivola	1924—25
106. PR	Turku	1924—25
107. PPP 3	Mikkeli	1924—25
108. TR	Lahti	1924—25
109. KKR	Viipuri	1924—25
110. VR	Hamina	1924—25
111. TR	Lahti	1924—25
112. PR	Turku	1924—25
113. PR	Turku	1924—25
114. UR	Helsinki	1924—25
115. KKR	Viipuri	1924—25
116. PPP 3	Mikkeli	1924—25
117. TR	Lahti	1924—26
118. KSR	Kouvola	1925
119. PPP 3	Mikkeli	1925
120. RUK	Hamina	1925
121. KKR	Viipuri	1925
122. UR	Helsinki	1925
123. KKR	Viipuri	1925
124. TR	Lahti	1925
125. TR	Lahti	1925—26
126. PJP	Oulu	1925—26
127. KKR	Viipuri	1925—26
128. KKR	Viipuri	1925—26
129. VR	Hamina	1925—26
130. SJR	Kiviniemi	1925—26
131. PPP 3	Mikkeli	1925—26
132. UR	Helsinki	1925—26
133. PSR	Kuopio	1925—26
134. KKR	Viipuri	1925—26
135. PPP 3	Mikkeli	1925—26
136. PJP	Oulu	1925—26
137. PR	Turku	1925—26
138. KSR	Kouvola	1926
139. PR	Turku	1926
140. PSR	Kuopio	1926—27
141. KSR	Kouvola	1926—27
142. TR	Lahti	1926—27
143. SVK	Helsinki	1926—27
144. KSP	Hämeenlinna	1926—27
145. PPP 3	Mikkeli	1927—28
146. TR	Lahti	1927—28
147. PSR	Kuopio	1927—28
148. KSP	Hämeenlinna	1927—28
149. KJP	Vaasa	1927—28
150. UR	Helsinki	1927—28
151. PJP	Oulu	1927—28
152. SJR	Kiviniemi ym.	1927—28
153. 7.Er.KKK	Vaasa	1927—28
154. SJR	Viipuri	1927—28
155. PPP 1	Terijoki	1927—28
156. VR	Hamina	1928—29

157. PSR	Kuopio	1928–29
158. KJP	Vaasa	1928–29
159. SVK	Helsinki	1928–29
160. PPP 3	Valkjärvi	1929
161. PPP 1	Terijoki	1929
162. TR	Lahti	1929–30
163. SPr	Käkisalmi	1929–30
164. PPP 1	Terijoki	1929–30
165. PSR	Kuopio	1929–30
166. PPP 1	Terijoki	1929–30
167. SJR	Kiviniemi	1929–30
168. KKR	Viipuri	1929–30
169. SPr	Kiviniemi	1929–30
170. SPr	Käkisalmi	1929–30
171. SVK	Helsinki	1929–30
172. KSP	Hämeenlinna	1929 (-44)
173. PJP	Oulu	1930–31
174. KSR	Kouvola	1930–31
175. PR	Turku	1930–31
176. KäkJP	Käkisalmi	1930–31
177. KSR	Kouvola	1931 (-39)
178. PPP 1	Terijoki	1931
179. PPP 1	Terijoki	1931–32
180. SJP	Viipuri ym.	1931–32
181. TR	Lahti	1931–32
182. VuokJP	Kiviniemi	1931–32
183. VuokJP	Kiviniemi	1931–32
184. SJR	Viipuri	1931–32
185. PPP 3	Mikkeli	1931–32
186. PPP 3	Mikkeli	1931–32
187. PR	Turku	1931–32
188. PR	Turku	1931–32
189. KKR	Viipuri	1931–32
190a. SVK	Helsinki	1932
190b. PPP 1	Terijoki	1932
191. PSR	Kuopio	1932–33
192. TR	Lahti	1932–33
193. PR	Turku	1932–33
194. SVK	Helsinki	1932–33
195. SVK	Helsinki	1932–33
196. VuokJP	Kiviniemi	1932–33
197a. PR	Turku	1932–33
197b. KäkJP	Käkisalmi	1932–33
198. PJP	Oulu	1933
199. KSP	Hämeenlinna	1933
200. KSR	Kouvola	1933–34
201. PJP	Oulu	1933–34
202. TR	Lahti	1933–34
203. PR	Turku	1933–34
204. TR	Lahti	1933–34
205. PPP 2	Valkjärvi	1933–34
206. PPP 1	Terijoki	1933–34
207. VuokJP	Kiviniemi	1933–34
208. KSR	Kouvola	1934–35
209. SVK	Helsinki	1934–35
210. TR	Lahti	1934–35
211. PPP 3	Mikkeli	1935
212. PPP 1	Terijoki	1935

213. VuokJP	Kiviniemi	1935
214. SVK	Helsinki	1930-luku
215. SVK	Helsinki	1930-luku
216. KKR	Viipuri	1935–36
217. SJR	Käkisalmi	1935–36
218. PPP 2 > JP 2	Valkjärvi	1935–36
219. SJR	Käkisalmi	1935–36
220. PPP 2 > JP 2	Valkjärvi	1935–36
221. PPP 2 > JP 2	Valkjärvi	1935–36
222. PPP 1 > JP 1	Terijoki	1935–36
223. PPP 3 > JP 3	Mikkeli	1936
224a. SVK	Helsinki	1936
224b. KSR	Kouvola	1936
225. PPP 1 > JP 1	Terijoki	1936–37
226. PPP 3 > JP 3	Mikkeli	1936–37
227. KSR	Kouvola	1936–37
228. TR	Lahti	1936–37
229. PohR	Kuopio	1936–37
230. SJR	Käkisalmi	1936–37
231. SVK	Helsinki	1936–37
232. PPP 2 > JP 2	Valkjärvi	1936–37
233. SJR	Käkisalmi	1936–37
234. PR	Turku	1936–37
235. SVK	Helsinki	1936–37
236. UR	Helsinki	1937
237a. TR	Lahti	1937
237b. SJR	Käkisalmi	1937–38
238. JP 1	Terijoki	1937–38
239. TR	Lahti	1937–38
240. KKR	Viipuri	1937–38
241. KSR	Kouvola	1937–38
242. PohR	Kuopio	1937–38
243. SVK	Helsinki	1937–38
244. KSR	Kouvola	1937–38
245. KKR	Viipuri	1937–38
246. JP 1	Terijoki	1937–38
247. KKR	Viipuri	1937–38
248. KKR	Viipuri	1937–38
249. JP 1	Terijoki	1938
250. JP 1	Terijoki	1938–39
251. KKR	Viipuri	1938–39
252. VR	Jaakkima	1938–39
253. KKR	Viipuri	1938–39
254. PR	Turku	1939
255. SVK	Hyrylä	1939
256. SVK	Helsinki	1939
257. KSR	Kouvola	1939
258.	Joensuu	1939
259. SVK	Hyrylä	1939
260. SVK	Helsinki	1939
261. KSR	Kouvola	1939
262. SVK	Helsinki	1939–40
263.	Värtsilä	1939–41
264. JP 4	Kiviniemi	1939 (-44)
265. SJR	Käkisalmi	1939
266. JvKoulK	Nurmes	1940
267.	Lappeenranta	1940
268. JvKoulK	Pyhäjärvi Ol.	1940

269.	JvKoulK	Forssa ym.	1940
270.		Vaasa	1940
271.		Taipalsaari	1940
272.		Oulainen	1940
273.		Kokemäki ym.	1940
274.		Joensuu ym.	1940
275.	JvKoulK	Helsinki	1940
276.		Riihimäki ym.	1940
277.		Turku ym.	1940
278.		Forssa ym.	1940—41
279.		Vihti ym.	1940—41
280.		Mikkeli ym.	1940—41
281.		Naantali ym.	1940—41
282.		Hyrylä ym.	1940—42
283.		Lammi	1940—42
284.	JR 8 (JR 3)	Miehikkälä ym.	1940 (-44)
285.		Ilmajoki ym.	1940 (-44)
286.		Raahe	1941
287.		Forssa ym.	1941
288.		Kemi	1941
289.		Hyrylä	1941
290.		Lempäälä	1941
291.		Jyväskylä	1941
292.		Orivesi	1941—42
293.		Lempäälä	1941—42
294.		Järvenpää	1941—42
295.		Peipohja	1941—42
296.	JvKoulK	Jyväskylä ym.	1941 (-43)
297.		Kuopio ym.	1942
298.		Lappeenranta	1942—43
299.		Kuopio	1942—43
300.		Kouvola	1942—43
301.	JvKoulK	Oulu	1942—43
302.		Lappeenranta	1942—44
303.		Tornio	1942—44
304.		Hyrylä	1942—44
305.		Hyrylä	1943
306.		Kuopio	1943
307.		Lappeenranta	1943
308.		Huuhanmäki	1943
309.		Kuopio	1943
310.		Viipuri ym.	1943—44
311.		Hyvinkää	1943—44
312.		Lappeenranta	1943—44
313.		Forssa ym.	1943—45
314.		Orivesi ym.	1943—45
315.		Jaakkima ym.	1944
316.		Toijala	1944
317.		Huuhanmäki	1944
318.		Miehikkälä	1944
319.		Mikkeli	1944
320.		Hyvinkää ym.	1944
321.		Kemijärvi	1944
322.		Toijala	1944
323.		Karhula	1944—45
324.		Mikkeli	1946
325.		Lahti	1947
326.	JP 4	Hämeenlinna	1948

327. JP 1
 328. JP 7
 329. JR 1
 330. JR 8
 331. JR 8
 332. JR 6
 333. JR 2
 334. ErPstTykK
 335. JR 6
 336. JR 1
 337. JP 4
 338. JR 2
 339. JR 1
 340. JR 7
 341. JR 6
 342. KaartP
 343. SavPr
 344. PohPr
 345. PohmJP
 346. HämJP
 347. KymJP
 349. SavPr
 350. RannJP
 351. KymJP
 352. KarPr
 353. PohmJP > LapJP
 454. KarPr
 355. SavPr
 356. KarJP
 357. KarPr
 358. KaiPr
 359. KaiPr
 360. SavPr
 361. KarPr
 362. PorPr
 363. KaiPr (KaartP)
 364. PohPr

Vaasa 1948
 Mikkeli 1948—49
 Oulu 1949
 Kouvola 1949
 Kouvola 1949
 Turku 1949—50
 Kuopio 1950—51
 Hämeenlinna 1951—52
 Turku 1951—52
 Oulu 1952—53
 Hämeenlinna 1953—54
 Kuopio 1953—54
 Oulu 1953—54
 Mikkeli 1954
 Turku 1955—56
 Helsinki 1956
 Mikkeli 1956—57
 Oulu 1957—58
 Vaasa 1959
 Hämeenlinna 1959—60
 Hamina 1959—60
 Mikkeli 1963—64
 Porkkala 1963—64
 Hamina 1963—64
 Kouvola 1966
 Sodankylä 1966—67
 Kouvola 1966—67
 Mikkeli 1967—68
 Kontiolahti 1967—68
 Kouvola 1968
 Kajaani 1969—70
 Kajaani 1970—71
 Mikkeli 1971
 Valkeala 1971—72
 Säkyä 1971—72
 Kajaani (Hki) 1972—73
 Oulu 1972—73

Kenttätükistö

365. KTR 1
 366. Suomen Tykistökoulu C-os.
 > KTR 3
 367. KTR 1
 368. KTR 3
 369. KTR 1
 370. KTR 3
 371. KTR 1
 372. KTR 1
 373. KTR 3
 374. RTR
 375. RTR
 376. KTR 2
 377. RTR
 378. KTR 1
 379. RTR
 380. RTR
 381. KTR 3
 382. KTR 1

Hyrylä 1918
 Lappeenranta 1918
 Hyrylä 1918—20
 Mikkeli ym. 1919
 Hyrylä 1919
 Lappeenranta 1919—20
 Hyrylä ym. 1919—20
 Hyrylä 1919—20
 Lappeenranta 1919—21
 Lappeenranta ym. 1920
 Lappeenranta ym. 1920—21
 Viipuri 1920—21
 Lappeenranta ym. 1920—21
 Hyrylä ym. 1921
 Viipuri 1921—22
 Viipuri 1921—22
 Riihimäki 1921—22
 Hyrylä 1921—22

383. KTR 3	Riihimäki	1921—23
384. RTR	Viipuri	1922
385. KTR 1	Hyrylä	1922—23
386. RTR	Viipuri	1922—23
387. KTR 3	Mikkeli	1922—23
388. KTR 3	Mikkeli	1922—23
389. RTR	Viipuri	1922—23
390. KTR 1	Hyrylä ym.	1922—24
391a. JTR	Hämeenlinna	1923—24
391b. KTR 3	Riihimäki	1923—24
392. KTR 3	Riihimäki	1924
393. RTR	Viipuri	1924—25
394. JTR	Hämeenlinna	1924—25
395. KTR 2	Viipuri	1924—25
396. RTR	Viipuri	1924—25
397. RTR	Viipuri	1924—25
398. KTR 1	Hyrylä	1924—26
399. JTR	Hämeenlinna	1925—26
400. KTR 2	Viipuri	1925—26
401. RTR	Viipuri	1925—26
402. KTR 3	Riihimäki	1925—26
403. JTR	Hämeenlinna	1925—26
404. RTR	Viipuri	1925—26
405. KTR 1	Hyrylä ym.	1925—26
406. KTR 1	Hyrylä ym.	1925—27
407. KTR 1	Helsinki	1926—27
408. KTR 1	Hyrylä	1926—27
409a. KTR 1	Turku	1927—28
409b. (JTR > KTR 1) > ErMPsto	Turku	1927—28
410. RTR	Viipuri	1927—29
411. RTR	Viipuri	1928
412. KTR 2	Viipuri	1928—29
413. JTR	Hämeenlinna	1928—29
414. KTR 3	Riihimäki	1929
415. JTR	Hämeenlinna	1929—30
416. RTR	Viipuri	1929—30
417. KTR 2	Viipuri	1929—30
418. KTR 3	Mikkeli	1929—30
419. RTR	Viipuri	1930—31
420. JTR	Hämeenlinna	1931
421. KTR 2	Viipuri	1931—32
422. KTR 3	Mikkeli	1932—33
423. JTR	Hämeenlinna	1932—33
424. KTR 1	Hämeenlinna	1932—33
425. KTR 3	Riihimäki	1933—34
426. KTR 3	Riihimäki	1933—34
427. KTR 3	Mikkeli ym.	1933—34
428. KTR 3	Mikkeli ym.	1934—35
429. KTR 1	Hämeenlinna	1934—35
430. KTR 2	Viipuri	1935
341. KTR 2	Viipuri	1935—36
432. KTR 2	Viipuri	1936
433. KTR 2	Viipuri	1936
435. KTR 2	Viipuri	1936—37
436. KTR 1	Hämeenlinna	1937
437. KTR 2	Viipuri	1937—38
438. KTR 1	Hämeenlinna	1938
439. KTR 1	H:linna ym.	1938—39

440.	Tampere	1940
441.	Joroinen	1940
442.	Kokemäki ym.	1940
443.	Joensuu ym.	1940
444.	Oravainen ym.	1940—42
445.	Lemi ym	1941
446.	Kouvola ym.	1943—44
447.	Riihimäki	1944
448.	Niinisalo	1948
449. Ptri/UK	Hamina	1949
450. KTR 1	Kokkola ym.	1949—50
451. KTR 1	Joensuu	1949—50
452. KTR 4	Riihimäki	1950
453. KTR 3	Lappeenranta	1950—51
454. KTR 4	Hämeenlinna	1951
455. PohmTR	Oulu	1956
456. Psto/PorPr	Niinisalo	1960—62
457. SatTR	Niinisalo	1961—62
458. KarTR	Lappeenranta	1961—62
459. Psto/KaiPr	Niinisalo ym.	1966
460. KarTR	Lappeenranta	1967
461. PohmTR	Oulu	1968
462. PKarPsto	Joensuu	1968—69
463. KarTR	Lappeenranta	1968—69
464. SatTR	Niinisalo	1969—70
465. PohmTR	Oulu	1971—72

Rannikkotykiistö

466. RT 1	Helsinki	1918—19
467. RT 3	Helsinki ym.	1918
468. RT 2	Helsinki ym.	1918
469. RT 2	Koivisto	1918—19
470. RT 1	Helsinki	1919—20
471. RT 1	Helsinki	1919—20
472. RT 1	Helsinki	1919—20
473. RT 3	Valamo	1919—20
474. RT 1	Helsinki	1919—20
475. RT 3	Mantsinsaari	1919—21
476. RT 1	Helsinki	1920
477. RT 2	Koivisto	1920—21
478. RT 3	Käkisalmi	1921
479. RT 3	Sortavala	1921
480. RT 3	Valamo ym.	1921
481. RT 3	Käkisalmi ym.	1921—22
482. RT 3	Konevitsa	1922—23
483. RT 3	Sortavala	1922—23
484. RT 3	Sortavala	1922—24
485. RT 3	Sortavala ym.	1922—24
486a. RT 3	Sortavala	1924
486b. RT 1	Russarö ym.	1924—25
487. RT 2	Koivisto ym.	1924—25
488. RT 2	Viipuri	1926—27
490. RT 3	Sortavala	1927—28
491. RT 3	Konevitsa	1927—28
492. RT 3	Sortavala	1930—31
493. RT 3	Sortavala ym.	1931—32
494. RT 2	Koivisto	1934—36
495. RT 3	Jaakkima	1935—36

496. RT 3	Käkisalmi	1936—37
497. RT 2	Revonsaari	1936—37
498. RT 2	Viipuri	1937—38
499. RT 3	Jaakkima	1938—39
500. RT 3	Jaakkima	1938—40
501.	Viipuri ym.	1939—41
502.	Turku ym.	1940—41
503.	Helsinki	1943—45
504. TRT (TurRtR)	Hanko	1945—46
505. SIRtR	Helsinki	1948
506. 2.ErRtPsto	Hanko	1952—53

Ilmatorjuntatykistö

507. ItR	Viipuri	1938
508.	Joensuu ym.	1940
509. 2.ErItPsto	Turku	1953—54
510. TurItPsto	Turku	1961—62
511. TurItPsto	Turku	1972—73

Viestiaselaji

512. RadJ	Helsinki	1919
513. 1.D.TiedAOs	Hämeenlinna	1919—20
514. RadJ	Helsinki	1919—21
515. 1.D.TiedAK	Hämeenlinna ym.	1920—21
516. KLP	Riihimäki	1922
517. KLP	Riihimäki	1923—24
518. KLP	Riihimäki	1924—25
519. KLP	Riihimäki	1925—26
520. RadP	Helsinki	1925—26
521. KLP	Riihimäki	1925—26
522. KLP	Riihimäki	1928—29
523. VP 1	Helsinki	1931
525. VP 2	Riihimäki	1932
526. VP 2	Riihimäki ym.	1933
527. VP 1	Santahamina	1934—35
528. VP	Viipuri	1934—35
530. VP	Viipuri	1937—38
531. VP	Viipuri	1937—38
532. VP	Viipuri	1938—39
533. VV 2	Riihimäki	1940—41
534.	Hyvinkää ym.	1940—42
535.	Lammi	1940—42
536.	Karkku	1942
537.	Oulu	1943
538.	Helsinki	1944
539.	Helsinki	1944
540.	Dragsvik	1946
541. VR (ViestiR)	Riihimäki	1948
542. ViestiR	Riihimäki	1960—61
543. 4.ErVK	Hämeenlinna	1960—61
544. 3.ErVK	Kouvola	1963—64
545. ViestiR	Riihimäki	1965—66
546a. 5.ErVK	Keuruu	1969—70
546b. 3.ErVK	Kouvola	1970—71

Ratsuväki

547. URR	Helsinki	1918
548. KRJR	Viipuri	1918—19

549. KRJR	Joensuu	1918—19
550. KRJR	Viipuri	1919
551. URR	Helsinki ym.	1919—20
552. HRR	Lappeenranta	1919—22
553. URR	Lappeenranta	1923
554a. URR	Lappeenranta	1923—24
554b. URR	Lappeenranta	1923—24
555. URR	Lappeenranta	1923—24
556. HRR	Lappeenranta	1923—24
557. URR	Lappeenranta	1923—24
558. URR	Lappeenranta	1924—25
559. HRR	Lappeenranta	1924—25
560. HRR	Lappeenranta	1924—25
561. URR	Lappeenranta	1925—26
562. HRR	Lappeenranta	1926—28
563. HRR	Lappeenranta	1927—28
564. HRR	Lappeenranta	1927—28
565. HRR	Lappeenranta	1927—28
566. URR	Lappeenranta	1927—28
567. HRR	Lappeenranta	1928—29
568. URR	Lappeenranta	1929—31
569. HRR	Lappeenranta	1929—31
570. URR	Lappeenranta	1930—31
571. URR	Lappeenranta	1930—32
572. URR	Lappeenranta	1931—32
573. URR	Lappeenranta	1932—33
574. HRR	Lappeenranta	1932—33
575. URR	Lappeenranta	1932—33
576. URR	Lappeenranta	1932—33
577. URR	Lappeenranta	1933—34
578. HRR	Lappeenranta	1934—35
579. HRR	Lappeenranta	1934—35
580. HRR	Lappeenranta	1935—36
581. HRR	Lappeenranta	1935
582. URR	Lappeenranta	1935—36
583. HRR	Lappeenranta	1935—37
584. HRR	Lappeenranta	1936—37
585. HRR	Lappeenranta	1936—37
586. HRR tai URR	Lappeenranta	1937
587. HRR	Lappeenranta	1938—39
588. HRR	Lappeenranta	1938—39
589. URR	Lappeenranta	1938—39
590. URR	Lappeenranta	1938—40
591. HRR	Lappeenranta	1939—40
592. HRR	Lappeenranta	1939 (-45)
593.	Panelia ym.	1940—41
594. URR	Lappeenranta	1948—49
595. HämRjP	Lahti	1959—60
596. UudRakP	Lappeenranta	1961
597a. HämRjP	Lahti	1962
597b. HämRjP	Lahti	1962—63
<i>Huolto</i>		
598.	Karj. Kannas	1919
599. HKK	Helsinki	1923—24
600. HKK	Helsinki	1923—24
601. HKK	Helsinki ym.	1923—24
602. AutoP	Viipuri	1927—28

603. HKK		1927–28
604. HelAutoK	Helsinki	1928
605. HuoltoP	Viipuri	1928–29
606. HKK	Helsinki	1930–31
607. HelAutoK	Helsinki	1936
609. HuoltoP	Viipuri ym.	1936–37
610. HKK	Helsinki	1937–38
611. HelAutoK	Helsinki ym.	1940
612. (HKK) HelKK	Helsinki	1948–49

Pioneeriaselaji

613. PionKoulP	Hämeenlinna ym.	1918
614. PionP 1	Viipuri	1919–20
616. PionP	Koria	1928–29
617. PionP	Koria	1932
618. PionP	Koria	1932–33
619. PionP	Koria	1933–34
620. PionP	Koria	1937–38
621. PionP	Koria	1938
622.	Lemi	1940
623.	Lammi	1940–42
624.	Koria	1942
625.	Koria	1942
626.	Utti	1943–44
627. MiRaivOs	Kotka	1943–44
628.	Utti	1944

Jalkaväki/Panssarijoukot

629. HVR	Hämeenlinna	1924–25
630. ErHVK	Hämeenlinna	1938–39
631. PsP	Parola	1950
632. (PsP) PsvP	Parola	1957
633. PsvP	Parola	1957–58
634. PsPr	Parola	1970–71
636. PsPr	Parola	1971–72

Jalkaväki/Laskuvarjojääkärit

637. LjK	Utti	1961
----------	------	------

Laivasto

639. TurMeKunta > LaatPuol	Turku, Sortavala	1918–19
640. MeriP, torp. veneet C 1, S 1	Helsinki	1919–20
641. MeriP	Helsinki	1919–21
644. LKK	Helsinki	1925–26
645. RannL	Turku	1929–30
646. Ps.laiva Ilmarinen	Helsinki	1934–35
647. LaatLOs	Jaakkima	1937–38
649. TurLAs	Turku	1966
650. HelLAs	Porkkala	1966–67

Ilmavoimat

651. Ilm II	Koivisto	1920
652. IlmP	Helsinki	1922–24
653. MeTiedLv 2	Sortavala	1923–24
654. PomEsk	Viipuri	1924–25
655. MTiedLv	Utti	1925–26
656. IlmAK	Helsinki ym.	1927–28
657. MaaLeKoulu	Helsinki	1929–30

658. Santah.MeLeAs	Helsinki	1932—33
659. Santah.MeLeAs	Helsinki ym.	1932—33
660. IlmK	Kauhava	1933—34
661. IlmK	Kauhava	1936
662. IlmMekK	Immola	1941
663. IlmMekK	Utti	1942—43
664. LeR 4	Luonetjärvi	1948
665. IlmVP (LeR 1)	H:linna (Pori)	1948—49
666. IlmVP	Hämeenlinna	1949
667. IlmaSK	Kauhava	1967
668. (IlmVP) IlmavVP	Luonetjärvi	1969—70
669. HämLsto	Luonetjärvi	1971—72

Rajavartiostot

670. SorRvR	Salmi	1918
671. SorRvR	Sortavala	1919—20
672. TerTvP	Rautu ym.	1920—21
673. LapRvP	Rovaniemi	1920—21
674. SR	Salmi	1922—23
675. JR	Joensuu	1923—24
676. JR	Joensuu	1923—24
677. SR	Salmi	1924—25
678. JR	Joensuu	1925—26
679. SR	Salmi	1928—29
680. LR	Rovaniemi	1935—36
681. JR	Joensuu	1935—36
682. KR	Kajaani	1936
683. SR	Salmi	1936—37
684.	Hanko	1940—41
685. LR	Rovaniemi	1969—70

Käsikirjoitukset

Helsingin yliopiston kansanrunoustieteen laitos (HYKrL).

— Manninen, Laura: Initiaatiomenot. Tutkimuksen tarkastelua ja arviointia. Suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen pro gradu -työ 1973. HYKrL:n käsikirjoituskokoelma n:o 234.

Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos (TYKTL), kansatiede.

— Leimu, Pekka: Kenraalimajuri L.G. Heinrichsin haastattelu Jyväskylässä 19.5.1980. TYKTL:n käsikirjoituskokoelma n:o 1501.

Kirjallisuus

Ainamo, E. 1932: Suomen Joutsenen matkoilta. Laivastolehti 5/1932.

Alajoki, Matti 1975: Tykistökenraali Vilho Petter Nenonen. Keuruu.

Allard, Erik, Littunen, Yrjö 1979: Sosiologia. 4. uud. laitos, 2. p. Porvoo.

The American Soldier. Adjustment during Army Life. Volume I. 1949. (Toim. Stouffer, Samuel A., Suchman, Edvard A., DeVinney, Leland C., Star, Shirley A., Williams, Robin M. jr.). Princeton.

Aminoff, Greg. Adolfs. 1839: Relation om f.d. Savolaks Brigadens, af Kongliga Finska Arméens deltagande i 1808 & 1809 årens fälttåg i Finland och Westerbotten jemte underrättelser om dess upplösning 1810 med Förteckningar på de vid Brigaden under nämnde tid tjenstgörande Officerare och Civil-Embetsmän, samt 7 Plancher. Götheborg.

Aro, O., Hakala, V., Kumpula, M., Orsila P. 1943: Kadettikoulumme vaiheet itsenäisyyden aikana. Haapaniemestä Santahaminaan. Maasotakoulussa keväällä 1943 laaditut ja esitetyt tutkielmat kadettikoulun vaiheista. Helsinki.

Aspara, K-E. (toim.) 1971: Kadettiupseerit 1920—1970. Hämeenlinna.

Backmannson, Hugo [1892]: Tecningar ur Kadett-Lifvet. Helsingfors.

- Banton, Michael 1969: Roles. An Introduction to the Study of Social Relations. 4. p. Worcester.
- Becker, Erik 1968: Becker-Bei. Suomalainen sotilas ja poliitikko. Hämeenlinna.
- Berg, Gösta 1930: Studentdeposition i Uppsala på 1600-talet. Svenska kulturbilder V. Stockholm.
- Bock, Philip K. 1969: Modern Cultural Anthropology. An Introduction. New York.
- Bonniers Lexikon 15, 1967. Stockholm.
- von Bonsdorff, Carl 1915: Kejsar Alexander och finska officersskåren. Finsk Tidskrift 79. Helsingfors.
- von Bonsdorff, Carl 1918: Opinioner och stämningar i Finland 1804—1814. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CXLI. Helsingfors.
- Bühler, Th. 1961: Knabenschaftliches in Rekrutenbräuchen der Schweiz. Schweizerisches Archiv für Volkskunde Bd 57.
- Cohen, Yehudi 1964: The Establishment of Identity in a Social Nexus: The Special Case of Initiation Ceremonies and Their Relation to Value and Legal Systems. American Anthropologist 66.
- Dahlström, Svante 1914: Anteckningar om militära boställen 1681—1809. Hembygden 1914.
- Danielson, Joh. Rich. 1896: Suomen sota ja Suomen sotilaat vuosina 1808 ja 1809. Helsinki.
- Danielson-Kalmari, J. R. 1921: Kustavilainen aika, ensimmäinen osa. Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää 18:nnella ja 19:nnellä vuosisadalla. Porvoo.
- Daun, Åke, Löfgren, Orvar 1980: Etnologian metodeja. Jyväskylän yliopisto, Etnologian laitos. Tutkimuksia 14. Jyväskylä.
- Dornbusch, Sanford M. 1955: The Military Academy as an Assimilating Institution. Social Forces 33.
- Ehrnrooth, Magnus 1967: Casimir Ehrnrooth. Kolmen Aleksanterin — kahden tsaarin ja yhden ruhtinaan — uskollinen palvelija. Keuruu.
- Ekstrand, Sigvard 1937: Karlberg, Kungl. Krigsakademiens och Kungl. krigsskolans historia 1792—1936. Stockholm.
- Elio, Keijo 1973: Otto Kaarle von Fieandt — suomalainen upseerikouluttaja. Historiallisia tutkimuksia 91. Helsinki.
- Enbom, O., Poppius, A., Salminen, P., Salmiala, S. 1943: Sprengtportenin toiminta ja Haapaniemen ajanjakso. Haapaniemestä Santahaminaan. Maasotakoulussa keväällä 1943 laadittu ja esitetyt tutkielmat kadettikoulun vaiheista. Helsinki.
- Enckell, Olof 1956: Jääkärien tarina. Keuruu.
- Enkiö, Sulo 1968: Laivaston synty ja kehitys 1918—1939. Suomen laivasto 1918—1968 1. Helsinki.
- Erixon, Sigurd 1921: Ynglingalaget. En gengångare i samhället. Fataburen 1920. Stockholm.
- Erixon, Sigurd 1938: Svenskt folkliv. Några kapitler svensk folklivsforskning med belysning av dess arbetsuppgifter och metoder. Stockholm.
- Eskelinen, Heikki 1970: Itsenäisyytemme vuosikymmenet 1917—69. Helsinki.
- Etzioni, Amitai 1961: A Comparative Analysis of Complex Organizations. Glencoe.
- Etzioni, Amitai 1964: Modern Organizations. Englewood Cliffs. New Jersey.
- Etzioni, Amitai 1977: Nykyaajan organisaatiot. 4.p. Helsinki.
- Finne, Jalmari 1909: Ylioppilaita. Kuvaus pohjalaisista ylioppilaita Turun yliopistossa. Helsinki.
- Finska Kadettkåren 1812—1887. Bihang I. Finska kadetter. Bihang II. Kårens embetsmän. Fredrikshamn 1890.
- Fleming, Reijo 1954: Muistoja kovasta koulusta ja sen pojista. Helsingin Sanomat 1.8.1954.
- Forde, C. Daryll 1963: Habitat, Economy and Society. A Geographical Introduction to Ethnology. New York.
- Frank, Leo 1969: Ensimmäinen kadettikurssi. Hämeenlinna.
- Gallén, Jarl 1961: La Finlande Militaire au Temps du Grand-Duché (1809—1917). Revue Internationale d'Histoire Militaire. Comité International des Sciences Historiques — Commission d'Histoire Militaire comparée. Helsinki.
- Garfinkel, Harold 1956: Conditions of Successful Degradation Ceremonies. American Journal of Sociology 61.
- Gluckman, Max 1966: Les Rites de Passage. Essays on the Ritual of Social Relations. (Ed. Max Gluckman). Manchester. (1. p. 1962.)

- Goffman, Erving 1962: *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. 2. p. Chicago. (1. p. 1961.)
- Goffman, Erving 1969: *Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista*. Lohja.
- von der Goltz, [Rüdiger] 1920: *Toimintani Suomessa ja Baltianmaissa*. Porvoo.
- Gripenberg, G. A. 1908: *Suomen kadettikoulu. Oma maa II*. Porvoo.
- Gripenberg, G. A. 1911: *Suomen kaarti. Oma maa IV*. Porvoo.
- Gripenberg, G. A. 1912: *Finska kadettkåren och dess kamratskap*. Helsingfors.
- Gripenberg, Ole 1966: *Finsk krigsmannabeklädnad genom fyra sekler*. Borgå.
- Göös, Hjalmar 1933: *Vapaaehtoisena "Vanhassa väessä"*. *Sotilasmuistelmia puolen vuosisadan takaa*. Hakkapeliitta 14/1933.
- Haanpää, Pentti 1965: *Väepeli Sadon tapaus*. 2. p. (käsik. 1935, 1. p. 1956). Pentti Haanpään jälkeenjääneet teokset III. Helsinki.
- Haapanen, Väinö 1928: *Upseerilämää. Muistikuvia suomalaisen armeijaupseerin palvelusajalta Venäjällä*. Helsinki.
- Haario, [Ilmo] 1971: *Jääkäripataljoona 1 jatkosodassa*. Tauno Kopra (toim.), *Lapin jääkäripataljoona 1921—1971*. Oulu.
- von Haartman, Carl 1972: *Antaa Haartmanin yrittää*. Keuruu.
- Haikala, Olavi 1970: *Merisotakoulu Merivoimiemme päällystön ja alipäällystön kouluttajana. Merisotakoulu 1930—1970*. Mikkeli.
- Haliila, Aimo 1949: *Suurvalta-aika. Suomen historian käsikirja I*. Porvoo.
- Hannula, J. O. 1936: *Suomen sotaväki. Suomen kulttuurihistoria IV*. Jyväskylä.
- Hannula, J. O. 1956: *Suomen vapaussodan historia*. 5 p. Porvoo.
- Hannula, Risto 1970: *Leikkeidenselailijan raportti. Tapaus Schüller*. (Toim. Ilpo Halonen, Matti Mykkänen). Helsinki.
- Halsti, Wolf H. 1973: *Mies elää aikaansa. Muistelmat 1, 1905—1939*. Keuruu.
- [Hannila, M. S.] Kad. n:o 1505 1969: *XXI kadettikurssi 29.5.37—16.5.39. Entisten kadettipolvien kertomaa. Kadettikoulu 1779—1812—1819. 1919—1969*. Sandudd.
- Harva (Holmberg), Uno 1924: *Det avkvistande trädet i fornfinnarnas initiationsriter. Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok 1924*. Lund.
- Heikel, Ivar A. 1897: *Sede- och bildningsförhållanden i Finland under 17:de seklets senare hälft. Skrifter utgifna af föreningen "Svenska Folkskolans Vänner"*, Häft 38. Helsingfors.
- Heikinheimo, Ilmari 1955: *Suomen elämäkerrasto*. Porvoo.
- Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan ensimmäinen promootio 31.V.1950. [Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan] Promootio 31.V. A. D. MCMLVI. Helsinki 1957.
- Henningsen, Henning 1961: *Crossing the Equator*. Copenhagen.
- Henningsen, Henning 1964—65: *Rus Deposits og Pennalismen. Indvielsesrikke blandt studenter og skoleelever*. Christiansfeld.
- Hirvisseppä, Reino 1927: *Runoratsulla armeijassa*. Helsinki.
- Hirvisseppä, Reino 1928: *Käy rohkeena! Uudet "vänrikki Ryynegreenin tarinat"*. [Hämeenlinna].
- Hirvisseppä, Reino 1975: *Kuin vierivä virta. Jutelmia erään elämän varrelta*. Porvoo.
- Honko, Lauri 1964: *Siirtymäriitit*. Sananjalka 6. Turku.
- Honko, Lauri 1976: *Riittien luokituksesta*. Sananjalka 18. Turku.
- Honko, Lauri, Pentikäinen, Juha 1970: *Kulttuuriantropologia*. Porvoo.
- Hornborg, Eirik 1955: *När riket sprängdes. Fälttågen i Finland och Västerbotten 1808—1809*. Helsingfors.
- Hornborg, Eirik 1965: *Purjehdusmerenkulun historia*. Porvoo.
- Huhtala, P. 1935: *Suomen Valkoinen Kaarti. Lyhyt esitys Suomen kaartin (Henkivartioväen 3. Suomen Tarkk'ampujapataljoonan) ja Suomen Valkoisen Kaartin historiasta*. Helsinki.
- Hukari, Aarno E. 1970: *Rannikkotyökistö. Sodan jälkeisestä erikoiskoulutuksesta meripuolustuksessa. Merisotakoulu 1930—1970*. Mikkeli.
- Hultin, Herman 1913: *Finlands första militärpedagog. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland CXII. Förhandlingar och uppsatser 26, 1912*. Helsingfors.
- Huuskonen, Aarne 1927: *Kuninkaallinen Savon jääkäriyrykmentti vuosina 1770—1810*. Helsinki.
- Hämäläinen, Simo 1963: *Suomalainen sotilasslangi. Ensimmäinen osa*. Turku.
- Hänninen, Reino 1970: *Kadettikurssit. Merisotakoulu 1930—1970*. Mikkeli.

- Härkönen 1926: Kapitulantit. Sana ja miekka 23/1926.
- Ignatius, Hannes 1923: Puolustuslaitoksemme kehitys. Suomen Sotilasaikakauslehti 4/1923.
- Ilmari, Erkki 1939: Asiakirjat kertovat. Asemies 3/1939.
- Ilmasotakoulu Kauhavalla 1929—1969. s.l., s.a.
- Ilvessalo, Jaakko 1959: Suomi ja Weimarin Saksa. Porvoo.
- Inkinen, Antti 1959: Suomalaisen nuorison opinkäyntiä Pietarissa venäläisen valtakauden aikana. Koulu ja menneisyys XI. Helsinki.
- Itkonen, Erkki, Joki, Aulis J. 1962: Suomen kielen etymologinen sanakirja III. Helsinki.
- Itkonen, T. I. 1928: Karjalaisten historia. Suomen suku II. Helsinki.
- Ivalo (Ingman), Santeri 1913: Reservikasarmissa. 2. p. Porvoo. (1. p. 1892).
- Jungar, Sune 1972: Finländare i Ryssland. Utflyttningen till Ryssland 1809—1917. En förstudie kring källmaterial och problematik. Åbo.
- Juutilainen, Martti 1952: Sellainen oli retkemme. ”Suomen Joutsenen” matkat maailman merillä. 3. p. Helsinki. (1. p. 1942).
- Juva (Juvelius), Einar W. 1919: Suomen puolustuskysymys ison- ja pikkuvihan välisenä aikana 1721—1741. Kokkola.
- Juva, Einar W. 1942: Suomen taistelu itää vastaan. Helsinki.
- Juva, Einar W. 1957: Rudolf Walden 1878—1946. Porvoo.
- Juva, Einar W. 1958: Asepalveluksen historiallinen kehitys. Oma maa IV. Porvoo.
- Jägerskiöld, Stig 1964: Nuori Mannerheim. Keuruu.
- Järventaus, K. A. 1940: Kadetti 117. 2.p. Hämeenlinna. (1.p. 1940).
- Järvinen, Kyösti 1952: Maalaispappilasta maailmalle. Muistelmia kahdeksan vuosikymmenen ajalta. Jyväskylä.
- Järäinen, T. 1971: Merikadetit ja koulutuksemme. Kadetti 71. (Julk. Kadettioppilaskunta).
- Kaila, Toivo T. 1942: Meriupseerista työmieheksi. Venäjäsaksalaisen pakolaisen muistelmia. Muistiin merkinnyt Toivo T. Kaila. Helsinki.
- Kaskeala, P., Jokisalo, P., Lappalainen, N. 1962: Asevelvollisuutta suorittamaan. Mitä — Missä — Milloin. Keuruu.
- Kianto (Calamnius), Ilmari 1896: Väärällä uralla. Porvoo.
- Kianto, Ilmari 1954: Iki-Kianto muistelee. Helsinki.
- [Kiianlinna, L. K.] Kad. n:o 4931 1969: LI kadettikurssi 15.9.1964—18.3.1967. Entisten kadettipolvien kertomaa. Kadettikoulu 1779—1812—1819. 1919—1969. Sandudd.
- Klinge, Matti 1981: Suomen sinivalkoiset värit. Keuruu.
- von Knorring, Frans P. 1832: Krigsmanna skolor i Finland. Helsingfors.
- Kopio, Lauri 1931: Suomen laivasto ja merisotahistoriaa. Suomen puolustusvoimat. 2.p. (Toim. Felix Jonasson). Porvoo.
- Kopra, Tauno 1971: Aika ennen talvisotaa. Lapin Jääkäripataljoona 1921—1971. Oulu.
- [Kopra, T.T.] Kad. n:o 688 1969: XI kadettikurssi 1.10.1928—16.5.1930. Entisten kadettipolvien kertomaa. Kadettikoulu 1779—1812—1819. 1919—1969. Sandudd.
- Kovanen, Albin 1951: Vahtimestari Albin Kovasen haastattelu. ”Kun nuorempi aliupseeri Albin Kovanen komensi tulevia professoreita. Vanhan väen veteraanin muistelmia puolen vuosisadan takaa. Länsi-Savo 13.10.1951.
- Krapotkin, Furst [Pjotr] 1901: En anarkists minnen. Stockholm.
- Kropotkin, Peter 1930: Memoirs of a Revolutionist. Cambridge, Massachusetts, U.S.A. (1. p. 1899).
- Kropotkin, P[jotr] 1973: Anarkistin muistelmat. Hämeenlinna.
- Kuismanen, K. K. 1971: Lapin jääkäripataljoonan ja sen juhlaulkaisun esihistoriaa. Tauno Kopra (toim.), Lapin jääkäripataljoona 1921—1971. Oulu.
- Kuosa, Tauno 1978: Upseerikoulutus ennen itsenäistymistä. Suomalainen upseerikoulutus 200 vuotta 1779—1979. Joensuu.
- Kuusi, Sakari 1971: Yrjö Maunu Sprengtporten. Jyväskylä.
- Kylävaara, Keijo 1978: Balkanin santaa. Hämeenlinna.
- Lauerma, Matti 1966: Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutus. Porvoo.
- Lauerma, Matti 1970: Upseeri kautta aikojen. Ympyröiltä kansalaisvastuuseen. RUK:n 50-vuotisjuhlakirja. Tapiola.
- Lehmann, Albrecht 1982: Militär als Forschungsproblem der Volkskunde. Zeitschrift für Volkskunde 1982/II.

- Leimu, Pekka 1974: Sotilasparodiat. Kotiseutu 5/1974.
- Linder, Paul 1938: Keisarillinen kaartin upseerina. Helsinki.
- Lindh, Daniel 1951: Kapteeni Daniel Lindhin haastattelu. ”Upseerien osanotto Mikkelin seuralämään antoi sille 50 vuotta sitten oman erikoisen lisänsä”. Länsi-Savo 13.10.1951.
- Linsuri, P. 1969: Haapaniemestä Santahaminaan. Kadettikoulu 1779—1812—1819. 1919—1969. Sandudd.
- Linsuri, P., Hakala, H. 1969: Itsenäisyyden ajan kadettioppilaskunnan toiminta. Kadettikoulu 1779—1812—1819. 1919—1969. Sandudd.
- Linsuri, P., Iskanius, K. 1969: Kadettikoulun johtajat vv. 1779—1968. Kadettikoulu 1779—1812—1819. 1919—1969, Sandudd.
- Linsuri, P., Tuominen, T., Yli-Ketelä, A. 1969: Havaintoja itsenäisyyden ajan Kadettikoulun opetusohjelmista ja koulutuksen järjestelyistä. Kadettikoulu 1779—1812—1819. 1919—1969. Sandudd.
- LSS 1890. Wakoilu-retki. Lukemisia Suomen sotamiehille VI/1890.
- LSS 1891. Vanha sotilas: Erään vanhan suomalaisen sotilaan muistoonpanoja. Lukemisia Suomen sotamiehille II/1891.
- LSS 1892. Niitä näitä muinaisajan sotilaselämästä. Lukemisia Suomen sotamiehille VIII/1892.
- LSS 1893 A. Entinen sotilas: Muistelmia palvelusajoltani H. M. Keisarin yhdistetyssä henkivartiopataljoonassa vuosina 1891—92. Lukemisia Suomen sotamiehille VII—VIII/1893.
- LSS 1893 B. Eero: Palanen muistelmia rekryyti-ajoltani. Lukemisia Suomen sotamiehille I/1893.
- LSS 1894 A. Wigren, G.: Muistiinpanoja ja muistelmia palvelusajaltani Suomen kaaterieki-paasisissa. Lukemisia Suomen sotamiehille IV/1894.
- LSS 1894 B. L-vala: Sotilas-veljeys. Lukemisia Suomen sotamiehille III/1894.
- LSS 1894 C. Reservipoika: Muistelmia reservioloilta! Lukemisia Suomen sotamiehille III/1894.
- LSS 1895 A. Wigren, G.: Kuinka miehistön värväys toimitettiin muinais aikoina maaseuduilla. Lukemisia Suomen sotamiehille II/1895.
- LSS 1895 B. D.L.: Kuopion pataljoonan marssiretki Imatralle leiristä Lappeenrannasta v. 1894. Lukemisia Suomen sotamiehille II/1895.
- LSS 1896. E.W.: Kolme vuotta vakinaisessa väessä. Lukemisia Suomen sotamiehille VI—VII/1896.
- LSS 1900. J.K.: Kertomus Suomen Rakuunarykmentin ensi ajoilta. Lukemisia Suomen sotamiehille IV/1900.
- [Luotonen, Arvo J.] Jyräkö, Jalmari 1946: Monnien poluilta miehen tielle. Tampere.
- Lönnrot, Elias 1958: Suomalais-ruotsalainen sanakirja II. 3. p. Porvoo. (1. p. 1880).
- Mannerheim, G. 1951: Muistelmät. Ensimmäinen osa. Helsinki.
- Manninen, Ohto 1974: Kansannoususta armeijaksi. Asevelvollisuuden toimeenpano ja siihen suhtautuminen valkoisessa Suomessa keväällä 1918. Historiallisia tutkimuksia 95. Helsinki.
- Mikola, K. J. 1960: Reserviupseerikoulutus Suomessa. RUK 1920—1960. Helsinki.
- Mikola, K. J. 1970: Reserviupseerikoulutus Suomessa. Ympyröiltä kansalaisvastuuseen. RUK:n 50-vuotisjuhlakirja. Tapiola.
- Mikola, K. J., Tervasmäki, V., Salokangas, V.S., Kilkki, Pertti Ahto, Sampo (toim.) 1969: Itsenäisen Suomen puolustusvoimat. Porvoo.
- M. Jnen 1931: Koulupojasta merikadetiksi, Laivastolehti 2/1931.
- Moskos, C. C. 1970: The American Enlisted Man. Russel Sage Foundation. New York.
- [Mäkelä, A. B.] Jääskeläinen, Kaapro 1908: Iloisia juttuja III. 2. lisätty painos. Helsinki.
- Nenonen, V. P. 1957: Tykistökenraali V. P. Nenonen kertoo I. Uusi Suomi 8.6.1957.
- Nilsson, Martin P:n 1938: Julen. Nordisk kultur XXII. Årets högtider. Oslo.
- Nordenstreng, Sigurd 1930, Haapaniemi krigsskola och topografiska kår. Historik. Helsingfors.
- Nordenstreng, Sigurd, Halila, Aimo 1975: Haminan historia II. Venäjän vallan alusta 1900-luvun alkuun (1742— n. 1900). Mikkeli.
- Nordenswan, G. M. 1949: Muistelmia Haminan kadettikoulun alaluokilta. Kylkirauta 14/1949.
- Nurmio, Heikki 1918: Jääkärien päiväkirja. Helsinki.

- Nurmio, Heikki, Palmroth, R. V. 1931: Suomen sotalaitos viiden vuosisadan aikana. Suomen Puolustusvoimat. (Toim. Felix Jonasson). 2.p. Porvoo.
- Nykysuomen sanakirja III 1963. 5. p. Porvoo.
- Nyman, Aarre, Salminen, Esko, Vento, Urpo (toim.) 1974: Sotasavotta. Korsuelämää 1939—1944. Keuruu.
- O.T.K. 1929: Nähtyä ja kuultua viimekesäiseltä laivastovierailultamme Ruotsissa. Laivasto-lehti 12/1929.
- Paasivirta, Juhani 1957: Suomi vuonna 1918. Porvoo.
- Paasivirta, Juhani 1978: Suomi ja Eurooppa. Autonomiakausi ja kansainväliset kriisit (1808—1914). Helsinki.
- Paasonen, Aladár 1974: Marsalkan tiedustelupäällikkönä ja hallituksen asiamiehenä. Tapiola.
- Palmén, E. G. 1908: Suomalaiset vieraan maan palveluksessa. Oma maa II. Porvoo.
- Palmroth, R. W. 1934: Kadettien perinnäistavoista. Kadettikunta. Kadettkåren 1919—1934. Kadettikunnan muistojulkaisu Kadettikoulun ja -kunnan 15-vuotisjuhlaan 28.1.1934. Helsinki.
- Palmroth, R. W. ks. myös Hirvisettä, Reino.
- Palviala, A. 1938: Muistoja entisestä sotaväestä. Haku 10/1938.
- Paulaharju, Samuli 1919: Ruotuväen elämästä. Kuva tuolta, toinen täältä, kautta Suur-Suomen. Helsinki.
- Paulaharju, Samuli 1925: Vanha Raahe. Helsinki.
- Paulaharju, Samuli 1965: Vanha Raahe. 2. p. Porvoo.
- Pikoff, E. 1938: Landsmän i Ryska Marinen 1808—1918. Suomen sukutukimuseuran julkaisuja XIV. Helsinki.
- Pipping, Knut 1947: Kompaniet som samhälle. Iakttagelser i ett finskt frontförband 1941—1944. Åbo.
- Pipping, Knut 1978: Komppania pienoisyhteiskuntana. Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941—1944. Keuruu.
- Randell, Seppo 1965: Varusmiespalvelus ja asennemuutokset. Acta Academiae Socialis ser. A vol. 2. Tampere.
- Rauanheimo, U. V. 1957: Rauhanaikaisen tykistön perustaminen. Suomen tykistökoulu. Kenttätykistöemme alkuvaiheet. Tykistökoulun historiaa vuosina 1918—1957. Pieksämäki.
- Rehnberg, Mats 1967: Vad skall vi göra med de blanka gevär. Stocholm.
- Renvall, Pentti 1949 A: Baltian kysymyksen kriisi. Suomen historian käsikirja I. Porvoo.
- Renvall, Pentti 1949 B: Suomalainen 1500-luvun ihminen oikeuskatsomuksensa valossa. Turku.
- Renvall, Pentti 1956: Vanhat ja uudet voimat ja niiden sosiaalinen tausta. Suomalaisen kansanvallan kehitys. Historian aitta XIII. Porvoo.
- Renvall, Pentti 1965: Nykyajan historiantutkimus. Porvoo.
- Rogers, James Allen 1973: Esipuhe. P[ojotr]. Kropotkin, Anarkistin muistelmat. Hämeenlinna.
- Saarikoski, P., Lehtimäki P. 1969: Piirteitä kadettikursseista ja kadettien sosiaalisesta taustasta. Kadettikoulu 1779—1812—1819. 1919—1969. Sandudd.
- Saarinen, Eero-Eetu 1967: Ensimmäiset asevelvolliset reservimiehet. Lammin, Urjalan, Oriveden ja Saarijärven reserikomppaniat 1883—99. Helsinki.
- Saarinen, Eero-Eetu 1975: Pioneeriaselajin historia 1918—1968. Jyväskylä.
- Salo, Arvo, Ahlfors, Bo 1970: 60-luku, silmäilyä, sormeilua. Helsinki.
- Sarmela, Matti 1969: Reciprocity Systems of the Rural Society in the Finnish-Karelian Culture Area with Special Reference to Social Intercourse of the Youth. FFC 207. Helsinki.
- Schauman, August 1967: Kuudelta vuosikymmeneltä. Muistoja elämän varrelta. Ensimmäinen osa. Porvoo.
- Schurtz, Heinrich 1902: Altersklassen und Männerbünde. Eine Darstellung der Grundformen der Gesellschaft. Berlin.
- Screen, J. E. O. 1972: Mannerheimin muukalaisvuodet. Porvoo.
- Screen, J. E. O. 1974: Några synpunkter på officersutbildning i Ryssland och Finland under autonomins tid. Historisk Tidskrift för Finland 2/1974.
- Screen, J. E. O. 1979: Helsingin Junkkarikoulu. Sotilasaikakauslehti 9/1979.

- Seitkari, O. 1939: Suomen sotalaitos Venäjän sotilashallinnon osana 1800-luvulla. Sotilasaika-kauslehti 1—2/1939.
- Seitkari, O. 1951: Vuoden 1878 asevelvollisuuslain syntyvaiheet. Suomen sotilasorganisaatio- ja asevelvollisuuskysymys 1860- ja 70-luvulla. Helsinki.
- Selinheimo, Oras 1939: Viipurin upseerikokelaskurssi 1918—1919. 20-vuotismuistojulkaisu. Helsinki.
- Selinheimo, Oras 1958: Viipurin upseerikokelaskurssi 1918—1919. Osa II. 40-vuotismuistojulkaisu. Helsinki.
- Sieberg, Artur 1949: Vuodet ovat vierineet III. Kulttuurikuvia 1880-luvulta. Hämeenlinna.
- Sihvo, Aarne 1956: Muistelmani II. Keuruu.
- Sihvola, K. A. 1939: Kannaksen Rajavartioston vaiheita. Itärajan vartijat. Piirteitä rajavartiostojen 20-vuotistaipaleelta. Joensuu.
- Sinerna, Martti 1981: Adolf Ehrmrooth sodan ja rauhan näyttämöllä. Juva.
- Sjöstrand, Wilhelm 1941: Grunddragen av den militära undervisningens uppkomst- och utvecklingshistoria i Sverige till år 1792. Uppsala.
- Suomen asetuskokoelma 1919, 1922, 1932, 1941, 1946, 1950, 1959, 1969, 1979.
- Suomen jääkärit I 1918. (Toim. Jaakko Suomalainen, Johannes Sundvall, Emerik Olsoni, Arno Jaatinen). Kuopio.
- Susitaival, Paavo 1981: Aktivistit ei hellitä. Tapahtumia, muistelmia, mielipiteitä 1917—1939. Koonnut Kauko Kare. Hämeenlinna.
- [Suviniemi, J. I.] Kad. n:o 3129 1969: XXXI kadettikurssi 7.1.1948—20.12.1949. Entisten kadettipolvien kertomaa. Kadettikoulu 1779—1812—1819. 1919—1969. Sandudd.
- Talve, Ilmar 1960: Ensimmäinen kaupunkimatka ja siihen liittyviä tapoja. Kalevalaseuran vuosikirja 40. Helsinki.
- Talve, Ilmar 1979: Suomen kansankulttuuri. Historiallisia päälinjoja. Mikkeli.
- Talvio, Paavo 1972: Suomalainen sotilaspuku vuosina 1918—1936. Valtion pukutehdas 50 vuotta. 1922—1972. Hämeenlinna.
- Teologiedoktors promotionen den 30 maj 1907. Teologisk Tidskrift — Teolooginen Aikakauskirja 1907.
- T[ibell], G.W. 1808: Om Militäriska Undervisningsverk i Sverige. Svenska Krigsmanna Sällskapets Handlingar År 1797. 3.p. Stockholm.
- Tigerstedt, E.S. 1909: Torsten Tawast och hans omgifning. Helsingfors.
- Tigerstedt, E. S. 1910: Haapaniemi krigsskola, dess lärare och elever. Anteckningar, handlingar och matrikel. Helsingfors.
- Troyat, Henri 1967: Sellaista oli elämä Venäjällä viimeisen tsaarin aikaan. Porvoo.
- [Tuominen, T. T.] Kad. n:o 3653 1969: XLI kadettikurssi 6.6.1955—4.6.1957. Entisten kadettipolvien kertomaa. Kadettikoulu 1779—1812—1819. 1919—1969. Sandudd.
- Turun yliopiston promotio 1977. (Toim. Ilkka Raimo, Jarmo Pyysalo, Pekka Kujanpää). Somero 1980.
- Tyrkkö, Jukka (toim.) 1974: Pajari, rintamakenraali. Aaro Olavi Pajari (1897—1949) sotilaina, esimiehenä ja ihmisenä. 2. p. Keuruu.
- Valkama, Yrjö 1956: Paloja ja piloja kentiltä ja kenttien ääriä. Porvoo.
- Weibust, Knut 1969: Deep Sea Sailors. A Study in Maritime Ethnology. Stockholm.
- Viklund, V. A. 1939: Rajavartiolaitoksen kehitys. Itärajan vartijat. Piirteitä rajavartiostojen 20-vuotistaipaleelta. Joensuu.
- Wikman, K. Rob. V. 1937: Die Einleitung der Ehe. Eine Vergleichend Ethno-soziologische Untersuchung über die Vorstufe der Ehe in den Sitten des Swedischen Volkstums. Åbo.
- Viljakainen, Taavetti 1951: Päätoimittaja Taavetti Viljakaisen haastattelu. ”Tuukkalan serevikomppanian ’posliinipöksy’ n:o 133 muistelee reserviläisaikojaan viime vuosisadan loppupuolella”. Länsi-Savo 13.10.1951.
- Viljanen, T. V. 1958: Suomen sotakoulut. Oma maa III. Porvoo.
- Viljanti, Arvo 1935: Vakinaisen sotamiehenpidon soveltaminen Suomessa 1600-luvun lopulla erityisesti silmälläpitäen Turun läänin jalkaväkirykmenttiä. Turku.
- Viljanti, Arvo 1940: Vakinaisen sotamiehenpidon soveltaminen Suomessa 1600-luvun lopulla II. Uudenmaan lääni. Turku.
- Vilkki, Toivo 1899: Majjanpoika ja minä reservimiehinä. Savonlinna.
- Vilkuna, Kustaa 1946: Fuksiaiset, murskastajaiset, joukkoon kelpuuttaminen. Uusi Suomi 8.11.1946.

- Virkkunen, Sakari 1975: Suomalainen fraasisanakirja. Kivistä Kekkoseen. 2. täyd. p. Keuruu.
- Vitikka, Olavi 1970: Koululaivat Merisotakoulun opetustyössä. Merisotakoulu 1930—1970. Mikkeli.
- Wittaniemi, Paavo A. 1979: Lentäjäksi Kauhavan hengessä. Turun Sanomat 1.5.1979.
- V.K. 1929: Päivä merikadettikoulussa. Laivastolehti 3/1929.
- Vuorinen, Pertti 1970: Aktiiviupseerien koulutus. Merisotakoulu 1930—1970. Mikkeli.
- Young, Frank W. 1965: Initiation Ceremonies. A Cross-Cultural Study of Status Dramatization. Indianapolis — New York — Kansas City.
- [Yrjö-] Koskinen, Yrjö [Sakari] 1870: Yrjö Maunu Sprengtportenista ja Suomen itsenäisyydestä. Helsinki.
- Ågren, Sven 1922: Karl XI:s indelningsverk för armén. Bidrag till dess historia åren 1679—1697. Uppsala.
- Österman, Hugo 1966: Neljännesvuosisata elämästäni. 2.p. Porvoo.

Summary: Hazing and initiation as social and historical phenomena in Finnish military life

The aim of this study is primarily to investigate the nature and causes of *hazing* (Ger. *Pennalismus*) among military conscripts during the period of Finnish independence (post-1918). The study indicates that both social and historical causes are involved. The social causes are investigated in the first, theoretical part and the historical causes in the second part, which is concerned with the period before Finnish independence. The third part of the study deals with the nature of hazing practices in the training of active officers, and the fourth part finally investigates the nature of hazing among conscripts.

Initiation is related to the problems of the study both as a prerequisite and a contributing factor to hazing. In fact initiation is a primary phenomenon and hazing a secondary one. In other words, hazing is a phenomenon brought on by initiation. The structure of the study, however, requires that hazing be the starting point. The aim has been to study and explain conscripts' hazing practices, which are not related to initiation but cannot, however, be explained without it.

The Finnish term for hazing, "pennalism" (Ger. *Pennalismus*), derives from the school and university environment of 17th century Germany, although the phenomenon itself has been known since antiquity. A three-level social system of doctors, masters and students prevailed in the old university community. The passage from one group to another, initiation, occurred in the academic act of promotion. The same was repeated within the student group, the lowest in the academic community. The new students were "beans" or "fuxes" as opposed to the cives, the older students. This difference was emphasized through hazing practices. Within the student group the academic promotion was matched by the initiation of "beans" or "fuxes" into the rank of cives. This occurred in the so-called deposition ceremonies (Lat. *depositio cornuum*) at the end of the first year and marked the end of hazing. This was the custom also in the Academy of Turku, at that time the only university in Finland (founded 1640, transferred to Helsinki in 1828).

One important but at the same time problematic result of the study is the observation that unlike the case with students in earlier times, the hazing of conscripts does not lead to initiation. Conscripts of an earlier call-up group in a military unit practise hazing with regard to their juniors until the end of their period of military service. At no stage do they accept junior conscripts as equal and full-fledged members of their group; in other words, they do not initiate them. The reasons for this are to be found in the social structure of Finnish military communities.

In the military community of a Finnish army unit or base in peace-time conditions there are two different official organisation models operating simultaneously, overlapping with each other but to some extent contradictory. Both also have their own overlapping and partly contradictory social organisations. In the *official peace-time organisation* the members of the military community are divided into *conscripts* and *military staff*. From the viewpoint of the conscripts the military community is a total institution with a basic split between the two groups: there is no passage from one group to the other. This dualistic model is repeated within the lower group of the community, the social group formed by the conscripts, which is divided into *recruits* and "*the old men*" according to length of service. This division is of importance only within the conscript group, but it is a sharp one and the older call-up group emphasizes the difference with the aid of hazing. In the same way as the split between conscripts and staff cannot be bridged, the difference also remains between the recruits and the older conscripts. Hazing does not lead to initiation; the recruits become "old men" only after the preceding age-grade has finished its period of service and the next new recruits have begun theirs.

However, even under peace-time conditions there is an *official war-time organisation* operating in Finnish military bases and units. This is based on the assumed war-time social organisation of the whole of Finnish society. The military is naturally maintained as a precaution for such conditions, and for this purpose it trains nearly all Finnish youths as soldiers. In war-time conditions a small national state like Finland will be subject to a total mobilisation, whereby the social organisation becomes strongly dualistic with a division into *soldiers* (nearly all adult males) and *civilians* (women, children and the aged). The soldier group is further divided into the ranks, non-commissioned officers and officers, but the division of the official peace-time organisation into conscripts and staff loses its meaning. In peace-time conditions this war-time social organisation of the whole of society exists only in the military bases and units, where civilians are represented only by recruits who have come from civilian society to commence their service while all others, including the "old men", are soldiers. During the period of basic training the recruits are initiated and in swearing

their military oath they are promoted to soldiers (artillerymen, seamen, etc.), at the same time receiving the status and role of the soldier with its full privileges and responsibilities. Thus, there occurs not only *initiation* but *socialisation* into full-fledged membership of the military community.

The above *initiation into socialisation* applies, however, only to the official war-time organisation of the military community. In the official peace-time organisation the position of the recruit is different. He does not represent the civilian group but is a conscript from the very beginning, the inmate of a total institution. Within the conscript group the "old men" do not recognize the importance of the military oath, the initiation of the official war-time organisation. They cannot accept the idea that conscripts who had been below them are now promoted as their equals. According to the principles of the official war-time organisation they too should have an opportunity to rise correspondingly in the hierarchy. This is, however, possible only in real war-time conditions, when the division into staff and conscripts loses its meaning and the basic split between these two groups, characteristic of total institutions, disappears. As this does not occur in peace-time conditions, the "old men" do not recognize the importance of the recruits' military oath, nor do they accept them as full-fledged members of their group. Thus, recruits, who within the official war-time organisation are initiated from civilians into soldiers, remain recruits within the conscript group of the official peace-time organisation. Often, the old name remains and the "old men" refer to their juniors even after the oath as recruits, or use other terms with the same meaning. This feature is not of importance for the whole of the military community but only within the conscript group, where it can also entail the continuing of hazing even after the oath and right until the end of service of the "old men".

Another main result of the study is the observation that hazing has been practised much more in the cavalry and artillery (especially the field artillery) than in other branches of the military services. It was also noted that hazing was still more evident in the cavalry than the artillery. The reasons for this are historical. Hazing and/or initiation customs practised in the military during the periods of Swedish (-1809) and Russian (1809—1917) rule did not influence the new military establishment that came about after Finnish independence. There is not enough information about conditions in the ranks in the military establishment of the period of Swedish rule to allow definite conclusions to be drawn about the occurrence of hazing or initiation. With the exception of warships the practices may, at the most, have been comparable to initiation customs among craftsmen's guilds. For most of the troops hardly any forms of hazing or initiation could have been possible. On the other hand, it can certainly be assumed that hazing was practised in Finland's only cadet school at Haapaniemi in Rantasalmi (1779—1808).

There is factual information from the period of Russian rule about both initiation and hazing in the military establishment in Finland. Initiation comparable to that in the craftsmen's guilds was practised in the enlisted Finnish military units that were founded around the mid-19th century. When the military establishment became based on universal conscription in the early 1880s and the former system of recruitment was ended, the outward forms of the initiation of the former were borrowed into the latter. Because of changes in the social organisation of the troops these outward forms received a new content: initiation changed into hazing, which did not lead to initiation. In the same manner as later during the period of independence, the older conscripts practised hazing towards their juniors and this continued until the end of their period of service. On the other hand, this did not have the same outward forms as during independence. The Finnish military of the Russian period was mostly disbanded in 1901 and the outward forms of hazing on the level of the ranks were not borrowed by the defence establishment of independent Finland, founded in 1918.

The Finnish cadet school continued to operate during Russian rule (the school was transferred in 1821 from Haapaniemi to Hamina). We have factual information about hazing among cadets since the early 1820s, but it is obvious that it was already present earlier. Outwardly cadet hazing differed from that practised among the ranks, but it was similar in that it did not lead to initiation either. Nor did cadet hazing — contrary to the general belief — influence the hazing practices of the cadet school of independent Finland. This was because of the difference in social organisation between the two. Another factor was that before independence the cadets were children, but during the period of independence the students of the cadet school were grown men.

There was no initiation or hazing among the jaegers who received their military training in Germany from 1915 to 1918. Jaegers who remained in the service of the army of independent Finland succeeded before long in establishing many Prussian features in the Finnish defence establishment, but contrary to what is generally believed hazing was not one of these features.

The present Finnish cadet school, which trains professional officers for the defence forces of independent Finland, began in Helsinki in 1919 and hazing was practised there from the very beginning. However, unlike the hazing practices of the cadet school in the period before independence, these practices also led to initiation.

The models and influences for these practices were obtained elsewhere, from the military schools of Imperial Russia, where many Finnish officers had also studied. When Finland's cadet school was disbanded in 1903, the Imperial Russian schools remained the only way open for young Finns wishing to become officers. Certain isolated elements of hazing customs can be traced to the Nikolajev cavalry school in St. Petersburg, which was also attended by C.G. Mannerheim, who was later to become the Marshal of Finland. The social organisation of the Russian two- or three-year military academies was similar to that of the cadet school of independent Finland and the students of these academies were also adults. It was through the officers who graduated annually from the Finnish cadet school and went on to train conscripts that practices of Russian origin influenced hazing among conscripts.

However, the Finnish cadet school was not the only source of influence on conscript hazing. For understandable reasons, officers who had served in the Jaeger battalion in Germany and those trained in Russia were suspicious of each other in the early years of Finnish independence. They had fought on opposing sides in the First World War. This factor also affected their applications for officer's commissions in the military establishment in the early years of independence. Together with the rather different training in the two branches of the services, this led to a situation where Russian-trained officers served in the cavalry and artillery, whereas the other branches of the military services were more staffed with jaeger-trained officers. The engineering branch of the services was jaeger-dominated in its officer staff for a long time. It is hardly a coincidence that right from the very beginning hazing among conscripts was especially common in the cavalry and artillery (especially the field artillery). Even at a later stage hazing continued to be widespread in these branches, while the engineers long remained almost completely free of hazing customs.

In the infantry hazing did not occur to any great extent in the first years of independence, but it spread there at a very fast rate. This branch of the services was much larger than the others and consisted of several bases situated in different parts of the country. Over half of all Finnish conscripts have always served in the infantry. The officer corps in the infantry had quite different opportunities of being transferred from one base and commission to another within the branch, compared for example with officers serving in the cavalry, field artillery or engineers. This may have been of importance in the occurrence and spreading of hazing among conscripts. It would also explain why the small specialized branches of the services have remained more or less unchanged with respect to conscript hazing since their founding — it was either present or not. Accordingly, in the infantry hazing came about gradually through the catalysing effect of officers who were trained in the Imperial Russian military academies or in the cadet school of independent Finland and who were thus acquainted with these practices. Hazing practices would have spread rapidly after this stage owing to the transfers of officers within the infantry. It is hard to find any other natural explanation for the differences in the occurrence of hazing among conscripts.

The primary material of the study consists of the results of a collection competition of conscripts' reminiscences organised by the Institute of Cultural Research of the University of Turku together with the General Headquarters of the Finnish Defence Forces. The material comprises over 660 mailed entries (ca. 30,000 hand-written pages (A5)). The main published sources are Erving Goffman, "Asylums" (1961), Frank W. Young, "Initiation Ceremonies" (1965), Michael Banton, "Roles" (1965) and Matti Lauerma, "Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27" (1966) ("The Royal Prussian Jaeger Battalion No. 27"). Published memoirs and biographies of former military personnel have also been used.